

**TÜRKİYE
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal of
Social Research**

24

YIL / YEAR: 24 SAYI / ISSUE (1) OCAK / JANUARY 2020

ISSN 1301-370X

*Dört ayda bir yayımlanır. Uluslararası Hakemli bir dergidir.
Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.*

*Published every four months. This is a refereed Journal. All right reserved.
No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without reference to the journal.*

**TÜRKİYE
SOSYAL
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal
of
Social
Research**

YIL / YEAR: 24 SAYI / ISSUE (1) OCAK / JANUARY 2020

Sahibi / Owner

Akademisyenler Birliği Adına
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN

Yazı İşleri Müdürü

Öğr. Gör. Mehmet Serkan YILDIRIM

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Fatma ARPACI
Doç. Dr. Çelebi ULUYOL
Prof. Dr. Serpil AYDOS
Dr. Öğr. Üyesi Nuray KAYADİBİ
Arş. Gör. Dr. Hatice VARGELEN AKCİN

İngilizce Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı GÜNDÜZ
Arş. Gör. Dr. Yiğit SÜMBÜL

Akademisyenler Birliği Derneği Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA Dergisi), Türk dili, edebiyatı, dil bilimi, Türk tarihi ve saati ve eğitim bilimleri alanlarında özgün çalışmaları içeren, yılda üç sayı çıkan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı TSA Dergisi'ne; düşünsel, bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Son Sayının Hakem Listesi

Prof. Dr. Fatma ARPACI	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel BAYRAKTAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Gülay GÜNAY	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın KARAPINAR	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin PARILTI	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep TEZEL	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman YAMAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Atakan AKÇAY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fetullah AKİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal AKSOY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. İslam CAN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Kemalettin DENİZ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ercüment ERBAY	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Türker KURT	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep KURTULMUŞ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Turan ORHAN	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Seda ATTEPE ÖZDEN	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Sefa YÜCE	Gazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysel TÜFEKÇİ AKCAN	Gazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Meral URAS BAŞER	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇAĞLAK	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra GEDİK	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem GENÇLER GÜRDAY	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aydan IRGATOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KASIMİ	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zafer KİRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Görkem KÖKDEMİR	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sibel IŞIK MERCAN	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut POLATCAN	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayberk BOSTAN SARIOĞLAN	Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sevim KARABELA ŞERMET	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay TÜRK BEN	Aksaray Üniversitesi
Dr. Ayhan URAL	Gazi Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

İSMAİL BOZKURT'UN <i>KAZA</i> ROMANINDA KIBRIS TÜRK HALK KÜLTÜRÜ Can ŞEN, Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN.....	1
TÜRK REKLAMLARINDA İNGİLİZCE KULLANIMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: HAKAN PLASTİK Nazlı GÜNDÜZ, Bahriye Alper YEŞERİ.....	13
KENTTE YAŞLILARA UYGUN ULAŞILABİLİRLİĞE İLİŞKİN YAŞLI GÖRÜŞLERİ Ömer Faruk CANTEKİN	29
TOPLUM RUH SAĞLIĞI MERKEZLERİNDEN HİZMET ALAN AĞIR RUHSAL HASTALIĞA SAHİP BİREYLERİN ALGILADIKLARI SOSYAL DAMGALANMANIN İNCELENMESİ Seval BEKİROĞLU, Filiz DEMİRÖZ.....	41
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN “ŞİFRELEME-DEŞİFRELEME” KURAMI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: KÜREYERELLEŞME EKSENİNDE RAMAZAN AYINDA YAYINLANAN COCA-COLA REKLAMI Bilge DURUTÜRK.....	53
OTOMOTİV SEKTÖRÜ ÜZERİNE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN TEST EDİLMESİ Fethullah AKIN.....	65
NİĞDE ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN İKİ HEYKELCİK: APHRODİTE ANADYOMENE VE ÇIPLAKLIK Meral HAKMAN.....	81
İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLER: İSTANBUL ÖRNEĞİ Neslihan Gökçe UYGUR.....	99
MÜZAKERE YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA SERT, YUMUŞAK VE PRENSİPLİ MÜZAKERELERİN ANALİZİ Ahmet ATEŞ.....	111
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ Rasim BABAHAÑOĞLU.....	127
ANKARA'DA ÇOCUK SUÇLULUĞU: EMNİYET ÇOCUK ŞUBEYE GELEN OLGULAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME Kasım KARATAŞ, Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ, Mehtap GÜLHAN ORHAN.....	137

**TÜRKİYE'DE MESLEKİ EĞİTİM VE İSTİHDAM –HAYALLER BEYAZ OLSA DA,
GERÇEKLER MAVİ YAKA**

Ayşe SOMUNCU.....157

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN FEN ÖĞRENMEYE YÖNELİK ÖZ-YETERLİK İNANÇ
DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Halil İbrahim YILDIRIM, Feride KARATAŞ 177

**5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN DERLEM TEMELLİ
SIKLIK LİSTELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Filiz METE..... 195

**BULUNMA DURUMU EKİNİN ZAMAN İŞLEVLERİNİN YABANCI DİL OLARAK
TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

Mahir KALFA..... 209

**CİNSİYET VE ANNE-BABA EĞİTİM DÜZEYİNİN 66-77 AYLIK OKUL ÖNCESİ
ÇOCUKLARIN DUYGULARI TANIMA VE DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİNE
ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Belgin LİMAN..... 223

**OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK YÖNELİMLERİNİN BELİRLENMESİ: SİNOP İLİ
ÖRNEĞİ**

Yusuf ESMER.....231

TAKDİM

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi yirmi dördüncü yılının birinci sayısını bilim camiasına sunmaktan kıvanç duymaktadır. Dergimiz yayın hayatına atıldığı günden bugüne mümkün olduğu kadar sosyal bilimlerin her dalında ve son dönemlerinde eğitim bilimleri alanında yapılmış çalışmalara yer vermektedir. Bu sayımızda da eğitim bilimleri, tarih, edebiyat, iktisat alanlarında Türkiye'nin farklı üniversitelerinden değerli akademisyenlerimizin yazıları bulunmaktadır. Bunlar; Can Şen ve Şerife Seher Erol Çalışkan'ın "İsmail Bozkurt'un *Kaza* Romanında Kıbrıs Türk Halk Kültürü", Nazlı Gündüz ve Bahriye Alper Yeşeri'nin "Türk Reklamlarında İngilizce Kullanımına Eleştirel Bir Bakış: Hakan Plastik ", Ömer Faruk Cantekin'in "Kentte Yaşlılara Uygun Ulaşılabilirliğe İlişkin Yaşlı Görüşleri", Seval Bekiroğlu ve Filiz Demiröz'ün "Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinden Hizmet Alan Ağır Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerin Algıladıkları Sosyal Damgalanmanın İncelenmesi", Bilge Durutürk'ün "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin "Şifreleme-Deşifreleme" Kuramı Üzerinden Değerlendirilmesi: Küreyerelleşme Ekseninde Ramazan Ayında Yayınlanan Coca-Cola Reklamı", Fethullah Akın'ın "Otomotiv Sektörü Üzerine Endüstri İçi Ticaretin Test Edilmesi", Meral Hakman'ın "Niğde Arkeoloji Müzesi'nden İki Heykelcik: Aphrodite Anadyomene ve Çıplaklık", Neslihan Gökçe Uygur'un "İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteci Girişimciler: İstanbul Örneği", Ahmet Ateş'in "Müzakere Yaklaşımları Bağlamında Sert, Yumuşak ve Prensipli Müzakerelerin Analizi", Rasim Babahanoğlu'nun "Üniversite Öğrencilerinin Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Yaklaşımlarının İncelenmesi", Kasım Karataş, Gamze Erükçü Akbaş ve Mehtap Gülhan Orhan'ın "Ankara'da Çocuk Suçluluğu: Emniyet Çocuk Şubeye Gelen Olgular Üzerinden Bir Değerlendirme", Ayşe Somuncu'nun "Türkiye'de Mesleki Eğitim ve İstihdam –Hayaller Beyaz Olsa da, Gerçekler Mavi Yaka", Halil İbrahim Yıldırım ve Feride Karataş'ın "Ortaokul Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", Filiz Mete'nin "5. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Söz Varlığı Açısından Derlem Temelli Sıklık Listeleriyle Karşılaştırılması", Mahir Kalfa'nın "Bulunma Durumu Ekinin Zaman İşlevlerinin Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kullanımı", Belgin Liman'ın "Cinsiyet ve Anne-Baba Eğitim Düzeyinin 66-77 Aylık Okul Öncesi Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi" ve Yusuf Esmer'in "Okul Yöneticilerinin Liderlik Yönelimlerinin Belirlenmesi: Sinop İli Örneği" başlıklı makalelerdir.

Dergimizin yayın hayatını daha güçlü bir şekilde geleceğe taşımakta saygıdeğer sosyal ve eğitim bilimcilerimizin katkılarını bekliyor; bu zamana kadar katkı yapmış olanlara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Editörler Kurulu

İSMAİL BOZKURT'UN *KAZA* ROMANINDA KIBRIS TÜRK HALK KÜLTÜRÜ

Can ŞEN*

Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN**

ÖZ

İsmail Bozkurt (d. 1940) Kıbrıs Türk edebiyatının yaşayan romancılarından birisidir. İlk romanı *Yusufoçuklar Oldu mu?* 1987'de yayımlanan Bozkurt, bu ilk romanından beşinci romanı *Kaza*'ya (2016) kadar tüm romanlarında Kıbrıs Türk tarihine, halk kültürüne, gündelik yaşam pratiklerine ve Kıbrıs Türk halkının güncel sorunlarına yer vermiştir. Bu açıdan İsmail Bozkurt'un romanları halk bilimi/halk edebiyatı incelemeleri açısından oldukça zengin bir malzemeye sahiptir. Onun romanlarında halk inanış ve uygulamaları, mutfak kültürü, özel günlerde gerçekleştirilen âdetler, mitolojik unsurlar ve efsaneler, ağız özellikleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Bozkurt'un makalemizde inceleyeceğimiz *Kaza* romanında da bu özelliklerden halk bilimi bağlamında mitolojik unsurlar ve efsaneler, mutfak kültürü ve Kıbrıs ağızı karşımıza çıkmaktadır. Makalemizde romanda yer alan Kıbrıs Türk halk kültürüne ait unsurların neler olduğu tespit edilecek ve yazarın bunlara eserinde yer verme amacı ile bu unsurların üstlendiği işlevler romanın kurgusal özellikleri bağlamında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs Türk romanı, İsmail Bozkurt, Kaza romanı, Kıbrıs Türk halk kültürü, Toplumsal bellek*

CYPRUS TURKISH FOLK CULTURE IN İSMAİL BOZKURT'S NOVEL *KAZA*

ABSTRACT

İsmail Bozkurt, born in 1940, is one of the few living novelists of Cyprus Turkish literature. His first novel *Yusufoçuklar oldu mu?* was published in 1987. Following that, all of his novels including *Kaza* (2016) have been about the history, folk culture, daily life and the current issues of the Turkish community in Cyprus. This makes Bozkurt's novels a treasure for folkloric literature studies. These novels are abundant in folkloric belief systems and practices, gastronomic traditions, special occasions, mythological figures and legends as well as the local dialect of the Turkish language. *Kaza*, the novel we are interested in for this article shares with the reader mythological figures and legends, gastronomic traditions and the Cyprus dialect of Turkish. The article describes the elements of the Cyprus Turkish culture in the novel and explains why the author chose to mention them in the novel, moving later on to examine the functions these elements carry out in the novel.

Keywords: *Cyprus Turkish novel, İsmail Bozkurt, Kaza novel, Cyprus Turkish folk culture, Collective memory*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cansen@bartin.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serol@bartin.edu.tr

GİRİŞ

Edebiyatın bir sanat olarak geçmişten günümüze üstlendiği pek çok işlevden birisi de geçmişin ve yaşanan anın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Yazarlar/şairler edebiyatın bu işlevinden yararlanarak toplumsal belleği şekillendirmektedirler (Türkeli Sanlı, 2011: 154). Bu noktada edebiyatla toplumsal yapı/bellek arasında çift yönlü bir ilişki söz konusudur: Kimi zaman sosyal şartlar edebiyat eserlerinin oluşumunda tetikleyici rol oynarken kimi zaman edebiyat eserleri toplumun/toplumsal belleğin yeniden inşasında itekleyici güç olmuştur (Balık, 2016: 373-374).

1878’de İngiliz yönetimine giren ve bu tarihten itibaren sorunlar yaşamaya başlayan Kıbrıs Türk toplumu, bu durumu edebî üretimlerine yansıtmiş ve bunun neticesinde genelde Kıbrıs Türk edebiyatı, özelde Kıbrıs Türk romanı yaşantı merkezli bir görünüm kazanmıştır: “(...) *Bir yaşantı edebiyatı olan Kıbrıs Türk edebiyatı -roman, öykü ve şiirleriyle- Ada halkının acılarını, mutluluklarını nesilde nesile taşıyan, sosyal değişimleri yansıtan önemli bir kaynaktır. (...)*” (Kefeli, 2013: 126)

Kıbrıs Türk edebiyatında özellikle roman ve hikâye türlerinin yaşantıya dayalı olması, bu edebiyatın Kıbrıs’ın geçmişine tanıklık eden ve yaşananları geleceğe taşıyan, bu şekilde de toplumsal bellek oluşturan bir edebiyat görünümü kazanmasını sağlamıştır (Kefeli, 2013: 125). Kıbrıs Türk edebiyatının yaşayan yazarlarından İsmail Bozkurt’un¹ romanları da bu özelliği haizdir.

İSMAİL BOZKURT’UN ROMANCILIĞI VE *KAZA* ROMANI

Bazı romancılar gerçek kimliklerinden hareketle kurguladıkları roman kişileri üzerinden kendi yaşamlarına, çevrelere ve sosyolojik yapılara ilişkin önemli veriler sunmaktadırlar (Balık, 2016: 374). İlk romanı *Yusufoçuklar Oldu mu?* 1987’de yayımlanan Bozkurt da bu yazarlardan birisidir. Onun romanlarında, yazarın bizzat Kıbrıs Türk toplumunun varoluş mücadelesinde yer alması ve uzun yıllar siyasetin içinde olması sebebiyle, Kıbrıs Türklerinin sıkıntıları ve mücadeleleri belirgin olarak yer almıştır. Bunun yanı sıra doğup büyüdüğü Geçitkale - Boğaziçi bölgesini gündelik yaşam pratikleri ve folkloruyla romanlarına taşımıştır (Atun, 2010: 175). Bozkurt, realist çizgide kaleme aldığı romanlarında toplumsal gerçeklerin yanında gerçek mekânları (özellikle Geçitkale - Boğaziçi bölgesini) ve gerçek hayattan yansımış/dönüştürülmüş roman kişilerinin yaşamlarını işlemiştir (Aylanç, 2016: 50).

Bu bağlamda Bozkurt’un romanları edebî eser olmanın yanı sıra Kıbrıs Türk tarihi ve varoluş mücadelesi ile Kıbrıs Türklerinin gündelik yaşamı hakkında bilgiler veren önemli bir kaynak eser niteliği de taşımaktadır. Bozkurt’un romanları böylelikle sayılan unsurların gelecek kuşaklara aktarılması vazifesini de üstlenerek toplumsal belleğe katkı sağlamaktadır.

Bozkurt’un incelememize konu olan beşinci ve son romanı *Kaza* da Kıbrıs Türk tarihi ve kültürü açısından oldukça zengindir. Roman adından da anlaşılacağı üzere bir trafik kazasıyla başlamaktadır. 2003 yılında KKTC’nin tek taraflı bir kararla sınır kapılarını Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne açmasıyla birlikte her iki tarafın vatandaşları diğer tarafa geçmeye başlamışlardır. Yaşlılar ve orta yaşlardakiler eskiden yaşadıkları toprakları, eski evlerini, semtlerini görmek için bu geçişleri yaparken romanın şahıs kadrosunu oluşturan gençler gibi pek çok genç ise merak duygusuyla diğer tarafa geçmişlerdir. Romanın kurgusu da buna dayanmakta olup KKTC’yi merak eden iki Rum genç kızının (Marulla ve Angela) otomobille kuzeye geçtikleri bir gün Kıbrıs Türkü Ayhan’ın onların aracına çarpmasıyla olaylar başlamıştır. Zengin, şımarık, milliyetçi ve bağnaz bir Rum kızı olan Marulla’nın bu kaza sonrasında

¹ 1940 yılında bugün Güney Kıbrıs sınırları içinde kalan Larnaka’ya bağlı Boğaziçi köyünde doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Kıbrıs’ta tamamlayan Bozkurt, 1962 yılında Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Kıbrıs’a dönerek devlet kurumlarında çeşitli görevlerde bulunmuş ve Rum terör örgütü EOKA’ya karşı kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı’nda (TMT) silahlı direnişe katılmış, doğduğu bölgede mücahit komutanlığı yapmıştır. 1970’te aktif siyasete giren Bozkurt milletvekilliği, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanlığı, parti genel başkanlığı, KKTC Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi pek çok önemli görevde bulunmuştur. Kıbrıs Türk toplumuna bu şekilde çeşitli devlet kademelerinde ve siyasette uzun yıllar hizmet eden Bozkurt, “Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Vakfı”nın (KIBATEK) kurulmasına önderlik ederek ve tarih, kültür, edebiyat eksenli yayınlar yaparak Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatına da ciddi katkılarda bulunmuştur. Bozkurt’un romanları *Yusufoçuklar Oldu mu?* (1987), *Mangal* (1995), *Bir Gün Belki* (2002), *Bir Gecede*’dir (2005) (Bektaş, 2012: 1-3). Yazarın beşinci ve son romanı *Kaza* 2016’da yayımlanmıştır.

Ayhan'a sert tepki vermesi ve ardından ikisi arasında düşmanlığın eriyerek tutkulu bir aşkın ortaya çıkmasıyla yaşananlar (ailelerin bu aşka tepki göstermesi, Marulla'nın zengin iş adamı babasının Ayhan'a tuzaklar kurması vs.) genel hatlarıyla romanın olay örgüsünü oluşturmaktadır.² Romanın kurgusunda bu şekilde gençlerin (Ayhan ve Marulla) merkezî konumda olması Bozkurt'un diğer romanlarında da görülen bir özelliktir. Sadece *Yusufçuklar Oldu mu?* romanında orta yaşlarda bir merkezî kişiye (Kemal) yer veren Bozkurt, eserlerinde merkeze koyduğu gençler aracılığıyla kendi hayatında deneyimlediği Kıbrıs meselesini kurguya taşımaya çalışmıştır (Karaca, 2016: 190).

Romanın bu olay örgüsü içinde bizi esere yönelten özellik ise Ayhan'ın Marulla'daki Türk düşmanlığını kırabilmek için ona Kıbrıs Türk tarihi ve kültürü hakkında pek çok olay ile bilgiyi Kuzey ve Güney Kıbrıs'taki buluşmaları esnasında yaptıkları gezilerde anlatmasıdır. İsmail Bozkurt romanında bu yöntemle Kıbrıs Türk tarihi ve kültürüne dair pek çok unsuru eserine taşımaya başarmıştır. Onun diğer romanlarında da Kıbrıs Türk tarihi ve kültürüne ait unsurlar yer almakla birlikte *Kaza*'da bu bilgi ve unsurların, Ayhan'ın Marulla'ya anlatması şeklinde romana girmesi, Bozkurt'un diğer romanlarından farklı bir yapı oluşturmuştur. Bozkurt, *Kaza*'nın bu özelliğiyle Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında belirgin olarak görülen "bilgi aktarıcı yazar" konumunda karşımıza çıkmaktadır.³ Yazarın bu noktada Ahmet Mithat Efendi'den ayrılan yönü ise aktarmak istediği bilgileri doğrudan okura seslenip romanı bölerek değil, roman kurgusu içinde bir karakterin başka bir karaktere anlatması şeklinde sunmasıdır.

***Kaza* Romanında Kıbrıs Türk Halk Kültürü Unsurları**

İsmail Bozkurt'un *Kaza* romanıyla birlikte diğer tüm romanlarında da halk bilimi ve halk edebiyatı unsurları belirgin olarak yer almaktadır. Bu, tesadüfî bir durum olmanın ötesinde yazarın bilinçli tercihidir:

"(...) İsmail Bozkurt (...) romanlarında, hem bir tanıdığı hem de aktörü olduğu tarihî gerçekleri işlerken, tamamen insancıl olan ideolojik duyarlılığını da pekiştirmek adına, folklorik öğelerden ustaca yararlanır. Bu çerçevede Bozkurt'un romanlarında folklorik öğeler, belirli bir bilinç dâhilinde ve bu bilinci derinleştirerek aktarmak üzere, üstü örtülü bir biçimde kullanılır. (...)" (Çevik, 2015: 209)

Bu bağlamda yazarın romanlarında halk inanışları, efsaneler, ad verme geleneği, mutfak kültürü, halk etimolojisi, alkış-kargış, özel günlere dair geleneksel kutlamalar, düğün âdetleri, el sanatları, ağız özellikleri gibi birçok folklorik öğenin yer aldığı görülmektedir (Çevik, 2015: 211; Yeniasır ve Gökbulut, 2017: 495-503). Biz bu çalışmamızda bunlardan *Kaza*'da yer alanları alt başlıklar altında inceleyeceğiz.

***Kaza* Romanında Mitolojik Unsurlar ve Efsaneler**

Halk kültürü ürünleri, bir toplumun dünya görüşünü, inançlarını, edebî ve estetik zevkini ortaya koymaktadır. Bunlar sözlü kültür ortamında oluşturulmakta, yaşatılmakta ve aktarılmaktadır. Kültürün oluşturulduğu ve yaşatıldığı ortam ise *"(...) yazı öncesi, toplum hayatının, etkinliklerin olduğu, bilgi, teknoloji, tecrübe ve işin aktarıldığı, ilişkilerin ve kurumların belirginleştiği, düzenin işlediği, iletişim dilinde sabit anlatım biçimlerinin ortaya çıktığı ve kendilerine özgü içerik kazandıkları, estetik anlayışın ve bunun yansımalarının, bilinmeyen ile ilgili açıklamaların, inanç ve ahlâk normlarının oluşturduğu (...)"* (Yıldırım, 1998: 95) sözlü kültür ortamıdır.

Sözlü kültür ortamında oluşturulan, yaşatılan ve aktarılan halk kültürü ürünlerinden birisi efsanelerdir. Diğer sözlü kültür ürünleri gibi, efsaneler de, onları ağızdan ağza aktaran bireylerin, zamanın ve sosyal yapının etkisiyle değişip gelişirler. Sözlü kültürden beslenen efsaneler, bağlı bulunduğu kültüre ait değerleri ve ahlâk anlayışını yansıtır. Toplumsal yapının korunması, değerlerin aktarılması, kuralların

² Romanın ayrıntılı özeti için bakınız: (Aylanç, 2017: 164-166).

³ Bu düşüncemizi somutlaştıran başka bir nokta ise İsmail Bozkurt'un 2011'de yayımladığı geniş çaplı bir Kıbrıs rehberi olan *Evliya Çelebi'nin İzinde Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi* adlı eseridir. Yazar, Kuzey Kıbrıs'ın coğrafi, tarihî, kültürel ve ekonomik özelliklerini yerleşim yerlerine göre anlattığı bu eserinde ele aldığı kimi efsaneleri ve kültürel özellikleri beş yıl sonra yayımladığı *Kaza*'da bu kez roman kurgusu içinde kullanmıştır (Bozkurt, 2011: 483-484, 721-722, 726-729).

öğretilmesi gibi işlevsel özelliklere sahip olması yanında, içerdiği motifler nedeniyle sanatsal birer anlatı olma özelliği de taşırlar.

Sözlü kültür ürünleri içinde yapı, içerik ve işlev açısından efsaneye en yakın tür ise mittir. Her iki tür de dinle ve halk inançlarıyla doğrudan ilgilidir. Mircea Eliade'nin mit tanımı bu açıdan önemlidir:

“Mit, kutsal bir öyküyü anlatır. En eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki mit, her zaman bir ‘yaratılış’ın öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığı anlatılır.” (Eliade, 2001: 15-16)

Mit ile efsane arasındaki ilişkiye değinen Fuzuli Bayat da bu iki tür arasındaki benzerliği şu şekilde açıklar: *“Mit bir düşünce ve izah şeklidir. Bu nedenle de bir kutsiyet arz etmektedir. Efsaneler tür özelliği taşımalarının yanında kutsiyet de bildirmektedirler ki bu da bu iki kavramı birbirine benzer kılar. Mit inanılan, yaşadığına kesin gözüyle bakıldır. Olağanüstü olaylar mitin esas özelliğidir. Efsaneler inandırıcılık özelliğine sahiptir, olağanüstü varlıklar orada da vardır ve bu açıdan da mitlere benzemektedir.”* (Bayat, 2007a: 121)

Bayat, kutsallık arz etmeleri ve olağanüstü varlıklara yer vermeleri açısından benzerlik gösteren mit ve efsanenin kahramanları, zamanı, mekânı ve işlevleri açısından ise farklılık gösterdiklerini belirtir. Efsanelerde kahramanlar insanlardır, efsaneler olağanüstü unsurlar içerse de temelde insanoğlunun macerasını anlatır. Mitlerde ise, tanrılar ve doğaüstü varlıkların maceraları esastır. Mitlerde zaman bilinmeyen bir geçmiş, efsanelerdeyse dünyanın bugünkü şartları oluştuktan sonraki bir zamandır. Mitlerde mekân dünyanın oluşumu öncesi ve oluşum sırasındaki bir mekân, efsanelerdeyse dünyanın bugünkü hâlidir.

Bütün halk bilimi ürünleri toplumsal yapı içerisinde belli bir işleve sahiptir, özellikle de kültürel devamlılığı sağlamada önemli bir rolü üstlenirler. Halk bilimi ürünleri kültür kurumlarının aktarılmasında, güçlendirilmesinde ve bireylerin onlara uymasında hayatî bir rol oynamaktadır (Bascom, 2005: 146) . Bu bağlamda İsmail Bozkurt'un *Kaza* romanında mitolojik anlatılara ve efsanelere yer vermesi üstlendikleri bu işlevlerden faydalanmak amacıyla ve yazar bu işlevleri halk bilimi ürünleri vasıtasıyla son derece bilinçli bir şekilde okuyucunun dikkatine sunmuştur.

Romanda ele alınan mitolojik anlatılar ve efsanelerden bazılarının aynı coğrafyada birlikte yaşamının bir sonucu olarak Türk ve Rum kültürlerinde benzer şekillerde yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında ilk olarak Afrodit anlatısı karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde aşk tanrıçası olarak yer alan Afrodit'in Kıbrıs'ta doğduğuna inanılmaktadır. Bu açıdan aslında Yunan/Rum kültürünün bir parçası olan bu mitolojik anlatı aynı coğrafyayı paylaşmanın neticesinde Kıbrıs Türk kültürüne de geçmiştir. Kuzey Kıbrıs'taki ilk buluşmalarında Ayhan, Marulla'yı Karpaz yarımadasına götürmek ister. Gazimağusa'dan Karpaz'a doğru giderlerken Ayhan arabasını Kıbrıs'ın en ünlü kumsallarından biri olan Altınkum'da durdurur ve buranın güzelliğini Marulla'ya göstermek ister. Arabadan indiklerinde Ayhan ona *“Aşk tanrıçası Afrodit'in, bir sabah, kıpırtısız denizin birdenbire köpüklü beyaz bir dalga ile devinmesinden sonra deniz kabuğu üzerinde buraya çıktığına inanılır.”* (Bozkurt, 2016: 30) diyerek Afrodit anlatısının Altınkum'da vuku bulduğunu ifade eder. Oldukça ırkçı olan Marulla ise buna karşı çıkarak Afrodit'in Kuzey Kıbrıs'ta değil Güney'deki Limasol ile Baf arasında bir yerde kıyıya çıktığını söyler. Bu ikisi aslında anlatının varyantlarıdır ama Marulla bunun bir Yunan mitolojisi olduğunu ve bu yüzden Türklerin bu konuda söz söyleyemeyeceğini iddia ederek Afrodit'in bugün Türk yönetiminde olan bir bölgede kıyıya çıkmış olabileceğini kabullenmek istemez. Bunun üzerine Ayhan iki toplumun coğrafi birlikteliğini vurgulayarak dolaylı şekilde bir anlatının farklı varyantları olabileceğini belirtir:

“Hemen celalleniyorsunuz. Siz gördünüz mü Afrodit'in söylediğiniz yere çıktığını? Nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz? Hem gerçekten Afrodit mi var, yoksa bu bir simge midir? Üstelik burası da ‘bizimdir’ dediğiniz Ada'nın bir parçası. (...)” (Bozkurt, 2016: 30)

Aynı gün Karpaz'dan dönerken Ayhan, Marulla'yı bu sefer eski adı Galatya olan Mehmetçik köyüne götürür ve Afrodit anlatısıyla ilgili olarak bu köye neden Galatya adının verildiğini anlatır. Buradaki ilginç durum ise Ayhan'ın tarihe meraklı bir genç olarak aslında Yunan kültürüne ait bu bilgilere sahip olmasına karşın Marulla'nın bir Rum kızı olduğu hâlde bunları bilmemesidir.

Ayhan'ın aktardığı mitolojik anlatıya göre Amyantos maden bölgesinde Afrodit'e saygısızlık yaptıkları için onun gazabına uğrayarak fahişelik yapmaya mahkûm edilen kadınlar yaşar. Aynı bölgede yaşayan usta heykeltıraş Pygmallion, dünyanın ilk fahişeleri olan bu kadınlardan o derece nefret eder ki yanına hiçbir kadını sokmaz ve hayalindeki ideal kadını heykelleştirir. Daha sonra yaptığı bu heykele âşık olan Pygmallion, Afrodit'e ona can vermesi için yalvarır. Pygmallion'un durumundan etkilenen Afrodit onun bu dileğini kabul eder ve heykeli canlandırır. Bu kadına Galatia adı verilir. Galatia'yla Pygmallion'un evliliklerinden ise Pafos adlı bir oğulları olur (Bozkurt, 2016: 36-37). Köye Galatya isminin verilmesi bu anlatıyla ilişkilidir. Pafos ise Güney Kıbrıs'taki Baf ilçesinin ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Marulla'nın Ayhan'ın bu anlattıklarını bir Rum olduğu hâlde bilmemesine rağmen Ayhan'a bunların Yunan mitolojisi olduğu şeklinde çıkışması üzerine Ayhan yine adanın kültürel ortaklığını vurgular:

"Yunan ya da başka ulusun mitolojisi ya da efsanesi. Ne fark eder? Önemli olan coğrafya ve demek ki Afrodit efsanesi ya da mitolojisi bu yöreye kadar uzanıyor. Bu köyün adı Pygmallion'un sevgilisinin adı. Bizim Baf, sizin Pafos dediğiniz kentin adı Pygmallion'un oğlunun adı. Eeee? Seni çok kızdırmasına karşın, Afrodit bu coğrafyadan, mesela Altinkum'dan çıkmış olabilir, değil mi?" (Bozkurt, 2016: 37)

Ayhan bunun yanı sıra Marulla'ya Galatya köyünün ismi hakkında iki farklı görüşü daha aktarmıştır: *"(...) Bir söylenceye göre, bu köyün taşıdığı Galatya adının Pygmallion'la bağlantısı yok. Buna göre, Osmanlılar Kıbrıs'ı fethedince, İstanbul'un Galata semtinden on iki aile köye gelip yerleşir ve köyün adı Galatya olarak anılmaya başlanır. Bir de Galatia'nın Rumcadaki süt anlamındaki ğala sözcüğünden geldiği söylenir. Buna göre yörede çok süt üretildiğinden köyün adı da sütle ilgili olur."* (Bozkurt, 2016: 38)

Romanda bu şekilde Galatya köyünün ismiyle ilgili üç farklı anlatı aktarılmıştır. Bir toplumun sosyo-kültürel yaşamını ve geleneklerini şekillendiren unsurların başında yaşadıkları coğrafyanın özellikleri ve tarihî olaylar gelir. Yerleşim yerlerinin isimlendirilişini konu edinen anlatılarda arkeoloji, etnografi ve tarihe dair bilgiler şekillendirilmiştir. Buna göre toplumlar asırlar boyunca yer-yurt adları hakkındaki bilgileri içeren toponomik efsaneleri anlatıp onlarda beyan edilen tarihî vakaları bozmadan, yerel şartların özelliklerine göre millileştirip muhafaza etmeye çalışmışlardır. Mitolojik Motifler'in (A) içinde yer alan Yer Adının Kökeni (A1617) ile ilgili motifler genel olarak efsanelerde en sık rastladığımız motiflerden biridir. Mekânlarla ilgili efsaneler şehir, kasaba, köy, kale, medrese, cami, minare, tepe, ova ve göllerin adlarının nereden geldiğini, yaşanan hangi olay sonucu o adı aldığını bildirirler. Dolayısıyla bize söz konusu mekânın adının kökeni verilmektedir.

Ayhan'la Marulla'nın Karpaz'a yaptıkları gezide ziyaret ettikleri yerlerden birisi de Apostolos Andreas Manastırı'dır. Hem Rumlar hem de Türkler açısından önemli bir yer olan bu manastırla ilgili biri Müslümanlara, biri Hıristiyanlara ait birbirine benzeyen iki efsane vardır.

Hatta manastırın bulunduğu bölgede bir İslâm yatırısı da yer almaktadır.⁴ Marulla, Afrodit konusunda olduğu gibi bunu kabul etmek istemez, burasının bir Hıristiyan manastırı olduğunu söyleyerek Ayhan'a karşı çıkar. Ayhan yine de ona manastırla ilgili iki efsaneyi de anlatır.

Hıristiyan efsanesine göre Apostolos Andreas, Hz. İsa'nın azizlerindedir ve uzun bir gemi yolculuğu esnasında susuzluk sorunu çeken gemi mürettebatına yol göstererek onları manastırın bulunduğu

⁴ Burada bahse konu olan manastır günümüzde KKTC'nin İskele ilçesine bağlı Dipkarpaz Beldesi'ndeki Zafer Burnu'nda yer almaktadır. Rumlar burada Aziz Apostolos Andreas'ın, Türkler ise Seydül Bedevi, Süleyman Bedevi, Urve bin Sabit, Hz. İlyas, Hz. Ali, Mustafa veya Hacı Aziz adlı bir sahabe'nin medfun olduğuna inanmaktadırlar. Zeki Akçam ve Ayşegül Akçam bu bölge üzerine yaptıkları araştırmada sözlü ve yazılı kaynaklara dayanarak 1910-1920'li yıllara kadar burada bir İslâm yatırısının/türbesinin olduğunu, bu tarihten sonra adanın İngiliz sömürge idaresi döneminde ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Rumların Türklere karşı tedhiş hareketlerinde buldukları 1963-1974 yıllarını kapsayan dönemde bu yatırın/türbenin sistematik bir şekilde yok edildiğini ortaya koymuşlardır (Akçam ve Akçam, 2017: 76-93).

Karpaz sahillerine çıkarır ve su bulur. Suyu içen mürettebattan hasta olanların iyileştiğine, hatta kör birinin görmeye başladığına inanılır (Bozkurt, 2016: 31). Efsanenin İslâmî varyantında ise Kıbrıs'a yapılan Arap seferleri esnasında susuzluk sorunu baş gösterir ve gemideki Seydû'l Bedevi su bulmak için Karpaz sahillerine çıkar. Elindeki sopayı yere vurduğunda buradan tatlı bir su fışkırır (Bozkurt, 2016: 32). Bu efsaneler hem Kıbrıs Türk toplumunda hem de Kıbrıs Rum toplumunda bazı halk inanışlarının doğmasını sağlamıştır. Ayhan bunları da şöyle anlatır:

“Burası hem Türkler hem Rumlar için kutsal bir adak yeridir. Yalnız Ortodoks ziyaretçiler değil, herkes, giriş kapısının yanında bulunan adak yerine birer mum dikerek, dilekte bulunabilir. Bizimkiler yalnız mum yakıp dilekte bulunurken, sizinkiler Manastır'a dileklerinin biçimini verdikleri mumlar sunarlar ve mutlaka şişe şişe zeytinyağı hediye ederler. Buraya gelemeyenlerin, bir şişeye zeytinyağı koyup, en yakın yerden denize attıkları da söylenir. İnanışa göre, rüzgârlara hükmeden Aziz Apostolos Andreas, zeytinyağı dolu şişeleri er ya da geç manastırdaki sahiplerine ulaştırır. İslam yatırımın burada bulunması nedeniyle olsa gerek, eski yıllarda bir kısım Müslüman hanımlar burada mevlit okuturlardı.” (Bozkurt, 2016: 32)

Romanda yer alan bir başka efsane Karakız efsanesidir. Ayhan, Kuzey Kıbrıs'ta buldukları bir gün Marulla'yı Girne'ye ve Girne yakınlarındaki Karakız koyuna götürür ve ona bu koydaki kayalığın efsanesini anlatır. Efsaneye göre eskiden bu koya yakın bir yerde bir saray varmış. Prenslerden biri sarayda yaşayan pek çok cariye arasından Afrika'dan gelmiş, siyahî bir cariyeyle âşık olmuş. Prenslere cariye bu koydaki kayalıklarda buluşurlarmış. Prensi çok seven cariye onu daha çok mutlu etmek için beyaz tenli ve sarı saçlı olmak istiyor, böyle olursa prensin kendisini daha çok seveceğini düşünüyormuş. Cariye bunun için tanrıya sürekli yalvarıyormuş. Sonunda cariye bir gün gaipten bir ses duymuş: Gece ay ışığında Akdeniz'in köpüklü dalgalarında yıkanırca ak bir tene kavuşacaktı. Bunu yapmış ve bembeyaz bir tene, sapsarı saçlara kavuşmuş. Ama prens bu yeni hâliyle cariyeyle beğenmemiş. O, cariyeyle olduğu gibi sevmekteymiş. Geçirdiği değişim yüzünden prensin kendisinden soğumasını kabullenemeyen cariye sonunda koydaki kayalıklardan denize atlayarak intihar etmiş (Bozkurt, 2016: 53-55).

Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan dağlar tüm Türk boylarının anlatılarında görülmektedir (Bayat, 2007b: 222). Bu bağlamda romanda Kıbrıs Türkleri için önemli bir yeri olan Beşparmak dağlarının oluşumu hakkındaki efsaneye de yer verilmiştir. Bu, *Kaza*'da yer verilen efsanelerin sonuncusudur. Bu efsaneyi romandaki diğer efsanelerden farklı olarak Ayhan Marulla'ya değil, Marulla kuzeni Aleksî'ye anlatır. Aleksî, Rum toplumundan farklı olarak ırkçı ve bağınaz değildir, zamanında Rumların Türklere soykırım uyguladığını kabul etmektedir. Böyle bir tutum içinde olduğundan Marulla'nın bir Türk ile yakınlaşmasından rahatsızlık duymaz.

Marulla, Aleksî'ye anlattığı Kuzey Kıbrıs'taki Beşparmak dağlarının efsanesini aslında bir buluşmalarında Ayhan'dan dinlemiştir ama romanda Ayhan'ın anlatımı yer almaz. Marulla, Aleksî'yle buluştuğu bir gün onu Ayhan'la tanıştırmak ister ve bunun için beraber Kuzey'e geçerler. Lefkoşa'dan Gazimağusa'ya doğru giderlerken Marulla bu efsaneyi bilip bilmediğini Aleksî'ye sorar ve onun bilmediğini söylemesi üzerine anlatmaya başlar. Efsaneye göre bugünkü Beşparmak dağlarının yakınındaki bir köyde çok güzel bir kız yaşarmış. Bu kıza biri iyi kalpli, biri kötü kalpli iki erkek büyük bir tutkuyla âşık olmuş. Kızı kimin alacağı aralarında mesele olmuş ve bunun çözmek için dövüşmeye karar vermişler. Yer olarak da Meserya ovasındaki bir bataklığın kenarını seçmişler. Dövüş başladıktan sonra kötü kalpli olan erkek diğerini, ona fark ettirmeden, bataklığa doğru çekmiş. Bu tuzağı anlamayan delikanlı yavaş yavaş bataklığa gömülmüş. Kurtulmaya çalışırken en son bir elinin beş parmağı göğe doğru açılmış vaziyette kalmış. Bunun üzerine bataklık kuruyup yükselerek bir elin beş parmağı şeklinde bir dağ oluşmuş (Bozkurt, 2016: 76-78).⁵

İsmail Bozkurt'un *Kaza* romanında bu şekilde efsanelere yer vermesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi edebî eserin kalıcılığından yararlanarak bu sözlü kültür ürünlerinin yok olmadan gelecek

⁵ Bu efsanenin başka bir varyantının Kırgızistan'daki Issık Göl efsanesiyle karşılaştırılması için bakınız: (Alptekin, 2015: 353-357).

kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır ki yazar bu şekilde toplumsal belleğe katkıda bulunmaktadır. İkinci ise özellikle Afrodit anlatısında olduğu gibi aynı coğrafyada yaşayan iki farklı milletin ortak bir kültür geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.⁶ Yazar, bu ortak kültürün ve dostluğun Rumlar tarafından bozulduğunu düşünür ve bunu Ayhan'a şöyle söyler:

“Bayan Marulla. Aynı toprağın insanlarıyız. Doğrudur, ırklarımız arasında yüzyıllardır süren bir çelişki var. Bu Ada’da Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar olarak çelişkilerimiz var ama bu çelişkileri siz yarattınız. İlle de adaya tek başınıza sahip olmak istediniz.” (Bozkurt, 2016: 23)

Görüldüğü üzere Bozkurt, iki millet arasında tarihsel süreç içerisinde çekişmeler olsa bile geçmişte barış içinde yaşandığını ve bu barış ortamında ortak bir kültürün oluştuğunu, bu ortak kültürü ve barış ortamını daha sonra Rumların bozduğu düşüncesini savunmaktadır. İki toplum arasında varyantlar hâlinde görülen mitolojik anlatılar ve efsaneler bu ortak kültürün yansımalarıdır.

Kaza Romanında Mutfak Kültürü

Kıbrıs Türk halk kültüründe yemeklerin özel bir yeri vardır. Yeme-içmeye düşkünlük Kıbrıs Türklerinin önemli özelliklerinden birisidir. Adanın doğal ortamında yetişen çeşitli otlardan yapılan yemeklerin yanı sıra Kıbrıs Türklerinin Anadolu’dan getirdikleri beslenme alışkanlıklarının bir devamı olarak et yemekleri ile hamur işleri de Kıbrıs Türk mutfağında önemli bir yere sahiptir (Karakartal, 2010: 102).

Kaza’da Kıbrıs Türk mutfağına özgü yemekler/yiyecekler çeşitli vesilelerle anılmıştır. İlk buluştuıkları gün Ayhan, Marulla’yı Kumyalı’daki deniz manzaralı bir lokantaya götürür. Burada zeytinyağlı salata, çakistes, hellim kebabı, balık ve katmer yerler (Bozkurt, 2016: 35). Bu menüde Kıbrıs mutfağının önemli unsurlarından olan çakistes ve hellim karşımıza çıkmaktadır. Çakistes, yeşil zeytinin kırılıp tuzlu suda bekletilmesiyle hazırlanan bir sofralık zeytin çeşidi olup (Hakeri, 2003: 56; Karakartal, 2010: 106) burada meze olarak sunulduğu görülmektedir. Sert ve tuzlu bir peynir çeşidi olan hellim (Hakeri, 2003: 145) ise Kıbrıs Türk ve Rum mutfaklarının en önemli yiyeceklerinden birisidir. Adanın süt üretimine uygun coğrafyası ve iklimi hellimi önemli bir hayvansal üretim unsuru hâline getirmiş ve özel işlemlerle üretilen bu peynir Kıbrıs’la özdeşleşmiştir (Osam ve Kasapoğlu, 2010: 172). Hellim sadece kahvaltılık bir peynir çeşidi olmayıp farklı şekillerde tüketilebilmekte ve böylece Kıbrıs mutfağına zenginlik katmaktadır. Makarnaya rendelenebileceği gibi, hellimli börek, hellim bittası⁷ gibi hamur işlerine katık olabilmektedir. Ayhan’la Marulla’nın yemeğinde görüldüğü gibi kızartılarak hellim kebabı şeklinde de yenilmektedir.

Romanın ilerleyen kısımlarında annesinin Ayhan’a hazırladığı sofrada da hellim ve zeytin karşımıza çıkmaktadır. Annesi Ayhan için zeytinli ve hellimli pilavunalar hazırlamıştır. Kare ya da üçgen şeklindeki hamurların üzerine rendelenmiş peynir ve yumurta sürülerek hazırlanan bir çörek olan pilavuna (Karakartal, 2010: 106) Kıbrıs Türklerinin hamur işlerine düşkünlüğünün bir göstergesidir.

Annesi pilavunanın yanında oğluna yusufoçuk,⁸ portakal ve limondan karışık olarak sıkılmış taze meyve suyu verir (Bozkurt, 2016: 122). Turunçgillerin adanın doğal meyvelerinden olması bu şekilde portakal, mandalina sularının da Kıbrıs’ta yaygın bir şekilde tüketilmesini sağlamıştır (Karakartal, 2010: 103). Ayrıca annesi yemekten sonra oğluna kahve yapar ki Türk kahvesi de Kıbrıs Türk kültürünün en önemli unsurlarındandır (Karakartal, 2010: 103).

Kıbrıs Türk yemek kültürünün romanda görüldüğü bir başka yere Ayhan’la Marulla’nın Girne gezisidir. 1974’ten önce Marulla’nın ailesinin yaşadığı evde oturan Türk aile onlara ceviz macunu ve sıkma limonata ikram eder (Bozkurt, 2016: 53). Kıbrıs Türk ağzında macun, Türkiye Türkçesindeki reçele yakın bir anlamda kullanılmaktadır (Hakeri, 2003: 207) ve Kıbrıs Türk mutfağında ceviz, turunç, bergamot vb. meyvelerden yapılan macunlar önemli bir yere sahiptir.

⁶ Kıbrıs Türk ve Rum toplulukları arasında kültürel inançlar ve uygulamalar açısından pek çok benzerlik vardır. Bu konuda karşılaştırmalı bir inceleme için bakınız: (Bağışkan, 1997: 33-101).

⁷ Küçük ekmeğe biçiminde, içinde hellim bulunan bir çeşit çörek (Hakeri, 2003: 145).

⁸ Mandalinanın Kıbrıs ağzındaki karşılığı (Hakeri, 2003: 318).

Romanda Kıbrıs Rum mutfağına Ayhan'la Marulla'nın Lefkoşa'nın Rum yönetimindeki kısmında (Güney Lefkoşa) gittikleri bir lokanta bağlamında değinilmiştir. İlk kez bir Rum lokantasında yemek yiyen Ayhan, yemeklerin kendilerinininkinden pek farklı olmadığını düşünür (Bozkurt, 2016: 43). Yazarın bunu belirtmesi efsanelerdeki ortaklığın ön plana çıkarılmasında olduğu gibi iki toplumun uzun yıllar içinde geliştirdikleri ortak kültürün vurgulanması amacıyla.

Kaza Romanında Kıbrıs Ağzı

Romanda halk kültürü açısından dikkat çeken bir diğer unsur Kıbrıs ağzıdır. Kıbrıs ağzı, Türkiye Türkçesinin bir kolu olup Kıbrıs'ın 1571'de fethinden sonra özellikle Konya, Karaman, Mersin, Antalya ve Yozgat bölgelerinden adaya göç ettirilen Türklerin geldikleri yörelerin ağız özelliklerinin bir karışımı şeklinde oluşmuştur (Saraçoğlu, 2013: 134). Ayrıca uzun süre beraber yaşamının getirdiği bir özellik olarak Rumcadan alıntı kelimeler de Kıbrıs ağzında görülmektedir.

İsmail Bozkurt, romanlarını İstanbul Türkçesiyle yazmakla birlikte Kıbrıs ağzından da yararlanmıştır. Onun romanlarında Kıbrıs Türklerinin kullandığı kelime, deyim ve atasözleriyle argo ifadeler oldukça realist ve canlı bir şekilde yer verdiği görülmektedir (Demiryürek, 2018). *Kaza* 'da Ayhan Rumca, Marulla Türkçe bilmediği için İngilizce konuşarak iletişim kurarlar. Romandaki Türklerin ise iletişimlerini büyük oranda Türkiye Türkçesi ile sağladıkları görülmektedir. Kıbrıs ağzını belirgin olarak kullanan şahıs ise Ayhan'ın ev arkadaşı Ali'dir. Ali, romanın başından itibaren Ayhan'dan farklı olarak Kıbrıs ağzıyla konuşur. İki arkadaşın konuşma dili kullanımındaki bu farklılık, aynı zamanda ikisi de eski arkadaş olan, Ayhan'ın babası Sadık ile Ali'nin babası Süleyman'ın dil konusundaki tutumlarından kaynaklanmaktadır:

“Sadık, ısrarla ve abartılı biçimde Türkçenin Kıbrıs Ağzı'nı kullananlara, özellikle de 'n'apan', 'n'apayım', 'n'apacan' biçimindeki kalıplaşmış diyaloga çok kızardı. Çocukluk arkadaşı, Ali'nin babası Süleyman'la, hemen hemen her karşılaşmalarında bu konuyu tartışıyorlardı. Kıbrıs Ağzı'nı abartılı konuşanlardandı Süleyman. İsrarla 'Kıbrıs Türkçesi bozuk bir Türkçe değil, başka, değişik bir Türkçedir' diyerek, bazen de sırf Sadık'ı kızdırmak amacıyla kantarın topuzunu özellikle kaçırarak, Kıbrıs ağzının Kıbrıslıca denen ayrı bir dil olduğunu söyler ve Sadık'ı kızdırırdı. Sadık ise, Kıbrıs'ta bozuk bir Türkçe konuşulduğu savındaydı. O kadar ki Kıbrıs Ağzı'nı abartılı kullanma eğiliminden oğlunu korumak için özen göstermiş, sırf 'Güzel Türkçe' dediği İstanbul Türkçesi ile konuşması için ortaokulu o sralarda İzmir'de olan kızının yanına okutturmuştu. (...)” (Bozkurt, 2016: 76-78)

Babalarının onları dil konusunda yetiştirme şekillerine bağlı olarak oluşan farklılık Ayhan ile Ali'nin diyaloglarında belirgin olarak görülür. Bu diyaloglardan ikisini örnek olarak alıntılıyoruz (Kıbrıs ağzına ait kullanımlar koyu olarak işaretlenmiştir):

*“ 'Hızlı giderdin be Ayhan. Hem anayola **çıkarkan** insan durup **bagmaz yau?** 'Oldu bir kere. Sen boşver ona. Kendini nasıl hissediyorsun? Gidelim mi hastaneye?' 'Yok yok, istemem. Gerekmez. Başımdaki **güçük** bir sıyrıık. Sağ olsun o hanım abla **bandladı**. Bereler, sızılar var, ama önemli değil. ”* (Bozkurt, 2016: 7-8)

*“ 'Kavga ettiğin kızın adı Marulla'dır. Diğerinin de Angela. Birbirlerine öyle hitap ettiler.' Ayhan'ın aklına, kafasına taktığı kızın adının Maru olduğu geldi. 'Emin misin' diye sordu. 'Eminim tabii. Bilin biz **Tahtagalatıyız. Gomşumuz** Rum'du. Marulla diye yaşıtım bir **gızları** vardı. Ondan adı **aglımda galdı.**'*

'Ne yani? O deli kız komşun muydu?'

*'Yok **yau sen da**. Benim **gomşum** melek gibiydi, seninki gibi zirzop değil.' 'Eeee?'*

*'**Sen da dibelig⁹ ahmaglaşdın. Yau adlarını bilin** madem, internette daha **golay** bulun o **gızı.**' ”* (Bozkurt, 2016: 14-15)

Yazar romanındaki Türkleri Türkiye Türkçesiyle konuşturmanın yanı sıra bu şekilde Ali'yi Kıbrıs ağzıyla konuşturarak Kıbrıs Türk kültürünün bir zenginliği olan ağız özelliklerini de romana taşımıştır.

⁹ Dibelik: Daha ziyade, iyice, büsbütün (Hakeri, 2003: 75).

SONUÇ

İsmail Bozkurt ilk romanından itibaren tüm romanlarında Kıbrıs Türk halk kültürüne geniş bir şekilde yer vermiştir. Dolayısıyla halk kültürü Bozkurt'un romancılığını şekillendiren önemli bir kaynaktır. Onun romanları bu özelliğiyle halk bilimi/halk edebiyatı araştırmaları için de dikkat çekici bir konumdadır.

Makalemizde ele aldığımız *Kaza* romanında Kıbrıs Türk halk kültürünü oluşturan çeşitli unsurlardan mitolojik anlatılar ve efsaneler, yöresel yemekler ve ağız özellikleri belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bunları romanına taşıyarak teknoloji çağında hızla geleneksel yaşam değerlerinden uzaklaşan insanlar ve gelecek kuşaklar için bir bellek oluşturmakta, böylece toplumsal belleğin güçlenmesini sağlamaktadır. Zaten tüm halk bilimi ürünlerinde olduğu gibi sözlü kültürün önemli bir parçası olan efsane türünün işlevlerine baktığımızda kültürü gelecek nesillere aktarma, geleneğin devamlılığını sağlama ve bilinmeyene karşı açıklama getirme işlevlerini üstlendiğini görürüz. Bozkurt da romanında efsane türünün bu işlevlerinden başarılı bir şekilde faydalanmış, bu işlevleri roman estetiği ile birleştirerek kültürün devamlılığı fikrini en iyi şekilde yansıtmıştır.

Bozkurt'un toplumsal bellek oluşturmak ve geçmişteki ortak kültür ortamını vurgulamak için romana taşıdığı halk kültürü unsurları, aynı zamanda yazarın içinde yaşadığı toplumu ne kadar iyi tanıdığının da göstergesidir.

Yazar bunun yanında özellikle kimi anlatıların Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarında varyantlarla yer alması ve bu toplumların benzer bir yemek kültürüne sahip olması gibi çeşitli noktalardan yola çıkarak iki toplumun geçmişte belli bir dönem barış içinde yaşayarak ortak bir kültür geliştirdikleri düşüncesini savunmaktadır. Barış ve ortak kültür ortamının bozulmasının sebebi ise yazara göre Rumların adanın tamamına tek sahip olarak hükmetme hırslarıdır. Bu düşüncesini Ayhan aracılığıyla belirtmeye çalışan yazar romanın pek çok yerinde Rumların Türklere karşı gerçekleştirdikleri tedhiş hareketlerini de (Geçitkale, Boğaziçi, Muratağa, Atlılar, Sandallar katliamları) ele alarak Güney Kıbrıs'ta tarihî gerçeklerden izole bir yaşam süren bağnaz Rum kızı Marulla'ya gerçekleri gösterir ve onun bir dönüşüm yaşamasını sağlar. Romanın başında Türklere nefret eden Marulla, sorunun gerçek müsebbibinin kendi toplumu olduğunu anlar. Ayhan ise 1974'e kadar yaşanan tüm acılara rağmen ırkçı bir yaklaşım geliştirmeyen. O, geçmişte Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları acıların asla unutulmaması gerektiğini düşünmekle beraber geçmişten ders alıp yeni bir geleceğe bakma düşüncesini savunmaktadır. Bunun içinse Kıbrıs Rum toplumunun hâlâ sürdürdüğü Türk düşmanlığını bir kenara bırakıp geçmişteki suçlarını kabul etmesi gerekmektedir. Yazar bunun gerçekleşmesi hâlinde Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının yeniden eski barış ve ortak kültür ortamının canlanabileceğini düşünmektedir. Marulla'nın romanda geçirdiği değişim yazarın bu arzusunun temsilidir.

KAYNAKLAR

- Akçam, Z., & Akçam, A. (2017). Kıbrıs Apostolos Andreas Manastırı'ndaki Sahabe 'Urve Bin Sabit' ve mezarının sistematik bir şekilde yok edilmesi. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi* 1/1, 75-94.
- Alptekin, A. B. (2015). *İki oluşum efsanesi: Issık Göl (Kırgızistan) ve Beşparmak Dağları (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti). Anadolu'dan Kıbrıs'a Halk kültürü köprüsü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atun, S. (2010). *Kıbrıs Türk edebiyatı*. Gazimağusa: Samtay Vakfı Yayınları.
- Aylanç, M. (2016). İsmail Bozkurt'un romanlarında realist roman kişileri ve karakterizasyon. *Folklor/Edebiyat* 22/87, 43-52.
- Aylanç, M. (2017). *Kıbrıs Türk romanı eserler sözlüğü*. Lefkoşa: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları.
- Bağışkan, T. (1997). *Karşılaştırma yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar*. Halkbilimi sempozyumları II. Haz. Kani Kanol. Ankara: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

- Balık, M. (2016). *Biyografiden romana, romandan yaşama: Cevdet Kudret'in Sınıf Arkadaşları'nda toplumsal belleği okumak*. Bartın Üniversitesi uluslararası edebiyat ve toplum sempozyumu bildiriler kitabı 1. Ed. Hacı İbrahim Delice. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları: 373-385.
- Bascom, W. R. (2005). *Folklorun dört işlevi* (F. Çalış, Çev.). *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar* 2. Haz. M. Öcal Oğuz vd. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Bayat, F. (2007a). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2007b). *Türk mitolojik sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bektaş, A. (2012). *İsmail Bozkurt'un romanlarının incelenmesi*. Lisans Tezi, Yakındoğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Bozkurt, İ. (2011). *Evliya Çelebi'nin izinde Kuzey Kıbrıs seyahatnamesi*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Bozkurt, İ. (2016). *Kaza*. Lefkoşa: Anahtar Ajans Yayını.
- Çevik, M. (2015). *İsmail Bozkurt'un romanlarını ideolojik folklor kuramı bağlamında okumak*. Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatı sempozyumu bildirileri. Ed. Mihrican Aylanç ve Gürkan Gümüştam. Lefkoşa: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları: 207-214.
- Demiryürek, M. (2018). İsmail Bozkurt. *Türk Edebiyatı isimler sözlüğü II*. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. (e.t. 14/01/2020)
http://teis.yesevi.edu.tr/index.php?sayfa=madde_detay&md=fea9898e7db96223297fcdac09831fdc
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri* (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Hakeri, B. H. (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi sözlüğü*. Gazimağusa: Samtay Vakfı Yayınları. Karaca, B. (2016). *İsmail Bozkurt'un kurmaca eserlerinde Kıbrıslı gençler*. II. Uluslararası Kıbrıs Türk Edebiyatı ve edebiyatçıları sempozyumu bildiriler kitabı. Haz. Mehmet Çevik. Ankara: Uluslararası Eğitim Öğretim Yayını: 189-194.
- Karakartal, O. (2010). Kıbrıs Türk imajı ve yaşantısı üzerine bir deneme. *Kıbrıs'ta Türkiye kültür adamları ve eserleri (1873-1974)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kefeli, E. (2013). *Kıbrıs Türk edebiyatında roman: tarih, bellek, insan. Edebiyatta Kıbrıs ve bahar sempozyum bildirileri*. Haz. Kafiye Yinanç ve Metin Turan. Ankara: Uluslararası Eğitim Öğretim Yayını: 125-128.
- Osam, N., & Kasapoğlu, M. K. (2010). Hellim: kültürel bir değer kimlik çözümlemesi. *Milli Folklor* 22/87, 170-180.
- Saraçoğlu, E. (2013). *Dil-edebiyat ve folkloruyla Kıbrıs Türk kültürü*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını.
- Türkeli Sanlı, Y. (2011). Edebiyat; toplumsal hafızanın, geleneğin kaybında, inşasında ne kadar etkilidir?. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2, 151-164.
- Yeniasır, M. & Gökbulut, B. (2017). İsmail Bozkurt'un Bir Gün Belki isimli romanında Kıbrıs Türk folkloruna dair tespitler. *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 6/3, 492-504.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Born in the year of 1940, İsmail Bozkurt is one of the most important living novelists of Turkish Cypriot literature. Bozkurt, who published his first novel *Yusuşçuklar Oldu mu?* in 1987, has included Turkish Cypriot history, folk culture, daily living practices and the current problems of Cypriot Turks in all of his novels, beginning from that first novel until his fifth and the last novel called *Kaza* (2006). This is not a coincidental consequence of the issues dealt by the author, but Bozkurt's own preference. At this point, the elements of folk culture constitute one of the basic dynamics of his novel writing. The fact that the author widely refers to the Turkish Cypriot folk culture in his novels enables the transfer of cultural elements to the next generations through literature, and also helps to write about the Turkish Cypriot society with all its social reality in his works. With these characteristics and the realistic structure, the novels of Bozkurt not only serve as a mirror for acknowledging the Turkish Cypriot society, but also gain a sociological value by contributing to the preservation of historical and cultural values. In this respect, the novels of İsmail Bozkurt have a rich material in terms of folklore/folk literature studies, besides their literary values. Public beliefs and practices, culinary culture, customs practiced on special occasions, mythological elements and legends, and dialect characteristics are prominently seen in Bozkurt's novels. The novel *Kaza*, which is the subject of this paper and whose plot is from the early 2000s, is based on mutual love between the Turkish Cypriot Ayhan and Greek Marulla, and contains many elements of Turkish Cypriot folk culture.

Mythological elements and legends are at the forefront of these cultural elements. Some of the mythological narratives and legends discussed in the novel such as the Aphrodite narrative, the origin of the name of the Galati village, and the legend of the Apostolos Andreas Monastery, which is of great importance for both Greeks and Turks, appear to be similar in both Turkish and Greek cultures as a result of living together in the same geography. The author's inclusion of the common narratives of the two societies, especially as in Aphrodite narrative, reveals the fact that two different nations living in the same geography developed a common culture. The author thinks that this common culture and friendship has been disturbed by the terrorizing acts of the Greeks. Another element of folk culture, which is evident in the novel, is the culinary/food habits. Apart from the dishes made from various herbs grown in the natural environment of the island, meat dishes and pastries also have an important place in Turkish Cypriot cuisine as a continuation of the food habits brought by the Turkish Cypriots from Anatolia, and the dishes/foods specific to Turkish Cypriot cuisine are discussed in various occasions in the novel. Foods and beverages such as cakistes, halloumi, flaouna, Turkish coffee, fruit juices and pastes are noteworthy among those. By emphasizing the similarities in the food habits of the two communities living in Cyprus, the author tries to point out that the two communities have developed a common culture over many years, as in spotlighting the partnership in the legends. Another noteworthy element mentioned in the novel in terms of folk culture is the dialect of Cyprus. Cyprus dialect refers to a branch of Turkish language, and it was formed as a mixture of dialectic characteristics of the Turks, who immigrated to the island after the conquest of Cyprus in 1571, especially from Konya, Karaman, Mersin, Antalya and Yozgat. In the novel, the Cyprus dialect can be clearly seen especially in the speeches of Ayhan and his close friend Ali. At this point, among various elements constituting the Turkish Cypriot folk culture, the mythological narratives and legends, local dishes and dialectic characteristics are prominent in the novel *Kaza*. By mentioning them in his novel, the author creates a memory for people, who are rapidly distancing from traditional life values in the age of technology, and for future generations, and thus strengthens the public memory. These folk culture elements, which are mentioned by Bozkurt in the novel in order to create a public memory and to emphasize the common cultural environment in the past, are also a sign of how well the author knows the society in which he lives. In addition to this, the author also argues that the two communities have developed a common culture by living in peace for a certain period of time in the past, by starting from various points such as the fact that certain narratives are included in the Turkish Cypriot and Greek communities with variants, and that these communities have a similar culinary culture. According to the author, the reason for the disruption of peace and common cultural environment is the ambition of the Greek Cypriots to rule the island as the sole owner. In most parts of the novel, the author, who tries to express this idea through Ayhan, opens the eyes of Greek girl Marulla, who lives a life isolated from the historical facts in South Cyprus, by mentioning the terrorist acts of the Greeks against the Turks (Gecitkale, Bogazici, Murataga, Atlilar and Sandallar massacres), and allows her to experience a transformation. Marulla, who hates the Turks at the beginning of the novel, understands that the real perpetrator of the problem is her own community. On the other hand, Ayhan does not develop a racist approach despite all the pain experienced until 1974. Despite thinking that the past sufferings of the Turkish Cypriots should never be forgotten, he advocates the idea of taking lessons from the past and looking at a new future. In order for this to happen, the Greek Cypriot community should quit the Turkophobia, which is still adopted by some, and accept the crimes of the past. In case this happens, the author thinks that the past peace and common cultural environment of the Turkish and Greek Cypriot communities can be revived.

CRITICAL ANALYSIS OF THE ENGLISH LANGUAGE USAGE IN TURKISH ADVERTISEMENTS: HAKAN PLASTİK

Nazlı GÜNDÜZ*
Bahriye ALPER YEŞERİ **

ABSTRACT

This study aims to investigate the reasons and effects of English language preference in commercials and advertisements (ads) in the Turkish advertising market. The proposed research questions seek the answer(s) to the effect(s) of English language in advertisements; how advertisers play with words to emphasize the effect of their advertisements; the reasons why advertisers use English as a second language in their works. Some concerns about why English in Turkish language, as well as, ads provoke anxiety among some scholars are highlighted. The researchers classified the encountered usage of English in the Turkish commercials and ads in terms of: a) phonological similarities; b) whole sentences, phrases or terms embedded into Turkish sentences, c) blending and neologisms. Although consumers are Turkish, advertisers choose English phrases and statements in order to draw the attention of the consumers. A Turkish commercial, 'Hakan Plastik' is chosen as a sample and analyzed to evaluate the usage of English in Turkish context more vividly. As a result, creating mixed and incorrect sentences in the target language will not enable learners to make them understood in the target context. Although the aim is to create a comic effect it is distorting both of the languages and causing a negative outcome and teaching incorrect syntax. Hence, it is thought that such commercials might do a lot of harm on the native language as well as the culture.

Keywords: English language, Language of advertisements, Effects of English usage in Turkish

TÜRK REKLAMLARINDA İNGİLİZCE KULLANIMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: HAKAN PLASTİK

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türk reklam pazarındaki reklamlarda İngilizce kullanımın nedenlerini ortaya koymaktır. Araştırma soruları, reklamlarda yer alan İngiliz dilinin etkisine cevap aramaktır; reklamcıların reklamlarının etkisini vurgulamak için kelimelerle nasıl oynadıkları ve İngilizceyi ikinci dil olarak kullanma nedenleri üzerinde durulmaktadır. Son yıllarda Türk reklamlarında İngilizce kullanımına karşı duyulan endişelere örneklerle yer verilmektedir. Tüketiciler Türk olmasına rağmen, reklamcılar dikkat çekmek için İngilizce ifadeler ve cümleler kullanmayı tercih etmekte ve bu durumun Türk dili üzerinde yarattığı olumsuz etkileri dilbilimciler nezdinde endişe yaratmaktadır. Araştırmacılar, çalışmada önce kaynak olarak seçilen Türk reklamlarında karşılaşılan İngilizce kullanımları (a) fonolojik benzerlikler; (b) Türkçe cümlelere kaynaştırılmış tümce, cümle ve terimler, (c) harmanlama ve neolojizm olarak sınıflandırır. Sonrasında, örneklem olarak seçilen 'Hakan Plastik' reklamında neden İngilizce konuşulup Türkçenin alt yazı olarak verildiği analiz edilip irdelendi. Çalışmada, Türkiye'de reklamcılık sektöründe İngilizcenin tercih edilen bir dil olarak hem Türk diline, hem de İngiliz dili öğrenimine olumsuz etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Anadilde ve hedef dille karışık ve yanlış cümleler oluşturmak, tüketicinin kafasını karıştırıp dili anlamamasına neden olacaktır. Türkçe reklamlarda İngilizce kullanımı mizahi bir etki yaratmak amacıyla yapılmış olsa da, her iki dilin dil yapısını çarpıtarak kullanmak, yanlış sözdizimi yaratılmasına ve bu şekilde öğrenilmesine yol açacaktır. Dolayısıyla, bu tür reklamların ana dile olduğu kadar kültüre de zarar vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz dili, Reklam dili, İngilizce kullanımının Türk diline etkileri

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları, İngiliz Dili ve Edebiyatı. nazli.gunduz@hbv.edu.tr

** Öğretmen, MEB Milas Cumhuriyet Anadolu Lisesi, alper1803@hotmail.com

INTRODUCTION

It is undeniable that verbal advertising has a huge impact on consumers. Language widely used in advertising is a complex form of communication that operates with objectives and strategies leading to various types of impact on consumer thoughts, feelings and actions (Burnett & Moriarty & Wells, 2006). Most advertising tries to persuade or influence the consumer to buy the product, although in some cases the point of the message is simply to inform consumers and create awareness of the product or company (Mackay and Wilmshurst, 2000; Özünlü, 2007). The message is conveyed through many different kinds of mass media which are largely non-personal (Grey, 2007). “Advertising is a paid persuasive communication that uses non-personal mass media, as well as other forms of interactive communication to reach broad audiences” (Burnett, Moriarty and Wells, 2006: 5). To arouse consumers’ interests advertisers make use of various skills and strategies. In Turkey, one of those strategies is the usage of English, which is seen as an issue of degeneration of Turkish (Heçilingirler, 2000). In this study, while putting the issue of English usage in Turkish ads and commercials in context, integrating English terms, phrases, and statements into the Turkish language will be introduced in various aspects. First, the function of commercials and ads will briefly be explained by giving sample authentic phrases so that the reader deduces ideas about how language affects advertising. Secondly, the global usage of English will be introduced with its aspects. Thirdly, with the medium of English as a second language in the Turkish advertising sector, the focus will shift to complete English usage in the Turkish context. Lastly, possible negative effects will be discussed with a critical approach. Turkish ads and advertisements retrieved from YouTube video channels to collect the usage of English in the Turkish context will be analyzed in detail. The English words encountered will be classified according to their forms and patterns in four formats. Then, because the commercial “Hakan Plastik” was filmed in English with Turkish subtitles, it is decided to deeper examine this commercial to find out and discuss the underlying reasons. The researchers try to find out the possible reasons for using English in Turkish ads and commercials via the following questions:

- (1) What type of English words, forms and patterns do advertisers use in their ads;
- (2) How do advertisers play with words in their ads;
- (3) What are the possible reasons for advertisers for using English as a second language in their ads?

How Language Effects Advertising

Emphasize the importance of language in advertisements is stated by Jones (1999: 230): as follows “Language has a powerful influence over people and their behavior. This is especially true in the fields of marketing and advertising. The choice of language to convey specific messages with the intention of influencing people is vitally important”. Visual content and design in advertising have a very great impact on the consumer. However, it is language that helps people to identify a product. There are four types of advertisements in which words are crucial according to Wells, Moriarty, and Burnett (2006: 5-10). First, if the message is complicated, words can be more specific than visuals and can be read over and over, until the meaning is clear. Second, if the advertisement is meant for a high involvement product, it means that the consumer spends a lot of time considering it. Hence, providing more verbal information would be more effective and better. Third, if there is information that needs an explanation, then it is better to deliver this through definitions and words. Finally, if a message tries to convey abstract qualities, such as justice and quality, words tend to communicate these concepts more easily than pictures.

Words are powerful tools in advertising and advertisers consider the emotive and connotative power of the words they use. They make decisions about what to communicate and what to withhold. One way in which advertisers adapt language to their use is to take a foreign language, here English, and make use of it instead of the native Turkish language.

The Global Usage of English

English is referred to as a global language since it is so widely spoken and throughout the world, approximately 1.5 billion people are speaking English (Lyons 2017). This number will increase in the upcoming years. Although it is not an official language in many countries, it is currently taught as a second and foreign language all around the world. A lot of English books, newspapers and magazines are available in many countries around the world. Also, it is the prominent international language in communication, science, business, entertainment, and diplomacy, as well as the internet. Ilgın (1999: 19) states “One of the reasons using foreign terms in ads is to create a western image and give the impression that the product is universally accepted. The purpose of using a sentence in a foreign language is not to understand but to emphasize foreignness and to introduce the international character in a short way.”

English being a global language is taught at basic schools from grade two onwards in Turkey, as seen in the latest curriculum designed by the Turkish National Education Ministry in 2018 as a mandatory foreign language (MEB 2018: 3). In some national schools and the majority of the private schools and colleges, it is aimed to teach English as a second language since their medium of education is English.

The Medium of English as a Second Language in the Turkish Advertising Sector

In the process of interaction with other cultures, it is inevitable for a nation’s language and culture to change. As aforementioned, English dominates on other languages and Turkish is one of those languages. It is also preferred over Turkish in the mass media, journalism, advertising, as well as politics. Therefore, today, it is very normal to come across the usage of English phrases in newspapers, on televisions, in radio programs, in daily speeches, on shop windows, and product names. Although most of the public do not know the meaning of these foreign words, they become accustomed to them and they begin to use these words in their daily speeches too (Yücel, 2016. 144).

Başaran (1989:3) emphasizes that politicians say ‘globalleşme’ instead of ‘küreselleşme’, ‘entegrasyon’ instead of ‘kaynaştırma’, ‘konsorsiyum’ instead of ‘birlik’, and some journalists use these words for the headlines of their newspapers. Accordingly, they use foreign words as if they regard Turkish people bilingual. To be understood is not important for them, they use these words but they do not bother whether people will understand them, or not. To make their speeches and phrases sound intellectual and interesting, they use these foreign words.

The usage of the English language on televisions and radios has negative effect on the Turkish language (Soysal, 1983: 15) . He gives some examples from radio and television program announcers who use ‘er-a-pozitif’ for ‘blood groups’, or ‘in-out’ for fashion talks. Dündar (1988) claims that whenever TV or radio speakers use English words instead of Turkish they make minds confused, and are not respectful to the Turkish language. Hepçilingirler (2000: 34) gives an example from a shampoo advertisement in her book *Türkçe Off*. The global slogan for the shampoo brand *Rejoice* is “Wash and Go”. She states that the intention of using an English statement is to attract the consumer, since the advertiser thinks that English words, phrases and language will make their product look good quality, but in reality, the local consumer does not understand what it means.

Using English as the medium of instruction in primary schools is a dangerous medium for Sinanoğlu (2003) and consequently, he warns people not to sacrifice the Turkish language. Education given in schools is very important for the students, as they use what they have learned in their lives. Thus, teaching all subjects in English is inappropriate and unnecessary since students are going to use and practice this knowledge in their daily lives in the Turkish context.

English words are also seen both in correspondence and in Turkish films and serials. According to Hepçilingirler (2000: 37), people who have been educated in English at high schools and universities use English in their letters to show off. To exemplify, they start letters with addressing “*first of all merhaba*”

instead of “öncelikle merhaba”, and continue again in English as “diğer sistemlere *transfer de possible*”. Recently in films and TV serials, we can hear “*see you*” instead of “görüşürüz”, “*how are you*” instead of “nasılsın”, “*thank you*” instead of “teşekkür ederim”, and “*bye bye*” instead of “hoşçakal”, and so on. Then, Eczacıbaşı (2016) argues that these ill-blended sentences and phrases have become very common in daily speech especially in Istanbul among the white-collar workers and they damage the Turkish language. He calls it “made up” language (uydurukça). To prevent it, he has forbidden the usage of foreign words within Turkish sentences and fines his employees using this kind of ill-formed language by having them donate ten Turkish liras for each ill-formed word to a social fund. Additionally, either to draw attention or to look up-to-date, a lot of shop owners in Turkey give English names to their shops. Dündar (1988; 78) claims: “Owners of the shops use English words only to draw attention to their goods”. He gives an example from a shop window “*Body Form Fitness*” and criticizes the owners negatively by stating that there are Turkish equivalents for these words: so they can use “vücut şekillendirme merkezi” instead. Sinanoğlu (2003; 57) also refers to these shop names and says “When I look around, everywhere is full of English phrases, such as “*Rahat shoes*”, “*Dilber Giyim Fashions*”, “*Sultan Ahmet Leather*”, “*Center Shops*”, and so on.

RESEARCH METHOD AND QUESTIONS

Since advertising is one of the components of our daily life, usage of foreign words permanently affects the daily language and culture as well. The researchers tried to examine and interpret the English language used in Turkish ads and commercials and its effect(s) on the Turkish language. Turkish advertisements were reviewed for a week on the YouTube video channel to collect the usage of English words. The English words encountered were classified according to their forms and patterns in four formats. Then, detecting that the commercial “Hakan Plastik” was filmed in English with Turkish subtitles, it was decided to deeper examine this commercial to find out the possible underlying reason.

The aim of this study is to investigate the reasons and effects of English language preference in commercials and advertisements (ads) in the Turkish advertising market. The researchers try to interpret the possible reasons for the following questions:

- What type of English words, forms and patterns do advertisers use in their ads;
- How do advertisers play with words in their ads;
- What are the possible reasons for why advertisers use English as a second language in their ads?

Data Collection

To collect data for two weeks 31 Turkish commercials were selected from YouTube which contained English words phrases or statements to select the English usage. The researchers classified encountered usages of English in Turkish commercials and ads in the following ways: a) phonological similarities; b) whole sentences, phrases or terms embedded into Turkish sentences, c) blending and neologisms. The Commercial ‘Hakan Plastik’ which was filmed in English with Turkish subtitles was chosen as the main study material.

Phonological Similarities in Advertisements

When advertisements are examined according to their phonological levels we come across some words which are pronounced by the advertisers according to the rules of English phonology. In the following examples highlighted by Gönel (2007:1) you can see some advertisements which use “English phonetics”:

1- “Nerede oturuyorsun?” – “*Miami'de*”.

2- Honda Jazz: “Bununla hayata renk katjazz”; Honda. *The power of Dreams*. Mutluluğu buljazz!; Bu yaz keyif yapjazz.

In the example of the couch advertisement/commercial, the speaker pronounces “Miami” according to the rules of English phonetics /my-am-ee/. In the latter one, the name of the car brand is ‘jazz’ but here it is used in the place of a Turkish suffix /caz/ which has a similar pronunciation with the English word ‘Jazz’. Actually the meaning is not similar.

Whole English Statements and Phrases in Turkish Advertisements

Some advertisements are examined according to their syntax and it is seen that at the syntactic level some English sentences are either preceding or succeeding Turkish sentences. In the following examples it can be seen (Gönel, 2007):

- 1- Gülümseten indirim: *There's no better way to fly!* Lufthansa (The sale that lets you smile)
- 2- Citibank. *Your Citi never sleeps.*
- 3- *Voit. First in home fitness.* Yaza formda girin. (Start summer fit)
- 4- *Philips. Philishave cool skin.* Yeni! Kremi içinde! Islak traş! (New! Gel-lubricated! Wet Shave.)
- 5- *Pepsi- we will rock you.* Daha fazlasını iste! (Ask for more!)

When we examine advertisements according to their morphology we see that a lot of new words are added to Turkish by borrowings from English. In the following examples we can see some adjectives, adverbs and names of products borrowed from English appearing in Turkish commercials (Gönel, 2007: 2):

- 1- Gerçek göz yakmayan şampuan *Johnson's Baby.* (true tear-free shampoo)
- 2- *American Siding* anlatılmaz, kaplanır. (is not described but covered)
- 3- *Magnum Classic* aklımı başımdan alır. (blows my mind)
- 4- *Non-stop* kasko. Ray Sigorta. (Non-stop insurance)
- 5- Metro FM *nonstop music.*
- 6- Formula 1 heyecanı için artık Aria'dan *start* alabilirsiniz. (You can start with Aria for Formula 1 excitement)
- 7- Avrupa kupasında tek *Turkish star:* Cola Turca. (The only Turkish star in the European Cup)
- 8- *Exclusive* aşk. Anneler Gününüz kutlu olsun. Hisar. (*Exclusive* Love- Happy mother's day)
- 9- *Palmolive Aroma Therapy Sensual* Duş Jeli. Duygulanınızı harekete geçirin. (Aroma Therapy Sensual Shower Gel. Stimulate your emotions.)
- 10- One, two, *triplex.* Kakao, fındık, gofret. (Cocoa, hazelnut, wafer)

The English words are embedded into the Turkish statements and phrases as if they belong to the syntax of Turkish, whereas they actually do not.

Blending and Verbal Neologism of English Words in Turkish

As a result of economic, technological and cultural developments new terms emerge. Along with various factors such as interaction with different cultures, new terms are needed to express these new concepts within a language. These new terms first enter the speech of that language through methods such as derivation and adaptation. This method is called as neology formed by the combination of the Greek words *neos* (new) and *logos* (word). The new words entering the speech of a language are rather recent or isolated terms, words, or phrases that may be in the process of entering common use, but not yet fully accepted into the mainstream of the native language and thus are initially used in utterances, just like in the examples below.

In some ads and commercials, words were formed by blending the two languages. One part of the word is English and the other part is in Turkish just like in the following examples:

1. Mega-indirim (mega-discount)
2. Ultra-küçük (ultra-small)
3. Süper-güç (super-power)
4. Micro-etkenler (micro-effects)
5. cepshop (pocket-shop)

Some brand names have rendered nouns into Turkish verbs by blending the English noun with Turkish verb forming suffixes. Within years consumers have adopted these types of blending and started to use them as well in daily speech:

1. Vernel. *Vernelleyn* yumuşacık olsun. (Use Vernel to soften it.)
2. Ace. *Aceleyn* tertemiz olsun. (Use Ace to purify)
3. Cif. *Cifleyin* temizliği hissetin. (Use Cif to feel the cleanliness)
4. Crax. Eğlenceyi sonuna kadar *craxla!* (Crax the fun to the fullest!)
5. Klorak. “Biz *Kloraklarız* . Hijyenin ve kar gibi beyazlığın 50 yıldır Ege’de bir adı var Klorak”.
(We Clorox. Klorak has a name in the Aegean for 50 years like hygiene and snow-like whiteness.)
6. Fotoşop. Fotoğraflarınız *fotoşoplanır*.

Photoshop which is a computer software program has been adapted to Turkish as ‘fotoşop’ and verbalized as ‘fotoşopla’.

As stated above, the consumer has verbalized this brand name slogan coined by the company. The *Eti* brand launched a new pretzel under the name ‘Crax’. An example of a brand that appears in the advertising slogan of this stick cracker (www.etietieti.com). The American brand Clorox is first used as the name ‘Clorak’ and then it is used and is widely used among the people in the Aegean region (http://www.klorak.com.tr/tr/sirket_profil).

Brands must constantly produce new slogans and advertisements to be permanent in the market. That is why brand slogans are often chosen from dynamic phrases, which are knitted with word games, rhyme and easy to remember words to encourage the consumer to buy the product. More, to provide this dynamism and to direct the consumer to the buying behavior, brands have been trying to verbalize the slogans to attract attention.

Linguists express neologism with different definitions. The Turkish linguist Günay Karaağaç (2013: 866) notes the following for ‘neologism’ in his work entitled *Dictionary of Lexicology Terms* under the item of ‘innovation’: “It is one of the wrong usages of language that push communication to the second position. It shows itself in two ways: (1). The use of new and uncommon words that have not gained legacy or using existing words in different ways that are not frequently used. (2). The usage of language, taking advantage of a language’s roots and suffixes, by looking at the structure in that language’s existing and extinct words, or by taking words and structures from the dialects and accents.” Karaağaç regards neologisms as one of the wrong language usages and states that neologisms are formed by making use of the language’s attachments and roots.

The Results of Using English Words in Turkish Context

There are a lot of disadvantages of using English instead of their equivalences. According to Kongar (1999) Turkish people are losing their language and culture and they act indecisively between cultures: their own culture and the culture of a foreign nation whose language they have begun to accept as theirs. Because of this, it can be seen that generations cannot understand each other and find common solutions to their problems. So, this usage results in disagreements between people. Sinanoğlu (2003) fears that the Turkish language will lose its vitality and richness when people continue to speak English and this will erase it from history in the long term.

Additionally, Sevgi (2003: 83) emphasizes that if English continues to be used like that, then it will result in a great loss in Turkish cultural values and language. He says “there will be a decrease in the value of Turkish language and culture in the following years. Imitating western culture endangers the future of Turkish language”. Kaplan (1998) mentions that Turkish people will lose not only Turkish but also everything, as language contains all the features and values of a nation. Banarlı (1998) agrees with Kaplan in this idea by defining this loss as a new invasion. However, Yücel (2004: 137) puts that the tendency to use foreign words in advertisements is not new today and there is no need to explain the unknown words to

children. What matters is the positive effect these words create on people and therefore they serve the aim of the commercial.

According to Özgüler, (1989) English words in the Turkish language will increase in the following years and enter to the Turkish language completely like common ones. Mc Luhan (1997; 84) says “the ones, who start not to understand each other as they speak different languages, will be slowly alienated to each other. They neither can reflect nor define themselves and so the problems will occur.”

Today, in the Turkish advertising sector the number of foreign words increases rapidly day by day. To be different and interesting, advertisers use a lot of English words in their advertisements but they are not aware of the negative effects of foreign words in our daily language. According to Grey (2007) the number of English words in daily language is increased by globalization. Because of the effect of media, advertising, communication, and interaction become easy and quick so people can easily be influenced by attention-catching activities. Also, he adds that television commercials are watched by children mostly and thus imitated and internalized at a young age. From this point of view, advertisers should give importance to the words they use because children will get under the influence of foreign languages easily. According to Yücel (2004: 144), another reason for using English words in Turkish is the admiration for American culture since this culture evokes modernity and technology, and modernity and technology appear to be the most significant values in their own right nowadays. Further, Inge (1993) believes that today people are not aware that they are using foreign words in their speech because they become very familiar to them with the help of some advertisements.

Consequently, as before mentioned usage of English words in Turkish might results in the degeneration of Turkish language and culture. As Göktürk (2000: 11) puts “The English language should not be seen as the medium for reaching the level of civilization; it should only be a means to learn a foreign language”.

ANALYSIS OF THE TELEVISION COMMERCIAL “HAKAN PLASTİK”

The television commercial ‘Hakan Plastik’ (2007) (see visuals and audio text below) is a very good example to show the effects of English on the Turkish advertising sector. In this commercial, English is used as the main language instead of a foreign language because all the talk except the announcer’s speech is in English with subtitles in Turkish. Although ‘Hakan Plastik’ is a Turkish firm and although this commercial is designed for Turkish people and broadcasted in Turkey, the language of the commercial is deliberately designed in English to create a universal effect for the commercial on the Turkish consumer. As mentioned above, Turkish advertisers use foreign languages in their advertisements to be interesting, attractive, different, comic and effective (Karhan, 2004). As will be seen in the commercial, English is used to draw the attention of the audience. In this commercial a construction builder speaks English with his darling, who is implied to be a native speaker of English, on the phone. From the picture on the screen of the mobile phone in Visual 13 and the Song in Visual 15, Audio 13 we understand that the woman is blonde and therefore she looks like to be an English or American woman. At the end of the commercial, the builder sings a famous folk song entitled “Sarı Gelin” with a literally translated subtitle in the mixture of English and Turkish: “Blonde Bride” (Sarı Gelin) implying that the builder is longing for his darling and wants to unite with her.

Since it is meant to be a comic commercial English is used very successfully to create humor in this commercial. According to Pierce (cited in Burnett, J. & Moriarty, S. & Weiss, 1999: 181) “Comic advertising is widely considered highly creative and any selling message is going to work better if it is entertaining, rather than just boring people into the shops”. From this point of view, in this commercial humor is created to draw the attention of the audience and entertain them, so in this commercial the device of humor is English. When we analyze the language of the commercial, we understand that the construction builder speaks English with an accent but fluently. Although he is a Turkish builder it is a wonder that he can speak English so fluently and correctly. His English speech makes the commercial very funny. Another comic element is that the builder depicts the features of a pipe to his darling by

comparing himself and his feelings to the pipe. By using indirect address the copywriter of this advertisement successfully gives his message to the audience.

On the surface, there is a phone call between two lovers but the builder indirectly tells the audience the features of a new pipe called 'silent pipe' in English. It sounds weird and incredible that an ignorant construction builder speaks fluent English since construction builders are known not to have completed school and do not know any foreign language. Therefore the commercial aims to sound comic but effective. Unfortunately, there is the possibility that viewers might be affected by his English and would imitate him by mixing English with Turkish to create the effect that they can speak English.

TV Commercial 'Hakan Plastik'

Visual 1.

The camera zooms into a building. This film is a pipe commercial which is produced by 'Hakan Plastik'. At the beginning of the video, we see the construction of a building and hear a telephone ringing.

Visual 2.

The camera shows the interior of the building. There are pipes on the right of the visual on the floor. Three builders are sitting together and drinking tea. This is the setting of the story of the commercial.

Visual 3.

Audio 1.

A construction builder answers his mobile.

Phone:----- Builder: -“Hi Baby. How is it going?

The first builder answers his mobile and speaks to his darling on the phone in English which is shown with Turkish subtitles. Today in Turkey the phrase “hi baby” is very common among people in daily life as they want to show they know how to speak English. They try to show off with their English knowledge because there are so many people who cannot speak English at all.

Visual 4.

Audio 2

Builder: -No, no, no problem. Just having a cup of tea.

Phone:-.....

The builder communicates with his darling about what he is doing at that moment. She must be asking whether she interrupts him at work but he confirms that there is no problem by telling her that he is having a cup of tea. This speech evokes the feeling that he is fluent in English.

Visual 5.

Audio 3

Phone: ----- Builder:- Today?

The builder answers his darlings question about what he has done that day by pursuing the conversation. The speech on the phone is extended to create an image for the construction worker who can continue his dialogue in English and show how competent he is in English.

Visual 6.

Audio 4.

Builder: -Today we have furnished a new pipe system.

Phone: -----

The commercial audience sees them looking at their coworker who is speaking in another language to a woman. (One can hear a female voice at the background). The coworkers of the builder look at him with admiration. The audience understands that he must have bragged about his foreign girlfriend before. They must be admiring him because they watch him and listen to him almost open-mouthed.

Visual 7.

Audio 5.

Builder: -Silent pipe.

Phone: -----

The builder takes a pipe in his hand and starts to describe and explain the functions of the pipe to his girlfriend.

Visual 8.

Audio 6.

Phone: -Silent?

Builder: -Yes silent, very silent indeed.

His girlfriend does not understand what he means by describing the pipe to be silent since it is an object and does not have human features. He tries to play with the words metaphorically to create a romantic atmosphere but his depiction is comic since he is translating from Turkish into English literally.

Visual 9.

Audio 7.

Builder: -A lot of things pass insides....

Phone: .....

In this part, we understand that he is comparing the pipe with his own feeling and thus tries to hint his girlfriend about his own feeling for her. But she does not understand what he tries to convey.

Visual 10.

Audio 8.

Builder:- ...but does not speak.

Phone: .....

In Visual 11 the audience hears the builder explain his feelings word by word by a literal translation. It has a comic effect on the audience.

Visual 11

Audio 9.

Builder: -Just like me huh.

Phone: .....

Here he finally states that he is explaining his feelings by asking her to confirm him. We do not hear what she says and whether she did understand him.

Visual 12.

Audio 10.

Builder:- Ok Love. I kiss you.

Phone: .....

In this visual and audio the audience hears and sees him ending his conversation to his darling by addressing her “Love”. He also sends her kisses. Again the wording is a literal translation, for only Turkish people say: “I kiss you”. This statement sounds comic.

Visual 13.

Audio 11.

Builder: -Every centimeter square of you.

Phone: .....

In visual 14, the audience sees the screen of the mobile and a photograph of both him and his blond darling. The audience grasps why he is speaking English to the woman on the line because she is blond and must be an American or English woman. He ends his dialogue by adding affective emotion to his words, which is once more literal translation. This creates a more comical effect.

Visual 14.

Audio 12.

Builder: -Take Care. Bye.

Phone: .....

In this visual and audio, we see and hear the builder saying good-bye to his darling. The mission of the commercial is accomplished because this builder has a connection with a foreign person and therefore speaks to her in English to create an effect of universal connection.

Visual 15.

Audio 13.

Builder: -The builder is singing: “Sarı gelin aman”. Sarı gelin aman”. (Blond bride, Blond bride)

At the end of the commercial film the builder is looking at distance and singing the famous folk song “Sarı Gelin” with a subtitle in a mixture of English and Turkish words “blonde bride aman, blonde bride aman” and sighing. It is to show his feelings of longing for her. Here both of the languages are blended to create an effect for his emotions which he does not know how to word in English. It seems that he does not know the meaning for the Turkish exclamation “aman” and therefore is adding the Turkish term to his English translation of the song.

CONCLUSION

In this study, the language of advertising and the usage of English in Turkish advertisements are analyzed to show the effects of English on the Turkish language and its possible negative effects on the wrong use of Turkish as well as English. The proposed questions and collected data from YouTube commercials and advertisement videos provided answers for the researchers. If both of the languages Turkish and English will be used in the mentioned methods, none of them will be used correctly. Even if it is created to show a comic effect to draw the attention of the audience, it bears dangers for the future of the Turkish language according to some Turkish scholars and linguists. They fear that this will lead to the degeneration of the Turkish language and lead to the loss of it in the future. Additionally, creating mixed and incorrect sentences in the target language will not enable learners make themselves understood in the target context. As it is seen in the last part of the study, the Turkish television commercial ‘Hakan Plastik’ was designed for the Turkish audience in English with Turkish subtitles. Although the advertising company aims to create a comic effect it is distorting both of the languages and causing a negative outcome by providing the audience with incorrect language and syntax. In the last scene, the builder is singing the song by mixing the two languages. Unfortunately, today Turkish learners of English use the same kind of blended sentences by adding English into their Turkish sentences, or worse by distorting English nouns into verbs like ‘fotoşöplamak’, ‘arrange etmek’, ‘checklemek’, etc. Hence, it is thought that such mass media commercials or publications, television serials might do harm on the native language as well as the culture.

In Turkey, people increasingly use such words and English phrases instead of their Turkish equivalences in their daily lives being affected by TV programs, ads and commercials. Especially young people who watch such programs do not regard these words as strange since they have become familiar to these words in their daily language. As Sinanoğlu (2004) warns, the usage of English instead of native vocabulary might result in the degeneration of Turkish language. Kongar (2000) claims that next to degeneration, alienation is also seen in daily conversations of young Turkish people who say goodbye in the following way: ‘Haydi Bay’.

REFERENCES

- Banarlı, N. H.(1998}. *Türkçenin sırları*. İstanbul: Özal Matbaası.
- Başaran, M. (1989). Dilim, dilim anadilim. İstanbul: *Türk Dili Dergisi*, 15.
- Belch, M. A. , & Belch, G. E. (2004). *Advertising and promotion* (6th ed.). NewYork: McGraw-Hill.
- Burnett, J. & Moriarty, S., & Wells, W. (2006). *Advertising principles and practice* (7th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Dündar, A. (1988). *Türkçenin yozlaşması*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EtiCrax. (<https://www.etietieti.com/eti-crax-baharatli-cubuk-kraker>)
- Göktürk, A. (2000). *Sözün ötesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gönel, G. (2007). *Reklamlarda Yabancı Dil Terimlerin Artması ve Türkçe Kullanımı* [On-line]. Retrieved from: <http://www.haberturk.com/news/212011.html>.
- Grey, B. (2007). *Advertising language* [On-line]. Retrieved from: <http://www.putleamingfirst.com/language/19advert/advert2.html>
- Habermes, J. (2004). *Television advertising*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Hakan Plastik (2007). <https://www.youtube.com/watch?v=cNMUfGaTDiA> Retrieved 2019.
- Hepçilingirler, F. (2000). *Türkçe off*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ilgın L. (1999). *Reklamlarda dil kullanımı. XII. Dilbilim kurultayı bildirileri*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
- İnce, I. (1993). Reklam diline dilbilimsel bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 231-245.
- Jones, J.P. (1999). *The Advertising business*. United States: Sage Publications.
- Kaplan, M. (1998). *Kültür ve dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karhan, F. (2004). İkidilli reklamlar ve sunulan kimlikler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 101- 116.
- Kongar, E. (1999). *Konsatremi bozma!*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kongar, E. (2000). *Yozlaşan medya ve yozlaşan Türkçe*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Lyons, D. (2017). How Many People Speak English, And Where Is It Spoken? *Babbel Magazine* <https://www.babbel.com/en/magazine/how-many-people-speak-english-and-where-is-it-spoken>
- Mackay, A., & Wilmshurst, J. (2000). *The Fundamentals of advertising* (2nd ed.). Oxford: Butterworth Heinemann.
- McLuhan, M.(et al). (1997). *İletişim ve yabancılaşma*. Ankara.
- MEB (2018). *İngilizce dersi öğretim programı* (İlkokul ve Ortaokul 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812411191321%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20Klas%C3%B6r%C3%BC.pdf>
- Özgüler, A. (1989). *Türkçemizdeki yabancı kelimeler sözlüğü*. İstanbul: Sim Matbaacılık.
- Özünü, Ü. (2007). *Reklam dilinin dilbilimsel boyutları* [On-line]. Retrieved from: <http://vision1.eee.metu.edu.tr/-metafor/yazi/219reklam.htm>
- Sevgi, A. (2003). *Türkçenin acı günleri*. Konya. (Özel Basım)
- Sinanoğlu, O. (2003). *Bye Bye Türkçe*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Sinanoğlu, O. (2004). *Türkçenin yabancılaşma ve yozlaşması* [On-line]. Retrieved from: <http://www.sinanogh.net./fikir/medyas1/showthread.php?t=6721>
- Soysal, M. (1993). *Türkçenin düşmanları: Milliyet*.
- Yücel, H. (2004). Reklamlarda yabancı dil kullanımı. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (1). Retrieved from <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/issue/7378/96592>

UZUN ÖZ

Bu çalışmada İngilizcenin Türkçe reklamlarda karşılaşılan kullanımı, İngilizcenin Türk dili üzerindeki etkisinin yanı sıra Türkçe'nin ve İngilizcenin yanlış kullanımının neden olacağı olumsuz etkiler üzerine dikkat çekmek amacıyla incelenmiş ve irdelenmiştir. Reklamcılar, doğal olarak tüketiciyi ürünlerini satın almaya ikna etmek için etkilemeye çalışırlar ve tüketicilerin ilgisini uyandırmak için çeşitli beceri ve stratejilerden yararlanırlar. Özellikle de sözcükler onların en güçlü araçlarıdır (Mackay ve Wilmshurst, 2000; Özünü, 2007). Sözcüklerin anlamlarıyla oynayarak duygusal ve çağrışımsal etki yaratmak için çaba gösterirler. Reklamcılar için ana dil Türkçenin yerine İngilizce kullanmak ta bu amaca hizmet eden bir yöntemdir. Ilgın'a göre, reklamlarda İngilizce kullanmanın başlıca nedenlerinden biri bir batı imajı oluşturmak ve izleyicilere ürünün evrensel olarak kabul edildiği izlenimini vermektir (1999: 19). Araştırmanın verilerinin oluşturmak amacıyla, İngilizce kullanan reklamları belirleme sürecinde ulusal kanallarda dönen 30 reklam filminin yanında, 1 kısa reklam filmi izlenmiş ve geçmişte yayımlanmış ve şu anda YouTube internet kanalında var olan bu kısa reklam filmi 'Hakan Plastik' dikkatle incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmacılar şu sorulara cevap bulmaya çalışmıştır: (a) reklamcılar reklamlarında ne tür İngilizce kelimeler, kelime grupları ve tümceler kullanıyor; (b) kelimeleri ne şekilde değiştiriyorlar (c) reklamlarda İngilizceyi ikinci dil olarak kullanmalarının olası nedenleri nelerdir? Derlenen İngilizce kelimeler şekil ve durumlarına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır: (a) sesletimsel benzerlikler: Honda Jazz; "Yalnızca hayata renk katjazz" örneğindeki gibi. (b) Türkçe cümlelere harmanlanmış kelimeler gibi: *Pepsi-we will rock you*. Daha fazlasını iste!; (c) Kaynaştırma "Mega indirim" ve neolojizm: "Biz Kloraklarız". "Hijyenin ve kar gibi beyazlığın elli yıldır Ege'de bir adı var Klorak". Çalışmanın örnekleme olarak seçilen "Hakan Plastik" reklamında, konuşma dili olarak neden İngilizce tercih edildiği ve altyazılı olarak Türkçe kullanıldığı ayrıntılı olarak irdelenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucu, reklam dilinde Türkçe kelime ve tümceler yerine İngilizce terimler kullanmanın birçok olumsuz etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Reklam ve ticari şirketlerin genel amacının izleyicilerin dikkatini çekerek komik bir etki yaratmak olsa da, her iki dilin yapısını bozarak izleyiciye yanlış sözdizimi göstermek ve bu şekilde kullanmasını teşvik etmek olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Kongar'a (1999) göre Türk halkı dilini ve kültürünü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, hatta iki kültür arasında bocalamaktadır: kendi kültürü ve dilini kendi dili olarak kabul etmeye başladığı yabancı bir ulusun kültürü. Sinanoğlu ise (2003), ülkemiz insanı Türkçenin içinde İngilizce harmanlamaya devam ettiği sürece, Türk dili canlılığı ve zenginliğini kaybedeceğinden ve bunun Türk dilinin uzun vadede tarihten silinmesine neden olacağına endişe duymaktadır. Dahası, Türkçe

ve İngilizce bu şekilde harmanlanıp konuşulursa her ikisinin de yapısı bozulacak ve gelecekte her ikisi de doğru bir şekilde kullanılmayacaktır. Amaç seyircinin dikkatini çekmek ve komik bir etki yaratmak olsa da, bazı Türk akademisyenlere ve dilbilimcilere göre bu tür dil kullanımları Türk dilinin geleceği için olumsuz etkiler taşımaktadır. Bunlar Türk dilinin bozulmasına ve gelecekte de kaybına yol açacağını düşünmektedirler. Ayrıca, yabancı bir dil olan ve öğrenilmek istenilen İngilizcede karışık ve yanlış cümleler oluşturmak ve bu şekilde öğrenilmesine ortam yaratmak öğrenenlerin bunları hedef ortamda yanlış kullanmalarına neden olacaktır. Çalışmanın örnekleminde gözler önüne serildiği gibi, Türk televizyon reklamı ‘Hakan Plastik’, izleyicilere Türkçe altyazıyla İngiliz dilinde gösterilmektedir. Reklam şirketinin asıl amacı dikkat çekip komik bir etki yaratmak ve evrenselliğine dikkat çekmek olsa bile, İngilizcenin Türkçe üzerinde baskın olduğunu ima etmesi doğru değildir. Son kısımda ise inşaat ustasının yabancı sevgilisine duygularını aktarırken kültürel anlamları gözetmeksizin Türkçe düşünüp, düşüncelerini İngilizceye doğrudan çevirmesi anlam kaybına yol açmaktadır. Telefonda konuştuğu kişinin onun konuştuğu İngilizceyi anlamadığı konuşma metninden anlaşılmaktadır. Türkiye’de insanlar günlük hayatlarında TV programlarından ve reklamlardan etkilenerek bu tür İngilizce kullanımları giderek daha fazla yapmaktadırlar. İngilizceyi öğrenen bazı kişiler ise Türkçe cümlelere İngilizce ekleyerek “Bugün kötü moddayım” ya da İngilizce isimleri “fotoşoplamak” (to photoshop) “aranje etmek” (to arrange), “çeklemek” (to check), vb. gibi kaynaştırarak eylemlere dönüştürmektedir. Bu nedenle, kitle iletişim araçlarında ve televizyon dizilerinde bu tür dil kullanımlarına yer verilmesi anadile olduğu kadar kültüre de zarar verebileceği düşünülmektedir. Özellikle bu tür programları izleyen gençler, bu kelimelere alışarak zaman ilerledikçe tuhaf karşılamazlar. Sinanoğlu’nun (2004) uyardığı gibi, anadil yerine İngilizce kullanımı Türk dilinin bozulmasına neden olabilir. Kongar (2000) Türk halkının günlük konuşmalarında yozlaşma yanında yabancılaşmanın da görüldüğünü iddia etmektedir. Ne yazık ki ortak kullanımlar incelendiğinde söylediklerinde haklılık payı var çünkü İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde bazı gençler arasında Türkçe veda sözcükleri ve tümceler yerine “bye”, “see you” gibi İngilizceleri kullanılmaktadır.

KENTSEL YAŞAM OLANAKLARININ YAŞLILARA UYGUNLUĞUNA İLİŞKİN YAŞLI GÖRÜŞLERİ

Ömer Faruk CANTEKİN*

ÖZ

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmaya Ankara’da yaşayan rasgele belirlenen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 303 yaşlı alınmıştır. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine cinsiyetin etkisi incelendiğinde “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” ($t = -2.28, p < 0.05$) ifadesinin cinsiyete göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. “Sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi” ($t = -2.27, p < 0.05$), “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması” ($t = -2.11, p < 0.05$) ve “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” ($t = -3.62, p < 0.01$) ifadelerinde medeni duruma göre anlamlı farklılık saptanmıştır. “Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme” ($F = 3.005, p < 0.05$) ve “gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi” ($F = 4.296, p < 0.01$) ifadelerinde okuryazar olmayan yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu bulunmuştur. “Yeterince açık alan olması” ($F = 4.296, p < 0.01$) ifadesinde ise orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu görülmektedir. “Evine yakın gidebileceği banka olması” ($F = 6.921, p < 0.01$), “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” ($F = 6.654, p < 0.01$) ve “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” ($F = 5.169, p < 0.01$) ifadelerinde aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu ve aylık ortalama gelir miktarı yükseldikçe kentte ulaşılabilirliğe ilişkin beklentilerin arttığı anlaşılmaktadır ($p < 0.05$).

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, kent, uygunluk, ulaşılabilirlik

PERCEPTIONS OF ELDERLY PEOPLE TOWARDS URBAN ACCESSIBILITY FOR THE ELDERLY

ABSTRACT

To investigate the opinions of elderly people about urban accessibility for the elderly, 303 elderly residents of Ankara, who were randomly selected and agreed to participate, were included in the study. When the effect of gender on the urban accessibility for the elderly was analyzed, the statement of “having the opportunity to meet people of his/her age group in convenient places” ($t = -2.28, p < 0.05$) was seen to differ according to gender. In the statements of “having easy access to health institutions” ($t = -2.27, p < 0.05$), “having easy access to buying services” ($t = -2.11, p < 0.05$), and “having easy urban transportation” ($t = -3.62, p < 0.01$), a significant difference was observed according to marital status. In the statements of “having access to recreational areas such as walking track” ($F = 3.005, p < 0.05$) and “being able to go somewhere on foot or by transportation” ($F = 4.296, p < 0.01$), a relationship was found between illiterate elderly people and college graduates. Also, in the statements of “having a nearby bank” ($F = 6.921, p < 0.01$), “having the opportunity to meet people of his/her age group in convenient places” ($F = 6.654, p < 0.01$), and “having easy urban transportation” ($F = 5.169, p < 0.01$), another relationship was observed between those with 1000 Turkish Liras and less monthly average income and those with 1501 Turkish Liras and more monthly average income. Thus, it is clear that as the monthly average income increases, expectations regarding urban accessibility also increase ($p < 0.05$).

Keywords: Elderly, urban, availability, accessibility

* Dr. Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, canteekin@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Dünyada yaşlanan nüfusun sayıca fazlalaşması ile birlikte bu yaş grubunda insan onuruna yakışır bir yaşam sürme arayışı da atma eğiliminde olmuştur. Yaşın ilerlemesi fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik, vb. pek çok değişikliği beraberinde getirmektedir. Bu değişiklikler de yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarını sürdürme kabiliyetlerinin ve toplumsal rollerinin genç yaşlara göre farklılaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin buldukları mikro ve makro çevreleri bu değişimlere uyum gösteremediğinde, yaşlıların yaşamları zorlaşmakta, onları toplumda adeta “farklı”, “yalnız”, “başka” bireylere dönüştürebilmektedir (Aslan, 2015: 25).

Ömrün uzaması ve toplumlarda yaşlı nüfusun artışı; istenilen bir gelişme olmakla birlikte, toplumların bu gelişme karşısında hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus piramidindeki değişim, gündemdeki güncelliğini korumakta ve her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır. Bu nedenle toplumlar yaşlılığı yalnızca bireysel değil, toplumsal bir sorun olarak ele almalıdır. Yaşlı nüfus oranının son elli yılda artması ve gelecek yüzyılda da bu artışın devamlılığının öngörülmesi; toplumlarda yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmaları önemli kılmıştır (Akın. Ve diğerleri, 2015: 140). Yaşam süresi ve kalitesi tartışılır iken; üç temel kavram: kalıtım, yaşam tarzı ve çevre koşulları dikkat çekmektedir. Bu kavramlar içerisinde çevresel koşullar; fiziksel, sosyal, biyolojik, mimari koşullar ve diğer tüm özellikler ile çevre kirliliği, sokaklarda yürüyememe ya da hastaneye ulaşmada zorluk çekmek gibi yaşanan çevre, yaşam süresini etkilemektedir. Yaşlanma sürecinde bireylerin; toplumsal yaşama aktif katılımı ve uyumu; sosyal ve yapısal çevrenin kendilerine sunduğu imkânlar ile bağıntılıdır. Yapılan çalışmalar; biyolojik olarak iyi durumda olan ve az sorun yaşayan yaşlı bireylerin; uygun olmayan sosyal yaşam ve çevre koşulları ile sağlıklarının olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur (Akın. ve diğerleri, 2015: 141-142). Yaşlılık, hangi disiplinde nasıl tanımlanırsa tanımlansın, hangi yaş gruplarını içine alırsa alsın, nerede ve nasıl yaşanırsa yaşansın yaşam alanının sınırlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan yetersizlikler yaşlıların günlük aktivitelerini, hareket alanlarını ve sosyal ilişkilerini olduğu kadar etkileşimde oldukları çevrenin boyutunu da çeşitli düzeylerde sınırlandırmaktadır (Tutal, 2015: 240).

Hem dünyada ve hem de ülkemizde yaşlı bireylerin büyük bir kısmının kentlerde yaşadığı bilinmektedir. Yaşlıların kentte topluma katılımındaki engelleri ortadan kaldırmak, aile ve toplum hayatındaki etkinliklerini arttırmak ve aktif yaşlılık yaşayabilmesini sağlamak için yaşadığı çevrede diğer deyişle kentte uygun ulaşılabilirliğe sahip olması gerekir. Kentte yaşlıya uygun ulaşılabilirlik yaşlı için; kent hizmetlerine ulaşma ile çevresi ve kullandığı araç-gereçlerde nitelik ve kolaylık ölçütleri ön plandadır. Bu aynı zamanda yaşlı dostu kent bileşenleri olarak dış mekânlar ve binalar, ulaşım, konut, sosyal katılım, toplumsal yaşama dâhil oma ve toplumun yaşlıya saygısı, vatandaşlık görevini yerine getirme ve işgücüne katılım, bilgi edinme ve iletişim ile toplu desteği ve sağlık hizmetlerini ifade etmektedir (Aslan, 2015: 25-26). Gündelik yaşama katılım koşulları arasında yer alan erişilebilirlik/ulaşılabilirlik özellikle yaşlılıkta katılım düzeyini fazlasıyla etkilemektedir. Geleneksel ulaşım politikalarının yerine ulaşımında insana yönelik uygulamaların en önemli girdisi olarak nitelendirilen erişilebilirlik, belki de bu yüzden yaşanabilir kentler için (kentsel) yaşam kalitesi açısından çağdaş ulaşım planlamasının temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden insan haklarının ayırimcılığı da kapsayan ve onun kadar problemleri alanlarından biridir. Gündelik yaşama aktif katılımın ya da aktif yaşamın/aktif yaşlanmanın bir aracı olmanın yanında bağımsız yaşamanın ya da yaşlanmanın ve etkileşimde olunan yaşam alanlarına tam olarak katılabilmenin de temel koşuludur. Bu koşul, herkes için erişilebilirliği geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası insan hakları yazınında gündemin vazgeçilmez temalarından biri haline getirmiştir (Tutal, 2015: 240-241).

Ülkemizde kentlerde yaşlıların kamusal alanlara erişebilirliği kolay değildir. TSE standartlarına uymayan kaldırım genişlikleri, engebeli yollar en çok bilinenlerdir. Diğer tarafta tekerlekli sandalye ile iki nokta arasında ilerlemek oldukça zordur. Toplu taşıma araçları yasalarla

belirlenen standartlara uymamakta, hareket kısıtlılığı olan yaşlıların otobüse dahi binmesini zorlaştırmaktadır. Yaşlılar gibi hareket kısıtlılığı olanlara yönelik kamusal alanlarda aranılan kolaylıklar, kamusal kullanımlarda özel otopark alanları, özel konut projeleri ve toplu taşımada kullanılacak önlemler birbirinden kopuk olarak kalmaktadır. Mevcut duruma bakıldığında yaşlı insanların en önemli sorunlarından birinin ulaşım olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşlanma Ulusal Eylem Planında benzer sorunlar belirlenip, ulaşım sorununa çözüm için eylemler belirtilmiştir. Buna göre yaşlılar için özel park yerleri, yaşlılar için uygun yaya yürüme yolları, yol genişliği, zemin yüzeyleri, durak yerleri yönlendirme ve ikaz işaretlerini kapsamaktadır (Erol, 2015: 95).

21.yüzyılı şekillendiren en önemli değişimlerden biri de yaşanan nüfustur. Dünya Sağlık Örgütü tarafından tanımlanan aktif yaşlanma birlikte veya hep birlikte hareket ederek, sağlığa önem gösterilen güvenlik ve katılımın yaşlı nüfus için sağlanabildiği bir süreci ifade eder. Aktif yaşlanmayı teşvik eden kentler de sağlık hizmetlerine ulaşımın kolay olduğu, yaşlı kimseler için hayat standartlarının arttırıldığı, yeşil alanların, yürüyüş yollarının, güvenli yol geçişlerinin olduğu, ulaşımın yaşlı kimseler için kolay erişilebilir olduğu güvenli bir çevrenin ve yaş dostlu yapıların olduğu kentleri temsil eder. Bunun yanı sıra yaşlı dostu kentlerde sosyal katılım da çok önemlidir. Kentin yaşlılar ile ilgili yapabilecekleri ise sosyal ağ bağlantılarını güçlendirip, çeşitli fırsatlar ile yaşlıların aktif katılımının sorumluluk duygusunun artırılıp, yalnızlık ve izole edilmişlik hisleriyle mücadele etmesidir. Bunun için güvenli yaya yollarının, yeterli trafik lambalarıyla uygun yürüyüş yollarının, yeşil alanların bol olduğu, güvenli bir çevre ile yaşlıların kamusal ve özel alana katılımlarının arttırılıp, yaşlıların bilgi ve birikimlerinden yararlanılabilecek aktif bir aktör haline getirilmelidir (Erol, 2015: 96).

Bu araştırma, kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin incelenmesi amacı ile planlanmıştır ve yürütülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma, kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin incelenmesi amacı ile nicel araştırma deseninde planlanmıştır ve yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Çalışmanın örneklemini Ankara'nın Gölbaşı (%32.7), Yenimahalle (%20.5), Altındağ (%14.9), Çankaya (%8.5), Keçiören (%5.9), Sincan (%5.9), Çubuk (%5.6), Elmadağ (%3.0) ve Kazan (%3.0) ilçelerinde yaşayan, rasgele belirlenen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 303 yaşlı birey oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket formu kullanılmıştır. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin değerlendirilmesi ile ilgili sorular konu ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (Akın, 2012; Aslan, 2015; Erol, 2015; Tural, 2015). Araştırma, Gazi Üniversitesi Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubu tarafından etik açıdan bir sakınca bulunmadığına 2020-127 araştırma kod no ile karar verilmiştir.

Verilerin Analizi

Yaşlıların demografik özelliklerinin sayı ve yüzdelik değerleri verilmiştir. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşleri Likert tipi ifadelerle verilen yanıtlarla ölçülmüştür. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin değerlendirilmesinde cinsiyet durumunun ve medeni durumun etkisi t testi, eğitim durumunun ve aylık ortalama gelir miktarının etkisi ise varyans analizi (One-Way ANOVA) ile araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık 0.05 ya da 0.001 düzeyinde yorumlanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarının anlamlı çıktığı durumlarda farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe Testi uygulanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR**Yaşlılara İlişkin Demografik Özellikler**

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların %44.6'sı 69 ve daha küçük, %27.7'si 70-75, geriye kalan %27.7'si ise 76 ve daha büyük yaşadadır. Yarıdan biraz fazlası (%52.8) erkek olan yaşlıların %47.2'si kadındır. Yaşlıların %22.8'i okuryazar olmayıp, 47.5'i okuryazar/ilkokul mezunu, %22.1'i orta dereceli okul ve %7.6'sı da yükseköğretim mezunudur. Yarıdan biraz fazlası evli olan yaşlıların (%54.5), %45.5'i evli değildir. Evli yaşlıların %26.7'si 40 yıl ve daha kısa süreden beri evli iken, %43.6'sı 41-50 yıl ve %29.7'si 51 yıl ve daha uzun süreden beri evlidir. Yaşlıların büyük çoğunluğu (%94.7) çocuk sahibidir. Çocuk sahibi yaşlıların %39.4'ü 3 ve daha az sayıda, %37.6'sı 4-5 ve geriye kalan %23.0'ü 6 ve daha fazla sayıda çocuğa sahiptir. Sağlık sorunu bulunan yaşlılar çoğunluktadır (%76.9). Yaşlıların %16.8'i yalnız yaşamakta, %47.5'i eşi ile birlikte yaşamakta, %20.8'i oğlu/gelini ile birlikte yaşamakta, %7.6'sı kızı/damadı ile birlikte yaşamakta ve %7.3'ü bekâr çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlıların %86.5'inin sosyal güvencesi bulunmaktadır. Aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve daha az olanlar %35.5, 1001- 1500 TL arasında olanlar %40.6, 1501 TL ve daha çok olanlar ise %23.9 oranındadır (Tablo 1).

Tablo 1. Yaşlılara ilişkin demografik özellikler

Değişkenler	Sayı	%	
Yaş	≤ 69	135	44.6
	70-75	84	27.7
	76 ≤	84	27.7
	TOPLAM	303	100.0
Çocuk Sayısı	≤ 3	113	39.4
	4 - 5	108	37.6
	6 ≤	66	23.0
	TOPLAM	287	100.0
Cinsiyet	Kadın	143	47.2
	Erkek	160	52.8
Sağlık sorunu olma durumu	Var	233	76.9
	Yok	70	23.1
Eğitim durumu	Okuryazar değil	69	22.8
	Okuryazar/İlkokul	144	47.5
	Orta dereceli okul	67	22.1
	Yükseköğretim	23	7.6
Kiminle birlikte yaşadığı	Yalnız	51	16.8
	Eşi ile	144	47.5
	Oğlu/gelini ile	63	20.8
	Kızı/damadı ile	23	7.6
	Bekâr çocukları ile	22	7.3
Medeni durumu	Evli	165	54.5
	Evli değil	138	45.5
	TOPLAM	303	100.0
Sosyal güvencesi olma durumu	Var	262	86.5
	Yok	41	13.5
Evlilik süresi	TOPLAM	303	100.0
	≤ 40	44	26.7
	41-50	72	43.6
	51 ≤	49	29.7
Aylık ortalama gelir (TL)	TOPLAM	165	100.0
	≤ 1000	104	35.5

	1001-1500	119	40.6
	1501 ≤	70	23.9
	TOPLAM	293	100.0
Çocuk sahibi olma durumu	Var	287	94.7
	Yok	16	5.3
	TOPLAM	303	100.0

Yaşlanma ile birlikte sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlar, yaşlının sahip olduğu değerler, davranışlar, alışkanlıkları da değişmektedir. Bu değişimler çerçevesinde yaşanan çevrenin değişen ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanması ve ya değiştirilmesi gerekmektedir. Yaşlanmayla kolay zarar görebilmeleri nedeniyle, yaşlılar bir konuta ve ya çevreye ve destek hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebep ile yaşlı için; çevresi ve kullandığı araç-gereçlerde nitelik ve kolaylık ölçütleri ön plandadır. Kentte yaşlılara uygun bu ölçütlere cevap verebilecek, yaşlının yaşamını kolaylaştırabilecek tasarımlar sunulmalıdır (Arpacı, 2005; Akın, 2012).

Kentte Yaşlılara Uygun Ulaşılabilirlik

Tablo 2’de görüldüğü gibi kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine cinsiyetin etkisi incelendiğinde “camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)” ($t = -2.21, p < 0.05$) ve “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” ($t = -2.28, p < 0.05$) ifadelerinin cinsiyete göre değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ortalama puanlara bakıldığında ise kadın yaşlıların erkeklere göre daha yüksek ortalama puana sahip olduğu görülmektedir. Diğer deyişle kadın yaşlılar erkek yaşlılara göre kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliği daha çok dikkate almaktadır. Diğer ifadelerde cinsiyete göre anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 2. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine cinsiyetin etkisi

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik	Erkek	Kadın	t	p
	X±SD	X±SD		
Evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu olması	1.18±0.39	1.15±0.36	0.77	0.440
Sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi	1.16±0.37	1.13±0.34	0.86	0.387
Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi	1.23±0.42	1.27±0.44	-0.70	0.484
Kullandığı ilaçları kolay edinebilmesi	1.13±0.33	1.13±0.34	-0.21	0.828
Evde sağlık hizmeti alabilmesi	1.61±0.48	1.60±0.49	0.19	0.844
Evine yakın gidebileceği cami olması	1.13±0.33	1.13±0.34	-0.21	0.828
Camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)	1.15±0.36	1.25±0.43	-2.21	0.027*
Satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması	1.21±0.41	1.29±0.45	-1.49	0.136
Evine yakın gidebileceği banka olması	1.44±0.49	1.53±0.50	-1.64	0.100
Kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması	1.24±0.43	1.36±0.48	-2.28	0.023*
Evine yakın gidebileceği park olması	1.18±0.39	1.16±0.37	0.44	0.656
Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme	1.38±0.48	1.39±0.48	-0.18	0.854
Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması	1.63±0.48	1.67±0.47	-0.72	0.467
Yaya kaldırımlarının yüksekliğinden memnun olma	1.40±0.49	1.40±0.49	-0.09	0.921
Yaya kaldırımlarını düşmeye neden olmayacak şekilde güvenli bulma	1.49±0.50	1.52±0.50	-0.53	0.595
Yeterince açık alan olması	1.35±0.47	1.31±0.46	0.64	0.517
Kent içerisinde ulaşımın kolay olması	1.33±0.47	1.34±0.47	-0.22	0.825
Gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi	1.23±0.42	1.24±0.43	-0.12	0.883

Yaşlı insanlar için ayrı otobüs olması	1.61±0.48	1.65±0.47	-0.56	0.570
Toplu taşıma araçlarında yaşlının rahat edebileceği düzenlemelerin olması	1.39±0.49	1.44±0.49	-0.94	0.345

* p<0.05

Sd = 301

Erkek N=160

Kadın N=143

Yaşlı bireyin yaşadığı iç ve dış mekânın tasarlanması sırasında, bireyin değişen fiziksel özelliklerinin göz önünde bulundurulması, beklenen uyum sürecini arttırıcı olacaktır. İç mekânlar mutfak, oturma odası, yatak odası, banyo ve tuvaletler olarak sıralanırken; dış mekânlar parklar, yaya yolları, alışveriş merkezleri, merdivenler, rampalar ve hizmet alanları olarak sıralanmaktadır. Bu alanlarda yapılacak olan tasarımlarda, yaşlı bireyin antropometrik değerlerinin bilinmesi, yaşamlarını kolaylaştırıcı ve motive edici olacaktır (Doğan, 2009). Özellikle bu tasarımda kullanılacak olan yükseklik ölçülerinin dikkate alınması; yaşlı bireyin günlük yaşamında uzanma, eğilme ve oturma problemlerini azaltmada önemlidir. Böylece yaşlı bireyin çevresinin emniyetli, ulaşılabilir ve kullanışlı ve rahat olması sağlanacaktır (Akin. Ve diğerleri, 2015: 145).

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine medeni durumun etkisi incelendiğinde “sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi” (t= -2.27, p<0.05), “hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi” (t= -2.11, p<0.05), “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması” (t= -2.11, p<0.05), “satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi” (t= -2.85, p<0.01), “yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme” (t= -2.07, p<0.05), “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” (t= -3.62, p<0.01) ve “gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi” (t= -2.65, p<0.01) ifadelerinde evli olmayan yaşlıların evlilere göre daha yüksek ortalama puana sahip olduğu, medeni duruma göre evli ve evli olmayan yaşlılar arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Ortalama puanlara göre evli olmayan yaşlıların kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliği daha çok önemsedikleri düşünülebilir. Diğer ifadelerde istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine medeni durumun etkisi

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik	Evli	Evli değil	t	p
	X±SD	X±SD		
Evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu olması	1.14±0.35	1.20±0.40	-1.32	0.188
Sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi	1.10±0.31	1.20±0.40	-2.27	0.023*
Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi	1.20±0.40	1.31±0.46	-2.11	0.036*
Kullandığı ilaçları kolay edinebilmesi	1.10±0.31	1.16±0.37	-1.45	0.145
Evde sağlık hizmeti alabilmesi	1.64±0.47	1.55±0.49	-1.60	0.109
Evine yakın gidebileceği cami olması	1.13±0.34	1.13±0.33	0.22	0.821
Camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)	1.21±0.41	1.18±0.39	0.63	0.524
Satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması	1.20±0.40	1.31±0.46	-2.11	0.036*
Satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi	1.27±0.44	1.42±0.49	-2.85	0.005**
Evine yakın gidebileceği banka olması	1.48±0.50	1.49±0.50	-0.13	0.891
Evine yakın gidebileceği park olması	1.16±0.37	1.18±0.39	-0.42	0.673
Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme	1.33±0.47	1.44±0.49	-2.07	0.039*
Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması	1.60±0.49	1.70±0.45	-1.76	0.079
Yaya kaldırımlarının genişliğinden memnun olma	1.30±0.46	1.38±0.48	-1.48	0.139
Yaya kaldırımlarının yüksekliğinden memnun olma	1.36±0.48	1.44±0.49	-1.27	0.202
Yaya kaldırımlarını düşmeye neden olmayacak şekilde güvenli bulma	1.50±0.50	1.51±0.50	-0.19	0.843
Yeterince açık alan olması	1.29±0.45	1.38±0.48	-1.71	0.087
Kent içerisinde ulaşımın kolay olması	1.25±0.43	1.44±0.49	-3.62	0.000**

Gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi	1.18±0.38	1.31±0.46	-2.65	0.008**
Yaşlı insanlar için ayrı otobüs olması	1.65±0.47	1.60±0.48	0.82	0.411
Toplu taşıma araçlarında yaşlının rahat edebileceği düzenlemelerin olması	1.41±0.47	1.42±0.49	-0.27	0.787

**p<0.01

*p<0.05

Sd = 301

Evli N=165

Evli değil N=138

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine eğitim durumunun etkisi incelendiğinde “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması” (F=5.969, p<0.01) ifadesinde hem okuryazar olmayan ve okuryazar/ilkokul mezunu yaşlılar, hem de okuryazar olmayan ve yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin önem kazandığı söylenebilir (Tablo 4).

“Evine yakın gidebileceği banka olması” (F=9.389, p<0.01) ifadesinde okuryazar olmayan ile orta dereceli okul mezunu yaşlılar, okuryazar olmayan ile yüksekokul mezunu yaşlılar ve orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu görülmektedir. “Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme” (F=3.005, p<0.05) ve “gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi” (F=4.296, p<0.01) ifadelerinde ise okuryazar olmayan yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu saptanmıştır. “Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması” (F=5.001, p<0.01) ifadesinde okuryazar olmayan yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar, okuryazar/ilkokul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar ve orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. “Yeterince açık alan olması” (F=4.296, p<0.01) ifadesinde ise orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine eğitim durumunun etkisi

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik	Kareler toplamı	Kareler ortalaması	F	P	Scheffe
Evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu olması	0.189	0.063	0.438	0.726	
Sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi	0.612	0.204	1.588	0.192	
Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi	0.398	0.133	0.696	0.555	
Kullandığı ilaçları kolay edinebilmesi	0.258	0.086	0.730	0.535	
Evde sağlık hizmeti alabilmesi	1.535	0.512	2.163	0.092	
Evine yakın gidebileceği cami olması	0.257	0.086	0.728	0.536	
Camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)	0.916	0.305	1.886	0.132	
Satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması	3.245	1.082	5.969	0.001**	1-2, 1-4
Satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi	1.636	0.545	2.446	0.064	
Evine yakın gidebileceği banka olması	6.518	2.173	9.389	0.000**	1-3, 1-4, 2-4
Kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması	1.689	0.563	2.717	0.045*	
Evine yakın gidebileceği park olması	0.142	0.047	0.320	0.811	
Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme	2.102	0.701	3.005	0.031*	1-4
Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması	3.293	1.098	5.001	0.002**	1-4, 2-4, 3-4

Yaya kaldırımlarının genişliğinden memnun olma	0.672	0.224	0.994	0.396	
Yaya kaldırımlarının yüksekliğinden memnun olma	1.431	0.477	1.996	0.115	
Yaya kaldırımlarını düşmeye neden olmayacak şekilde güvenli bulma	0.445	0.148	0.588	0.623	
Yeterince açık alan olması	2.408	0.803	3.697	0.012*	3-4
Kent içerisinde ulaşımın kolay olması	0.870	0.290	1.286	0.279	
Gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi	2.290	.763	4.296	0.005**	1-4
Yaşlı insanlar için ayrı otobüs olması	0.173	0.058	0.246	0.864	
Toplu taşıma araçlarında yaşlının rahat edebileceği düzenlemelerin olması	0.286	0.095	0.388	0.762	
**p<0.01	*p<0.05	Sd = 3	1: Okuryazar değil	2: Okuryazar/İlkokul	
3: Orta dereceli okul	4:Yüksek okul				

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine aylık ortalama gelir miktarının etkisi incelendiğinde “evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu olması” (F=3.150, p<0.05), “sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi” (F=3.200, p<0.05), “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması” (F=3.945, p<0.05), “evine yakın gidebileceği banka olması” (F=6.921, p<0.01), “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” (F=6.654, p<0.01) ve “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” (F=5.169, p<0.01) ifadelerinde aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu ve aylık ortalama gelir miktarı yükseldikçe kentte ulaşılabilirliğe ilişkin beklentilerin arttığı anlaşılmaktadır (p<0.05). “Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi” (F=9.342, p<0.01) ifadesinde hem aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1001-1500 TL arasında olanlar, hem de 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu görülmektedir. “Satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi” (F=6.736, p<0.01) ifadesinde ise hem aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar, hem de 1001-1500 TL arasında olanlar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer ifadelerde ilişki saptanmamıştır (Tablo 5).

Yaya yolları ve bisiklet yolları toplum sağlığına katkıda bulunan, obezitenin engellenmesinde bireyi harekete teşvik eden faydalı olan işlevsel uygulamalardır. Bu alanların, yürümek için alet kullanmak zorunda olan yaşlı bireylere de uygun planlanması ve tasarlanmasına özen gösterilmelidir. Farklı, yaratıcı, pratik çözümler denenmeli, kentsel alanları canlı, neşeli, bireyi katılımcı olmaya teşvik eden uygulamalar, etkinlikler ve şenlikler organize edilmelidir. Yaratıcı, pratik ve ekonomik uygulamalarla, geçici olarak ya da belirli günlerde; sokak, meydan, pazaryeri yeşil alanlara, “sosyal arenalar” haline dönüştürülerek; yaşlı, engelli ve tüm bireyleri açık ve yeşil alanlara gitmeye teşvik edecektir. Yurtdışında sıklıkla yapılan “hareketli park (mobilpark)”, “park günü (parking day)” gibi uygulamaları, hafta sonları belirli mekânları (sokak, pazar yeri vb.) yeşil toplanma alanlarına dönüştürerek, bireyleri bir araya getiren başarılı ucuz ve pratik küçük park yaklaşımı örnekleridir. Pazarlar toplumdaki yaşlı bireylerin ucuz, taze ve güvenli gıda alışverişlerini yaptıkları önemli alanlardır. Özellikle yerleşim birimlerinde erişilebilir, düzenli, küçük ölçekli de olsa pazar alanları açık olmadıkları diğer günlerde şenlik, festival, toplantı vb. amaçlara hizmet eden çok fonksiyonlu sosyalleşme olanağı veren açık alanlar şeklinde portatif yeşil alanlar uygulamaları ile tasarlanabilir (Uslu ve Güneş, 2017).

Tablo 5. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin aylık ortalama gelir miktarının etkisi

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik	Kareler toplamı	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
Evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu	0.853	0.427	3.150	0.044*	1-3

olması					
Sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi	0.777	0.388	3.200	0.042*	1-3
Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi	3.348	1.674	9.342	0.000**	1-2, 1-3
Kullandığı ilaçları kolay edinebilmesi	0.477	0.239	2.123	0.121	
Evde sağlık hizmeti alabilmesi	1.144	.0572	2.422	0.090	
Evine yakın gidebileceği cami olması	0.167	0.084	0.722	0.487	
Camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)	0.067	0.033	0.211	0.810	
Satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması	1.465	0.733	3.945	0.020*	1-3
Satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi	2.895	1.448	6.736	0.001**	1-3, 2-3
Evine yakın gidebileceği banka olması	3.331	1.665	6.921	0.001**	1-3
Kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması	2.648	1.324	6.654	0.001**	1-3
Evine yakın gidebileceği park olması	0.615	0.307	2.115	0.123	
Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme	0.388	0.194	0.820	0.442	
Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması	1.171	0.586	2.577	0.078	
Yaya kaldırımlarının genişliğinden memnun olma	0.636	0.318	1.414	0.245	
Yaya kaldırımlarının yüksekliğinden memnun olma	0.316	0.158	0.652	0.522	
Yeterince açık alan olması	0.052	0.026	0.114	0.892	
Kent içerisinde ulaşımın kolay olması	2.268	1.134	5.169	0.006**	1-3
Gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi	0.900	0.450	2.518	0.082	
Yaşlı insanlar için ayrı otobüs olması	0.110	0.055	0.237	0.789	
Toplu taşıma araçlarında yaşlının rahat edebileceği düzenlemelerin olması	0.185	0.093	0.377	0.687	

**p<0.01 *p<0.05 Sd = 2 1: 1000 TL ve daha az 2: 1001-1500 TL 3: 1501 TL ve daha çok

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyin çevreye uyum sağlayabilme yeteneğinin azaldığı bir dönemi ifade eden yaşlılık. nerede ve nasıl yaşanırsa yaşansın bedensel ya da mekânsal yetersizlikler nedeniyle yaşlı için yaşam alanının sınırlarını değiştirmektedir. Yaşlılık sürecinde organizmada meydana gelen kayıplar önlenemese de yaşlının gündelik yaşama katılabilmesi için yaşlılıkta meydana gelen yetersizliklerle mücadele etmesi zorunludur. Buna karşın yaşam koşullarında sağlanan iyileşmeler ile başta yaşam çevresi olmak üzere kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik ve yaşlıların gündelik yaşama katılmalarını kolaylaştıran mekânsal düzenlemeler yaşlının yetilerini üst düzeyde kullanmasını sağlayarak kaliteli bir yaşam sürdürebilmesine olanak sağlar. Bu nedenle, yaşam çevresine yönelik mekânsal düzenlemeler yaşlının kullanım kapasitesini ve sınırlarını dikkate almak zorundadır (Tutal, 2015). Bu bağlamda, yaşlılara sunulan kent hizmetlerinden yaşlıların yararlanması yanı sıra ulaşılabilirlikte yaşlıya uygunlukta yaşlı görüşlerinin belirlenmesi önemlidir. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerinin incelenmesi amacı ile planlanan ve yürütülen araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; araştırma kapsamına alınan yaşlıların yarısından biraz fazlası erkek yaşlı, okuryazar/ilkokul mezunu yaşlılar çoğunlukta ve evli, çocuk sahibi, sağlık sorununa sahiptir. Yaşlılardan yalnız yaşayanlar bulunmakta, yaklaşık olarak 1/3'ünün aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve daha az miktardadır. Okuryazar olmayan yaşlılar bulunmakla birlikte yaklaşık olarak yarısı okuryazar/ilkokul mezunudur.

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine cinsiyetin etkisi incelendiğinde “camide yaşlılara uygun düzenlemelerin bulunması (oturmada zorluk çeken yaşlılar için tabure bulundurulması vb.)” ve “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” ifadelerinin cinsiyete göre değişiklik gösterdiği, kadın yaşlıların erkeklere göre kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliği daha çok dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine medeni durumun etkisi incelendiğinde ise “sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi”, “hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi”, “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması”, “satın almak istediği şeylerin eve ulaştırılabilmesi”, “yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme”, “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” ve “gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi” ifadelerinde evli olmayan yaşlıların evlilere göre daha yüksek ortalama puana sahip olduğu, medeni duruma göre evli ve evli olmayan yaşlılar arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Evli olmayan yaşlıların kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliği daha çok önemsedikleri düşünülebilir.

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine eğitim durumunun etkisi incelendiğinde “evine yakın gidebileceği banka olması” ifadesinde okuryazar olmayan ile orta dereceli okul mezunu yaşlılar, okuryazar olmayan ile yüksekokul mezunu yaşlılar ve orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu görülmektedir. “Yürüyüş yapma vb. spor alanlarına ulaşabilme” ve “gün içerisinde yürüyerek ya da bir araca binerek istediği yere gidebilmesi” ifadelerinde ise okuryazar olmayan yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar ilişki olduğu saptanmıştır. “Spor alanlarında yaşlılara uygun özel bölümlerin olması” ifadesinde okuryazar olmayan yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar, okuryazar/ilkokul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar ve orta dereceli okul mezunu yaşlılar ile yüksekokul mezunu yaşlılar arasında ilişki olduğu belirlenmiştir.

Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirliğe ilişkin yaşlı görüşlerine aylık ortalama gelir miktarının etkisi incelendiğinde “evine yakın gidebileceği sağlık kuruluşu olması”, “sağlık kuruluşuna rahat ulaşabilmesi”, “satın alma hizmetlerine ulaşmada kolaylıkların bulunması”, “evine yakın gidebileceği banka olması”, “kendi yaş grubundaki insanlarla uygun mekânlarda buluşma imkânı olması” ve “kent içerisinde ulaşımın kolay olması” ifadelerinde aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu ve aylık ortalama gelir miktarı yükseldikçe kentte ulaşılabilirliğe ilişkin beklentilerin arttığı anlaşılmaktadır. “Hastane ve doktor randevusunu kolay alabilmesi” ifadesinde hem aylık ortalama gelir miktarı 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1001-1500 TL arasında olanlar, hem de 1000 TL ve da az olan yaşlılar ile 1501 TL ve daha çok olanlar arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Dünya nüfusu ve yaşlı nüfus giderek artmakta, yaşı ne olursa olsun daha fazla insan yüksek yaşam standardı istemektedir. Yüksek yaşam standardı beklentisi ile kentlerin nüfusu arttıkça ekonomik, sosyal ve çevresel refah giderek azalmaktadır. Kentlerde yaşlıların yaşamını etkileyen pek çok unsur yer almaktadır. bunlar arasında en önemlisi ulaşılabilirliktir. Kentlerde yaşam alanlarının genişlemesi, nüfusun ve ekonomik hareketliliğin artması bireylerin ulaşma ihtiyacını daha da önemli hale getirmektedir. Yaşanabilir toplum ve sürdürülebilir yerinde yaşlanma için kentsel ulaşım, konut arzı. Toplumsal, yaşam düzenlemeleri ve kentin diğerlerini (yaşlı, engelli, çocuk, hamile) de kapsayan ergonomik tasarımının sağlanması gereklidir (Kalınkara ve Arpacı, 2015).

Erişilebilirliğin sağlanması, izleme ve sürekliliği, standartlara uygunluğun her aşamada sağlanması ve denetlenmesi ile mümkündür. İmar planlarında kat yüksekliklerinin yanı sıra yaşlı ve engelli tüm bireylerin bağımsız, güvenli ve konforlu bir çevrede bireysel gereksinimlerinin (alışveriş, sağlık, yürüme vb.) ve uygun servislerin kurgulanması gereklidir. Kamusal alanlarda çeşme, yeterli sayıda ve uygun standartlarda tuvaletlerin, gölgeli oturma ve

yürüme mekânlarının olması şarttır. Yerleşim alanlarında yerel küçük işletmelerin varlığı, kent planlamada ekonomi politikalarında öncelik almalıdır. Küçük mahalle işletmeleri (berber, kuaför, kasap, bakkal, çay bahçeleri gibi alanlar) toplumdaki tüm bireylerin, özellikle yaşlı bireylerin, sosyal iletişim içinde oldukları sosyalleşme mekânları olarak değerlendirilmelidir. Ortak Tasarım Rehberleri (standart) hazırlanmalı ve bu standartlar tüm kentte aynı olmalıdır. Her bir yerel yönetimin ideolojisi ne olursa olsun kentin tamamında aynı standartlarda kentsel tasarım uygulanmalıdır. Yaşlı birey, kentin tüm noktalarında aynı servis ve hizmetlere erişebilmelidir. Örneğin; yaşlı birey kentin neresine giderse gitsin kentsel donatıların yolun ne tarafında olduğunu bilmelidir. Yol ağaçları standartlara uygun olarak, donatılar ise engel olmayacak bir biçimde tüm kente aynı normlarla yerleştirilmelidir (Uslu ve Güneş, 2017).

Birçok kentimiz yaşlılar ve kent sakinleri için yürüme, bisiklet kullanma ve toplu taşıma uygun olarak tasarlanmamıştır. Sokakların güvenli yürüme için çok geniş, trafikten arındırılmış olması veya kaldırımların alışveriş merkezlerine/dükkanlara yürüme ve geçişi engelleyecek biçimde düzenlenmiş olması önemlidir. “Komple sokaklar” fikri planlama, tasarım, yapım, ulaşım proje ve işletim sistemlerini yaş ve yeteneğine bakılmaksızın sürücü, bisikletli, yaya ve transit geçiş ihtiyacını karşılayacak biçimde düzenlemedir. Bugün pek çok gelişmiş ülkede ve eyalette “komple sokaklar” fikri yaşama geçirilmiştir. Komple sokaklar fikri giderek daha fazla kabul görmekte, pek çok ülke ve yerleşim yeri bu konuda yeni önlemler almaktadır. Güvenli, erişilebilir ve canlı ortamların gelişmesini teşvik eden yaşanabilir toplum projeleri, yaşlıların yaşam kalitesini artırma yönünde çaba göstermekte; arazi kullanımı, konut, ulaşım vb. pek çok konuyu ele almaktadır. Böylece yaşlıların uzun süre konutlarında ve mahallelerinde yaşamlarını sürdürmeleri sağlanarak, erken kurumsallaşmaları engellenebilir (Kalınkara, 2015: 301). Kentte yaşlılara uygun ulaşılabilirlik için kent düzenlemeleri ile ilgili konularda yaşlıların görüşleri dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akın, G. (2012). *Ergonomi*, Ankara: Tiydem Yayıncılık.
- Akın, G., Özgün Başbüyük, G., & Sönmez, G. (2015). *Geroantropoloji'de antropometrik yaklaşım*, Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 26-27 Kasım 2015. Bursa. Ss.139-149.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Aslan, D. (2015). *Yaşlı dostu kentler*. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 26-27 Kasım 2015. Bursa. Ss.25-29.
- Doğan, A. (2009). Yaşlı ve ergonomi, *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 55: Özel 2, 95-99.
- Erol, C. (2015). *Refah devletlerinin yaşlanan kentlerine sosyal ve mekânsal yeni çözüm arayışları, İsviçre örneği*. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 26-27 Kasım 2015. Bursa. Ss.88-99.
- Kalınkara, V. (2015). *Yaşanabilir toplumlar ve sürdürülebilir yerinde yaşlanma*. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 26-27 Kasım 2015. Bursa. Ss.294-303.
- Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2015). *Yerinde yaşlanma. V. Kalınkara (ed.). Yaşlılık: Disiplinler arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler II*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tutal, O. (2015). *Yaşlılık ve evrensel tasarım*. Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 26-27 Kasım 2015. Bursa. Ss.237-24.
- Uslu, A.O., & Güneş, M. (2017). Engelsiz kentler-“Herkes için erişilebilir kentler”, *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 1 (2), 30-36.

EXTENDED ABSTRACT

With the increase in the aging population around the world, an upward tendency for this age group is seen in the search for living a life that is compatible with human dignity. Increasing age brings along several changes such as physical, social, economic, psychological change, etc.

These changes lead to a differentiation in elderly people's ability in pursuing their daily lives and their social roles as opposed to younger ages. Thus, if their micro and macro environments are not adapted to these changes, their lives become harder and they turn into "different", "lonely", and "other" individuals of the society. The majority of elderly people are known to reside in the urban both in Turkey and around the world. Urban accessibility is needed in order to eliminate the barriers to their participation to the society, to increase their activities in family and social life, and to offer them an active elderliness. In this study conducted to investigate elderly people's opinions on urban accessibility, randomly selected 303 elderly residents of Gölbaşı, Yenimahalle, Altındağ, Çankaya, Keçiören, Sincan, Çubuk, Elmadağ, and Kazan districts of Ankara voluntarily participated. Data were collected through a questionnaire form. Numeric and percentage values of participants' demographic information were presented. Elderly people's opinions on urban accessibility were assessed according to the responses given to the Likert-type statements. In the assessment, the effects of gender and marital status were investigated with t-test and the effect of average monthly income was investigated with variance analysis (One-Way ANOVA). Of the participating elderly people, 44.6% were 69 years and younger, 27.7% aged between 70 and 75, and the remaining 27.7% aged 76 and older. Among the elderly participants, a little more than the half (52.8%) were male, 47.5 % were literate/primary school graduate, 54.5% were married, and 94.7% had children. 16.8% of the elderly lived alone and 47.5% lived with their spouses. Those with a monthly average income of 1000 Turkish Liras and less were 35.5%, those with a monthly average income of 1001- 1500 Turkish Liras were 40.6%, and those with a monthly average income of 1501 Turkish Liras and more were 23.9%. A meaningful difference was observed when the effect of gender on urban accessibility was analyzed in the statements of "having convenient settings for elderly in mosques (having stools for those having difficulty in sitting, etc.)" ($t = -2.21, p < 0.05$), and "having the opportunity to meet people of his/her age group in convenient places" ($t = -2.28, p < 0.05$). Also, a meaningful difference was observed according to marital status in the statements of "having easy access to health institutions" ($t = -2.27, p < 0.05$), "making an appointment for hospitals and doctors easily" ($t = -2.11, p < 0.05$), "having easy access to buying services" ($t = -2.11, p < 0.05$), "delivery of the things they want to buy" ($t = -2.85, p < 0.01$), "having access to recreational areas such as walking tracks" ($F = 3.005, p < 0.05$), "having easy urban transportation" ($t = -3.62, p < 0.01$), and "being able to go somewhere on foot or by transportation" ($t = -2.65, p < 0.01$). When the effect of educational status on urban accessibility for elderly was examined, a relationship was found both between illiterate elderly people and literate/primary school graduate elderly people, and illiterate and college graduate elderly people. When the effect of monthly average income on urban accessibility for elderly was examined, a relationship was observed between those with 1000 Turkish Liras and less monthly average income and those with 1501 Turkish Liras and more monthly average income in the statements of "having nearby health institutions" ($F = 3.150, p < 0.05$), "having easy access to health institutions" ($F = 3.200, p < 0.05$), "having easy access to buying services" ($F = 3.945, p < 0.05$), "having a nearby bank" ($F = 6.921, p < 0.01$), "having the opportunity to meet people of his/her age group in convenient places" ($F = 6.654, p < 0.01$), and "having easy urban transportation" ($F = 5.169, p < 0.01$). In the statement of "making an appointment for hospitals and doctors easily" ($F = 9.342, p < 0.01$), a relationship was seen both between those with a monthly average income of 1000 Turkish Liras and less and those with a monthly average income of 1001-1500 Turkish Liras, and those with a monthly average income of 1000 Turkish Liras and less and those with 1501 Turkish Liras and more. Many cities of Turkey were not planned according to elderly people and other urban residents in terms of walking tracks, cycling paths and public transportation. Opinions of elderly people about urban accessibility for elderly should be taken into consideration for urban arrangements.

TOPLUM RUH SAĞLIĞI MERKEZLERİNDEN HİZMET ALAN AĞIR RUHSAL HASTALIĞA SAHİP BİREYLERİN ALGILADIKLARI SOSYAL DAMGALANMANIN İNCELENMESİ*

Seval BEKİROĞLU**
Filiz DEMİRÖZ***

ÖZ

Bu araştırma, Ankara ili örneğinde Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinden (TRSM) hizmet alan ağır ruhsal hastalığa sahip (ARHS) bireylerin algıladıkları sosyal damganlama düzeyini ve algıladıkları damganlama ile sosyodemografik özellikleri, hastalık süreçleri, TRSM'den hizmet alma süreçleri ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini, Ankara ilinde bulunan 3 TRSM'den, en az 6 aydır hizmet alan, en az ayda bir olmak üzere merkeze düzenli gelen, DSM -IV-TR tanı ölçütlerine göre ağır ruhsal hastalıklardan birine ait teşhise sahip olan, ailesi ile beraber veya yalnız yaşayan ve araştırmaya gönüllü katılım sağlamak isteyen 138 ARHS birey oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, Sosyodemografik Veri Formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Psikolojik Yardım Alma Nedeniyle Sosyal Damganlama Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin incelenmesinde, Mann-Whitney U Testi ve Spearman Korelasyon Analizi kullanılmıştır. ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damganmanın yüksek olmakla birlikte, erkeklerde kadınlara göre, birileri ile yaşayan bireylerde yalnız yaşayanlara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$). ARHS bireylerin algıladıkları damganlama ile özel bir insan desteği arasında negatif yönlü zayıf (-.255), arkadaş desteği (-.371) ve toplam sosyal destek puanı (-.362) arasında negatif yönlü orta kuvvetli anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Elde edilen bulgular, TRSM'lerce ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damganlamayı azaltmaya yönelik planlanacak ve gerçekleştirilecek damga karşıtı uygulamalarda, toplumsal cinsiyet kavramına, yaşam biçimi farklılıklarına ve sosyal destek sistemlerinin varlığına önemle yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Toplum ruh sağlığı merkezi, ağır ruhsal hastalığa sahip birey, algılanan sosyal damganlama

EXAMINATION OF THE PERCEIVED SOCIAL STIGMA BY INDIVIDUALS WITH SEVERE MENTAL ILLNESS RECEIVING SERVICE FROM COMMUNITY MENTAL HEALTH CENTERS

ABSTRACT

The study aims to examine perceived sosyal stigma and the relationship between sociodemographic characteristics, disease processes, receiving service from Community Mental Health Centers (CMHCs), social support levels of individuals with Severe Mental Illness (SMI) who in CMHCs in Ankara. The sample consisted of 138 voluntarily individuals with SMI who have been receiving service for at least six months from CMHCs in Ankara, having a diagnosis of one of the severe mental disorder according to DSM-IV diagnosis criteria, living alone or with their families. The data were collected via the Sociodemographic Data Form, Stigma Scale for Receiving Psychological Help and Multidimensional Perceived Social Support Scale. Mann-Whitney U Test and Spearman Correlation Analysis were used to analyze the data. The social stigmatization of SMI individuals is high. Perceived social stigma was significantly higher in males than in females ($p < 0.05$). A significant negative correlation was found special person support (-.255), friend support (-.371) and total social support score (-.362) between the perceived stigma of individuals with SMI ($p < 0.01$). The findings provide some hints that can be useful for mental health professionals working with individuals with SMI in CMHCs. In the anti-stigmatization practices to be planned and implemented by CMHCs should emphasize the concept of gender, lifestyle differences, and the existence of social support systems.

Keywords: Community mental health center, individual with severe mental illness, perceived social stigma

* Bu çalışma, Seval BEKİROĞLU'nun Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda gerçekleştirdiği " Ekosistem Yaklaşımı Perspektifinden Ağır Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerin Sosyal İşlevselliğinin Karma Yöntem Tasarımıyla İncelenmesi" başlıklı doktora tez çalışması için toplanan verilere dayanmaktadır.

** Dr. Öğr. Görevlisi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara sevalbekiroglu@gmail.com

***Dr. Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, Ankara

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ, 2011) de belirttiği üzere, dünyada en çok damgalanmaya maruz kalan kesim; bilişsel, yönetsel ve sosyal beceri alanlarındaki yıkıcı etkisi nedeniyle yeti yitimi ile giden şizofreni ve benzeri psikotik bozukluklar ve duygu durum bozuklukları gibi kronik seyreden (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2011 a) ağır ruhsal hastalığa sahip bireylerdir (ARHS). Yaşamlarının hemen her alanında damgalanmayı yoğun olarak yaşayan bu bireylerin damgalanma biçimleri ise farklı ülkelerde veya bölgelerde neredeyse aynıdır (DSÖ, 2011).

Toplumda çoğu zaman ağır bir ruhsal hastalığa sahip olmak; kişisel bir eksiklik, zayıflık, sapma, düşük zeka, güvenilmezlik veya yetersizlik belirtisi olarak görülürken, ARHS bireylerin ise şiddet ve öngörülemez davranışlara sahip bireyler olarak görüldüğü bilinmektedir (Harrison ve Gill, 2010; Hawke, Parikh, ve Michalak, 2013). Ruhsal hastalığa sahip bireylere yönelik var olan yanlış inanç, olumsuz tutum ve davranışlar olarak kısaca tanımlanabilecek damgalamanın, ARHS bireylerin kendisinde, ailelerinde, sosyal çevrelerinde, sağlık profesyonelleri arasında olmak üzere toplumun genelinde yaygın olduğu yapılan birçok çalışma bulgusu ile ortaya konmuştur (Çam ve Bilge, 2013; Harrison ve Gill, 2010; Kök ve Demir, 2018).

Bazı çalışmalarda (Dickerson, Sommerville, Origoni, Ringel, ve Parente, 2002; Gerlinger ve diğerleri, 2013; Świtaj, Chrostek, Grygiel, Wciórka ve Anczewska, 2016) damgalamanın; algılanan, deneyimlenen ve içselleştirilmiş damgalama, bazı çalışmalarda (Corrigan, 2004; Hawke ve diğerleri, 2013) ise yapısal, sosyal ve içselleştirilmiş damgalama olmak üzere üç düzeyde tanımlandığı görülmektedir. ARHS bireylerde damgalamayı ele alan çalışmalar incelendiğinde ise, ARHS bireylerin en yoğun olarak algılanan damgalamayı yaşadığı belirtilmektedir (Dickerson ve diğerleri, 2002; Gerlinger ve diğerleri, 2013). Buna göre algılanan damgalanma; bireyin yaşadığı toplum içerisinde hangi gruba dahil olduğuna ve damgalanmış bir grubun üyesi olarak kendisini görmeye ilişkin inancını ifade etmektedir. Algılanan damgalamanın, ARHS bireylerin benlik saygılarını azaltarak kendilerini toplumun bir üyesi olarak hissetmelerini engellediği, dolayısıyla da toplumsal hayattan giderek daha fazla kaçınır hale gelmelerine neden olduğu bilinmektedir (Gerlinger ve diğerleri, 2013). Bu yönüyle de algılanan damgalanmanın sosyal damgalanmaya eşlik ederek bireylerin hayatları üzerinde daha çok olumsuz etkiye sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki yapılan birçok çalışma, ARHS bireylerin toplum tarafından damgalandığına ilişkin algısının yüksek olmasının, onların yaşam kalitesi, sosyal işlevselliği, benlik saygısı, depresyon düzeyi, sosyal destek ve tedavi uyumu üzerindeki olumsuz etkiyi gözler önüne sermektedir (Bozan; 2019; Corrigan ve diğerleri, 2009; Hawke ve diğerleri., 2013; Gerlinger ve diğerleri, 2013; Livingston ve Boyd, 2010; Kök ve Demir, 2018).

ARHS bireylerin hayatları üzerinde birçok olumsuz etkiye sahip olan damgalanma, DSÖ (2013) ve liderliğindeki uluslararası gelişmelerle paralel bir şekilde Türkiye'de de Ulusal Ruh Sağlığı Politikası (URSP, 2006) ve Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (URSEP, 2011b) ile birlikte mücadele edilmesi gereken ve bu yönüyle önemle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Öyle ki, URSP ve URSEP ilkeleri doğrultusunda açılmaya başlanan toplum ruh sağlığı merkezlerinin (TRSM) en önemli hizmet sunumları arasında, ARHS bireylere yönelik damgalama ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi yer almaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2011a). Bu yönüyle, toplum temelli ruh sağlığı hizmetleri kapsamında, ARHS bireylere yönelik uygulanan veya uygulanacak olan tedavi programının en önemli çıktılarından birinin bu bireylerin yaşadığı damgalanma sorununu çözmek veya azaltmak olduğu söylenebilir.

Ulusal alan yazın incelendiğinde, tedavi programı kapsamında en önemli hizmet hedefleri arasında damga karşıtı savunuculuk faaliyetlerinin yürütülmesi yer alan TRSM'lerden hizmet alan ARHS bireylerin damgalanma durumlarının, toplumsal tutumların kabul edilerek içselleştirilmesini ifade eden içselleştirilmiş damgalanma özelinde çoğunlukla ele alındığı görülmektedir (Albayrak, 2018; Bozan, 2019; Gevher, 2018). Yapılan bu çalışmalar, ARHS bireylerde içselleştirilmiş damgalanma düzeyinin yüksek olmakla birlikte sosyal işlevsellikleri, iyileşme düzeyleri ve bazı sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Öte yandan tedavi uyumu üzerinden önemli etkileri bulunan, ARHS bireylerin psikolojik yardım almalarından ötürü toplum tarafından damgalandıklarına ilişkin algıladıkları sosyal damgalanmayı inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Bu durum, özellikle

gerçekleştirilecek damga karşıtı müdahalelerde kullanılacak müdahale stratejilerini belirlemede, kişilerin algıladıkları damgalanma ile ilişkili faktörlere dair daha kapsamlı bir değerlendirmeye ihtiyacın olduğunu düşündürmüştür. Öyle ki, kişilerin hangi özelliklerinin algıladıkları sosyal damgalanma ile ilişkili olduğu bilinmeden gerçekleştirilecek damga karşıtı uygulamaların stratejisinin belirsiz olacağı, bu yönüyle de etkinliğinin az olacağı veya hiç olmayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, TRSM'lerden hizmet alan ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damgalanma düzeyini ve algıladıkları damgalanma ile sosyodemografik özellikleri, hastalık süreçleri, TRSM'den hizmet alma süreçleri ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini; Ankara ili örneğinde, 3 TRSM'den en az 6 aydır hizmet alan ve en az ayda bir olmak üzere merkeze düzenli gelen, DSM-IV-TR tanı ölçütlerine göre ağır ruhsal hastalıklardan birine ait teşhise sahip olan, ailesi ile beraber veya yalnız yaşayan, konuşmada ve anlamada güçlük yaşamayan, araştırmaya gönüllü katılım sağlamak isteyen 138 ARHS birey oluşturmuştur. Katılımcılara Yenimahalle TRSM (44), Etimesgut TRSM (31) ve Sincan TRSM'den (63) oranlı küme örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, 15 Mayıs – 15 Ağustos 2017 tarihleri arasında, hizmet alınan TRSM'de, bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze görüşmeler yoluyla aşağıda yer alan veri toplama araçları aracılığıyla toplanmıştır.

Sosyo-demografik Veri Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen form, ARHS bireylerin sosyo-demografik özelliklerine, hastalık sürecine, TRSM'den hizmet alma sürecine ilişkin verilerin elde edilmesine yönelik toplam 54 adet sorudan oluşmuştur.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ): Zimet ve ark.(Zimet, Dahlem, Zimet, & Farley, 1988) tarafından geliştirilen ölçeğin, Türkçe geçerlik ve güvenilirliği Eker ve Akar (1999) tarafından yapılırken, ilerleyen dönemde gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği Eker (2001) tarafından yenilenmiştir. Bir öz bildirim ölçeği olan ÇBASDÖ, her biri 4 maddeyi içeren aile, arkadaş ve özel bir insan olmak üzere desteğin kaynağına ilişkin üç alt boyutu içeren 7 aralıklı Likert tipte toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Üç alt ölçeğin toplanması ile elde edilen ölçeğin toplam puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu, düşük olması ise sosyal desteğin az olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.66 olarak bulunmuştur (Eker, 2001). Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.80 olarak bulunmuştur.

Psikolojik Yardım Alma Nedeniyle Sosyal Damgalanma Ölçeği (PYANSDÖ): Psikolojik yardım almaya yönelik bireyin sosyal damgalanma algısını değerlendirmek amacıyla Komiya, Good ve Sherrod (Komiya, Good ve Sherrod, 2000) tarafından geliştirilen ölçek Topkaya (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek dördümlü likert tipinde toplam 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan 5, en yüksek puan ise 20'dir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği, kişilerin psikolojik yardım alması durumunda toplum tarafından damgalanacağına ilişkin algısının yüksek olduğunu, puanın düşüklüğü ise damgalanacağına ilişkin algısının düşük olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur (Topkaya, 2011). Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.82 olarak bulunmuştur.

Uygulama

Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınan etik kurul onayından sonra, araştırmanın gerçekleştirilmek istendiği TRSM'lerin bağlı oldukları İl Sağlık Müdürlüğü aracılığıyla hastane Başhekimliklerinden uygulama izni alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı tarafından ilgili TRSM'lere gidilerek, merkez sorumlu hekimi başta olmak üzere

merkezde görevli meslek elemanlarına (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire) çalışma hakkında ön bilgi verilmiştir.

Veri toplama işlemi sırasında, öncelikle tüm ARHS bireylere araştırma hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Araştırmaya katılmayı kabul eden ARHS bireylerle hizmet aldıkları merkezde, yukarıda bahsedilen veri toplama araçları aracılığıyla, 15 Mayıs 2017- 15 Ağustos 2017 tarihleri arasında araştırmacı tarafından yapılan yüz yüze görüşmelerle veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri, Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (SPSS 20.0) ile bilgisayar ortamına aktarılmış, değişkenler yeniden kodlanmış, betimsel analizler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için Kolmogorov-Smirnov Testi yapılmıştır. Normal dağılım göstermediği ($p<0,05$) bulunan verilerin analizinde non-parametric testler tercih edilmiştir. ARHS bireylerin damgalanma durumları ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki farklılıkların incelenmesinde “Mann-Whitney U Testi”, sosyo-demografik özellikleri, hastalık süreci, hizmet alma süreci ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için “Sperman Korelasyon Analizi” yapılmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmaya katılan ARHS bireyler; çoğunlukla (%73) erkek, ortalama 44 yaşında, hiç evlenmemiş (%46.4), temel eğitim düzeyinde eğitim almış (%85,5), ortalama 2500 TL üstü gelire sahip (%54.3), çalışmayan (%65.2) kişilerdir. ARHS bireylerin 2 ile 37 yıl arasında değişen hastalık süreleri ortalama 16.5 yıl, 1- 5 yıl arasında değişen TRSM'den hizmet alma süreleri ise ortalama 2.81 yıldır. ARHS bireylerin ÇBASDÖ puan ortalamaları incelendiğinde, en yüksek sosyal desteği ailelerinden (22.52 ± 5.47) almakla birlikte, algıladıkları sosyal desteğin ortanın üstünde olduğu (53.04 ± 12.91), bu yönüyle algıladıkları desteğin yüksek olduğu görülmüştür. PYANSDÖ puan ortalamaları incelendiğinde ise, ARHS bireylerin algıladığı damgalanmanın ortanın üstünde olduğu (12.16), bu yönüyle de kişilerin psikolojik yardım almalarından dolayı toplum tarafından damgalandığına ilişkin algısının yüksek olduğu anlaşılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. ARHS bireylere ilişkin tanımlayıcı bilgiler

	Sayı	%		Min-max	Ortalama-ss
<i>Cinsiyet</i>			<i>Yaş</i>	22-68	44.19-10.11
Kadın	36	26.1			
Erkek	102	73.9			
<i>Medeni durum</i>			<i>Hastalık süresi</i>	2-37 yıl	16.50-8.11
Hiç evlenmemiş	64	46.4			
Evli	48	35.5			
Boşanmış veya dul	26	18.1			
<i>Öğrenim durumu</i>			<i>TRSM'den hizmet alma süresi</i>	1-5 yıl	2.81-1.21
Temel eğitim	118	85.5			
Temel üstü eğitim	20	14.5			
<i>Hane Geliri</i>			<i>ÇBASDÖ puanları</i>		
(ortalama 2500 TL)			Aile desteği	4-28	22.52-5.47
Ortalama üstü	75	54.3	Özel bir insan desteği	4-28	16.04-6.22
Ortalama altı	63	45.7	Arkadaş desteği	4-28	14.27-7.13
			Algılanan sosyal destek	22-84	53.04-12.91
<i>Çalışma Durumu</i>			<i>PYANSDÖ puanları</i>		
Çalışmıyor	90	65.2			
Çalışıyor	30	21.7			
Emekli	18	12.1			

Çalışmaya katılan ARHS bireylerin PYANSDÖ puanı ile cinsiyetleri ve yaşam biçimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Erkeklerin PYANSDÖ puanları kadınlarınkinden, birileri ile yaşayan ARHS bireylerin PYANSDÖ puanları yalnız yaşayan bireylerden anlamlı derecede daha fazladır. Öte yandan istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamasına ($p>0,05$)

rağmen medeni durum açısından evli, çalışma durumu açısından ise çalışmayan ARHS bireylerin görece daha yüksek PYANSDÖ puanına sahip olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. ARHS bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre psikolojik yardım alma nedeniyle sosyal damgalanma ölçeği puanları arasındaki farklılığın incelenmesi

Değişken		N	Ortalama	ss	Z	p
<i>Cinsiyet</i>	Kadın	36	11.38	3.27		
	Erkek	102	12.44	2.87	-2.309	0.021*
<i>Medeni durum</i>	Evli olanlar	48	12.52	2.68		
	Evli olmayanlar	90	11.97	3.15	-1.325	0.185
<i>Çalışma durumu</i>	Çalışan	20	12.00	2.77		
	Çalışmayan	118	12.19	3.05	-.079	0.937
<i>Yaşam biçimi</i>	Birileri ile yaşayan	124	12.36	3.03		
	Yalnız yaşayan	14	10.42	2.06	-2.67	0.014*

Evli olmayanlar: hiç evlenmemiş, boşanmış, dul; Temel eğitim: ilköğretim ve lise; Temel üstü eğitim: önlisans, lisans ve üstü; *: p<0,05

Katılımcıların PYANSDÖ puanları ile algıladıkları özel bir insan desteği arasında negatif yönlü zayıf (-.255), arkadaş desteği (-.371) ve toplam ÇBASDÖ puanları (-.362) arasında negatif yönlü orta kuvvetli anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.01). Öte yandan anlamlı ilişki olmamasına rağmen, ARHS bireylerin yaşı, eğitim düzeyi, TRSM'den hizmet alma süresi, hizmetlere dair memnuniyet düzeyi ve aile desteği yükseldikçe PYANSDÖ puanları düşerken, hane geliri ve hastalık süresi yükseldikçe PYANSDÖ puanlarının arttığı gözlemlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. ARHS bireylerin sosyo -demografik özellikleri, hastalık süreçleri, TRSM'den hizmet alma süreçleri ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile PYANSDÖ puanları arasındaki korelasyon analizleri (Spearman)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 PYANSDÖ	-										
2 Yaş	-0.028										
3 Eğitim	-0.015	-.279**									
4 Hane geliri	0.087	-0.014	.255**								
5 Hastalık süresi	0.098	.499**	-0.055	0.055							
6 TRSM'den hizmet alma süresi	-0.116	-0.082	0.005	0.104	0.007						
7 Hizmetlere dair memnuniyet	-0.155	.201*	-.224**	-0.039	0.097	0.001					
8 Özel bir insan	-.255**	-0.02	0.05	0.06	-0.146	0.166	0.129				
9 Arkadaş	-.371**	0.095	0.019	0.046	-0.011	0.086	0.141	.343**			
10 Aile	-0.104	0.092	-0.163	0.107	-0.091	0.149	0.152	0.156	0.084		
11 ÇBASDÖ Toplam	-.362**	0.12	-0.053	0.092	-0.096	0.135	.219**	.700**	.749**	.530**	-

PYANSDÖ: Psikolojik Yardım Alma Nedeniyle Sosyal Damgalanma Ölçeği, ÇBASDÖ: Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği
*:p<0.05; **: p<0.01

TARTIŞMA

Bu çalışmada, TRSM'lerden hizmet alan ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damgalanma düzeyi ve algıladıkları damgalanmanın bireylerin sosyo-demografik özellikleri, hastalık süreçleri, TRSM'den hizmet alma süreçleri ve sosyal destek düzeyleri ile ilişkisi incelenmiştir. Analizler sonucunda, TRSM'lerden hizmet alan ARHS bireylerin algıladıkları damgalanmanın ortanın üstünde olduğu, bu yönüyle de kişilerin psikolojik yardım alma nedeniyle sosyal damgalanma algısının yüksek olduğu anlaşılmıştır. ARHS bireylerde damgalanmayı (algılanan, deneyimlenen, içselleştirilmiş damgalanma) ele alan 1994-2011 yılları arasındaki 54 bilimsel çalışma verilerinin sistematik incelendiği bir çalışmada (Gerlinger ve diğerleri, 2013), bu çalışmanın bulguları ile benzer şekilde ARHS bireylerin en yaygın damgalanma türü olarak algılanan damgalanmayı deneyimlediği ve algıladıkları damgalanmanın yüksek olduğu bildirilmiştir.

ARHS bireylerin yüksek düzeyde algıladıkları sosyal damgalanmanın, düşük sosyoekonomik düzeyde, düşük eğitim düzeyinde, kırsalda ve çalışmayan kişiler arasında daha yaygın olduğu bilinmektedir (Çam ve Bilge, 2013; Sen, Taskin, Özmen, Aydemir ve Demet, 2003). Buradan hareketle, bu çalışmanın katılımcılarının çoğunlukla düşük eğitim düzeyine sahip olduğu ve çalışmadığı bulguları göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun algıladıkları damgalamada risk faktörü olduğu söylenebilir. Öyle ki anlamlı ilişki bulunmamasına rağmen eğitim düzeyi ile algılanan damgalanma arasında negatif yönlü ilişkinin olduğunun görülmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise, hastalık hakkındaki bilinçlendirme/ bilgilendirme etkinlikleri başta olmak üzere gerçekleştirilecek damga karşıtı çalışmaların daha anlaşılabilir olması ve bu yönüyle etkinliğinin sağlanmasında, kişilerin eğitim seviyeleri göz önünde bulundurulurken yapılandırılmasının önemli olduğu söylenebilir. Bu yönüyle damga karşıtı uygulamalar kırsal alanı ve eğitim seviyesi düşük insanları da kapsayacak şekilde planlanmalıdır. Özellikle gerçekleştirilecek çalışmalarda, teorik eğitimlerin eğitim seviyesi düşük insanlara anlaşılmasının daha güç olacağı, bu nedenle de kamu spotları gibi her kesimin anlayabileceği eğitim materyallerinin kullanılmasının tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Damgalamanın ARHS bireylere ve hastalıklara yönelik yanlış inançlardan veya bilgisizlikten kaynaklandığı (Corrigan, 2009) gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, toplumu bilinçlendirme çalışmaları hiç şüphesiz ki oldukça önemlidir. Ancak algılanan damgalanma, bireyin deneyimlerinin kendi düşünce süzgecinden geçtiği ve bu yönüyle onun inandığı şeyi ifade ettiğinden öncelikle, kişinin kendisine ve hastalığa ilişkin inancını değiştirmeye yönelik psikoterapi çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Damgalama ile güçlendirme arasında negatif ilişki bulunduğu, güçlendirmenin koruyucu faktör olarak damgalamayı azalttığını gösteren birçok çalışma (Sibitz ve diğerleri, 2011; Vauth, Kleim, Wirtz, ve Corrigan, 2007) bulgusundan hareketle, ARHS bireylere yönelik damga karşıtı çalışmalarda öncelikle bireyleri güçlendirmeye odaklanılmalıdır. Özellikle, TRSM’lerce verilen hizmetlerden çok hizmetlere katılımın damgalama ile daha yakından ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma (Verhaeghe ve Bracke, 2007) bulguları göz önünde bulundurulduğunda, ARHS bireylerin hastalığa ilişkin inancını pozitif yönde değiştirmeye ve onları güçlendirmeye odaklanan psikoterapi çalışmalarının gerçekleştirilmesinin ve bu çalışmalara hizmet alan tüm ARHS bireylerin katılımının sağlanmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Öyle ki, ARHS bireylere yönelik gerçekleştirilen psikoeğitim grup çalışmasının bireylerin algıladıkları damgalanmayı ve baş etme becerilerini anlamlı derecede arttırdığı yapılan çalışmalarda bildirilmiştir (Shin & Lukens, 2002). Yine kişilerin toplumla temasını arttıran etkinlikler gerçekleştirilerek, olumsuz deneyimlerin yerini olumlu deneyimlerin alması sağlanmaya çalışılabilir. Toplumu bilgilendirmeye yönelik ise, ruhsal hastalıklar hakkında sözel anlatımların yanı sıra, yazılı (broşür vb.) ve görsel (kamu spotları vb) materyallerin kullanıldığı eğitici çalışmaların yapılması önerilebilir.

ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damgalanma ile TRSM’den hizmet alma süreci (hizmet alma süresi, hizmetlere dair memnuniyet düzeyi) arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Çalışma bulgularını destekler nitelikte Verhaeghe ve Bracke (2007) 47 rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, damgalamanın hizmet alan merkezin özellikleri (verilen hizmetler ve hasta popülasyonu) ile çok az ilgiliyken, kişilerin özellikleri (mevcut ruh sağlığı, psikoterapi aktivitelere katılım) ile daha çok ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Buradan hareketle, TRSM’lerce ARHS bireylerin hastalığa ilişkin inancını pozitif yönde değiştirmeye ve onları güçlendirmeye odaklanan psikoterapi çalışmalarının planlanması ve gerçekleştirilmesi kadar, ARHS bireylerin bu çalışmalara katılımının sağlanmasının da oldukça önemli olduğu söylenebilir. Öte yandan bu çalışmanın bulguları ile benzer şekilde literatürde, TRSM’den hizmet alma süreci ile ARHS bireylerin damgalanma durumu arasında anlamlı ilişkinin olmadığı bildirilmiştir (Albayrak, 2019). TRSM’lerden hizmet alan ARHS bireylerle poliklinikte takibi yapılan bireylerin damgalanma düzeylerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada ise, anlamlı farklılık olmamakla birlikte TRSM’den hizmet alan bireylerin damgalanma düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Gevher, 2018). Buradan hareketle, TRSM’lerce verilen hizmetlerin ARHS bireylerin algıladıkları damgalanmada bir fark yaratmaktan uzak olduğu kadar yetersiz olduğu da söylenebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu, ARHS bireylerin algıladıkları damgalanma ile cinsiyetleri (erkeklerde kadınlara göre anlamlı yüksek) ve yaşam biçimleri (birileri ile yaşayanların

yalnız yaşayan bireylere göre anlamlı derecede daha yüksek) dışındaki sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın bulgularından farklı olarak, cinsiyet ve yaşam biçimi ile ARHS bireylerin algıladıkları damgalama arasında anlamlı farklılığın olmadığı literatürde belirtilmektedir (Gerlinger ve diğerleri, 2013; Sibitz ve diğerleri, 2011; P Świtaj, Wciórka, Smolarska-Świtaj ve Grygiel, 2009). Öte yandan çalışma bulguları ile benzer şekilde, ARHS bireylerin medeni durumu, yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi (Dickerson ve diğerleri, 2002) ile algıladıkları damgalanma arasında anlamlı ilişkinin olmadığı yapılan birçok çalışmada bildirilmiştir (Gerlinger ve diğerleri, 2013; Sibitz ve diğerleri, 2011; P Świtaj ve diğerleri, 2009). Bu çalışmada erkeklerin kadınlara göre algıladıkları damgalanmanın daha yüksek olduğu bulgusu ise, erkeklerden beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin (erkeğin çalışan ve eve para getiren kişi rolü) etkisi ile sosyal hayata daha fazla katılım sağlamak zorunda kalması ve bunun sonucu olarak damgalayıcı davranış ve tutumları daha çok yaşaması ile açıklanabilir. Birileri ile yaşayan ARHS bireylerin algıladıkları damgalanmanın daha yüksek olması ise, yaşadıkları hanedeki kişilerin olumsuz tutum ve davranışları ile açıklanabilir. Öyle ki, ARHS bireylere yönelik olumsuz tutum ve davranışların kişilerin ailelerinde de yaygın olduğu literatürde belirtilmektedir (Çam ve Bilge, 2013). Bu durum ARHS bireylerin algıladıkları damgalanmanın azaltılmasına yönelik yapılacak müdahalelerin, özellikle erkek bireylerin yaşadıkları hanedeki diğer aile bireylerini de içermesi gerektiğini vurgular niteliktedir.

Literatürdeki ARHS bireylerin algıladıkları damgalanma ile hastalık süreleri arasında anlamlı ilişki olmadığını bildiren çalışma bulguları (Gerlinger ve diğerleri, 2013; Sibitz ve diğerleri, 2011; P Świtaj ve diğerleri, 2009) ile benzer şekilde, bu çalışmada da hastalık süresi ile algılanan damgalanma arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Bu yönüyle, kişilerin algıladıkları sosyal damgalanmanın hastalığa sahip olmayla daha çok ilişkili olduğu söylenebilir. Öte yandan literatürde, ARHS bireylerin içselleştirilmiş damgalanma düzeyleri ile hastalık süreleri arasında pozitif ilişki olduğu belirtilmektedir (Albayrak, 2009; Kim ve diğerleri, 2015).

Araştırma bulgularından bir diğeri de, özel bir insan desteği ve arkadaş desteği olmak üzere ARHS bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça algıladıkları damgalanmanın da anlamlı derecede azaldığını göstermektedir. Özel bir insan ve arkadaş desteği daha çok kişilerin sosyalleşme imkanı bulduğu dış çevrenin varlığını ifade ettiğinden bu durum, onların toplumla daha çok temas etmesini sağlayarak, hem toplumdaki olumsuz inanç ve tutumların değişmesine, hem de kendilerinin içselleştirdikleri birtakım duygularının değişmesine olanak vermesi ile aile desteğinden daha çok etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan çalışma bulguları ile benzer şekilde alan yazındaki çalışmalar da, ARHS bireylerin sosyal destek düzeyi arttıkça algıladıkları damgalamanın azaldığını göstermektedir (Gerlinger ve diğerleri, 2013; Hawke ve diğerleri, 2013). Öyle ki Davis ve Brekke'nin (2014) de belirttiği üzere, başlarda ARHS bireylerin hastalık süreci ile baş etme denildiğinde daha çok negatif semptomlara ve hastalığın belirtilerine odaklanılırken, şimdilerde yapılan birçok çalışma, hastalığın tedavisi, kişilerin tedaviye uyumu, yaşam kalitesi ve sosyal işlevselliği ile pozitif ilişkiye sahip olduğu için sosyal destek sistemlerine odaklanmaktadır. Bu yönüyle, yapılacak damga karşıtı müdahalelerde de ARHS bireylerin sosyal destek sistemlerine odaklanılmalıdır. Özellikle ARHS bireyleri güçlendirmeye yönelik gerçekleştirilecek müdahaleler, onların sosyal ağlarını ve bu ağlarla ilişkilerini güçlendirmeyi de içermelidir. Kişilerin sosyal hayata katılımını arttırmak üzere, toplumsal temas alanlarını genişletmeye odaklanılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma sonuçları, TRSM'lerden hizmet alan ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damgalanmanın yüksek olduğunu göstermekle birlikte, TRSM'lerin bireylerin algıladıkları sosyal damgalanma üzerindeki etkisine yönelik bir söylemde bulunma konusunda yetersizdir. Bu nedenle, TRSM'den hizmet alan bireylerin algıladıkları sosyal damgalanmayı nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaya yönelik kontrol grupları ile yapılacak kesitsel çalışmalar gibi farklı araştırma yöntemleri ile planlanacak çalışmaların gerçekleştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Yine bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, TRSM'lerce ARHS bireylerin algıladıkları sosyal damgalanmayı azaltmaya yönelik planlanacak ve gerçekleştirilecek damga karşıtı uygulamalarda, toplumsal cinsiyet kavramına, yaşam biçimi farklılıklarına ve sosyal destek sistemlerinin varlığına

önemle yer verilmelidir. Damga karşıtı uygulamalarda; erkek, ailesi ile yaşayan ve düşük sosyal destek düzeyine sahip ARHS bireylerin daha hassas grubu oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yönüyle, genel anlamda algıladıkları sosyal damgalanmanın yüksek olduğu görülen ARHS bireyler içerisinde de, daha incinebilir kişilerin olabileceği fark edilmeli ve bu kişilere yönelik ayrıca müdahaleler gerçekleştirilmelidir. Erkek olmalarının, aileleri ile yaşamlarının ve yetersiz sosyal destek sistemlerine sahip olmalarının bu kişilerin algıladıkları sosyal damgalanmayı hangi yönleri ile etkilediği ve bu konuda neler yapılabilir üzerinde daha detaylıca çalışılmalıdır.

Toplumun ARHS bireyler hakkındaki yanlış bilgilerinin veya inanışlarının beraberinde damgalamayı getirdiğinden hareketle, toplumda var olan bu yanlış inanışları değiştirmeye ve bilgi eksikliğini gidermeye yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılması oldukça önemlidir. Öte yandan sadece bilgilendirme çalışmaları ile ARHS bireylere yönelik toplumda var olan damgalamanın azalacağını beklemek de gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle damga karşıtı uygulamaların odağında, öncelikle ağır ruhsal hastalıklara ve bu bireylerin yaşadıkları zorluklara ilişkin içgörü oluşturma yer almalıdır. Kişilerin, hem hastalıklar hakkında doğru bilgi edinmeleri, hem de ARHS bireylerin yaşadıkları sorunlara ilişkin empati geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bunun için ise, teorik eğitim yerine uygulamalı eğitimler yapılmalı, ARHS bireylerin toplumsal alana katılımları arttırılmaya çalışılmalıdır. Toplumsal temas ve eğitim çalışmaları ile özellikle toplumda ARHS bireylere yönelik var olan “kötü davranan, şiddete meyilli birey” imajının yıkılarak ARHS bireylerin “çalışan, anne, baba, vatandaş, komşu, arkadaş” gibi sosyal rolleri ile öne çıkmaları sağlanmalıdır.

Yine ARHS bireylere yönelik olumsuz tutumların en çok kırsal alanlarda ve eğitim seviyesi düşük insanlarda daha fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak damga karşıtı uygulamalar kırsal alanı ve eğitim seviyesi düşük insanları da kapsayacak şekilde planlanmalıdır. Özellikle teorik eğitimlerin eğitim seviyesi düşük insanlarca anlaşılması daha güç olduğundan kamu spotları gibi görsel eğitim meteryallerinin kullanılması tercih edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Albayrak, E. (2019). *Toplum ruh sağlığı merkezine kayıtlı olan hastaların içselleştirilmiş damgalanma ve iyileşme düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Bozan, M. (2019). *Toplum ruh sağlığı merkezinden hizmet alanların içselleştirilmiş damgalanma ve sosyal işlevsellik durumlarının incelenmesi: Eskişehir örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Corrigan, P.W., Larson, J.E. & Rusch, N. (2009). Self-stigma and the “why try” effect: impact on life goals and evidence-based practices. *World Psychiatry*, 8, 75–81.
- Çam, O., & Bilge, A. (2013). Türkiye’de ruhsal hastalığa/hastaya yönelik inanç, tutum ve damgalama süreci: Sistemik derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 91-101.
- Davis, L. & Brekke, J. (2014). Social support and functional outcome in severe mental illness: The mediating role of proactive coping. *Psychiatry Research*, 215(1), 39-45.
- Dickerson, F. B., Sommerville, J., Origoni, A. E., Ringel, N. B., & Parente, F. (2002). Experiences of stigma among outpatients with schizophrenia. *Schizophrenia bulletin*, 28(1), 143-155.
- Eker, D. (2001) . Çok boyutlu algılanan sosyal destek olceğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 17-25.
- Gerlinger, G., Hauser, M., De Hert, M., Lacluyse, K., Wampers, M., & Correll, C. U. (2013). Personal stigma in schizophrenia spectrum disorders: a systematic review of prevalence rates, correlates, impact and interventions. *World Psychiatry*, 12(2), 155-164.
- Gevher, E.E. (2018). *Toplum ruh sağlığı merkezinde ve poliklinikte takip edilen remisyondaki şizofreni hastalarının içselleştirilmiş damgalanma ve çocukluk çağı travmaları açısından değerlendirildiği karşılaştırmalı bir çalışma*. Uzmanlık Tezi, Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

- Harrison, J., & Gill, A. (2010). The experience and consequences of people with mental health problems, the impact of stigma upon people with schizophrenia: a way forward. *Journal of Psychiatric Mental Health Nursing*, 17(3), 242-250.
- Hawke, L. D., Parikh, S. V., & Michalak, E. (2013). Stigma and bipolar disorder: a review of the literature. *Journal of affective disorders*, 150(2), 181-191.
- Kim, W. J., Song, Y. J., Ryu, H. S., Ryu, V., Kim, J. M., Ha, R. Y., ... & Cho, H. S. (2015). Internalized stigma and its psychosocial correlates in Korean patients with serious mental illness. *Psychiatry Research*, 225(3), 433-439.
- Komiya, N., Good, G. E., & Sherrod, N. B. (2000). Emotional openness as a predictor of college students' attitudes toward seeking psychological help. *Journal of counseling psychology*, 47(1), 138.
- Kök, H., & Demir, S. (2018). Şizofreni ve bipolar bozukluğu olan hastalarda içselleştirilmiş damgalanma, benlik saygısı ve algılanan sosyal destek. *Cukurova Medical Journal*, 43(1), 114-122.
- Livingston, J.D., Boyd, J.E. (2010). Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: a systematic review and meta- analysis. *Social Science and Medicine* 71, 2150–2161.
- Sen, F. S., Taskin, E. O., Özmen, E., Aydemir, Ö., & Demet, M. M. (2003). Türkiye'de kırsal bir bölgede yaşayan halkın depresyona ilişkin tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 133-143.
- Shin, S.-K., & Lukens, E. P. (2002). Effects of psychoeducation for Korean Americans with chronic mental illness. *Psychiatric services*, 53(9), 1125-1131.
- Sibitz, I., Amering, M., Unger, A., Seyringer, M., Bachmann, A., Schrank, B., Woppmann, A. (2011). The impact of the social network, stigma and empowerment on the quality of life in patients with schizophrenia. *European psychiatry*, 26(1), 28-33.
- Świtaj, P., Chrostek, A., Grygiel, P., Wciórka, J., & Anczewska, M. (2016). Exploring factors associated with the psychosocial impact of stigma among people with schizophrenia or affective disorders. *Community Mental Health Journal*, 52(3), 370-378.
- Świtaj, P., Wciórka, J., Smolarska-Świtaj, J., & Grygiel, P. (2009) . Extent and predictors of stigma experienced by patients with schizophrenia. *European psychiatry*, 24(8), 513-520.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti ulusal ruh sağlığı politikası*. Ankara
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011a). *Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri Hakkında Yönerge*. Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011b). *Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2011-2023)*. Ankara.
- Topkaya, N. (2011). *Psikolojik yardım alma niyetinin sosyal damgalanma, tedavi korkusu, beklenen yarar, beklenen risk ve tutum faktörleriyle modellenmesi*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir.
- Vauth, R., Kleim, B., Wirtz, M., & Corrigan, P. W. (2007). Self-efficacy and empowerment as outcomes of self-stigmatizing and coping in schizophrenia. *Psychiatry Research*, 150(1), 71-80.
- Verhaeghe, M., & Bracke, P. (2007). Organizational and individual level determinants of stigmatization in mental health services. *Community Mental Health Journal*, 43(4), 375-400.
- World Health Organization. (2011). *World report on disability*. Geneva: WHO.
- World Health Organization. (2013). *Mental health action plan 2013–2020*. Geneva: WHO
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41.

EXTENDED ABSTRACT

As the World Health Organization (WHO)¹ points out, the most stigmatized people in the world are individuals with chronic² and severe mental illness (SMI) such as schizophrenia and similar psychotic disorders & mood disorders that go with disability due to their disruptive effect on cognitive, management and social skills. The stigmatization patterns of these individuals who suffer from being stigmatized nearly in all areas of their lives are almost the same in different countries or regions.¹ When the national literature is analysed, there are no studies found examining the stigmatization perceived by the individuals with SMI who receive service from the community mental health centers (CMHCs) that aim to carry out anti-stigma advocacy activities which are among their most important service objectives within the scope of the treatment program. This situation raises the need for knowledge because it is important to know the factors related to the stigmatization that people perceive so as to determine the intervention strategies to be used in anti-stigma activities. Therefore, this study aims to examine the level of social stigmatization discerned by the individuals with SMI receiving service from CMHCs, as well as the relation between the perceived stigmatization and the sociodemographic features, their disease process, the process of getting service from CMHCs, and their social support levels. The sampling of the study consists of 138 individuals with SMI who have received service from one of the 3 CMHCs at least for 6 months and regularly visit the center at least once in a month in the sample city of Ankara, diagnosed with one of the severe mental illnesses according to the DSM-IV-TR diagnosis criteria, living with their family or alone, having no trouble with speaking and understanding, and volunteering to participate in the study. The participants were reached out from Yenimahalle CMHC (44), Etimesgut CMHC (31) and Sincan CMHC (61) through proportional cluster sampling method. After obtaining the ethics board approval from Hacettepe University Non-interventional Clinical Research Ethics Board, the permits for the practice were received from the chief physicians' offices of the hospitals through the City Health Directorate which the CMHCs where the study is wanted to be conducted are liable to. The data of the study were collected via the face-to-face interviews by the researcher herself between May 15 and August 15 at the CMHC where the service is received. The data collection tools are Sociodemographic Data Form, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, and Stigma Scale for Receiving Psychological Help. The study's data were transferred into the electronic environment via Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 2.0), the variables were re-coded, the descriptive analyses (number, percentage, average, standard deviation) were performed. Kolmogorov-Smirnov Test was made to determine whether or not the data demonstrate normal distribution. At the analysis of the data found not demonstrating normal distribution ($p < 0,05$), non-parametric tests were preferred. While Mann-Whitney U Test was practised at the examination of the differences between the stigmatization status of the individuals with SMI and their sociodemographic features, Spearman Correlation Analysis was made in order to research the relation among the sociodemographic features, disease process, the process of getting service, and the social support levels that they perceive. Considering the sociodemographic features of the individuals with SMI who participate in the study; it was seen that the majority is male (73%), 44 years old on the average, has never been married before (46.4%), primary school graduate (85.5%), has income more than 2500TL on the average (54.3%), and not working (65.2%). The disease process of the individuals with SMI, which varies between 2 and 37 years, is 16.5 years on the average, while the process of getting service from CMHCs, which varies between 1 and 5 years, is 2.81 years on the average. When the scores of the individuals with SMI at the Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) were evaluated, it was seen that they receive the highest social support from their families (22.52 ± 5.47), the social support that they perceive is above the average (53.04 ± 12.91), and the support they discern is therefore high in this aspect. On the other hand, when the score averages at the Stigma Scale for Receiving Psychological Help (SSRPH) were examined, it was understood that the stigmatization that the individuals with SMI perceive is above the average (12.16) and their perception regarding being stigmatized by the society due to getting psychological help is high. There is a statistically meaningful difference between the SSRPH scores of the individuals with SMI and their genders & lifestyles ($p < 0.05$). The SSRPH scores of the males are significantly higher than the those of the females, while the individuals with SMI who live with someone have considerably higher SSRPH scores than the individuals with SMI who live alone have. On the other hand, despite the fact that no difference which can be statistically important was found ($p > 0.05$), it was observed that the individuals with SMI who are married in terms of marital status and those who are not working in terms of the status of working have relatively higher SSRPH scores (Table 2). Besides, a negatively weak relation (-0.255) between the participants' SSRPH scores and special human support which they perceive was found,

and there is a negatively moderate and meaningful relation between the friend support (-.371) and the total MSPSS scores (-.362) ($p < 0.01$). On the other hand, despite the fact that there is no important relation, when the age and education level of the individuals with SMI, their process of getting service from CMHC, the satisfaction level of the service, and the family support increase, the SSRPH scores decrease; moreover, when the household income and the disease process increase, the SSRPH scores increase too. These study results show that the social stigma perceived by the individuals with SMI who receives service from the CMHCs is high and they are insufficient at making a statement about the effects of the CMHCs on the social stigma the individuals perceive. Therefore, it is thought to be important to conduct studies which will be planned with different research methods with control groups such as cross-sectional studies, so as to find out how receiving service from CMHCs affects the social stigma that the individuals perceive. Based on the results of the study, the notion of gender, lifestyle differences, and the existence of the social support systems should be importantly included at the anti-stigma practices which will be planned and carried out by the CMHCs in order to reduce the social stigma that the individuals with SMI perceive. It should be considered at the anti-stigma practices that the more vulnerable group is the individuals with SMI who are male, living with family, and having a low level of social support. From this aspect, it should be realized that there may be more vulnerable ones among the individuals with SMI who are seen having a high level of social stigma they perceive in general, and additional interventions should be performed for these people. How being male, living with family, and not having insufficient social support systems affect the social stigma that these people perceive and what else can be made about this topic should be examined in more detail.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN “ŞİFRELEME-DEŞİFRELEME” KURAMI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: KÜREYERELLEŞME EKSENİNDE RAMAZAN AYINDA YAYINLANAN COCA-COLA REKLAMI

Bilge DURUTÜRK*

ÖZ

Toplumsal Cinsiyet çalışmaları içerisinde cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımı ‘toplumsallaşma’ süreci ile ortaya konan ‘kadın’ ve ‘erkek’ rolleri üzerinden kendisini üretmektedir. Kadın ve erkek rollerinin toplumda üretimi ve yeniden üretimi; aile, okul, arkadaş grupları, iş ortamı kısacası “devletin ideolojik aygıtları” aracılığıyla gerçekleşmektedir. Biyolojik olarak tamamen rastlantı sonucu oluşan cinsiyetler üzerinden kendine yaşam alanı bulan toplumsal cinsiyet, inşa edilen bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, sosyalleşme sürecinde dinamikliğini ve devamlılığını okul, arkadaş grupları, aile gibi kurumlar tarafından kazandığı gibi ‘medya’nın yeniden üretim aracı olarak kullanımı ile de uygulanmaktadır. Bu paralelde Stuart Hall’un “şifreleme ve deşifreleme” (*encoding-decoding*) kuramıyla ortaya koyduğu medyanın belirlemeciliği ve izleyiciye yani topluma aktarılan kodlar ile toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi süreci çalışmanın temel hareket noktası olarak alınmaktadır. Bu paralelde küreselleşme ile beraber dünyaya açılan ve uluslararası bir firma olan Coca-Cola’nın “küreyerelleşme” ekseninde Ramazan ayında yayınlanan ve iftar temasını içeren reklamı incelemeye alınacaktır. Bu incelemede toplumsal cinsiyet rollerinin izleyiciye aktarımı, küreyerelleşme ile izleyicinin kültürü örf ve adetleri ile yakınlık kurularak oluşturulan örnek reklam, Hall’un kuramı içerisinde yer alan yönetsel öğeler üzerinden incelenecektir. Bu inceleme ile küreselleşme çağında izleyicilerin medyanın etkisi ile belirli toplumsal cinsiyet kodları üzerinden nasıl şekillenebileceği ortaya konacaktır. Aynı zamanda medyanın toplum yapısı üzerinde benzerlik ve farklılıkları birbirlerine entegre ederek izleyicinin algısını dönüştürdükleri argümanı örneklenerek ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, küreyerelleşme, şifreleme-deşifreleme, medya, Coca-Cola

AN ANALYSIS OF GENDER ROLES THROUGH THE THEORY OF “ENCODING- DECODING”: THE AD OF COCA-COLA IN RAMADAN WITHIN THE CONTEXT OF GLOCALIZATION

ABSTRACT

In the studies of gender the difference between sex and gender are revealed by the roles of woman and men through the socialization process. The production and reproduction of women and men are executed by the ideological instruments of state such as the family, the school, the peer groups and the work. Gender is a constructed term that is maintained from sex which is biologically coincidental. Other than family, school, work or peer groups, media is another instrument to reconstruct gender roles in the society. Visual and audial programmes, which are directly related to the person’s subconscious and different cultural levels, help the reconstruction process. In parallel with this, the advertisement of Coca-Cola, which is an international company opened to the world together with globalization, aired in Ramadan within the context of “glocalization” is examined. In this study, the aim is to examine the ad and how the gender roles are transferred to the audience via this ad, which is created by establishing intimacy with the cultural and customary traditions of the audience, through the methodological elements of Hall’s theory. In this review, it will be demonstrated how the audience can be constructed through the influence of the media through certain gender codes in the age of globalization. At the same time, it will be discussed by exemplifying the argument that the media transform the audience’s perception by integrating similarities and differences on its social structure.

Keywords: Gender, glocalization, encoding-decoding, media, Coca-Cola

*Araştırma Görevlisi Doktor, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Adana, bduruturk@atu.edu.tr

GİRİŞ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının netlik kazanması için öncelikle kimlik (*identity*) kavramının açıklanması gerekmektedir. Kimlik kişinin “ben kimim?” sorusuna verdiği cevaptır (Berktaş, 2003). Cinsiyet kimliği, kişinin kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamasıdır (Aziz, 1982: 16, 22-23). Toplumsal cinsiyet kimliği ise kişilik ve davranış olarak gösterilen kadınlık ya da erkekliğin kişisel ve içsel anlamıdır; bir kadın ya da erkek olmanın öznel duyumdur (Money, 1995). Toplumsal cinsiyete ait kurallar, tüm topluma ve gündelik yaşama yayılmıştır. Bu kuralların bireyler tarafından içselleştirilmesi de sosyalizasyon süreci ile gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte, kadın ve erkek kendi cinsiyetinden neler beklediğini öğrenir. Öğrenilen bu roller kadın ve erkek tarafından toplum içerisinde uygulanmaya başlar (Money, 1986). Bu sebeple toplumsal rollerin yeniden üretiminin gerçekleştiği sosyalizasyon süreci öncelikle ele alınması gereken bir olgudur. Ancak gelişen dünya ve yaygınlaşan iletişim araçları ile içinde bulunulan bilgi çağında gerek toplumsal cinsiyet rollerinin gerekse tüketim alışkanlıklarının belirleyicisi ve yeniden üreticisi olarak görsel ve işitsel medya faaliyetlerini vurgulamamız gerekir.

Küreselleşme çağı ile beraber tüketim alışkanlıkları, toplumların gelenek, görenek ve alışkanlıklarıyla yakın temas içerisinde bir dönüşüm yaşamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretiminde oldukça önem taşıyan bireylerin habituslarının şekillendirilmesi ve dönüştürülmesi, küreselleşme fenomeni içerisinde merkezde yer almaktadır (Robertson, 2006; Held, 1999). Bireylerin tüketim alışkanlıklarının dönüştürülmesi, uluslararası firmaların satışlarının dünyanın pek çok noktasına yayılması ve sürekliliği için oldukça önem arz etmektedir. Özellikle yiyecek sektöründe gerek damak tadı gerekse gelenk/görenek ve adetlerin paralelinde hareket etmeye özen gösteren bu firmalar, ürünlerinin farklı kültürel yapılara sahip toplumlar içerisinde yer bulabilmelerine yönelik özel faaliyetler göstermektedirler. Bu paralelde küreselleşme ile beraber en çok tartışılan konulardan bir tanesi olan “küreyerelleşme” kavramı, uluslararası firmaların farklı kültürlere ve geleneklere sahip toplum ve ülkelerde var olabilmelerine, ayakta kalabilmelerine yönelik izlenen strateji ve hareketleri ele almaktadır (Robertson, 2006). Küreyerelleşme, yerel olan adet/gelenek ve göreneklerin tüketilmesi istenen ürüne adapte edilmesi ya da eklenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yerel olan adet/gelenek ve göreneklerin yerleştirilen ürün üzerinden yeniden inşası veya üretimi amaçlanmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi amacıyla yazılı ve görsel araçlar kullanıldığı gibi belli başlı ürünlerin tüketiminin sağlanması için de reklam ve programlar kullanılmaktadır.

Bu çalışmada amaçlanan ise toplumsal cinsiyet rollerinin küreselleşme olgusu ve bu çerçevede ortaya çıkan “küreyerelleşme” kavramı üzerinden medya vasıtasıyla nasıl yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğüne yönelik bir analiz ortaya koymaktır. Bu sebeple kuramsal arka planı da açıklanan “şifreleme ve deşifreleme” çalışmanın yöntemi olarak kullanılacaktır. İlgili kuramın açıklaması yapıldıktan sonra kuramın temel aşamalarının bireyin küreyerelleşen dünyada toplumsal cinsiyet kimliğini nasıl yeniden ürettiği ve şekillendirdiği Ramazan ayında televizyon kanallarında yer alan “Ramazan ayına özel Coca-Cola reklamları” üzerinden incelenecektir.

Toplumsal Cinsiyet Roller, İktidar ve Medya

John Money’e göre erkekliğin ve kadınlığın oluşumunda genetikten ziyade sosyalizasyon süreci, büyük bir güce sahiptir (Money, 1986; 1995; Fausto-Sterling, 1995: 131-132). Yeni doğan çocuğun biyolojik bir cinsiyeti vardır, ama henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum, çocuğun önüne cinsiyetine uygun kurallar, şablonlar, davranış kalıpları koyar. Toplumsal modeller ya da kurallar az ya da çok içselleştirilir. Bunun sonucunda, belirli bir cinsiyetin toplumun beklentileriyle örtüşen bir “toplumsal cinsiyet kimliği” ortaya çıkar (Connell, 1998: 255). Ortaya çıkan bu toplumsal cinsiyet kimliği erkekliğe ve kadınlığa dair bir

dizi normu içinde barındırır ve de sosyalizasyon sürecindeki birey bu normları içselleştirerek kendi erkeklik ya da kadınlık kimliğini yaratır (Connell, 1998). Hooper, doğumlarından itibaren erkek ve kız çocuklarına farklı davranışların gösterilmesi ve kendilerinden ne beklenildiğinin öğrenilmesine zorlanmalarının kız ve erkek çocuklarında farklı tarzlar ve öncelikler yarattığını belirtmiştir (Hooper, 2001: 24).

Ailede başlayan bu yapı çocukların davranış şekillerini belirlemeleri ve bunun okul hayatında pekiştirilmesi ile devam eder. Ailede başlayarak okul ve iş ortamında devam eden, kadın ve erkek rolleri, hayat boyu yaşanan ve bir sarmal gibi tekrarlanan yeniden üretim sürecine girer (Hooper, 2001). Bu anlamda doğumundan itibaren farklı tutum ve davranışların benimsetildiği birey, bu durumu artık doğal bir olgu olarak algılamaya başlar. Toplumsal cinsiyet temelinde oluşan habitus, bireyin neyi yapması, neyi yapmaması gerektiğini içselleştirmesi ile oluşur (Bourdieu, 1982). Bir diğer deyişle erkeğe ve kadına toplum tarafından dikte edilen ‘uygun’ davranış kalıpları toplumsallaşma süresince kadın ve erkek tarafından öğrenilerek içselleştirilir. Tüm bireyler sosyal yapının bir parçası olmak için toplum tarafından paylaşılan değerleri ve kuralları içselleştirerek sosyalizasyon sürecinden geçerler (Adams & Coltrane, 2005: 233). Böylece sosyalizasyon süreci, bireylere erkek ve kadın olmanın ne olduğunu ve hangi davranışların hangi cinsiyete ‘uygun’ olduğunun kodlarını verir (Berkday, 2003). Bu kodlar bireyler tarafından içselleştirildikten sonra toplumsal yeniden üretimle kültürel kodlar bir sonraki nesile aktarılır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi ve yeniden üretimi iktidar ile ilişkilendirilmektedir (Connell 2006: 150). İktidarın kadın rolleri üzerinden erkek üstünlüğünü oluşturduğu kurumların ilki devlet olarak alınabilir. Çünkü devlet sosyalleşme sürecindeki unsurlardan olan okul, aile gibi diğer rol “biçicileri” şekillendiren temel kurumdur (Connell 2006: 173). Michel Foucault, iktidarı anlayabilmek için güç ilişkilerinin çeşitliliğini, çatışmalarla dönüştüren, güçlendiren, bir sistem oluşturacak şekilde birbirlerinden aldıkları destekleri ya da onları birbirlerinden tecrit eden çelişkileri biçimlendiren stratejileri anlamak gerektiğini söyler (Foucault, 2005). Bu söylem temelde iktidarın her yerde olduğu, ve her yerden geldiği düşüncesinin ürünüdür (Bali Akal, 1994: 14). Dolayısıyla her yerde olan iktidar ve güç ilişkileri, devletten başlayarak devletin ideolojik aygıtları olan aile, okul ve iş hayatı içerisinde çatışma ve ötekileştirme temelinde oluşmaktadır (Foucault, 2006).

Gramsci'nin iktidar kavramı, gündelik yaşamdaki tüm ritüel ve alışkanlıklar üzerinden yerini belirler (Gramsci, 1984; 1986). İktidar sadece geniş bir alana yayılan düşünce olarak değil aynı zamanda sistemli bir adaptasyon ve toplumsal hayat organizasyonu da içerir. Bu noktada ideoloji ile paralellik gösteren iktidar, kendisini içselleşmiş olarak bireyde tekrar üretir (Eckert, McConnell-Ginet, 2003: 43). Bir diğer deyişle, iktidarın kendisini gerçekleştirdiği ve yeniden üretime sağlanan ilk ve en önemli ortam gündelik yaşamdır (Bourdieu, 1980; 1982). Kadın ya da erkek olsun, davranışlarının, konularının ve yaptıklarının altındaki asıl sebepleri sorgulamadan; hareket edebildikleri yer “gündelik yaşam”dır (Bourdieu, 1982). Bourdieu, cinsiyet ayrımının kendisini yaşamın ilk yıllarından itibaren sosyalizasyon ve eğitim sürecinde kişilerin “*habitus*¹”larına yerleşerek devam ettirdiğini ve bu ayrımın cinsiyetler arası iş bölümünün işletilmesiyle gündelik yaşamın akışı içinde yeniden üretildiğini ifade etmiştir

¹ Sosyolojinin temel kavramlardan biri olan habitus, toplumsal faillerin algılama, hissetme, düşünme ve davranma şemaları olarak içselleştirdikleri toplumsallık anlamına gelir. Buna göre habitus, toplumsal faillerin günlük hayattan siyaset alanına, kültürel beğenilerden konuşma tarzına kadar bütün toplumsal pratiklerini yapılandıran içsel yapıdır. Her bireyin kendi toplumsallaşma süreci boyunca kendi bedeninde içselleştirdiği nesnel varoluş koşulları, o birey için kalıcı ve aktarılabılır habitus'u oluşturur. Bireyin toplumsal dünyayla karşılaşma ve toplumsal dünya içinde toplumsallaşmasının kurucu yapısı olarak habitus, kendisini üreten nesnel koşullarla uyum içindeyse bireye mümkün eylemler bütünü sunar. Bireyin toplumsal hayattaki eylemleri, tenis oyuncusunun rakibinden gelen topun nasıl geldiğine dair hangi vuruşu yapacağını kestirebilmesi gibidir, birey, habitusunun uygun nesnel koşullarda evinde gibidir. Habitus bu anlamda bireyin eyleme dönük yatkınlıklar setidir (Bourdieu, 1982).

(Bourdieu, 1984). Erkek arzulayan, isteyen, sahip olan, belirleyen (“eve ekmek getiren”); kadın ise kabul eden, boyun eğendir (“evdeki özel alanda yer alan”) (Bourdieu, 1982). Kadınlık bir disiplin çerçevesinde öğretilir ve bu disiplin beden düzenlenmesini de kapsar. Bu disiplinde kadın erkeğin karşısı fakat onun arzularını yerine getiren olarak kurulu (Öztimur, 2007). Böylece erkeklik ve kadınlık üzerine kurulan cinsiyet ayrımının kodları sosyalizasyon süreci boyunca bireyler tarafından benimsenerek, bireylerin erkeklik ve kadınlık “*habitus*”larının yaratımında etkilidir. “*Habitus*”ların başında devletin iktidarını ve gücünü de ilk olarak ortaya koyduğu kurum olan aile gelir. Aile ile başlayan gündelik yaşam ritüellerinin ortaya konması, bireylerin kadın ve erkek rollerinin pratik ettikleri ve bir sonraki nesillere aktardıkları yer olarak belirlenir (Bourdieu, 1984). Bu sebepten aileyi ve onun temsil ettiği toplumsal ilişkileri anlamak, ailenin devlet tarafından yapılandırılmış sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve de bireysel şartlara göre değişebilen bir yapı olduğunun farkına varmaktır (Adams & Coltrane, 2005 : 231)

Bugün iktidarın ideolojik aygıtlarına medya gücü de eklenmektedir (Hall, 2007). Yazılı, görsel ve işitsel basının gelişmesi ve iktidarın aygıtı olarak kadın ve erkek rollerini kabullenmemizi sağlaması, Horkheimer ve Adorno tarafından iktidar medya ilişkisi altında ele alınmıştır. (Segal, 1990; Gauntlett, 2002: 20). İktidar, toplumun şekillenmesi yönünde gelişen teknoloji paralelinde medyayı bir araç olarak kullanmaktadır. Kitlesele medya (*mass media*)’ya vurgu yapan Horkheimer ve Adorno, medyanın bireylerin alışkanlıklarını dönüştürmek için güçlü ve etkili bir araç olduğunu belirtmektedir (Wodak, 2006; Williams, 2004). Kitlesele medya, sadece var olanı korumak adına bir hareket değil; iktidar lehinde ve iktidarın menfaatlerine hizmet edecek şekilde kültürü ve alışkanlıkları dönüştürmektedir. Bu noktada iktidarı, sadece devlet ya da hükümet olarak düşünmemek kitlesele medyanın etkinliğini anlamak adına oldukça önemlidir. Uluslararası kuruluşlar, firmalar da iktidar sahibi olan ve belli menfaatler çerçevesinde var olmaya çalışan mekanizmalar olarak görülmelidir. Bu paralelde medya (kitlesele medya), kültürel alışkanlıkları kendi çıkarları çerçevesinde gerek dönüştürerek gerekse de kültür içerisinde var olana eklenerek toplumsallaşma sürecine dahil olmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi aile, arkadaş ortamı gibi farklı toplumsal gruplar içerisinde roller edinen bireyler, benzer yansımaların görüldüğü ve kendilerini tekrar ürettikleri görsel ve işitsel faaliyetler çerçevesinde bu rollerini yeniden üretmekte ya da dönüştürmektedirler. Segal’a göre görsel ve işitsel araçlar ile bireylere aktarılan kodlar, bireylerin bugüne kadar öğrendikleri araçlardan daha etkili ve hızlı bir şekilde bireylerin hayatlarında yer almaya başlarlar. Bu durumun bir neticesi olarak medya, belirleyici bir güç olarak toplumun kültürünün dönüştürülmesine yönelik olarak oldukça etkin bir araç haline gelmektedir (Segal, 1990).

YÖNTEM

Bu çalışmada Ramazan Ayında yayınlanan Coca-Cola reklamının analizinin yapılması için yararlanılacak olan yöntem, Stuart Hall’un şifreleme-deşifreleme kuramıdır. Bu kuramın içeriği paralelinde küreyerelleşme üzerinden oluşturulmuş olan reklam toplumsal cinsiyet rollerinden ele alınacaktır.

Stuart Hall’un “Şifreleme ve Deşifreleme” Kuramı

Hall, medyanın, bireylerin gördükleri ve gündelik hayatlarında kullandıkları kavramları, davranışları ve hareketleri içselleştirerek pekiştirmeleri ya da değiştirmelerine yarayan bir yol izlemektedir diye belirtmektedir ve bu yönteme “temsil etme” adını vermektedir (Hall 2002: 24). Saussure’un “Semiotik” ve Barthes’in “Mitler” kuramları ile desteklediği “temsil” kavramı, medyada belirlenen ve izleyiciye aktarılan kodlar üzerinden toplumda kadın ve erkek rol kodlarının belirlenmesi anlamına gelmektedir (Saussure aktaran Segal, 1990).

Temsil, dilin kullanımı ile kavramların ya da durumların bireyler için anlamlı hale gelmesini sağlar. Bu durum, semboller ve kodlarla kültürel değerlerin bireylere aktarılmasıdır (Hall,

2002). Medya- yazılı, görsel ya da işitsel basın- bu aktarımın en hızlı ve en doğrudan sağlayıcısıdır. Burada medyanın etkinliği şudur; iletilmek istenen kod veya kabul yani mesaj direk olarak izleyici/alıcı tarafından kurulan ilişki ile sağlandığından içselleştirme süreci daha hızlı olmaktadır (Hall, 2007: 311). Aynı zamanda “temsil”in görevi, bireylerin kendileri ile özdeşleştirdikleri ya da karşıt oldukları bir rol modelin karşılarında kodlanmış bir şekilde gösterilmesidir.

Hall, Saussure tarafından ortaya konmuş olan *gösteren-gösterilen-sembol* aşamaları üzerinden giderek kodların birey (alıcı) ve medya (gönderici) arasında nasıl sağlandığını açıklamaktadır (Saussure aktaran Segal, 1990). Gösteren dediğimiz durum, mesajın iletilmesi için kullanılan araç olarak algılanabilir. Bunlar bir afiş, film, reklam, dizi veyahut yazılı, görsel, işitsel herhangi bir araç vasıtasıyla bireylerin evlerine ulaşan her şeydir (Hall, 2002). Bu noktadan hareketle “gösteren” kadın ya da erkek rollerinin görüntü ile verilişidir diyebiliriz. Hall’a göre “Gösterilenler biz o mesajı direk olarak görmesek dahi kafamızda yerleşmiş olan tetikleyici görevi görmektedir. Yani bireyin verilen mesaja dair kafasında oluşan olgudur” (Hall, 2002: 31). Dolayısıyla diyebiliriz ki “gösterilen”, toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinde kadın ve erkeğe gösteren yolu ile aktarılan kodlardır. Bu gösteren ve gösterilen aracılığıyla amaçlanan belirli bir konuda bireylere televizyon ya da afiş görseli gibi mesaj veren olgulara yüklenmiş kodlar, bireylerin kendi hayatlarında bu kodları kullanması ve bu kodları “normal” olarak kabul etmeleridir (Hall, 2002).

Hall, bireyin algısı ve bu algının içselleştirilmesi ile ilgili olarak “şifreleme ve deşifreleme” (*encoding - decoding*) kavramlarını ortaya koymuştur. Hall’a göre “şifreleme ve deşifreleme”, medyanın mesajlar ile bireylere aktarımı ve bireyler tarafından içselleştirilmesi ile yakından ilgilidir (Hall, 1999). Şifreleme ve deşifreleme kuramına göre; alıcı veya izleyici olan bireyler ile iletişim; üretim, dönüşüm ve yeniden üretim olarak üç aşamadır. Kodların izleyiciye aktarılması için öncelikle şifreleme işleminin üretici (iktidar sahibi, devlet, medya, program yapımcıları, üretici firma) tarafından formüle edilmesi gerekmektedir. Aktarılmak istenen mesajlar; reklamlar, gündüz kuşağı kadın programları, pembe diziler, şiddet içerikli diziler ve filmler, haberler, kısaca yazılı ve görsel-işitsel basın tarafından sağlanan bilgi kaynağı mesajlar ile bireylere aktarılır (Gauntlett, 2002: 26). Bir haber, televizyon programı, pembe dizi olarak hayat bulacak olan bu şifreleme işlemi, ikinci aşamada algılayan (alıcı: bireyler) tarafından izlenir. Alıcı tarafından algılanan mesaj ile dönüşümün ilk adımı tamamlanmış olur (Hall, 1999: 508). Alıcı tarafından algılanan mesaj, kodlanarak gönderilmiş olan halinin deşifre edilmesi ile devam etmektedir. Deşifre edilme süreci birey tarafından gerçekleştirilir ve kodlar halinde aktarılmış değerler, kabuller, roller özümserir.

İşte bu noktada Hall, toplumsal rollerin kodlarının yüklenmiş olduğu mesajların alıcıya nasıl aktarıldığı üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda bu aktarımın algılama ve yeniden üretimle paralel olarak nasıl gerçekleştirildiğine odaklanmaktadır (Hall, 1999: 509). Hall tarafından “yanlış anlaşılma sorunu” ilk ilişki unsurudur. Bu unsura göre alıcıya iletilen mesaj, alıcının yaşadığı toplumsal yapı ve kültürel değerler ile örtüşme göstermediği ya da uzak olduğunda deşifre işlemi beklenildiği ve istenildiği gibi gerçekleşmeyecektir. İletilmek istenen mesaj, içinde taşıdığı anlam bakımından farklılık gösterecek ya da bir anlam ifade etmeyecektir (Hall, 1999: 514). Yanlış anlaşılma sorunu ile paralel olarak Hall, alıcı ve gönderen arasında kurulan ilişkiyi üç farklı şekilde ele almaktadır; *Baskın-hegemonik Pozisyon*, *Uzlaşmacı pozisyon*, *Zıtsal Pozisyon*.

Baskın-Hegemonik Pozisyon'da, iletilen mesaj alıcıya tam olarak göndericinin yani medyanın iletmek istediği kodlar içerisinde aktarılır. Buradaki uyum alıcı ile gönderenin kültürel ya da sosyo-ekonomik olarak aynı düzeyde olması ile birincil açıdan ilişkilidir. Deşifreleme, tam olarak yerine getirilir ve mesaj ile verilmek istenen durum alıcı tarafından içselleştirilir.

Uzlaşmacı pozisyon ise alıcı ve gönderici arasında var olan farklılıklardan dolayı mesajın tam olarak iletildiği gibi çözümlenmemesinin oluşturduğu durumdur. *Zıtsal pozisyon* ise, alıcının gönderici tarafından iletilen mesajı hiçbir şekilde algılayamamış olması durumunu ve bu sebepten de mesajı çözümleyememiş olduğunu gösterir. Bu durum gönderici ile iletmek istediği mesajın, alıcının sosyo-ekonomik, kültürel yapısı ile uzaktan yakından alakası olmadığı durumlar için geçerlidir (Hall, 1999: 515-517).

Yanlış anlaşılma sorunu da dahil olmak üzere her 3 yaklaşım ile ilgili çözüm olarak Hall'un önerisi, alıcıya aynı mesajın tekrarlanarak gösterilmesidir (Hall, 1999). Çünkü gönderici tarafından tekrar tekrar iletilen mesajlar, bir sonraki adımda, alıcıların arka planlarına ve geçmişlerine dahil olduğundan artık daha anlamlı ve kabul edilir bir ifade haline dönüşecek ve sonunda içselleştirilebilecektir (Hall, 1999: 517). Dolayısıyla Hall'un belirtmiş olduğu kültürel olarak ya da farklı sebeplerden mesaj ile iletişime geçememiş ve kodların aktarımında sorun yaşanan durumlar, tekrarlar halinde ve birden çok kez aktarılırsa kültürel şartları değiştiren bir etkisi olacaktır diyebiliriz. Medya tarafından iktidar lehinde ya da aleyhinde, ataerkil ya da anaerkil bir amaçla iletilen gösterilenler, başlangıçta ortaya çıkan uyumsuzluğa rağmen son aşamada birey – alıcı- tarafından kabul edilmesi ile son bulacaktır. Kültürel anlamda dönüşümü ve içselleştirmeyi sağlayan bu durum, daha öncede belirtildiği gibi toplumsal cinsiyet üzerinde özellikle kadınların dönüştürülmesi, kadın rolleri ve davranış kodlarının yerleştirilmesi için önemli bir araçtır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde yöntem içerisinde ele alınmış olan ve medya tarafından bireylere aktarılan belli başlı kodların (toplumsal cinsiyet rollerinin) medya aracılığıyla nasıl etkili bir şekilde aktarıldığına dair yapılmış olan teorik arkaplan açıklaması da göz önüne alınarak değerlendirildiğinde bugün tüketim alışkanlıklarının dönüştürülmesine yönelik hareket eden ve aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin de yeniden üretimini sağlayan bir reklam incelemesi yapılması amaçlanmaktadır.

Medyanın özellikle önemli bir araç olarak kullanıldığı bugün kültürlerin biraradalığı ve yeniden üretilmesi üzerinden yaşadığımız çağ, küreselleşme çağı olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme özellikle farklı alışkanlık, deneyim ya da yaşam tarzlarının birbirlerine yakınlaşmalarını sağlayan ve teknoloji ile yakından ilintili bir fenomendir (Robertson, 2006; Wallerstein, 1990; Stillman, 2003). Küreselleşme, iktidar olarak ele aldığımız uluslararası kuruluşların, kurumların ve markaların oluşması sürecinde farklı bakış açıları üzerinden savunulmakta ve değerlendirilmektedir. Bu paralelde küreselleşmenin sınırların kalkması, ortak pazar alanlarının oluşması gibi ekonomik etkileriyle değerlendirdiğimizde büyük üretici firmalar için önemi oldukça vazgeçilmezdir. Bugün küreselleşme ile beraber var olan ürününün tüketiminin yapılabilmesi amacıyla dünyanın bir ucunda yer alan bir marka ve kuruluş, dünyanın başka bir ucuna giderek satış yapabilir hale gelmiştir. Bu temelde küreselleşme ile tüketim alışkanlıkları, farklı toplumların sahip oldukları değerler, kültür ve adetler önem kazanmıştır. Teorik bölümde ifade edildiği gibi, toplumlar aileden başlayarak belli alışkanlıklar, adetler ve bunların toplamı olarak da kendilerine ait bir kültürü içlerinde taşımaktadırlar. Toplumsallaşma süreci de bu kültürün ve kabullerin yeniden üretimine hizmet etmektedir. İşte bu sarmal içerisinde farklı tüketim alışkanlıkları ya da kültür içerisinde gelen bir ürünün var olması, ayakta kalması, ürünün toplum tarafından aşına olunan bir yönünün olmasıyla sağlanabilmektedir. İşte küreselleşme beraberinde tartışılan bir kavram olan “küreyerelleşme” (*glocalization*) bahsi geçen bu durum için ortaya konmaktadır. Yani bir ürünün farklı bir toplumsal düzen ya da kültür içerisinde kabul edilebilirliği, satın alınması ya da benimsenmesi amacıyla ürün üzerinde yapılan değişikliklere küreyerelleşme olgusu içerisinde bakmak gerekmektedir. Küreyerelleşme bir bakıma yöntem kısmında ele alınmış olan ve Hall tarafından

ortaya konan “yanlış anlaşılma sorunu”nu ile ilintili ve bu aslında sorunu ortadan kaldırmak amacıyla ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Bu paralelde çalışmanın bu kısmında yer alması öngörülen reklam incelemesi, Hall’un yöntemsel arka planı kullanılarak küreyerelleşme olgusunun parametreleri üzerinden yapılacaktır. İncelemeye konu olan reklam Ramazan ayında yayınlanan Coca-Cola reklamıdır. Bu reklam, küreyerelleşme parametreleri üzerinden Hall’un şifreleme ve deşifreleme yönteminden yararlanılarak analiz edilecektir.

İlgili reklam, Ramazan ayı boyunca Coca-Cola satışlarının artmasına yönelik olarak yapılmıştır. Küreyerelleşme kavramı çerçevesinde kolanın ülkemizde satılması amacıyla “Ramazan ayında iftarda coca-cola içilir.” imajının oluşturulmasını amaçlayan bir harekettir. Türk örf ve adetlerine uygun olarak iftar masasına yerleştirilmiş olmasının yanında; masanın büyük bir masa olması, başında aile büyüğü olarak “dede(yaşlı ve erkek)” nin yer alması, yemeklerin masaya “anne” tarafından getirilmesi ve “baba”nın eve sıcak ekmek getirmesi ise toplumsal rollerin kodlanarak (anne- ev işleri ile ilgilenen; baba eve “ekmek” getiren gibi) izleyiciye aktarılması anlamını taşımaktadır.

Ramazan ayında Coca-Cola reklamı, ilgili ürünün tüketilmesinin amaçlandığı dönemsel (Ramazan ayı boyunca) yayınlanan bir reklamdır (Durum). Bu tüketimin “normal” bir Türk ailesi özelliklerini taşıyan orta halli ve “ataerkil” geniş bir aile üzerinden yapılarak ortaya konmasını temsil etmektedir (Temsil edilen). Burada Hall ve Saussure tarafından ortaya konmuş olan *gösteren-gösterilen-sembol* aşamaları üzerinden gidersek; bu (gösteren) reklamın “gösterilenleri”, iftar saatinde (tüketilen ürün kültüre yabancı da olsa tüketildiği zaman dilimi ile kültüre yakınlık) masaya yiyeceklerin “anne” tarafından servis yapılması, baba tarafından aile reisi (toplumsal cinsiyet) rolü ile “eve ekmeğin getirilmesi”, dedenin geniş aile figürüne atıfla masanın başında oturması ve ancak tüketilen içeceğin kola olmasıdır.

Hall’un alıcı veya izleyici olan bireyler arasındaki ilişkiyi; *üretim, dönüşüm ve yeniden üretim* olarak ele alan üç aşamasıyla devam edersek; üretici olan Coca-Cola firması temelde şirket olarak kar amacıyla hareket etmekte ve ürününün satılması odaklı bir yol izlemektedir. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için var olan toplumun kültürel kodları ve değerlerine sağlaması gereken adaptasyon gözardı edilmemektedir. Küreyerelleşme ekseninde açıkladığımız bu motivasyon ile Türkiye’nin Ramazan ayı içerisinde oruç tutulur, tutulmazsa bile iftar masası kurulur anafikrine sahip bir kültürel alışkanlığı kullanılarak alıcıya (reklam izleyicisi-Türk halkı) reklam (görsel) olarak aktarılmıştır. Reklamın küreyerelleşme üzerinden değerlendirilip ortaya çıkan versiyonu (daha öncede belirtildiği gibi) izleyici tarafından yanlış anlaşılma sorunuyla da karşılaşmamaktadır.

İzleyici tarafından işlenmek üzere alınan reklam, bireylerin pek çok farklı özelliği (yaş, eğitim, medeni durum, din dil ırk... gibi) çerçevesinde algılanır ve kaydedilir. Bu eksende;

Örnek 1: a)Yaşlı bir birey bu reklamı izlediğinde iftarda masada su olması gerektiği ya da iftarda ayran (milli içecek) içilmesi ile ilgili yorumlarının olması olasıdır. Bu durum, Hall’un bahsi geçen *Zıtsal pozisyonu* içerisine dahil olmakta, yani alıcının gönderici tarafından iletilen mesajı hiçbir şekilde algılayamamış olması durumunu ve bu sebepten de mesajı çözümleyememiş olduğunu gösterir. Hall, bu durum gönderici ile iletmek istediği mesajın, alıcının sosyo-ekonomik, kültürel yapısı ile uzaktan yakından alakası olmadığı durumlar için geçerlidir diye belirtir. b)Aynı şekilde bekar ve tek başına yaşayan bir kadın için, iftarda sofrayı anne figürü olan kadının kurması yani ataerkil bir düzen imajı çizen bir reklam olarak Coca-cola, bu ilgili kişi ile zıtsal pozisyona düşmüş olabilmektedir.

Örnek 2: İlgili reklamı izleyen, ailesi ile beraber yaşayan ve Ramazan ayı yaptırımlarını yerine getiren genç bir birey (20'li yaşlarında) ailesi ile yapmış olduğu iftarlar için Coca-Cola'nın bir ritüel ve olmazsa olmaz olduğunu, masanın annesi tarafından düzenlenmesi gerektiğini, babasının sıcak pide (eve ekmek getiren erkek) getiren (erkek) kişi olduğunu kafasına yerleştirmiş olacaktır. Bu durum, Hall'un belirtmiş olduğu *Baskın-Hegemonik Pozisyon* olarak değerlendirilebilir. İletilen mesaj alıcıya tam olarak göndericinin yani medyanın iletmek istediği kodlar içerisinde aktarılır. Buradaki uyum alıcı ile gönderenin kültürel ya da sosyo-ekonomik olarak aynı düzeyde (Genç birey - küreyerelleşme ekseninde yerel pazarın nabzını tutan Coca-Cola) olması ile birincil açıdan ilişkilidir. Deşifreleme, tam olarak yerine getirilir ve mesaj ile verilmek istenen durum alıcı tarafından içselleştirilir.

Örnek 3: İlgili reklamı izleyen orta yaşlı bir çift (40'lı-50'li yaşlarda) eski ramazanlardaki adetleri ve alışkanlıkları görmüş oldukları için bu reklamı farklı ve adetlerin dışında olarak algılayabilmektedirler. Ancak reklamın tekrarlanması ve alıcı tarafından birçok kez izlenmesiyle beraber geçmiş ramazanlardaki iftarlar ve iftar alışkanlıklarına benzer öğelerin varlığını kabul ederek farklı gelen unsurlarında aşama aşama kabul edilmesi durumu yaşanmaktadır. Reklamda bir aile olması ve iftarın beraber yapılması yakınlaştırıcı (aşinalık katan) bir öğe olarak görülebilir. Aynı zamanda yaş aralığı sebebiyle kola tüketimi ile ilgili daha sorgulayıcı ya da damak tadı olarak Coca-Cola'ya uzak olma durumu da yaşanabilmektedir. Bu durum Hall'un *Uzlaşmacı pozisyon* olarak adlandırdığı durum içerisine girebilmektedir. Burada alıcı ve gönderici arasında var olan farklılıklardan dolayı mesajın tam olarak iletilmediği gibi çözümlenememesinin oluşturduğu durum yaşanabilmektedir.

TARTIŞMA/SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın teorik bölümü içerisinde anlatılanlardan yola çıkarak özellikle bir küreyerelleşme örneği olan ve Türkiye'deki örf ve adetlere uyum sağlamak amacıyla ortaya çıkarılan Ramazan ayındaki Coca-Cola reklamı ele alınmıştır. Daha önce belirtildiği gibi aile, bireylerin habituslarının yaşandığı ve kendilerini en az sorguladıkları en derin toplumsallaşma sürecidir. Bu reklamın aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretiminde oldukça önemli olduğu belirtilen "bir aile sofrası" olarak görselleştirilmesi tesadüf değildir. Bu sebeple incelenen reklamın (bir görsel öğe gücünü taşıması), aile sofrası olması (toplumsal cinsiyet rollerinin temellerinin en sağlam atıldığı kurum olması) ve Ramazan ayı/iftar içeriği ile sunulması (kültürel öğelerin izleyici ile yakınlık taşıması) unsurlarını barındırması sebebiyle seçilmiş olduğu açıktır.

Analiz ve bulguların tartışılması içerisinde öncelikle verilmek istenen toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsallaşma süreci içerisinde yeniden üretim halinde olduğudur. Bu paralelde içinde yer aldığımız küreselleşme çağında da bu durum değişmeden ancak medya aracılığıyla devam etmekte ve toplumsal cinsiyet kodları bir sonraki nesillere aktarılmaktadır.

İktidarın almış olduğu farklı şekillerin olması, kodların değişimine yönelik olarak amaç açısından büyük farklılıklar yaratmamaktadır. Hatta iktidarın bir şekli olarak ele aldığımız uluslararası büyük firmalar, farklı kültür ya da ülkelerde satışlarının devam etmesi adına pazarı içerisinde var olmak istediği toplumun yaşayış şekli, alışkanlıkları ve adetleriyle hareket ederek hem küreyerelleşme durumunu meydana getirmekte hem de var olan toplumsal kodların yeniden üretilmesine hizmet etmektedirler.

Bu çalışmada en başta da belirtildiği gibi yapılan analiz ile amaç, ramazan ayı içerisinde yayınlanan coca-cola reklamlarının küreyerelleşme ile nasıl şekillendiği ve reklam içerisinde işlenen toplumsal cinsiyet kodlarının Hall'un şifreleme-deşifreleme yöntemi üzerinden ortaya konması olmuştur.

Bu paralelde Türkiye'deki toplumsal yapı göz önünde bulundurularak kadın erkek ilişkileri, aile de kadının konumu ve yeri ataerkil bir düzen üzerinden ekrana yansıtılmıştır. İlgili reklam, kadının rolünün yemek masasının düzenlenmesi ve aile için yemeğin hazırlanması olduğuna dair bir görsel-işitsel faaliyet ile bütünleşmektedir. Ailenin “babası” da eve ekmek getiren olarak ramazan pidesi ile eve giriş yapmaktadır. Diğer aile bireyleri de yine ataerkil hiyerarşi ekseninde hareket etmekte evin “büyük” babası masanın başında yerini almış, beklemektedir. Burada ele alınması gereken durum, küreyerelleşmenin bir sonucu olarak Türkiye'deki aile yapısını performatif bir şekilde simgeleyen reklamın hizmet ettiği uluslararası şirketin satışlarının artırılması amacı dışında toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine hizmet eden bir yapı taşıyor olmasıdır.

Burada medya aracılığıyla bir ürünün satışı için geliştirilen küreyerel strateji “Ramazan ayında iftarda coca-cola içilir”in ötesindedir. Kadın ve erkek olarak rollerin net olarak gösterildiği ataerkil bir düzenin görsel ve işitsel bir faaliyet üzerinden içselleştirilmesi durumu mevcuttur. Bununla birlikte bu içselleştirme, bir açıdan küreyerelleşmeye yönelik hareket edilmesinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Küreyerel strateji dediğimiz durum, Hall'un şifreleme-deşifreleme kuramı içerisinde belirtmiş olduğu “zıtsal pozisyon”un oluşmaması için hizmet eder. Şayet toplumsal cinsiyet normlarından farklı (karşıt) bir yapı taşıyan durumlar reklam olarak çekilmiş olsa, hitap edilen kitle içerisinde deşifreleme sürecinde zorluklar ortaya çıkacaktır. Ancak ülke içerisindeki çoğunluğun sahip olduğu ve “hegemonik” olan durumun bir yansıması olarak çekilen bu reklam, alıcı yani izleyiciler tarafından kabulü, anlaşılması ve deşifresi açısından sorun çıkarmamaktadır.

Buradan hareketle bu çalışma, temeldeki hareket noktası satışların artırılması için çekilmiş bir reklam olarak görünen bir görsel-işitsel faaliyet, izleyici olan bireyler üzerindeki etkisinin derinlemesine bir içerik analizi yapıldığında nasıl farklı öğeler barındırdığını ortaya koymaktadır.

Hall'un medya faaliyetlerinin anlaşılabilmesi ve bir noktada bu durumun farkında olan bireylerin kendi iç sorgulamalarını yapabilmeleri için ortaya koyduğu yöntem oldukça açık ve farklı reklamlara adapte edilebilir öğeler taşımaktadır. Medyanın toplumsal cinsiyet rollerini bireylerin habituslarına dair kesitlere yer vererek görsel ve işitsel faaliyetler üzerinden ortaya koymaları bir yeniden üretim hamlesidir. Bu görsel ve işitsel faaliyetleri takip eden bireyler, bugün içinde bulunduğumuz ve bilgi akışının dahi takibinin oldukça güç olduğu küreselleşme çağında şifreleme-deşifreleme yöntemi yardımıyla farkındalıklarını artırarak içsel bir sorgulama ve belki yeniden üretimin tersine bir üretim içerisine girebilirler.

KAYNAKLAR

- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Archer, J., & Lloyd, B.B. (2002). *Sex and gender*. Cambridge University Pres.
- Bali Akal, C. (1994). *Siyasi iktidarın cinsiyeti*. İmge: Ankara.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (1982). *Leçon sur la leçon*. Paris: Minuit, s. 37,38
- Bourdieu, P. (1984). *Questions de sociologie*. Paris: Minuit, s. 133
- Bourdieu, P. 1980. *Le Sens Pratique*. Paris: Minuit
- Butler, J. (2005). *İktidarın psikik yaşamı tabiyet üzerine teoriler* (F. Tütüncü, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Connell, R.W. (2006). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soy, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Crane, D. (2000). *Moda ve gündemleri giyimde sınıf, cinsiyet ve kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crane, D. (2003). "Gender and Hegemony in Fashion Magazines Women's Interpretations of Fashion Photographs", *Gender, Race and Class in Media A text- Reader*. Ed. Gail Dines, Jean M. Humez, University of Massachusetts: Sage Publications.
- Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik araştırmalar*. Sistem Yayıncılık.
- Eckert, P., McConnell-Ginet S. (2003). *Language and gender*. UK: Cambridge University Pres.
- Fausto - Sterling, A. (1997). 'How to build a man' pp. 244-249 in *The Gender Sexuality* ed. Lancaster, R.,N. & Leonardo,M. London: Routledge.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar seçme yazılar 2*. İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2006). *History of madness*. Oxford: Routledge.
- Gauntlett, D. (2002). *Media, gender and identity an introduction*. New York: Routledge.
- Goddard, A., Mean Patterson L. (2000). *Language and gender*. New York: Routledge.
- Gramsci, A. (1984). *Modern prens*. Ankara: Birey ve Toplum.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri*. İstanbul: Onur.
- Hall, Stuart (2002). "The work of Representation", *Representation Cultural Representations adn Signifying Practices*. Ed. Stuart Hall. The Open University: Sage Publications. Hall, S. (2007). *Visual Culture: The reader*, Open University: Sage Publications.
- Hall, S. (1992). "Cultural studies and the centre: some problematics and problems", culture, media, language.Cambridge: Routledge.
- Hall, S. (1999). "Encoding, Decoding." *The cultural Studies*, ed. Simon During, London: Routledge.
- Haywood, C. & Mac an Ghaill,M . (2003). *Men and Masculinities: Theory, research and social practice*. Open Universty Press.
- Haywood, C.& Mac an Ghaill,M. (1996). 'Schooling Masculinities'. in *Understanding Masculinities:Social Relations and Cultural Arenas*, ed. Mac an Ghaill,M. Open University Press, pp. 50 – 61.
- Held, D. McGrew, A. Goldblatt, D. Perraton, J. (1999). *The Global transformations: Politics, economics and culture*. Stanford University Press.
- Held, D., McGrew, A. (2007). "The Great Globalization Debate: An Introduction". The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate. Ed.by. Held, David. McGrew, Anthony. Polity Pres. pp.1-51.
- Heward, C. (1996). 'Masculinities and families'. in *Understanding Masculinities:Social Relations and Cultural Arenas*, ed. Mac an Ghaill, M. Open University Press, pp.35 – 50.
- Hooper, C. (2001). *Manly states: Masculinities, international relations, and gender politics*. Columbia Universty Press.
- Kellner D. *Media Culture cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*. New York: Routledge.
- King, A. D. (1998). *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Litosseliti, L. (2006). *Gender and language theory and practice*. New York: Oxford University Pres.
- Mackay, H. (2004). "The globalization of Culture" , A globalizing world? Culture, economics, politics, ed. David Held,London: Routledge, 48-84.
- Marini, M.M. (1990). 'Sex and Gender: What Do We Know?' in Sociological Forum, Vol. 5, No. 1, pp.95-120.
- Mill, J. S. (2016). *Özgürlük üzerine*. Litera
- Money, J.. (1986). Lovemaps: Clinical concepts of sexual/erotic health and pathology, paraphilia, and gender transposition in childhood, adolescence, and maturity. New York: Irvington.
- Money, J. (1995). *Gendermaps: social constructionism, feminism, and sexosophical history*. New York: Continuum
- Öztimur, N. (2007). 'Feminist teoride Pierre Bourdieu tartışmaları' in *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. Çeğin,G.&Göker,E.&Arlı,A.&Tatlıcan,Ü. İletişim Yayınları, pp. 581-605.

- Robertson, Roland (2006). “*Globalization as a Problem*”. The Globalization Reader, ed.by Lechner Frank L., Boli John. Blackwell Publishing.s 93-100.
- Segal, L. (1990). *Ağır çekim: Değişen erkeklikler değişen erkekler* (V. Ersoy, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal bilimlerde etnisite ve irk*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Stillman, Todd. Ritzer,George. (2003). “*Assessing McDonaldization, Americanization and Globalization*”. in. Global America?: The Cultural Consequences of Globalization. Ed. Beck, U. Sznajder, N. Winter. R. Liverpool University Press. S. 30-49.
- Stoltenberg, J. (2003). ‘How men have (a) sex’ in *Reconstructing Gender* ed.Estelle Disch,McGraw-Hill Higher Education, pp.253-263.
- Swain, J. (2005). ‘ Masculinities in Education’ in *Handbook Studies on Men & Masculinies*. ed. Kimmel, S., M. & Hearn,J. & Connell, R., W. Sage Publications, pp. 213 – 230.
- Tincknell, E. (2005). *Mediating the family gender, culture and representation*. New York: Oxford University Press.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür*. Ayrıntı, İstanbul.
- Wallerstein, I. (1990). “*Culture as the Ideological Battleground of The World-System*”. Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity: A Theory, Culture&Society special issue. Ed.by. Featherstone, Mike. Sage Publications.pp. 31-57.
- Williams, C., L. (2004). ‘The glass escalator: hidden advantages for men in the female professions’ in *Men’s Lives* ed. Kimmel, M., S. & Messner, A., M. Pearson Education, pp. 227-241.
- Wodak, R. (2006). “Discourse” *A Companion to Gender Studies*, ed. Philomena Essed, David Theo Goldberg, Audrey Kobayashi. Blackwell Publishing.
- Worthman, C.M. (1995). ‘Hormones, sex and gender’ in *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24, pp.593-617.

EXTENDED ABSTRACT

In order to clarify the concepts of sex and gender, first of all, the concept of identity should be explained. Identity is the person's response to the question ‘Who am I?’. Gender is defined as a woman or a man. Gender is the personal and internal meaning of femininity or masculinity, which is shown as personality and behavior; it is the subjective feeling of being a man or woman. Gender roles spread throughout the society and everyday life. The internalization of these rules by individuals is carried out by the process of socialization. In this process, women and men learn what is expected from their gender roles. These roles are learned by women and men in society. Thus, roles begin to settle in the society and become acceptances and then taboos. Gender is related to positions that are shaped within the society between women and men, regardless of sex. The tasks that the society attribute to women and to men differ. When the roles of women and men are examined on the basis of this difference, it is seen that the role of women is of an oppressed person within the society and the role of men is of domination. In this context, when we examine how the roles of men and women are internalized and revealed, a way out can be introduced to change the situation. Therefore, the process of socialization, in which the reproduction of social roles is realized, is a fact that needs to be addressed. The process of socialization rather than genetics has a great power in the formation of masculinity and femininity. Although genetics and even hormones are lacking in the formation of masculinity or femininity, the real complement of this process is the institutions in the phases of socialization. The newborn has a biological sex, but has no gender yet. As the child grows up, society places rules and patterns of behavior that are appropriate to the gender of the child. Social models or rules are more or less internalized. This emerging gender identity encompasses a set of norms for masculinity and femininity, and the individual in the socialization process internalizes these norms to create his own identity as a woman or man. This structure, which starts in the family, continues with the determination of behaviors of children and their consolidation in school life. Starting in the family and continuing in the school and work

environment, the roles of men and women, reproduction process goes into a spiral without interrogating the codes. In this sense, the individual, who has adopted different attitudes and behaviors since birth, begins to perceive this situation as a natural phenomenon. The habitus that is shaped on the basis of gender is formed by the internalization of what the individual should do and not do. In other words, the 'appropriate' behavior patterns dictated by the society are learned and internalized by women and men during socialization process. All individuals go through the process of socialization by internalizing the values and rules shared by the community to be part of the social structure. Thus, the process of socialization gives individuals the codes of what is man and woman and what gender is 'appropriate' for the behaviours. After these codes are internalized by individuals, cultural codes with social reproduction are transferred to the next generation. We can add visual and auditory media activities as the (re)producer of the socialization process in everyday life. Parallel to the values, culture and lifestyles of the society, the activities carried out in the process of transformation of these values are used for the reproduction of gender roles. In this study the aim is to analyze the effect of media through gender roles on the audience. That is why the approach of Stuart Hall will be deployed as the approach of "encoding/decoding" gives the main parameters of the media's influence on the audiences. The approach includes 3 main phases of internalization of the visual or auditory media activities. The first one is the media activities that are ignored by the audience because the signified and the audience are unrelated which causes a gap between them. The second one is the media activities that oppress the audience via the hegemonic visual and auditory images. Hence, the last one is negotiation which includes cracks between the signified and the audience but after repetition of the signified by the representer to the audience, he/she is expected to get familiar to the signified. This situation triggers the internalization and reproduction of the signified by the audience. In this sense, the power of media is inevitable to change or transform the habits and behaviours of any individual. This is why it is executed as the most efficient tool for the internalization of gender roles. As analyzed in this study, by means of ads, tv programmes, soap operas or news the audience could be formed by the authority/state/initiative's interest. Through this methodology, the advertisement of Coca-Cola, which is an international company opened to the world together with globalization, was aired in Ramadan within the context of "glocalization" is examined. In this study, the aim is to examine the ad and how the gender roles are transferred to the audience via this ad, which is created by establishing intimacy with the cultural and customary traditions of the audience, through the methodological elements of Hall's theory. In this review, it will be demonstrated how the audience can be constructed through the influence of the media through certain gender codes in the age of globalization. At the same time, it will be discussed by exemplifying the argument that the media transform the audience's perception by integrating similarities and differences on its social structure.

OTOMOTİV SEKTÖRÜ İÇİN ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN VARLIĞI: GRUBEL – LLOYD'UN EİT ÖLÇÜM YÖNTEMİNE DAYALI 2000-2016 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Fetullah AKIN*

ÖZ

Uluslararası iktisat literatüründe, dış ticaretin sebebi çok sayıda farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Adam Smith ile başlayan, David Ricardo ile devam eden faktör yoğunluğu teoremi ile sonuca varılan klasik dış ticaret teorisi, ülkeler arasında faktör yoğunluklarına bağlı ortaya çıkan üretim maliyetlerine dayalı olarak dış ticaretin yapıldığını öne çıkarırken, diğer teoriler bunun dışındaki sebeplerle dış ticaretin yapıldığını ileri sürmektedirler. Klasik dış ticaret teorisi endüstriler arası ticareti ifade ederken, diğer teoriler endüstri içi ticaretin varlığını iddia etmektedirler. Bu çalışmanın amacı nispeten ileri teknoloji ürünü sayılan otomotiv sektörü için Türkiye'nin AB ile endüstri içi ticaretin ölçülmesidir. Grubel – Lloyd'un EİT Ölçüm Yöntem uygulanarak otomotiv sektörünün Türkiye-AB ticaretinde durum tespiti yapılacaktır. 2000-2016 dönemini kapsayan bu çalışma bulguları, otomotiv sektörünün önemli ölçüde endüstri içi ticarete dayalı yapıldığını göstermektedir. GTİP 4'lü koda göre seçilen 8 alt alanın 4'ünde Endüstri İçi Ticaretin net varlığı tespit edilmiştir. Diğer dördünde ise nispeten EİT varlığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Faktör yoğunluğu teorisi, ölçek ekonomileri teoremi, üretim dönemleri teoremi, otomotiv sektörü

DOMESTIC TRADE INDUSTRY PRESENCE FOR AUTOMOTIVE SECTOR: GRUBEL - ECO 2-21 LLOYD' TURKEY'S EXAMPLE- BASED MEASUREMENT METHODS6

ABSTRACT

The reasons of foreign trade had been explained by so many different theories in the international economics literature. Ricardian foreign trade theory as also called as classical foreign trade theory put forward production costs emerging from factor densities but the other theories put forward that foreign trade is conducted because of other reasons. Classical foreign trade expresses the trade among industries, other theories claim the being of intra industry trade. In this research, in the automotive industry which is a high technology product, intra industry trade between Turkey and EU is being measured. Grubel - Measurement Methods Lloyd' the ECO is made by applying the due diligence of the Turkey-EU trade in the automotive sector The findings cover the period 2000-2016, and indicate that the automotive industry is highly based on intra industry trade. Grubel - Measurement Methods Lloyd' the ECO is made by applying the due diligence of the Turkey-EU trade in the automotive sector In 4 of the 8 subdomains selected according to the code 4 of GTIP, the net presence of intra-industry trade was determined. In the other four, the presence of ECO is relatively visible.

Keywords: Factor endowment theory, scale economies, product cycles, automotive industry

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ,İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
fethullah.akin@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Uluslararası iktisat teorisi genellikle Merkantilizm ile başlar. Merkantilizm düşüncesi çok basit olmakla birlikte, VII. Yüzyılın sonuna kadar devam eden çok uzun bir uygulama döneminden sonra bütün dünyayı etkileyecek sonuçlara yol açmıştır. Kısaca, Merkantilizm, ülkelerin zenginliği ülkenin sahip olduğu değerli madenlerin varlığı ile orantılıdır şeklinde özetlenmektedir. Değerli madenler dedikleri, para olarak kullanılan altın ve gümüşten oluşmaktaydı. Ülkenin zenginliği için altın ve gümüş ülkeye kazandırmak dolayısıyla ihracat yapmak, değerli madenlerin ülkeden çıkışını önlemek için ithalatı sınırlandırmak çok önemli olmaktadır. Bu anlayışı benimseyen ve bu dönemde dünyanın merkezi durumunda bulunan Batı Avrupa ve özellikle İngiltere idi. Ülkeyi zenginleştirmek için değerli madenleri ülkeye getirme amacı ile hareket eden Batı Avrupa ülkeleri, yani, İngiltere, Hollanda, Portekiz, İspanya, Fransa ve Belçika ülkeleri dünyanın diğer bölgelerinin çok büyük bir kısmını sömürge haline getirmişlerdi. Merkantilizm düşüncenin gereği olarak, ithal yoluyla ülkeden değerli maden çıkışını önlemek de gerekmekteydi, bu uygulama ise korumacılıktan öteye bir politika değildi. Bu sebeple, ihracat için gerekli ham madde ve ara mal dışında ithalat, bu ülkeler arasında adeta yasaklı hale gelmişti. Merkantilizm düşüncenin yanlısını Adam Smith ortaya koymuştur. Smith'e göre ülkenin zenginliği altın ve gümüşün miktarı ile değil, ülkenin üretim gücü ve ihtisaslaşma derecesi ile orantılıdır. Özellikle ihtisaslaşmaya çok vurgu yapan Smith, Merkantilizmin dış ticareti sınırlandırmasını da yanlış bulmakta, serbest ticaretin bütün ülkelerin yararına olduğunu iddia etmektedir.

Türkiye'nin dış ticaretinin ne derece endüstri içi ticarete dayalı olduğunu analiz eden çok sayıda çalışma yayımlanmıştır. Bu çalışmada ise otomotiv sektöründe ne derece endüstri içi ticaretin yaygın olduğunun tespiti amaçlanmıştır. Çalışmada dış ticaret teorisinin tarihsel gelişimi çerçevesinde ortaya çıkan tartışmaların ele alındığı giriş bölümünden sonra endüstri içi ticaret konusu incelenecektir. Sonrasında Avrupa Birliği ile yapılan ticarete otomotiv sektörü esas alınarak endüstri içi ticaretin Türkiye için ölçümü yapılacaktır.

Merkantilizm eleştirisi ile başlayan klasik uluslararası iktisat teorisi, zaman içinde gittikçe yoğunlaşan tartışmalar deryasına girer. 1960'lara kadar dış ticareti, endüstriler arası ticaret ile açıklamaya çalışan klasik dış ticaret teorisi endüstri içi ticaret üzerine yapılan analizlerle gözden düşmeye başlar. 1957 Roma Antlaşmasıyla birlikte birlik içi ticaretin gelişimiyle ilgili Verdoorn (1960) ve Kojima (1964)'nın çalışmaları endüstri içi ticaret kavramının öne çıkmasına yol açmıştır. Bu kavram ile ilgili Bassa (1964) ve Grubell (1967) ampirik çalışmaları endüstri içi ticareti literatürde daha kabul görür bir yapıya dönüştürmüştür.

Türkiye'nin dış ticaretinin ne derece endüstri içi ticarete dayalı olduğunu analiz eden çok sayıda çalışma yayımlanmıştır. Bu çalışmada ise otomotiv sektöründe ne derece endüstri içi ticaretin yaygın olduğunun tespiti amaçlanmıştır. Çalışmada dış ticaret teorisinin tarihsel gelişimi çerçevesinde ortaya çıkan tartışmaların ele alındığı giriş bölümünden sonra endüstri içi ticaret konusu incelenecektir. Sonrasında Avrupa Birliği ile yapılan ticarete otomotiv sektörü esas alınarak endüstri içi ticaretin Türkiye için ölçümü yapılacaktır.

Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Modeli

Smith ile başlayan David Ricardo'la devam eden dış ticaret teorilerindeki gelişmeler, iktisat literatüründe hatırı sayılır tartışmalar içermektedir. Dış ticaretin tek taraflı yarar sağladığına inanılan merkantilizm düşüncesinin aksine, Smith ve Ricardo dış ticaretin bütün ülkelerin yararına olduğunu kurdukları modeller ile ispatlamaya çalışmışlardır.

Smith'e göre, iki ülkeli, iki mallı modelde ülkeler ürettikleri mallardan birinde mutlak üstünlüğe sahip olmaları durumunda dış ticaret gerçekleşir. Emek değer teorisinin geçerli olduğu Smith'in bu modelini Ricardo geliştirerek nispi üstünlüğün olduğu durumda da ticaretin yapılabilişliliğini ve bu ticarete bütün ülkelerin kazançlı çıkacağını, kurduğu model içinde ispatlamıştır.

Smith, dış ticarete katılmaları halinde ticarete katılan ülkelerin hepsinin bu ticareten kazançlı çıkacaklarını iddia etmiştir. Smith'e göre her ülke, **mutlak üstünlüğe sahip olduğu**, başka bir ifade ile öteki ülkelere göre daha ucuza ürettiği malların üretiminde uzmanlaşıp, bu malları üreterek ihraç

etmeli, buna karşılık öbür ülkelere göre daha pahalıya ürettiği malları ithal etmelidir. Bu şekilde bir uzmanlaşma sonucunda ülkelerin üretimde sağlayacakları artış, ticaret yapan ülkeler arasında paylaşılacağından, uluslararası ticaretten, ticarete katılan bütün ülkeler kazançlı çıkacaklardır. Smith'in modelinden çıkardığı sonuçları doğru kabul eden Ricardo, ticaretin yapılamaz dediği pozisyonda da mukayeseli üstünlük durumunda ticaretin yapılabileceğini ve Smith'in ulaştığı sonuçlara ulaşılacağını, Smith'in modeline göre daha ileri bir model ile ortaya koymuştur.

Arz yönlü bir anlayışı ortaya koyan Ricardo modelinin eksikliklerini, dış ticarete talep yönüne vurgu yaparak gideren John Stuart Mill'dir. Mill'in dış ticarete ortaya attığı "karşılıklı talep kanunu" teorisini, Alfred Marshall teklif eğrileri modeliyle vuzuha kavuşturmuştur. İki ülkeli bir modelde teklif eğrileri ülkelerin hem arz hem de talebini birlikte göstermektedir. Teklif eğrileri ülkelerin aynı zamanda dış ticaret hadlerini, dış ticaret hacimlerini ve dış ticaret kazançlarını birlikte göstermektedir (Seyidoğlu,2009,86).

Klasik dış ticaret teorisi olarak ifade edilen Ricardo modeline göre, ülkelerin yurt içi maliyetleri bir birinden farklı olduğu sürece, bu ülkelerin bir birleriyle kârlı dış ticaret yapma imkânları vardır. Dış ticarete yol açan malların, ülkeler arasındaki maliyet farklarının nedeni ise açıklanamamıştır. Maliyet farklarının sebebini açıklayan "faktör donanımı teoremi" (Heckscher-Ohlin Teoremi) olmuştur. İki ülkeli iki mallı modelde, her iki mal sadece Ricardo modelinde olduğu gibi emek faktörü kullanılarak değil, ülkeler arasında homojen olarak kabul edilen iki üretim faktörü ile yani hem emek hem sermaye faktörü kullanılarak üretilir. Heckscher-Ohlin Teoremine göre, sabit bir emek ve sermaye donanımına sahip ülkeler faktör donanımı açısından farklıdırlar, yani bazıları emek, bazıları da sermaye zengini ülkelerdir. Mallar da üretim teknolojileri açısından farklıdırlar: bazıları emek yoğun, bazıları da sermaye yoğun üretilirler. Tam istihdamın geçerli olduğu bu şartlarda, emek zengini olan ülkeler emek-yoğun malları, sermaye zengini ülkeler de sermaye-yoğun malları daha ucuza üretirler ve bu mallarda dış ticarete karşılaştırmalı üstünlük sağlarlar. Dış ticaretin esas sebebi budur.

Heckscher-Ohlin Teoreminden çıkarılan iki önemli sonuç, **uluslararası faktör fiyatları eşitliği** ile **Stolper-Samuelson gelir dağılımı** teoremidir. Uluslararası faktör fiyatları eşitliği teoremine göre, ülkeler arasındaki serbest ticaret, ülkeler arasındaki faktör fiyatlarını hem mutlak hem de nispi olarak birbirine eşitler. Ticaret başladıktan sonra, ucuz faktöre sahip ülkenin ürettiği ürün artacak böylece o faktöre olan talep de nispi olarak artacaktır. Faktöre olan talep artışı bu faktör fiyatını yükseltecektir. Böylece faktör fiyatlarını eşitleme açısından serbest mal ticareti, uluslararası fiziki faktör hareketleriyle aynı sonucu doğuracaktır. Yani fiziki faktör hareketliliği sonucu pahalı olan faktör bölgesine ucuz olan faktörün gelmesi neticesinde faktör fiyatları eşitliğini, mal ticareti yoluyla sağlanacaktır.

Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremine göre ise, serbest ticaret, ihracat sektöründe çalışanların gelirini, korumacılık ise ithalata rakip endüstrilerin gelirlerini artırır. Ülke içindeki gelir dağılımını etkilemesinden dolayı ithalata rakip endüstriler korumacılığı savunarak, dış ticarete bu uygulamanın gerçekleşmesi yönünde hareket etmekte ve çoğu zaman da başarılı olmaktadır.

Heckscher-Ohlin Teoreminin çok kuvvetli bir mantığının olması ve çok tutarlı görünmesi geniş bir kesim iktisatçılarca doğru kabul edilmesine yol açmıştır. Teorinin varsayımları arasında kabul edilen faktör yoğunluğunun verilerle gözlenmesi, gerçekten birçok ürünün teknolojisinin farklı olması yani bazı ürünlerin emek yoğun diğer bazılarının da sermaye yoğun üretilmiş olmaları, faktör fiyatlarının ülkeler arasında verilerle gözlemlenebilir şekilde farklı olmaları teorinin tutarlılığını ve doğruluğunun kabulünü gerektirmektedir. Endüstriler arası ticaret olarak da ifade edilen bu teorinin Leontief tarafından test edilmesinin sonucunun beklendiğinin aksine çıkması tartışmalara yol açmıştır.

Ancak 1960'lara kadar dış ticareti açıklamaya yönelik en çok kabul gören ve "ricardian klasik dış ticaret teorisi" olarak da ifade edilen teorem Heckscher-Ohlin Teoremi iken, özellikle bu tarihten sonra "yeni teoriler" olarak da ifade edilen birçok teori ortaya atılmıştır.

Ricardian Klasik Dış Ticaret Teorisine Alternatif

Teoriler Bu teorilerden bazıları şöyle özetlenebilir:

-Nitelikli iş gücü teoremi: Büyük ölçüde eğitime bağlı olarak ortaya çıkan nitelikli (vasıflı) iş gücü bakımından zengin olan ülkeler, daha çok gelişmiş ülkelerde ortaya çıkar, nitelikli ürünleri üretebilmekte avantajlı olmaktadır. Daha çok niteliksiz iş gücüne sahip olan ülkeler ise daha çok niteliksiz ürünleri üretmede avantaja sahip olmaktadır. Dış ticaretin sebebi bununla açıklanabilir.

-Teknoloji açığı teoremi: teoriye göre ister yeni bir malın üretimini sağlayan bir yeniliğin ister mevcut bir malın daha verimli biçimde-daha ucuza üretimini sağlayan bir yeniliğin diğer ülkelere yayılması zaman alır. Bu sebeple bir ülkede ortaya çıkan bu yeniliklerin o ülkenin belli bir zaman diliminde teknolojik bir üstünlük elde etmesine yol açar. Dış ticaret, ülkeler arasında ortaya çıkan bu teknolojik açığa bağlı olarak ortaya çıkar. 1961 yılında bu teoriyi ortaya atan Posner'e (1961) göre, ihracatın süresi bir ülkede ortaya çıkan bu teknolojinin diğer ülkelere yayılmasındaki gecikmelere bağlıdır.

-Ürün dönemleri teoremi: literatürde bu teori, "teknoloji açığı teorem"inin geliştirilmiş bir modeli olarak da değerlendirilmektedir. Ürün dönemleri teoremi, yeni bir malın ortaya çıkmasından uluslararası ticareti etkilemesine kadar geçecek süredeki hayat dönemleri üzerinde durur. Yeni bir mal ABD gibi gelişmiş batı ülkelerinde ortaya çıkar ve yeni ürünün teknolojisini elinde bulundurma yada patent hakkı yoluyla tekel pozisyonuna geçen firma, üretimini önce bu ülkede başlatır. Teoriyi ortaya atan Vernon'a (1966) göre, her ürün 'yeni ürün', 'olgunlaşma' ve 'standartlaşma' olmak üzere üç devrede ömrünü sürdürür. Yeni ürünün sadece yeniliğin ortaya çıktığı gelişmiş ülkenin iç piyasasında ve aynı derecede diğer gelişmiş ülkelere ihraç edildiği aşamaya "yeni ürün" aşaması olarak adlandırılır. Bu aşamayı "olgunlaşma ürün" aşaması izler. Olgunlaşma aşamasında ürünün genel standardı-özellikleri ortaya çıkar. Patent hakkı sona eren ürün rakip firmalar tarafından taklit edilerek standartlaşma safhasına geçerek ilk icatçı ülkenin ürün üzerindeki üretim hakimiyeti sona erer.

-Tercihle benzerlik teoremi: 1961 yılında Staffan B. Linder tarafında geliştirilen bu teorem, bir ölçüde Hecksher-Ohlin teoreminin dış ticareti açıklamada yetersiz kaldığı noktaları tamamlamayı hedeflemektedir. Ticaretin büyük çoğunluğunun benzer faktör donanımına sahip ülkeler arasında ve benzer sanayi malları alanında gerçekleşmesini Linder tercihlerin benzerliğine dayalı bir analizle açıklamaya çalışmaktadır. Homojen sanayi ürünlerin dış ticareti ülkeler arasındaki zevk ve tercihlerin benzerliğine bağlıdır. Zevk ve tercihleri yada talep şartlarını belirleyen faktör ülkelerin gelir düzeyleridir. Başka bir ifadeyle sanayi ürün ticareti yurt içi talep yapıları birbirine benzeyen ülkeler arasında gerçekleşir ve yurtiçi talep benzerliği arttıkça sanayi ürün ticareti de artar (Ünsal, 2005,221).

-Ölçek ekonomileri teoremi: Bazı mallarda ortalama üretim maliyetleri üretim ölçeğine ya da üretim hacmine bağlıdır. Kısaca, üretimin artışı maliyetleri düşürür. Bunun anlamı azalan maliyetle, artan getiri demektir.

Faktör donatımı teorisinde ülkelerde üretimlerin sabit verim koşulları altında üretildiği varsayımı kullanılır. Fakat, ölçek ekonomilerine dayanan artan getirinin söz konusu olduğu durumlarda ülkeler her bakımdan aynı olsalar bile, karlı dış ticaret mümkün olabilir. Bu Heckscher-Ohlin teorisi tarafından açıklanamaz bir durumdur (Seyidoğlu,2009,105).

İçsel ölçek ekonomileri (internal scale economies): firmanın kendi üretiminde ölçeği arttırdığında ortalama maliyetlerin düştüğü durumlarda görülür. Söz konusu maliyet azalışı, kitlesel üretim teknolojisinin kullanılması, yönetimin etkinliği ve işgücü uzmanlaşması gibi temel etkenlerin sonucudur (Seyidoğlu,2009,105). Üretim maliyetinin minimum olduğu noktadaki üretim düzeyi 'optimal üretimi' vermekte, bir çok firma için bu üretim düzeyi pazar büyüklüğünü gerektirmekte, bu da dış ticarete yol açmaktadır. Yine firma daha fazla mal üretmek diğer firmalara karşısında maliyet avantajı sağlama imkânına sahip olmakta, bu da piyasa talebinin bir firma tarafından (monopol) veya az sayıda firma tarafından (oligopol) kontrol edilebilmesi söz konusu edilebilmektedir (Ünsal 2005, 233).

Dışsal ölçek ekonomileri (external scale economies) ise, firmanın bağlı olduğu endüstrinin toplam olarak hacmi genişledikçe, endüstrideki firmaların maliyetleri düşüş göstermesi durumunu ifade eder.

Bu duruma örnek olarak, bilgisayar endüstrisi verilebilir. Başlangıçta oldukça pahalı maliyetlere sahip olan bu endüstri daha sonraki yıllarda, nitelikli emeğin yetişmesi, malın üretiminde kullanılan girdilerin kolay ulaşılabilir hale gelmesi neticesinde üretim maliyetleri düşüş göstermiştir. Buna da dışsal ölçek ekonomilerin etkisi denmektedir (Seyidoğlu,2009,105). Dışsal ölçek ekonomileri birbirlerinin her yönden aynı olan iki ülkenin ihtisaslaşarak dış ticaretten kazanç sağlamalarını mümkün kılar.

“Yeni Teoriler” başlığı ile ifade edilen bütün bu teoriler, klasik dış ticaret teorisinin dış ticareti açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Gerçek dünyada iki yüze yakın ülke arasında milyonlarca mal üzerinden dış ticaret yapılmakta ve bu malların kalitesi, biçimleri, dizaynları, öteki özellikleri v.s. sürekli değişmektedir. Bu kadar karmaşık yapıdaki bir dış ticaretin açıklamasını da tek bir teoriye dayandırmak yada tek bir teori ile açıklamak mümkün görülmemektedir. Bu yüzden yukarıda özetleyerek açıklamaya çalıştığımız dış ticaret teorilerinin her birisinin belli bir kısım dış ticareti açıklayabildiği literatürde kabul görmektedir.

Klasik dış ticaret teoremi temelde endüstriler arası ticareti (Inter-Industry Trade) esas almakta, bunun dışındaki ticaret ise endüstri-içi ticaret (intra-industry trade) olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada esasen üzerinde durulacak ve test edilecek olan endüstri içi ticaret teorisidir. Yukarıda özetlendiği gibi, Adam Smith ile başlayan Ricardo ile devam eden ve Heckscher-Ohlin ile geliştirilen dış ticaret teoremleri literatürde klasik dış ticaret teorisi olarak söylenmektedir. Klasik dış ticaret teorisinin açıklayabildiği dış ticarete endüstriler arası ticaret, bunun dışındaki ticarete ise endüstri-içi ticaret denilmektedir.

Ölçeğe göre sabit getiri, ekonomide tam rekabetin geçerli olması, malların homojenliği, ülkeler arasında faktör yoğunluklarının farklı olması gibi Heckscher-Ohlin modelinin dayandığı bu varsayımlar endüstriler arası ticareti (EAT) açıklamaya yöneliktir. Oysa daha çok bu varsayımların aksine müşahade edilen, ölçeğe göre artan getiri, yoğun bir şekilde eksik rekabetin yaşanması (oligopolcü rekabet piyasaları), aynı tür malların heterojen olmaları, ölçek ekonomileri, benzer faktör yoğunluklarına sahip ülkeler arasında ticaretin daha çok artması gibi varsayımlar endüstri içi ticareti (EİT) öne çıkarmaktadır. 1960'lara kadar dünyadaki ticaretin daha çok EAT olarak yapıldığı kabul ediliyordu. Dış ticaret ile ilgili teorik tartışmalar, daha çok **Ricardian Klasik Dış Ticaret Modeli** üzerinde yapılmaktaydı. Avrupa Ekonomik Topluluğun kurulmasıyla birlikte, topluluğa üye ülkeler arasında ticaretin gelişimiyle ilgili Verdoorn (1960) ve Kojima (1964)'nın çalışmaları, alternatif teorilerin ifade edilmesine ve EİT kavramının ortaya çıkmasına yol açtı. Aynı dönemde, Bassa (1964) ve Grubel (1967) EİT ile ilgili ekonometrik çalışmaları, alternatif dış ticaret teorilerinin kurulmasına, bu teorilerin ispatına yönelik çalışmalar olarak literatürde yer almaya başladı.

Endüstri-İçi Ticaret Kavramına Bakış

Endüstri içi ticaret ile ilgili literatürde yer bulan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir (Abd-El- Rahman, 1991:88. Greenaway and Lee,1988: 349. Lundberg, 1982:302., Milner,1987: 41-42. Milner,1988: 295. Niroomand,1988: 337, Yılmaz,1987: 243): Bir ülkenin belli sanayi mallarında uzmanlaşmak yerine aynı sanayi dalına ilişkin mallarda dış ticarete bulunmasına endüstri-içi ticaret adı verilir.

Bir ülkenin, aynı mal veya mal grubunda, hem ihracatının hem de ithalatının olması, endüstri-içi ticaret yaptığını gösterir. Endüstriler arası ticarete ise uzmanlaşma gerekmektedir. Uzmanlaşma olsaydı, ülke endüstri dallarının birinde ya ihracatçı veya ithalatçı konumunda olacaktı.

Klasik dış ticaretin en önemli varsayımlarından biri de piyasanın tam rekabet şartlarında çalıştığı varsayımdır. Bu varsayım endüstriler arası ticaretin olması gerektiği sonucunu beraberinde getirmektedir.. Oysaki diğer teorilerin çoğu eksik rekabet piyasaların varlığını öne çıkararak endüstri içi ticaretin daha yaygın olduğu sonucuna bizi götürmektedir.

Endüstri-içi ticaret, uluslararası ticaretin geniş ve büyüyen bir parçasını oluşturmakta, ticarete konu olan ürünler homojenlik göstermemekte, ancak aynı istatistiksel kategoriye dahil malların, bir ülkeye eşzamanlı olarak gerçekleştirilen ihracat ve ithalatı olarak tanımlanmaktadır. Mesela Avrupa ülkeleri arasında, otomotiv ürünlerinin değişimi gibi, aynı endüstriye ait ürünlerin eşzamanlı ihracat ve

ithalatının yapılmasıdır. Uluslararası ticaretin büyük bir bölümü bu kategoride yer alır ve faktör donanımları benzeşen, aynı gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasında yaygın olarak gerçekleşir. Endüstri-içi ticaret; yatay ve dikey farklılaştırılmış benzer malların ticareti olarak da tanımlanmıştır. Farklılaştırılmış benzer malların ticareti ikiye ayrılabilir: İhracat ve ithalat ortaklarının aynı olduğu “karşılıklı (bilateral) ticaret” ve iki ortağın birbirinden farklı bulunduğu “üç taraflı (triangular) ticaret” (Eşsiz, 2001) .

Endüstri içi ticaret, sermaye faktörünün zengini olarak sermaye ihraç eden ülkenin, sermaye yoğun malları ithal etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Sermaye ithal eden ülkenin sermaye yoğun bir malı ihraç etmesi ise, ancak o ürünün teknolojisinin standartlaşması gerektiği sonucunu doğurmaktadır (Eşsiz, 2001).

Endüstri içi ticaret yatay ve dikey endüstri ticaret olarak iki başlık altında tasnif edilebilir:

Yatay endüstri-içi ticaret (YEİT); aynı sektör ve aynı üretim aşamasında, benzer kalitedeki ancak nitelikleri veya karakteristikleri (özellikleri) farklılaştırılmış ürünlerin eş zamanlı olarak ithalat ve ihracat edilmeleri durumunda yatay endüstri içi ticaret söz konusu olmaktadır. Türkiye'nin giyim sektörü ürünlerini hem ihraç hem de ithal etmesi buna bir örnektir.

Dikey Endüstri-içi ticaret (DEİT); aynı sektörde olan fakat farklı üretim aşamalarında bulunan kaliteleri çeşitlendirilebilen benzer ürünlerin eş-zamanlı ithalatı ve ihracatı olarak tanımlanabilir. Dikey endüstri içi ticaretin gelişmesinin en önemli sebebi çok uluslu şirketlerin üretim sürecini farklı ülkelere bölmeleridir. Bu şirketler üretimin teknoloji yoğun bölümünü gelişmiş ülkede yaparken, emek yoğun bölümünü emeğin ucuz olduğu ülkelerde yapmaktadır. Günümüzde parçaları farklı ülkelerde üretilen bilgisayarların montajının gelişmekte olan ülkelerde yapılması bu duruma bir örnektir (Dağlı, Kılıç, 2009).

Yatay endüstri-içi ticaret (YEİT); ölçek ekonomileriyle ilişkili olup, ürünlerin farklılaştırılması ve tüketicilerin çeşitlendirilmiş ürünleri tercih etmesiyle meydana gelir. Dikey endüstri-içi ticaret (DEİT); “karşılaştırmalı avantajlar” ve “uzmanlaşma” ile açıklanabildiğinden, endüstriler-arası ticareti (EAT’ye) ifade etmektedir. Yine farklı faktör donanımları ile üretilen ürünlerin ticareti, EAT olarak gerçekleşmekte, aynı ürünün farklı ara mallarının hem ihracatı hem de ithalatı aynı zaman diliminde yapılabilmektedir.

Ürünlerin dikey farklılaştırılması, malların kalitelerindeki çeşitlilik olarak tanımlanır ve bu kalite çeşitliliği fiyat farklılıklarıyla kendini gösterir. Ürünlerin yatay farklılaştırılması ise, fiyatlarda sistematik bir değişiklik yaratmayan, ürün özelliklerinde gerçek (fiziki) ve tüketicilerce algılanabilen (görülebilir) ürünlerde meydana gelen farklılıklar olarak tanımlanabilir. Yani; DEİT gelir dağılımına, YEİT ise, tercih üstünlüğüne bağlıdır (Greenaway ve Milner,1987:43).

Endüstri içi ticaretin nedenleri ülkeyi özgü ve endüstriye özgü nedenler olarak ifade edilebilir. Endüstri içi ticarete yol açan ülkeye özgü nedenler şöyle özetlenebilir:

- Ticarete bulunan ülkelerin kişi başına düşen gelirleri bir birlerine ne kadar yakın ise EİT o kadar çok artar
- Ülkelerin ortalama ekonomik büyüklüğü ne kadar yüksekse farklılaştırılmış ürün ticaretine imkân sağlayarak EİT artırır.
- Ticaret yapan ülkelerin faktör donanımlarının farklılığı ne kadar az ise EİT o kadar yüksektir. Serbest ticaret politikası uyguluyorlarsa, ticari engeller ve gümrük vergileri ne kadar düşük ise ve ülkeler-arasındaki ekonomik ve siyasi entegrasyonun yoğunluğu ne kadar yüksek ise EİT o kadar artar
- Ülkeler, coğrafi olarak ve ortak kültürel özellikleri bakımından birbirlerine ne kadar çok yakın ise endüstri içi ticaret o kadar çok yüksektir
- Ülkeler arasında doğrudan sermaye yatırımlarının artışı yani, çok uluslu şirketlerin yayılmalarının hızlı ve güçlü olmaları ve ticarete bulunan ülkelerdeki yüksek aktiviteli çok uluslu şirketlerin varlığı EİT artırır

Endüstri içi ticarete yol açan endüstriye özgü nedenler ise şöyle özetlenebilir.

- *Ölçek ekonomilerinin varlığı.* Bir endüstrinin ölçeği ne kadar büyük olursa endüstri içi ticarete o kadar yüksek olur. Başka bir ifadeyle, optimum ölçek büyüklüğü arttıkça endüstri içi ticaret derecesi de yükselir (Helpman, E., Krugman, R. 1985).
- *Ürün farklılaştırılması.* Bir endüstride mallar ne kadar farklılaşırsa EİT derecesi de o kadar yüksek olur (Helpman, E., Krugman, R. 1985). Tüketici talebini karşılamaya yönelik üretici çabası, daha fazla ürün farklılaştırarak sağlanabilir. Bu çaba endüstri içi ticaretin de sebebini açıklamaktadır, çünkü değişiklik isteyen tüketici talebi, ancak daha fazla ürün farklılaştırılarak giderilebilir.
- *Ürün hayat devresi hipotezi.* Ürün hayat devresi, teknolojideki değişimle ilgilidir ve teknolojideki değişme potansiyeli ne kadar büyük olursa EİT’de o kadar yüksek olur. Farklı ekonomik gelişme aşamalarında bulunan değişik ürünlerde, ürün hayat devresi sırasında meydana gelen ürün farklılaştırılması açıkça görülebilir. Çünkü ürünlerin biçimi, ürün özellikleri ve kalitesi her bir ülkeyi belirli ürünlerde uzmanlaşmaya yönlendirebilir. Bu uzmanlaşma bir endüstride, dikey ürün farklılaşması yoluyla endüstri-içi ticaret yaratır ki, bu teknoloji-yoğun endüstrilerde daha sık görülür. Ürünlerin dikey farklılaştırılması, malların kalitelerinde çeşitlilik yaratır ve böylece bu çeşitli kalitedeki malların fiyatlarında da sistematik değişiklikler ortaya çıkar (Eşsiz, F. 2001). Sonuçta endüstri içi ticaretin artmasına yol açar.
- Off-Shore Assembly etkisi. Özellikle vergiden kaçınmak için, üretimde vergilendirmenin olmadığı ya da az olduğu ülke dışındaki üretime verilen isimdir. Bu tarz üretim, üretim sürecinin uluslararası iş bölümünü sağlayarak endüstri içi ticarete olumlu etki yapmaktadır.
- Üretimdeki emek yoğunluğu. Emek başına nispi olarak daha fazla sermaye girdisi ile yapılan üretime sermaye yoğun, Emek başına nispi olarak daha az sermaye girdisi ile yapılan üretime emek yoğun, üretim olarak ifade edilmektedir. Üretimde emek yoğunluğunun artması endüstri içi ticareti de artırmaktadır.
- *Endüstri-içi doğrudan dış yatırımlar.* Bir ülkeye yapılan endüstri-içi doğrudan dış yatırımlar, endüstri-içi ticareti artırır. *Doğrudan dış yatırımlar ve EİT arasındaki ilişkinin birden fazla anlamı vardır.* Eğer, yabancı yatırımcı firmalar, ihraç pazarlarına gönderilmek üzere çeşitli kalitelere mal üretimini gerçekleştirmek için teknolojik bilgilerini yerel donanımlarla birleştirirlerse DEİT meydana gelmesinde Doğrudan dış yatırımlar etkisi pozitif olacaktır. Buna karşın, Doğrudan dış yatırımlar; doğrudan yerel pazardaki arzı sağlamak amacıyla yönelik ise, DET ile Doğrudan dış yatırımlar arasındaki ilişki negatif olacaktır. Böyle bir durumda, yatay olarak farklılaştırılan ürünler, yabancı yatırımcının daha önce kendi ülkesinde üretilen ürünlerin yatırım yaptığı ülkeye olan ihracatı yerine geçebilir (Aturupane, Djankov ve Hoekman, 1999: 64).

Literatür İncelemesi

Can, M., (2011), Grubel-Lloyd endeksi ve Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması (SITC Rev.3) kullanılarak Türkiye’nin bölge ülkeleri ile olan endüstri-içi ticaret düzeyi teknolojik sınıflamayla incelenmiştir. Yapılan hesaplamalarda endüstri-içi ticaret yoğunluğunun sırayla standart teknoloji, ara teknoloji ve ileri teknoloji şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir. İleri teknoloji mal grubunda, Türkiye ile Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan arasındaki EİT endeks değerinin 0,50’nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Suriye, Irak, Azerbaycan ve İran ile bu dönemde endüstri-içi ticaret ortaya çıkmamıştır. Ara teknoloji içeren ürün sınıfında ise Rusya ve İran haricinde, Türkiye’nin tüm ülkelerle endüstri-içi ticaret yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Rusya ve İran ile endüstri-içi ticaret düzeyinin ortaya çıkmamasının en önemli nedeni, Türkiye’nin bu ülkelere çok yüksek miktarda petrol ve petrolden elde edilen ürünleri ithal ederken, karşılığında bu teknolojiye konu olan mallardaki ihracatının yetersiz kalmasından ileri geldiği görülmüştür. Standart teknoloji sınıfına konu olan ürün gruplarında Türkiye, Irak ve Ukrayna haricinde tüm ülkelerle endüstri-içi ticaret gerçekleştirmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda ulaşılan sonuçlar Türkiye’nin bölge ülkeleriyle yapmış olduğu endüstri-içi ticaretin en yoğun gözlemlendiği teknoloji sınıfının standart teknoloji ürün grubu olduğu saptanmıştır.

Özdamar (2009) çalışmasında Türkiye’nin AB ile yaptığı dış ticarete konu olan sermaye ve teknoloji yoğun ürünlerdeki EİT düzeyi 2000-2008 dönemi için ölçmüştür. Türkiye, sermaye yoğun mallarda belirli bir teknolojik düzeyin üzerine çıkmış olduğu sonucuna varıyor. Yine kolay taklit edilebilir araştırma bazlı mallarda da Türkiye’nin teknolojik olarak AB’ye yakınsama gösterdiğini tespit ediyor.

Ancak ileri teknoloji gerektiren zor taklit edilebilir araştırma bazlı mallarda Türkiye'nin AB teknoloji ve üretim kalite/çeşitlilik düzeyinin oldukça gerisinde kaldığını vurguluyor.

Altay ve diğerlerinin (2009) çalışmalarında, Balassa ve Grubel -Lloyd Endeksleri ile ABD-Türkiye ticaretinin endüstri içi ve endüstriler arası ticaret açısından test etmişler. Bu çalışmada Türkiye'nin genel olarak düşük katma değerli ürünlerde endüstri içi ticaret olduğunu, yüksek katma değerli ürünlerde endüstriler arası ticaretin yaygın olduğunu tespit etmişlerdir. Öncelikle endüstriler-arası ticaret açısından Türkiye'nin 1995 ve 2007 yılları arasında AB (15) pazarında özellikle, SITC sınıflamasına göre Kolay Taklit Edilebilir Araştırma Yönlü Ürünler, hammadde ve emek yoğun ürünlerde daha çok endüstri içi ticaret olduğunu göstermişlerdir. Zor Taklit Edilen Araştırma Yönlü Ürünler olarak tanımlanan 9 endüstrinin sadece 2'sinde endüstri içi ticaret tespit edilmiştir.

Çalışkan (2010), Türkiye-AB ticaretinde EİT oranı 1990-2007 dönemi için ölçmüş ve zaman içindeki değişimi analiz etmiştir. Statik EİT endeksleri incelendiğinde, 1990-2007 döneminde, Türkiye'nin AB ile ve dünya ile yaptığı ticarete EİT payının zaman içinde istikrarlı bir şekilde artma eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Çalışma kapsamında yapılan ölçümler, SITC Rev.3 - 3 basamak düzeyinde Standart Grubel -Lloyd Endeksine göre Türkiye-AB ticaretinin bütünü için EİT'in 2007 yılı itibariyle endeks değeri 0,41 seviyesine ulaştığını tespit etmiştir. EİT oranları, endüstrilere göre büyük farklılık göstermekte olup, bazı ana SITC endüstrilerinde bu oran 0,75'leri aşarken, bazı endüstrilerde ise 0,20 seviyesinde kalmaktadır.

Erün (2010), araştırmasında Türkiye ile AB arasında gıda ve canlı hayvan sektörü için endüstri-içi ticaretin yüksek kalite ve dikey endüstri-içi ticaret yapısında olduğunu, 0,21 ile 0,38 arasında değerler çıktığını tespit etmiştir. Deviren ve Karataş (2007), 1995-2005 yılları arasında Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin endüstri içi ticareti hem ürün gruplarına göre hem de teknolojik yapıya göre incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda, SITC düzey 3 seviyesinde, gıda malzemeleri ve canlı hayvanlar, kimya sanayi ürünleri ve mamul ürünlerde endeks 0,50 ve üzeri değer aldığı gözlemlenmiş, teknolojik açıdan incelendiğinde ise, ara teknoloji ürünlerde endüstri-içi ticaretin ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalarında, SITC düzey 3 seviyesinde genel endüstri-içi ticaret endeksini hesaplamaları sonucunda Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaretin nitelik olarak endüstriler-arası ticaret yapısında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Deviren (2004), 1993-2003 döneminde Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki genel endüstri-içi ticaret düzeyi hesaplamaları sonucunda dış ticaretin endüstriler-arası ticaret özelliği taşıdığı tespit etmiştir. Kaya ve Atış (2007), Türkiye'nin AB ülkeleri ile yapmış olduğu kimya sanayi endüstri-içi ticaretine yönelik çalışmaları sonucunda Almanya ile 11, Yunanistan ile 9, Fransa ile 3 ürün grubunda yoğun endüstri-içi ticaret gözlemlenmiştir. Diğer bir tespiti de, 1996 yılından önce endüstriler-arası ticaret gözlemlenen İngiltere, Danimarka, İtalya ve İspanya ile bu tarihten sonra büyük ölçüde endüstri-içi ticaret yapıldığı ile ilgilidir.

Koçyiğit ve Şen (2007) Gümrük Birliği anlaşması sonrasında tüm dış ticaret ile ilgili Türkiye-AB endüstri -içi ticaret düzeyindeki değişimlerin tespiti için yaptıkları çalışmalarda, standart Grubel-Lloyd endeksi 1992 yılında 0,257 olan değerinin 2005 yılında 0,484 seviyesine ulaştığı gözlemlenmiştir.

Türkcan (2005) Türkiye'nin 1985 -2000 yılları arasında seçilmiş 9 OECD ülkesi ve dünya ile olan endüstri-içi ticaret düzeyini mamul eşya, nihai mal ve ara mal temelinde yaptığı çalışmada, 1985 yılında mamul ürün bazında, dünya ile olan endüstri içi ticaret düzeyi 0,32 iken, 2000 yılında bu oran 0,34'e yükselmiştir. Bu oran Almanya için, 1985 yılı itibariyle 0,16 olan endeks değeri 2000 yılında 0,27'e yükselmiştir. Genel anlamda, mamul eşya, ara mal, nihai mal sınıflarında seçilmiş 9 OECD ülkesi ile endüstri-içi ticaret düzeyinin artış eğiliminde olduğu, ancak az oranda değiştiği tespit edilmiştir.

Şimşek (2005) araştırmasında Türkiye'nin Dünya ve OECD ile çok yönlü ve OECD ülkeleriyle iki yönlü EİT'i hesaplarken TWT endeksi kullanmış, ardından DEİT-YEİT ayırımı için ise temelde ± 0.15 eşik değeri belirlenmiştir. Türkiye yıllar itibarıyla artan EİT'inde düşük kaliteli DEİT'in payının yükseldiği tespiti ile, aynı endüstride yer alan fakat düşük fiyatlı mallar ihraç edilip karşılığında aynı endüstrideki daha yüksek fiyatlı malların ithal edilmesi sonucuna varmakta, bu da gittikçe azalan dış

ticaret kazancı ile sonuçlandığını iddia etmektedir.

Aydın (2006) Türkiye'nin AB, AB-Dışı ve Dünya toplamında EİT'inin gelişimi ile ilgili araştırmasında, 1989-2005 döneminde tüm SITC ana ürün gruplarında yükselme olduğu sonucuna varmıştır. Birincil ürünlerdeki (SITC 0-4) EİT oranları, imalat sanayi ürünlerine (SITC 5-8) ait oranlardan daha düşüktür. AB ile ticaretteki EİT endeksleri 2005 yılı itibariyle, imalat sanayi ürünlerinde 0,40 iken birincil ürünlerde 0,32, toplamda ise 0,39 olarak gerçekleşmiştir. AB ile ticaretimizin %39'u endüstri-içi niteliğindedir. Dolayısıyla ekonominin dışa açık sektörleri bakımından AB ile rakip olmaktan ziyade tamamlayıcı ekonomi durumunda olduğu ve ticaretin genelde karşılaştırmalı üstün- üstünlükler temelinde gerçekleştiği söylenebilir. AB ile ticarete ürünlerin teknolojik özelliklerine göre en yüksek EİT oranları ara teknoloji ürünlerindedir. 2005 itibariyle 0,50 endeks değerine ulaşan bu grup dışında, standart teknoloji ve yüksek teknoloji ürünleri EİT'inin 1989-2005 döneminde yükseldiğini tespit etmiştir.

Çepni ve Köse (2003) Türkiye'nin 1989-1999 yılları arasında OECD, Avrupa Birliği ve seçilmiş 15 ülke arasındaki endüstri -içi ticaret düzeyini belirlemeye çalışmışlardır. 1999 yılı itibariyle Türkiye-AB arasındaki endüstri içi ticaret SITC 0-8, SITC 1-8, SITC 5-8 aralığı düzeylerine göre %42-%48 bandı arasında değişmekte olduğu sonucuna ulaşıırken, 1999 yılında Türkiye-OECD ülkeleri arasında yapılan endüstri-içi ticaret düzeyi her üç grupta da %43-%50 bandı arasında değer aldığı tespit edilmiştir. 1999 yılında SITC 5-8 aralığında, coğrafi uzaklığa rağmen Türkiye-ABD arasında % 40'lık endüstri içi ticaret düzeyi gözlemlenmiş, bunun nedeni olarak geçmişe dayalı politik ilişkiler öne sürülmüştür. Türkiye'nin SITC 5-8 aralığı için endüstri-içi ticaret düzeyi coğrafi uzaklık olarak ABD ile hemen hemen aynı uzaklıkta olan Kanada ile %26,51, Güney Kore ile %25,07, Japonya ile %25,29 seviyesinde olduğu gözlemlenmiştir.

Eşsiz (2001) 1981-2000 periyodu için, Türk Otomotiv Sektörüyle ilgili literatürde tartışılan çok sayıdaki ölçümlerle endüstri içi ticaretin varlığı konusunda bir araştırma yapmıştır. Yaptığı bu çalışmada, Yılmaz, Grubel-Llyod, Brühlhart, Menon ve Dixon ve Nilsson ölçüm yöntemleriyle, yapılan Türkiye Otomotiv Endüstrisi'nin genel ve alt endüstriler bazında, EİT ölçümleri değerlendirildiğinde; EİT'in varlığının bulunduğu ve bunun daha çok dikey endüstri içi ticaret olarak gerçekleştiği, ekonomi politikalarında serbest ticaretin önlendiği yıllarda, EİT'tin daraldığı ve yerini EAT'e terk ettiği sonuçlarına varmıştır. Bu husus, özellikle, Brühlhart ve Menon ve Dixon ölçümlerinde belirlenmektedir. Yılmaz ve Grubel-Llyod endeksleri, EİT'inin varlığını hemen hemen tüm yıllar için göstermektedir. Nilsson'un ortalama EİT ölçümüne göre, 1981-1989 periyodunda düşük seviyede gözlenen EİT, 1990-2000 döneminde kuvvetli değerlere sahip olmaktadır. Ayrıca Brühlhart ve Menon ve Dixon ölçümleri, otomotiv sektörünün, maliyet ayarlamalarından etkilendiğini göstermektedir.

Endüstri İçi Ticareti Ölçüm Yöntemleri

Literatürde endüstri içi ticaretin varlığını ölçmeye dayalı olarak geliştirilmiş çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir: Yılmaz, Grubel-Llyod, Brühlhart, Menon ve Dixon ve Nilsson ölçüm yöntemleri...

Bu çalışmada ise endüstri içi ticaretin ölçülmesinde en çok kabul gören **Grubel – Lloyd'un EİT Ölçüm Yöntemi** kullanılacaktır.

Grubel – Lloyd'un EİT Ölçüm Yöntemi

Grubel-Lloyd'un (Greenaway (1983:110-111); Greenaway ve Milner (1983: 901-905 ve 1981: 756); Grubel-Lloyd (1970 ve 1975); Milner (1988: 296-299)); herhangi bir endüstri dalında endüstri-içi ticaretin mi yoksa endüstriler-arası ticaretin mi daha yoğun olduğunun tespiti için önerdikleri endüstri (mikro) düzeydeki ölçüm yöntemi şu şekilde ifade edilebilir :

$$GL = Bij = \frac{(X_{ij} + M_{ij}) - |X_{ij} - M_{ij}|}{(X_{ij} + M_{ij})} \times 100$$

$$GL = Bij = \left[1 - \frac{I X_{ij} - M_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}} \right] \times 100$$

GL (=Bij) : J ülkesinin, i malındaki endüstri – içi ticaretini gösterir ve GL (=Bij) 100'e yaklaştıkça endüstri – içi ticaretin varlığından söz edilir.

$$\text{Yani ; } 0 \leq GL(= Bij) \leq 100$$

Xij : J ülkesinin i malı ihracatıdır.

Mij : J ülkesinin i malı ithalatıdır.

(Xij + Mij): J ülkesinin i malındaki ihracat ve ithalat toplamı olup endüstri–içi ticaret miktarını vermektedir.

IXij - MijI : J ülkesinin i malındaki dış ticaret açığını veya fazlasını gösterir. Bu açık veya fazlanın büyüklüğü söz konusu ülkenin i malında uzmanlaştığı veya i malı üretimini tamamen terk ettiği anlamına gelmektedir, yani endüstriler–arası ticareti ölçmeye yarayan bir göstergedir ve "net ticaret"i de ifade eder.

Bir ülkenin, dünyanın geri kalan kısmı veya bir grup ülke ile yaptığı ticarete, ithalat ihracata eşit olduğunda net ticaret sıfır olur ve GL (=Bij) = 100 `dir, yani tüm ticaret endüstri–içi ticarettir. Eğer ihracat veya ithalat sıfıra eşit olursa tüm ticaret net ticaret kadar olur, pay sıfır olduğu için denklemin sonucu sıfır çıkar, yani GL (=Bij) = 0 `dır (Lundberg, 1982:302). EİT hiç yoktur, ticaretin tamamı EAT'den oluşmaktadır.

J ülkesinin i malındaki ihracat veya ithalat fazlasının büyüklüğü endüstri–içi ticaretin derecesini, yani GL (=Bij)'nin 100'e ne ölçüde yaklaştığı veya uzaklaştığını ortaya çıkar. İhracat ve ithalat rakamları birbirine yaklaştığında endüstri–içi ticaret yüksek gözükecek, ihracat ithalat farkı büyüdüğünde endüstri–içi ticaret 100` den uzaklaşıp küçük bir rakam olacaktır.

Grubel–Lloyd'un önerdikleri bu formüllerden de anlaşılacağı gibi, endüstri–içi ticaret endüstriler–arası ticarete bağlı olarak ölçülmekte, büyüklüğü endüstriler–arası ticaretin büyüklüğüne bağlı olarak verilmektedir.

Endüstri–içi ticaretin toplam ticaret içindeki payının ölçülmesinde, dünya veya bir ülke grubunda, ürün grupları için GL (=Bij)'nin ağırlıklı ortalaması da kullanılabilir (Lundberg, 1982:303).

Türk Otomotiv Sanayi Üzerine Endüstri İçi Ticaretin Ölçülmesi

Türkiye'de ithal-ikameci sanayileşme modeli 1980'lere kadar devam etmiştir. Sanayiye verilen çeşitli teşvikler, sübvansiyonlar, vergi indirimleri, zaman zaman ülkenin özellikle sanayide yüksek büyüme oranları yakalamasına neden olsa da, sürdürülebilir bir hal almamıştır. Şöyle ki, ülke içindeki üretim dünya standartlarının çok altında kalmış, fiyatlar ise dünya fiyatlarının çok üstünde, rekabetten uzak, önemli ölçüde dışa bağımlı ve tekeli bir yapı içinde gelişmiştir. 1950'lerde imalat sanayi üretiminde ithal girdinin payı %19 iken, 1976 yılında %52'ye yükselmiştir. Dolayısıyla yüksek gümrük tarifeleri, yüksek oranda tekelleşme yaratarak, uluslararası standartlara göre geri kalmış teknolojilerle verimsiz bir sanayi üretimi sürdürülmüştür. 1976 yılının sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %28'e düşmüştür. Sonuçta Türkiye'de bu yetersiz sanayileşme, dışa bağımlılığın doğurduğu döviz ihtiyacı, alt yapı (enerji, ulaşım, iletişim) darboğazıyla birleşince ekonomik kriz kaçınılmaz olmuştur.

24 Ocak 1980 kararları bu yapıyı tamamen ortadan kaldıracak, büyük bir yapısal dönüşüm sağlayacak, Schumpeter'in deyimiyle “yaratıcı yıkımın” bir hikâyesidir. Bu kararlar, rekabete dayalı, ihracata yönelik, dünya standartlarında ve dünya fiyatlarında mal ve hizmet üretimi öne çıkaran, kalkınma için dünyanın takip ettiği bir model olmuştur. İşte bu modelin sanayileşmeyi dolayısıyla kalkınmayı ne derecede gerçekleştirdiği sorusunun cevabı ülkenin endüstri içi ticarete mi yoksa endüstriler arası ticarete mi uzmanlaştığı ile ilgilidir. Ülkenin gelişmiş ülkelerle yaptığı ticaret, daha çok endüstri içi ticarete dayalı ise, özellikle orta ve üst düzey teknoloji ürünleri alanında endüstri içi ticaret yaygınlık gösteriyorsa, ülke kalkınmasını daha ileri dereceye götürmüştür denilebilir. Ülkenin dış ticaretinde endüstriler arası ticaret öne çıkıyorsa, ucuz emeğe dayalı emek yoğun ürünlerde ihracatçı, gelişmenin dinamizmini sağlayacak, katma değeri daha yüksek, daha ileri teknolojilere dayalı sermaye yoğun ürünlerde ithalatçı konumdadır. Bu durum ise kalkınma derecesinin görece düşük olduğu anlamına gelir.

İlgili literatür de incelendiğinde Türkiye ile AB arasındaki ticaret için orta ve düşük teknolojilerin ürün ticaretinde endüstri içi ticaret daha belirgin ve yaygın iken, yüksek teknolojilerin ürünü olan ticarete ise endüstri içi ticaret daha düşük ve dikey endüstri içi ticaret daha yaygındır. Buradan da çıkan sonuç, Türkiye'nin AR-GE harcamaları daha çok gerektiren alanlarda, yüksek teknolojiye dayalı, katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu alandaki çalışmalar genel olarak imalat sanayi SITC sitemindeki sınıflamaya göre dış ticaret ölçümlerini kullanmaktadır. Bu çerçevede toplulaştırma arttıkça EİT değerinin azaldığı gözlemlenmektedir. Son dönemlerde sektörel bazdaki çalışmaların azlığı otomobil sektörünün seçilmesinde belirleyici olmuştur. Ayrıca otomotiv sektörünün önemli bir özelliği sektörün geriye ve ileriye bağlantılarının daha yaygın, daha yüksek bir teknoloji ihtiva etmeye dayalı olmasıdır. G7 ülkelerinde otomotiv sektörünün toplam ekonomik faaliyetteki hem direkt hem de dolaylı etkileri bir arada ele alındığında, ortalama olarak, sektördeki 1 dolarlık katma değer artışının toplam ekonomiye 3 dolarlık katma değer artışı sağladığı hesaplanmaktadır (Şahin, 2015). Otomotiv sektöründe küresel rekabete ayak uydurabilen ve pazarda tutunabilen ülkelere bakıldığında ekseriyetle gelişmiş veya önde gelen gelişmekte olan ülkeler olduğu görülmektedir. Otomotiv sektörü şu şekilde tanımlanabilir:

“Motorlu karayolu taşıtları, bir yanmalı veya patlamalı motorla tahrik edilen, yük veya yolcu taşımak ve karayolu trafiğinde seyretmek üzere belirli teknik mevzuata göre üretilmiş bulunan dört veya daha fazla lastik tekerlekli taşıt araçlarıdır. Bu araçları üreten sanayi “Otomotiv Ana Sanayi” olarak adlandırılmaktadır. Otomotiv “Yan Sanayi” ise hem taşıt araçları imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmalara hem de parktaki araçların parça yenileme talebine yönelik ana sanayi tarafından belirlenen teknik dokümanlara uygun aksam, parça, modül ve sistem üreten sanayi koludur. Otomotiv sanayi bu iki alt sektörün tümünü kapsamaktadır”(Karbuş 2008).

Dünya otomotiv sektörü önemli ölçüde küresel otomotiv şirketlerinin güdümünde faaliyet göstermektedir. Sektörde üretim 40 civarında ülkede yoğunlaşmış olup, üretimin tamamı yaklaşık 50 şirket tarafından gerçekleştirilmektedir(Şahin 2015).

2017 yılı verilerine göre Türkiye dünyada otomobil üretiminde 18., ticari araç üretiminde 10., toplam üretimde ise 17. sırada yer almaktadır. Avrupa ülkeleri içindeki sıralamaya bakıldığında ise hem toplam otomotiv hem de otomobil üretiminde 6. sırada yer alan Türkiye, ticari araç üretiminde İspanya'nın ardından 2. sırada yer almaktadır. Yıldan yıla sıralamalarda ufak değişiklikler yaşanmasına rağmen, Türkiye bölgesinde önemli bir üretim üssü niteliği kazanmış durumdadır (Şahin 2015 ve Pişkin 2017).

Otomotiv sektörü için Türkiye'nin AB ile ticaretinin endüstri içi ticaret araştırması, otomotiv sanayiinde gelişmiş olan bu bölgede Türkiye'nin rekabet durumunu incelenmesi amacını taşımaktadır. Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerde rekabet üstünlüğü sağladığı gerçeğinden hareketle Türkiye'nin endüstri içi ticaret araştırması yapmanın anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Tablo 1. GTİP Dörtlü Kod ve İsimleri

GTİP dörtlü kod	GTİP dörtlü adı
8701	Traktörler
8702	Otobüsler 10 Veya Daha Fazla Kişi Taşımaya Mahsus (Sürücü Dahil) Motorlu Taşıtlar
8703	Binek Otomobiller
8704	Kamyonlar Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar
8706	Karayolu Taşıtları İçin Motorla Donatılmış Şasiler
8707	Karayolunda Kullanılan Motorlu Taşıtlar İçin Karoseriler (Şoför Mahalleri Dahil)
8708	Karayolu Taşıtları İçin Aksam, Parça Ve Aksesuarlar
8716	Römorklar Ve Yarı Römorklar; Hareket Ettirici Tertibatı Bulunmayan Diğer Taşıtlar; Bunların Aksam Ve

Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) 4'lü koda göre, Türkiye ile AB ülkeleri arasında otomotiv sektörü ticareti esasa alınarak, Grubel-Lloyd Endeks'ine göre hesaplamalar yapılmıştır. Tablo 2 ve Tablo 3'te bu hesaplamaların sonucu verilmiştir. Hesaplanan endeks değeri 100 değerine ne kadar yakın ise endüstri içi ticarete o derece yüksektir. Tablo 2'de görüleceği gibi, otomotiv sektörü içinde EİT'in en belirgin olduğu sektör, GİBT dörtlü koda göre binek otomobillerdir. Yine Tablo 2'de diğer ürünlerde ise bazı yıllarda endüstri içi ticaret olgusu görülürken, çoğu yıllarda endüstriler arası ticaret öne çıkmaktadır.

Tablo 2. GTİP 4'lü Koda Göre Seçilen Sektörlerde Grubel-Lloyd Endeks Sayıları (%)

Yıllar	Traktörler	Otobüsler 10 Veya Daha Fazla Kişi Taşımaya Mahsus (Sürücü Dahil) Motorlu Taşıtlar	Binek Otomobiller	Kamyonlar Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar
2000	0.80	74.72	37.00	20.50
2001	6.68	22.33	79.69	53.02
2002	33.71	30.96	86.31	43.27
2003	45.55	31.30	91.39	79.91
2004	28.08	37.12	92.96	86.76
2005	40.66	43.42	95.93	70.30
2006	30.07	66.57	91.34	42.85
2007	69.03	42.42	81.22	31.24
2008	77.90	45.24	79.35	27.39
2009	56.73	41.10	82.07	20.99
2010	27.38	40.26	89.13	32.73
2011	27.40	52.27	79.16	44.19
2012	40.26	46.22	77.98	43.48
2013	47.78	44.32	72.00	38.96
2014	30.86	45.20	91.12	39.61
2015	25.33	39.48	80.66	41.61
2016	86.72	25.63	92.85	31.24

Kaynak: İhracat ve ithalat rakamları TÜİK özel bilgi olarak alınmıştır.

Tablo 3'te ise iki alanda, “**Karayolu Taşıtları İçin Aksam, Parça Ve Aksesuarlar**” ve “**Römorklar Ve Yarı Römorklar; Hareket Ettirici Tertibatı Bulunmayan Diğer Taşıtlar**” alanlarında endüstri

içi ticaretin yapıldığı görülmektedir. Diğer iki alanda ise bazı yıllarda endüstri içi ticaret, diğer yıllarda ise endüstriler arası ticaret öne çıkmaktadır.

Tablo 3. GTİP 4'lü Koda Göre Seçilen Sektörlerde Grubel-Lloyd Endeks Sayıları (%)

Yıllar	Karayolu Taşıtları Motorla Donatılmış Şasiler	Karayolunda İçin Kullanılan Taşıtlar Karoseriler Mahalleri Dâhil)	Motorlu İçin (Şoför)	Karayolu İçin Aksam, Parça Ve Aksesuarlar	Taşıtları Parça Ve	Römorklar; Römorklar; Ettirici Bulunmayan Taşıtlar	Ve Yarı Hareket Tertibatı Diğer
2000	22.75	97.93		38.16		66.77	
2001	71.04	76.92		66.74		90.67	
2002	78.55	77.59		66.86		67.67	
2003	9.61	64.75		60.11		46.45	
2004	80.33	85.11		46.92		40.89	
2005	27.23	66.52		51.86		55.96	
2006	5.13	28.80		54.22		54.25	
2007	71.19	24.18		63.82		96.25	
2008	57.99	30.28		65.71		97.76	
2009	78.02	55.67		66.51		71.46	
2010	17.92	9.61		70.33		50.34	
2011	18.13	90.85		73.30		45.18	
2012	44.36	75.08		80.28		56.59	
2013	1.44	85.59		84.82		55.09	
2014	5.30	74.92		90.23		66.10	
2015	0.52	28.89		88.42		85.84	
2016	1.24	37.48		88.45		86.79	

Kaynak: İhracat ve ithalat rakamları TÜİK özel bilgi olarak alınmıştır.

Türkiye'nin nispeten daha ileri teknoloji ürünü olan otomotiv alanında daha ileri sanayi ülkelerle ticaretinin daha belirgin bir şekilde endüstri içi ticaret olduğunun tespiti, bu alanla ilgili rekabet gücünün daha yüksek olduğu ve daha ileri bir sanayileşmenin işaretini simgelediği söylenebilir.

SONUÇ

Uluslararası iktisat literatüründe, dış ticaretin sebebi çok sayıda farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Ricardian dış ticaret teorisi olarak da ifade edilen klasik dış ticaret teorisi, ülkeler arasında faktör yoğunluklarına bağlı ortaya çıkan üretim maliyetlerine dayalı olarak dış ticaretin yapıldığını öne çıkarırken, diğer teoriler bunun dışındaki sebeplerle dış ticaretin yapıldığını öne sürmektedirler. Klasik dış ticaret teorisine göre dış ticaret yapılıyor ise endüstriler arası ticaret geçerli olmakta, aksi durumda ise endüstri içi ticaret söz konusu olmaktadır. Endüstriler arası ticaretin geçerli olduğu bir ülke için faktör yoğunluğuna bağlı olarak uzmanlaştığı, yani, hangi faktör zengini ise o faktör yoğunluğuna dayalı ürün üzerine uzmanlaştığı, dış ticareti de daha çok bu ürünün ihracatına dayalı olarak yaptığı anlamına gelir. Mesela Türkiye'nin AB ile yapacağı ticaret endüstriler arası ticaret olarak ortaya çıkıyor ise, Türkiye daha geri bir teknoloji ile üretilebilen emek yoğun ürünlerin ihracatçısı, AB ise daha ileri teknolojilere dayalı sermaye yoğun malların ihracatçısı konumunda olduğu kabul edilmektedir. Aksi durumda, yani, dış ticaret endüstri içi ticaret olarak ortaya çıkıyor ise, ülke ticaret yaptığı ürünlerde rekabet edebilir durumda olduğu, daha ileri teknolojilere dayalı ürünleri de ihraç edebildiği sonucuna varılır, bu da ülkenin kalkınmışlık derecesinin daha yüksek olduğu anlamına gelir. Türkiye'nin dünya ile komşularıyla ve değişik ülke grupları ile imalat sanayinin SITC esasında (Standard International Trade Classification) farklı ürün grupları ticaretinde EİT mi? yoksa endüstriler arası ticaret mi? üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar, Türkiye'nin normal ve standart teknolojiler içeren ürünlerin dış ticaretinde daha çok endüstri içi ticaret olduğu, fazla AR-GE gerektiren ileri teknolojilere dayalı dış ticaretinde ise daha çok endüstriler arası

ticaretin yaygın olduğu gözlemlenmektedir.

Çalışmada nispeten daha ileri teknoloji ürünü sayılan otomotiv sektöründe Türkiye'nin AB ile endüstri içi ticareti ölçülmüştür. 2000-2016 dönemini kapsayan bu çalışmanın bulguları, otomotiv sektörünün önemli ölçüde endüstri içi ticarete dayalı yapıldığını göstermektedir. GTİP 4'lü koda göre seçilen 8 alt alanın 4'ünde Endüstri İçi Ticaretin net varlığı tespit edilmiştir. Diğer dördünde ise nispeten EİT varlığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abd-El-Rahman, Kamal (1991). "Firm's Competitive and National Comparative Advantages as Joint Determinants of Trade Composition *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127 :
- Altay, H., & Şen, A. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) pazarındaki endüstri-içi ticaret performansının rakip ülke performanslarıyla karşılaştırmalı analizi: 1995-2007. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 127-140.
- Aturupane, C., Djankov, S., & Hoekman, B. (1999). Horizontal and vertical intra-industry trade between Eastern Europe and the European Union. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 135 (1), 62-81.
- Aydın, A. (2006). Türkiye ekonomisinde endüstri içi ticaretin yapısı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 9.
- Can, M. (2011). *Türkiye'nin bölge ülkeleriyle endüstri-içi ticaretinin gelişimi: 1995-2009*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çalışkan, Ö. (2010). Türkiye -AB ticaretinde endüstri-içi ticaret olgusu, 1990-2007. *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 28(2), 1-45.
- Çepni, E., & N. Köse (2003). Intra-industry trade patterns of Turkey: A panel study. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 5(3), 13-28.
- Dağlı, G., & Kılıç, D. (2009). "Türkiye İmalat Sanayinin Endüstri-içi Ticaret Profili". https://www.academia.edu/1633990/T%C3%BCrkiye_%C4%B0malat_Sanayinin_End%C3%BCstri-i%C3%A7i_Ticaret_Profili
- Deviren Vatanserver, N. & Karataş, M. (2007). Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki endüstri-içi ticaret. *İktisat İşletme ve Finans*. 22(250), 16-32.
- Deviren Vatanserver, N. (2004). Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki sınai ürünleri endüstri-içi ticareti. *İktisat İşletme ve Finans*, 222, 107-127.
- Eşsiz, F. (2001). *Endüstri içi ticaret teorisi kapsamında Türkiye otomotiv sektörünün değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erün, G. (2010). Türkiye ile AB, gıda ve canlı hayvan sektörü dış ticaretinde endüstri içi ticaret analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-78.
- Greenaway, D. & Milner, C. (1987). Intra-industry Trade : Current Perspectives and Unresolved Issues. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 123(1).
- Greenaway, D. (1983). Intra-Industry and inter-industry trade in Switzerland 1965-1977. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 119(1), 109 -121.
- Greenaway, D., Milner, C.R. (1983). On the measurement of intra-industry trade, *The Economic Journal*, 93, 900-908.
- Grubel, Herbert G. & P. J. Lloyd (1970). The empirical measurement of intra-industry trade. *Economic Record*, 47, 494-517.
- Herbert, G. & Lloyd, P.J. (1975). *Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*. London: Macmillan (ve New York: John Wiley & Sons).
- Helpman, E., P. R. Krugman (1985). *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Return, Imperfect Competition and the International Economy*. Cambridge Massachusettes: MIT Press.
- Karbuç, F., Silahçı, A., & Çalışkan, Ç. (2008). *Otomotiv sektör raporu*. İstanbul Ticaret Odası Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Şubesi
- Kaya, A. A. & Atış, A. (2007). Türkiye kimya endüstri içi ticaretinin statik ve dinamik analizi: Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 251-291.

- Koçyiğit, A., & Şe, A. (2007). The extent of intra-industry trade between Turkey and The European Union: The impact of customs union, *Journal of Economic and Social Research*, 9(2), 61-84.
- Lee, Young, S (1989). A Study of the determinants of intra-industry trade: among the Pasific Basin countries. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 125, 346–358.
- Lundberg, L. (1982). Intra-industry trade: the case of Sweeden. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 118 (2), 302–316.
- Milner, C. (1988). Weighting considerations in the measurement and modelling of intra-industry trade. *Applied Economics*, 20(3), 295-301.
- Nıroomand, F, (1988). Inter-versus Intra-industry Trade: A note on U. S. trends , 1963 – 1980. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 124
- Posner, M. V. (1961). International trade and technical change. *Oxford Economics Papers*, 13 (3).
- Özamar, G. & Albeni, M. (2009). *Türkiye-AB arasında sermaye ve teknoloji yoğun ürünlerin endüstri içi ticaret düzeyinin gelişimi*. internet üzerinden ulaşılan bildiri.
- Pişkin, S., (2017). Otomotiv Sektörü Raporu, Türkiye Otomotiv Sanayii Rekabet Gücü ve Talep Dinamikleri Perspektifinde 2020 İç Pazar Beklentileri, Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası. Şahin, İ., (2015). Otomotiv Sektörü, İktisadi Araştırmalar Bölümü, Türkiye İş Bankası.
- Şişek, N. (2005). Türkiye'nin yatay ve dikey endüstri-içi dış ticareti. *D.E.Ü İ.İ.B.F Dergisi*, 20(1), s. 43-62.
- Türkcan, K.(2005). Determinants of intra-industry trade in final goods and intermediate goods between Turkey and selected OECD countries. *Ekonometri ve İstatistik*, 1, 20-40. Ünal, E. (2005). *Uluslararası İktisat*. İmaj Yayıncılık.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Gizem Can Yayınları.
- Vernon, R. (1966). International investment and international trade in the product cycle. *Quarterly Journal Of Economics*.
- Yılmaz, Ş.(1987). Endüstri-içi ticaret kavramı üzerine bir deneme. *Gazi Üniversitesi İ. İ. B.F. Dergisi*, 241 – 253.

EXTENDED ABSTRACT

We can say that the emergence of Economic Theory as a field of science started with international economics. The scope of international economic theory is very wide. It starts with theories aiming to explain foreign trade, continues with foreign trade policy; also includes the subjects such as balance of payments, international short and long term capital movements and foreign exchange markets. This article seeks to prove by empirical study; which theory is more appropriate to explain foreign trade, summarizing the relevant issues expressed above to represent international economic theory. Adam Smith's theory of absolute advantage, which is a critique of mercantilism, is considered to be the first international economic theory. According to the theory, countries will be more lucrative compared to pre-trade as a result of removing all restrictions on trade among themselves. Smith establishes a model and proves it. In the model, one country is more advantageous in terms of production costs for one product and the other country for another product. The reason for the beginning of trade is that different advantages of countries. David Ricardo further developed Smith's model and suggested that trading even in comparative advantage situations of countries is more profitable for all than pre-trade situation. However, neither Smith nor Ricardo's model provide information about the volume or terms of trade. Also the reasons of absolute or comparative cost advantages are unknown. Among these questions, the terms of trade and the volume of foreign trade were explained with Marshall's proposal curves, and then the causes of cost advantages were identified with the Heckscher-Ohlin Theorem. Heckscher-Ohlin Theorem was the most accepted theorem to explain foreign trade until 1960s, which is also referred as "classical foreign trade theory". Especially after this date, many theories have been put forward which are commonly called as "new theories". Many theories expressed under the heading of "New Theories" show that classical foreign trade theory is inadequate in explaining foreign trade. In the real world, foreign trade is carried out on millions of goods between nearly two hundred countries and the quality, forms, designs, and other features of these goods are constantly changing. So that it doesn't seem to be possible to explain such complex subject with a single theory. The classical foreign trade theorem is generally based on inter-industry trade, while other trade is defined as intra-industry trade. In this study, the intra-industry trade theory will be emphasized and tested. Until the 1960s, most of world trade was considered to be inter-industrial. The theoretical discussions about foreign trade were mostly made on

the Classical Foreign Trade Model. With the establishment of the European Economic Community, Verdoorn and Kojima's work on the development of trade between the member states has led to the introduction of alternative theories and the emergence of the concept; intra-industry trade. In the same period, econometric studies conducted by Bassa and Grubel on intra-industry trade began to take place in the literature as proofs of alternative foreign trade theories. The fact that a country has both exports and imports in the same commodity or group of goods indicates that it is engaged in intra-industry trade. However, Inter-industry trade requires specialization. If there was specialization, the country should be either an exporter or an importer in one of the industrial branches. If trade is carried out according to the classical foreign trade theory; inter-industry trade is valid, otherwise, intra-industry trade will be subject. A country which engages in inter-industry trade specializes on producing a good in which the country has rich factor density, and its foreign trade is mainly based on the export of this product. Lots of research done on whether Turkey's manufacturing industry engaged in intra-industry or inter-industry trade with neighbor countries or other countries and unions in various product groups based on SITC (Standard International Trade Classification). As a brief result of these researches; Turkey's foreign trade of the products that based on standard technologies is engaged in intra-industry, on the other hand; advanced technology products which require more R&D are associated with inter-industry trade. As it is known, especially in technology intensive products, the European Union Countries carry out most of their foreign trade among themselves. As a result, intra-industry trade within European Union is very common and it is considered to be an indicator of the development degree of those countries. In this study from this point of view; Turkey's intra-industry trade level with European Union-27 in automotive products were measured for the 2000-2016 period. By examining the advance of Turkey's foreign trade structure related to the automotive sector products with the European Union after 2000, Turkey's convergence to European Union's development level in terms of production quality, diversity and technology in mentioned product groups is aimed to be discussed. The high level of intra-industry trade between the countries, especially in automotive products which require advanced technology, is interpreted as the countries have similar development level and factor endowment. The net existence of intra-industry trade was determined in 4 of the 8 sub-areas selected according to the HS codes. In the other four, there is a relatively inter-industrial trade.

NİĞDE ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN İKİ HEYKELCİK: APHRODİTE ANADYOMENE VE ÇIPLAKLIK

Meral HAKMAN*

ÖZ

Bu yayının konusunu Yunan aşk tanrıçası Aphrodite'nin Hellenistik Dönem sonlarında yoğun olarak yapılan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde çok sayıda kopyası olduğu bilinen Aphrodite Anadyomene heykellerinin ortaya çıkışı, gelişimi ve bu kapsamda ele alınan Niğde Arkeoloji Müzesi'ndeki iki Aphrodite Anadyomene heykelciği oluşturmaktadır. Tanrıçanın doğuş mitosunun esas alınarak geliştirildiği bu heykel tipinin ve ortaya çıkış sürecinin müzede bulunan eserler ile beraber değerlendirmesi yapıp Anadyomene'nin gelişimi ve yayılımı ortaya konmuştur. Çalışmada kullanılan temel kaynaklar ise eski çağ şair ve yazarların aktarımları ve konuyla ilgili orijinali Hellenistik Döneme tarihlendirilen Roma Dönemi kopyası heykeltıraşlık eserleridir. Buna göre Aphrodite Anadyomene'nin ayakta duran, çömelen ve oturan olmak üzere üç farklı duruş tarzında betimlendiği görülür. Ayrıca bu üç tasvir de kendi içinde farklı ikonografik özellikler taşımaktadır. Niğde Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eserler ise *ayakta duran çıplak Aphrodite Anadyomene*'nin Roma Döneminde yapılmış bronz adak heykelcikleri örnekleri arasında yer alır.

Anahtar Kelimeler: Anadyomene, Apelles, Aphrodite, heykelcik

TWO STATUETTES AT NIGDE MUSEUM OF ARCHAEOLOGY: APHRODITE ANADYOMENE AND NAKEDNESS

ABSTRACT

This study investigates the rise and development of Aphrodite Anadyomene statuettes which are known to have had many examples in Roman Empire based traditionally on Aphrodite, the Greek goddess of love, towards the late Hellenistic Era and accordingly the two statuettes of Aphrodite Anadyomene located in Nigde Museum of Archaeology. The typology and emergence of this type of statuettes, which is based on the birth myth of the goddess, are analysed along with the aforementioned statuettes in the museum, and the development and spreading of Anadyomene are described. The primary sources of the study are the narratives by poets and composers of ancient times and the Roman sculpture replicas based on the Hellenistic original. Accordingly, Aphrodite Anadyomene is seen to be depicted in three distinct positions as standing, crouched, and sitting. Additionally, the three depictions possess distinctive iconographic features. The pieces in Nigde museum are among the bronze sacrificial statuette samples of standing nude Aphrodite Anadyomene created in Roman period.

Keywords: Anadyomene, Apelles, Aphrodite, statuette

*Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray, e-posta: meralhakman@gmail.com

GİRİŞ

Yunan pagan inancı, tanrı ve tanrıçaların kültlerinin gelişimi noktasında oldukça derin bir yapı göstermiş; bir tanrı, kendisine biçilen tek bir görevle ve epithetle kalmamış, sosyal ve siyasi hayatın içinde fazlasıyla yer edinmiştir. Bu çıkarım eski çağ yazarlarının aktarımlarının ve epigrafik verilerin yanı sıra arkeo-sanatsal veriler yoluyla da ortadadır. Tanrılar çok yönlü tapınım görmüş; savaşın, sanatın, askerlerin, bereketin koruyucusu gibi birbirinden farklı birçok fonksiyona sahip tanrı ya da tanrıça dini hayatta varlığını sürdürmüştür. Epigrafik veriler bu açıdan oldukça fazla bilgi vermektedir. Sanatsal açıdan ise bu durumu en iyi gösteren, tanrıların görevlerine epithetler yoluyla göndermelerin yapıldığı vazolar ve heykeltıraşlık eserleri olmuştur. Bu durumun bir örneği de Yunan sanatındaki Aphrodite'dir. Aşkın ve güzelliğin tanrıçası bazen doğumun ve evliliğin koruyucusu bazen de bereketin ya da zaferin tanrıçasıdır¹. Fakat tanrıçanın betimlerinde görevi her ne olursa olsun betimlenişindeki esas algının hiçbir zaman değişmediğini, ideal kadın vücudunun içinde yer alışıyla görebiliriz. Yani farklı epithetlerinde de görüleceği üzere aşk tanrıçası kimliğinden tamamen sıyrılmamıştır. Tanrıçanın bu açıdan da aslında diğer tanrılardan ayrılan kendine özgü bir yapısı vardır.

Tanrıçanın çok yönlü yapısı ve bu yayının konusu Aphrodite Anadyomene tipiyle ilgili olarak doğuş mitosu oldukça önemlidir. Çünkü bu tipin esas esin kaynağı tanrıçanın ortaya çıkış sürecini anlatan mitoslarıdır. Eski çağ şair ve yazarlarının bu konuda farklı aktarımları mevcuttur. En çok kabul gören mitos, hem tanrıçanın adını hem de görevini doğrular niteliktedir. Ayrıca heykeltıraşlıkta geliştirilen Anadyomene tipi ile denizden çıkan tanrıça arasında doğrudan bir bağlantı olması da doğuş mitosunun bu heykel tipinin ortaya çıkışına en önemli nedendir. Hesiodos'un aktardığına göre Kronos'un, babası Uranaos'un cinsel uzvunu kesip savurmasının ardından Kıbrıs'ta denizin köpüklerinden Aphrodite ortaya çıkmıştır²:

*“Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi bu ak köpükten.*

Önce kutsal Kythera 'ya uğradı bu kız,

Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti.

Orda karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,

Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırtıyordu

Narin ayaklarının bastığı yerden.

Aphrodite dediler ona tanrılar ve insanlar

Bir köpükten doğmuş olduğu için,

Güzel çelenkli Kythera'lı da dediler ona

O adanın kıyılarına uğradığı için,

Kıbrıslı da derler orda sulardan çıktığı için,

Philomedeia da derler hayalardan türedi diye.” (Hesiodos, Theog., 190-200).

Bu anlatıda, tanrıçanın doğuşunun son aşamasında köpüklerden ortaya çıkması, adının Aphrodite olmasına nedendir. Adının kökeni, *köpük* anlamına gelen *αφρος* -*Aphros*'tan gelmektedir ve buna göre tanrıça aphro-genes yani köpükten doğandır (Cyrino, 2010, s. 3). Tanrıçanın isim kökenindeki bu anlamdan uzaklaşarak, aşk ve arzunun tanrısı olması sebebiyle kelime anlamı *Aphrodite*'ye ait olanlar demek olan *Ta Aphrodisia* ifadesi *seks, aşkla ya da cinsellikler ilgili şeyler* anlamında kullanılmıştır (Foucault, 1990, s. 35). Elbette bu kullanım tanrıçanın simgelediklerinin de doğal bir sonucudur.

¹ Örneğin tanrıça Nikephoros epithetiyle zaferi simgeler; Areia ile savaşçıdır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Boedeker, 1974, s. 18 vd.

² Bilinen bu mitosun tersine bazı eski çağ yazarlarının eserlerinde tanrıça Zeus ve Dione'nin kızı olarak geçmektedir. Bkz. Apollodorus, Lib., 1.3; Homer, Il., 5.370; Euripides, Helen, 1098.

Hesiodos'un anlattıklarıyla paralel benzerlikler gösteren başka mitoslar da vardır. *Homeric Hymn 6*'da yine köpüklü denizin dalgaları içinden çıkan "altın taçlı güzel Aphrodite'nin" Horalar tarafından karşılanması ve ölümsüzlük kıyafetleri ve mücevherlerle donatılması anlatılmıştır. Pausanias (Hell. Per., 5.11.8) ise denizden yükselen Aphrodite'nin Peitho tarafından taçlandırıldığından bahseder. Ovidius, (Met., 4.521) yine denizin köpüklerinden çıktığını, Aphrodite'nin ağzından dile getirilerek aktarmıştır. Apuleius, (Met., 6.6) "denizin koyu mavi derinliklerinden çıkan tanrıçanın" yaşam kaynağının dalgalı denizin köpükleri olduğunu söyler. Tüm bu eski çağ şair ve yazarları aslında karaya çıktıktan sonraki Aphrodite'nin fonksiyonuna gönderme yapmaktadır. Denizden çıplak olarak çıktıktan sonra Aphrodite, altın tacı, mücevherleri ve ölümsüzlük kıyafetleriyle güzelliğin ve aşkın tanrıçası görüntüsüne büründürülmüştür.

Tanrıçanın yazınsal varlığı, MÖ 8. yüzyılda yaşamış şair Hesiodos'un Theogonia'sıyla başlar. Fakat tanrıçanın insan yaşamında var oluşu yani *algısal Aphrodite*, Yunan dünyasında bundan çok daha eskiye gitmektedir. Elbette başlangıçta Klasik ya da Hellenistik Dönemde betimlendiği gibi bir görüntü sergilememiştir. Aphrodite zaman içinde temsil ettikleriyle birlikte gelişerek mevcut sanatsal ikonografisine ulaşmıştır. Eski çağ yazarlarına, heykeltıraşlık eserlerine ya da vazo betimlerine bakıldığında, Aphrodite Yunan'dır ya da Yunan tanrıçasıdır. Fakat kökeninin nereden geldiği sorusu da bu noktada önemlidir. Haklı ve yaygın görüşe göre, yapısında doğuya özgü etkiler görülen tanrıçanın köklerini de doğuda aramak gerekmektedir.

Mezopotamya ve civarında İştar, İnanna ve Fenike topraklarında Astarte ve hatta Anadolu'da Kybele gibi tanrıçalarla olan benzerliklerinden ve kronolojik önceliğinden dolayı bu tanrıçanın kökeni doğuya gitmektedir. Hatta Aphrodite-Adonis³, Kybele-Attis ve İştar-Tammuz mitlerinde onların aşklarının ölümü, kuraklığın sebebi olarak düşünülmüş ve bu nedenle de dönem insanı onlar için bereket ritüelleri ve festivalleri düzenlemiştir. İştar, İnanna ve Astarte de Aphrodite gibi aşk tanrıçasıdır. Tanrıçanın kökenini ararken mitoloji ve betimlemelerinde benzer yönler olsa da doğuda bahsi geçen tanrıçaların özellikle bereket ve savaşçı özelliklerinin de ön plana çıktığını söylemek gerekir. Onların fonksiyonlarının çok daha kompleks bir yapıda olduğu aşıkardır. Oysa Aphrodite'nin farklı görevleri olan mitleri var olsa da o, nihayetinde yine aşkın tanrıçasıdır. Hiçbir zaman doğrudan bereketin ya da savaşın tanrıçası olmamıştır. Yer aldığı tüm mitoslarda aşk tanrıçası özelliği her zaman ağır basmıştır. Tanrıçanın Yunan anakarasına gelmeden önceki en erken betimlerinden biri, doğuş mitosunun olduğu Kıbrıs'ın Geç Bronz Çağı'na gider. Kıbrıs'ta Aphrodite'ye dair en erken izler MÖ 1450-1200 arasındaki döneme tarihlendirilen kuş yüzlü erotize edilmiş figürinlerdir. Bu figürinler özellikle Lübnan'daki Bekaa Vadisi'nde ve Suriye'de bulunan çıplak kadın figürinleriyle oldukça benzer özellikler taşır (Budin, 2014, s. 196-198). İkonografik açıdan kendisinden daha önce ortaya çıktığı bilinen bu heykelcikler ile benzerliği tartışılmazdır. Kıbrıs'ın Yakın Doğu ile olan ticari ilişkilerinden dolayı tanrıçanın kökeni bu topraklara kadar uzanmaktadır. Kuş yüzlü figürinlerde, figürün vücudu çıplaktır ve her iki eli de göğüs altına getirilmiştir. Kalçaları bazen Venüs heykelciklerini andırır tarzda anormal ölçülerde bazen de normal boyutlarındadır. Budin'e (2014, s. 195-216) göre erotize edilmiş bu tanrısal imaj, Kıbrıs'tan çıkmış, önce Ege'ye daha sonra da Yunanistan'a gitmiştir. Elbette bahsi geçen bu figürinler tanrıçanın erken betimi değildir; Yunan aşk tanrıçasının ortaya çıkmasından önce yani Aphrodite olma sürecinde, etkileşimin kaynağı olarak düşünülmelidir. Kökenini aradığımız doğuda ve Yunan topraklarına geliş sürecine dek, aşkın ve bereketin tanrıçası çıplak olarak betimlenmiştir. Fakat günümüze ulaşan Yunan heykeltıraşlık eserlerine bakıldığında bu konuda bir mutaassıplık söz konusudur. Tanrıça özellikle vazo betimlerinde olmak üzere giyimlidir ve bir anda çıplak-yarı çıplak olarak betimlenmeye başlamamıştır. Bu süreç oldukça yavaş işlemiş, tanrıçanın çıplaklığı hemen kabul görmemiştir. Heykeltıraşlık eserlerinde en erken transparan etkinin verildiği dönem ise Erken Klasik Dönem sonlarıdır.

Özellikle Klasik Dönem heykeltıraşlık eserlerinde Aphrodite'nin kıyafetinin şeffaflaşmaya başlaması ve hatta çıplaklık etkisi yaratılması, Hellenistik Dönemde ortaya konan tiplerin öncüleri olmuştur. Tanrıçanın kıyafetinin şeffaflaşarak çıplak algısı yaratıldığı ilk eser, 1887 yılında Villa Ludovisi'de

³ Aphrodite ve Adonis hikayesi bir çok eski çağ yazarı tarafından aktarılmıştır. Bkz. Ovid, Met. 10. 522 & 705; Nonnus, Dion. 42.1; Pseudo-Apollodorus, Bibl. 3. 183; Orphic Hymn 56, Adonis.

bulunan ve MÖ 470-450 yıllarına tarihlendirilen Ludovisi Tahtı'nın uzun yüzünde yer alan kabartmadır⁴. Bu kabartmada tanrıçanın doğuş mitosunu konu almıştır ve denizden çıkarken yanında bulunan iki Hora tarafından denizin sularından çıkmasına yardım edildiği görülmektedir. Mitosuna uygun olarak bu sahnede tanrıça Aphrodite Anadyomene'dir. Fakat suyun içinden yükselmesine karşın tanrıçanın vücudunun açıkta kalan yerlerinin çıplak bırakılmasına cesaret edilmemiştir. Buna rağmen denizin suyunun ıslattığı kıyafeti vücuda yapışık ve şeffaf gösterilerek göğüs, kaburga kemikleri ve göbeğinin belirgin yapılması izleyici cephesinden çıplak algılanmasına neden olmuştur. Bu kabartma dönemin erken ve ilk cesur denemeleri arasında yer alır.

Ludovisi kabartmasından daha sonra yapılan ve tanrıçanın daha cesur betimlendiği heykeltıraşlık eserleri, Yüksek Klasik Dönem ortalarına tarihlendirilir. Aphrodite Valentini (MÖ 420-10), Yaslanan Aphrodite (Daphne'li Aphrodite) (MÖ 420) gibi orijinaleri Klasik Döneme tarihlendirilen eserlerde görüleceği üzere, tanrıçanın hareketli vücudunu saran kıyafetinin altında vücudunun hatları belirgindir ve erotize etki vermek istenmiştir. Aphrodite Valentini'nin (**Şekil 1**) (Stewart, 2013, s. 626) vücudunun üst kısmına yapışmış ve ıslak görümlü kıyafetinin altından, göğüs uçları ve göbek deliği de dahil olmak üzere transparan bir şekilde betimlendiği görülür. Bu hali ile Ludovisi kabartması ile de benzerliği dikkat çekmektedir. Ayrıca ağırlığı taşıyan sağ bacağına, kasık kısmından itibaren sardığı kıyafeti aşağıya doğru sarkarak kapatmışken; hareketli olan sol bacağına, kumaşı ayağının üstüne kadar yapışmış bir şekilde şeffaf verilmiş, bacağının tüm hattı ortaya çıkarılmıştır. Giyimli ve bir sütuna ayakta dururken Yaslanan Aphrodite tipinde (Stewart, 2012, s. 273) ise gövdenin üst kısmı yarı transparan betimlenmiştir; Aphrodite Valentini kadar cesur davranılmamıştır. Bu konuda en iyi örneklerden biri de orijinali MÖ 400 civarına tarihlendirilen *silah kuşanmış Aphrodite*'dir (Flemborg, 1995, s. 118). Tanrıça sol elinde kılıç tutarken ve khiton üstüne kılıç kayışı geçirilmiş bir şekilde betimlenmiştir. Ancak kıyafet vücuduna o kadar yapışmış bir şekildedir ki çıplaklık algısı yaratmaktadır. Orijinalinin MÖ 410 civarında yapıldığı bilinen Aphrodite Frejus heykelinde ise tanrıçanın sol göğsü açıkta bırakılmış ve kıyafeti baştan aşağıya vücudunun hatlarını gösterecek şekilde şeffaf yapılmıştır. Bu tip, Roma'da Venüs Genetrix'e model olmuştur (Rosenzweig, 2007, fig. 38) (**Şekil 2**) Tüm bu eserler, Aphrodite heykeltıraşlığında tanrıçanın çıplak olarak betimlenişine giden cesaretin yavaş adımlarıdır. Klasik Dönemin farklı tiplerinde tanrıça, çıplaklık algısı yaratacak şekilde ya da transparan bir etkiyle betimlenmiş ve böylece Praxiteles'in Knidoslu Aphroditesi'ne zemin hazırlanmıştır.

Klasik Dönem sonu Aphrodite heykelleri arasında en ünlü ve heykeltıraşlık açısından en önemli olanı, şüphesiz Praxiteles'in⁵ Paros mermerinden yaptığı Aphrodite'si (**Şekil 3**) olmuştur. Plinius'a göre (Nat.Hist., 36.20) Kos Adası tarafından heykeltıraşa sipariş edilen Aphrodite heykeli, çıplak olduğu için kabul edilmemiş, onun yerine giyimli bir tanrıça heykeli istenmiştir. Kosluların çıplak olduğunu öne sürerek istemediği bu heykeli Knidoslular almıştır. Böylece tanrıçanın ilk defa çıplak bir kült heykeli kullanılmıştır. Çıplak olarak ayakta duran tanrıça, bir eliyle kasık kısmını kapatırken, diğer eliyle yanında bulunan hydriadan kıyafetini almak üzere hamle yapmışken betimlenmiştir. Dolayısıyla bu heykelde tanrıçanın, banyo öncesi veya sonrasında çıplak olarak yakalanmış algısının yaratılmak istendiği görülür. Bu da Aphrodite'nin erotize edilen havasına mahcubiyetin de eklenmesine neden olur. Praxiteles'in Knidoslu Aphrodite'sinden sonra yapılan tanrıça heykelleri birçok farklı heykel tipine de örnek olmuştur. Ayrıca çok sayıda kopya heykel ve heykel tiplerinden örnek alınarak yapılan figürinler de Geç Hellenistik ve Roma dönemlerinde özellikle adak amaçlı kullanılmak üzere yapılmıştır.

Aphrodite Anadyomene'nin Ortaya Çıkışı

Anadyomene, tanrıçanın Uranos'un menisinin denize savrulmasının ardından denizin köpüklü dalgalarından ortaya çıktığı mitinden dayanak alınarak geliştirilmiş bir heykel tipidir. Tanrıça, ölümsüz güzelliği ve görkemiyle ortaya çıkan, ilahliliği gözden kaçmayan, denizden göğe yükselen tanrıçadır. O, Yunanca yükselmek anlamına gelen fiil *anaduomai*'den türemiş anadyomene, yani *yükselen, büyülenmiş gözler önünde yükselen*'dir (Cyrino, 2010, s. 5; Jessen, 1894, 2019). Anadyomene tam

⁴ Ludovisi Tahtı (Boston Kabartması ile birlikte) tarihsel ve sanatsal açıdan tartışılmalı eserler arasında yer alır. Bu konu hakkında yerinde tespitlerin yapıldığı güncel bir tartışma için bkz. Sande, 2017, s. 23-51.

⁵ MÖ 375-335 yılları arasında çalışmış olan heykeltıraş, Ploutos ve Eirene heykelinin heykeltıraşı olan Kephisodotos'un oğludur. Bundan dolayı çalışma yıllarının başında babasının etkisinde kalmıştır. Praxiteles, Kos ve Knidos Aphrodite heykelleri dışında Pseulimene, Artemis, Leto, Apollon ve satyr heykelleri yapmıştır (Uğurlu, 2002, s. 378-381).

olarak tanrıçanın denizden çıktığı anda saçlarının suyunu alırken betimlenmiş halidir. Bu mitosun heykeltıraşlıktaki yansıması ise tanrıçanın banyo sonrasında saçlarındaki fazla suyu alırken betimlenmesidir. Dolayısıyla Anadyomene, *saçlarının suyunu alan Aphrodite* olarak da nitelendirilebilir. Sanatta bu pozunu ilk defa ortaya çıkaran kişinin o dönemde resimleriyle ünlü Apelles⁶ olduğu kabul edilir. Sanatçıya ait bir tablo üzerinde yer alan bu tip yaygınlaşarak hem heykeltıraşlık eserlerinde hem de vazo betimlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Plinius'un (Nat.Hist., 35.36) aktardığına göre, Aphrodite Anadyomene resminde Apelles'in modeli Büyük İskender'in sevgilisi Pancaste'dir. Sanatçının, tanrıçanın resmini nasıl yapacağına karar verdiği anı anlatan bir diğer eski çağ yazarı Athenaeus'un (Deip., 13.59) aktardığına göre, hem Praxiteles hem de Apelles, dönemin ünlü hetaira'sı Phryne'nin Eleusis'de kıyafetini çıkarıp saçlarını salarak denize çıplak girişini seyretmiştir. İşte o zaman Apelles, Kos Asklepios Tapınağı için yapacağı resimde Aphrodite Anadyomene'yi kullanmaya karar vermiştir. Bu iki yazara göre Apelles'in resmi için esinlendiği kişinin kimliği tartışmalı olsa da sanatçı, modelinin vücudunda Aphrodite'yi görmüş ve eserini buna göre ortaya koymuştur.

Apelles'in bu resmiyle ilgili eski çağ yazarlarının verdiği farklı bilgiler vardır. Herodas'ın (Mime, 4. Mime) eserinde Kynno ve Kokkale isimli iki kadın, Kos Asklepios Tapınağı'nı gezerken tapınaktaki resim ve heykellerden bahseder, fakat ilginç bir şekilde Anadyomene tablosunun bahsi geçmez. Ancak Strabon, 14.2.19 bu tapınakta " ... vaktiyle burada duran Anadyomene Aphrodite'si vardı; fakat şimdi o Roma'da tanrıallaştırılmış Caesar'a ithaf edilmiştir, böylece Augustus babasına, ailesinin kadın kurucusunu ithaf etmiş oluyordu. Tablo karşılığı Kos'luların, uygulanan vergiden yüz talantonluk bir indirim sağladıkları söylenir", diyerek hem Apelles'in tablosundan hem de tablonun Roma'ya gidişinden bahseder.

Tanrıçanın bu yolculuğunun esas amacı, Roma'nın köklerini oluşturmaktır. Aphrodite kültü, Augustus ile başlayan Iulius-Claudius sülalesi zamanından itibaren Roma İmparatorluğu'nun en önemli kültü haline gelmiş ve kurucu kült görevi görmüştür. İmparatorluğun kökleri tanrıçaya dayandırılarak hem imparatorluk hem de hanedanlık için tanrısal güç yaratmak istenmiştir (Zanker, 2007, s. 195). Bu nedenle Augustus bu resmi, Kos'tan Roma'ya getirttikten sonra Iulius Caesar Tapınağı'na hediye etmiştir. Zaman içinde bu eser hasar görmüş ve çürüme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Resmi restore edecek kadar becerikli bir usta bulunamamış, bu nedenle Nero'nun emri üzerine bir kopyası yaptırılmıştır. Orijinal çalışmanın restorasyonu ise Vespasianus döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu resmin bir de heykel haline getirilmiş versiyonu olduğu iddia edilmiştir, fakat bu esere dair araştırmalar sonuçsuz kalmıştır (Havelock, 2007, s. 87-88; Jessen, 1894, s. 2020).

Apelles'in bu tablosunda tanrıçanın ne şekilde betimlendiği konusunda tartışmalar vardır. Buna göre tanrıça saçlarındaki köpüğü ya da suyu sıkarken ya vücudunun yarısı su içindeydi ya da deniz kıyısında çıplak veya yarı giyinik bir şekilde aynı pozunu sergilemekteydi (Havelock, 2007, s. 87-88). Konumuzla ilgili olarak tanrıçanın saçlarının suyunu alan duruşunda ise bir problem olmayışı bu açıdan önemlidir. Dolayısıyla esas problem tanrıçanın giyinik ya da yarı-giyinik olması ile ilgilidir. Bu noktada bazı önemli sorular ve cevaplar ortaya çıkmaktadır: Denizin içinde ya da denizden çıktıktan sonra betimlenen tanrıça giyimli ya da yarı giyimli midir? Yani bir sanatçı, denizden çıkan tanrıçasını dinsel ve toplumsal baskı nedeniyle giyimli göstermek zorunda mı kalmıştır; yoksa konu seçiminde gösterdiği cesarete paralel ve hikayesine de uygun olarak tanrıça çıplak mıdır? Bir diğer soru da tanrıça heykeltıraşlık betimlerinde giyimli-yarı giyimli ve çıplak olarak betimlendiyse, tabloda sanatçı bu kıyafet kronolojisini dikkate alarak mı hareket etmiştir? Tüm bu soruların ortaya koyduğu tartışma epigrafik ya da arkeolojik yeni kanıtlar ortaya çıkmadığı sürece sonlanmayacak olsa da, Apelles'in yaşadığı dönem göz önüne alındığında, onun, tanrıçayı denizden çıplak olarak çıkışını betimlemiş olması daha olası gözükmektedir.

Apelles'in tablosundaki bu sorular elbette heykeltıraşlık eserleri için geçerli değildir. Muhtemelen heykeltıraşlar bir ressamın tablosundaki gibi geniş bir alana ya da arka plana sahip olmadıkları için

⁶ Portre resimleri de yapan Apelles'in en iyi müşterisi Büyük İskender olmuştur. Öyle ki İskender sevgilisi Pancaste'nin portresini çizmesi için onu sanatçıya göndermiştir (Plinius, Nat. Hist., 35.36).

Apelles'in resmini yorumlayarak tanrıçayı banyo öncesi ya da sonrasında göstermişlerdir. Bundan dolayı da günümüze ulaşan eserlere bakıldığında tek bir Anadyomene tipi yerine farklı ikonografilere sahip eserler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında yarı giyiniğe kıyasla daha çok çıplak versiyonun adaptasyonunun günümüze kadar geldiği görülür. Ancak bu durum da farklı tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bernoulli, örtülü olan kadın vücudunun çıplak olandan daha önce geldiğini öne sürerken birçok bilim insanı bu görüşü kabul etmemiştir. Ancak kesin olan, Knidoslu Aphrodite'de olduğu gibi, Apelles'in resminin kendisinden sonra birçok sanatçıya hızlıca ilham vermiş olmasıdır (Havelock, 2007, s. 87-88).

Praxiteles'in cesur yorumundan sonra tanrıçanın heykeltıraşlık eserlerindeki çıplaklığı olağan hale gelmiştir. Aphrodite'nin Klasik Dönemdeki transparan da olsa giyimli betimlerinin tersine Hellenistik Dönemde çıplak olarak yapılmasının temel sebebi erkek voyerizmidir. Aslında bu voyeristik düşüncenin erkek doğasında her daim var olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü üst sınıfa mensup olsa dahi aile üyesi kadınların sosyal hayatta özgürlükleri sınırlıydı; evinin dışında tamamen özgür olan kadınlar ise hetairalardı. Gündelik hayatlarındaki bu kısıtlama ve ayrıca mutaassıp giyim tarzı ile kadının evinin dışında fazla görünmeyişi erkeklerdeki bu düşünce biçimine elbette etki etmiştir. Bu anlamda kendi cinsel dürtülerine tanrıçalarının bu şekilde karşılık vermesinde erkeklerin herhangi bir mahsur görmedikleri de açıktır. Bu nedenler merkezinde heykeltıraşlar artık tanrıçalarını çıplak olarak betimlemekten çekinmemiştir. Ancak bu Aphrodite'nin çıplaklığında *edepsiz* bir durum olduğu anlamında algılanmamalıdır. Erkeklerin algısının bu yönde olduğu kabul edilse bile Aphrodite'nin Anadyomene tiplerinin tamamında çıplaklığın oldukça naif bir şekilde verildiği gözlemlenmektedir.

Tanrıçanın çıplaklığının naifliği konusunda ilk olarak cinsel organının betimlenişinden bahsetmek gerekir. Aphrodite heykellerinde cinsel organı, boyanarak ya da bir keski kullanılarak kasık hattı şeklinde verilmiştir. Aslında Aphrodite gibi çıplak olarak betimlenen kadın heykellerinde genital organın detaylandırıldığı görülmemektedir. Bu durum, kadınların kasık tüylerini almaları, cinsel organın davetkar ifade edilmek istenmeyişi ya da utanma duygusuyla ilişkilendirilebilir (Barrow, 2018, s. 44-45). Esasında kasık kıllarının verilmeyişi, tanrıçanın ideal kadın vücudu algısına ters düşeceği için de tercih edilmemiş olmalıdır. Ancak gerçekten tanrıça erotize edilmek istenmiş olsaydı cinsel organının detaylı betimlenilmesinden çekinilmeyeceği de açıktır. Bu tasvir tarzı tanrıçanın çıplak heykellerinin bütünüyle erotize edilmiş düşüncesinden uzaklaşmasına en iyi açıklama olmalıdır. İkinci olarak ise tanrıçanın çıplak betimlendiği farklı tiplerinde örtünmek üzere ya da kıyafeti düşmek üzereyken, bazen çekingen verilmiş olması erotize bir görüntüden uzaklaşmasına nedendir. Ayrıca heykelerde heykeltıraşına poz veren bir çıplaklık yaratılmadığı da rahatlıkla görülmektedir. Aphrodite'nin Anadyomene (Ἀναδυομένη) tipi de poz veren görüntüden uzak bir yapıdadır.

Heykel sanatında tanrıçanın tercih edilen tipi haline gelen Aphrodite Anadyomene heykellerinde, üç önemli duruş ve ikonografi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar tanrıçanın ayakta duran, oturan ve çömelen Anadyomene tipleridir. Ancak bu üç farklı duruşta da ortak hareket, tanrıçanın yukarı kaldırarak saçına yönelttiği elleriyle saçlarının suyunu almasıdır. Bu hareketin ortak oluşu da zaten onun Anadyomene olmasıyla alakalıdır.

Aphrodite Anadyomene'nin *çömelmiş* şekildeki pozunun en güzel betimlenişini, MS 1. yüzyıla tarihlendirilen Rhodoslu Aphrodite'de görürüz (**Şekil 4**). Rodos Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bu eser, Bithynia'lı Doidalses'in MÖ 3. yüzyıl sonlarında yaptığı orijinal eserin kopyasıdır (Havelock, 2007, s. 81). Tanrıça kollarını yukarı kaldırarak kalın dalgalı ve gür saçlarını yumuşak bir şekilde tutarken betimlenmiştir. Baş çömeldiği yöne doğru eğildikten sonra sağa döndürülmüştür. Yüzü cepheden tasvir edilmiş olan tanrıçanın sol eliyle tuttuğu saçlarından su akar izlenimi edinilmektedir. Bu özellikleriyle oldukça çarpıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Torso olarak günümüze ulaşan eserlerde ise tanrıçanın bir omuzunun yukarı, diğerinin aşağıya doğru yönlendirilmesinden dolayı bu tipin şüpheye yer vermeyecek biçimde net olarak anlaşıldığı görülür (Museibologna, t.y.). Bu tipin heykelcik örneklerinde ise genel olarak heykel tipinin esas alındığı görülür. Fakat bazı heykelciklerde tanrıçanın başında yüksek bir stephane bulunur. MS 1-2. yüzyıla tarihlendirilen bir heykelcikte tanrıça, yüksek stephanesinin altından uzanan saçlarını Anadyomene tarzında toplarken tasvir edilmiştir (British Museum, t.y.). Şunu da belirtmek gerekir ki çömelen Aphrodite tipinde tanrıça her zaman Anadyomene

olarak betimlenmemiştir. Bu duruş biçiminde tanrıça, banyo yapan ölümlü bir kadın doğallığında vücudunu yıkarken de görülür. Çömelen Anadyomene tipinde tanrıça yukarı kaldırdığı kollarıyla saçlarını tutarken/tutmak üzereyken betimlenirken; bu tip dışında kalan eserlerde tanrıça çömelerek kolunu, kol altını ya da vücudunun üst kısmını yıkarken tasvir edilerek çeşitlendirilmiştir. Aphrodite Anadyomene’de kolların bu hareketinden dolayı gövdenin üst kısmının çıplaklığı daha ön plana çıkmış ve erotize bir etki yaratmıştır. Oysa sadece Çömelen Aphrodite tiplerinde tanrıçanın çoğunlukla kollarıyla gövdesini kısmen de olsa kapattığı görülür. Ayrıca MS 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilen ve yine Doidalses’in heykelinin Çömelen Aphrodite çeşitlemesinde tanrıça, yanında Eros ve kuğu ile betimlenmiştir (Brinkerhoff, 1978/1979, s. 84-85) (**Şekil 5**). Eros, tanrıçanın arkasında, sağ tarafından ona doğru yönelmiş olarak ve kuğu ise yine arkada sol tarafında, bir destek vazifesi görececek şekilde yerleştirilmiştir.

Diğer iki tipe kıyasla daha az karşılaşılan *Oturan Aphrodite Anadyomene*’nin en iyi örneklerinden biri ise Aphrodisias’ta Geç Roma Dönemine tarihlendirilen Atriumlu Ev’de bulunan Aphrodite alınlığındaki kabartmada yer alır. Cepheden betimlenmiş, bacak bacak üstüne atmış olan tanrıça çıplak betimlenmiştir ve istiridye kabuğu üzerinde oturmaktadır. Vücudu alışılmış Aphrodite tiplerinde olduğu üzere hafif dolgunudur. Göbeğinin alt kısmı, kasiğe kadar biraz daha etlidir ve kasiğe geçiş yumuşak bir hatla verilmiştir. Kabartmada tanrıça saçlarının suyunu almak yerine, ikiye ayırdığı uzun saçlarını elleriyle yukarı kaldırarak tutarken tasvir edilmiştir. Bu hareketinde vücudunda her hangi bir yönelmenin olmadığı ve bu nedenle de cepheselliğinin bozulmadığı görülür. Bu kabartmada, alışılmış ikonografisinde tanrıçanın yanında bulunan yardımcı kadınlar (Horalar) yerine Tritonlar ona eşlik etmektedir. Tanrıçanın yanında bulunan Tritonlar, bir taraftan tanrıçaya hayranlıkla bakarken diğer taraftan deniz kabuğunu tutarak Aphrodite’yi taşımaktadırlar. Aslında bu kabartmada tanrıça, yanındaki yardımcılarından dolayı Aphrodite Anadyomene görüntüsünde bir deniz tanrıçası olarak betimlenmiştir (**Şekil 6**) (“Aphrodisias Kazıları”, t.y.). Bu alınlıktaki tasvirin bir benzeri ise Mısır’da MS 4-5. yüzyıla tarihlendirilen kireçtaşı bir kabartma üzerinde görülür (**Şekil 7**)(Louvre Museum, t.y.). Kabartmanın merkezinde istiridye kabuğu önünde yer alan Aphrodite, Anadyomene pozundadır. Aphrodite burada otururken betimlenmiştir; ancak bu hareket kalça kısmından çok dizlerinin hafif kırılarak verilmesiyle sağlanmıştır. Bu nedenle daha çok istiridye kabuğu üzerine oturmak üzereyken betimlenmiş gibi algılanmaktadır. Tanrıça, aşağı doğru döndürülerek salınan kalın tutam saçlarını yukarı kaldırdığı eliyle tutmaktadır. Boynunda, ucu iki göğüs arasına yerleştirilmiş kalınca bir kolye bulunmaktadır. Tanrıçanın iki yanında ise Aphrodisias’ta olduğu üzere tritonlar yer almaktadır. Aphrodite’nin sağında bulunan tritonun boynunda tanrıçanın taktığı kolyenin aynısı vardır. Ancak diğer tritonun boynu boş bırakılmıştır. Aphrodite’ye eşlik eden Tritonlar Aphrodisias’ta sakallı, olgun yaşlarında; bu kabartmada ise cepheden tasvir edilen iki mitolojik karakter bir demon görüntüsünde tasvir edilmiştir. Sonuç olarak bu kabartmaların tasvir biçimleri göz önüne alındığında Aphrodisias’ta istiridye kabuğuna oturan tanrıçanın Tritonların desteğiyle havaya kaldırılarak yükseltileceği; Mısır örneğinde ise istiridye kabuğu üzerine oturmasına yardımcı oldukları anlık zamanın betimlendiği izlenimi edinilmektedir.

Bu nadir eserler dışında tanrıçanın sadece otururken betimlendiği örnekleri ile daha sık karşılaşılar. Oturan Aphrodite heykel ve mimariye bağlı kabartmalarda Klasik Dönemden itibaren yapılmaya başlanır. Özellikle Erken Hellenistik Dönem ile beraber heykeltıraşlık sanatında yoğun olarak tercih edildiği bilinir (Schaus, 2014, s. 117, 131; Merker, 2000, s. 234-236). Bu eserlerde ise tanrıçanın giyimli, çıplak ya da yarı çıplak olarak farklı kompozisyonlarda olduğu görülür.

Ayakta durur şekilde betimlenen Anadyomene’nin en karakteristik örnekleri Vatikan’da ve Roma’daki Palazzo Colonna’dadır (Havelock, 2007, s. 87-88). Vatikan’da yer alan heykelde tanrıça yarı giyimli olarak betimlenmişken (**Şekil 8**), Palazzo Colonna’da (**Şekil 9**) çıplak olduğu görülür. Her iki şekilde de yapıldığı bilinen bu tipin hem mermer hem de bronz örnekleri ile sıklıkla karşılaşılar. Bu tipte betimlenen çok sayıda eserdeki ikilemden dolayı, ayakta duran Anadyomene tipi kendi içinde çıplak ya da yarı çıplak (giyimli) olarak iki ayrı grupta değerlendirilir.

Vatikan ve Palazzo Colonna’da bulunan heykellerde olduğu gibi tanrıça, elleri saçlarına uzanır halde betimlenmiştir. İdealize edilmiş kadın vücudu içindeki tanrıça, tüm naifliği ile saçlarının suyunu almaktadır. Yarı giyimli ya da çıplak da olsa genel olarak vücut hatlarının ve geçişlerin oldukça zarif

verildiğini söylemek gerekir. MS 1. yüzyıla tarihlendirilen, 15.7 cm yüksekliğinde Roma kopyası bir heykelcik üzerinde (Hildebrandt, 2008, s. 26-28) tanrıçanın sola doğru yönelmiş vücudundan dolayı göğüs ve karın kısmındaki yönelmenin de çok iyi verildiği, yukarı kaldırdığı kollarından dolayı karın kısmındaki hafif kasılmayı, nefesini tuttuğu, o anlık zaman dilimini görmek mümkündür. Ayrıca çoğu eserde de görüldüğü üzere, burada da tanrıçanın cinsel organı hafif etli bir şekilde kasık hattı olarak verilmiştir. Yarı giyimli eserlerde ise kıyafetin sıkı sıkıya belden aşağısına sarıldığı ya da düşmek üzere olduğu görülür. Kıyafetin iki farklı giydirilme şekli izleyici cephesinden farklı algılanmak üzere kurgulanmıştır. Elbette vücudunu saran kıyafetin düşmek üzere olduğu görüntüsünde tanrıçanın erotize edilmek istendiği aşıkardır. Ayakta duran Anadyomene'nin çıplak ve yarı çıplak oluşlarıyla Apelles'in resmindeki betime en çok yaklaşan eserler olduğu düşünülür. Çoğu bilim insanı bu görüşü benimsemişken Havelock (2007, s. 87-88) çok sayıda Aphrodite heykelinin bir mekanla ilişkilendirilmesinden dolayı herhangi bir kopyanın Apelles'in resmindeki betimle karşılaştırma yapma noktasında bu örneklerin belirleyici olduğunu söylemenin yanlış olacağı düşüncesindedir. Elbette tanrıçanın kronolojik betimlemelerine göre bir sonuca ulaşma çabasında olunsa da yazınsal ya da arkeolojik yeni kanıtlar ortaya çıkmadığı sürece bunlar varsayımdan öteye gitmeyecektir.

Çıplak ya da yarı giyimli Anadyomene heykellerin yanı sıra heykelciklerde de bu tipi görmek mümkündür. Pişmiş toprak ya da bronz malzemedeki yapılan bu heykelcikler, Geç Hellenistik Dönemde adak olarak kullanılmaya başlanmış; Roma İmparatorluk Döneminde ise heykelciklerin aynı amaçla kullanımı çok fazla yaygınlaşmıştır. İmparatorluk döneminde Iulius Claudius Sülalesi'nin köklerinin Aphrodite'ye dayandırıldığı düşünüldüğünde, tanrıçanın kültüründe bu heykelciklerin yer alması ve yaygınlaşması da olağan görünmektedir. Anadolu'nun da her iki dönemde de aynı paralellliği gösterdiği bilinmektedir.

Ayakta duran Aphrodite Anadyomene, kollarının baş kısmına doğru uzatılması hareketinden dolayı Aphrodite Diadumene (**Şekil 10**) ile de benzer ikonografik özellikler taşımaktadır. Esasında tanrıçanın Anadyomene kadar yoğun tercih edilmeyen bu Diadumene tipinin Aphrodite algısı içinde ortaya çıkması ilginçtir. Muhtemelen tanrıçanın köklerinin ona dayanak gösterildiği ya da denizcilikle bağlantı kurularak kültürünün ön plana çıktığı yerleşimlerde bu tipin ortaya çıktığı düşünülebilir; heykeltıraşlık kanıtları da bu yönde ortaya çıkmaktadır. Hem Anadyomene hem de Diadumene'nin kollarını başa doğru yöneltme hareketinden dolayı, baş kısmının ya da kolların kırık olduğu heykeltıraşlık eserlerinde, hangi tipin anlatıldığı noktasında problemler ortaya çıkmakta ve dikkatli incelemeler gerektirmektedir. Aphrodite Diadumene olarak kabul edilen eserlerden biri Esquiline Venüsüdür. Villa Palombara yakınında bulunan ve Hadrianus zamanına (MS. 117-138) tarihlendirilen bu heykelin kolları kırılmıştır (Charbonneau, 1943, s. 44). Buna rağmen gövdenin sağa doğru yönelen duruşuna uygun olarak omuzların yönlendiriliş şekli ile Polykleitos'un Diadumenos'u ile benzerliği aşıkardır. Ayrıca bu eserde Diadumene pozunu, tanrıçanın alınına dökülen saçlarının hemen arkasında başının etrafına sarılı olarak betimlenen diademi ile kendini göstermektedir. Bu tipin en bilindik bir diğer eseri Kyzikos Aphroditesidir. Walters Art Gallery'de bulunan Diadumene tipinde (Furtwängler, 1901, s. 177-181) tanrıça başına bir defa doladığı genişçe bir bant şeklindeki diademini arka taraftan alarak, önde birleştirmek üzere hamle yapmak üzereyken betimlenmiştir. Polykleitos'un Diadumenos'u pozundaki vücudu ise Aphrodite'nin hafif dolgun ve kadınsı görüntüsüyle birleşmiştir. Bu eserler Diadumene tipini ortaya koyan özellikler içerdiği için tanrıçanın bu eserlerdeki pozunu kesin olarak görmek mümkündür. Ancak başı ve kolları korunmamış olan Kyrene'li Aphrodite heykeli için iki tipin de karşılaştırmasının yapılması ve nihai bir sonuca varmak oldukça güçtür. Gardner tarafından Erken Hellenistik Döneme tarihlendirilen bu heykel için Anadyomene tipi önerilmiştir (Gardner, 1920, s. 203). Fakat vücudun betimleniş tarzına göre yapılan değerlendirmede Diadumene tipi de yanlış bir öneri olmayacaktır.

Niğde Arkeoloji Müzesi'ndeki Aphrodite Anadyomene Heykelcikleri

Anadolu'daki Likya, İonia, Karia gibi bölgelerin birçok kentinde Aphrodite Anadyomene adak heykelcikleri ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen bölgelerin dinsel karakteri Yunan ve Roma'dan hiçbir zaman uzak olmamış, tam tersine çoğunlukla aynı yapıyı göstermiştir. Buna karşın Kapadokya Bölgesi kendine özgü ve içe dönük yapısı ile kıyı bölgelerinden farklı bir yapı sergiler. Yunan tanrı ve tanrıçalarının yerleşik kültürleri olmasına rağmen günümüze ulaşan mimari yapılar, heykeltıraşlık eserleri gibi arkeolojik verilere bakıldığında eldeki verilerin kısıtlı olduğu görülür. Bu nedenle bölgenin kentlerinde

ele geçen buluntular dini karakterinin anlaşılması ve aydınlatılması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla Niğde Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve bu kentte ele geçirilen Aphrodite Anadyomene heykelticikleri de hem kentin hem de bölgenin kült yapısına katkı sağlayacaktır.

Niğde Müzesi'nde 4.1.84 ve 1.1.46 envanter numaralı ve Aphrodite Anadyomene pozunda iki heykelticik mevcuttur. İki heykelticik de çıplak ve ayakta duran Aphrodite Anadyomene tipindedir. Niğde kentinde şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Aphrodite'ye ait doğrudan bir tapınak ortaya çıkarılmamıştır. Fakat Geç Hellenistik Dönemden sonra adak heykelticik olarak kullanımının kentte de yaygınlaştığı düşündürülen buluntular ele geçmiştir. Örneğin Niğde Kınık Höyük'te 2014 yılı kazı çalışmalarında bulunan heykelticik parçasının, MÖ 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilen ve Louvre Museum'da (Louvre T 114) bulunan Tarsus terracotta heykelticigi ile aynı özellikler taşıması oldukça önemlidir (D'Alfonso ve diğerleri, 2015, s. 622).

4.1.84 envanter numaralı ilk heykelticik (**Şekil 11**), Niğde'ye bağlı Başmakçı köyünde bulunmuştur. 9.3 cm yüksekliğinde ve 2.1 cm genişliğindeki bu bronz heykelticik 2.1x1.7 cm'den oluşan bir kaide üzerinde durmaktadır. Çıplak olarak betimlenmiş olan Aphrodite, sağ bacağını dizden bükmüş ve ayağını topuğu hafif havada olacak şekilde geriye doğru atmıştır; ağırlığı ise sol ayak taşımaktadır. Sağ bacağın diz kapağı kemikli ve belirgin yapılmıştır. Esere arka cepheden bakıldığında ise vücudun sola doğru hafif eğim verilerek yöneldiği fark edilir. Tanrıça sağ kolunu yukarı kaldırmış, arka taraftan ikiye ayırdığı saçlarının bir tutamını tutarken betimlenmiştir. Sol kolunu ise diğerine göre daha aşağıda-omuz hizasına getirmiş ve uzun saçlarını kavramıştır. Ortadan ikiye ayırdığı hafif dalgalı saçları, elleriyle yumuşak bir şekilde tuttuğu yöne doğru geçiş yapmıştır. Heykelticğin vücudu, özellikle de gövdenin üst kısmının zayıf bir yapıda olduğu görülür. Oksitlenmesine rağmen yüz detayları belirgindir. İleri doğru bakan gözleri, küçük bir burnu, hafif aralık etli dudakları vardır.

Niğde Müzesi'ndeki 1.1.46 envanter numaralı, satın alma yoluyla edinilen, 6.8 cm yüksekliği, 2.7 cm genişliğinde ve 1cm kalınlığındaki diğer heykelticik (**Şekil 12**) ise bronzdan yapılmıştır. Sol ayağı bileğin biraz üstünden kırıktır ve özellikle beline kadar olan kısım oldukça fazla oksitlenmiştir. Sağ bacağı dizden hafif bükülmüştür; ağırlığı ise sol bacak taşımaktadır. Ayakta duran ve çıplak olduğu kasık kısmı geçişinden belli olan tanrıça, önceki eserdeki gibi arkadan ayrılan saçlarını omuz hizasında tutmaktadır. Yukarı kaldırdığı sağ kolu, başın üst kısmına yaklaşmışken; yukarı kaldırdığı sol kolu çene hizasına getirilerek saçlarını tutmaktadır. Bozulmalara rağmen küçük göğüslü ve ince belli olduğu netlikle görülebilir. Kalçası ise yana doğru genişler şekilde verilmiştir. Sağ ayağını yine önceki eserde olduğu gibi dizden kırmış ve öne doğru yöneltmiştir. Böylece eserde bariz bir şekilde sağ tarafa doğru hafif S hareketi ortaya çıkmıştır.

Her iki eserin bahsedilen tipolojik ve stil özellikleri, adak eşyası olarak ve Geç Hellenistik Dönemden sonra yoğun olarak kullanımı sebebiyle, Aphrodite Anadyomene heykelticikleri Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilir. Anadolu'da da oldukça yaygın olarak buluntu veren ve Niğde kentinde bulunan eserlerle benzer özellikler taşıdığı görülen bu heykelticikler adak ya da mezar hediyesi olarak kullanılmıştır. Ephesos (Schintlmeister, 2013, s. 8, 10, 16-17), Parion, (Kasapoğlu, 2018, s. 238), Sagalassos (Talloon, Poblome ve Ekinci, 2015, s. 110), Knidos (Aybek, Tuna ve Atıcı, 2009, s. 31), Patara (Işın, 2007, s. 37) gibi kentlerde benzer ikonografik özellikler taşıyan Aphrodite Anadyomene heykelticiklerini görmek mümkündür.

SONUÇ

Yunan aşk tanrıçası Aphrodite'nin ve alışılmış ikonografisinin ortaya çıkma süreci oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Bunun esas sebebi ise kökeninin doğu kaynaklı olmasıdır. Aşk ve bereketi simgeleyen tanrıça imgesinin MÖ 2000 yılı ortalarından itibaren Mezopotamya'dan Fenike'ye ve Kıbrıs'a olan yolculuğu sonrasında Yunanistan'a gelişiyle beraber bu topraklarda tanrıça Aphrodite ortaya çıkmıştır. Antropomorfik olarak betiminde özellikle Hesiodos'un eserlerinde tanrıçanın aktarılı biçiminin Yunan heykeltıraşlara önemli bir esin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar kökeni doğuya ait olsa da tanrıçanın betimi, başlangıçta İştarda ya da Astarte de olduğu gibi cesur olmamıştır. Bu konuda daha mutaassıp davranan Yunan insanı, önce giyimli ve daha sonra

şeffaf kıyafetler içinde gösterdiği tanrıçalarını ancak Klasik Dönem sonlarında erotize bir etkiyle betimlemişlerdir. Bu durumda elbette kadının sosyal hayattaki konumuyla ilgili olarak Yunan toplumsal yapısının büyük etkisi vardır. Bu nedenle de tanrıçanın ilk defa çıplak yapılan kült heykeli tepki görmüş, kabul edilmemiştir. Praxiteles'in eseri büyük yankı uyandırmış olsa da Yunan, Adalar ve Ege'de çıplak bir kült heykelinin kabul görmesi çok uzun sürmemiştir. Praxiteles'in heykeli ve Apelles'in resmiyle başlayan bu süreçte tanrıçanın yarı giyimli veya çıplak şekilde betimlendiği kült heykeli olarak ya da farklı mimari formlar içinde yer aldığı farklı eserleri gelişmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanı ise Aphrodite Anadyomene olmuştur. Aphrodite'nin doğuş mitosuyla bağlantılı olarak geliştirilen bu tasvir, yaratıcısı Apelles'in resminden sonra heykeltıraşlıkta rağbet görmüş ve Anadyomene oturan, çömelen ve ayakta duran olmak üzere üç pozda betimlenmiştir. Heykellerinin yanı sıra Hellenistik Dönem sonlarından itibaren heykelciklerde de bu örnekleri görmek mümkündür.

Niğde kentinde de bulunan Aphrodite Anadyomene heykelcikleri ve arazi çalışmalarında ortaya çıkan buluntular da tanrıçanın kentte kültürünün olduğunu, fakat kültürünün bir Ege kenti yaygınlığında da olmadığını göstermektedir. Ayrıca Niğde kenti Aphrodite kültürü açısından Kapadokya bölgesinin bu konudaki yapısını da ışık tutmaktadır. Pers hakimiyetinin sonlanmasının ardından Hellenistik kültüre geçişte oldukça zorluk yaşayan, Pers dini inançlarına uzun süre bağlı kaldığı bilinen Kapadokya Bölgesi'nde, Yunan tanrı ve tanrıçalarının kültürlerinin ortaya çıkışı ve yerleşmesi zaman almıştır. Arkeolojik ve epigrafik verilere göre bu bölgede Yunan panteonundan özellikle Zeus ve dağ kültürünün yoğun olduğu söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ve şimdiye kadar yapılan çalışmalara da dayanarak Aphrodite kültürünün yaygın olmayışı doğal görünmektedir.

Ek Bilgi

Yayında bahsi geçen heykelcikler üzerinde çalışmama izin veren Niğde Arkeoloji Müze Müdürü Arkeolog Fazlı Açıkgöz'e ve yardımlarından dolayı Arkeolog Yakup Ünlüler ve Arkeolog Murat Gülyaz'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Aphrodisias Kazıları (t.y.). Aphrodite Alınlığı. Erişim Adresi: http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-aphrodite_pediment.html#prettyPhoto Erişim tarihi: 23.10.2019
- Aybek, S., Tuna, M. & Atıcı, M. (2009). *İzmir Tarih ve Sanat Müzesi Kataloğu. Orijinaller, Roma Kopyaları, Portreler ve Kabartmalar*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Cyrino, M.S. (2010). *Aphrodite*. London-New York: Routledge.
- Barrow, R.J. (2018). *Gender, identity and the body in Greek and Roman sculpture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boedeker, D.D. (1974). *Aphrodite's Entry Into Greek Epic*. Leiden: E.J. Brill.
- Brinkerhoff, D. (1978/1979). Hypotheses on the History of the Crouching Aphrodite Type in Antiquity. *The J. Paul Getty Museum Journal*, Vol. 6/7, 83-96.
- British Museum, (t.y.). Aphrodite Anadyomene Heykelciği. Erişim Adresi: https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=425279001&objectid=420311 Erişim Tarihi: 24.10.2010.
- Budin, S.L. (2014). Before Kypris was Aphrodite. *Transformation of a Goddess. Ishtar-Astarte-Aphrodite*, David T. Sugimoto (Ed.), Fribourg Switzerland: Academiz Press Fribourg.
- Charbonneaux, J. (1943). Torse féminin du type de la « Vénus de l'Esquilin » au Musée du Louvre. *Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot*, tome 39, 35-48.
- D'alfonso, L., Gorrini, M.E. & Mora, C. (2015). Archaeological Excavations at Kınık Höyük, Niğde. Preliminary Report of the Fourth Campaign (2014). *Athenaeum, Volume Centotreesimo*, II, 103/2, 619-640.
- D'Alfonso, L., Campana, D., Crabtree, P., Ergürer, H., Fantone, F., Ferrandi, C., Gürel, A., Nighcock, N., Kuzucuoğlu, C., Lanaro, A., Matessi, A. & Trameri, A. (2016). Archaeological Excavations At Kınık Höyük-Niğde. Report of the Fourth Campaign (2014). *37. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara, 301-330.
- Flemberg, J. (1995). The Transformations of the Armed Aphrodite. *Greece and Gender.*, B. Berggeren, N. Marinatos, Ed.), 109-121.

- Foucault, M. (1990). *The History of sexuality: The use of pleasure*. New York: Vintage Books.
- Furtwängler, A. (1901). Aphrodite Diadumene und Anadyomene. *Helbings Monatshefte für Kunstwissenschaft*, 1/4, 177-181.
- Gardner, E.A. (1920). The Aphrodite from Cyrene. *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 40, Part 2, 203-205.
- Getty Museum (t.y.). Venüs Genetrix. Erişim Adresi: <http://media.getty.edu/museum/images/web/download/00763501.jpg> Erişim Tarihi: 24.10.2019
- Getty Museum (t.y.). Çömelen Aphrodite. Erişim Adresi: <http://www.getty.edu/museum/media/images/web/larger/00756701.jpg> Erişim Tarihi: 24.10.2019
- Getty Museum (t.y.) Ayakta duran Aphrodite Anadyomene, Vatikan. Erişim Adresi: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/218202/james-anderson-venus-anadyomene-vatican-british-1859/?dz=0.5000,0.5000,1.01> Erişim Tarihi: 24.10.2019
- Havelock, C.M., (2007). *The Aphrodite of Knidos and Her successors: A historical review of the female nude in Greek Art*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hildebrandt, F. (2008). *Aphrodite Anadyomene*. Museum Für Kunst und Gewerbe, Erişim adresi: http://www.academia.edu/7148134/Aphrodite_Anadyomene Erişim Tarihi: 23.10.2019
- Işın, G. (2007). *Patara terrakotaları, Hellenistik ve Roma dönemleri*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Jessen, O. (1894). Anadomene. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Neubearb. Und hg. Von G. Wissowa, W. Kroll u.a. Reihe 1.2. Suppl. 1ff., Stuttgart, Band I/2, 2019– 2021.
- Kasapoğlu, H. (2018). Parion Theater Terracotta Figurines. *Parion Studies I, Roman Theater of Parion. Excavations, Architecture and Finds from 2006-2015 Campaigns*, (C. Başaran, H. Ertuğ Ergürer, Ed.) Çanakkale, İÇDAŞ, 237-276.
- Louvre Museum (t.y.). Aphrodite Anadyomene: Mısır. Erişim Adresi: <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/aphrodite-anadyomene> Erişim Tarihi: 24.10.2019
- Merker, G. S. (2000). *The Sanctuary of Demeter and Kore: Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods*. Vol. XVIII, Part IV, Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.
- Michaelis, Ad. (1887). The Cnidian Aphrodite of Praxiteles. *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 8, 324-355.
- Museibologna, (t.y.). Aphrodite Anadyomene torso. Erişim Adresi: <http://www.museibologna.it/archeologicoen/percorsi/66288/id/74705/oggetto/74714/> Erişim Tarihi: 24.10.2019
- Rosenzweig, R. (2007). *Worshipping Aphrodite: Art and Cult in Classical Athens*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Sande, S. (2017). The Ludovisi “throne”, the Boston “throne” and the Warren cup: Retrospective Works or forgeries?”, *Acta ad Archaeologiam et Artivm Historiam Pertinentia*, Volvmen XXIX (n.s. 15), 23-51.
- Schaus, G.P. (2014). *Stymphalos: The Acropolis Sanctuary*. Vol. 1, Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.
- Schintlmeister, L. (2013). *Aphrodite in Ephesos*, (Magistra der Philosophie). Erişim adresi: http://www.academia.edu/6233977/Aphrodite_in_Ephesos_Diplomarbeit_Universit%C3%A4t_Wien_2013 Erişim Tarihi: 23.10.2019
- Solomonson, J.W. (1995). Furtwänglers ‘Anadyomene’. *BaBesch*, Vol. 70, 1-53.
- Stewart, A. (2012). Hellenistic Free-Standing Sculpture from the Athenian Agora, Part 1. *Hesperia*, 81, 267-342.
- Stewart, A. (2013). Sculptors’s Sketches, Trial Pieces, Figure Studies, and Models in Poros Limestone from the Athenian Agora. *Hesperia*, 82, (Susan Lupack, Ed.), 615-650.
- Zanker, P. (2007). *The Power of Images in the Age of Augustus*, (Tr: Alan Shapiro), Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Talloon, P., Poblome, J., ve Ekinci, H.A. (2015). Sagalassos Yakınlarındaki Kaya Kült Alanında Kurtarma Kazıları 2014, *ANMED*, 13, (Ayrıbasım), Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü. Erişim adresi: http://www.academia.edu/12909076/Salvage_excavations_at_a_rock_sanctuary_near_Sagalassos_in_2014 Erişim Tarihi: 23.10.2019

Uğurlu, E. (2002). Heykeltraş praxiteles. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 377-400.

EXTENDED ABSTRACT

This study provides the investigation of two statuettes of Aphrodite Anadyomene located at the Nigde Museum of Archaeology and the iconography of Aphrodite Anadyomene statuettes which are known to have had many examples in Roman Empire as it was an established tradition based on Aphrodite, the Greek goddess of love, towards the late Hellenistic Era. The typology and the iconography of this type of statuettes, which is based on the birth myth of the goddess, are analysed along with the aforementioned statuettes at the museum, and the emergence, development, and expansion of the iconography are presented. The primary sources of the study are the narratives by the poets and composers of the ancient era and the Roman sculpture replicas based on the Hellenistic original. It is important to primarily note the multiple features and birth myth of the goddess for this study. Although there are conflicting narrations by ancient poets and composers on this topic, the most accepted myth is by Hesiodos in his *Theogony*. The poet narrates that Aphrodite is born out of the foam produced by Uranus's genitals, which his son Cronus has severed and thrown into the sea. This birth myth has inspired many ancient artists and the scene where the goddess emerges from the water was often pictured by them. The goddess emerging from the foam in the narrative is the reason why her name is Aphrodite. Her name is derived from ἀφρός (aphros), and she is aphro-genes, *born from foam*. The first depiction of a goddess born from foam, ie Anadyomene, is by the painter Apelles. According to Plinius (Nat. His. 35.36), the model for Apelles in his picture Aphrodite Anadyomene is Pancaste, the beloved of Alexander the Great. According to the narration by another ancient writer, Athenaeus (Deip., 13.59), both Praxiteles and Apelles watched Phryne, the famous hetaira of the time, in Eleusis while she undressed totally and got into the sea by loosing her hair. Then Apelles decided to use Aphrodite Anadyomene for the picture on the Asklepios Temple of Cos. Although the two writers have different ideas on Apelles' inspiration for the picture, the artist imagined Aphrodite in the body of the model and created his work accordingly. Most probably, as the sculptors did not have such a large background as in Apelles' picture, they depicted the goddess before or after bathing by contemplating on the artist's picture. Therefore, there is not one single type of Anadyomene in the surviving works but a range of different iconographies instead. There are more examples of naked adaptations in comparison to the half-dressed ones. However, it leads to some arguments as Bernoulli claims that the dressed female body precedes the naked body, but his idea is not accepted by most scientists. Nevertheless, it is certain that Apelles' picture quickly inspired many artists as in the case of Aphrodite of Knidos. Following Apelles' picture, there are three distinct iconographies in the statuettes of Aphrodite Anadyomene, which became the preferred type for the goddess. They are the standing, sitting, and crouched Anadyomene types. However, the common movement in all of them is the goddess' hand raising above to wring out her hair. The common prevalence of this move is that it is indeed related to being Anadyomene. Outside the Greek and Roman lands, Aphrodite Anadyomene stance is used often in both statues and statuettes in Anatolia. Many Aphrodite Anadyomene sacrificial statuettes have been uncovered in cities such as Lycia, Ionia, and Caria. The religious character of the aforementioned cities was never remote from those in Greece or Italy, on the contrary, it was mostly similar. However, Cappadocia region displays an original and introvert structure which is different from the coastal regions. Although Greek gods and goddesses were worshipped, the surviving architectural and sculpture works conclude that there was a rather limited use of materials. Therefore, the findings from the regional cities are very significant in terms of understanding and illuminating the religious characteristics of the region. In this regard, Aphrodite Anadyomene statuettes which are currently located at the Nigde Museum of Archaeology will contribute to the cult structure of Cappadocia. There are two statuettes in the museum, inventory number 4.1.84 and 1.1.46, with Aphrodite Anadyomene stance. Both are naked and of the standing Aphrodite Anadyomene type. No temple dedicated solely to Aphrodite has been uncovered so far in the city of Nigde. However, there are findings indicating that the use of sacrificial statuettes became common practice in the city after the Late Hellenistic Era. For example, the statuette piece that was found during the excavations in Kinik Mound, Nigde, in 2014 and dated to the second half of the second century BC is significant as it depicts the same features with the terracotta statuette that was found in Tarsus and currently located in Louvre Museum (Louvre T114). Their aforementioned typology and

stylistic features, usage as sacrificial items, and wide-spread use after the Late Hellenistic Era cause Aphrodite Anadyomene statuettes to be dated to Roman Empire Era. These statuettes which are found extensively in Asia Minor and seen to depict similar features with those uncovered in Nigde were used for sacrificial purposes or tomb presents. It is possible to see Aphrodite Anadyomene statuettes with similar iconographic features in cities such as Ephesus, Parion, Sagalassos, Knidos, and Patara. Consequently, Aphrodite Anadyomene statuettes that were uncovered in Nigde and other related findings from field studies conclude that the goddess Aphrodite was worshipped in the city although it was not widespread as in a West Mediterranean city. Moreover, Nigde poses as an example to understand the characteristics in Cappadocia region in terms of the cult of Aphrodite. Following the end of a long Persian rule characterized with a deep faith in Persian religious beliefs in the region, Cappadocia was slow and troubled in its transit to the Hellenistic culture, which resulted in a long process for Greek gods and goddesses to emerge and settle in the region. Archaeological and epigraphic data can be evidenced to state that the Greek pantheon, especially Zeus and his mountain cult, was widespread in the region. Therefore, it is natural for the cult of Aphrodite to be a lot less dominant in Cappadocia.

ŞEKİLLER

Şekil 1. Aphrodite Valentini
(Stewart, 2013, s. 626)

Şekil 2. Venüs Genetrix
(“Getty Museum”, t.y.)

Şekil 3. Knidoslu Aphrodite
(Michaelis, 1887, s. 355)

Şekil 4. Çömelen Aphrodite Anadyomene
(Havelock, 2007, fig. 24).

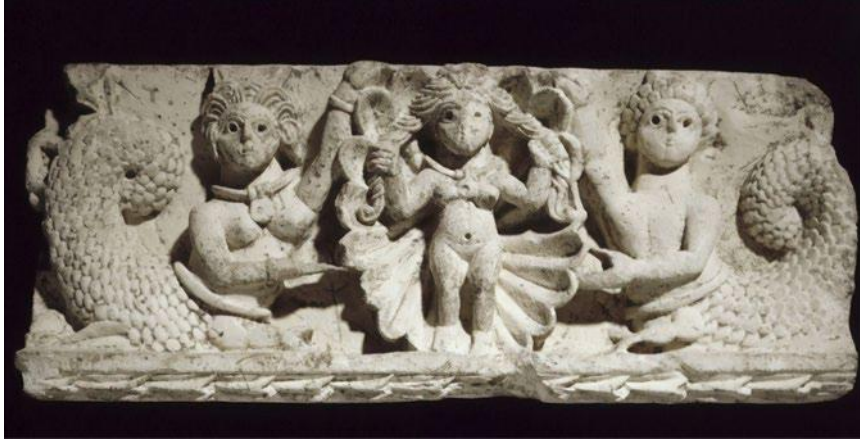

Şekil 5. Çömelen Aphrodite (Getty Museum, t.y.)

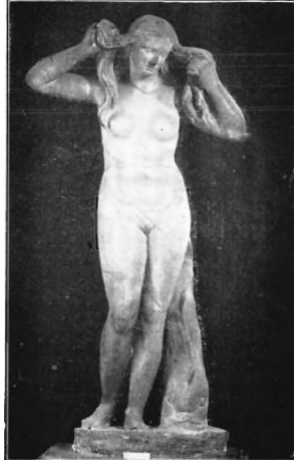
Şekil 6. Oturan Aphrodite Anadyomene (“Aphrodisias Kazıları”, t.y.).

Şekil 7. Aphrodite Anadyomene, Mısır (Louvre Museum, t.y.)

Şekil 8. Ayakta Duran Aphrodite Anadyomene, Vatikan
(Getty Museum, t.y.)

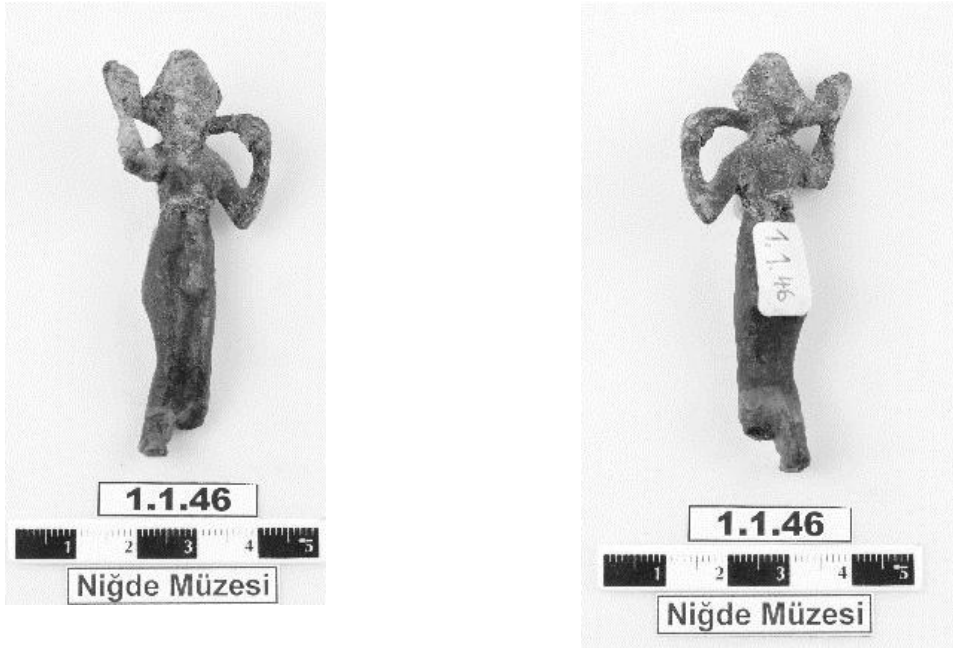
Şekil 9. Ayakta Duran Aphrodite Anadyomene, Palazzo Colonna
(Havelock, 2007, fig. 29)

Şekil 10. Aphrodite Diadumene (Solomonson, 1995, s. 28)

Şekil 11. Ayakta Duran Aphrodite Anadyomene

Şekil 12. Ayakta Duran Aphrodite Anadyomene

SYRIAN REFUGEE ENTREPRENEURS IN LABOUR MARKET: THE CASE OF ISTANBUL

N. Gökçe UYGUR*

ABSTRACT

The mass migration movement started in April 2011 in Syria due to the civil war. Turkey is the country which hosts most Syrians because of “open door policy” .Over 3.5 million Syrian people live in Turkey. One of the multidimensional positive / negative contributions of refugees to the country is economic development. It is possible to see refugees as a fresh power that increases the economic dynamism, contributes to the economy as a producer and consumer. There is significant economic activity in the regions where Syrian refugees live. At the same time it is clear the Syrian refugees coming to Turkey have created economic, legal, political and social problems. But besides these problems, perhaps worst of all, over 3.5 million refugees’ integration of Turkey, is the lack of a structured and formal plan. In this study, the literature part will be examined under the title of migration and refugees which form the first part of the research. In the second part of the study, it will focus on the concepts of entrepreneurship and entrepreneurs. In this manner, an inductive method will be followed by trying to reach the whole parts. After discussing the concepts, face-to-face interviews with Syrian refugees living in Istanbul will be evaluated. The positive and negative experiences of Syrian entrepreneurs in the labour market will be discussed. The obtained data show that there are many obstacles that make it difficult for entrepreneurs to enter the labor market of Turkey. In response to the negative experiences of Syrian entrepreneurs, suggestions are offered as solution.

Keywords: Syrian refugee entrepreneurs, positive experience, negative experience, Istanbul labour market

İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURIYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLER: İSTANBUL ÖRNEĞİ

ÖZ

Suriye'de iç savaş nedeniyle kitlesel göç hareketi Nisan 2011'de başladı. Türkiye, “açık kapı politikası” nedeniyle en çok Suriyeliyi ağırlayan ülkedir. Türkiye'de 3,5 milyondan fazla Suriyeli yaşamaktadır. Mültecilerin çok yönlü olumlu / olumsuz katkılarından biri ekonomik kalkınmadır. Mültecileri, ekonomik dinamizmi artıran, ekonomiye üretici ve tüketici olarak katkıda bulunan yeni bir güç olarak görmek mümkündür. Suriyeli mültecilerin yaşadığı bölgelerde önemli ekonomik faaliyetler var. Aynı zamanda, Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin ekonomik, yasal, politik ve sosyal sorunlara sebep olduğu açıktır. Ancak bu sorunların yanı sıra, belki de en kötüsü, 3,5 milyondan fazla mültecinin Türkiye'ye entegrasyonun, yapılandırılmış ve resmi bir planın olmamasıdır. Bu çalışmada, literatür kısmı araştırmanın ilk bölümünü oluşturan göçmenler ve mülteciler başlığı altında incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde girişimcilik ve girişimci kavramlarına odaklanacaktır. Bu şekilde tüm parçalara ulaşmaya çalışılarak endüktif bir yöntem izlenecektir. Kavramlar tartışıldıktan sonra İstanbul'da yaşayan Suriyeli mültecilerle yüz yüze görüşmeler değerlendirilecektir. Suriyeli girişimcilerin işgücü piyasasındaki olumlu ve olumsuz deneyimleri tartışılacaktır. Elde edilen veriler, girişimcilerin Türkiye'nin işgücü piyasasına girmesini zorlaştıran birçok engel olduğunu göstermektedir. Suriyeli girişimcilerin olumsuz deneyimlerine yanıt olarak, çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Suriyeli mülteci girişimciler, pozitif deneyim, negatif deneyim, İstanbul işgücü piyasası

* PhD Candidate, Szent István University, Doctoral School of Management and Business Administration, Gödöllő, Hungary. neslihan.gokce.uygur@phd.uni-szie.hu

INTRODUCTION

Turkey opened its doors to refugees from other countries in almost every period and has comprised a country that welcomes them. Turkey befall the country with the most expanded border with Syria and increasingly becoming a global wave of migration has been one of the most affected countries. As the number of refugees extended massive numbers, camps established in cities near the border were insufficient. Therefore, the migration has begun spreading to other cities. In this manner, these migrations caused a refugee crisis affecting the whole country. Since April 2011, Turkey has experienced the most serious mass human mobility in its history. Basically this forced migration which originated in Syria, has led many refugees to move to Turkey.

The first Syrian refugees reached to Turkey on April 29, 2011. From this date, the number of Syrian refugees in Turkey has increased substantially. Syrians entering Turkey with "Open door" policy framework and have never sent back to their country also "temporary protected status" is given. Syrian refugees have caused a multidimensional crisis such as economic, cultural, social and security. Turkey has directed the refugee crisis by taking the initiative to hand over the Syrian refugee crisis. Turkey has conducted in good faith throughout the crisis. In this context, refugees are registered at the border and then placed in camps. However, as the capacity of the camps is insufficient, refugees outside the camps live in deplorable conditions.

Turkey population is 82 million and currently 3 million 695 thousand 944 people Syrian refugees live in Turkey. Of these people, 2 million 2,880 (54.2%) were men and 1 million 693 thousand 64 (45.8%) were women (Refugees Community Centre, 2019). While some part of Syrian refugees living in camps on the border of Turkey and Syria, a significant part of them, continued to live in big cities (Yıldırım, İslamoğlu, & İyem, 2017). This situation has demanded the replacement of the policy for unusual crisis management for Turkey. Because of this unforeseen process, local governments had to provide services even in areas that do not have intervention powers. Such a process can not last long predicted, studies have been initiated to evaluate the status of Syrians refugee entrepreneurs in Istanbul. The prolonged war process has shown refugees should not be seen as guests and that sustainable policies should be produced. Central government and local governments carry out many harmonization efforts. As a matter of fact, since the supports provided in the projects are in reasonable amounts, it cannot sufficiently meet More than 3.5 million Syrians' economic needs literally. In this concept, the evaluation of Syrians' efforts to enter the labor market and their experience in this field is important in terms of providing a basis for the studies to be carried out in these fields.

Migration and Refugee

Migration is temporary or permanent individuals resettlement from one country/region to another country/region. Migration remain the resettlement of individuals to a various and remote location from their current location. Basically, immigration is first and foremost a geographical phenomenon (Davit, Pierre, & Marista, 2019). As the three essential factors that make this change; the decision to immigrate is considered as the processes of leaving the current settlement and cultural convergence (Akan & Arslan, 2008). Based on the concept of migration, various definitions have been made in the literature on the concept of migrants. However, there is no globally approved immigrant definition (Asylum Law Dictionary, 2013). The concept of immigrants encompasses individuals and families who move to other country/region, both to improve socio-economic living conditions and to provide better opportunities to attain their or their families' future ideals (Asylum Law Dictionary, 2013). "A refugee is someone who has been forced to flee his or her country because of persecution, war or violence. A refugee has a well-founded fear of persecution for reasons of race, religion, nationality, political opinion or membership in a particular social group. Most likely, they cannot return home or are frightened to do so. War and ethnic, tribal and religious violence remain leading causes of refugees fleeing their countries" (UNHRC , 2019). At this point, some sources in the literature that do not relate immigrant and refugee concepts.

In summary, Refugee; it is he who is under pressure due to some political, social, economic and cultural problems in his own country, disregards his trust in his state or other authority sources, so he leaves his country and desires to seek asylum in another country and responds to his request.

Immigrant; contrary to the description produced in the concept of refugee, it is the person who voluntarily leaves another country for economic reasons and clings to another country with the approval and license of the authorities of that country (Vardar, 2015). According to Anthony Giddens there are four main immigration models;

1. Classical Migration Model: When there is a positive expectation in the financial sense.
2. Colonial/Colonialist Migration Model: Countries prefer migrants from colonies such as France and Britain.
3. Guest Worker Model: This model has been adopted in Germany. After the 2nd World War, many Turkish workers migrated to Germany to have better living conditions.
4. Illegal Migration Model: People who live secretly in the country (Giddens, 2017).

“In an examination of root causes that drive people to migrate it is helpful to fully understand global migration. A root cause is the fundamental reason for the occurrence of an event, in this case, migration. Often, in the migration context, there are both push and pull factors with “push factors” being reasons why people would want to leave their home country and “pull factors” being reasons why people would want to come to a new country. In migration, push and pull factors can be economic, environmental, social and political” (United States Conference of Catholic Bishops, 2017). They include some of the following as in Table 1;

Table 1. Migration Push and Pull Factors

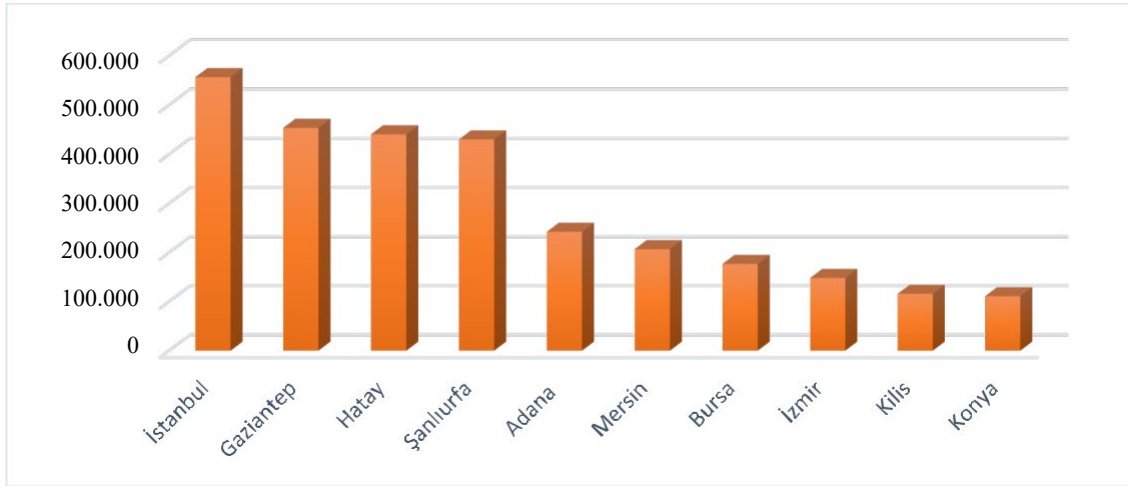
PUSH	PULL
Persecution Violence War	Safety and Stability Freedom
Poor wages Lack of jobs	Higher wages Job prospects
Crop failure and famine Pollution Natural disaster	Food availability Better environment
Limited opportunities Lack of services Family separation	Family Reunification Better quality of life Availability of services

Source: <http://showcase.laurea.fi/blogiarkisto/exerting-influence/am-i-home/2019/migration-or-salvation/#respond>, (date of access 12.02.2020).

Push factors may include persecution, war, pollution, natural disaster, limited opportunities, lack of services. Lack of jobs, poor wages are also strong push factors. Pull factors are in the destination countries which make people to leave their home country. Safety and Stability, Freedom, Higher wages, better environment, better quality of life are strong and attractive pull factors.

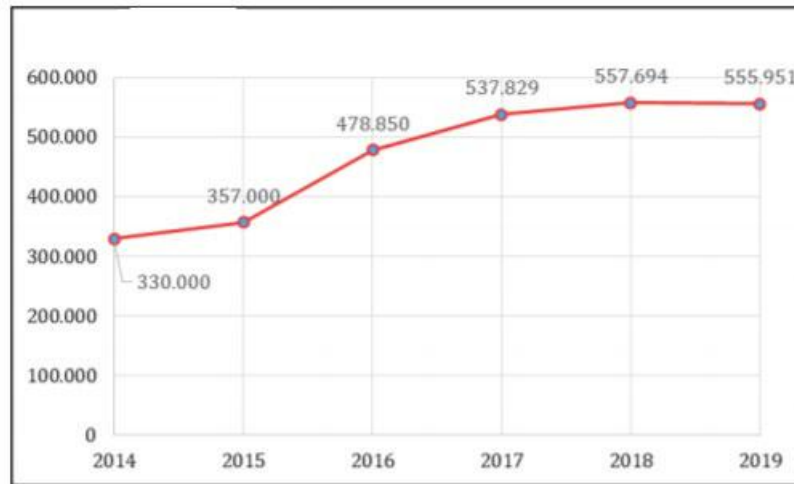
With the direct or indirect effects of globalization, regional problems and conflicts, poverty, improved transportation and communication opportunities along technology have caused an increase in the number of immigrants (Akan & Arslan, 2008). Along with the income gap, a migration in the form from east to west and from north to south is observed (Mutluer, 2003).

Figure 1 represents the distribution of the Syrians under Temporary Protection by the first ten cities. Considering the numerical distribution of Syrians by provinces, significant populations are outstanding. It is perceived that 556,289 Syrian refugees in Istanbul. Syrian density is 3,69 % compared to Istanbul population which is 15.067.724 (Refugees Community Centre, 2019).

Figure 1: Distribution of Syrians under temporary protection in top 10 provinces
Source: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, (date of access 12.02.2020).

According to the official data of the Ministry of Interior, Directorate General of Migration Management, the number of Syrians living in Temporary Protection in Istanbul has increased by 227 thousand in the last 5 years. This change was included in Figure 2 below.

Figure 2: Number of Syrians registered in Istanbul by years
Source: (Kavas, Avsar, Kadkoy, & Bilgic, 2019) .

Entrepreneurship and Entrepreneur

“Entrepreneurship and entrepreneurial facts are among the most important issues in recent years. Entrepreneurship is the act of creating a business or businesses while building and scaling it to generate a profit. However, as a basic entrepreneurship definition, it’s a bit limiting. The more modern entrepreneurship definition is also about transforming the world by solving big problems. Like initiating social change, creating an innovative product or presenting a new life-changing solution” (Ferreira, 2020). Entry of the concept of entrepreneurship into the economic literature begins in the 19th

and 20th centuries. The concept brought the economy to the French economist Cantillon. With French Economist J.Baptiste Say, this concept has reached the meaning we use today. According to Say, the concept of entrepreneur is the person who produces a product thought to be valuable by bringing together all the factors of production and takes the risk for the profit to be obtained (Aytaç & İlhan, 2007).

Hisrich and Peters, who made significant contributions to the entrepreneurship theory, define the entrepreneur as the person who brings together labor, raw materials and other assets in a way that creates greater value and opportunities (Aytaç & İlhan, 2007). The entrepreneur can be defined as the person who brings together the factors of production in order to realize the production of economic goods and services required to meet some needs (Durmaz, 2015).

In Turkey, generally it is the entrepreneurs in the following ways: According to the production and marketing of state goods and services, according to the operating environment in size, according to the state having Entrepreneurship capital, to lead the development and changes in the market or monitoring according to the state and finally, virtual entrepreneurship (Durmaz, 2015). When the reasons why individuals want to start a business are examined, it is seen that reasons such as social status acquisition, desire to prove themselves, gaining power in economic-financial sense, career planning, desire to work free, realizing their own thoughts and projects, and no other options are revealed (Bozgeyik, 2015). The desire to succeed (McClelland, 1961), the desire to take control and the tendency to take risks (Brockhaus, 1980), the values (eg self-confidence, competitive, determined, versatile etc.) (Hornoday and Aboud, 1971) are reasons for being entrepreneurs (Taş & Çitçi, 2009).

Some sociologists emphasize the importance of opportunities in the enterprise process. Reynolds, for example, states that the attempt to make decisions and engage in entrepreneurial activity depends on when opportunities will occur. The more opportunities the society provides, the more open a social environment for entrepreneurship is created (Aytaç & İlhan, 2007). Local and immigrant entrepreneurs possess different motivations and impulses. The literature points to unemployment and discrimination as a driving force for an entrepreneur with a migrant background. Again, the need for advice and support to start a business differs between local and immigrant entrepreneurs (Özkul & Dengiz, 2018). “However, the major effect of immigrant entrepreneurship is the role it plays in resolving the unemployment situation among other group of immigrants. Furthermore, it has the potential for the revitalization of local economies (Masurel et al., 2002). Furthermore immigrant entrepreneurship leads to an increase in the aggregate supply of jobs and the employment of immigrant workers without crowding out indigenous work force (van Delft et al., 1999)” (Afewerki, 2015).

8 thousand 100 Syrian companies is established in Turkey with foreign capital status. They were founded with an average capital of 50 thousand dollars. The investment amount is approaching 500 million dollars. While 71 percent of them in Syria, also was to have a job, 29 percent of the first-time employer in Turkey (Basoz, 2018). Syrians, who have made a total investment of \$ 334 million since 2011, are ranked first among foreigners who have established companies since 2013. Respectively; wholesale and foreign trade, real estate, textile, restaurant & food and passenger transportation are the areas where the refugee entrepreneurs operate (Basoz, 2018).

RESEARCH METHODOLOGY

Data Collection

The study was prepared as a result of long-term, meticulous preparations. For the study purpose both primary and secondary data are used. The primary data collected from Syrian refugee SMEs owner. The research has completed between July-December 2019. Face to face interviews have been made with 10 Syrian refugee entrepreneurs who are owner of small or medium enterprises in Istanbul. Interviews were conducted with semi-structured questions. It took approximately 30 minutes. The interviewed group was determined by the snow ball technique. Individual information was unshared due to the participants'

request. Face to face interviews have done in Turkish and English. Their voices were unrecorded because of their request. The data were recorded by handwriting.

Research questions in the study:

- The tendency of immigrants to set about businesses,
- Integration processes of immigrant entrepreneurs,
- Positive and negative experiences of migrants during the process of launching a business

These research questions will be limited within the scope of Syrian Refugee Entrepreneurs in Istanbul. The secondary data collected from books, journals, web pages The primary and secondary data have been collected to cover every aspect of the study.

The main objective of the research is to examine Syrian refugees entrepreneurs positive and negative experiences on the Turkish labour market in Istanbul. How the entrepreneurial Syrians are involved in the labor market, their experiences and their advice to others who want to enter the labor market will be determined in the light of the interviews.

RESEARCH RESULTS AND FINDINGS

In this section, to begin with defining the research problem, basic research questions and results will be discussed.

In the research, demographic information of 10 Syrian refugee entrepreneurs who participated in the face to face interviews were examined. In the enterprises recognized in the research area by the snowball method, there was no female business owner. As it is seen in Table 2, 100% of Syrian refugee entrepreneurs are men. In terms of age range; while the most crowded group is between the ages of 25-34, the least group is over 50. When entrepreneurs are evaluated in terms of marital status, it is perceived that 80% are married, 10% single and 10% divorced. When evaluated in terms of education, 40% of entrepreneurs received high school education, while 50% received university education. Only 10% of them are primary school graduates. When the entrepreneurs are evaluated in terms of the languages, they know, the mother tongue of the participants is Arabic. The most known language other than Arabic is Turkish. Accordingly, 70% of the entrepreneurs speak Turkish.

Table 2. Demographic Findings

Gender	Women	0 %
	Men	100 %
Age	18-24	20 %
	25-34	50 %
	35-44	30 %
	45-55	0 %
	55+	10 %
Marital Status	Single	10 %
	Married	80 %
	Divorced	10 %
Education Status	Primary School	10 %
	Secondary School	0 %
	Highschool	40 %
	Bachelor	50 %
Spoken languages	Arabic	100 %
	Turkish	70 %
	English	30 %
	German	10 %

The most substantial reason for entrepreneurs to migrate to Istanbul endure civil war in Syria. Other factors in their immigration to Istanbul are; being a metropolitan city, more job opportunities, more opportunities to open for a business than other cities, proximity to Europe. When asked whether the refugees possess a desire to return to Syria, 80% of the entrepreneurs did not want to return to Syria again.

In Table 3 demonstrate participants situation in Turkey and Syria. Most of them continue to their previous jobs. 40% of participants were in food and beverage sector in Syria. Currently, 70 % of them in food and beverage sector in Turkey.

Table 3. The Situation of Syrian refugees in Syria and Turkey

Participant	Interview Dates	Job in Syria	The situation of the workplace in Syria.	Job in Turkey	Activity Time
Participant 1	19.07.2019	Restaurant	Closed	Restaurant	2 years
Participant 2	22.07.2019	Bookshop	Bombed	Restaurant	6 months
Participant 3	10.09.2019	Coffee Shop	Bombed	Coffee and water pipe	5 years
Participant 4	05.09.2019	Parfum shop	Closed	Restaurant	2 years
Participant 5	16.09.2019	Restaurant	Closed	Syrian Restaurant	2,5 years
Participant 6	18.10.2019	Trade	Closed	Transport and Logistic	1 year
Participant 7	08.11.2019	Sweet Shop	Open	Sweet Shop and cofee shop	1 year 3 month
Participant 8	17.11.2019	Textile	50% closed	Textile	1,5 year
Participant 9	17.11.2019	Chemist	Bombed	Restaurant	3 years
Participant 10	20.12.2019	Public officer	Closed	Textile	7 months

As it can be perceived in Table 4, 100% of the companies are private enterprises considering the official structure of the companies established by Syrian refugee entrepreneurs. When the Syrian refugee entrepreneurs are analyzed in terms of the sectors, they operate, 70% operate in the food and beverage sector, 20% in the textile sector and 10% in the transportation and logistics sector. Considering the general nature of the companies established by Syrian refugees, it is identified that 60% are family businesses. When the situation of refugee entrepreneurs doing a similar entrepreneurship activity in their own country before migration, it is found out that 90 % of them have a similar entrepreneurship activity in Syria. 10% stated they turned to entrepreneurship with the force of their family and friends. When the amount of investment made by Syrian refugee entrepreneurs' firms during the establishment phase is analyzed, it is seen that 60% of them make an investment between 20.000TL-30.000 TL (€ 3000-4500). The average investment amount of Syrian refugee entrepreneurs participating in the research is approximately 23.500 TL.

Table 4. General Characteristics of Refugee Entrepreneurs

Legal structure of companies	Private	100 %
	Limited company	0 %
	Food and beverage	70 %

Sector	Textile	20 %
	Transportation	10 %
Family Business	Yes	60 %
	No	40 %
Similar entrepreneurship activity	Yes	90 %
	No	10 %
Investment Amount	10.000 - 20.000 TL	30 %
	20.000 – 30.000 TL	60 %
	30.000 – 50.000 TL	10 %

Most of the participants came to Turkey with their capital and have established their businesses in the latest 1-2 years.

Syrian entrepreneurs stated they encountered many legal obstacles in the process of being included in the Istanbul labor market, especially because of the difficulties they experienced at the language point, they had to struggle with some difficulties in the process. Individuals stated they tried to deal with lawyers who speak Arabic and Turkish. As a result of the interviews, the most fundamental problem confronting Syrians in the labor market is the language barrier. Most of the entrepreneurs said they could not attend the Turkish language courses organized by the municipalities regularly. According to the information conveyed, their children and wives currently attend courses. When asked to the participants who do not speak Turkish how affects their working lives, they stated they learned enough Turkish in their working life but that it was insufficient for communication in social life. Business owners wish to overcome the language barrier to expand the customer profile.

A participant (32), whose main profession is a chemist, complains about the difficult progress of obtaining diploma equivalence in his statements.

“I was a chemist in Syria, but I cannot carry out my job. It takes a long time to get the equivalence certificate. I did not want to establish a business, but my family forced me. I have to take care of my family. I have to make money. Restaurant fastest way to earn money and life is very expensive in Turkey.”

Another participant (40) who is owner of transportation and logistic company said that; “ I opened my first business in Hatay, but I knew I could make more money in Istanbul. We moved to Umraniye with my wife and children, established our life here. My kids are going to highschool. We are happy to live in Istanbul. ” He stated they received different reactions because the point of view towards Syrians was not the same in every society. Another participant (36) owns a business in Esenyurt region. He said he was living in Esenyurt more than 5 years. He is extremely delighted to have Turkish customers who speak Arabic with him.

One of the participants who is a restaurant owner (25) said that “I do not feel myself in a foreign place in Istanbul. The streets look like Damascus. There are many tourists in Istanbul. I receive good income here to support my family. My father is old he can't work. My brother and I continue to our family business. I have a Turkish fiance, I'll marry and live in Turkey ”

From the participants, the cafe manager (33) explored his cultural experience on the market as follows: “The sweet preferences of Turks and Arabs are marginally different. I was selling sweets in Syria only to the taste of the Arabs. When I came here, I also learned Turkish sweets. I receive Turkish customers constantly coming. ”

A participant (40) who is owner of coffee shop said; “ I was containing coffee shop in Aleppo, when I came to Turkey I knew I could not work under a person. I brought my money with me. After very complex procedures, I started running my business in Küçükçekmece. It's very important that I have already experience, in 2 years I have started to earn more money. I have a wide range of customers from all over the world. If I hadn't come to Istanbul, it would never have been like this.”

The entry of Syrians into the labor market increases the product range in the market. Beyond the diversity in the market, successful economic integration also supports intercultural integration. Even if the Syrian civil war has ended, the majority of respondents stated they wanted to keep the job they have established in Turkey. When asked to compare Syria and Turkey labour market majority of participants stated that Turkey wants greater effort to enter the market because of legal procedures, high rents of the stores, lack of sufficient capital.

The most basic suggestions of Syrian business owners to those who want to open a business; first of all overcoming the language problem, working hard and most importantly being able to respond to the cultural diversity.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Migration is containing socio cultural and socio economic value. It becomes more and more important. Immigration brings along some entrepreneurial activities like innovation, change, growth and development in the immigrant country. There is a large potential in terms of refugee entrepreneurship in Turkey due to over 3.5 million Syrian population especially in Istanbul.

Within the scope of this study, interviews were held with 10 Syrian refugee entrepreneurs from different sectors in to examine the business environment of Syrian refugee entrepreneurs and their experience to start a business. The reasons of Syrian refugees to become entrepreneurs were examined and pull factors found out like potential jobs, safer environment, better services, greater wealth, political security, friends and family. In the interviews, the decision to migrate due to conditions such as civil war, poverty, low wages, unsafe environment was frequently emphasized. It is noteworthy immigrants strive to start their own business after integration into socio-cultural life. Improvement of social integration for Syrians living in Turkey; it is by developing social relations and providing social protection to those who want to invest.

Within the scope of the research, suggestions for the solution of the problems were developed. The recommendations listed below cover the main problems and needs of the field;

- Increasing the staff who speak Arabic in local governments, municipalities, public offices or having interpreters in institutions to solve the language problem.
- Policies that accelerate diploma equivalence should be made.
- Economic integration should be made for Syrian refugees who have capital.
- Conducting regular business inspections and enforcing deterrent penalties for those who open an informal business
- Reducing the registration costs reduces the number of unregistered Syrians.
- Giving the necessary funds to the municipalities in the works to be carried out for the integration of refugees
- Social integration studies should be increased.

As a result, it has been revealed that economic, social and cultural situations have some effects on the Syrian refugees being entrepreneurs. The integration of education and capitalist entrepreneur refugees into the labor market is a win-win situation for the entrepreneur and the country. Directing refugees to entrepreneurship will achieve socio-economic success at the macro level. Providing socio-cultural developments like cultural cohesion and social integration, conducting business establishment processes that provide employment growth is among the important results of the Syrian refugee entrepreneurs' business establishment processes within the scope of the study.

REFERENCES

- Afewerki, S. (2015). Immigrant Entrepreneurship Towards the Realization of Immigrants' Entrepreneurial. Trondheim: Master's Thesis In Entrepreneurship, Innovation and Society, Norwegian University of Science and Technology Faculty of Social Sciences and Technology Management.
- Akan, Y. & Arslan, İ. (2008). *Immigration economy - an application on Turkey*. Ankara: Ekin Publications.
- Asylum Law Dictionary. (2013). Glossary of Immigration Terms. International Organization for Migration (IOM).
- Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Entrepreneurship and entrepreneur culture: A sociological perspective. *Journal of Selcuk University Institute of Social Sciences*, 102-120.
- Basoz, I. (2018). \$334 million investment from Syrian entrepreneurs. Retrieved from Istanbul Chamber of Industry Turkey: https://www.itohaber.com/haber/guncel/207838/suriyeli_girisimcilerden_334_milyon_dolarlik_yatirim.html
- Bozgeyik, A. (2015, June 25). Why Entrepreneurship is Important in The Crisis Periods? Retrieved from <https://abdullahbozgeyik.wordpress.com/2015/06/25/pazarlama-dunyasi-sitesi-yazim-kriz-donemlerinde-girisimcilik-nicin-daha-onemli/>
- Davit, B., Pierre, M., & Marista, V. P. (2019). *Basic concepts in the issue of migration*. Hece publications.
- Durmaz, F. (2015). Entrepreneurship Course Notes. Manisa: Manisa Celal Bayar University Turgutlu Vocational School.
- Ferreira, N. M. (2020, January 14). What is Entrepreneurship? Entrepreneur Definition and Meaning. Retrieved from Oberlo: <https://www.oberlo.com/blog/what-is-entrepreneurship>
- Giddens, A. (2017). *Sociology: Initial readings*. Istanbul: Say Publishings.
- Kavas, A., Avsar, I., Kadkoy, O., & Bilgic, E. C. (2019). Syrians in Istanbul and Post-war Syrian Ghettos. Tepav Publishing. <https://www.tepav.org.tr/en/yayin/s/1401> (10.12.2019)
- Kuvvet, L. & Mustafa, A. (2016). Change of Labour Markets of the 5 Cities Which Allow Migrants at Most: 2011-2014. *Work and Society*, 789-808.
- Laurea. (2019). Migration or Salvation? Retrieved from <http://showcase.laurea.fi/blogiarkisto/exerting-influence/am-i-home/2019/migration-or-salvation/#respond>
- Mutluer, M. (2003). *International migration and Turkey*. Ankara: Çantay Publishings.
- National Geographic. (2019). Introduction to Human Migration. Retrieved from Resource Library | Acitivity: <https://www.nationalgeographic.org/activity/introduction-human-migration/>
- Özkul, G., & Dengiz, S. (2018). Economic Contributions of Syrian Immigrants to The Hatay Province in The Context of Immigrant Entrepreneurship. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, 897-919.
- Refugees Community Centre. (2019, December 20). Number of Syrian Refugees in Turkey December 2019. Retrieved from Refugees Community Centre: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Taş, A. & Çitçi, U. S. (2009) . Journey to Invasive of Immigrant Entrepreneurs: The Balkans Entrepreneurs in Turkey. 1st International Congress on History and Culture in the Balkans 10-16 May '09 Kosovo-Pristina: Proceedings Book (p. 377). Sakarya University.
- UNHRC. (2019). What is a refugee? Retrieved from Refugee Facts: <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/what-is-a-refugee/>
- United States Conference of Catholic Bishops. (2017). Root Causes of Migration. Retrieved from Justice for Immigrants: <https://justiceforimmigrants.org/what-we-are-working-on/immigration/root-causes-of-migration/>
- Vardar, N. (2015, September 08). Differences Between Refugees, Immigrants, Asylum Seekers? Retrieved from <http://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar>
- Yıldırım, S., Islamoglu, E. & Iyem, C. (2017) . A research on the social acceptance and adaptation process of Syrian refugees. *International Balkan and Near Eastern Social Sciences*, (pp. 107-126).

UZUN ÖZ

Türkiye 20. yüzyılın başından beri mültecileri kabul etmiştir, 1990'ların başından beri bu gelenek daha belirgin hale gelmiştir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye girişi Nisan 2011'de başlamıştır. Türkiye o tarihte Suriyeli mülteciler için bir “açık politika” uygulayacağını açıklamıştır. İçişleri Bakanlığı Ekim 2011'de, Türkiye'de kayıtlı Suriyelilerin “geçici koruma statüsü” almalarına karar verdi. Geçmişte, mülteci statüsü çatışmanın kısa vadeli bir sonucu olarak görülüyordu. Ancak orta ve uzun vadeli bir durum olduğu kesinleşmiştir. Mültecileri desteklemek için uzun vadeli ekonomik, sosyal ve politik planlarının yapılması gerektiği anlaşılmıştır. 2020 yılı itibarıyla, Suriyeli mülteciler dünya genelinde 125 ülkede sığınmacı olmuşlardır. Avrupa ile Asya arasında göç yolunda olan Türkiye, tampon bölge olarak görülmektedir. Türkiye mültecilerin çoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır bu durum da Türkiye'yi çok yönlü bir mülteci sorunuyla karşı karşıya getirmektedir. İnsan hakları ihlalleri, şiddet, çatışma vb. ortamlarının son bulması için tedbirler alınmalıdır. Önleyici diplomasi geliştirilmelidir. Son yıllarda göçmen girişimciliği konusu Amerika ve Avrupa'da ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye'de henüz istenilen noktaya gelmemiştir. Geldikleri toplumda teknik bilgilerini, tecrübelerini iş'e dönüştüren göçmen girişimciler, hem kendilerine hem de buldukları ülkeye pozitif katkı sağlamaktadır. Her ne kadar Suriyelilerin uzun süreli sığınmacı dönemi ekonomide büyük kayıplara neden olsa da, mülteci girişimciler sayesinde iş gücü piyasası canlılık kazanmıştır. Ekonomiye etkisi yoğun olarak hissedilen Suriyeli mülteci göç hareketine hazırlıksız yakalanan Türkiye, Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin hukuki statüleri, hak ve yükümlülüklerine dair yasal düzenlemeleri süreç içinde gerçekleştirmiştir. Belediyeler Suriyelilere yapılan hizmetlerden sorumludur. Şehirdeki mültecilerin sayısını ve nüfusun ihtiyaçlarını bilmek, kapasite ve hizmet planlaması açısından yerel yönetimin gelişimi için çok önemlidir. Bu çalışma kapsamında, İstanbul'daki Suriyeli işletme sahipleriyle işgücü piyasasına dair deneyimleri üzerine mikro düzeyde araştırma yapılmıştır. Türkçe ve İngilizce olarak Haziran -Aralık 2019 tarihlerinde yüz yüze yapılan mülakatlar ile Suriyeli mültecilerin işyeri sahibi olması; ekonomik, sosyal ve kültürel olarak irdelenmiştir. İşletme sahibi Suriyelilerin bu alandaki deneyimlerinin işgücü piyasasına nasıl yansıdığı araştırılmıştır. İşyeri sahibi olmak isteyen Suriyeli mülteciler öncelikle belediyeler ile görüştüğünden, ilgili kamu kurumlarında arapça bilen personel sayısının artırılması gerektiğinin farkına varılmıştır. Bireyler, bürokratik engellerden ziyade, dil engeline takılmaktan yakınmaktadırlar. Hem işletmeci hem müşteri bakımından dil problemi çözüm bekleyen en önemli sorunların başında yer almaktadır. Mülakata katılan işletmecilerin 70 %si orta seviyede Türkçe bilmektedir. 30 % lik kısmı ise öğrenmeye çalışmış fakat belediyelerin ve yerel yönetimlerin sağladığı Türkçe dil kurslarına yeteri kadar vakit ayıramadığından öğrenememiştir. Katılımcıların belirttiğine göre, eşleri ve çocukları Türkçe kurslarına düzenli devam etmektedir. Suriye'de işletme sahibi olmaları, başkalarının emrinde çalışmama isteği, diploma denkliklerinin alınmasında yaşanan güçlükler, maddi kaynakların yetersizliği, iş bulamama gibi nedenler mültecileri işletmeci olmaya yönlendirmiştir. Suriyelilerin göç ettikleri topluma uyum sağlama konusunda ciddi çaba gösterdikleri gözlemlenmiştir. Topluma kendilerini kabul ettirme çabasında oldukları, çocukları ve kendileri için iyi bir gelecek kurmak istedikleri açıkça anlaşılmıştır. Suriyelilere ait sermayenin, Türkiye işgücü piyasasına girmesi yeni istihdam alanları oluşturacağından, işgücü piyasasında hareketlilik yaratacaktır. Dolayısıyla girişimci potansiyeli taşıyan mültecilerin bu alana teşvik edilmesi büyük önem arz etmektedir. Kayıt altında yaklaşık 4 milyon Suriyelinin, Türkiye'de uzun süre kalacağı düşünülürse geleceğe yönelik sürdürülebilir ekonomik planlamalar yapılmasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Suriyeli mültecilerin kendi kendine yetebilmesi sağlandığında Türkiye üzerindeki ekonomik maliyet giderek azalacak ve entegrasyon başarıya ulaşacaktır. Girişimcilikte bulunan bireylerin ise devlet tarafından desteklenmesi ve sürdürülebilir politikaların uygulanması gereklidir. Girişimci olan mülteciler yine aynı şekilde kendileri gibi mülteci olan işçilere istihdam sağlamaktadır. Mülakata katılan girişimciler, İstanbul'u çok sevdiklerini, kendilerini çok boyutlu, gelişmiş bir metropolde gördüklerini belirtmiştir. İstanbul'u tercih etmelerindeki en büyük neden ise bir çok iş fırsatının olmasıdır. Girişimcilerin çoğunun bu kararı alırken cesur, atılgan ve risk almayı seven karakterde oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, savaş bitse bile Suriye'ye geri dönmeyeceklerini, İstanbul'da yaşamaya devam edeceklerini söylemişlerdir. Ataerkil bir toplum olan Suriye'de erkeklerin aileyi geçindirmeyi üstlendikleri ve eşlerinin çalışmadıkları gözlemlenmiştir. Bu sebeple kadın girişimciye rastlanmamıştır. Kadın girişimcilerin sayısının artması için eşitlik sağlanıncaya kadar ayrıcalıklı haklar verilmelidir. Mültecilerin en çok şikayet ettikleri konu ise iş yeri açarken gerekli evrakların uzun sürede alınması ve yasal prosedürün uzun sürmesidir. Ayrıca Suriye'de aldıkları

diploma için Türkiye’de denklik almaları normalden uzun sürmektedir. Bu sebeple bazı mültecilerin devlet dairesinde ya da kamu kurumlarında mesleğini icra edemeyip, hayatını idame ettirmek için kendi işini kurmaya karar verdikleri görülmektedir. Düzenli denetim yapılmalı ve kayıt altında olmayan Suriyeliler için cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Kayıt altında olmadığı takdirde, belediyenin sağladığı hizmetlerden yararlanamamaktadır. Kayıt ücretlerinin azaltılması, mültecilerin kayıt dışı iş yeri açmasını azaltır. Bu durum da devlet politikası açısından güvenliği arttırır. Belediyelere yeterli oranda fon sağlanması ve yetki verilmesi gerekmektedir. Bu çalışma akademik alanda katkı sağlamak ve sonraki çalışmalar için yol göstermek amacıyla yapılmıştır. Sonuç olarak ekonomik, toplumsal, kültürel durumların Suriyeli mültecilerin girişimci olması üzerinde birtakım etkiler olduğu ortaya konulmuştur. Eğitim ve sermaye sahibi girişimci mültecilerin işgücü piyasasına entegre edilmesi girişimci ve ülke adına kazan-kazan durumudur. Mültecilerin girişimciliğe yönlendirilmesi, makro düzeyde sosyo-ekonomik başarıya ulaşılmasını sağlayacaktır. İmkan verildiği takdirde Suriyelilerin ekonomik olarak kendi kendine yettiği görülmüştür.

MÜZAKERE YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA SERT, YUMUŞAK VE PRENSİPLİ MÜZAKERELERİN ANALİZİ

Ahmet ATEŞ*

ÖZ

Müzakereler sürdürülebilir barışın sağlanmasında etkin, işlevsel ve başarılı bir araç olarak görülür. Barışın sağlanmasında böylesine önemli bir aracın daha da geliştirilmesi için önemli metodolojik çalışmalar yapılmıştır. Müzakere metodolojisi incelendiğinde sert, yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımlarının hatırı sayılır bir yere sahip olduğu rahatlıkla görülebilir. Ancak akademisyenlerin bu üç metodolojik yaklaşım üzerine yaptığı çalışmalar zamanla birbirini içine geçmiş ve karmaşık bir bilgi yığını haline dönüşmüştür. Müzakere literatürü incelendiğinde sert, yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımlarının sınırlarının oldukça muğlak olduğu görülmektedir. Bu muğlaklığın giderilmesi için menfaat, meşruiyet, ilişki, alternatifler, seçenek, taahhüt ve iletişim kavramlarından oluşan bir analiz çerçevesi çizilmiştir. Bu çerçeve ile sert, yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımları analiz edilmiştir. Bu sayede müzakere çalışmalarındaki metodolojik boşluğun giderilmesine katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzakere, sert müzakere, yumuşak müzakere, prensipli müzakere

ANALYSIS OF HARD, SOFT AND PRINCIPLED NEGOTIATIONS IN THE CONTEXT OF NEGOTIATION APPROACHES

ABSTRACT

Negotiations are seen as an effective, functional and successful tool for achieving sustainable peace. Important methodological studies have been carried out to further develop such an important tool for peace. When the negotiation methodology is examined, it can easily be seen that the hard, soft and principled negotiation approaches have a considerably important place. However, studies of academicians on these three methodological approaches have gradually turned into a complex collection of information. When the negotiation literature is studied, it seen that the boundaries between the hard, soft and principled negotiation approaches are quite vague. An analysis framework consisting of concepts of interest, legitimacy, relationship, alternatives, options, commitments and communication has been drawn in order to eliminate this ambiguity. Hard, soft and principled negotiation approaches were analysed with this framework. In this way, it has contributed to the elimination of the methodological gap in the negotiations studies.

Keywords: Negotiation, hard negotiation, soft negotiation, principle negotiation

*Dr. Ahmet ATEŞ, Uluslararası İlişkiler, Konya, ahmetatesciu@gmail.com

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında tamamlanan “Uluslararası Çatışma Yönetiminde Yapısal Bir Faktör Olarak Müzakereler” başlıklı Doktora tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Fikirleri organize etmenin tek bir yolu yoktur. Ancak bazı yaklaşımlar belirli amaçlar için diğerlerinden daha iyi çalışır. Buna göre çok sayıda akademisyen iyi bir müzakere yöntemine ulaşmak için bir takım yaklaşımlar icat etmiş ya da var olanı geliştirmeye çalışmıştır. Bir müzakerecinin benimsediği taktik veya stratejiler ne olursa olsun en iyi ve kapsamlı çerçeveyi sunan yaklaşıma ulaşılmalıdır.

Ulaşılabilecek müzakere yöntemi, bize hedeflerimizi tanımlamada yardımcı olmalı, karşılaşacağımız olumsuz sürprizleri asgari düzeyde tutmalı, yakalamamız muhtemel fırsatları tanımlamalı ve bunlardan yararlanmamızı sağlamalıdır. Ayrıca bu yapı bize karşımıza çıkan seçeneklerin sonuçlarını anlamada ve akıllıca değerlendirmede yardımcı olmalıdır. Bu gaye ile başlayan çalışmalar farklı müzakere yaklaşımlarına büyük önem vermiştir. Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde, müzakere yaklaşımlarına değinmeyen bir çalışmaya rastlamak mümkün değildir. Ancak akademisyenler arasında zamanla müzakere yaklaşımları konusu, sanki müzakere çalışmalarının üzerinde durması gereken tek teorik çerçeve gibi algılanmaya başlamıştır. Dahası bu teorik çerçeveye uymayan müzakerecilerin ve başarılı bir sonuca ulaşması mümkün görülmemiştir. Öte taraftan aynı akademisyenler müzakere yaklaşımlarının sınırlarının çizilmesi konusunda yeterli düzeyde çalışma üretmemişlerdir. Yani kavramlar iç içe girmiş durumdadır. Hangisinin yumuşak, hangisinin sert ve hangisinin prensipli müzakere olduğu belli değildir. Bu muğlaklık giderilmeli ve müzakere yaklaşımları arasındaki sınırlar somutlaştırılmalıdır.

Bu çalışmada sert, yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımları menfaat, meşruiyet, ilişki, alternatifler, seçenek, taahhüt ve iletişim kavramları üzerinden analiz edilecektir. Böylece müzakere metodolojisinde ortaya çıkan kavramsal çeşitlilik ele alınarak literatürde tespit edilen boşluğun doldurulması katkı sağlanacaktır.

Müzakere Yaklaşımlarının Sınırlarının Çizilmesi

Müzakere metodolojisi incelendiğinde yumuşak, sert ve prensipli müzakereye yönelik yoğun bir akademik ilginin olduğu görülebilmektedir. Ancak bu ilgi zamanla bir takım kavram kaymalarına neden olmuş ve bu üç müzakere yaklaşımının sınırlarını muğlaklaştırmıştır. Nitekim müzakere literatüründe Carneiro, Novais ve Neves, Saner, McCarty ve Hay, Walton ve McKersie, Fan ve Fan, Mayer ve Singh gibi akademisyenler bölüştürücü (distributive) ve bütünleştirici (integrative) kavramlarını (Carneiro vd., 2014: 22; Saner, 2004: 41-105; McCarthy ve Hay, 2015: 4; Walton ve McKersie, 1965: 4-7; Yang ve Yang, 2012: 47; Mayer, 2000: 148; Singh, 2008: 107), Bercovitch, McCusker, Singh, Mccorkle ve Reese ve Neagele ve Fragale bu kavramların yanında rekabetçi (competitive) ve işbirlikçi (cooperative) kavramlarını (Bercovitch, 2008: 409-411; McCusker, 2002: 173; Singh, 2008: 108-119; Mccorkle ve Reese, 2016: 130-141; Neale ve Fragale, 2006: 32; Fells, 2009: 60-61) kullanmışlardır. Kısaca ortaya çıkan bu farklı kavramlar müzakere metodolojisinin sınırlarının belirginleşmesinin önünde bir takım engeller oluşmuştur. Bu çalışmada değinilen engellerin aşılabilmesi için menfaat, meşruiyet, ilişki, alternatifler, seçenek, taahhüt ve iletişim kavramlarını içeren bir analiz çerçevesi oluşturulmuştur.

Menfaat müzakere aracı olmakla birlikte bir tarafın temel ihtiyaçları, istekleri, arzuları ve kaygıları olarak tanımlanabilir. Ayrıca menfaat, müzakerelerin yapılması ve sürdürülmesini teşvik eden en temel araçtır. Buna göre insanlar müzakere ederek aslında menfaatlerini daha iyi tatmin etmeyi umut eder ve bunu anlaşma yaparak garanti altına alır. Müzakerelerde başarının ölçütlerinden birisi menfaatlerin ne derece karşılandığıdır. Bu kriter müzakere sürecinde seçenekler arasında karşılaştırma yapılmasını ve birbirinden farklı olası sonuçlar arasından seçim yapılmasını sağlar. Menfaat ile konum aynı şeyi ifade etmez. Tarafların konumları müzakerecilerin sorunlarını çözüme kavuşturma ve menfaatlerini karşılama tercih ettikleri yoldur. Diğer bir değişle tarafların müzakere sırasında yaptıkları iddialar, talepler ve tekliflerdir. Konum ise tarafların menfaatlerini tatmin etmede izledikleri en basit yoldur ve müzakereciler için amaç değil yalnızca bir araçtır (Fisher ve Ertel, 1995: 21; Patton, 2005: 280).

Fisher ve Patton bu bağlamda portakal metaforunu örnek olarak vermiştir. Bu örneğe göre bir portakal üzerinde iki çocuk hak talep etmektedir. Ancak çocuklardan biri portakalın yalnızca kabuğuna kek yapmak için ihtiyaç duyarken diğeri suyu için portakalın içine ihtiyaç duymaktadır. Eğer iki çocuk birbirlerinin neye ihtiyaç duyduğunu tam olarak bilmiyorsa yani ikisi de konumlarında ısrarcı olarak

portakalın tamamını istiyorsa, muhtemel çözüm olarak portakalın bölüşümü devreye girer. Bu durumda portakal tam ortadan ikiye bölünür. Fakat bu örnekte taraflardan her biri, menfaatlerinin (meyve suyu, portakal kabuğu) karşılanması hususunda daha iyi bir yol-konuma sahip olabilir. Bu minvalde çocuklardan biri portakal kabuğunu alırken diğeri iç kısmını alarak her ikisinin de memnun olduğu bir sonuca ulaşılabilir (Fisher ve Ertel, 1995: 21). Patton'da buna benzer bir örnek vermiş ve konum ile menfaat arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Ona göre menfaat kavramı geniş bir yelpazeye sahiptir ve bu yelpazede para gibi maddi hedefler olmakla birlikte saygı, tanınma ve adil muamele görme arzusu gibi duygusal hedeflerde bulunabilir. Tarafların müzakere süreçlerinde çoğunlukla birden fazla menfaatleri olur ve önceliklerin belirlenmesi gerekir. Bununla birlikte müzakereciler ortak menfaat paylaşabildikleri gibi farklı ya da çatışan menfaatlere sahip olabilirler (Patton, 2005: 280-281).

Meşruiyet konusu en güçlü insan motivasyonlarından biridir ve çatışmaların devam etmesi ya da sona ermesi konusunda oldukça etkilidir. Nitekim çoğu müzakerecinin başarısızlıkla sonuçlanması ya da sürdürülememesi yalnızca masadaki seçeneklerin kabul edilemez olmasına veya tarafların irade iddiasına dayanmaz. Müzakereciler kendilerine adil davranılmadığı hissine kapıldıklarında da müzakere başarısızlıkla sonuçlanır. Yani insanlar meşru olmadığına inandıkları bir sonuca varmaktan ve onu kabul etmekten kaçınırlar (Patton, 2005: 281).

Bu bağlamda meşruiyet kriterinin oluşabilmesi için müzakerecilerin tümünün adil bir muamele gördüğüne inanması başarılı bir sonuca ulaşmada oldukça önemlidir. Meşruiyetin sağlanabilmesi için gerekli olan şey ise objektif standartlar ve örnek olaylardır. Böylece müzakereciler üzerinde tartıştıkları konunun kendileri için meşru olduğuna inanabilir ve anlaşma yapma konusunda ikna olabilirler (Fisher ve Ertel, 1995: 61). Aksi halde taraflardan biri kendi meşru kaygılarından hiç söz edilmezken karşı tarafın katı isteklerine boyun eğdiğine inanırsa, müzakere süreci yerinde sayabilir ya da koparak çatışma derinleşebilir (Fisher vd., 2016: 10-11).

İlişki, bir müzakerecinin müzakere sürecinde karşı taraf ile kurduğu bağlantıyı yani iletişimi içine alır. İletişim müzakere sürecinin en kritik araçlarından biri olmakla birlikte çatışan taraflar arasında sıklıkla kaygıya neden olur (Fisher ve Ertel, 1995: 86). Taraflar arasında oluşacak güven odaklı ilişki çatışmanın daha kolay çözüme kavuşabilmesine katkı sağlarken, tam tersi bir durum taraflar arasında düşmanlık içeren hislerin doğmasına ve çatışmanın çözümünün zorlaşmasına neden olabilir (Patton, 2005: 282). Taraflar arasında oluşan ilişki boyutu onları birbirlerinin farklılıklarını anlamalarında oldukça etkilidir. Bu sayede taraflar empati yaparak soruna yönelik daha kapsamlı çözüm yollarına ulaşabilir (Fisher ve Ertel, 1995: 86). Taraflar arasında kurulacak ilişkide menfaat önemli bir kavram olmakla birlikte onların davranışları ve tutumları üzerinde etkilidir. Örneğin ticari bir işletme menfaati gereği hem müşterisinden kar etmek hem de onu devamlı müşterisi yapmak istediği için müşteri her zaman haklıdır yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Müzakere süreçlerinde de taraflar güçlü ilişkiler kurarak menfaatlerini uzun süre korumayı ve devam ettirmeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda taraflar en azından kabul edilebilir menfaatler sağlayan bir anlaşmaya varmayı ve ilişkiyi sürdürmeyi hedefler. (Fisher vd., 2016: 26).

Alternatif önemli bir müzakere aracı olmakla birlikte tarafların üzerinde yoğunlaşması gereken önemli bir kavramdır. Taraflar müzakere süreçlerinde genelde şu soruların cevaplarını ararlar; Taraflar müzakere sürecinde bir anlaşmaya ulaşamazsa onların menfaatleri ne olacak? Müzakere başarısız olursa tarafların alternatif bir eylem planı var mı? Bu soruların cevabı bir müzakere eden taraflar için hayati önem taşır. Bu minvalde taraflar müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması sonucuna karşı bir eylem planına sahip olmalıdır. Karşı taraf buna razı olmasa bile menfaatlere ulaşabilmek elzem bir durum olarak kabul edilebilir. Örneğin ticari bir uyuşmazlığın çözüme kavuşması için başlatılan müzakere sürecinde taraflar alternatif olarak hiçbir şey yapmamayı, karşı tarafa dava açmayı, basın açıklaması yapmayı veya üçüncü bir taraf ile anlaşma yapmayı bir eylem planı olarak kabul edebilir. Sonuç olarak müzakere eden taraflar menfaatlerine ulaşabilmek için alternatif seçenekler arasından bir tercih yapmak durumdadır. Tarafların müzakere sürecinde menfaatlerine ulaşabilmek amacıyla içine girdikleri bu alternatif arayışı Müzakere Edilmiş Anlaşmaya En İyi Alternatif MEAEİA olarak kavramsallaştırmıştır (Patton, 2005: 283; Sebenius, 2015: 343).

Tarafların müzakere masasına oturmasında onların MEAEİA'dan daha fazla menfaat sağlayan bir sonuca ulaşma hedefi de bulunmaktadır. Bunun için müzakerecinin atması gereken adım seçenekleri tespit edip artı değer yaratmaktır. Taraflar seçenekler ile anlaşma olasılığının kapısını aralayabilir ve üzerinde uzlaşabileceği bir anlaşma bölümüne ulaşabilir. Seçenekler somut şart ve koşulları, prosedürleri, ihtimalleri ve belirsizlikleri içerebilir. Yani seçenekler tarafların herhangi bir konuda anlaşmalarını sağlayan, onları kendi menfaatleri konusunda tatmin olmalarına yardımcı olan herhangi bir şey olabilir. Seçenekler ile değer yaratma yönteminin en basit uygulamalarına ticarete rastlanmaktadır. Örneğin bir otomobil ticaretinde alıcı satıcıya arabanın mülkiyetini almak için para ödeyerek değiş tokuş süreci başlatır. Bu süreç sayesinde taraflar daha az değer verdiği şey ile daha çok değer verdiği şeyi değiştirerek yeni bir değer yaratmış olur. Genel anlamda seçenekler tarafların müzakere ortak menfaatlerden daha fazla tatmin olmasını sağlayacak değerler yaratmasını ve menfaat farklılıklarından yararlanmasını sağlar (Patton, 2005: 283-284).

Taraflar müzakere masasını terk etme niyetinde değilse, her bir oturum sonunda taahhüt vererek süreci devam ettirmeyi tercih eder. Tarafların vermiş olduğu her bir taahhüt geçici bir anlaşma hükmündedir ve onlara sonraki görüşmelerde ne yapacakları ve bunu nasıl yapacaklarını açıklayan bir yol haritası sunar. Taahhüt konusunda önemli olan husus, tarafların kararları, teklifleri ve taleplerinin birbiriyle karıştırılmayacak şekilde sınırlarının çizilmesidir. Taraflar ancak bu şekilde taahhütlerin açık, iyi planlanmış ve sağlam bir temele dayandığı başarılı bir müzakere sürecine kavuşabilirler (Fisher ve Ertel, 1995: 96). Taahhüt, bir veya daha fazla tarafın sözleşme, talep, teklif veya söz verme gibi araçları kullanarak anlaşmayı resmileştirilmesini içine alır. Taraflar taahhüdü, sıklıkla "teklif edeceğim", "talep ediyorum", "katılıyorum" ya da "yapmamaya söz veriyorum" gibi kelimeler ile şekillendirir. Taraflar müzakere sürecinin her hangi bir safhasında taaddütte bulunabilirler. Yani müzakereciler müzakere hazırlık, görüşme, anlaşma ve uygulama safhalarında karşı tarafa taahhüt verebilir. Ayrıca taraflar gündem konusunu tekrar görüşmek için ya da bazı şartları yeniden tartışmak için karşılıklı taahhütte bulunabilirler (Patton, 2005: 284). Örneğin Endonezya müzakere sürecinde arabuluculuk rolünü üstlenen Ahtisaari, Özgür Açe Hareketi GAM'dan (Gerakan Aceh Merdeka) bağımsızlık talebinden vazgeçmesini ve bu konuda hükümete taahhütte bulunmasını talep etmiştir. GAM liderleri kendilerinden talep edilen bu taahhütte bulunmuş ve müzakere sürecinin bu adımı başarılı şekilde sonuçlanmıştı (Baikoeni ve Oishi, 2016: 38-39).

Taraflar arasında yürütülen müzakere sürecinin doğası oldukça önemlidir. Zira taraflar arasındaki sürecin doğası kazan-kazan ya da kazan kaybet anlayışına dayalı bir rekabet ya da işbirliğine dayanabilir. Böylece taraflar aralarındaki iletişimi sürecin doğasına uyarlayarak süreci yürütmeye çalışır. Bu çerçevede Faure iletişimi müzakerecinin en temel aracı olarak görürken sürecin doğasını da işaret etmiştir (Faure, 2009: 310).

Taraflar iletişim konusunda iki soruya odaklanır. Bunlardan ilki "diğer taraf ile nasıl iletişim kuracağız?" ikincisi ise "iletişimimizi nasıl yöneteceğiz?" sorusuna dayanır (Fisher ve Ertel, 1995: 76). Zira çatışan taraflar arasında iletişim kurmak ve bunu yönetmek oldukça zordur ve bu iletişim düzgün bir şekilde kurulmadan müzakere bahsetmek mümkün değildir. Örneğin birbirini uzun yıllardır tanıyan evli çiftler bile iletişim sorunu yaşayarak zaman zaman birbirlerini yanlış anlayabilirler. Uzun yıllar aralarında uyuşmazlık yaşayan ve birbirini tanımayan tarafların aralarında iletişim sorununu daha şiddetli yaşamaları kaçınılmazdır. Bu bağlamda müzakereciler her durum ve şartta karşı tarafın onları yanlış anlayacağını hesaba katmalıdır (Fisher vd., 2016: 41). Taraflar aralarında düzgün bir iletişim kurmak istiyorsa öncelikli olarak birbirlerinin süreci nasıl gördüğünü ve süreç hakkındaki endişelerini anlamaları gerekmektedir (Fisher ve Ertel, 1995: 76-77). Böylece taraflar aralarında düzgün bir iletişim kurarak olası yanlış anlaşılmanın önüne geçer ve müzakere sürecini daha etkili yürütebilirler.

Sert Müzakere Yaklaşımı

Sert müzakere yaklaşımı kazan-kaybet mantığı üzerine şekillenen rekabetçi bir müzakere anlayışını hedefler. Tarafların kıyasıya rekabet içinde olduğu bu süreç, tamamen kazanma üzerine inşa edilmektedir (Odell, 2013: 381). Fisher, Ury ve Patton gibi bazı akademisyenler sert müzakere yaklaşımını müzakerecilerin konumu üzerine şekillenen bir rekabet süreci olarak kabul etmiş ve bu yaklaşımı konumsal müzakere olarak da tanımlamıştır (Fisher vd., 1991: 9). Onlar gibi Galtung da sert

müzakerelerin konumla doğrudan ilişkili olduğunu iddia etmiş ve sert müzakere yaklaşımının savaşı andırdığını savunmuştur. Ona göre sert müzakere yaklaşımı savaşın masadaki uzantısıdır ve cephele tarafların konumudur. Taraflar tıpkı savaşta olduğu gibi birbirlerinin konumlarına saldırırlar. Hangi tarafın ne kadar fedakârlıkta bulunacağı ve ne ölçüde geri adım atacağını kimse bilmez. Başlangıçtaki konumu müzakereden çıkacak sonuca en yakın olan bu savaşı kazanan taraf olur (Galtung, 2009: 239). Fisher, Ury, Patton ve Galtung'un bu açıklamaları ışığında sert müzakere yaklaşımının konumu stratejik bir boyutta analiz ettiği ve tarafların konumlarını korumak için bir takım taktiklere başvurduğu savunulabilir.

Sert müzakere yaklaşımı maksimum kar, rekabetçi anlayış, kazan kaybet yaklaşımı, konuma odaklanma, karşı tarafı manipüle etme ve kısa vadeli kazanç olmak üzere altı adıma dayalı bir stratejik eylem planına sahiptir. Bu yaklaşıma göre taraflar il olarak müzakere sürecinde azami düzeyde kar elde etmek için çaba harcarlar. İkinci olarak taraflar elde etmeye çalıştıkları azami kar için rekabetçi bir modeli benimser. Çünkü tarafların daha çok kar etme amacı, onları daha fazla rekabet etmeye mecbur bırakır. Üçüncü olarak, daha çok kar için daha fazla rekabetin yaşandığı müzakere sürecinde, taraflardan bazıları kazanırken bazıları kaybeder. Yani bu tip müzakerelerde yönelim kazan-kaybet mantığına dayanır. Dördüncü olarak taraflar birbirlerinin menfaatlere odaklanmak yerine konumlarına odaklanırlar. Bu tür süreçlerde taraflar pazarlık güçleri oranında kazanca sahip olur. Ayrıca taraflar sahip oldukları kazanç üzerine anlaşmayı yapma konusunda ısrarcıdır. Bu durumda hangi taraf daha avantajlıysa o daha çok kazanır. Beşinci olarak taraflar bilgi paylaşımı konusunda birbirlerine karşı oldukça kısıtlayıcı davranır ve manipüle etmeyi önemli bir strateji olarak kabul eder. Böylece taraflar karşı tarafa zayıf yanları ve zafiyetleri konusunda daha az açık vererek daha fazla kar elde etmeye çalışır. Altıncı olarak taraflar müzakerede uzun vadeli kazanç yerine kısa vadeli kazancı hedef olarak belirler (Hawes ve Fleming, 2014: 284).

Sert müzakere yaklaşımını benimseyen taraflar müzakere sürecinde menfaat yerine konumlarına odaklanarak katı bir irade yarışına girerler. Bu yaklaşıma göre hangi taraf irade yarışında daha sabırlı ve kararlı olursa yarışın kazananı o olur. Kısaca taraflar kabul et ya da terk et mantığına dayanan bir iletişim içine girebilir (Amsler, 2015: 525). Örneğin kütüphanede pencerenin açık kalıp kalmaması iki kişi arasında katı bir irade yarışına dönüşerek bir tartışmanın konusu olabilir. Daha somut bir örnek olarak Norveç'in de arabulucu olarak dahil olduğu Sri Lanka müzakere süreci bu bağlamda değerlendirilebilir. Norveç taraflara federal bir yönetim, insan hakları ve demokrasi konusunda taahhüt verme çağrısında bulunulmuş, ancak hem hükümet hem de LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam) herhangi bir taahhütte bulunmayacağını ilan etmiştir. Kısa süre içerisinde müzakereler irade yarışına dönüşmüş ve hükümet müzakere masasından çekildiğini duyurmuştur (Muni, 2006: 89). Bu süreçte iki tarafın konumlarına odaklanarak katı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu konuda verilebilecek diğer bir örnek Mısır ile İsrail arasında yaşanan müzakere sürecidir. 1978'de Camp David'de başlayan müzakerelerin ilk oturumu tarafların katı tutumu ve irade yarışına sahne olmuştur. Buna göre İsrail ve Mısır, Sina yarımadası üzerindeki egemenlik konusu üzerine bir irade yarışına girmiştir (Fisher vd. , 2016: 49-50). Bu üç örnek insanların gündelik konulardan uluslararası konulara kadar geniş bir çerçevede sert müzakere yaklaşımının iddia ettiği gibi konum odaklı bir irade yarışına girebildiklerini göstermektedir.

Sert müzakere yaklaşımına göre tarafların içine girdikleri irade yarışı onların sahip oldukları avantajlar ile doğrudan ilişkiye sahiptir. Kısaca taraflardan bir diğerine nazaran daha avantajlı konumdaysa sonucu kendi lehine etkileme kapasitesi o oranda yüksektir. Buna göre taraflar sahip oldukları avantajlar düzeyinde karşı tarafı tehdit ederek onun üzerinde baskı kurabilir ve ondan taviz koparabilir (Fisher vd., 2016: 18). Örneğin işçi sendikaları ile işverenler arasında gerçekleşen görüşmeler bağlamda değerlendirilebilir (Carneiro vd. , 2014: 22). İşçi sendikaları iş bırakma ya da iş yavaşlatma gibi baskı kurma araçlarını devreye sokarak işverenler üzerinde baskı kurabilir ve onlardan daha fazla taviz koparabilir. İşverenler ise ekonomik ve bürokratik güçlerini kullanarak hükümetin kararlarını etkileyebilir ve işçiler aleyhine bir takım kararlar alınmasını sağlayabilirler.

Yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımları meşruiyet kavramına büyük önem vermiş ve tarafların başarılı bir müzakere yapabilmelerinde elzem bir faktör olarak kabul etmişlerdir (Fisher ve Ertel, 1995;

Fisher vd., 2016). Ancak sert müzakere yaklaşımı taktiklerini güç ve kazan-kaybet anlayışı üzerine bina ettiği için meşruiyeti önemli bir faktör olarak görmez. Bu yaklaşıma göre taraflar azami kazanç peşinde koşar ve bunu yaparken karşı tarafın daha az kazanması için çaba harcar (Stoshikj, 2014: 38). Tarafların bu amaçlarına ulaşmak için izlediği taktikler kısaca karşı taraf hakkında daha fazla bilgi edinme, karşı tarafa onun yarar sağlayabileceği bilgileri vermeme ve karşı tarafı kendi bakış açına getirerek ikna olmasını sağlama olarak sıralanabilir (Keast ve Waterhouse, 2014: 151; Holbrook, 2010: 363; Baarveld vd., 2015: 365) . Taraflar birbirlerini ikna edebilmek için karşı tarafın tartışma konusu üzerindeki tutumunu kendi lehine biçimlendirmeye çalışır. Buna göre taraflar karşı tarafa kendi konumunun daha güçlü ve meşru olduğunu kabul ettirmeyi hedefler. Böylece karşı taraf, iddialarının meşruluğu konusunda şüphe içine girer (Keast ve Waterhouse, 2014: 151). Sert müzakere yaklaşımına göre taraflar birbirlerinin konumlarına yoğunlaştığı için ulaşılabilecek anlaşma tarafların meşru iddiaları yerine konumlar arası farkın bölüşümünü içine alır (Fisher vd., 2016: 9-47). Sonuç olarak sert müzakere yaklaşımında meşru menfaatlerden söz etmek pek mümkün değildir.

Sert müzakere yaklaşımına göre müzakere süreçlerinde ilişkinin doğası rekabetçi ve bölüştürücü bir yaklaşıma göre şekillenir. Taviz vermekten ve işbirliği yapmaktan kaçınan taraflar, karşı tarafa nazaran daha avantajlı olmak için çalışır. Böylece taraflar arasındaki ilişkinin doğası kazan kaybet yaklaşımına uygun şekilde biçimlenir (Abigail vd., 2018: 69; Fisher vd., 2016: 26). Buna göre Sert müzakere yaklaşımı müzakere sürecini sabit ve kit kaynakların bölüşümü olarak görürken bu süreci müzakere pastasının bölüşümü olarak tanımlar (Holbrook, 2010: 363). Sert müzakere yaklaşımına göre, taraflar bölüşüm sürecinde karşı/rakip bir konumda olmalı ve süreci kazan kaybet üzerinden yürütmelidir (Essential, 2003: 2-3). Böylece taraflar kazanımlarına odaklanırken karşı tarafın ne kaybettiği konusunda ilgilenmezler. Dahası taraflar süreç sonunda kazançlı çıkabilmek için tehdit ve baskıya bir araç olarak kullanabilir (Beersma ve De Dreu, 2002: 228) . Kısaca taraflar müzakere süreçlerini düşman ile yüzleşme olarak kabul eden bir ilişki üzerine bina eder. Ancak sert müzakere yaklaşımının savunduğu bu yaklaşım başarılı bir sonuca ulaşmada elzem bir faktör olan güven duygusuna zarar verir. Bunun sonucunda taraflar birbirleri hakkında tedirginlik ve şüphe duymaya başlar ve karşı taraftan gelen her talebi ve öneriyi kendilerine yöneltilmiş bir tehdit olarak algılayabilir (Fisher vd., 2016: 47).

Müzakere sürecinde alternatif, tarafların süreç içerisinde ya da sonunda karşılaştıkları engelleri aşabilmek için yönecekleri diğer seçenekleri ifade etmek için kullanılan önemli bir kavramdır. Yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımları alternatif oluşturmayı başarılı bir müzakere süreci için elzem görmesine karşın sert müzakere yaklaşımı alternatif konusuna daha farklı bir bakış açısı getirmiştir. Sert müzakere yaklaşımı alternatif konusunu tarafların taviz vermesi olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre irade yarışı içerisinde olan taraflar diğer müzakere yaklaşımlarında olduğu gibi alternatif geliştirmek yerine taviz almayı bir seçenek olarak tercih eder. Taraflar zorunda oldukları için taviz verir ve avantajlı olan taraf taviz alan taraf da olur (Bartos, 1995: 50).

Sert müzakere yaklaşımı tarafların birbirlerinden taviz koparmasını önemli bir konu olarak görmüştür. Bu alanda çalışan akademisyenlerin önemli bir kısmı oyun teorisi modellerini kullanarak karşı taraftan taviz almanın yollarını aramışlardır. Örneğin Bartos taraflar neden ve hangi şartlar altında taviz verir sorusunun cevabını aramış, Richardson'un Silah Yarışı Modelini yeniden düzenleyerek geliştirmiş ve bu modelin adını eşitlik modeli koymuştur. Bartos tüm tarafların davranışlarını açıklayabilmek için " $dD = -k*dO - a*D + g$ $O < k$, $a < 1$ " şeklindeki formülü geliştirmiştir. Buna göre "D" tarafın geçerli talebini, "dD" tarafın geçerli değişikliğini (eğer dD negatifse taviz ile uyuşur), "dO" tarafların tekliflerindeki geçerli değişimi (eğer dO pozitif ise rakip tarafların tavizleri ile uyuşur), "k" karşılık verme eğilimi, "a" tek taraflı taviz verme eğilimi, "g" tarafların birbirlerine olan yaklaşımlarını (eğer "g" negatifse dostça girişim vardır, pozitifse rekabet içindeki hasımlık vardır) tanımlayan parametrelerdir. Örneğin, "k", "a" ve "g" parametreleri arasındaki ilişki üzerinden tarafların taviz verme eğilimleri şu şekilde açıklanmıştır; eğer "k" ve "a" parametreleri büyükse ve "g" parametresi negatifse, taraflar anlaşmaya ulaşmak için taviz verirler. Ayrıca "k" parametresinin pozitif ya da negatif olması taviz vermede tarafların esnekliklerini belirlemede bir ölçüt olarak kullanılmıştır (Bartos, 1995: 49-50).

Müzakere süreçlerde tarafların atması gereken en önemli adımlarından birisi de MEAEİA'dan daha fazla değer sunan bir sonuca ulaşmaktır. Taraflar bunun için seçeneklere ihtiyaç duyar. Bulunan

seçenekler sayesinde yeni değerler yaratılır ve taraflar çıkar sağlar. Buna karşın sert müzakere yaklaşımı seçenek yaratmayı bir zaaflık olarak görmüştür. Bu yaklaşıma göre tarafların ana amacı konularına en yakın sonuca ulaşarak oyunun kazananı olmaktır ve bu süreç teklif ve karşı tekliften oluşan bir rekabet süreci olarak da kabul edilir (Mnookin, Peppet, ve Tulumello, 2000: 24).

Sert müzakere yaklaşımı tarafların karşılıklı güvensizlik yaşadıklarını savunarak taahhüt konusuna yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımından farklı bir bakış açısı getirmiştir (Roszkowska, 2008: 97). Bu yaklaşıma göre süreç içinde bir takım sorumluluk veya yükümlülüklerden kaçmak isteyen taraflar karşılıklı taahhüt vermektan kaçınır. Taraflar ellerinin kollarının bağlı olduğunu ve süreç içerisinde karar verme konusunda takdir yetkisinin kendilerine olmadığını ileri sürebilir (Hames, 2012: 21). Sonuç olarak sert müzakere yaklaşımı tarafların taahhüt vermektan kaçınmasını savunur. Müzakere sürecinde iletişim, tarafların birbirlerini daha iyi tanımaları ve yanlış anlamalarının önüne geçen önemli bir faktördür. Ancak kazan-kaybet bakış açısı ile müzakere sürecini okuyan sert müzakere yaklaşımı, iletişim sürecini bu minvalde okur. Böylece taraflar birbirleri ile daha az ve yanlış bilgi paylaşarak karşı tarafın zayıf yanlarını öğrenmeye ve kendi güçlü yanlarını ön plana çıkarmaya çalışır. Bu sayede taraflar birbirlerini manipüle ederek daha fazla avantaj elde etmiş olur (Fells, 2009: 60-61; Essential, 2003: 4; Baarveld vd., 2015: 365; Keast ve Waterhouse, 2014: 151; Saner, 2004: 46-47). Örneğin A tarafı B tarafının zayıf yanları ve asıl tercihleri konusunda daha az, pazarlık gücü hakkında daha çok bilgiye sahip olursa, B tarafı müzakere sürecinde A tarafından daha fazla avantaj elde etmiş olur (Essential, 2003: 4).

Yumuşak Müzakere Yaklaşımı

Müzakere alanında çalışan araştırmacıların önemli bir kısmı tarafların sert müzakere yaklaşımının izlenmesi durumunda müzakerelerin başarısız olacağına inanmaktadır. Bu nedenle daha ılımlı bir müzakere yaklaşımı modeli geliştirilmek istenmiş ve yumuşak bir davranış üslubunu benimseyen yumuşak müzakere yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Fisher vd. , 2016: 12). Toplum arasında sıkça kullanılan tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır atasözü yumuşak müzakere yaklaşımını doğru şekilde tarif etmektedir. Ancak bu örnekte olduğu gibi sadece müzakere dilinde bir yumuşama olamaz müzakere araçlarında da benzer bir takım yumuşama olur. Yumuşak müzakere yaklaşımı tarafların birbirlerini rakip olarak görmeyi bırakması ve ortak sorunları olan paydaşlar olarak görmesi gerektiğini savunur. Tarafların başvuracağı bu yumuşak yöntem hoş strateji olarak tanımlanmakla birlikte diğer tüm tarafların bu stratejiye uygun şekilde karşılık vermesi ve işbirliği odaklı bir tavır sergilemesi beklenir (Johnson, 1993: 73). Yumuşak müzakere yaklaşımı tarafların süreç sonunda zafer kazanmasından ziyade anlaşmaya ulaşılmasının önemini vurgular. Bu yaklaşıma göre tarafların birbirlerine teklifte bulunması, ödün vermesi, güvenmesi, dostça davranması ve çatışmadan kaçınması için gerektiğinde boyun eğmesi gerektiğini savunulur (Fisher vd., 2016: 12; Pfetsch, 2007: 37).

Müzakere yaklaşımlarında sıkça başvurulan portakal metaforu sert müzakere yaklaşımında tarafların ne istediğine bakmadan yapılan bir taksim süreci olarak görülürken, yumuşak müzakere yaklaşımında alternatif bulma süreci olarak tanımlanmıştır (Thompson, 2006: 2). İrade yarışını savunan sert müzakere yaklaşımı tarafların bu sayede başarılı olacağını iddia ederken yumuşak müzakere yaklaşımı bu yöntemin başarılı olmayacağını ve kısa vadeli kazanç yerine uzun vadeli kazanç hedefinin daha sürdürülebilir bir sonuç ortaya çıkaracağını savunmuştur. Dahası yumuşak müzakere yaklaşımı, sert müzakere yaklaşımının iddia ettiği gibi bir tarafı tatmin eden karlı bir taksim yerine tüm tarafların tatmin eden bir sonuca ulaşabileceğini ortaya koymuştur. Nitekim sert müzakere yaklaşımı tarafından savunulan irade yarışı gibi yaklaşımların uygulamada başarısızlıkla sonuçlandığını gösteren örneklere rastlamak mümkündür. Örneğin tarafların 2002'de ateşkes yapması sonucunda başlayan Sri Lanka müzakere süreci, LTTE'nin sert müzakere yaklaşımında olduğu gibi irade yarışına girmesi sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hükümet ve LTTE müzakere yerine şiddetli bir seçenek olarak görmüş ve çatışma daha da derinleşmiştir (Çınar, 2013: 329). Bu bağlamda araştırmacıların bir kısmı yumuşak müzakere yaklaşımının çatışmaların üstesinden gelebilecek bir model sunduğunu iddia etmiştir. Onlara göre müzakere süreçlerinin daha barışçıl ve sürdürülebilir bir anlaşma ile sonuçlanmasında tarafların esnek bir konum anlayışı ile yeni teklifler getirmesi önemlidir (Fisher vd., 2016: 14). Böylece taraflar tüm fırsatları daha kolay tespit ederek büyük kazançlar sağlayabilir (Bingham ve Nabatchi, 2003: 114).

Portakal metaforunda olduğu gibi çatışmalarda tarafların taleplerini azami düzeyde sağlayacak bir çözüm yolu bulmak mümkün olmakla birlikte tarafların talepleri konusunda tavizler vermesi kaçınılmazdır (Lens, 2004: 508). Dahası tarafların vereceği tavizler onların önemli gördüğü menfaatlerinden de olabilir. Ancak taraflar taviz verirken bir takım sınırlar belirlemek zorundadır. Bu çerçevede taraflar verecekleri tavizler konusunda bir taban değer belirlemek durumdadır. Yumuşak müzakere yaklaşımı bu koşullar altında tarafların ulaşacakları anlaşmanın tatmin edici olacağını iddia etmektedir.

Yumuşak müzakere yaklaşımı meşruiyet kavramını önemli bir faktör olarak kabul etmektedir. Ulaşılan anlaşmanın meşru temellere dayanması barışın sürdürülebilir olmasında elzem bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu minvalde tarafların müzakere sürecinde bir alt sınır belirlemesi, aralarındaki ilişkiyi geliştirmek için katı tutumlarından ödün vermeleri ve aralarındaki ilişkinin güven ve dostluk anlayışına dayanması müzakerenin meşru temellere dayanmasında önemlidir (Fisher vd., 2016: 18). Tarafların aralarında müzakere sürecinde bir takım sınırlar belirlemesi meşru anlaşma yapma olanağını sağlar. Örneğin bir ticari pazarlık sürecinde müşteri maliyeti 37 TL olan bir kaba son 36 TL verirse ve bu talebinde katı bir tutum takınırsa, pazarlık daha başlamadan bitmiş olur. Çünkü müşterinin teklif ettiği fiyat satıcının belirlediği taban fiyatın altındadır ve satıcı bu pazarlığın sonucunda meşru bir anlaşma olamayacağına kanaat getirir (Fisher vd., 2016: 7-8). Kısaca taraflar taviz verirken taleplerinin meşru sınırlarını çizmeli ve bu meşru sınırlar içerisinde karşı tarafın taviz vermesini beklemelidir.

Yumuşak müzakere yaklaşımı taraflar arasındaki ilişkiyi güven ve kazan-kazan merkezli bir anlayış üzerinden analiz eder. Buna göre eğer taraflar birbirlerine güvenmiyor ve kandırmayı bir taktik olarak görüyorsa başarılı sonuca ulaşmaları neredeyse imkânsızdır (Pfetsch, 2007: 38). Bu nedenle taraflar çatışmanın rakiplik doğasına rağmen ortaklık/arkadaşlık ilişkisi içerisinde birbirlerine güvenerek süreci yönetmelidir. Ayrıca taraflar birbirlerine karşı olduğu gibi probleme karşı da yumuşak davranmalıdır.(Fisher vd., 2016: 14; Baarveld vd., 2015: 365). Tarafların müzakere sürecinde birbirlerine güvenmelerini savunan yumuşak müzakere yaklaşımı sürecin tamamını daha çok kazan daha çok kazan ve göreceli kazan gibi yaklaşımlarla ele almıştır (Spoelstra ve Pienaar, 2008: 8; Korobkin, 2009: 92). Kısaca yumuşak müzakere yaklaşımı tarafların aralarında kuracakları ilişkiyi güven ve kazan-kazan yaklaşımı üzerinden okumasını tavsiye etmiştir.

Yumuşak müzakere yaklaşımı, güven ve kazan-kazan anlayışı üzerine bina edilen taraflar arası ilişkinin sorunsuz işleyebilmesi için tarafların konumlarını esnetmesi ve bir takım takım ödünler vermesi gerektiğini savunmuştur (Kersten, 2001: 504). Bu sayede taraflar rekabete dayalı müzakere sürecinde birbirlerine güvenerek dost olmayı başarabilir. Dahası taraflar dostluk ilişkisine dayanan müzakereler boyunca birbirleri hakkında çok şey öğrenebilir ve birbirlerine nasıl davranacakları konusunda tecrübe edinebilirler (Mayer, 2000: 154). Taraflar izleyecekleri bu stratejiler sayesinde sürdürülebilir bir müzakere sürecini garanti altına alabilir. Dahası taraflar yeni hedefler ve stratejiler belirleyerek anlaşma zemini genişletilir ve çatışmayı ortaya çıkaran gerekçelerin önemli bir kısmının üstesinden gelmeyi başarabilir (Malitza, 1985: 81).

Yumuşak müzakere yaklaşımı sürecin ilerleyebilmesi için tarafların alternatif oluşturarak konumlarından ödün vermesini önemli görmüştür. Bu çerçevede tarafların anlaşmaya ulaşma için hayati olmayan konularda ödün vermesi ve alternatiflere yönelmesini doğal bir adım olarak kabul edilmiştir (Roszkowska, 2008: 97). Bu yaklaşıma göre tarafların çatışma yönetiminde izleyebilecekleri çeşitli çözüm kümelerinin, yani alternatiflerin olduğu varsayılır. Taraflar bunlar arasından birbirleri ile uyuşanları tespit ederek nihai anlaşmaya varmaya çalışmalıdır (Carneiro vd., 2014: 23; Roszkowska, 2008: 97; Mayer, 2000: 152). Ayrıca taraflar müzakere sürecinde tartışma zemini genişletmeli ve çatışmaya neden olan faktörleri baskıdan arındırılmış bir ortamda yeniden tartışmalıdır (Roszkowska, 2008: 97). Böylece taraflar gözden kaçırdıkları pek çok alternatifi keşfetme imkanı bulabilirler.

Seçenek konusu yumuşak müzakere yaklaşımında tarafların nihai anlaşmaya ulaşmak için tek taraflı kaybı kabul etmesi ve karşı tarafın kabul edebileceği tek bir cevabı araması olarak tanımlanmaktadır (Fisher vd., 2016: 18). Bu açıdan yumuşak müzakere yaklaşımı tarafların anlaşmaya ulaşması için yoğun bir çaba göstermesi gerektiğini savunduğu anlaşılmaktadır.

Yumuşak müzakere yaklaşımı taahhüt konusunu müzakerelerin daha planlı ilerlemesi için önemli görmüştür. Bu yaklaşıma göre taraflar eğer müzakere masasını terk etme niyetinde değillerse bir sonraki oturuma geçebilmek için birbirlerine taahhütte bulunmalı ve müzakere sürecinin yol haritasını çizmelidir. Böylece taraflar bir sonraki müzakere sürecinde ne yapacaklarının kararını da vermiş olur ve müzakereler tutarlı bir zeminde ilerleme şansı elde eder (Roszkowska, 2008: 97).

Müzakere süreçlerinin başarısını etkileyen en önemli faktörlerden biri iletişim konusudur. Yumuşak müzakere yaklaşımı bilgi paylaşım sürecini tarafların aralarındaki engelleri kaldırarak birbirini daha iyi anlaması ve göreceleri menfaatleri tespit etmesi olarak değerlendirmiştir. Buna göre taraflar aralarında kuracakları iyi bir iletişim sayesinde bilgi paylaşımının önündeki engelleri kaldırabilir ve tatmin edici ortak kazanç sağlayabilir (Rognes ve Schei, 2010: 84; Baarveld vd., 2015: 365; Weingart vd., 1987: 286). Buna göre taraflar aralarında kuracakları güçlü bir iletişim sayesinde muhatapları ve sorun hakkında yeterince bilgi sahibi olabilir ve bu onların müzakere becerileri üzerinde olumlu bir etkiye neden olur. Nitekim tarafların birbirlerinin tercihleri, ihtiyaçları, arzuları ve hedefleri hakkında yeterli oranda bilgiye ulaşması, onların çatışmanın nedenlerine daha kapsamlı tespitlerde bulunarak daha kapsayıcı alternatif çözümler bulmasında etkilidir (Pfetsch, 2007: 38; Fells, 2009: 60; Weingart vd., 1987: 286; Yang ve Yang, 2012: 42). İletişim göreceli menfaatlerin tespit edilmesinde de önemli bir işlevi yerine getirir. Taraflar süreç içerisinde kendileri için önemsiz ancak karşı taraf için önemli kabul edilen menfaatlerini kolayca tespit edebilir (Beriker-Atıyas ve Demirel-Pegg, 2000: 361).

Prensipli Müzakere Yaklaşımı

Fisher, Ury ve Patton 1981'de kaleme aldıkları "Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In" adlı çalışma müzakere yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı getirmiştir (Fisher vd., 1991: 10). Harvard Müzakere Projesi çatısı altında geliştirilen prensipli müzakere yaklaşımı, çatışma yönetimi alanında önemli bir yer elde etmiştir (Sullivan, 1986: 38). Kool ve Agrawa'a göre prensipli müzakere çalışmaları sert ve yumuşak müzakere yaklaşımlarının diyalektiği sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna göre hem sert ve yumuşak müzakere yaklaşımlarının taktiklerinden yararlanılmış hem de bu yaklaşımların taktiksel eksikliklerini giderecek çözümler geliştirilmiştir. Bu sayede kopyacı bir müzakere yaklaşımı olmak yerine sentezci ve özgün iddialara sahip bir müzakere yaklaşımı olmayı başarmıştır. Bu bağlamda Fisher, Ury ve Patton geliştirdiği esasa ilişkin müzakere yaklaşımı (prensipli) ile konum odaklı müzakere yaklaşımlarına (sert ve yumuşak müzakere) meydan okunduğu savunulabilir. Prensipli müzakere yaklaşımı insan, menfaatler, seçenekler ve kriterler olmak üzere dört temel kavram üzerine bina edilerek müzakere literatürüne girmiştir (Kool ve Agrawal, 2006: 286).

Fisher, Ury ve Patton ilk olarak müzakere süreçlerinde insan ile problemin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Bu oldukça zor bir yöntemdir, çünkü insanlar yapısal özellikleri nedeniyle birbirlerini yanlış anlayabilme ve kızma potansiyeline sahiptir. Zira tarafları temsil eden müzakereciler insandır ve onlardan rasyonel davranmalarını ve duygudan bağımsız hareket etmelerini beklememek gerekmektedir. Nitekim müzakereciler de en nihayetinde birer insandır ve onların duyguları, güçlü değer yargıları, farklı geçmişleri ve bakış açıları vardır. Müzakereciyi bu şekilde değerlendirdiğimizde onun müzakere sürecinde ne yapacağını kestirmek neredeyse imkânsız olduğu savunulabilir. Bu nedenle prensipli müzakere yaklaşımı ilk olarak tarafların konumları yerine probleme odaklanmalarını önemli bir stratejik adım olarak görmüştür (Fisher vd., 2016: 23-66). İkinci olarak tarafların birbirlerinin konumları yerine çatışmaya neden olan ve çözümüne katkı sağlayacak menfaatlere yoğunlaşmaları gerektiği savunulmuştur (Fisher vd., 2016: 49-66). Üçüncü olarak müzakerede bir karara varmadan evvel seçeneklerin çeşitlendirilmesi gerektiği iddia edilmiştir (Fisher vd., 2016: 67-68). Son olarak tarafların müzakerelerin yönetimi için nesnel ilkeler geliştirilmesi gerektiğini savunulmuştur. Bu sayede taraflar müzakere sürecinin meşru bir zeminde yürütüldüğüne yönelik inançları artarken tarafların ne ölçüde avantaj sağladığı ölçülebilir (Fisher vd., 2016: 95-97; Dagi, 1998: 35; Imhoff, 2000: 7).

Prensipli müzakere yaklaşımı tarafların birbirlerinin konumları yerine menfaatlerine odaklanmaları gerektiğini savunmaktadır. Konum odaklı müzakere yaklaşımında taraflar kendi konumlarının sağladığı avantajlar ile süreçten daha karlı çıkmak için mücadele verir. Bu mücadele sert müzakerede daha şiddetliken yumuşak müzakerede daha yumuşaktır. Konum odaklı bu iki yaklaşımı benimseyen taraflar

bir anlaşmaya ulaşsa bile verdikleri ödünler nedeniyle tatmin olma konusunda sorun yaşayabilir ve anlaşma tehlikeye girebilir. Prensipli müzakere yaklaşımı tarafların menfaate odaklanmasını savunduğu için sürdürülebilir bir anlaşma bakış açısına ulaşabilir (Sirgy, 2014: 152).

Uyuşmayan menfaatler çatışmaları ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle taraflar öncelikli olarak karşılıklı menfaatlerin uyuşmasını sağlayacak bir yöntem bulunmaya çalışmalıdır. Bunun için tarafların karşıt ve çatışan menfaatleri incelenerek ortak ve farklı menfaatler tespit edilmelidir. Taraflar ilk olarak karşı tarafın konumuna hizmet eden ihtiyaçları, umutları, korkuları ve istekleri hakkında bilgi edinmelidir. İkinci olarak taraflar birbirlerinin avantaj ve dezavantajları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Taraflar bu iki adım takip ederken birbirlerinin birden fazla menfaati olduğunu da kabul etmelidir. Buna ek olarak taraflar insanların en güçlü menfaatlerinin güvenlik, ekonomik açıdan iyi durumda olmak, aidiyet duygusu, kabul görme ve yaşamını özgür bir şekilde sürdürme gibi temel ihtiyaçlar olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Süreç içerisinde taraflar kendi menfaatlerinden sık sık söz etmeli ve karşı tarafı bu konuda bilgilendirmelidir. Zira amacı tarafların menfaatlerinize hizmet etmek olan müzakere sürecinde, taraflar karşı tarafa menfaatlerin önemini iletebildiği ölçüde başarı fırsatı yakalanmış olur (Fisher vd., 2016: 53-60).

Prensipli müzakere yaklaşımı tarafların iddialarının meşru kabul edilmesinin ve kendilerine adil davranıldığına inanmalarının sağlanmasının müzakerelerin başarısını etkileyen önemli bir faktör olduğunu savunmuştur. Taraflar çatışmanın çözümü bağlamında birbirlerinin menfaatlerini anlamalı ve menfaatler konusunda uzlaşma sağlayacak yaratıcı çözümler üretmelidir. Ayrıca taraflar etkili bir müzakere süreci için dik kafalılıkla karşı tarafı ikna etmeye çalışmamalı ve yeni fikirlere açık olmalıdır (Fisher ve Ertel, 1995: 61-62).

Prensipli müzakere yaklaşımı meşruiyet ve adalet kavramlarının bir takım adil standartlar ile tespit edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü taraflar meşruiyet ve adalet kavramını farklı algılayabilir. Örneğin Katalanlar bağımsız olmayı meşru ve adil bir talep olarak görürken İspanya hükümeti bunun tam aksini düşünmektedir. Nitekim Katalonya Özerk Bölgesinin 2 Ekim 2017'de bağımsızlık için yaptığı oylama İspanya hükümeti tarafından kabul edilmemiş ve bölgede şiddet olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu olay çatışan tarafların meşruiyet ve adalet kavramlarını farklı algıladığını göstermektedir. Bu bağlamda başarılı bir müzakere için adil standartlara ve objektif kriterlere ihtiyaç olduğu anlaşılmalı olup bunların tarafların çıkarlarından bağımsız ve uluslararası standartlara uygun olması gerektiği görülmektedir (Fisher vd. , 2016: 100). Bu sayede tüm taraflar müzakere süreçlerinin sonunda ulaşılan nihai anlaşmanın adil olduğuna ikna olabilir (Fisher ve Ertel, 1995: 61-62).

Bölüştürücü sert müzakere yaklaşımı ile bütünleştirici yumuşak müzakere yaklaşımı tarafları süreç içerisinde bir yere konumlandırma ihtiyacı duyar. Bu bağlamda sert müzakere yaklaşımına sahip taraflar birbirlerini kazan-kaybet oyununun rakipleri olarak görürken, yumuşak müzakere yaklaşımına sahip taraflar kazan-kazan oyununun işbirliğine açık dostları olarak görür. Ancak prensipli müzakere yaklaşımı bu iki yaklaşımı aşan bir bakış açısı geliştirmiştir. Buna göre taraflar sorunun çözümüne katılan aktörlerdir ve süreç boyunca ne rakip nede dost konumda olmayı kabul etmelidir. Yani taraflar müzakere sürecinde birbirlerine karşı nötr bir ilişki içinde olmalıdır. Çünkü tarafların müzakere sürecinde birbirlerine güvenmesi ya da güvenmemesi onların birbirleri ile dost veya rakip olmalarını belirler. Nitekim tarafların birbirlerine dost veya rakip olarak görmeleri onları bilgi manipülasyonu ve irade yarışına sokabilir. Carter ve Brynes bu tür müzakerelerde tarafların soruna odaklanmak yerine karşı tarafın konumuna saldırdığını ve bunun sonucunda tarafların yalnızca muharebeyi kazanabildiği ve savaşı kazanmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Onlara göre muharebeyi kaybeden her bir taraf artık işbirliğinden yana tavır takınmaz ve gelecekte alacağı rövanşın hırsı ile hareket eder (Carter ve Byrnes, 2005: 22).

Güven odaklı ve dostluğa dayalı müzakere olarak kabul edilen yumuşak müzakere yaklaşımı çatışma yönetimi için yapıcı çözümler üretebilmesine karşın taraflar bir takım zafiyetler göstermesine neden olmaktadır. Prensipli müzakerenin en önemli eleştirilerinden biride bu zafiyet üzerine şekillenir. Buna göre taraflardan biri yumuşak müzakerenin dostluk ve güven odaklı yaklaşımını ile hareket etmeyi benimserken diğeri sert müzakerenin irade yaklaşımını üzerine hareket etmeyi bir yöntem olarak kabul

edebilir. Bu durumda taraflardan biri dostluk ve güven odaklı hareket ederken karşı taraf sert müzakerenin bilgi maniple ve aldatma taktiğini kullanabilir (Roszkowska, 2008: 97). Bu durumda müzakere süreci kazan-kaybet anlayışı ile son bulacaktır. Bu minvalde tarafların sert ve yumuşak müzakere yaklaşımını kullanarak sürdürülebilir bir anlaşmaya ulaşması mümkün görünmemektedir. Prensipli müzakere yaklaşımı tarafların süreç içinde birbirlerine karşı nötr kalmalarını önerir. Yani taraflar iletişim sürecinde duygu ve akılları arasında güçlü bir denge kurmalıdır. Bu sayede taraflar birbirlerini zorlamadan ortak bir anlayış, güven ve saygı çerçevesinde aralarındaki ilişkiyi geliştirebilir (Fisher ve Ertel, 1995: 86).

Müzakere sürecinde taraflardan biri daha güçlü pozisyona sahipse menfaatler, standartlar ve seçenekler sürecin ilerlemesinde yeterli olmaz. Yani taraflardan birinin ekonomik, askeri ve siyasi gücü diğer tarafa/taraflara göre daha büyük ve etkiliyse üzerinde konuşulacak konular oldukça sınırlıdır. Böyle bir durumda en iyi seçenekleri sunan müzakere metodu devreye sokularak, taraflar reddetmeleri gereken bir anlaşmayı kabul etmelerine karşı korunmalı ve sahip oldukları menfaatleri azami düzeyde güvence altına alınmalıdır. Bu sayede taraflar menfaatlerini azami düzeyde koruyan bir anlaşmaya ulaşabilirler. Bu iki durumda da müzakereciler MEAEİA'larını tanımlamaları gerekir (Fisher vd. , 2016: 113; Korobkin, 2009: 27). Örneğin otobüsü kaçırmamak için yolcunun verdiği mücadele hayati öneme sahiptir, ancak eğer yolcu dikkatli olur ve alternatifleri düşünürse bir sonraki otobüs ile seyahat edebilir.

Fisher, Ury ve Patton'a göre taraflar istemedikleri ve reddetmeleri gereken bir anlaşmayla karşılaşmamak için taban değer ya da önkoşul faktörünü kullanır. Yani müzakereciler müzakere atmosferinin hep beraber anlaşalım söyleminin etkisi altında kalabilir ve reddetmeleri gereken bir anlaşmayı kabul edebilir. Bu korku tarafları taban değer belirlemeye iter. Böylece arabulucunun, avukatın veya diğer temsilcilerin yetkileri de sınırlandırılmış olur. Örneğin bir ev sahibi emlakçıdan evini 150 bin TL'den aşağıya satmasını istemeyebilir. Bu örnekten anlaşıldığı gibi bir önkoşul belirlemek müzakereciyi anlaşma sonrasında pişmanlık yaşamaktan kurtarır. Ancak önkoşul belirlemek bir takım negatif sonuçların da doğmasına neden olabilir. Taraflar önkoşul belirlediklerinde müzakere sürecinde öğrendiklerinden faydalanma yetilerini sınırlar, hayal kurma güçlerini kısıtlar ve tüm taraflara menfaat sağlayacak bir çözüm bulma inisiyatifinden mahrum kalır. Bu nedenle taraflar önkoşul yaratmanın ötesine geçmeli ve müzakereler başarısızlıkla sonuçlanırsa ne olur? sorusu üzerine düşünmelidir. Yani bir ev sahibi evi satmak için 150 bin TL taban fiyat belirlemeden evvel evi belirli bir süre satamadığında ne yapması gerektiğini düşünmelidir. Böylece taraflar pek çok alternatifini ortaya koyarak önkoşula karşı göreceli esneklik olarak tanımlanan MEAEİA'yi elde eder (Fisher vd., 2016: 112-123).

Seçenek yaratma müzakere süreçlerinin çıkmaza girmesine engel olan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Nitekim pek çok taraf konuları üzerine odaklandıklarından alternatif seçenek yaratmada başarısız olur ve sürdürülebilir bir sonuca ulaşamaz (Lens, 2004: 510). Prensipli müzakere yaklaşımı bu sorunun üstesinden gelebilmek için alternatif seçenekler geliştirmeyi önemli bir araç olarak kabul etmiştir. Nitekim Rahim de alternatif seçenek yaratmanın önemine vurgu yapmış ve şiddetin yoğun olduğu durumlarda yaratıcı çözümler geliştirilmenin oldukça zor olduğunu iddia etmiştir. Ona göre şartlar ne kadar zor olursa olsun taraflar aktif şekilde müzakere sürecine katılmalı ve yaratıcı alternatifler geliştirmek için yoğun çaba harcamalıdır (Rahim, 2010: 124). Benzer şekilde Galtung da alternatif yaratmanın önemini vurgulamış ve yaratıcılık olmadan meselenin aşılacak yönetilmesi imkansız olduğunu savunmuştur (Galtung, 2009).

Alternatif yaratma yaklaşımı müzakere literatüründe pastanın büyütülmesi veya portakal metaforu üzerinden tarif edilmektedir. Portakal metaforunda tüm tarafların kabul edeceği yaratıcı bir seçenek geliştiriliyor ve soruna yönelik sürdürülebilir bir anlaşma sağlanıyordu. Mısır ile İsrail arasında bir çatışma nedeni olan Sina Yarım adası bu bağlamda değerlendirilebilir. Mısır ve İsrail Sina'nın durumu üzerine uzun yıllar bir çatışma içinde olmuştur. Ancak sonunda yaratıcı bir seçenek olarak askerden arındırılmış Sina seçeneği geliştirilmiş ve çatışma sürdürülebilir bir anlaşma ile sonuca ulaşmıştır. Bu bağlamda prensipli müzakere yaklaşımında alternatif yaratma eylemi tüm tarafların kazancının arandığı, yani ortak menfaatin ötesinde müşterek kazanca ulaşılmaya çalışıldığı bir süreçtir (Fisher vd. , 2016: 67).

Taraflar yaptıkları her bir görüşme sonunda birbirlerine bir takım taahhütler vermek durumdadır. Ancak taahhütten kasıt tarafların müzakereyi nerede bitirmeyi planladığı öğrenmek ya da onun pazarlık pozisyonu ve taban değeri hakkında bilgi sahibi olmak değildir. Dahası taraflar taahhütlere bakarak yalnızca nihai anlaşmanın maliyeti de ölçmemelidir. Müzakere sürecinde tarafların birbirlerine verdiği taahhütler nihai anlaşmanın sınırlarını çizer. Basitçe ticari maliyeti ortaya koymanın ötesine geçerek ödeme, teslimat, garanti koşulları ve olası anlaşmazlıklar gibi konuların tanımını yapar. Tüm bu konular taraflara anlaşma sonrasında yol göstereceği gibi müzakere öncesinde tarafların yapacakları anlaşmanın iyi bir anlaşma olup olmadığını ölçmelerinde yardımcı olur (Fisher ve Ertel, 1995: 96-97).

Prensipli müzakere yaklaşımı iletişim konusunda yumuşak müzakere yaklaşımı ile benzeşmektedir. Yumuşak müzakerelerde olduğu gibi iletişim sürecinde taraflar birbirlerinin menfaatleri ve öncelikleri hakkında bilgi edinir. Bu sayede taraflar alternatif ve seçenek yaratma sürecine daha rahat katılabilir (Sirgy, 2014: 153).

Fisher, Ury ve Patton iletişim olmadan müzakerelerden söz etmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre müzakere süreci, tarafların ortak bir karara ulaşmak için bir ileri bir geri hamlelerinden oluşan iletişim sürecidir. Onlara göre müzakereciler arasındaki ahenk ne kadar iyi olsa da müzakere sürecinde bir takım iletişim sorunları ortaya çıkabilmektedir. Yani ortak anılar ve tecrübelerle dolu geçmişleri olan insanlar bile iletişim sorunları yaşayabilmektedir. Örneğin yirmi yıl boyunca evli kalan çiftler bile zaman zaman iletişim sorunları yaşamaktadır. Fisher, Ury ve Patton bu tür çatışmalara neden olan iletişim sorunlarını üç madde ile açıklamaktadır (Fisher vd. , 2016: 41). İlk olarak taraflar müzakerelerde birbirleri ile doğrudan iletişime geçmek zorundadır. Ancak taraflar birbirleri ile konuşmuyor ya da konuşuyor olsalar da bu oldukça sınırlı bir düzlemde ilerliyor olabilir. Dahası taraflar müzakere konusunda umutlarını yitirmiş olmaları nedeniyle ciddi bir iletişim gayretinde olmayabilir ve bu durumda bir gözlemci sürece dâhil edilmelidir. Ancak bu yöntem her durumda başarılı olmayabilir. Taraflar birbirleri ile iletişim kurmaktan tamamen vazgeçebilirler. Böylece pek çok meseleyi eksik ve yanlış kavrayabilir. Taraflar arasında iletişimin kopması ya da düzgün işlememesi, onları sırf izleyicileri yanıltmak için bilgiyi manipüle etmeye itebilir. Örneğin müzakere taraflarından biri uluslararası toplumun desteğini almak niyetinde olabilir ve bunun için bir takım bilgileri karşı tarafa eksik sunabilir. Tarafların etrafa hoş görünme gayretinde olduğu bu durumlarda artık iletişimden söz etmek mümkün değildir. İkinci olarak taraflar birbirlerinin söylemlerini anlamak için özen göstermelidir. Çünkü taraflar birbirleri ile doğrudan ve açık bir şekilde iletişime geçmiş olsa bile taraflardan biri diğerini anlamıyor olabilir. Taraflar birbirlerinin ne söylediğine aldırmaz etmiyorsa iletişim önemli ölçüde sağlanamıyor demektir. Bunun birkaç nedeni olabilir. Bunlardan biri tarafların bazı konular üzerinde fazla meşgul olmasıdır. Örneğin taraflar karşı tarafın iddiası karşısında ne teklif edeceği, bu teklifi hangi argümanlar ile destekleyeceği ve sonraki iddiasını hangi çerçeveye oturtacağı konusunu düşünerek kafasını fazlasıyla meşgul edebilir. Üçüncü olarak tarafların birbirini yanlış anlaması da bir iletişim problemidir. Zira taraflar yanlış anlaşılmalara karşı herhangi bir önlemin geliştirilememesi, iletişim sürecinde bir takım aksamalara neden olarak müzakerelerin ilerleyişini olumsuz yönde etkileyebilir (Fisher vd., 1991: 32-33).

SONUÇ

Müzakere metodolojisi üzerinde yapılan çalışmaların önemli çoğunluğu sert, yumuşak ve prensipli müzakere yaklaşımlarına atıf yapmaktadır. Artan çalışmalar bu üç yaklaşımın gelişimine pozitif katkılar yapmakla birlikte aralarındaki sınırların muğlaklaşmasına neden olmuştur. Dahası bu müzakere yaklaşımları bölüştürücü, bütünleştirici, rekabetçi ve işbirlikçi gibi farklı kavramlar altında ele alınmaya başlanmıştır. Bu muğlaklığın giderilmesi, müzakere yaklaşımları arasındaki sınırların yeniden tanımlanması amacıyla menfaat, meşruiyet, ilişki, alternatifler, seçenek, taahhüt ve iletişim kavramlarını içeren bir analiz çerçevesi oluşturulmuştur.

Bu analiz çerçevesine göre sert müzakere yaklaşımı kazan-kaybet üzerine şekillenen rekabetçi bir yaklaşımı benimsemektedir. Taraflar müzakere süreci boyunca birbirlerinin konularına odaklanarak kazanmak için çaba harcar. Böylece taraflar bu süreç boyunca tüm kaynaklarını tüketecek bir yarış içine girerler. Yumuşak müzakere yaklaşımı, tarafların kişisel çatışmalardan uzak durması gerektiğini savunurken anlaşmanın yapılabilmesi için tarafların iddialarından kolayca tavizler vermesini doğal görür.

Bu tür müzakerelerde güven odaklı bir yaklaşım benimsendiğinden karşı tarafında aynı şekilde davranması beklenir. Ancak yumuşak müzakere yaklaşımı, her durumda aşırı uçta tavır takınan, irade yarışını öncelikli gören, güveni yok sayan ve sadece kazanmayı arzulayan sert müzakere yaklaşımı karşısında kolayca istismar edilebilir. Sert ve yumuşak müzakerelerin zayıf yönlerin giderilmesi bağlamından prensipli müzakere yaklaşımı orta yol olarak ortaya çıkmıştır. Prensipli müzakere yaklaşımı tarafların konumlara değil soruna odaklanmasını savunan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre taraflar insan, menfaatler, seçenekler ve kriterler olmak üzere dört kavram üzerine yoğunlaşmalıdır.

Sonuç olarak bu çalışmada ortaya çıkan analiz çerçevesinin müzakere metodolojisinde tespit edilen boşluğun doldurulmasına katkı sağladığı savunulabilir. Bu sayede müzakere alanında yapılacak çalışmalar daha dayanıklı temeller üzerinde bina edilebilecektir.

KAYNAKLAR

- Abigail, Dan-mallam Yakubu, Eden, Dulzalani ve Ideris, A. (2018). A Review of distributive and integrative strategies in the negotiation process. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities*, 3(5), 68-74.
- Amsler, L. B. (2015). Negotiation for the Public Good. (Edited by: J. L. Perry , R. K. Christensen). *Handbook of Public Administration*. San Francisco: Jossey-Bass, 508-527.
- Baarveld, Marlijn, Smit, Marnix and Dewulf, Geert (2015). Negotiation Processes in Urban Redevelopment Projects: Dealing with Conflicts by Balancing Integrative and Distributive Approaches. *Planning Theory and Practice*, 16(3), 363-384.
- Baikoeni, Efri Yoni and Oishi, Mikio (2016). Ending a Long -Standing Intrastate Conflict Through Internationalisation: The Case of Aceh in Indonesia. (Edited by: Mikio Oishi). *Contemporary Conflicts in Southeast Asia: Towards a New ASEAN Way of Conflict Management*. London: Springer, 19-44.
- Bartos, O. J. (1995). Modeling distributive and integrative negotiations. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 542, 48-60.
- Beersma, Bianca and De Dreu, Carsten K. W. (2002). Integrative and Distributive Negotiation in Small Groups: Effects of Task Structure, Decision Rule, and Social Motive. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 87(2), 227-252.
- Bercovitch, Jacob (2008). Mediation and Negotiation Techniques. (Edited by: L. Kurtz). *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict: Volume 2 F-Pe*. London: Academic Press, 403 -412.
- Beriker-Atiyas, Nimet and Demirel-Pegg, Tijen (2000). An Analysis of Integrative Outcomes in the Dayton Peace Negotiations. *International Journal of Conflict Management*, 11(4), 358-377.
- Bingham, Lisa B. & Nabatchi, T. (2003). Dispute System Design in Organizations. (Edited by: W. J. Pammer and J. J. Killian). *Handbook of Conflict Management*. New York: Marcel Dekker, 105-128.
- Carneiro, Davide, Novais, Paulo & Neves, J.(2014). *Conflict resolution and its context from the analysis of behavioural patterns to efficient decision-making*. London: Springer.
- Carter, Gregg Lee and Byrnes, Joseph F. (2005). *How To Manage Conflict in the Organization: AMA Self-Study*.
- Çınar, Y. (2013). Sri Lanka: Kaplanlar Gitti, Tamil Sorunu Kaldı Yadigar. (Editör: Nezir Akyeşilmen). *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 317-349.
- Faure, G. O. (2009). Negotiating Risk Across Cultures : Joint Ventures in China. (Edited by: R. Avenhaus and G. Sjöstedt), *Negotiated Risks: International Talks on Hazardous Issues*. Berlin: Springer, 307-331.
- Fells, R. (2009). *Effective Negotiation From Research to Results*. Cambridge: Cambridge University Press. Fisher vd. , 2016: 49-50
- Fisher, R. and Ertel, D. (1995). *Getting Ready to Negotiate: The Getting to Yes Workbook*. New York: Penguin Books.
- Galtung, J. (2009). *Çatışmaları aşarak dönüştürmek: Çatışma çözümüne giriş* (H. Kök, Çev.). Ankara: USAK Yayınları.
- Hames, D. S. (2012). *Negotiation: Closing Deals, Settling Disputes, and Making Team* Los Angeles: Sage.
- Harvard Business Essential (2003). *Negotiation*. Boston: Harvard Business School Press.

- Hawes, J. M. and Fleming, David E. (2014). Recognizing distributive or integrative negotiation opportunities in marketing channels: The conceptualization of adaptive negotiations. *Journal of Marketing Channels*, 21(4), 279-287.
- Holbrook, J. R. (2010). Using performative, distributive, integrative, and transformative principles in negotiation. *Loyola Law Review*, 56(2), 359-374. Imhoff, 2000: 7
- Johnson, R. A. (1993). *Negotiation basics: Concepts, skills, and exercises*. London: SAGE Publications.
- Keast, R. and Waterhouse, J. (2014). Collaborative Networks and Innovation: The Negotiation Management Nexus. (Edited by: C. Ansell and J. Torfing). *Public Innovation Through Collaboration and Design*. London: Routledge, 148-169.
- Kersten, Gregory E. (2001). Modeling distributive and integrative negotiations: Review and revised characterization. *Group Decision and Negotiation*, 10(6), 493-514.
- Kool, VK and Agrawal, R. (2006). *Applied social psychology a global perspective*. New Delhi: Atlantic Publishers.
- Korobkin, R. (2009). *Negotiation: Theory and strategy*. New York: Aspen Publishers.
- Malitza, M. (1985). Small States and the Peaceful Settlement of Disputes. (Edited by: A. S. Lall). *Multilateral Negotiation and Mediation: Instruments and Methods*. New York: Pergamon Press, 77-92.
- Mayer, B. (2000). *The Dynamics of conflict resolution*. San Francisco: Jossey-Bass.
- McCarthy, A. and Hay, S. (2015). *Advanced negotiation techniques*. New York: Apress.
- Mccorkle, S. and Reese, M. (2016). *Personal conflict management: Theory and practice*. London: Routledge.
- McCusker, C. (2002). Leading and Managing a Negotiation Process. (Edited by: S. Rimar). *The Yale Management Guide for Physicians*. New York: John Wiley & Sons, 168-186.
- Mnookin, Robert H., Peppet, Scott R. and Tulumello, Andrew S. (2000). *Beyond Winning: Negotiating to Create Value in Deals and Disputes*. London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Neale, Margaret A. and Fragale, Alison R. (2006). Social Cognition, Attribution, and Perception in Negotiation: The Role of Uncertainty in Shaping Negotiation Processes and Outcomes. (Edited by: L. L. Thompson). *Negotiation Theory and Research*. New York: Psychology Press, 27-54.
- Odell, J. (2013). Negotiation and Bargaining. (Edited by: W. Carlsnaes, T. Risse and B. A. Simmons). *Handbook of International Relations*. London: Sage, 379-400.
- Patton, B. (2005). Negotiation. (Edited by: M. L. Moffitt and R. C. Bordone). *The Handbook of Dispute Resolution*. San Francisco: Jossey-Bass, 279-303.
- Pfetsch, F. R. (2007). *Negotiating political conflicts*. New York: Palgrave Macmillan.
- Roszkowska, Ewa (2008). Negotiation in the Context of Generalized Game Theory. (Edited by: H. Flam and M. Carson). *Rule Systems Theory: Applications and Explorations*. Frankfurt: Peter Lang, 85-102.
- Saner, R.(2004). *Expert negotiator: Strategy,tactics, motivation, behaviour, leadership*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sebenius, J. K. (2015). Why a behavioral theory of labor negotiations remains a triumph at fifty but the labels “distributive” and “integrative” should be retired. *Negotiation Journal*, 31(4), 335-347.
- Singh, B. D. (2008). *Managing conflict and negotiation*. New Delhi: Excel Books.
- Sirgy, M. J. (2014). *Real estate marketing: Strategy, personal selling, negotiation, management, and ethics*. New York: Routledge.
- Spoelstra, M. and Pienaar, W. (2008). *Negotiation: Theories, Strategies and Skills*. Lansdowne: Juta & Co.
- Stoshikj, M. (2014). Integrative and distributive negotiations and negotiation behavior. *Journal of Service Science Research*, 6(1), 29-69.
- Sullivan, K. M. (1986). Negotiation, game theory and cultural resource management. *Australian Archaeology* (22), 36-44.
- Thompson, Leigh L. (2006). Negotiation: Overview of Theory and Research. (Edited by: L. L. Thompson). *Negotiation Theory and Research*. New York: Psychology Press, 1-6.
- Walton, R. E. and McKersie, R. B. (1965). *A behavioral theory of labor negotiations: An analysis of a social interaction system*. New York: Cornell University Press.

Weingart, Laurie Ruttenberg, Thompson, Leigh, Bazerman, Max H. and Carroll, John S. (1987). Tactics in integrative negotiations. *Academy of Management Best Papers Proceedings, 1*, 285-289.
Yang, Ming and Yang, Fan (2012). *Negotiation in decentralization: case study of China's carbon trading in the power sector*. London: Springer

EXTENDED ABSTRACT

Negotiations are seen as an effective, functional and successful tool for achieving sustainable peace. Important methodological studies have been carried out to further develop such an important tool for peace. When the negotiation methodology is examined, it can easily be seen that the hard, soft and principled negotiation approaches have a considerably important place. However, studies of academicians on these three methodological approaches have gradually turned into a complex collection of information. When the negotiation literature is studied, it is seen that the boundaries between the hard, soft and principled negotiation approaches are quite vague. An analysis framework consisting of concepts of interest, legitimacy, relationship, alternatives, options, commitments and communication has been drawn in order to eliminate this ambiguity. Hard, soft and principled negotiation approaches were analysed with this framework. Interest can be defined as the basic needs, wishes, desires and worries of a party. People always hope to satisfy their interests. They make deals in order to guarantee their interest. One of the criteria for success in negotiations is to what extent the benefits are met. Legitimacy is one of the strongest human motivations. It is very effective in the continuation or termination of conflicts as soon as possible. If the negotiators feel that they are not treated fairly, the negotiations will fail. This is an undesirable situation. In other words, people refrain from an illegitimate conclusion. Also they do not accept it. The relationship is a connection that a negotiator wants to establish with the other party or parties in the negotiation process. Communication is one of the most critical tools of the negotiation process, but often causes worry among the negotiators. The alternatives come to mean that negotiator has an action plan that he can implement without the consent of the other negotiator. The negotiators choose the best that satisfies their interests from many alternatives. The option means that the negotiators create values that will make them more satisfied in the negotiation. If negotiators do not intend to abandon the negotiation table, the commitment is activated. These are a kind of provisional agreement and provide a roadmap for what negotiators will do for their next meeting. Negotiators can prevent misunderstandings through good communication, and they can negotiate more effectively. All these concepts offer us an analysis framework. According to this framework, the hard negotiation approach proves a competitive one based on win and loss. During the negotiation process, the parties strive to win by focusing on each other's positions. Thus, the parties enter into a race that will consume all their resources during this process. In the approach of hard negotiation, the negotiation process is based on six conditions. These can be listed as the desire to make higher profits, the need to struggle more intensively, the relationships shaped by win-loss, focusing on interests, manipulating the opposite side and pursuing short-term profit. The soft negotiation approach advocates that the parties should stay away from personal conflicts. Also it sees the fact that the parties can easily make concessions from the claims of the agreement. In such negotiations, a trust-focused approach is adopted and the counterparty is expected to behave in the same way. The importance of reaching the agreement is emphasized rather than a victory of the negotiators. However, the soft negotiation approach can be easily exploited by hard negotiation approach which sees an extreme at all times, takes priority of the will race, ignores confidence and just wants to win. The principled negotiation has emerged as the middle way in order to eliminate weaknesses of hard and soft negotiation approaches. The principled negotiation approach has emerged as a result of synthesizing the tactics of hard and soft negotiation approaches. The principled negotiation is an approach that advocates that the parties should focus on the problem, not on positions. According to this approach, the parties should focus on four concepts: people, interests, options and criteria. As a result, it can be argued that this analysis framework has contributed to the filling of the gap that has been identified in the negotiation methodology. In this way, it has been ensured that academic research in the field of negotiation can be built on more durable foundations.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

Rasim BABAHAÑOĞLU*

ÖZ

Gençler sokakta çalışan çocuklarla günlük hayatta sıklıkla etkileşim ve iletişim halindedir. Bu noktada bu çalışmanın amacı Türkiye’de ve dünyada sokakta çalışan çocukların içinde buldukları şartların ağır, tehlikeli ve istismara açık olmasına dikkatleri çekmek ve bütün bunlara rağmen bu çocuklara karşı gençlerimizin bakışı ve duyarlılığını tespit etmektir. Ayrıca, üniversite öğrencilerinden sokakta çalışan çocukların çalışma nedenleri, mevcut durumları, beklentileri ve çözümlerinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda sokakta çalışan çocukların sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek bakımından politika önerileri geliştirilmiştir. Çalışma nicel nitelikte olup anket tekniğinden yararlanılmıştır. İstatistiksel değerlendirmede cinsiyet açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın örnekleme İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde okuyan ve basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 64’ü kadın ve 67’si erkek toplam 131 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların sokakta çalışan çocuklara yönelik düşüncelerini ve önerilerini sınırlandırmamak için anket soruları içerisinde açık uçlu sorular ile kontrol sorularına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokakta çalışan çocuklar, sosyal hizmet, çalışan çocuklar, üniversite öğrencileri

AN INVESTIGATION INTO THE APPROACHES OF UNIVERSITY STUDENTS TOWARDS CHILDREN WORKING IN THE STREETS

ABSTRACT

Young people often interact and communicate with children working in the street in daily life. At this point, the purpose of this study is to reveal the desperate and dangerous conditions of the children working in the streets and determine young people’s attitudes towards these children, who are susceptible to exploitation in Turkey and in the world. It also aims to obtain information about university students’ views concerning these children’s reasons for working, their current conditions, their expectations from life, and university students’ suggestions for solution in this regard. At the same time, policy recommendations have been made to improve the social and economic conditions of children working in the streets. The sample of the study, which is a quantitative one, consists of 131 participants. 64 of whom are female and 67 of whom are male, and study at Istanbul University Faculty of Letters, Department of Sociology. The sample was selected by using the simple random sampling method. Open-ended questions and control questions were included in the survey questions in order not to limit the opinions and suggestions of the participants towards children working in the streets.

Keywords: Children working in the street, social work, working children, university students

* Res Assist. Selçuk University, Faculty of Healthy Sciences, Department of Social Work,
Konya. rasimbabahanoglu49@hotmail.com

INTRODUCTION

The child, among all other living creatures, is the one who requires the longest duration of time for care, protection and love. A society's development and progression is possible only if children who are raised in this society are physically, spiritually and socially well-developed (Akçay; 2008).

The term "child" is a concept which changes according to a society's structure, culture, beliefs and its economic situation in history (1). According to Convention on The Rights of The Children, "every individual (or person) below the age of 18 is accepted as a child unless national laws set maturity at a younger age"(Akçay; 2008). According to the Child Protection Law no 5395, a person is considered a child even if he is younger than that who has not completed the age of 18 (Demir; 2012). Recently, due to an economic crisis and low level of welfare, many crises have occurred in society. One of the most important of these crises concerns children who are living under poor conditions. Those children are exposed to physical, emotional and sexual abuse. As a result, they start to use and become addicted to drugs (Topbaşı; 2004).

'Children in the street' is defined as children between the ages of 7-18 who are partially or completely deprived of their educational opportunities, working away from where they live at their own request or at the request of their parents without family support (SHÇEK, Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği; 2001). Child abuse and neglect is the whole of actions or inaction done by an adult or relatives such as mother and father or caretaker, which blocks or restricts child's development and is depicted as unsuitable or detrimental by communal rules and professionals (Oral et al.; 2001, Bahar et al.; 2009). World Health Organization defines child maltreatment as "purposive or unwitting behaviors done by an adult who affects health, physical and psycho-social state of the child negatively". Abuse may occur in the form of physical, emotional, sexual and economic types of misuses (Turhan et al.; 2006, Bahar et al.; 2009).

Physical abuse, in its widest sense, can be defined as "a child's suffering an injury caused by factors other than an accident". The most frequent way is beating the child; child's getting hurt for reasons other than accidents can be prevented. This is a diagnostic definition which ranges from strict rules applied on children to torment, which continues to be repeated. This is the most visible kind of abuse that is easier to notice and the most frequently notified one in developed countries (Karatay; 2000 Retold by. Akçay; 2008, Tufan et al., 2009). Symptoms and findings can be a slap in the face or punishment methods using various objects. The most frequently observed lesions are recorded on the head, eyes, ears, skin, soft tissues, bones and ligaments and visceral organs. These attacks may result in serious conditions such as the requirement of hospitalization of the child, and they may even result in deaths. It is stated that physical abuse, along with physical traumas, may end up in psychological and social traumas. Hence, it can cause personality disorders by blocking personality development of the child (Karatay; 2000, Akçay; 2008). "If contingency and relationship between the child and the adult is used for sexual stimulation of him/her or another person, this is accepted as sexual abuse of the child. Sexual abuse may have been performed by another child if that child has substantial power or control over the other" (Karabulut, 2000; Akçay, 2008).

There are several types of child maltreatment; these are talking with the child about sex, showing the child pornographic materials, taking sexual photographs of the child and child pornography, making mocking remarks about the child's sexual development, preferences and genitalia, verbal and emotional abuse of the child's sexual environment, showing genital organs to the child, masturbating in front of the child, watching the child as he / she is naked or in a condition which may give sexual pleasure to the abuser (peeping = voyeurism), making the child witness others' sexual abuse, touching the child with sexual intentions, forcing the child to touch the abuser in a sexual sense or urging the child to masturbate the abuser, forcing the child for oral sex, violating the child with the aim of sexual pleasure, vaginal or anal intercourse with the child, using

the child as a material for prostitution, and forcing the child to have intercourse with animals (Karabulut, 2000; Akçay, 2008). Similarly, they are manipulated into taking risks, doing hazardous work and participating in political activity for obtaining food. Basic amenities like education, clothing, shelter, and medicine are less or sometimes not available to them (Wells, 2009). These street children are engaged in different works of adult people i.e. rickshaw pulling, begging, prostitution, factory work, domestic work, etc (ICDDRB, 2004).

On the other hand, one of the most common types of abuse that is seen in daily life is emotional abuse, which is defined as mother's, father's or other adults' having wishes or expectations on / from the child's skills and behave badly towards the child. This involves shouting at the child, refusing, humiliating, cursing, leaving the child alone, intimidating, menacing, not satisfying the child's emotional needs, expecting skills which are not suitable for his /her age, discriminating between siblings, not valuing him/her adequately, not caring, abusing, mocking, giving nicknames, exerting excessive pressure and authority, teaching anti-social behaviors, encouraging the child for behaviors that are not acceptable by society (teaching aggressive and non-adaptive behaviors and encouraging and providing an environment of drugs or alcohol use, antisocial behaviors like prostitution and robbery) and exhibiting over-protective manners (Akçay; 2008).

Due to the numerous reasons arising from the social, economic and cultural structure of our country, many children work in the streets. The conditions of these children, who suffer all kinds of abuse, are detrimental to their physical and psychological health. Furthermore, the increasing number of street children gives rise to grave concerns for the future of our society (Erdoğan; 2003). Making the child work in positions that block the child's development or violate the child's rights for a little amount of money is defined as economic child abuse. One of the most important problems of our contemporary societies is the problem of working children (Bahar et al.; 2009). Recently, as economic crises have deepened and the level of welfare has decreased, many problems have occurred. The most important of them involves children who are under dire conditions. Those children are exposed to physical, emotional and sexual abuse and they start using drugs (Topbaş, 2004).

There are currently more than 100 million "children working on the street" across the world (Hinton, 2006: 73-74). According to the data of World Health Organization, 40 millions of children from all over the world whose age ranges from 1 to 14 experience child abuse or neglect and are in need of support (Şimşek et al., 2004; Bahar et al., 2009). This is a great risk for children working on the streets.

According to Bronfenbrenner's approach to ecological theory, the vast majority of human developments come from the environments which they live in. Therefore, in addition to the parents, major institutions (school, house, street, playground etc.), which are the living spaces of the child and which include upper and lower layers, can help maintain a healthy ecology for the child. This also affects the physical and spiritual development of the child (Vélez-Agosto et al., 2017:901). As a global phenomenon, "street children" is one of the biggest problems that we face in big cities and even in majority of towns all around the world. These "street children" may end up with problems such as violence, kidnapping, abuse, injury, death, prostitution, instigation, drug addiction, and contagious and malignant diseases. These are caused by many factors such as poverty, abuse, media, rapid social changes, immigration, modernization, etc. (Okumuş; 2007). Today, the "working child" phenomenon is regarded as one of the most important social issues observed in transition from developing societies to developed societies, and the basis of this phenomenon is dealt with in relation to economic, social, political and other problems in the field. The meaning of child labor in urban life may vary depending on whether "working in a specific workplace" or "working in the street" (Çağlayandereli and Yetim; 2007).

In accordance with the obligations arising from being a part of international agreements and in the light of the rules and principles of our national laws, it is necessary to help these children to become a functional part of the society by supporting them in terms of their physical and psychological health and their moral development. A study conducted by Erdogan focuses on children who live and work on the streets and as a result suffer all kinds of abuses. With the concept of social state in mind, we should also discuss the type of work needed to find a solution to this problem of major social importance (Erdoğan; 2016).

Children who work on the streets differ from their peers in terms of some characteristics they exhibit. First of all, they are at risk in terms of physical, emotional, social and cognitive development due to their being on the street (Alptekin; 2011:27) . The most important factors that push children to crime are media, economic factors, and drug addiction (Tekgöz Obuz, 2019) Hence, children who work on the streets are those who have lost the protection and guidance of an adult and have made the street a home for themselves. Children on the streets are less supported by their families and have to share the family's livelihood responsibility by working in the streets and markets (Ennew, 1998: 15; Kombarakaran, 2004: 855; Akyüz, 2010: 333 -334). The crime rate among children working in streets is quite high for a considerable majority of them and their future is also at stake (Atauz; 1998:79). Even if they spend their time and days working on the streets, they are controlled by their families. Nevertheless, there is no guarantee of safety and protective measures for children working on the streets. (Güneş and Kalaycı; 2004:6).

THE METHOD OF STUDY

The main purpose of this research is to learn and examine the feelings, thoughts and approaches of university students towards street working kids.

This study was conducted through interview / interview method from qualitative data collection tools. Participants in the most commonly used interview method in qualitative research are those that convey their own perspective, feelings and perceptions to interview forms (Yıldırım and Şimşek, 2013).

Our study is procured with a questionnaire application and its basic segregation is grounded over gender. Attendants of the questionnaire are chosen randomly from among our sample Istanbul University Literature Faculty students, 64 of which are female and 67 of which are male. In total 131 people are reached. The main purpose of the sample group is the fact that the researcher is a student at Istanbul University Department of Sociology, and at the same time the research is very beneficial in terms of time and cost. Questions of the survey include open-ended questions in order not to limit students' ideas and suggestions about street children. Moreover, in order to provide trustworthiness, check questions are also included. The collected data were transferred to SPSS 20.0 program, frequency values and tables were created and statistical analysis was performed and interpreted.

FINDINGS

Considering the evaluation of expressions towards street children by giving priority according to their importance; first, female and male students' first three grades and orders look similar to each other when they are wanted to give priority to the issues towards street children. Statements such as "children who are forced to work because of their parents' bad habits", "Children whose parents are divorced or dead" and "children who have financial problems" are most common answers given by the attendants.

- When the evaluation of answers that are given by attendants is made by means of their priority on the issue of street children;
Females choose;
  - These are children who are forced to work due to their parents' bad habits.

- These are children whose parents are divorced or dead.
- These are children whose financial condition is bad.
- These are children who emigrated from Eastern and Southeastern Anatolia region.
- These are children who use alcohol and drugs.
- These are children who work consciously and in an organized way.

And males choose;

- These are children whose financial condition is bad.
- These are children whose parents are divorced or dead, and who have financial problems.
- These are children who are forced to work due to their parents' bad habits.
- These are children who emigrated from Eastern and Southeastern Anatolia region.
- These are children who work consciously and in an organized way
- These are children who use alcohol and drugs.

Findings table

Table 1. Evaluation of the answers given by male and female students, in relation to the question “Did you buy something from street children until now?”

Gender	Expressions (%)		
	YES	NO	I Don't Remember
Male	74%	19%	7%
Female	72%	22%	6%

As it is shown in table 1, we see that 74% of male attendants state that they have bought something from children who work on streets. 19% of male students state that they never did and 7% of them says that they do not remember. And likewise, 72% of female participants' state that they have bought from street children. 22% of female students' state that they did not buy anything from street children and 6% of them say that they do not remember.

Table 2. Evaluation of question “What is your reason for buying something from street children?” by means of male and female participants.

Gender	Expressions (%)				
	For Help	For Pity	Urgent Needs	Other	I Didin't Buy Anything
Male	51%	15%	6%	11%	17%
Female	65%	10%	6%	7%	12%

As it is shown in table 2, we observe that when men are asked about the reason that makes them buy something from street children, 51% of their answers state that they do it in order to help them, 15% of them feel pity. Moreover, 11% of the attendants states that they did not buy anything from them. Similarly, we observe that when women are asked about the reason that makes them buy something from street children, 65% of their answers state that they do it in order to help them, 12% of them feel pity and 6% of them say that they needed to fulfill their urgent requirements. Moreover, 12% of the attendants states that they did not buy anything from them.

Table 3. Evaluation of the answers for the question “Is there a familiar child who works in streets?” by female and male attendants.

Gender	Expressions (%)	
	YES	NO
Male	90%	10%
Female	96%	4%

As it is shown in table 3, 10% of male participants state that there are such children among their friend and neighbor environments, and 90% of them says that there is not such a child around them. Similarly, in accordance with the question that we asked in the direction of whether there is a child who works on streets or not; 4% of female participants state that there are familiar children who work in their neighborhood and %96 of them says that there is not such a child.

Table 4. Evaluation of the answers of “What do you feel when you see a street child in terms of male and female attendants.

Gender	Expressions (%)			
	Anger Towards Parents	Pity For The Child	Help	Other
Male	39%	27%	20%	14%
Female	55%	24%	17%	4%

As it is shown in table 4, 39% of men state that they feel anger towards those children’s parents, 27% of them say they feel pity, 20% of them prefer to help and 14% of them give the answer of “other”. And likewise, that when participants are asked about their feelings when they see a street child who works, we see that 55% of women feel an anger towards his / her parents, 24% of them feel pity for the child, 17% of them say that they help the child and 4% of them give the answer of “other”.

Table 5. Evaluation of the question: “What does a street child mean to you?”

Gender	Expressions (%)			
	A Child Who Earns His/Her Own Life	Emotional Abuser	A Child Who Helps His/Her Family	Other
Male	40%	19%	21%	20%
Female	17%	40%	17%	26%

As it is shown in table 5, 40% of men think of them as “a child who earns his / her own life”, 19% of them say “emotional abusers”, while 21% of men think that he / she is “a child who helps his / her family” and 20% of them give the answer “other”. Similarly, 17% of female attendants gave the answer “a child who earns his / her own life”, 40% of them think that they are “emotional abusers”, while 17% of them gave the answer “a child who helps his / her family” and 26% of them choose “other” as an answer.

Table 6. Which statement completely explains the fact that street children are seen as social problems?

Gender	Expressions (%)			
	Government's Responsibility	Lack of Social Solidarity	Social Poverty	Deterioration and corruption within the society
Male	28%	24%	25%	23%
Female	29%	23%	22%	26%

As it is shown in table 6, when we ask the question of “which statement explains the fact that street children are seen as social problems?” we see that 28% of men think it is due to government’s insolubility, 24% of them say “lack of social solidarity”, 25% of them think it is due to poverty and finally 23% of them say “deterioration and corruption within the society. Similarly, when we ask the question of “which statement explains the fact that street children are seen as social problems?” we see that 29% of women think it is due to government’s insensibility, 23% of them say “insufficient social solidarity”, 23% of them think it is due to poverty and finally 26% of them say “deterioration and corruption within the society.

CONCLUSION AND EVALUATION

As a result of this study; firstly, women and men give the same answer in the first three rankings when they are asked to evaluate the statements given about children working on the streets in order of importance. According to the participants, the main reasons for children working in the streets are the social structure of the family and economic difficulties. As a matter of fact, the same results are obtained as shown in the researches (Aptekin, 2011, Friberg and Martinsson, 2017).

According to this research, 73.5% of the participants have been shopping from children working on the streets so far. The main reason for this was that most of the participants (83%) stated that they did it for charity purposes. Depending on the results of this research, although the child's work is not legal and contrary to the rights of the child, it is thought that the feeling of pity comes to the fore even though it is considered as emotional or belief abuse in terms of cultural and social values of the society. Although the community is against children working on the street, they cannot give up buying products from children working in the streets because of conscience that is regarded highly in society (Erdoğan, 2003; ICDDR, 2004; Karataş ve Mavili, 2019).

As a result of this scientific study, when the participants' perspective on children working in the streets were evaluated, it was found that women were more emotional and men were more realistic. It is stated that these children are supposed to be provided with all the requirements of education, health as well as economic, social, cultural, sporting and artistic needs with the participation of all relevant institutions and organizations of the state as well as NGOs.

Within the framework of the social work discipline, maximizing the best interests of the child and minimizing all the negativities about the child, social workers always take care of child welfare, child rights and law (Berker, 2003). They are supposed to objectively fulfil their duties by writing reports and providing psychosocial support for the children. A social worker must act with the “empowerment approach” within the framework of “system theory” while they work with street children.

In this context; social work is practiced by educated social workers with the aim of improving conditions for people suffering from social deprivation. To apply theories regarding social systems and human behavior, social work engages in the interaction between people and their environments. The principles of human rights and social justice are fundamental in order to perform social work (Hare, 2000). As the social work profession needs to provide psycho-social support to disadvantaged groups, it should provide support to these groups and their families. The social work profession promotes problem-solving concerning human relationships, social change and provide liberation and empowerment to people to enhance wellbeing (Friberg and Martinson, 2017:6-7).

According to the rights-based approach of social work, it is inevitable that children working on the streets experience many problems and that their rights must be protected and enhanced (Mavili ve Daşbaşı 2016:256). This study may provide a small picture of the situation to pave the way for future studies. It is recommended to identify all the factors that push children into the streets by observing the families and their environment or working with them one by one and to carry out more concrete, solution-generating studies.

REFERENCES

- Akçay, Ş. (2008). *İstanbul üniversitesine bağlı tıp fakültelerinde çocuk sağlığı ve hastalıkları anabilim dalları ile travma ve acil cerrahi birimlerinde görev yapan son dönem tıpta uzmanlık öğrencilerinin çocuk ihmali ve istismarı konusunda bilgi, deneyim ve davranışlarını belirleme araştırması*. Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.
- Alptekin, K. (2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(1), 25-48.
- Atauz, S. (1998). Dünya kentlerinin yeni olgusu: Sokak çocukları. *Birikim Dergisi*, 116.
- Bahar, G., Savaş H. & Bahar A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 51-65.
- Bekdaş, N. (2009). Türkiye’de Çocuk İşçiliği, Örgün Eğitim ve Çalışma Hayatı: Hekimbaşı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Barker, R., L. (2003). *The Social work dictionary (5nd ed.)*. Washington, DC: NASW Press.
- Boakye-Boaten, A. (2008) . Understanding the Street Children Phenomenon: A Study of Street Children in Accra, Ghana. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Mueller e.K.
- Çağlayandereli, M. & Yetim, N. (2007). Toplumsal algı boyutuyla sokakta çalışan çocuklar: Mersin örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (14), 31-55.
- Demir, H. (2012). *Edirne ili aile sağlığı merkezlerinde görevli hekimlerin çocuk istismarı ve ihmali hakkında bilgi, farkındalık ve tutumlarının belirlenmesi*. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, Trakya.
- Ennew, J. (1998). Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlama İçin Bir Rehber. Öztekin, Ç. (çeviren), Ankara: UNICEF.
- Erdoğan, Ö. (2016). Sokakta çalışan çocukların sorunu. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 44, 11 – 43.
- Friberg, A. & Martinsson, V. (2017). Problems and Solutions when Dealing with Street Children, A qualitative study based on experiences from Social Workers' in Bloemfontein, South Africa. Candidate Thesis, Major: Social Work, Jönköping University.
- Güneş, Sadık ve Kalaycı, A. Rasim, (2004), *Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar: Tespitler ve çözüm önerileri*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmaları Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Hai, A. (2015). Problems faced by the street children: A study on some selected places in Dhaka city, Bangladesh. *International Journal of Scientific & Technology Research* , 3 (10), p. 45 -56.
- Hare, I. (2000). Defining social work for the 21st century - The international federation of social workers' revised definition of social work. *International Social Work* 47(3).

- Hinton, S. (2006). *Comparing Problems in International Education: Street Children, Citizenship and Cultural Heritage*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- ICDDR, B. (2004). *Equity dialogue*, vol. 2, no. 4, p. 1-4.
- Karabulut, Ö. (2000). “Ekonomik İstismar: Çocukların Çalıştırılması”, yay.haz.: Mustafa Ruhi Şirin, Sevgi Usta Sayıta, 1.İstanbul Çocuk Kurultayı: Bildiriler Kitabı, 1.Basım, İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları:İstanbul.
- Karataş, Z. & Mavili A. (2019). Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunlar.*Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 45
- Karatay, A. (2000). Sokakta Çalışan Çocuklar: Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocukluğu Arasında Bir Çocuk Kategorisi, yay. haz.: Mustafa Ruhi Şirin, Sevgi Usta Sayıta, 1.İstanbul Çocuk Kurultayı: Bildiriler Kitabı, İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları: İstanbul, s.538.
- Mavili, A. & Daşbaşı, S. (2016). *Adli sosyal hizmet, yaklaşım ve müdahale. adli sosyal hizmet kitabı, 3. bölümden, mağdur hakları ve sosyal hizmet yaklaşımı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Okumuş, E. (2007). Sokak Çocukları'nın sosyolojisi –Diyarbakır örneği. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), 9-36
- Tekgöz Obuz, A. (2019). Suça sürüklenen ve hakkında danışmanlık tedbir kararı verilen çocukların suça sürüklenme nedenleri: Nitel bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (67), 630-641.
- Topbaş, M. (2004). İnsanlığın büyük bir ayıbı: Çocuk istismarı. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 3(4), 76-80
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö. & Koçyıldırım, G. (2009). *Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet*. Erişim tarihi, 05.09.2019. Erişim adresi, <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/tufan.pdf>
- Wells, K. (2009). *Childhood in a global perspectives*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
- Vélez-Agosto, N., M., Soto-Crespo, J., G., Vizcarrondo-Oppenheimer, M., Vega-Molina, S., & Coll, C., G. (2017). Bronfenbrenner's bioecological theory revision: Moving culture from the macro into the micro. *Perspectives on Psychological Science*, 12(5) 900 –910.
- Yıldırım, O. (2008). Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği ve özel bir örnek olarak İstanbul ilinde otomotiv küçük sanayisinde çalışan çocuk işçi ve çıraklar. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zeytinoğlu, S. (2001). *Çalışan çocukların ihmali ve istismarı*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

UZUN ÖZ

Bu çalışmanın amacı, sokakta çalışan çocuklarının koşullarının ağır, tehlikeli ve istismara açık olduğunu belirtmek ve tüm bu koşullara rağmen üniversite öğrencilerinin bu çocuklara yönelik yaklaşımlarını ve duyarlılıklarını öğrenmeye çalışılmaktadır. Günlük yaşamlarında sıklıkla sokakta çalışan çocuklarla temas halinde olan ve onlarla iletişim kuran, karşılaşmakta olan üniversite öğrencilerinin bu çocuklara yönelik bakış açılarıyla birlikte duyarlılık düzeylerini öğrenebilmek amaçlanmıştır. Bu çalışma aynı zamanda, sokakta çalışan çocuklarının sosyal ve ekonomik koşullarının iyileştirilmesi, ailelerinin iş ve maddi durumlarına bakılarak çözüm önerileri üzerinde yoğunlaşılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çocukların mevcut durumlarını ve beklentilerini belirleyebilmek aynı zamanda onları sokakta çalışmaya iten nedenlerin öğrenilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışma araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış anket formu ile veriler katılımcılarla birebir görüşülerek toplanmıştır. Çalışmanın örnekleme İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencileri arasından rastgele olarak 150 kişi seçilmiştir. Ancak anketleri eksiksiz ve tam olarak dolduran 131 kişi değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamındaki katılımcıların demografik değişken olarak sadece cinsiyet değişkeni üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda katılımcılardan 64'ü kadın, 67'si erkek olduğu tespit edilmiştir. Anketin soruları, üniversite öğrencilerinin sokakta çalışan çocuklar hakkındaki fikirlerini ve

önerilerini sınırlamamak için açık uçlu sorular içermektedir. Ayrıca, güvenilirlik sağlamak için kontrol soruları da yer almaktadır. Bu çalışmada, sokaklarda çalışan çocukların sayısını azaltmak veya tamamen bitirebilmek için kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliği sağlanmaması ön planına çıkmaktadır. Gerek kamu gerekse özel sektörlerinin sokakta çalışan çocuklarının ailelerine gerekli istihdamı sağlayabilmeleri ve makro düzeyde sosyal politikaların etkin ve sosyal adaletin sağlanması bakımından oluşturmaları önem arz etmektedir. Bu politikaların sağlıklı ve üretken olması için verimli ve daimi bir işbirliğinin elzem olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı ailelerin çocuklarına eğitim, sağlık sosyal ve finansal fayda sağlaması için olumlu yönde hak temelli yaklaşımla desteklenmeleri bakımından oldukça değerli olduğunu düşünülmektedir. Sokakata çalışan çocuklara ve/veya çalışan çocuklara üzülmeye alışverişin yapılması ya da duygu sömürsünün yapılması gibi yaklaşımlar ve ikilemler oldukça zorlayıcı olduğu kanaati baskın olabilmektedir. Oysa sokakta çalışan çocukların bulunması gereken yerleri aileleri ile eğitim ortamları olduğu unutulmamalıdır. Ekonomik zorlukların sosyal ve istihdam politikaları ile kamu ve STK'ların sorumluluk çerçevesinde gidermeleri gerektiği konusunda düşünceler ağır basmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar tehlikenin farkında olamyabilirler fakat sokakların suç işleme potansiyelinin en çok olduğu bir ortam olduğu ve zararlı maddelere ulaşabilirliğin kolay olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle gerek ailelerin gerekse güvenlik görevlileri ve sosyal hizmet uzmanları ile diğer profesyonel meslek çalışanlarının yakın işbirliği içinde olmaları ve profesyonel mesleki disiplinlerinin etik yaklaşımı ile müdahale etmeleri oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere diğer bakanlıkların da sağlıklı ve koordineli bir şekilde çalışmalıdırlar. Aynı zamanda sokaklarda çalışan çocuklar için güvenlik kuruluşlarının daha etkili, caydırıcı ve dinamik çalışmalar yürütmeleri önemli görülmektedir. Dolayısıyla sokaklarda çalışan çocukların sorunlarını mobil sosyal hizmet uygulamaları ile giderilmeye çalışılması yerine, bu sorunu daha çok profesyonel meslek çalışanları ile sosyal sorun odaklı, aile, çevre ve çocuk merkezli çalışmalar yapılmalıdır. Bu da işlevsel, sosyal ve sorunları toplumsal ve insan hakları temelli olarak beirlenmesi ve ona göre çözüm önerilerinin geliştirilmesi oldukça etkili olabileceği düşünülmektedir.

ANKARA'DA ÇOCUK SUÇLULUĞU: EMNİYET ÇOCUK ŞUBEYE GELEN OLGULAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Kasım KARATAŞ*
Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ**
Mehtap GÜLHAN ORHAN***

ÖZ

Bu araştırmada Ankara ilinde suça sürüklenmiş olan 165 çocuk üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda çocukların ve ailelerin sosyo-demografik özellikleri, suç kayıt durumu, çocukların ne tür suçlara karıştığı ve çocuklara yönelik ne gibi koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verildiği gibi çeşitli unsurlara yer verilmiştir. Çocukların annesinin suç kayıt durumuna bakıldığında annelerin %33,3'ünün; babaların %47,3'ünün daha önce bir suç olayına karıştığı görülmektedir. Suça sürüklenen çocukların kardeşlerinin suça sürüklenme durumu incelendiğinde; kardeşlerin %34,5'inin daha önce, en az bir kere suça karıştığı görülmektedir. Bu nedenle ailelerin çoğunda suç kültürünün var olduğu, geliştiği ve çocukların da model alma yoluyla suça karıştıkları söylenebilmektedir. Çocukların %92,7'sinin daha önce önce suça karıştığı ve mükerrer suç işlediği görülmektedir. Çocukların, hırsızlık (%26,1), kavga (%22,4), kasten yaralama (%17,5), uyuşturucu kullanımı, bulundurma veya satışı (%6,6), tehdit, hakaret (%4,8) suçlarına karıştıkları görülmektedir. Çocuklara "Suç fikri nereden aklınıza geldi?" diye sorulduğunda; çocukların %65'i suç davranışını çevreden gördüğünü ifade etmiştir. Çocukların %44'ü ise cahillik, bir anlık sinirlenme, tartışma, kimseden ve kendimden gibi yanıtlar vermiştir. Çocukların az bir kısmı, %3,5'i suçu aile ve akrabalarından gördüğünü ifade etmiştir. Bu durum çocukların ailelerini model alsa bile, onları koruyan bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk sayısı 13'tür (%7,8). Çocuklara verilen tedbir kararlarının sınırlı olduğu görülmektedir. Çalışmada bu sonuçlara ilişkin çeşitli öneriler getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk suçluluğu, risk etmenleri, aile özellikleri, sosyal hizmet

JUVENILE DELINQUENCY IN ANKARA: AN EVALUATION OF THE CASES IN THE CHILD UNIT OF POLICE DEPARTMENT

ABSTRACT

This study is based on an evaluation of 165 children in Ankara, who are driven to crime. In this context, the study covers the following: socio-demographic characteristics of these children and their families, criminal records of them and their families, types of crimes they are driven to, and types of protective and supportive measures taken for them. The crime reports of the children's families reveal that 33.3% of the mothers and 47.3% of the fathers have been involved in a crime before. An examination of the siblings' being pushed to crime shows that 34.5% of them have been involved in a crime act at least once. Thus, it may be argued that there is a culture of crime in the majority of the families and that children get involved in crime through taking their family members as role models. It is apparent that 92.7% of the children has been involved in crime and thus has repeated this act. It appears that they are involved in the following crimes: theft (26.1%), battle (22.4%), malicious injury (17.5%), using, carrying and trafficking of drugs (6.6%), and threat-insult (4.8%). When asked how they have got the idea of being involved in a crime, 65% state that they see it in the close environment. And 44% answer as the following: ignorance, aggressiveness, dispute, and just on my own. Only some small number children (3.5%) state that they have witnessed the crime in their families and relatives. This addresses the fact that, although they take their families as role models, they protect them at the same time. The number of the children who received protective and supportive measure orders within the scope of the Child Protection Act (no. 5395) is 13 (7.8%). Therefore, it is apparent that the measure orders given to these children are limited. The study ends up with various suggestions as to these findings.

Keywords: Juvenile delinquency, risk factors, family characteristics, social work

GİRİŞ

Suç ve suçluluk, insanlığın var olmasından itibaren toplu halde yaşamanın bir sonucu olarak ön plana çıkan kavramlardır. Suçluluğun önemli boyutlarından birini çocuk suçluluğu oluşturmaktadır. Çocuk Koruma Kanununda suça sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlanmıştır. Çocuk suçluluğu üzerine yapılan çalışmalarda, genelde çocuk suçluluğu kavramını tanımlamaktan çok, çocuğu suça iten etmenler üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Çünkü çocuk suçluluğu, suç davranışını etkileyen toplumsal unsurlardan bağımsız olarak tanımlanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak suç işleyen çocuk kavramı yerine suça itilen, sürüklenen ya da karışan çocuk kavramının kullanılması doğrudur çünkü çocuk; kişilik gelişimini henüz önemli ölçüde tamamlayamadığı için riskli sosyal çevredeki kişilerin yönlendirmesi ve teşviki ile suç davranışını gerçekleştirme noktasında yetişkinlere göre daha kolay manipüle edilebilmektedir. Çocukları suçtan koruyamamak; yalnızca toplumun çeşitli biçimlerde zarar görmesine sebep olmamakta, aynı zamanda çocuklar suçun eyleyicisi olarak suçun bedeli ile bireysel olarak, ağır biçimde yüzleşmektedir. Özellikle on iki yaşının üstünde olup, cezai sorumluluğu olan çocuklar açısından, 5395 sayılı Kanun'da yer alan tedbir kararlarının alınması ile başlayan süreç, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararından sonra yeniden suça karışan çocuklar açısından hüküm giyme ile sonuçlanabilmektedir.

Çocuk suçluluğunun nedenleri bireysel, ailesel ve çevresel etmenler olmak üzere üç başlık altında ele alınabilmektedir. Suçun bireysel nedenleri, çevresel nedenlerle kıyaslandığında ikinci derece öneme sahiptir ve çoğunlukla karşımıza diğer nedenlerle birleşmiş olarak çıkabilir (Akduman, 2007). Salt bireysel özellikler çocukları suça itmeye; fakat çocukların suça yönelmesine ya da suç mağduru olmasına sebep olabilecek bir ortam yaratabilmektedir. Örneğin; hafif düzeyde zihinsel geriliği olan bir çocuk, hem suça yönlendirilme hem de suç mağduru olma konusunda bazı olumsuz etki ve yönlendirilmelere daha açık olabilmektedir.

Kriminolojinin babası olarak bilinen Lombrosso, suçluluk ile kalıtım arasında ilişki kurarak, kişilerin doğuştan suçlu olduğunu, buna kişinin sahip olduğu fiziksel, biyolojik ve psikolojik anormalliklerin neden olduğunu ileri sürmektedir (Yağbasan, 2010). Lombrosso, suçluluk sorununa bir belirti gözüyle bakıp, kişinin tutum ve davranışlarını etkileyen bedensel kusurlara ilişkin biyolojik açıklamalar getirmeye çalışmıştır (Şahinli, 2012). Fakat Lombrosso'nun doğuştan suçlular sınıflandırması, ciddi bir etiketlemeye sahip olduğu için artık bilim çevrelerinde geçerliliğini yitirmiştir. Buna karşılık zamanla bireysel nedenler olarak açıklanan çocuğun biyolojik yapısındaki durumların çocuğu tek başına suça itmediği ve toplumsal faktörlerin önemi anlaşılmıştır.

Çocuk suçluluğunun psikolojik nedenlerini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Adler (akt. Akbaba, 2011)'e göre çocuk, kendini bilmeye başladığı andan itibaren kendi zayıflığını ve noksanını anlamakta, anne ve babası gibi büyük olma arzusu ile davranışlarında değişimler olmakta ve duyduğu yetersizlik duygusunun telâfisi için hakikati bilerek değiştirmekte tereddüt etmemekte ve böylece yalan söyleme davranışına başlamaktadır. Bunun yanı sıra Adler, aynı psikolojik durum içinde ve arkadaşlarının maddi durumundan aşağı olmadığını göstermek hissiyle çocuğun hırsızlığa da başlayabileceğini ifade etmektedir. Freud (akt. Yağbasan, 2010) ise id, ego ve süper ego gelişiminin yani kişiliğin gelişiminin bir dizi yaşam basamaklarından geçilmesiyle oluştuğunu ifade etmektedir. Freud'a göre yaşam dönemlerinin herhangi birinde oluşan bir travma, çocuğun kişiliğini etkileyecek, derinlerde yatan sorunlar uzun süreli psikolojik sorunlara neden olacaktır. Örneğin Freud, çocuklarını ihmal eden, reddeden, sevgiden yoksun bırakan, onların gereksinimlerine duyarlı olmayan ebeveynlerin, çocuklarının süper egolarının geliştirmede başarısız olduğunu, bunun sonucunda id'in kişilikte hâkim duruma geçtiğini, bu durumda bireyin anlık hazlar peşinde koşabildiğini, başkalarının gereksinimlerine duyarlı olmayabildiğini, kendi duyguları ile ilişkisini keşbildiğini ifade etmiştir. Özet olarak Freud, her insanın suç işleme eğiliminde olduğunu; ancak süper egonun sosyalizasyon yoluyla desteklenmesiyle suç işleme eğilimlerinin kontrol edilebileceğini ifade etmektedir. Suçluluğu içsel çatışmalara, duygusal sorunlara, bilinç dışı güvensizlik, yetersizlik

ve aşağılık duygularına bağlayan bu kuram, suçun dinamiğini net olarak açıklayamamaktadır.

Çocuk suçluluğunun nedenleri arasında sosyal boyut oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çocukluktan ergenliğe geçişte artan toplumsallaşma süreci içinde, çocuklar üzerinde aile dışında kalan etmenlerin etkisi artmakta ve çocuğun yaşamında çevre ile olan etkileşimi giderek daha önemli bir duruma gelmektedir. Alanyazında yer alan, sosyal etmenlerin giderek daha çok önem kazandığı vurgusunda, sosyal hizmet uygulamalarının da katkısı büyüktür.

Çocuğun içinde bulunduğu aile, arkadaş çevresi, okul, çalışma deneyimi, kitle iletişim araçları ve göç deneyimleri gibi bazı unsurlar çocuğun sosyalizasyon sürecini oldukça etkilemektedir. Ailede suç işleyen kişilerin veya suça eğilimli bireylerin bulunması, gelişimsel olarak taklit ve model alma döneminde olması nedeniyle çocuğun suça sürüklenmesinde etkin rol oynamaktadır. Suç işleyen anne ya da babanın cezaevine girmesi gibi durumlar söz konusu olmaktadır.

Ailedeki olumsuz etkileşim, disiplin anlayışı ve yöntemleri, çocuğu zamanla aileden uzaklaştırabilmektedir. Bu uzaklaşma, çocuğun kendisini dışarıda var etme, ortaya koyma çabasına girmesine neden olarak çocuğun suça itilmesine ortam yaratabilmektedir. Anne, baba ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuğun, başkalarının etkisinde de kolay kalabileceği vurgulanmaktadır (Gökınar, 2007). West ve Farrington (akt. Kunt, 2003) “zalim, edilgen, ihmalkâr” olarak nitelendirilen ana baba tutumlarıyla suçluluk arasında ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur: Bulgulara göre, çocuklarına karşı ilgisiz, sevgi ve şefkatten yoksun ya da açık biçimde onları reddeden 42 annenin % 33,3’ü, 68 babanın % 30,9’ unun çocukları suça itilirken; bu şekilde davranmayan 339 annenin % 17,4’ ü, 286 babanın % 16,1’ inin çocuklarının suça karıştığı ortaya çıkmıştır ve aradaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır. Ayrıca bu araştırmada, ana babanın uyguladığı sert, duygusal açıdan acı veren disiplin tekniklerinin de çocuk suçluluğu ile ilişkili olduğunu gösterilmiştir.

Ailenin çocuğa karşı aşırı koruyucu tavrı ise, çocuğun ebeveynleri tarafından gereğinden fazla kontrol edilmesine sebep olmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisi yoluyla özgüveni gelişemeyen çocuğun diğer insanlara bağımlı oluşu, onun suça yönlendirilmeye açık hale gelmesine neden olabilir. Ayrıca ailenin aşırı hoşgörölü tavrı ya da “çocuktur yapar, bu yaşta normaldir” söylemi, çocuğun da bu durumu normalleştirmesine neden olabilmektedir. Örneğin bir çocuk mahkemesinde, çocuğunun gerçekleştirdiği hırsızlık eylemi ile ilgili bir anne ile gerçekleştirilen görüşmede, annenin “Çocukken bu davranışlar çok normal” diyerek gülümsediği ve çocuğun karıştığı suçun cezai sonuçlarının da olabileceğini fark edemediği dikkati çekmiştir.

Çocuğun toplumsallaşmasında ve topluma uyumunda, arkadaşların da önemli bir rolü bulunmaktadır. Çocuk, bazen bir arkadaş grubuna girebilmek veya arkadaş grubunda kalabilmek için kendi alışkanlıklarından ve doğrularından vazgeçebilir (Aldemir, 2010). Aile bağları zayıflayan çocukların zamanlarını genelde arkadaş çevresinde geçirmekten hoşlandıkları bilinmektedir. Bu tip çocuklar aile içerisinde yeterli ilgiyi, mutluluğu ve aidiyeti bulamamış çocuklar olabilmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle, sevgiyi aramak, kendisine değer verildiğini görmek, kendilerini bulmak ve hatta ispatlamak; özgürlüğü tatmak vb. amaçlarla arkadaş çevresine ve etkisine girmekte; daha önce suç işlemiş olanlarla karşılaştıklarında çok rahat bir şekilde kendileri de suç işlemeye başlamaktadırlar (Kunt, 2003). Ayrılmak ve bireyselleşmek isteyen ergen, bu dönemde kendi başına hareket etme, bir gruba dâhil olabilme gereksinimi içerisinde olabilmektedir. Bu gereksinimin etkisiyle farklı gruplara girme ve grup tarafından kabul görmek amacıyla suç teşkil eden davranışlarda bulunabilmektedir.

Çocuk işçiliği de çocuk suçluluğu konusunda bir risk etmeni olabilmektedir. Çocukların çalışması, sokakta ya da riskli çalışma alanlarında geçirilen süreyi artırmakta; buna karşılık bir sosyal denetim aracı olan okulla ve aileyle ilişkilerini zayıflatabilmektedir. Teker (2010)’in dediği gibi aile denetimden uzakta bir işte ve sokakta çalışan çocuklar, çevreden gelen olumsuzluklara açık olup, uyuşturucu, uçuucu madde ve alkol kullanımı ve suç gibi davranışlara karşı kolayca korumasız kalabilmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllardan beri hızlı ve plansız bir kentleşme yaşanmaktadır. Göç ve kentleşme konusu çocuk suçluluğunda en az diğer değişkenler kadar önemlidir. Kente uyum ve kentleşme sürecini de içeren kırdan kente göç sonucunda, kırdan var olan resmi olmayan ilişkiler ve destek mekanizmaları önemli ölçüde azalmakta ve hatta yok olmaktadır. Eski toplumsal yapıları ve ilişkileri hızla ortadan kaldıran bir bireyselleşme ve yalnızlaşma süreci sosyal sorunlara eşlik etmektedir. Genel olarak kentlerdeki nüfusun hızlı artmasının ve karşılaşılan ekonomik güçlüklerin suç eylemine zemin hazırladığı bilinmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Ankara ili, Altındağ, Keçiören, Mamak, Yenimahalle, Pursaklar gibi ilçelerde; 12 -18 yaşları arasında suça sürüklenen erkek çocukların ve ailelerinin sosyo-demografik özelliklerini; çocukların ve ailelerinin suçla ilişkisini, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre verilen çocuklara yönelik tedbir kararlarını ve türlerini saptamaktır. Bu amaca uygun olarak araştırmanın alt amaçları aşağıda yer alan soru cümleleri ile ifade edilmiştir:

- Suça sürüklenen çocukların ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri nedir? (Yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, aylık gelir, göç durumu, konut durumu ve hanehalkı nüfusu).
- Çocukların ve ailelerinin suçla ilişkisi nasıldır? (Çocukların ve ailelerin suç kayıtları ve sayıları; suç türü, adli olayın neden olduğu, suçun öğrenen ailenin çocuğa yönelik tepkisi).
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre çocuklara yönelik verilen tedbir kararları ve türleri nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılarak suça sürüklenen çocuklarla ilgili pek çok değişkenle ilgili bilgi alınmıştır. Nicel araştırma yöntemi ile Ankara ilinde yukarıda ifade edilen ilçelerde ikamet eden suça sürüklenen çocuklarla ilgili betimsel analizler yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Karasar’a göre (2008) iki tür evren bulunmaktadır, bunlar genel evren ve çalışma evreni olarak tanımlanmaktadır. Genel evrene ulaşmak güç ve çoğu zaman imkansızdır. Çalışmanın genel evrenini haklarında suç şüphesi ile işlem yapılan tüm çocuklar oluşturmaktadır. Çalışma evreni ise Ankara ili merkez ilçelerinde haklarında suç şüphesi ile işlem yapılan çocuklardır. Veriler, 2016 yılında Ankara ilinde, kanuna aykırı davrandığı için haklarında Ankara Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğüne işlem yapılarak adli sisteme dâhil edilen; 18 yaş altındaki 165 erkek çocuktan toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuklarla ilgili bazı değişkenleri öğrenmek amacıyla 55 soruluk soru kâğıdı kullanılmıştır. Bu soru kâğıdı 2009 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından uygulanmış olup Emniyet Müdürlüğüne revize edilerek 01.01.2016 tarihi itibarıyla çocuklara uygulanmıştır. Bu soru kâğıdında, suça sürüklenen çocukların ve ailelerinin özelliklerini ve suça yönelmede etkili olan risk etmenlerini içeren sorular yer almaktadır.

Uygulama

Veriler, 01.01.2016-01.09.2016 tarihleri arasında, Ankara Emniyet Müdürlüğü, Çocuk Şube Müdürlüğünde çalışan polis memurları tarafından toplanmıştır. Bu araştırmanın verileri, Ankara Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Mutlu Gençlik Huzurlu Başkent Projesi kapsamında toplanmıştır. Çocuk Şube Müdürlüğü, gerçekleştirdiği söz konusu proje kapsamında toplanan söz konusu verilerin analizinin gerçekleştirilmesi ve çalışmanın raporlaştırılması konusunda makale yazarlarından akademik, bilimsel destek almıştır. Çocukların bazı soruları yanıtızsız bırakması nedeniyle analizler yanıtlanan soru sayısına göre yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 20,0 programının yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Bulgular basit çizelgeler üzerinde sıklık ve yüzdelik dağılımlarının verilmesiyle sunulmuştur.

BULGULAR ve YORUMLAR

Çocukları ve Ailelerini Tanıtıcı Bulgular

Çocukları ve ailelerini tanıtıcı bulgular kapsamında; çocukların yaşı, kardeş sayısı, hane halkı büyüklüğü, doğum yeri, ikamet ettikleri yer, eğitim durumu, okulla ilişkisi, çalışma durumu, ailenin aylık geliri, konut özellikleri, sosyal güvenlik durumu vs. gibi unsurlar ele alınmıştır.

Tablo 1. Çocukların yaşı, kardeş sayısı ve hane halkı büyüklüğü

Çocukların yaş dağılımı	Sıklık	%	Hane Büyüklüğü	Sıklık	%	Çocuk Sayısı	Sıklık	%
11,00	1	,6	2	8	4,9	1	7	4,3
12,00	2	1,2	3	26	15,9	2	41	25,2
13,00	11	6,7	4	49	29,9	3	40	24,5
14,00	10	6,1	5	40	24,4	4	42	25,8
15,00	19	11,5	6	20	12,2	5	8	4,9
16,00	41	24,8	7+	21	12,8	6	5	3,1
17,00	81	49,1	Toplam	164	100,0	7	9	5,5
						8 ve üstü	11	6,7
Toplam	165	100,0				Toplam	163	100,0
				Minimum		Maksimum		Ortalama
Çocukların yaş dağılımı				11		17		15.97
Hane büyüklüğü				2		7+		4.62
Ailenin yaşadığı evde oda sayısı				1		4		2.74
Çocuksayısı				1		8+		3.67

Araştırma kapsamında yer alan 165 suça sürüklenmiş çocuğun tamamı erkektir. 12 yaşın altında olan üç çocuğun (%1,8) ceza ehliyeti yoktur. Çocukların daha çok 16 (%24,8) ve 17 (% 49,1); yaşlarında olduğu görülmektedir. Çocukların yaş ortalaması 15,97'dir.

Ailelerdeki çocuk sayısı ortalaması 3,67'dir. İki çocuklu (%25,2), üç çocuklu (%24,5) ve dört çocuklu (%25,8) aileler bulunmaktadır. Çocukların hane büyüklüğü ortalaması 4,62'dir. Bu sayı ailenin yaşadığı evin ortalama oda sayısı (2,74) ile birlikte değerlendirildiğinde oda başına iki kişi düştüğü görülmektedir.

Ailenin kalabalık olması çocuğu etkileyebilmektedir. Özellikle kardeş sayısının fazla olması, ailenin sosyo-ekonomik düzeyini, çocuklarla ilgilenme düzeyini, ailenin çocuğa sağladığı eğitim fırsatlarını etkileyebilmektedir. Bu durum anne babalar ile çocuklar arasında daha fazla çatışma yaşanmasına ve belki de ailede daha fazla fiziksel cezalara başvurulmasına neden olabilir. Az ilgi gören çocuk, aile içinde ikinci planda kaldığını, kabul edilmediğini fark ettiğinde suça sürüklenme olasılığı artmaktadır (Tekler, 2010).

Çocuğun erken yaşta suç işlemeye başlamasının suç davranışını devam ettirmede bir risk etmeni olabileceği ifade edilmektedir. Amerika'da çocukların resmi suç kayıtlarına ve kişisel suç bildirimlerine dayanarak gerçekleştirilen boylamsal çalışmada, suçluluğun 7-12 yaşları arasında yaygın olduğu bildirilmektedir. Daha geç dönemlerde suç işlemeye başlayanlar ile karşılaştırıldığında, bu yaşlarda suç işlemeye başlamanın ileride ciddi ve şiddet suçları içeren, kronik suçluluk ve uzun bir suç kariyeri için çok daha önemli bir belirleyici etken olduğu görülmektedir (Topçuoğlu, 2014). Çizelge yer alan

çocukların yaş gruplarına bakıldığında çocukların daha çok 15 yaş üstü grupta yer aldığı görülmektedir. Bu bilgi; çocukların %92,7'sinin daha evvel suça karıştığı bilgisi ile kıyaslandığında, çocukların daha erken yaşlarda da suçla karşılaştığını göstermektedir. Bu nedenle erken müdahale çocuğun suç kariyeri geliştirmemesi ve kendisini suç işleyen olarak etiketlememesi açısından önemli görünmektedir.

Tablo 2. Çocukların Doğum Yerleri ve İkamet Ettikleri İlçeler

Doğum Yeri	Altındağ	Yenimahalle	Ankara Merkez	Mamak	Keçiören	Haymana	Kalecik	Diğer	Toplam
Sıklık	51	33	21	7	7	4	3	39	165
%	30,9	20,0	12,7	4,2	4,2	2,4	1,8	23,6	100,0
İkamet Ettiği İlçeler	Altındağ	Keçiören	Mamak	Yenimahalle	Çankaya	Pursaklar	İl dışı	Toplam	
Sıklık	64	46	38	11	3	2	1	165	
%	38,8	27,9	23,0	6,7	1,8	1,2	0,6	100,0	

Suçta sürüklenen çocukların doğum yerlerine bakıldığında, çoğunluğu Ankara'nın Altındağ (% 30,9) ve Yenimahalle (% 20,0) merkez ilçeleri olmak üzere, %76,2'sinin Ankara ili ilçelerinde doğdukları anlaşılmaktadır. Diğer çocuklar (%23,6), Diyarbakır, Erzurum, Elazığ, Kars, Yozgat, Çorum ve Samsun illerinde doğan ve Ankara'ya göç eden çocuklardır. Çocuklar ağırlıklı olarak, Altındağ (% 38,8), Keçiören (% 27,9) ve Mamak (% 23,0) ilçeleri sınırları içinde ikamet etmektedirler.

Tablo 3. Çocukların ve Ailelerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Çocukların eğitim durumu		Annenin eğitim durumu		Baba eğitim durumu	
	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%
Okur Yazar	6	3,6	17	10,4	5	3,1
Değil						
Okur Yazar	11	6,7	5	3,1	7	4,3
İlkokul öğrencisi	3	1,8				
Ortaokul terk			18	11,0	23	14,1
İlkokul mezunu	25	15,2	91	55,8	72	44,2
Ortaokul Mezunu	55	33,3	15	9,2		
Lise terk			8	4,9	8	4,9
Lise Öğrencisi	65	39,4				
Lise mezunu			9	5,5	22	13,5
Toplam	165	100,0	163	100,0	163	100,0

Suçta sürüklenen çocukların bir bölümünün okuryazar (% 3,6) olmadığı ya da yalnızca okuryazar (%6,7) oldukları görülmektedir. Çoğunluğun lise öğrencisi (%39,4), ortaokul mezunu (%33,3) ve ilkokul mezunu (%15,2) olduğu anlaşılmaktadır.

Anne (% 55,8) ve babaların (% 44,2) çoğunluğu ilkokul mezunudur. Annelerin %10,4'ünün okuryazar olmadığı dikkati çekmektedir. Sadece okuryazar olanlarla birleştirildiğinde annelerin % 13,5'inin örgün eğitim görmediği anlaşılmaktadır. Bu durum babalardan iki kat (%7,4) fazladır. Anneler arasında ortaokul ve liseyi terk edenlerin oranı % 15,9 iken bu oran babalarda % 19,0'dur. Genel olarak söylenecek olursa ebeveynlerin eğitim düzeyi düşük ve aynı zamanda annelerin eğitim düzeyi de babalardan düşüktür.

Yağbasan (2010) suça sürüklenen çocukların anne-babalarının eğitim seviyelerinin çok düşük olduğunu, özellikle annelerin babalara göre daha düşük seviyede eğitime sahip oldukları belirtmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olması; onların, çocukların bazı sorunlarını fark etmemelerine, bu sorunlara çözüm getirememelerine, çocuklara yeterli eğitimi verememelerine ve bazı durumlarda sosyal denetim eksikliğine neden olabilmektedir. Gökpınar (2007)'in de ifade ettiği gibi çocuklar, eğitimlerini ilk kez aldıkları ailede, gelenek ve görenekler doğrultusunda alışlagelmiş yöntemler ve sezgilere dayanılarak eğitilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde çocuk eğitimi, örgün eğitimi de içine alan bir kamu politikası olarak ele alınmakta, anne ve babalar kitle iletişim araçlarıyla, konferanslarla, danışma hizmetleriyle eğitilmektedir. Eğitilmiş olmak, anne-babaya, kendi davranışlarını eleştirme ve denetleme olanağı verebilmektedir. Bu bakımdan bu unsur çocukla sağlıklı ilişki kurmanın ve sürdürmenin bir yolu olabilmektedir.

Tablo 4. Çocukların Okulla İlişkisi

Çocukların Okulla İlişkisi	Evet		Hayır		Yanıtsız		Toplam	
	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%
Daha önce sınıfta kalmış mı?	26	15,8	59	35,8	80	48,5	165	100
Okula düzenli gidiyor mu?	58	35,2	18	10,9	89	53,9	165	100
Okulu seviyor mu?	60	36,4	16	9,7	89	53,9	165	100
Halen okula gidenler okula devam etmekte istekli mi?	62	37,6	16	9,7	87	52,7	165	100

Çocukların okulla ilişkileri çizelgede verilen dört ayrı soru ile incelenmiştir. Bu sorulara bazı çocukların yanıt vermekten kaçındıkları görülmüştür. Okulu sevip sevmediğini yanıtlamaktan kaçınmak önemli bir bulgu olarak değerlendirildiği için yanıtı olmayan sorular da çizelgede gösterilmiştir.

Çocukların %15,8'i nin daha önce sınıfta kaldığı; %10,9'unun okula düzenli gitmediği, % 9,7'sinin okulu sevmediği ve halen okula giden çocukların % 9,7'sinin okula devam etmekte istekli olmadığı görülmektedir. Daha önce hiç okula gitmeyen 7 çocuğun (%4,2) biri ekonomik nedenlerle, altısı kendisi istemediği için okula gitmediğini ifade etmiştir. Bu bulgular, çocukların okulla ilişkisinin istedik düzeyde olmadığını göstermektedir.

Çocukların daha önce sınıfta kalma nedenleri sorulduğunda ise ders çalışmama, devamsızlık yapmak, okuldan korkmak ve aile meseleleri gibi yanıtlar alınmıştır. Çocuklar daha çok liseye başladıkları dokuzuncu sınıfta başarısız olduklarını ve sınıfta kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların liseye uyum döneminde oldukları birinci sınıfın oldukça önemli olduğu, okulla uyumlu ilişkinin sağlıklı olarak kurulamadığı durumlarda devamsızlık ve başarısızlık sorunlarının yaşandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim kurumu, aile kurumuna benzer olarak çocuğun toplumsallaşmasının yollarından biridir. Örgün eğitim sürecinde, okulun çocuğun sağlıklı sosyalleşme işlevi ve toplumsal normları öğretme işlevini yerine getirememesi, çocuğu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Gökpınar'ın belirttiği gibi (2007) okulda başarılı olan çocuk kendisini gösterme gereksinimini kolaylıkla giderebilirken, başarısız olan çocuk sokağa itilebilmektedir. Suça sürüklenen çocukların, küçük yaşlarda okulla birlikte çalışmaya başladıkları, okulda başarısız oldukları, okula devam sorunu yaşadıkları, okuldan kaçtıkları, okulda damgalandıkları görülmektedir. Eğitime devam etme ve başarı ile çocuk suçluluğu arasında ters orantı söz konusudur. Yavuzer (2009) ise eğitim öğretime devam etmenin, çocuğun kötü çevrelerle olan ilişkisini kesebileceğini ifade etmekte, düzenli okula gitmenin toplumsal kurallara uymayı da sağlayacağını bildirmektedir. Yazar, okulun bazı durumlarda çocukların uyum güçlüklerini çözmeye yardım edemediğini ve hatta farkında olmadan ek güçlükler yarattığını ve sonuç olarak da okuldan kaçmak, hırsızlık, vb. gibi sorun ve suçların ortaya çıktığını ifade etmiştir (Yavuzer, 2009).

Tablo 5. Çocukların ve Ailelerinin Çalışma Durumları

Annenin yaptığı iş	Ev hanımı		İş buldukça çalışıyor	Düzenli çalışıyor	İşsiz	Emekli	Toplam
	Sıklık	%					
	128	77,6	31	3	1	1	164
			18,8	1,8	,6	,6	100,0
Baba iş durumu	İş buldukça çalışıyor		Düzenli çalışıyor	İşsiz	Emekli	Diğer	Toplam
	Sıklık	%					
	33	20	67	34	20	10	164
			40,6	20,6	12,1	6,1	100,0
Çocukların ve kardeşlerin çalışma durumu	Çocukların ve kardeşlerin çalışma durumu		Evet		Hayır		Toplam
	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	
			28	17	137	83	
			55	35,9	105	64,1	
			119	72,6	46	27,4	

Çocukların %77,6'sı annelerinin çalışmadığını; %18,8'i ise annelerinin açıcılık, hurdacılık, kâğıt toplama, temizlik işleri gibi düzensiz işlerde çalıştığını ifade etmiştir. Çocukların babasının iş durumuna bakıldığında %20'sinin iş buldukça zaman zaman çalıştığı; 40,6'sının düzenli bir işte çalıştığı; %12,1'inin emekli olduğu görülmektedir. Buna göre çocukların babalarının annelerine göre iki kat daha fazla istihdamda edildiği görülmektedir. Buna ek olarak çocukların babası %20,6 oranla işsizdir. Diğer seçeneğini işaretleyen (%6,1) çocukların biri babasının nerde çalıştığını bilmediğini, altısı cezaevinde olduğunu, üçü babasının vefat ettiğini ifade etmiştir.

Çocukların %35,9'u çalıştığını ifade ederken; %17'si kardeşlerinin çalıştığını ifade etmiştir. Buna ek olarak çocukların %72,6'sının geçmişte herhangi bir işte çalıştığı görülmektedir.

Tablo 6. Çocukların Çalışma Durumlarına İlişkin Diğer Unsurlar

Çocukların çalışmaya başlama yaşları	Sıklık	%
8 yaş	1	,8
9-11 yaş	12	10,2
12-14 yaş	38	32,2
15-18 yaş	67	56,8
Toplam	118	100
Çocukların çalışma yerleri	Sıklık	%
Kapalı işyerinde	106	89,8
Sokakta	8	6,8
Diğer	4	3,4
Toplam	118	100,0
Çocukların çalışma nedenleri	Sıklık	%
Ben istedim	86	79,7
Babam istedi	14	12,9
Annem istedi	4	3,7
Hem annem hem babam istedi	4	3,7
Toplam	108	100

Çocuklardan birinin (%0,8) 8 yaşında çalışmaya başladığı, on ikisinin (%10,2) 9-11 yaşları arasında çalışmaya başladığı, otuz sekizinin (%32,2) 12-14 yaşları arasında çalışmaya başladığı, altmış yedisininse (%56,8) 15-18 yaşında çalışmaya başladığı görülmektedir. Çocukların %6,8'i sokakta, %89,8'i iş yerinde, %3,4'ü ise diğer iş kollarında çalıştığını ifade etmiştir.

Çocukların %53'ünün tamircilik ve çıraklık işinde; %14,5'inin ailesinin yanında; %2,6'sının ayakkabı

boyama işinde; %0,9'unun mendil, kalem, çiçek vs. satma gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. Çocukların diğer (%29,1) olarak ifade ettikleri iş türleri garsonluk (%4,8); hurdacılık (%1,2); kâğıt-karton toplama (%1,8); kuaförlük (%1,2); kokoreççilik (%1,2) ve araba temizleme, matbaa, midye tezgâhtarlığı, simitçilik gibi (her biri %0,6) işlerdir. Çocukların önemli bir kısmının aile gelirinin düşük olması sebebiyle çalıştığı söylenebilir. Çocukların %79,7'sinin çalışmayı kendisinin istediği; %12,9'unun çalışmasını babasının istediği; %3,7'sinin çalışmasını annesinin istediği ve diğer %3,7'sinin ise çalışmasını hem annesinin hem de babasının istediği görülmektedir. Bunun yanı sıra %1,2'lik oranla çocuklar babaları olmadığı için çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Küçük yaşlarda çocukların, ekonomik yetersizlik nedeniyle ailesine maddi olarak destek olmak amacıyla, kişisel gelişimleri ile uygun olmayan ortamlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle, aile denetiminden uzakta bir işte ve sokakta çalışan çocuklar, çevreden gelen olumsuzluklara açık olup, uyuşturucu, uçucu madde, alkol ve suç gibi sapma davranışlara karşı korumasız kalabilmektedir (Terzi, 2007). Çocuk işgücünün önemli nedenlerinden birisi de hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olgusudur. Hızlı nüfus artışı, toplam nüfus içindeki çocukların oransal payını arttırmaktadır. Bu da çocuklara yönelik sosyal hizmet yatırımlarına daha çok pay ayrılmasını gerektirmektedir. Bunu karşılayamayan gelişmemiş ekono milerde, çocukların çalışma yaşamına erken yaşta katılmaları kaçınılmaz olmaktadır. Kırdan kente göç hızı; kentsel hizmet, istihdam olanaklarıyla orantılı olmadığından ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk gibi sorunlar çocuk işgücü kullanımını yaygınlaştırmaktadır (Karataş, 1993).

Tablo 7. Çocukların Ailelerinin Aylık Geliri

Çocukların Ailelerinin Aylık Geliri	Sıklık	%
500 TL'den az	14	8,6
500-1000 TL arası	46	28,2
1000-1500 TL arası	46	28,2
1500-2000 TL	23	14,1
2000-2500 TL	14	8,6
2500-3000 TL	17	10,4
3500 TL ve üstü	3	1,8
Toplam	163	100,0

Bu araştırmanın verilerinin toplandığı 2016 yılında asgari ücret 1.300 TL olarak kayıtlara geçmektedir. Çizelgede yer alan bulgulara göre çocukların % 60'tan fazlasının asgari ücretin altında bir geliri olduğu söylenebilmektedir. TÜRK-İŞ tarafından yapılan bir araştırmaya (2017) göre Türkiye'de açlık sınırı 1.504 TL, yoksulluk sınırı ise 4.901 TL'dir. Bu bağlamda çocukların %65'inin açlık sınırı; tamamının yoksulluk sınırı altında yaşadığı söylenebilmektedir.

Tablo 8. Çocukların Yaşadığı Konuta İlişkin Özellikler

Evin mülkiyeti	Sıklık	%
Kiracı	97	58,5
Ev sahibi	68	41,5
Toplam	165	100,0
Konut Türü	Sıklık	%
Apartman dairesi	113	68,9
Gecekondu	44	26,2
Müstakil	8	4,9
Toplam	164	100,0
Evin oda sayısı	Sıklık	%
Bir	4	2,4
İki	46	28,0
Üç	103	62,8
Dört	11	6,7

Toplam	164	100,0
	Minimum	Maksimum
	1	4
Çocukların nerde yaşadığı	Sıklık	%
Evde	161	98,2
Kuruluşta	2	1,2
Diğer	1	,6
Toplam	164	100,0

Çocukların %41,5'i mülkiyeti kendilerine ait evlerde ikamet ederken, %58,5'i kiracıdır. Oturulan konutların %26,2'si gecekondur, %68,9'u apartman dairesidir. Oturulan konutların oda sayısı 1-4 arasında değişmektedir. Ortalama oda sayısı 2,74'tür. Daha önce de belirtildiği gibi oda sayısı aile nüfusu (ortalama: 4.62) ile birlikte değerlendirildiğinde iki kişiye bir odanın düştüğü görülmektedir. Çocukların %98,2'si evde aileleri ile birlikte yaşamakta iken %1,2'si kurumda yaşamaktadır.

Tablo 9. Çocukların Kimlerle Yaşadıkları

Çocukların Kimlerle Yaşadıklarının Dağılımı	Sıklık		%	
Ailemle	158		96,3	
Akrabalarımla	6		3,7	
Toplam	164		100,0	
Çocukların yaşadıkları evde kimlerin bulunduğu	Var	%	Yok	%
Anne	154	93,9	11	6,1
Kardeşler	137	83,5	28	16,5
Baba	130	79,3	35	20,7
Büyükbaba	13	7,9	152	92,1
Büyükanne	11	6,7	154	93,3
Anne tarafı akraba	6	3,7	159	3
Baba tarafı akraba	6	3,7	159	
Üvey baba	5	3	160	

Çocukların %96,3'ü ailesiyle %3,7'si akrabalarıyla yaşadığını ifade etmektedir. Çocukların yaşadığı evde %6,1 oranla anne; %20,7 oranla baba bulunmamaktadır. Buna karşılık çocukların % 7,9'u büyük babası ile % 6,7'si büyükannesi ile, % 3,7'si anne tarafından akrabasıyla; % 3,7'si baba tarafından akrabasıyla yaşadığını iletmektedir. Beş çocuğun üvey babası bulunmaktadır. Bu çizelgede yer alan bulgularda en dikkat çekici özellik çocukların beşte birinin babalarıyla; yaklaşık yirmide birinin de anneleriyle birlikte yaşamıyor olmasıdır.

Çocukların %98,1'i öz annelerinin hayatta, %97'si ise öz babalarının hayatta olduğunu ifade etmiştir. Anne-baba birliktelik durumuna bakıldığında çocukların %73,8'i anne babasının birlikte ve evli olduğunu; %26,2'si ise birlikte olmadığını bildirmiştir. Bu bağlamda çocuklar ayrı yaşama (%9,7), boşanma (%16,4) gibi sebeplerle ebeveynlerinin birlikte yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların %11,6'sı annelerinin birden fazla evlilik gerçekleştirdiği; %13,5'i ise babalarının birden fazla evlilik gerçekleştirdiği bilgisini vermiştir. Yavuzer (2009) yapmış olduğu araştırmada; suça sürüklenen gençlerin %22'sinin dağılmış ailelerden geldiğini belirlemiştir. Ayrıca gençlerin %47'sinin anne veya babalarından çeşitli sürelerde ayrı kaldıkları görülmüştür.

Anne baba otoritesinin yokluğu önemli bir sosyal denetim eksikliğine yol açabilmektedir. Aile yapılarında çekirdek aile özelliği baskın görünmekle birlikte azımsanamayacak oranda ailede de geniş aile karakteri gözlenmektedir. Kalabalık ailelerde ana-baba ilgisi ve denetiminin yeteri kadar olmayışı, çocuğun ihtiyaçlarının uygun şekilde karşılanamaması, ev içinde gerekli olan yaşam alanının sağlanamaması nedenleriyle çocuklar aidiyet ihtiyaçlarını karşılayabilmek için özgür bir ortam arayarak ev dışına itilebilir.

Tablo 10. Çocukların Sağlık ve Sosyal Güvenlik Durumu

Çocukların engel durumu	Sıklık	%
Evet	7	4,2
Hayır	158	95,8
Toplam	165	100,0
Sürekli tedavi olmalarını gerektirecek hastalık durumu	Sıklık	%
Evet	8	4,8
Hayır	157	95,7
Toplam	165	100
Sosyal güvence durumu	Sıklık	%
Evet	61	37
Hayır	104	63
Toplam	165	100

Çocukların % 4,2'sinin bir engeli olduğu belirlenmiştir. Belirtilen engellilik durumu daha çok hafif düzeyde zihinsel geriliktir. Çocukların %4,8'inin sürekli tedavi olmalarını gerektirecek bir hastalıklarının olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak çizelge halinde verilmemiş olsa da çocukların %60'ının sigara kullandığı bildirilmiştir.

Tablo 11. Çocukların Göç Durumu

Ankara'ya göç durumu	Sıklık	%
Evet	33	20,6
Hayır	127	79,4
Yanıtsız	5	
Toplam	165	100
Çocukların Ankara'da yaşadığı süre	Sıklık	%
1 yıldan az	6	18,8
1-3 yıl	2	6,3
4-6 yıl	10	31,3
7-9 yıl	4	12,5
10-12 yıl	1	3,1
12-14 yıl	2	6,3
15 yıl ve daha fazla	8	21,9
Toplam	33	100

Çocukların %20,6'sının Ankara'ya başka illerden göç ettiği görülmektedir. Çocukların on biri Karadeniz bölgesinden (%6,6); onu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden (%5,4); beşi İç Anadolu Bölgesinden (%2,7); dördü Marmara bölgesinden (%2,4); ikisi Ege bölgesinden (%1,2) Ankara'ya göç ettiğini ifade etmektedir. Göç edilen illere bakıldığında Bartın, Çorum, Yozgat, Samsun, Kırıkkale, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Diyarbakır, Erzurum, Kars, Konya, Muğla, Urfa, Van, Adıyaman gibi illerin olduğu görülmektedir.

Çocukların neden göç ettiğine bakıldığında göçün daha çok iş durumuyla ilgili olduğu bunu sağlık durumu ve deprem gibi özel durumların izlediği görülmektedir. Göç durumunun işsizlik sebebiyle olduğunu yirmi çocuk (%12,1) ifade ederken; iş durumu sebebiyle göç ettiklerini ifade eden dört çocuk (%2,4); ekonomik sebeplerle göç ettiğini ifade eden iki çocuk (%1,2); sağlık sebebiyle göç ettiğini ifade eden üç çocuk (%1,8), tayin sebebiyle göç ettiğini ifade eden iki çocuk (%1,2) ve deprem sebebiyle göç ettiğini ifade eden bir çocuk (%0,6) bulunmaktadır. Oranlara genel olarak bakıldığında işsizlik ve iş durumu gibi ekonomik sebeplerin göç etmede önemli rol oynadığı görülmektedir.

Çocukların dörtte biri, üç yıldan daha az süredir Ankara'da yaşamaktadır. Altı yıldan daha kısa süredir Ankara'da yaşayanlarla birlikte bu oran %56'ya ulaşmaktadır. Bu da göstermektedir ki kentte kalış süresi görece kısa olan çocuklar ağırlıktadır. Kentte kalış süresinin kente uyum ve bütünleşme açısından önemli bir değişken olduğu bilinmektedir (Karataş; 1986).

Suçla İlişkin Bulgular

Tablo 12. Çocukların ve Ailelerinin Suç Kaydı

Suç Kaydı	Var	%	Yok	%	Toplam	%
Çocukların Suç Kaydı	153	92,7	12	7,3	165	100
Annenin Suç Kaydı	55	33,3	110	66,7	165	100
Babanın Suç Kaydı	87	47,3	78	42,8	165	100
Kardeşin Suç Kaydı	57	34,5	108	65,5	165	100
Çocukların ve Ailelerinin Suç Sayısı Ortalamaları	Minimum		Maksimum		Ortalama	
Anne	1		22		4.21	
Baba	1		21		3.62	
Kardeş	1		60		5.89	
Çocuğun kendisi	1		268		7	

Araştırmada emniyet müdürlüğü resmi kayıtlarından araştırmaya dâhil olan çocukların ve ailelerinin suç kayıt bilgileri edinilmiştir. Buna göre çocukların suç kayıt durumu dağılımına bakıldığında çocukların %92,7'sinin daha önce en az bir suç olayına karıştığı görülmektedir. Bu durum çocukların mükerrer suç işlediğini ve çocukların suç davranışını normalleştirme riski içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda suça sürüklenen çocukların ailelerinin önemli bir kısmında suç kaydının olmasının aile içinde suç kültürü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Suç davranışının aileler tarafından normalleştirilmesi; ebeveynlerin suç davranışını pekiştirmesi ve olumlama çocukların gözlem ve sosyal öğrenme yoluyla suça yönelmesine etki edebilmektedir.

Çocukların annelerinin %33,3'ü ortalama 4.21 kere; babaların %47,3'ü ortalama 3.62 kere; kardeşlerin %34,5'i ise ortalama 5.89 kere suç olayına karışmıştır. Çocukların karıştığı suç fiili ortalaması 7'dir. Araştırmada emniyet müdürlüğü resmi kayıtlarından edinilen bilgilere göre suça sürüklenen çocukların suç ortalamasının kendi aile bireylerinden daha çok olduğu görülmüştür. Suç işlemenin bazı ailelerde yaygın bir kültür oluşturduğu bu olgularda açıkça görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı verilerine göre güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2017 yılında, 2016 yılına göre binde 5 oranında artarak 335 bin 242 olmuştur. Çocukların yüzde 57,7'sinin 15-17 yaş grubunda, yüzde 23,3'ünün 12-14 yaş grubunda, yüzde 18,5'inin ise 11 yaş ve altındaki çocuklar olduğu görülmüştür. Güvenlik birimine 2017 yılında gelen veya getirilen çocukların yüzde 66,1'inin erkek, yüzde 33,9'u ise kız çocuğu olduğu açıklanmıştır. Adli birimlere 66 bin 321 çocuğun sevk edildiği, suça sürüklenen çocukların yüzde 33,3'ünün bağımlılık yapan madde kullandığı bildirilmiştir.

Tablo 13. Çocukların İfadesine Göre Suç Kaydı ve Diğer Unsurlar

Çocukların Daha Önce Adli Olaya Karışma Durumu	Sıklık	%
Evet	64	38,8
Hayır	101	61,2
Toplam	165	100
Çocukların Önceki Olaydan Ne Tür Bir Ceza Aldığı	Sıklık	%
Hapis cezası aldım	8	12,7
Para cezası aldım	11	17,5
Hem hapis hem para cezası aldım	3	4,8

Diğer	8	12,7
Ceza almadım	33	52,4
Toplam	63	100,0

Çocuklar suç ile ilgili olan soruları daha az doğru yanıtlama ve gerçeği saklama eğiliminde olmuşlardır. Buna göre çocuklar %38,8 oranla daha önce adli bir olaya karıştığını ifade etmiştir. Emniyet kayıtlarını içeren Çizelge 12'ye bakıldığında ise bu bilginin aksine çocukların %92,7 oranla daha önce suça karıştığı öğrenilmiştir.

Soruya yanıt veren suça sürüklenen çocukların suç sonrası aldıkları ceza türüne bakıldığında %12,7'sinin hapis; %17,5'nin para cezası aldığı; %4,8'ininse hem hapis hem de para cezası aldığı; diğer olarak ifade eden %12,7'sinin mahkeme sürecinin devam ettiği görülmektedir. Çocukların %52,4'ü suç sonrası herhangi bir ceza almadığını ifade etmektedir. Çocukların hüküm giymesine sebep olan suç türleri, gasp, yaralama, dolandırıcılık, yan kesicilik, hırsızlık, tehdit, narkotik suçlar gibi suçlardır.

Tablo 14. Çocukların Karıştıkları Adli Olgunun Suç Türlerine Göre Dağılımı

Suç türleri	Sıklık	%
Hırsızlık	43	26,1
Kavga	37	22,4
Kasten yaralama	29	17,5
Uyuşturucu kullanımı, bulundurma veya satışı	11	6,6
Tehdit-hakaret	8	4,8
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	3	1,8
Kişilerin huzur ve sükûnunu bozma	3	1,8
Basit yaralama	2	1,2
Çocuğun cinsel istismarı	2	1,2
Taksirle yaralama - trafik güvenliğini tehlikeye sokma	2	1,2
Gasp	2	1,2
Yağma-tehdit-yankesicilik	2	1,2
Kaçakçılık	2	1,2
Cinsel saldırı	1	,6
Arabaya ateş etme	1	,6
Aile içi şiddet	1	,6
Cinsel saldırı şantaj tehdit	1	,6
Dolandırıcılık	1	,6
Ehliyetsizlik	1	,6
Genel güvenliği kasten tehlikeye sokmak	1	,6
Güveni kötüye kullanma	1	,6
Toplam	154	100,0

Emniyet Genel Müdürlüğü kayıtlarından edinilen bilgilere göre çocukların karıştıkları ilk adli olgunun suç türlerine göre dağılımına bakıldığında dörtte birinden az fazlasını hırsızlık, yaklaşık % 40'ını ise kavga ve kasten yaralama gibi kişiye karşı işlenen suçlar oluşturmaktadır. Çizelgenin bütününde de görülmektedir ki ağırlık şahsa karşı suçlarla mala karşı suçlarda yoğunlaşmaktadır. Çocukların, uyuşturucu bulundurma, kullanımı veya satışı ile cinsel istismar ve cinsel saldırı suçlarına karışmış olmaları da ayrıca dikkat çekicidir.

Yavuzer (2009)'in araştırmasında, mala ilişkin suçların % 86,8'inin, şahsa ilişkin suçluların % 81,4'ünün, cinsel suçluların da % 76'sının beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldiği görülmüştür. Araştırmaya katılan çocukların kalabalık ailelerden geldiği düşünüldüğünde sonuçların Yavuzer ile uyumlu olduğu görülmektedir. Araştırmaya dâhil olan çocukların tamamının erkek

olduğu düşünüldüğünde cinsiyet ve suçluluk arasındaki ilişkiye dair açıklamalar önemli görünmektedir.

Yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında (Canter, 1982) erkek suçluluğunun kadın suçluluğuna göre daha fazla olduğu görülmekte ve Canter (1982) tarihsel olarak kadın suçluluğunun erkek suçluluğuna göre görece olarak daha az ve daha az ciddi suçları içerdiğini bildirmektedir. Canter; polis ve mahkeme kayıtlarını içeren çalışmalar kadın suçluluğunun erkek suçluluğuna göre oranın 3/7 olduğunu göstermektedir. Suç türlerine göre bakıldığında kızların evden kaçma, okuldan kaçma ve cinsel suçlara karışabildiği görülürken; erkeklerin daha geniş yelpazede olan suçlara karıştığını bildirmektedir.

Tablo 15. Çocukların Gözünden İlk Adli Olayın Nedenleri

İlk Adli Olay Nedeni	Sıklık	%
Başkalarının zorlaması ve teşviki ile	38	25,1
Para için	29	19,2
Tartışma	16	9,7
Madde almak için	11	7,3
Diğer sebepler	57	38,6
Toplam	151	100,
		0

Çocuklara ilk adli olayın neden olduğu sorulduğunda çocukların dörtte biri başkalarının zorlaması ve teşviki ile yaklaşık dörtte biri de para için olaya karıştıklarının bildirmişlerdir. Diğer şikkim işaretleyen (%38,6) çocukların adli olaya karışma nedeni ise iftira; sinirlenme; kavga; anlaşmazlık, haksız tahrik, küfür, laf atma, merak, heves, okul kavgası, yanlış anlaşılma, suçlama ve Suriyeli çocuğa acıma olarak ifade edilmiştir.

Tablo 16. Çocukların En Son Gerçekleştirdiği Adli Olayın Yeri ve Nedeni

En son gerçekleşen suçun yeri	Sıklık	%
Sokakta	106	70,6
İş yerinde	22	14,6
Evde	18	12
Diğer	4	2,6
Toplam	150	100,
		0
Olayın nedeni	Sıklık	%
Başkalarının zorlaması ve teşviki ile	42	29,1
Para için	24	16,7
Madde almak için	14	9,7
Diğer	64	44,4
Toplam	144	100

Çocukların %70,6'sı, suç eyleminin sokakta; %12,7'si iş yerinde, %12'si ise evde yaşandığını ifade etmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen 4 kişinin 3'ü suç eyleminin okulda; 1'i ise internet kafede olduğunu belirtmektedir. Çocuklara şu anki adli olayın neden olduğu sorulduğunda %29,1'i başkalarının zorlaması ve teşviki ile %16,7'si para için; %9,7'si madde almak için olduğunu söylemişlerdir. Diğer sebepler başlığı altına yer alanlar (%44,4) iftira, kavga, öfkelenme, sinir, tartışma gibi nedenlerle suç eylemine karıştığını ifade etmişlerdir.

Tablo 17. Çocukların Suç Konusu Fiili Kimin Etkisi ile İşlediği

Fiili Kimin Etkisi ile İşlediği	Sıklık	%
--	---------------	----------

Çevremden (arkadaşlarım-TV vs.) gördüm	91	65
Ailemden (baba-anne-kardeş) gördüm	3	2,1
Akrabalarımın (amca-dayı-enişte vs.) gördüm	2	1,4
Diğer	44	31,4
Toplam	140	100

Çocuklara suç konusu fiili kimin etkisi ile işlediği sorulduğunda, %65'i "çevremden, arkadaşlarımdan, TV'den vb." gördüğünü ifade etmiştir. Aile yakınları ve akrabalarının etkisini ifade edenler (%3,5) olarak kalmıştır. Yüzde 44'ü kimsenin etkisinde kalmadığını, cahillik, sinirlenme, tartışma gibi nedenlerle kendilerinin karıştığını belirtmişlerdir.

Tablo 18. Suça İlişkin Diğer Hususlar

Suç olgusu esnasında çocuğun yanında yaşı büyük birinin olma durumu	Sıklık	Yüzde
Evet	48	29.6
Hayır	114	70.4
Toplam	162	100.0
Evitse bu kişilerden teşvik ya da yardım görme durumu	Sıklık	Yüzde
Teşvik ve yardım gördüm	29	88,0
Zorlama ve şiddet gördüm	4	12
Toplam	33	100.0
Teşvik ya da yardım gördünüzse kimden	Sıklık	Yüzde
Arkadaşlarımdan	27	73.0
Babamdan	5	13.5
Diğer kişiler	3	8.1
Akrabalarımdan	1	2.7
Ailemden birkaç kişiden	1	2.7
Toplam	37	100.0
Suç veya suçlara aile tepkisi ne oldu?	Sıklık	Yüzde
Suçu kesinlikle onaylamadılar	110	75.9
Suca kayıtsız kaldılar	20	13.8
Bana hak verdiler, anlayışla karşıladılar	15	10.3
Toplam	145	100.0

Araştırmaya katılan suça sürüklenen çocukların %29,6'sı suç esnasında yanlarında büyük bir kişinin olduğunu ifade etmiştir. Çocukların % 88,0'i yanlarında bulunan yetişkinin teşvik ve yardımını gördüğünü; % 12'si ise bu kişilerden zorlama ve şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Teşvik ve yardım gördükleri kişilerin ağırlıklı olarak arkadaşlar olması dikkat çekicidir. Araştırmaya katılan yaklaşık her üç çocuktan birinin yanında büyük biri bulunmuş ve çocuklar bu kişilerden suça teşvik, yardım ve zorlama görmüşlerdir.

Çocukların işledikleri suç fiiline verilen aile tepkileri sorulduğunda çocukların %75,9'unun ailesi suçü kesinlikle onaylamazken; %13,8'inin suça kayıtsız kaldığı ve %10,3'ünün çocuğa hak verdiği ve bu durumu anlayışla karşıladığı dikkati çekmektedir.

Tablo 19. Çocukların Arkadaşları Hakkında Bilgiler ve İlişkileri

Hayatında en çok kime güvenirsin?	Sıklık	Yüzde
Aileme	134	82,7
Kimseye	18	11,1
Arkadaşlarıma	10	6,2
Toplam	162	100,0

Arkadaşlarıyla ilişkilerini nasıl buluyorsun?	Sıklık	Yüzde
Oldukça iyi anlaşıyoruz	112	70,9
Az anlaşıyoruz	34	21,5
Kavga ederiz	7	4,4
Hiç anlaşamıyoruz	5	3,2
Toplam	158	100,0
Arkadaşlarınız arasında sokakta yaşayan var mı?	Sıklık	Yüzde
Evet	16	9,9
Hayır	149	90,1
Toplam	165	100,0
Evet, ise kaç s sokakta yaşayan çocuk?	Sıklık	Yüzde
1	2	12,5
2-4	5	31,3
5'ten fazla	9	56,3
Toplam	16	100,0
Arkadaşlardan tutuklanmış olan var mı?	Sıklık	Yüzde
Evet	28	17,4
Hayır	137	60,2
Toplam	165	100,0
Arkadaşlarından tutuklanmış veya hapse girmiş olanlar ne tür suçlar işlemiştir?	Sıklık	
Yaralama, darp	8	28,57
Hırsızlık-evden işyerinden, resmi kurumdan, bankadan	7	25,0
Adam öldürme	3	10,71
Mala zarar vermek	2	7,14
Narkotik suçları	2	7,14
Gasp	1	3,57
Dolandırıcılık	1	3,57
Yan kesicilik	1	3,57
Diğer	3	10,71
Toplam	28	100,0

Çocukların % 82,7'si yaşamda en çok ailesine; % 6,2'si ise arkadaşlarına güvendiğini ifade etmişken % 11,1'i kimseye güvenmediğini belirtmiştir. Çocukların %70,9'u arkadaşlarıyla oldukça iyi, %21,5'i ise az anlaştığını ifade bildirmiştir. Arkadaşlarınız arasında sokakta yaşayan var mı sorusuna 16 çocuk (%9,9) evet yanıtı vermiştir. İki çocuk birer arkadaşlarının; beş çocuk, iki-dört arasında arkadaşının; dokuz çocuk ise beşten fazla arkadaşının sokakta yaşadığı bilgisi vermiştir. Çocukların %17,4'ünün arkadaşları arasında tutuklanma deneyimi bulunmaktadır. Tutuklanma ve hüküm giyme deneyimi olan arkadaşlarının genelde yaralama, darp, hırsızlık, adam öldürme, mala zarar vermek, narkotik suçlar, gasp, dolandırıcılık, yan kesicilik gibi suçlardan dolayı adli işlem başlatıldığı anlaşılmaktadır. Çocukların sokakta yaşayan çocuklarla ilişkileri ve suç işleyen arkadaşlara sahip olmaları suçta sürüklenme riskini önemli ölçüde artırmaktadır (Karataş, 2009).

Tablo 20. Çocukların Boş Zamanlarını Nasıl Geçirdikleri

Boş zamanlarında genelde neler yaparsın?	Sıklık	Yüzde
Arkadaşlarıyla zaman geçiriyorum	49	30.4
Spor yaparım	40	24.8
Müzikle uğraşırım	33	20.5
Ailemle zaman geçiririm	22	13.7
Sinemaya giderim	5	3.1

Kitap okurum	4	2.5
Resim yaparım	1	.6
Diğer	7	4.3
Toplam	161	100.0

Çocukların büyük çoğunluğu serbest zamanlarını arkadaşlarıyla (%30,4) spor yaparak (%24,8) ve müzikle uğraşarak (% 20,5) geçirmektedir. Ailesiyle zaman geçiren, kitap okuyan, sinemaya giden, resim yapan çocukların sayısı azdır.

Tablo 21. Çocukların Suç Sonrası Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarından Yararlanma Durumu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocuğa tedbir kararı verilmiş mi?	Sıklık	%			
Evet	13	7,8			
Hayır	151	92,2			
Toplam	164	100.0			
Tedbir Kararı Türleri	Evet	%	Hayır	%	Toplam
Danışmanlık	7	53,8	6	46,2	13
Eğitim	6	46,2	7	53,8	13
Bakım	5	38,4	8		13
Sağlık	4	30,8	9		13
Sosyal ve ekonomik destek alan	10	6,1	155	93,9	165

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk sayısı 13'tür (%7,8). Bu 13 çocukla ilgili 7 danışmanlık, 6 eğitim, 5 bakım, 4 sağlık tedbiri verilmiştir. Tedbir kararları dışında 10 çocuk ve ailesi sosyal ve ekonomik destek (SED) almaktadır. Bulgular, çocuklar için, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yeteri kadar kullanılmadığını göstermektedir.

Saruç ve Kayma Güneş (2014) tarafından yapılan çalışmada suça sürüklenen çocuklar için sosyal inceleme raporlarında 601 tedbir önerisinin yer aldığı fakat yalnızca 62 çocuk için çocuk mahkemesi hâkimi tarafından tedbir kararı verildiği görülmüştür. Tedbir kararları ile ilgili çocuk mahkemeleri uzmanları tarafından suça sürüklenen çocuklar hakkında sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirlere genel olarak bakıldığında raporların %46,7'sinde çocuk hakkında tedbire gerek olmadığına ilişkin önerinin yer aldığı görülmektedir. Yazarlara göre bu durum sosyal inceleme raporlarının çocuk adalet sisteminde işlevsel olarak değerlendirilmediğini göstermektedir. Oysa suça sürüklenen çocuklar için güvenlik tedbirleri niteliğinde koruyucu destekleyici tedbirlerin uygulanması çocuğun sağlıklı bir biçimde sosyalleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çocuk mahkemesi uzmanları tarafından önerilen tedbir kararlarının hâkimce verilmesini sağlamak müracaatçılara yönelik savunuculuk faaliyetlerini gerçekleştirmekle ilgilidir. Bu nedenle çocuk mahkemesinde çalışan sosyal çalışma görevlileri ve hakimlerin daha fazla iletişim kurmasının önemi açıktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında suça sürüklenen çocukların tamamı erkektir; çocukların yaşları 11-17 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 15,97'dir. Ailelerdeki ortalama çocuk sayısı 3,67; ortalama hane büyüklüğü 4,62 ve yaşanan evlerin ortalama oda sayısı 2,74'tür. Çok çocuklu, küçük evlerde, kalabalık bir şekilde yaşayan ailelerde erkek çocukların daha çok suça sürükledikleri görülmektedir.

Çocukların çoğu, Altındağ ve Yenimahalle merkez ilçeleri başta olmak üzere Ankara ili doğumlu olup ağırlıklı olarak Altındağ, Keçiören ve Mamak ilçeleri sınırları içinde ikamet etmektedirler. Ankara'ya göçle gelen çocuklar yaklaşık ¼ orandadır.

Okul çağında olan tüm çocuklar arasında okuryazar olmayan ya da yalnızca okuryazar olan çocukların varlığı düşündürücüdür. İlkokul ve ortaokul mezunu olduktan sonra örgün eğitimden

kopan çocuklar yarıya yakındır. Bu iki bulgu çocukların eğitimle bağlarının istendik düzeyde olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşüktür; bu konuda anneler daha dezavantajlı durumdadır.

Çocukların annelerinin beşte biri ücret karşılığı çalışmaktadır. Bunların da çoğu iş buldukça çalışmaktadır. Bununla birlikte annelerin büyük bir bölümü (yaklaşık %80) ev hanımıdır. Babaların beşte üçü iş buldukça çalışmaktadır ya da düzenli iş sahibidir ve beşte biri ise işsiz olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi babalar arasında işsizlik genel ortalamanın oldukça üzerindedir. İş buldukça çalışanların da düzenli bir gelir sahibi olmadığı düşünülürse ailenin geçimini sürdürmek açısından önemli güçlüklerle karşılaştığını tahmin etmek zor olmayacaktır. Çocukların çalışma deneyimlerine bakıldığında çok yüksek oranlarda çocuk işçiliği ile karşılaşmaktadır. Çocukların kapalı işyerlerinde ve/veya sokakta çalıştıkları, yaklaşık yarısının on beş yaşından önce çalışmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte anne babaları istediği için çalıştığını belirten çocuklar da vardır.

Araştırmaya katılan çocukların yarıdan fazlası kiralık evlerde ve apartman dairelerinde oturmaktadırlar. Oturulan evlerin ortalama 2,74 odalı evler olduğu görülmektedir. Hane büyüklükleri ile birlikte değerlendirildiğinde çocukların genelde oldukça sıkışık ev ortamlarında yaşadıkları söylenebilir.

Çocukların beşte biri babalarıyla; yaklaşık yirmide biri de anneleriyle birlikte yaşamıyorken her dört çocuktan birinin ebeveyni ayrı yaşamaktadır. Yaklaşık her on çocuktan birinin annesi ve yine biraz daha fazla oranda olmak üzere babası birden fazla evlilik gerçekleştirmiştir. Dolayısı ile bu çocukların önemli bir kısmı da yeniden oluşturulmuş ailelerde yaşamaktadır.

Çocukların yedisi hafif düzeyde zihinsel geriliğe; sekizi sürekli tedavi olmalarını gerektirecek bir hastalığa sahiptir. Çocukların yaklaşık üçte ikisi sigara içmektedir. Önemli bir bölümünün ailesinin sosyal güvencesi yoktur.

Çocukların beşte birinin Ankara'ya başka illerden göç ettiği görülmektedir. Göçün daha çok iş durumuyla ilgili olduğu bunu sağlık durumu ve depresyon gibi özel durumların izlediği görülmektedir. Çocukların yarıdan biraz fazlası altı yıldan daha kısa süredir Ankara'da yaşamaktadır. Kentte kalış süresi görece kısa olan çocuklar ağırlıktadır.

Araştırma kapsamındaki çocukların %92,7 oranla ve ailelerinin neredeyse yarısının daha önce suçla karşılaşması, suç davranışının yeniden tekrar edilme riskine ve suç kültürüne işaret etmektedir. Bu nedenle çocuklara verilen danışmanlık tedbirlerinde, sosyal inceleme raporu dikkate alınarak, suçla neden olan unsurlar dikkatli bir biçimde belirlenmeli ve çocuğun suç eylemine devam etmesinin yol açacağı olumsuz sonuçlar çocuğa ve önemli bir kısmı suç kaydı geçmişi olan ailelere muhakkak ifade edilmelidir.

Çocukların yaklaşık %40'ı daha önce adli bir olaya karıştığını ifade etmişken, Emniyet kayıtlarını içeren Çizelge 12 bu bilgi ile çelişmektedir. Çocukların önceki suç kayıtlarını saklama eğiliminde olmaları, etiketlenmeye karşı kendilerini koruma davranışı olarak ya da suçu ifade etmekten utanma, yeni bir yaptırımla karşı karşıya kalmaktan çekinme yorumlanabilir.

Çocukların karıştıkları ilk adli olgunun dörtte birinden az fazlası hırsızlık, yaklaşık % 40'ı ise kavga ve kasten yaralama gibi kişiye karşı işlenen suçlardır. Ağırlık şahsa karşı suçlarla mala karşı suçlarda yoğunlaşmaktadır. Çocukların, uyuşturucu bulundurma, kullanımı veya satışı ile cinsel istismar ve cinsel saldırı suçlarına karışmış olmaları da ayrıca dikkat çekicidir. Çocukların dörtte biri başkalarının zorlaması ve teşviki ile yaklaşık dörtte biri ise para için olaya karıştıklarının bildirmişlerdir.

Çocukların büyük çoğunluğunun karıştıkları adli olay, sokakta ve çalıştıkları işyerlerinde; başkalarının zorlaması, para ve madde almak gibi nedenlerle ve aile, akraba ve sosyal çevre etkisi ile gerçekleşmiştir. Araştırmaya katılan yaklaşık her üç çocuktan birinin yanında büyük biri bulunmuş ve çocuklar bu kişilerden suça teşvik, yardım ve zorlama görmüşlerdir.

Görüşülen çocuklar en çok ailelerine ve arkadaşlarına güvenmektedirler. Her on çocuktan biri ise hiç kimseye güvenmediğini belirtmiştir. Çocukların % 30'u, arkadaşlarıyla ilişkilerinin sorunlu olduğunu; 16 çocuk ise arkadaşları arasında birden fazla sokakta yaşayan çocuk olduğunu ifade etmiştir. Yirmi sekiz çocuğun arkadaşları arasında çeşitli suçlara karışmış olanlar bulunmaktadır. Çocukların sokakta yaşayan çocuklarla ilişkileri ve suç işleyen arkadaşlara sahip olmaları suça sürüklenme riskini önemli ölçüde arttırmaktadır.

Çocukların büyük çoğunluğu serbest zamanlarını arkadaşlarıyla spor yaparak ve müzikle uğraşarak geçirmektedir. Spor ve müzik gibi uğraşlar da daha çok arkadaşlarıyla birlikte yapılan etkinlikler olarak değerlendirilebilir. Ailesiyle zaman geçiren, kitap okuyan, sinemaya giden, resim yapan çocukların sayısı azdır.

Çocuklar yetişkinlere göre değişime daha açık bireylerdir; bu bakımdan çocukların yaşama, korunma, gelişim ve katılım hakları temel alınarak, onları sağlıklı olanaklarla desteklemek çocuklarda davranış değişikliği sağlayabilecektir. Bu biçimiyle suça karışan çocuklar, erken müdahale ile topluma zarar değil, katkı veren bireyler olabilecektir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk sayısı 13'tür. Bu nedenle çocuklara verilen tedbir kararlarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. 5395 kapsamındaki gerekli tedbirlerin uygulanması konusunda, sosyal çalışma görevlileri olguları dikkatle ele almalı ve hâkimlerin çocuklar için en doğru tedbir kararına hükmetmesi için çaba harcamalıdır. Çocuklar için verilen tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için ilgili kurum ve birimlerde yeterli sayıda sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, T. (2011). *Kartal-Kadıköy bölgesi çocuk suçluluğu profili*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akduman, G. G. (2007). Suça karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırılması olarak incelenmesi. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aldemir, A.A. (2010). Çocuk suçluluğu profili 2007-2008 yılları Üsküdar bölgesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Canter, R. (1982). Family correlates of male and female delinquency. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 20, 149-167.
- Gökpinar, M. (2007). Sosyal ve kriminal boyutlarıyla çocuk suçluluğu. *TBB Dergisi*, 72, 206-233.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, K. (2009). Sokakta çalıştırılan ve yaşayan çocuklar sorununun düşündürdükleri. Sokak çocuklarının istismarı ve ihmali. Editör: Özkan Yıldız. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayını, ss. 61-67,
- Karataş, K. (1993). Çocuk iş gücü sorunu: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11, (1-2-3), 85-102.
- Kunt, V. (2003). *Suç ve çocuk*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şahinli, K. (2012). *Çocuk suçluluğuna sebep olan ailesel etmenler: Ankara çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlü çocuklar üzerine bir çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Teker, K. (2010). *Suçlu çocuklarda sosyo -demografik özellikler ile ebeveyn tutum algısının çocuk suçluluğuna katkısı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Terzi, A. K. (2007). *Kent ölçeğinde çocuk suçluluğu: Çankaya örnek araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Topçuoğlu, T. (2014). Çocuk suçluluğu ve gelişimsel (risk-odaklı) suç önleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16, 217-226.
- Yağbasan Y. (2010). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri ve cezai sorumluluğu*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale. Yavuzer, H. (2009). *Çocuk ve suç*. İstanbul, Remzi Kitabevi.

EXTENDED ABSTRACT

This study is based on an evaluation of 165 children in Ankara, who are driven to crime. In this context, the study covers the following: socio-demographic characteristics of these children and their families, criminal records of them and their families, types of crimes they are driven to, and types of protective and supportive measures taken for them. The crime reports of the children's families reveal that 33.3% of the mothers and 47.3% of the fathers have been involved in a crime before. An examination of the siblings' being pushed to crime shows that 34.5% of them have been involved in a crime act at least once. Thus, it may be argued that there is a culture of crime in the majority of the families and that children get involved in crime through taking their family members as role models. It is apparent that 92.7% of the children has been involved in crime and thus has repeated this act. It appears that they are involved in the following crimes: theft (26.1%), battle (22.4%), malicious injury (17.5%), using, carrying and trafficking of drugs (6.6%), and threat-insult (4.8%). When asked how they have got the idea of being involved in a crime, 65% state that they see it in the close environment. And 44% answer as the following: ignorance, aggressiveness, dispute, and just on my own. Only some small number children (3.5%) state that they have witnessed the crime in their families and relatives. This addresses the fact that, although they take their families as role models, they protect them at the same time. The number of the children who received protective and supportive measure orders within the scope of the Child Protection Act (no. 5395) is 13 (7.8%). Therefore, it is apparent that the measure orders given to these children are limited. The study ends up with various suggestions as to these findings. Forensic cases the great majority of children are involved in happen on streets and in workplaces, and stem from the reasons such as being forced to receiving money or substance, and are due to the influence of family, relatives and social environment. Approximately one third of the children who participated in the research was accompanied by an adult who encouraged the crime, and helped and forced the minor. The children interviewed trust their families and friends the most. One tenth of the children states that they do not trust anybody. 30% of the children state that they have problems in their relationships with friends, and 16 children say that there are more than one child among their friends who live on the streets. There are 28 children whose friends were involved in various crimes. The fact that children have friends who are involved in crime and have relationships with children living on the street increases the risk of being pushed to crime to a great extent. 29.6% of the child participants of the study who are pushed to crime state that they were accompanied by an adult during the crime. 88% of the children state that they were encouraged and helped by the adult, and 12% state that they were forced and exposed to violence by the adults accompanying them. It is worth noticing that the persons who encourage and help them are usually friends. One third of the participants were accompanied by adults, and children were encouraged, helped, and forced by them. The family reactions to the crime reveal that 75.9% of the children's families do not approve the crime, 18.3% are indifferent to it, and 10.3% give right to the child and pave the way for it.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN FEN ÖĞRENMEYE YÖNELİK ÖZ-YETERLİK İNANÇ DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Halil İbrahim YILDIRIM*

Feride KARATAŞ**

ÖZ

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç düzeyleri üzerinde bazı değişkenlerin anlamlı bir fark meydana getirip getirmediğini araştırmak, öz-yeterlik inanç düzeylerini incelemek, fen öğrenmeye yönelik motivasyon ile öz-yeterlik inanç arasındaki ilişkiyi belirlemek ve fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç düzeylerinin geliştirilmesi için öneri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2018 yılında Ankara'daki devlet ortaokullarının 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında öğrenim gören 2957 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç düzeylerini saptamak amacıyla "Fen Öğrenmeye Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler Bağımsız Gruplar İçin t-Testi, "İlişkisiz Örneklem İçin Tek Faktörlü Varyans Analizi ve Pearson Korelasyon Katsayısı ile analiz edilmiştir. Araştırmada öğrenci yaşı, öğretmen cinsiyeti, fen dersi başarı puanı, fen öğretmenini sevme düzeyi, interneti kullanma amacı, en çok sevilen ders ve gelecekteki meslek tercihi değişkenlerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç düzeyleri üzerinde anlamlı fark meydana getiren değişkenler olduğu, öğretmenin hizmet süresi, evinde kendisine ait oda bulunması, evinde bilgisayar bulunması değişkenlerinin ise öz-yeterlik inanç düzeyleri üzerinde anlamlı fark meydana getirmeyen değişkenler olduğu belirlenmiştir. Fen öğrenmeye yönelik motivasyonla öz-yeterlik inanç arasında orta seviyede, pozitif ve anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç seviyeleri yaklaşık iyi düzeydeyken, yaşları 10 yaşından 14 yaşına doğru arttıkça öz-yeterlik inanç seviyelerinde anlamlı bir azalma olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen öğrenmeye ilişkin öz-yeterlik inanç, ortaokul öğrencisi, fen eğitimi

A STUDY ON THE SELF-EFFICACY BELIEF LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS SCIENCE LEARNING

ABSTRACT

The present study was conducted with the aim of investigating whether some variables caused significant differences in the self-efficacy belief levels of secondary school students towards science learning, examining the self-efficacy belief levels of the secondary school students towards science learning, determining the relationship between motivation towards science learning and self-efficacy belief and providing suggestions for improving self-efficacy belief levels towards science learning. A survey method was used in the study. Sample consisted of 2957 students studying at the 5th, 6th, 7th and 8th grades at public secondary schools in Ankara in 2018 academic year. "Self-Efficacy Belief towards Science Learning Scale" was used as data collection tool. The data were analyzed by Independent Samples t-Test, One Way ANOVA and Pearson Correlation Coefficient. It was concluded in the study that age of student, sex of the teacher, science course success grade, level of affection to science teacher, favorite course and choice of profession for the future are variables resulting in significant differences in self-efficacy belief towards science learning while term of office of the teacher, availability of a room in the house and availability of a computer in the house are the variables which do not make a significant difference in the self-efficacy belief. A mid-level, positive and significant correlation was found between motivation towards science learning and self-efficacy belief towards science learning. While self-efficacy belief levels of secondary school students towards science learning were good, they decreased significantly as age increases from 10 to 14.

Keywords: Self-efficacy belief toward science learning, secondary school student, science education

* Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Ankara, e-posta: halily@gazi.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Ankara, e-posta: feridekansiz@gmail.com

GİRİŞ

Bandura (1995) tarafından Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramında temeli atılan öz-yeterlik inancı, bireyin algı, motivasyon ve performansını etkilemekte olup, yeni becerilerin kazanılmasında, öğrenmenin gerçekleşmesinde, becerilerin ve öğrenilenlerin uygulanmasında önemli bir işleve sahiptir (Kotaman, 2008). Buna dayanarak öz-yeterlik inancının öğretimde göz önünde bulundurulması gereken bir değişken olduğu söylenebilir.

Öz-yeterlik inancı Bandura (1986) tarafından bireyin bir performansı gerçekleştirebilmesi için gerekli eylemi organize etme ve yapma kapasitesine ilişkin kendi yargısı olarak açıklanmıştır. Öz-yeterlik inancı kişinin gerçek becerisi, yeteneği veya kapasitesi değildir. Kişinin beceri, yetenek ve kapasitesine olan inancıdır (Akkoyunlu, Orhan ve Umay, 2005; Azar, 2010; Leithwood, 2007; Yıldırım ve İlhan, 2010). Bandura'ya (1997) göre öz-yeterlik inancı insan hayatında önemli yeri olan ve aralarında ilişki bulunan performans deneyimi, duygusal durum, dolaylı yaşantılar ve sözel ikna olmak üzere dört kaynağa bağlıdır. Performans deneyimleri kişinin kendi deneyimleriyle ilişkilidir. Kişi tarafından yapılan işlerde gösterilen başarı ödül etkisi oluşturması nedeniyle gelecekte yapacağı işleri de etkileyecektir. Dolaylı yaşantılar başkalarının yaşamlarıyla ilişkilidir. Bireyin başka bir kişinin başarısını görmesi, o bireyin de başarabileceği konusunda olumlu bir etkiye sahiptir. Duygusal durum kişinin fiziksel ve duygusal durumuyla ilgilidir. Kişinin davranışa başlama esnasında fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olması, kişinin davranışı gerçekleştirme ihtimalini artırmaktadır. Sözel ikna (dıştan destek) başkaları tarafından söylenen sözler ve öğütlerle ilişkilidir. Bireyin göstereceği bir davranışı başarılı bir biçimde yapabileceğine yönelik başkalarının söylediği sözler bireyin cesaretlenmesini ve öz-yeterlik inancın gelişimini sağlayabilir.

Öz-yeterlik inancı bir çalışma alanını istekli olarak seçme, o işi başarabilmek için büyük bir motivasyon hissetme, çaba gösterme ve o çalışma üzerinde zaman harcama gibi sonuçları doğurmaktadır. “Öz-yeterlik inancı bireyin yalnızca belli bir alan veya davranış grubu ile ilgilidir. Bir başka deyişle, birey bir alanda örneğin ikinci dil öğrenme yüksek bir öz-yeterlik inancına sahipken, başka bir alanda örneğin futbol oynamada düşük öz-yeterlik inancı geliştirmiş olabilir” (Akkoyunlu ve Orhan, 2003).

Öz-yeterlik algısı, bireylerin amaçlarını, amaçlarına ulaşmak için harcaacakları çabayı, bu amaçlara ulaşabilmek için karşılaştıkları güçlüklerle ne kadar yüz yüze kalacaklarını ve başarısız oldukları durumlarda verecekleri tepkileri etkilemektedir (Hazır Bıkmaz, 2004). Öz-yeterlik inancı yüksek bireyler çalışma şartlarının zor ve stresli olduğu durumlarda da motivasyon düzeylerini yüksek tutarak başarılı olma yollarını ararlar. Başarılı olmak için çaba gösterirler, ısrarlı ve sabırlı davranırlar. Karşılaştıkları zorluklar karşısında hemen vazgeçmezler ve yılmazlar. Amaçlarına ulaşmak için oldukça kararlı olup hata yaptıklarında ya da başarısız olduklarında öz-yeterlik inançlarını hızlı bir biçimde onarabilirler. Öz-yeterlik inançları düşük bireyler ise zor işleri yapmaktan kaçınırlar, zorluklarla karşılaştıklarında çaba sarf etmezler, çabuk vazgeçme eğilimindedirler. Bu bireyler zor işlerde daha düşük performans göstererek başarısız olabilirler ve işlerini başarıyla tamamlama konusunda da hayal kırıklığı yaşatabilirler (Akkoyunlu ve Orhan, 2003; Bandura 1994; Hazır Bıkmaz, 2004; Tschannen-Moran & Hoy, 2001).

Oğuz (2012) yaptığı çalışmada öz-yeterlik inancın öğrenim ve meslek hayatında belirleyici rol oynayabileceğini ve öz-yeterlik inancı yüksek olanların yaptıkları işlerde daha iyi performans gösterebileceğini vurgulamıştır. Eggen & Kauchak (1999) öz-yeterlik inancı yüksek öğrencilerin öğrenme-öğretme etkinliklerine daha istekli olduğu, daha fazla çaba harcadıkları, zorluklarla karşılaştıklarında daha fazla gayret gösterdikleri, daha etkili stratejiler kullandıkları ve düşük öz-yeterliğe sahip öğrencilerden daha iyi performans gösterdiklerini ifade etmiştir. Azar'a (2010) göre öz-yeterlik inancı, bireyin başarı düzeyinin kuvvetli bir belirleyicisi olup,

insan davranışını etkileyen anahtar bir role sahiptir. Literatür incelendiğinde öz-yeterlik inancın başarıyı artırdığını vurgulayan çalışmalar da görülmektedir (Azar, 2010; Bandura, 1997; Pajares 1996; Pintrich, 1999; Schunk & Pajares, 2010). Öz-yeterlik inancı bireyin motivasyonunu etkilemekte (Bandura, 1993) ve başarı için motivasyonu da sağlamaktadır (Akkoyunlu ve Orhan, 2003; Erol ve Avcı Temizer, 2016).

Öz-yeterlik inançları düşük öğrenciler öğretim sürecine kendilerini tam olarak verememekte, öğretim sürecinde güçlüklerle karşılaştıklarında güçlüklerle yüzleşmek istememekte yada güçlüklerin üstesinden gelmek için çaba göstermemektedirler (Bandura, 1993). Bir öğrencinin bir derse yönelik öz-yeterlik inancı düzeyi yüksek ise derste istekli ve dikkatli olacak ve bu alanda kişisel öğrenme stratejileri de geliştirmeye çabalayacaktır (Aktamış, Özenoğlu Kiremit ve Kubilay, 2016).

Öz-yeterlik inancın bağlı olduğu kaynaklardan olan kişinin kendisine ait yaşantıları ve dolaylı yaşantıları göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin bir derse ilişkin öz-yeterlik inancında hem derste hem de çevresindeki yaşantıları önem arz etmektedir. Bu sebeple derste öğretmenin kullandığı öğrenme-öğretme yaklaşımları, öğrenme yaşantıları öğrencinin o derse yönelik öz-yeterlik inancını etkileyebileceği söylenebilir. Güncel fen bilimleri dersi öğretim programında fen öğretmenlerinin uygulaması gereken araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımı temel alınmıştır. Bu yaklaşımın öğrenci merkezli, araştırarak ve sorgulayarak öğrenmeyi temel alan ve öz-yeterlik kaynaklarından biri olan öğrenme - öğretme yaşantılarını temel alması nedeniyle ortaokul öğrencilerinin öz-yeterlik inançlarındaki etkisinin olumlu olması beklenmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin öz-yeterlik inancı düzeylerinin ilişkili değişkenlerle birlikte belirlenmesi programın öz-yeterlik inancın gelişimi üzerindeki yansımalarının belirlenmesi ve programda öz-yeterlik inancın gelişimine yönelik gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Bir alana yönelik (fen, matematik vb.) öz-yeterlik inancın ölçülmesi, bireylerin davranışlarının daha doğru biçimde anlaşılmasına imkan sağlar (Üredi ve Üredi, 2006). Öz-yeterlik inancı seviyesinin tespit edilmesi ve gelişiminin sağlanması fen alanında öğrencilerin başarısının belirlenmesinde önemli rolü olan bir faktördür. Bu bağlamda öz-yeterlik inancının saptanması ve geliştirilmesi önemlidir (Alpaslan ve Işık, 2016). Azar (2010) tarafından yapılan çalışmada da öğretim programlarının sınıf içinde en iyi şekilde uygulanarak etkili bir öğretim gerçekleştirilmesi ve öğrenci başarısının artırılmasında öz-yeterlik inancın oldukça önemli olmasına bağlı olarak araştırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Yukarıda belirtilen öz-yeterlik inancın öğretim sürecindeki önemine dayanarak, öğretim sürecinde öz-yeterlik inancı düzeylerinin ve ilişkili değişkenlerin belirlenmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Bu araştırma da bu açıdan önem kazanmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak bu çalışma ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancı düzeyleri üzerinde öğrenci yaşı, öğretmen cinsiyeti, fen dersi başarı puanı, fen öğretmenini sevme düzeyi, öğretmenin hizmet süresi, evinde kendisine ait bir oda bulunması, evinde bilgisayar bulunması, interneti kullanma amacı, en çok sevilen ders ve gelecekteki meslek tercihi değişkenlerinin anlamlı bir fark meydana getirip getirmediğini araştırmak, fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancı düzeylerini incelemek, fen öğrenmeye yönelik motivasyon ile fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancı arasındaki ilişkiyi belirlemek ve fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancı düzeylerinin geliştirilmesi için öneri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Tasarımı

Araştırmada kesitsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yönteminde geçmişte veya yaşanmakta olan bir durum olduğu biçimde betimlenmesine ve araştırma kapsamında konu,

nesne veya bireyin içinde bulunduğu koşullarda olduğu haliyle tanımlanmaya çalışılır (Büyüköztürk, 2016).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ankara ilinin merkez ilçelerinde bulunan 16 devlet ortaokulunda 2018 öğretim yılında öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 2018 öğretim yılında Ankara ilinde bulunan 16 ortaokulda öğrenim gören ve “Fen Öğrenmeye Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Ölçeği” uygulanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örnekleme 5. sınıftan 578, 6. sınıftan 909, 7. sınıftan 650, 8. sınıftan 820 öğrenci olmak üzere toplamda 2957 öğrenci yer almıştır. Araştırma örnekleminde Ankara ilinin ilçe merkezlerinde bulunan devlet okullarında öğrenim gören ve ulaşılabilen ortaokul öğrencilerine yer verildiği için, araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi uygun örneklemedir (Karasar, 2013).

Araştırmanın uygulama basamağı 2018 yılında Ankara’daki ilçe merkezlerinde bulunan 16 devlet ortaokulunun 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında öğrenim gören öğrencilere Fen Öğrenmeye Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Ölçeği” ve “Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyon Ölçeği” bir ders saati süresi içinde uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancı seviyelerini belirlemek amacıyla Yaman (2016) tarafından geliştirilen “Fen Öğrenmeye Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Ölçeği” kullanılmıştır. Öğrencilerin fen dersine yönelik motivasyon seviyelerini belirlemek için Dede ve Yaman (2008) tarafından geliştirilen Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyon Ölçeği uygulanmıştır. Motivasyon ve Öz-Yeterlik İnanç ölçekleri «hiç katılmıyorum»’dan «tamamen katılıyorum»’a kadar beşli Likert dereceleme yapısındadır. Motivasyon Ölçeği 23, Öz-yeterlik İnanç Ölçeği ise 17 maddeden oluşmaktadır. Veriler çözümlenirken ölçeklerdeki olumlu ifadeler için “Tamamen Katılıyorum” 5 puan, “Katılıyorum” 4 puan, “Kısmen Katılıyorum” 3 puan, “Katılmıyorum” 2 puan, “Hiç Katılmıyorum” 1 puan olarak puanlanmıştır. Olumsuz ifadeler ise yukarıda verilen puanlamanın tersi yapılarak puanlanmıştır. Bu araştırma için öz-yeterlik inancın Cronbach α güvenilirlik katsayısı 0,89, motivasyon ölçeğinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ise 0,85 olarak tespit edilmiştir. Ölçeklerden alınan toplam puanlar, öğrencilerin öz-yeterlik inancın ve motivasyon düzeyini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Ölçeğe verilen cevapların normal bir şekilde dağılıp dağılmadığını tespit etmek için çarpıklık-basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Bu analiz sonuçlarına dayanarak verilerin analiz edilmesinde, her bir değişken için hangi istatistik analizin yapılacağı belirlenmiştir. Nicel araştırmalarda verilerin analiz edilmesinde parametrik yada non -parametrik istatistik yöntemleri uygulanabilir (Sim & Wright, 2002). Araştırma verilerinin analizinde kullanılacak istatistik yöntemine karar verilebilmesi için, betimsel analizler gerçekleştirilerek sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Öz-yeterlik inancın ve motivasyon ölçeğine ilişkin betimsel istatistik sonuçları

Ölçek	N	$\bar{x}$	S	Medyan	Mod	Çarpıklık	Basıklık
Öz-yeterlik	2957	62,66	12,36	64	63	-0,61	0,38
Motivasyon	2957	88,04	13,06	91	89	-0,81	0,78

Tablo 1 incelendiğinde fen öğrenmeye ilişkin motivasyon ölçeği ve tutum ölçeği verilerine ait aritmetik ortalama-medyan-mod değerlerinin yakın olması, basıklık-çarpıklık katsayılarının -1.5 ile +1.5 arasında yer alması bulgularına dayanarak, öz-yeterlik inancın ve motivasyon ölçeği verilerinin normal bir dağılım gösterdiği söylenebilir (Kalaycı, 2008; Köklü, Büyüköztürk ve

Bökeoğlu, 2006; Tabachnick & Fidell, 2013). Ayrıca araştırmanın değişkenlerine ilişkin öz-yeterlik inancı puanlarının varyanslarının homojenliği Levene Testi ile analiz edilmiştir. Her bir değişken için varyansların homojen olduğu ve normal dağılıma sahip olduğu belirlenen araştırma verilerinin, parametrik testler ile analiz edilmesi uygun görülmüştür. Bu sonuca dayanarak öğretmen cinsiyeti, evinde çalışma odası bulunması, evinde bilgisayar bulunması değişkenlerine göre öz-yeterlik inancı puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunup bulunmadığı “Bağımsız Gruplar İçin t-Testi”yle incelenmiştir. Öğretmen hizmet süresi, evinde internet kullanma amacı, öğrenci yaşı, fen dersi başarı puanı, fen öğretmenini sevmeye düzeyi, en çok sevilen ders ve gelecekteki meslek tercihi değişkenlerine göre öz-yeterlik puanları arasında anlamlı fark bulunup bulunmadığını saptamak için “İlişkisiz Örneklemelere Yönelik Tek Faktörlü Varyans Analizi” kullanılmıştır. Araştırmada Tek Faktörlü Varyans Analizinin uygulanmasında değişkenler için varyansların homojenliği incelenmiştir. Buradan elde edilen sonuçlar incelenerek araştırma değişkenleri için yapılan ANOVA analizinde motivasyon puanlarında anlamlı farkın bulunduğu durumlarda, farkın yönü Scheffe testi ile belirlenmiştir. Ölçme aracının güvenilirliği Cronbach α Güvenilirlik Katsayısı ile analiz edilmiştir. Analizden elde edilen sonuçlar ,05 anlamlılık düzeyi dikkate alınarak yorumlanmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını samimi duygu ve düşünceleri ile cevapladıkları ve bu cevapların öğrencilerin öz-yeterlik inanç düzeylerini yansıttığı varsayılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Öğretmen cinsiyetine göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen cinsiyetine göre ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Grup	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p*
Kadın	2119	63,38	12,28	2955	5,01	,001
Erkek	838	60,87	12,41			

*p<.05

Tablo 2 incelendiğinde öğretmen cinsiyetine göre ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında öğretmeni kadın olan öğrenciler lehine anlamlı düzeyde bir fark meydana geldiği görülmektedir ($t_{(2955)}= 5,01$; $p<,05$).

Öğrencilerin yaş düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 3 ve 4’te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin yaş düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	10 Yaş	273	70,25	9,56
2	11 Yaş	643	66,34	11,37
3	12 Yaş	711	62,98	12,10
4	13 Yaş	695	60,52	11,63
5	14 Yaş	635	57,69	12,77
Toplam		2957	62,66	12,36

Tablo 4. Öğrencilerin yaş düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	43336,899	4	10834,225			1-2 1-3, 1-4, 1-5,
Gruplar içi	409126,312	2952	138,593	78,173	,001	2-3, 2-4, 2-5, 3-4,
Toplam	452463,211	2956				3-5, 4-5,

*p<.05

Tablo 3 ve 4'e göre öğrencilerin yaş düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları anlamlı seviyede farklılaşmıştır ($F_{(4-2952)}= 78,173$; $p<,05$). Tablo 3'teki 10 yaş ($\bar{X}=70,25$), 11 yaş ($\bar{X}=66,34$), 12 yaş ($\bar{X}=62,98$), 13 yaş ($\bar{X}=60,52$), 14 yaş ($\bar{X}=57,69$) grubunun öz-yeterlik inanç ortalamaları incelendiğinde, 10 yaşından 14 yaşa doğru öz-yeterlik inanç puanlarının azaldığı görülmektedir. Ayrıca anlamlı farkların yönü incelendiğinde 10 yaşından 14 yaşına doğru yaş düzeyi arttıkça, ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarının anlamlı seviyede azaldığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin sevdiği ders türüne göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 5 ve 6'da verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin sevdiği ders türüne göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	Türkçe yada Sosyal	394	58,59	12,62
2	Fen yada Matematik	1169	65,94	10,72
3	Görsel Sanatlar yada Müzik	195	57,83	12,06
4	Yabancı Dil	412	61,07	14,02
5	Diğer	787	61,89	12,44
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 6. Öğrencilerin sevdiği ders türüne göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	25166,843	4	6291,711			2-1, 2-3,
Gruplar içi	427296,369	2952	144,748	43,467	,001	2-5, 4-1, 4-2, 4-3,
Toplam	452463,211	2956				5-1, 5-3

*p<.05

Tablo 5 ve 6 incelendiğinde öğrencilerin sevdiği ders türüne göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır ($F_{(4-2952)}= 43,467$; $p<,05$). Bu farkın özellikle en çok fen ya da matematik dersini sevdiğini belirten öğrenciler ile en çok Türkçe ya da sosyal, görsel sanatlar ya da müzik, yabancı dil, diğer dersleri belirten öğrenciler arasında fen ya da matematik dersini sevdiğini belirten öğrenciler lehine olduğu tablolardan anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin fenle-bilimle ilgili meslek tercih etme durumuna göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 7 ve 8'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin fenle-bilimle ilgili meslek tercih etme durumuna göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	Fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek isteyenler	954	68,35	9,53
2	Fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek istemeyenler	877	57,72	14,14
3	Karar vermeyenler	1126	61,71	11,06
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 8. Öğrencilerin fenle-bilimle ilgili meslek tercih etme isteğine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	53250,035	2	26625,017			
Gruplar içi	399213,176	2954	135,143	197,013	,001	1-2, 1-3, 3-2
Toplam	452463,211	2956				

*p<.05

Tablo 7 ve 8'e göre öğrencilerin fenle-bilimle ilgili meslek tercih etme isteğine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur ($F_{(2-2954)}=197,013$; $p<,05$). Bu farkın fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek isteyenler ile fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek istemeyenler ve karar vermeyenler arasında fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek isteyenler lehinedir. Buna ilaveten karar vermeyenler ile fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek istemeyenler arasında karar vermeyenler lehinde de fark oluşmuştur.

Öğrencilerin öğretmenlerinin görev yaptıkları süreye göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 9 ve 10'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin öğretmenlerinin görev yaptıkları süreye göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	0-6 Yıl	252	63,73	12,74
2	7-12 Yıl	602	63,22	12,03
3	13-18 Yıl	884	62,74	12,60
4	19-24 Yıl	653	62,38	12,17
5	25 ve Üzeri Yıl	566	61,83	12,42
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 10. Öğrencilerin öğretmenlerinin görev yaptıkları süreye göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	923,998	4	230,999			
Gruplar içi	451539,214	2952	152,960	1,510	,20	-
Toplam	452463,211	2956				

Öğrencilerin öğretmenlerinin görev yaptıkları süreye göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir fark yoktur ($F_{(4-2952)}= 1,510$; $p>,05$).

Öğrencilerin fen dersi başarısına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 11 ve 12’de verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin fen dersi başarısına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	1-44 Puan	100	48,19	13,48
2	45-54 Puan	194	55,51	11,86
3	55-69 Puan	650	58,85	11,64
4	70-84 Puan	946	63,25	11,45
5	85-100 Puan	1067	67,14	11,19
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 12. Öğrencilerin fen dersi başarısına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	62042,039	4	15510,510			5-1, 5-2,
Gruplar içi	390421,0173	2952	132,256			5-3, 5-4,
Toplam	452463,211	2956		117,276	,00	4-1, 4-2,
						4-3, 3-1,
						3-2, 2-1

* $p<.05$

Tablo 12’deki bulgulara göre birinci dönem fen dersi başarısına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F_{(4-2952)}= 117,276$; $p<,05$). Tablodaki bulgulardan fen dersindeki başarı arttıkça, fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inancın anlamlı olarak arttığı anlaşılmaktadır. Yapılan bu istatistik analizde öğrencilerin 2018 yılı I. yarıyıl fen bilimleri dersi not ortalamaları Milli Eğitim Bakanlığı’nın ortaokullarda ham puanların nota dönüştürülmesi kriterleri göz önüne alınarak, öğrencilerin 100 puan üstünden verilen birinci dönem not ortalamaları 1 ile 5 arasına dönüştürülmüştür. Bu dönüştürme işlemi fen dersi not ortalamaları için 85-100 puan arası = 5, 70-84 puan arası = 4, 55-69 puan arası = 3, 45-54 puan arası = 2, 0-44 puan arası = 1 puan şeklinde gerçekleştirilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2013).

Öğrencilerin fen öğretmenini sevme düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 13 ve 14’te verilmiştir.

Tablo 13. Öğrencilerin fen öğretmenini sevme düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	Çok Seviyor	1169	68,87	9,88
2	Seviyor	1035	63,02	9,73
3	Biraz Seviyor	574	54,46	10,79
4	Sevmiyor	111	50,13	15,80

5	Hiç Sevmiyor	68	40,50	13,29
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 14. Öğrencilerin fen öğretmenini sevme düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	134599,994	4	33649,999			5-1, 5-2,
Gruplar içi	317863,217	2952	107,677			5-3, 5-4,
Toplam	452463,211	2956		312,508	,00	4-1, 4-2, 4-3, 3-1, 3-2, 2-1

*p<.05

Tablo 13 ve 14'teki bulgularda öğrencilerin fen öğretmenini sevme düzeyine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F_{(4-2952)}= 312,508$; $p<,05$). Tablolar incelendiğinde fen öğretmenini sevme düzeyi arttıkça öz-yeterlik inancın da arttığı söylenebilir.

Öğrencilerin kendine ait oda olmasına göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Öğrencilerin kendine ait oda olmasına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Grup	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Odası var	2426	62,76	12,25			
Odası yok	531	62,26	12,92	2955	0,83	,41

Tablo 15'teki bulgular öğrencilerin kendilerine ait odası bulunması değişkenine göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık meydana gelmediğini ifade etmektedir ($t_{(2955)}= 0,83$; $p>,05$).

Evinde bilgisayar bulunmasına göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Evinde bilgisayar bulunmasına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Grup	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Bilgisayarı var	2538	62,68	12,23			
Bilgisayarı yok	419	62,60	13,23	2955	0,11	,92

Tablo 16'daki bulgulara göre evinde bilgisayar bulunması değişkenine göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşmamıştır ($t_{(2955)}=0,11$; $p>,05$).

Öğrencilerin interneti kullanma amacına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 17 ve 18'de verilmiştir.

Tablo 17. Öğrencilerin interneti kullanma amacına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin merkezi eğilim ve yayılma ölçüleri

Grup No	Grup	N	$\bar{x}$	S
1	İnterneti Yok	697	62,73	12,60
2	Var ama fenle ilgili kullanmıyor	678	56,35	13,17
3	Var ve fenle ilgili de kullanıyor	1582	65,35	10,85
	Toplam	2957	62,66	12,36

Tablo 18. Öğrencilerin interneti kullanma amacına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	sd	Kareler Ortalaması (KO)	F	p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	38417,606	2	19208,803			
Gruplar içi	414045,605	2954	140,164	137,045	0,00	3-1, 3-2, 2-1
Toplam	452463,211	2956				

*p<.05

Tablo 17 ve 18 incelendiğinde öğrencilerin interneti kullanma amacına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır ($F_{(2-2954)}= 137,045$; $p<,05$). Tablolara göre bu fark interneti fenle ilgili kullananlar ile interneti fenle ilgili kullanmayanlar ve interneti olmayanlar arasında interneti fenle ilgili de kullananlar lehinedir. Ayrıca interneti olmayanlar ile interneti fenle ilgili kullanmayanlar arasında interneti olmayanlar lehine anlamlı farklılık oluşmuştur.

Öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları ile fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanları arasındaki ilişki için pearson korelasyon katsayısı sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları ile fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanları arasındaki ilişki için pearson korelasyon katsayısı sonuçları

Değişken	N	$\bar{x}$	S	r	r^2	p*
Öz-Yeterlik Puanı	2957	62,66	12,36			
Motivasyon Puanı	2957	88,04	13,06	0,68	0,462	,00

*p<.05

Tablo 19'a göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları ile fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanları arasında orta düzeyde ($,30<r<,70$), pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r =,68$, $p<,05$) vardır (Büyüköztürk, 2006). Determinasyon katsayısına ($r^2 =,462$) göre, fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançtaki toplam varyansın %46,2'sinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanından kaynaklandığı söylenebilir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançları bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Literatür incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin fene yönelik öz-yeterlik inançlarına ilişkin oldukça az sayıda çalışma bulunması nedeniyle, öz-yeterlik inanç gibi duyuşsal bir özellik olan ve öz-yeterlik inançla ilişkili olan tutum ve motivasyon gibi duyuşsal özelliklerle ilgili literatüre de yer verilmiştir. Araştırmada öğretmenleri kadın olan

ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarının öğretmeni erkek olan öğrencilerden anlamlı seviyede yüksek olduğu belirlenmiştir ($t(2955)= 5,01$; $p<,05$). Bu bulgu öğretmen cinsiyetinin öğrencilerin öz-yeterlik inancı üzerinde anlamlı fark oluşturan bir değişken olduğunu ifade etmektedir. Bu sonuç ortaokul öğrencilerinin çocuk olması ve kadın cinsiyetinin erkek cinsiyetinden daha duygusal olması dolayısıyla kadın öğretmenlerin çocuklarla daha fazla ilgilenme ihtimaliyle açıklanabilir. Ayrıca literatür incelendiğinde Duman (2014) tarafından yapılan araştırmada da öğretmeni kadın olan 6. sınıf öğrencilerinin fene yönelik motivasyonlarının öğretmeni erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öz-yeterliğin de tutum gibi duyuşsal bir özellik olması bakımından Duman'ın (2014) ulaştığı sonuç, bu araştırmanın sonucuyla örtüşmektedir.

Ölçme aracının aralık genişliği için hesap yapılırken “dizi genişliği/yapılacak grup sayısı” bağıntısı kullanılmıştır. Buna göre öz-yeterlik inanç düzeyinin yorumlanmasında “1,00-1,80= Çok düşük”, “1,81-2,60= Düşük”, “2,61-3,40= Orta”, “3,41- 4,20= İyi” ve “4,21-5,00= Çok iyi” şeklindeki aritmetik ortalama aralıkları kullanılmıştır (Yıldırım ve Karataş, 2018). Bu aralıklar dikkate alındığında öğrencilerin öz-yeterlik inanç puan ortalamasına ($\bar{X}= 3,69$) göre, fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançlarının yaklaşık iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak yaş düzeyine göre öz-yeterlik inanç bulguları, yaş düzeyi arttıkça ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarının anlamlı seviyede azaldığını göstermiştir ($F(4-2952)= 78,173$; $p<,05$). Yaş düzeyinin artması sınıf düzeyinin de artması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin yaş düzeyi dolayısıyla sınıf düzeyi arttıkça öz-yeterlik inanç puanları azalmıştır. Literatür incelendiğinde sınıf düzeyi arttıkça Can ve Dikmentepe (2015); Güden ve Timur (2016); Gürkan ve Gökçe (2000); Kozcu Çakır, Şenler ve Göçmen Taşkın (2007); Pehlivan ve Köseoğlu (2010) tarafından yapılan araştırmalarda öz-yeterlik gibi duyuşsal bir özellik olan tutumun, Aluçdibi ve Ekici (2012), Atay (2014), Deniz Çeliker, Tokcan ve Korkubilmez (2015), Güvercin, Tekkaya ve Sungur (2010), İnel Ekici, Kaya ve Mutlu (2014), Lepper, Corpus & Iyengar (2005), Metallidou & Vlachou (2007), Sıcak ve Başören (2015), Şen ve Yılmaz (2014) tarafından yapılan araştırmalarda da motivasyonun azaldığı sonucu bulunmuştur. Sınıf düzeyi arttıkça yaşın da arttığına dayanarak yukarıda verilen araştırma sonuçları ile bu araştırma sonucu örtüşmektedir. 2017 ve 2018 yılı fen dersi müfredatları incelendiğinde kazanımların azaltıldığı, konu içeriklerinin daraltıldığı, deney-etkinlik, stem uygulamalarına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca müfredatta öğrenme-öğretme sürecinde araştırma-sorgulama ve yaparak-yaşayarak öğrenmenin amaçlandığı araştırma sorgulama tabanlı öğretim stratejisi kullanılması önerilmiştir. Fen müfredatındaki bu yeniliklerin öğretim sürecinde fene yönelik öz-yeterlik inançta olumlu değişim sağlayacağı ya da en azından azalmaya neden olmayacağı beklenmektedir. Bu çalışmada bu durumun tam tersi biçimde öğrencilerin yaşı dolayısıyla sınıf seviyesi arttıkça, öz-yeterlik düzeyi anlamlı biçimde azalmıştır. Bu durumun sebebinin fen öğretim sürecindeki öğretmen uygulamalarından kaynaklanabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin sevdiği ders türüne göre öz-yeterlik inanç bulguları en çok fen ya da matematik dersini sevdiğini belirten öğrencilerin öz-yeterlik inanç puanlarının, en çok Türkçe ya da sosyal, görsel sanatlar ya da müzik, yabancı dil ve diğer dersleri belirten öğrencilerden anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu göstermektedir ($F(4-2952)= 43,467$; $p<,05$). Bu bulgu sevilen ders türünün o derse yönelik öz-yeterlik inanç üzerinde anlamlı fark yaratan bir değişken olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç öğrencilerin dersi sevdiğçe o dersle ilgili performansları yapabileceklerine olan inançları başka bir deyişle öz-yeterlik inançlarının olumlu yönde etkilenmesiyle açıklanabilir.

Fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek isteyen öğrencilerin öz-yeterlik inançları fenle-bilimle ilgili meslek tercih etmek istemeyenler ve karar vermeyenlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($F(2-2954)= 197,013$; $p<,05$). Bir başka deyişle fenle-bilimle ilgili meslek tercihi fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançla ilişkili bir değişkendir. Bu sonuç fen

öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançları yüksek öğrencilerin fenle ilgili görevleri yapabileceklerine yönelik inançlarının da yüksek olmasına bağlı olarak fen alanında bir mesleği yapabileceklerine inanmaları ve gelecekte fenle ilgili meslek tercih etmek istemeleriyle açıklanabilir. Bu bağlamda öğrencilerin bir derse yönelik öz-yeterlik inançlarının düzeyi gelecekte o dersle ilişkili bir alanda meslek tercihlerini etkileyebileceği söylenebilir.

Birinci dönem fen dersi başarısına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları analiz sonuçlarına göre fen dersindeki başarı düzeyi arttıkça fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç anlamlı düzeyde artmıştır ($F_{(4-2952)}= 117,276$; $p<,05$). Bu sonuç bir alana yönelik öz-yeterlik inancı yüksek bireylerin, o alanda daha iyi performans göstererek daha başarılı olmalarıyla açıklanabilir. Aktamış vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada da bu araştırma bulgularına benzer biçimde fen bilimleri dersi başarısı yüksek olan ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin öz-yeterlik inancının, orta ve düşük başarı düzeyine sahip öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Üredi ve Üredi (2006) tarafından yapılan çalışmada da yüksek başarı düzeyine sahip olan öğretmen adaylarının fen öğretimine yönelik öz-yeterlik inanç düzeylerinin düşük başarı düzeyine sahip olan öğretmen adaylarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde, bir alanla ilgili öz-yeterliği yüksek bireylerin o alanla ilgili başarılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalara rastlanmaktadır (Arkan, 2011; Ashton, 1984; Gibson & Dembo, 1984; İsrail, 2007; Ramey & Shroyer, 1992; Üredi ve Üredi, 2006; Yeşilyurt, 2011). Literatürde akademik performans üzerinde akademik öz-yeterlik inancın önemli bir yordayıcı olduğunu (Zajacova, Lynch & Espenshade, 2005) ve öz-yeterlik inançla akademik başarı arasında ilişki bulunduğunu belirten çalışmalara da rastlanmaktadır (Bandura, 1994; Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996; Choi, 2005; Usher & Pajares, 2006; Usher & Pajares, 2009; Schunk, 2009; Zimmerman, Bandura & Martinez-Pons, 1992; Yüksel ve Geban, 2016; Tuan, Chin ve Shieh, 2005).

Öğretmenlerin görev yaptıkları süre arttıkça öğrencilerin öz-yeterlik inanç düzeylerinde bir azalma bulunmasına rağmen, bu azalma anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Başka bir deyişle öğretmenlerin görev yaptıkları süreye göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanlarının benzer seviyede olduğu tespit edilmiştir ($F_{(4-2952)}= 1,510$; $p>,05$). Yıldırım ve Kansız (2017) ve Yıldırım ve Karataş (2018) öğretmenin hizmet yılı arttıkça ortaokul öğrencilerinin tutum ve motivasyonlarının anlamlı olmasa da azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Yılmaz (2016) de öğretmen kıdeminin ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin derse yönelik tutumlarıyla ilişkili olmadığını belirtmiştir. Bu sonuçlar tutum ve motivasyonun da öz-yeterlik inanç gibi duyuşsal bir özellik olması açısından bu araştırma sonucu ile benzerdir.

Fen öğretmenini sevme düzeyine ilişkin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları bulgularına göre, fen öğretmenini sevme düzeyi arttıkça fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç da artmıştır ($F_{(4-2952)}= 312,508$; $p<,05$). Bu bulgu ders öğretmenini sevmenin dersi de sevmelerine yol açmasına bağlı olarak o dersi öğrenmeye motive olmaları ve dersle ilişkili performansları yapabileceklerine inanmalarıyla açıklanabilir. Yıldırım ve Kansız (2017), Yıldırım ve Karataş (2018), Yılmaz (2016) tarafından yapılan çalışmalarda da bu araştırma sonucuna benzer olarak öğretmeni sevme düzeyinin tutum ve motivasyon gibi duyuşsal özellikler üzerinde etkisi olan bir değişken olduğu belirtilmiştir.

Kendisine ait odası olan ve olmayan öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puan düzeylerinin benzer olduğu saptanmıştır ($t_{(2955)}= 0,83$; $p>,05$). Bu bulgu fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç üzerinde kendisine ait oda bulunmasının anlamlı fark oluşturan bir değişken olmadığını göstermektedir. Yıldırım ve Kansız (2017), Yıldırım ve Karataş (2018), Yılmaz (2016) tarafından yapılan çalışmalarda da ortaokul öğrencilerinin fen dersine yönelik tutum ve motivasyonları üzerinde kendilerine ait bir oda olması değişkeninin anlamlı fark yaratmadığı görülmüştür. Tutum ve motivasyonunun da öz-yeterlik gibi duyuşsal özellik olması yönünden belirtilen çalışma sonuçları bu çalışma sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Evinde bilgisayar bulunması değişkenine göre öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşmamıştır ($t_{(2955)}=0,11$; $p>,05$). Bu bulgu evinde bilgisayar bulunmasının fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançla ilişkili bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Akgün, Akgün ve Şimşek (2014) tarafından yapılan çalışmada da öğretmen adaylarının bilgisayara sahip olma durumuna göre bilgisayar destekli eğitime yönelik öz-yeterlik inançlarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kutluca ve Ekici (2010) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Sezer’de (2011) kişisel bilgisayara sahip olmanın tutum üzerinde etkisi olmadığı sonucunu bulmuştur. Belirtilen araştırma sonuçları bu çalışma sonucu ile örtüşmektedir. Ancak öğrencilerin interneti kullanma amacına göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları bulgularına göre, interneti fenle ilgili kullananların öz-yeterlik inançları interneti fenle ilgili kullanmayanlar ve interneti olmayanlardan anlamlı seviyede daha yüksektir. Ayrıca interneti olmayanların öz-yeterlik inançları interneti fenle ilgili kullanmayanlardan yüksektir ($F_{(2-2954)}= 137,045$; $p<,05$). Bu bulgu interneti dersle ilişkili de kullanmanın öz-yeterlik üzerinde anlamlı fark oluşturan bir değişken olması şeklinde yorumlanabilir. Güncel fen öğretim programında öğrencilerin araştırarak sorgulayarak öğrenmeleri temel alınmıştır. Araştırma – sorgulama sürecinde öğrencilerin interneti de kullanmaları göz önüne alındığında, bu sonuç fene yönelik öz-yeterlik inançları yüksek öğrencilerin fen öğrenmede araştırma-sorgulama sürecinde internetten de faydalandıklarıyla ilişkili olabilir. Yılmaz (2016), Yıldırım ve Kansız (2017) tarafından yapılan çalışmalarda da dersle ilişkili internet kullanımının derse yönelik tutum üzerinde, Yıldırım ve Karataş (2018) ve Atay (2014) tarafından yapılan çalışmalarda ise internetin derse yönelik motivasyon üzerinde anlamlı bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilaveten Fidan Dişikiti (2011) yaptığı çalışmada fen dersine ilişkin tutumun gelişiminde internetin etkili olduğunu ifade etmiştir. Belirtilen araştırma sonuçları tutum ve motivasyonun da öz-yeterlik gibi duyuşsal bir özellik olması açısından bu araştırma sonucuna benzemektedir.

Fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları ile fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanları arasında orta düzeyde ($,30<r<,70$), pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r = ,68$, $p<,05$) bulunduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2016). Determinasyon katsayısına ($r^2 = ,462$) göre, fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inançtaki toplam varyansın %46,2’sinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon puanından kaynaklandığı söylenebilir. Bu bulgu derse yönelik öz-yeterlik inancın dersi öğrenmeye yönelik motivasyonla ilişkili bir değişken olduğunu göstermektedir. Bu sonuç derse yönelik öz-yeterlik inançları yüksek bireylerin dersle ilgili konuları öğrenme isteklerinin başka bir deyişle derse yönelik motivasyonlarının yüksek olmasına bağlı olarak dersle ilişkili görevleri yapabileceklerine inançlarının fazla olmasıyla açıklanabilir. Bedel (2016) ve Yaman (2016) tarafından yapılan çalışmalarda da öz-yeterlik inanç ile motivasyon arasında ilişki bulunduğu belirtilmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda öğrencilerin sahip oldukları öz yeterlilik inancın öğrencilerin motivasyonunda oldukça önem arz eden bir faktör olduğu vurgulanmıştır (Bandura, 1993; Dembo, 2004; Liang & Wu, 2010; Morgil, Seçken ve Yücel, 2004; Özenoğlu Kiremit, 2006, Pajares, 1997).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin fen öğrenmeye ilişkin öz-yeterlik inançları üzerinde; evinde kendine ait oda bulunması, evinde bilgisayar bulunması, öğretmenin hizmet süresi değişkenlerinin anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Buna ilaveten; fen dersi başarı puanı, fen öğretmenini sevme düzeyi, interneti kullanma amacı, en çok sevilen ders, gelecekteki meslek tercihi değişkenlerinin fen öğrenmeye ilişkin öz-yeterlik inanç üzerinde anlamlı fark yaratan değişkenler olduğu belirlenmiştir. Fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç puanları ile motivasyon puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen cinsiyeti değişkenine göre fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç

puanları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark öğretmeni kadın olan öğrenciler lehinedir. Öğrencilerin yaşları arttıkça fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç seviyesinde anlamlı düzeyde azalma görülmektedir. Bir başka deyişle ortaokuldaki öğretim sürecinde, öğrencilerin öz-yeterlik inanç düzeylerinde anlamlı seviyede gelişim gerçekleşmemiş, aksine bu süreçte öz-yeterlik düzeyleri 10 yaşından 14 yaşına doğru bir başka deyişle sınıf düzeyi 5'ten 8'e doğru anlamlı biçimde azalmıştır. Bu sonuca bağlı olarak öğretmen uygulamalarındaki eksikliklerin denetlenmesi ve planlanması yapılmalıdır. Bu amaç doğrultusunda fen öğretiminde araştırma sorgulama yapılabilecek deneylere, etkinliklere ve teknolojiyi temel alan öğretime de yer verilmesinin gerekli olduğu söylenebilir.

Başarının öz yeterlik inanç üzerinde anlamlı fark yaratan bir değişken olmasına bağlı olarak, fen dersi başarısını arttırabilmek için fen öğrenmeye ilişkin öz-yeterlik inançlarını da geliştirmenin gerektiği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle öğrenme-öğretme sürecinde hem bilişsel, hem devinimsel, hem de duyuşsal becerilerin gelişimi temel alınmalı ve bilişsel öğrenmelerin duyuşsal öğrenmelerle desteklenmesi gerektiği söylenebilir. En çok sevilen ders değişkeninin öz yeterlikle anlamlı ilişkisine dayanarak öğrencilerin öz yeterlik düzeylerini geliştirebilmek için dersin öğrencilere sevdirmesi gerektiği söylenebilir. Fen öğretmenini sevme düzeyinin öz-yeterlik inanç üzerinde anlamlı fark yaratan bir değişken olmasına dayanarak, öğrencilerin fen öğrenmeye ilişkin öz-yeterlik inançlarını arttırabilmek için fen öğretmenini dolayısıyla fen dersini sevdirecek ve her öğrencinin derse katılımını sağlayabilecek öğrenci merkezli öğrenme – öğretim sürecinin tasarlanması ve uygulanması gerektiği söylenebilir. Ayrıca gelecekte fen-bilimle ilgili meslek tercihinin öz-yeterlik inançla ilişkili bir değişken olması dikkate alındığında, öğrencilerin bir derse yönelik öz-yeterlik inançlarının gelecekte o dersle ilişkili bir alanda meslek tercihlerini etkileyebileceği söylenebilir. İnterneti kullanma amacının öz yeterlik üzerinde anlamlı fark yaratan bir değişken olmasına dayanarak, öğrencilerin interneti öğrenme amaçlı da kullanmalarını sağlayacak şekilde öğretim sürecinde teknolojik uygulamalara da yer verilmesi gerektiği önerilebilir. Fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç ile motivasyon arasındaki anlamlı ilişkiye dayanarak öz yeterlik inanç düzeylerini arttırabilmek için öğrencileri motive edebilecek öğretim süreçleri tasarlanması gerektiği söylenebilir.

Özetle öz-yeterlik inancın bireyin gerçek becerisi, yeteneği veya kapasitesi olmayıp, bireyin bir performansı gerçekleştirebilmesi için gerekli eylemi organize etme ve yapma kapasitesine ilişkin kendisine olan inancı olmasına dayanarak, öğretim sürecinde derse yönelik öz-yeterlik inanç ve ilişkili değişkenlerin de göz önüne alınarak öğretimin tasarlanması ve uygulanması gerektiği önerilebilir. Bu araştırmada likert yapıda bir ölçme aracı ve nicel araştırma yöntemiyle fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç incelenmiştir. Öz-yeterlik inanç hakkında derinlemesine bilgiler elde etmek için nicel araştırmalara ilaveten gözlem, görüşme tekniklerinin de kullanıldığı nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Akgün, İ. H., Akgün, M., & Şimşek, N. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitimde bilgisayar kullanmaya ilişkin öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(2), 711-722.
- Akkoyunlu, B., & Orhan, F. (2003). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin bilgisayar kullanma öz yeterlik inancı ile demografik özellikleri arasındaki ilişki. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(3), 86-93.
- Akkoyunlu, B., Orhan, F. & Umay, A. (2005). Bilgisayar öğretmenleri için bilgisayar öğretmenliği öz-yeterlik ölçeği geliştirme çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-8.

- Aktamış, H., Özenoğlu Kiremit, H., & Kubilay M. (2016). Öğrencilerin öz-yeterlik inançlarının fen başarılarına ve demografik özelliklerine göre incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 1-10.
- Alpaslan, M. M. & Işık, H. (2016). Fizik öz-yeterlilik ölçeğinin geçerliliği ve güvenilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 111-122.
- Aluçdibi, F. & Ekici, G. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin biyoloji dersi motivasyon düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 197-227.
- Arkan, K. (2011). *Sınıf öğretmenlerinin problem çözme becerisini kazandırmaya yönelik öz-yeterlilikleri ile ilköğretim öğrencilerinin problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ashton, P. T. (1984). Teacher efficacy: A motivational paradigm for effective teacher education. *Journal of Teacher Education*, 35(5), 28-32.
- Atay, A. D. (2014). *Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin ve üst bilişsel farkındalıklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Azar, A. (2010). Ortaöğretim fen bilimleri ve matematik öğretmeni adaylarının öz yeterlilik inançları. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 235-252.
- Bandura, A. (1986). *Social foundation of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1994). Self-Efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior*, 4, 71-81. New York: Academic Press.
- Bandura, A. (1995). Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in changing societies* (pp. 1-45). New York: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. & Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. *Child Development*, 67, 1206-1222.
- Bedel, E. F. (2016). Exploring academic motivation, academic self- efficacy and attitudes toward teaching in pre-service early childhood education teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 4(1), 142-149.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı, istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Can, Ş., & Dikmentepe, E. (2015). Ortaokul öğrencilerin fen ve teknoloji dersi ile fen deneylerine yönelik tutumlarının araştırılması (Muğla örneği). *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 44- 58.
- Choi, N. (2005). Self efficacy and self concept as predictors of college students' academic performance. *Psychology in the Schools*, 42(2), 197-205.
- Dede, Y. & Yaman, S. (2008). Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(1), 19-37.
- Dembo, M.H. (2004). Motivation and learning strategies for college success: A self-management approach. Lawrence Erlbaum Associates.
- Deniş Çeliker, H, Tokcan, A. & Korkubilmez, S. (2015). Fen öğrenmeye yönelik motivasyon bilimsel yaratıcılığı etkiler mi? *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 167-192.
- Duman, B. (2014). *Ortaokul 6.sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki motivasyon durumları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

- Eggen, P. & Kauchak, D. (1999). *Educational psychology*. Fourth Ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Erol, M., & Avcı Temizer, D. (2016). Eyleme geçiren bir katalizör “öz yeterlik algısı”: üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(4), 711-723.
- Fidan Dişikitli, A. (2011). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersine yönelik tutumları ile fen ve teknoloji dersi başarıları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Gibson, S. & Dembo, M. H. (1984). Teacher efficacy: A construct validation. *Journal of Educational Psychology*, 76(4), 569-582.
- Güden, C. & Timur, B. (2016). Ortaokul öğrencilerinin fen bilimlerine yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Çanakkale örneği). *International Journal of Active Learning*, 1(1), 49-72.
- Gürkan, T., & Gökçe, E. (2000). İlköğretim öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumları, IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı. 6-8 Eylül 2000, (s. 188-192), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Güvercin, Ö., Tekkaya, C. & Sungur, S. (2010). Öğrencilerin fen öğrenimine yönelik motivasyonlarının incelenmesi: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 233-243.
- Hazır Bıkmaz, F. (2004). Self-efficacy belief instrument in science teaching. *Educational Sciences and Practice*, 1(2), 197-210.
- İnel Ekici, D., Kaya, K., & Mutlu, O. (2014). Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarının farklı değişkenlere göre incelenmesi: Uşak ili örneği. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 10(1), 13-26.
- İsrael, E. (2007). *Özdüzenleme eğitimi, fen başarısı ve öz yeterlilik*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kotaman, H. (2008). Özyeterlilik inancı ve öğrenme performansının geliştirilmesine ilişkin yazın taraması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI(1), 111-133.
- Kozcu Çakır, N., Şenler, B., & Göçmen Taşkın, B. (2007). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(4), 637-655.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş., & Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem A.
- Kutluca, T., & Ekici, G. (2010). Öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutum ve öz-yeterlilik algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 177-188.
- Leithwood, K. (2007). What we know about educational leadership. J.M. Burger, C. Webber & P. Knick. (Eds.) *Intelligent Leadership*, Springer: 41-66.
- Lepper, M. R., Corpus, J. H., & Iyengar, S. S. (2005). Intrinsic and extrinsic motivational orientation in the classroom: Age differences and academic correlates. *Journal of Educational Psychology*, 97, 184-196. Doi number:10.1037/0022-0663.97.2.184
- Liang, J. C., & Wu, S. H. (2010). Nurses' motivations for web-based learning and the role of Internet self-efficacy. *Innovations in Education and Teaching International*, 47(1), 25-37.
- Metallidou, P., & Vlachou, A. (2007). Motivational beliefs, cognitive engagement, and achievement in language and mathematics in elementary school children. *International Journal of Psychology*, 42, 2-15.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). Not sistemi ve hesaplamalar. 10 Nisan 2016 tarihinde http://beykozakavacikilkokulu.meb.k12.tr/tema/icerikler/not-sistemi-ve-hesaplamalar_248768.html adresinden alınmıştır.

- Morgil, İ., Seçken, N., & Yücel, A. S. (2004). Kimya öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 62-72.
- Oğuz, A. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının akademik öz yeterlik inançları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 15-28.
- Özenoğlu Kiremit, H. (2006). *Fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin biyolojiyle ilgili öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs in academic settings. *Review of Educational Research*, 66(4), 543-578.
- Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. In M. Maehr & P. R. Pintrich (Eds.), *Advances in motivation and achievement* (Vol. 10, pp. 1-49). Greenwich, CT: JAI Press.
- Pehlivan, H., & Köseoğlu, P. (2010). Ankara fen lisesi öğrencilerinin biyoloji dersine yönelik tutumları ile akademik benlik tasarımları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 225-235.
- Pintrich, P. R. (1999). The role of motivation in promoting and sustaining self-regulated learning. *International Journal of Educational Research*, 31(6), 459-470.
- Ramey Gassert, L., & Shroyer, M. G. (1992). Enhancing science teaching self-efficacy in preservice elementary teachers. *Journal of Elementary Science Education*, 4, 26-34.
- Schunk, D. H. & Pajares, F. (2010). Self-efficacy beliefs. In Sana Jarvela (Ed.) *Social and Emotional Aspects of Learning* (pp. 668-672). Oxford, Elsevier: Academic Press.
- Schunk, D. H. (2009). *Learning theories an educational perspective* (M. Şahin, Çev.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sezer, A. (2011). Coğrafya öğretmeni adaylarının bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-19.
- Sıcak, A., & Başören, M. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin akademik motivasyonlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Bartın örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 548-560.
- Sim, J., & Wright, C. (2002). *Research in health care: concepts, designs and methods*. United Kingdom, Cheltenham: Nelson Thornes Ltd.
- Şen, Ş., & Yılmaz, A. (2014). Lise ve üniversite öğrencilerinin kimyaya yönelik motivasyonlarının incelenmesi: karşılaştırmalı bir çalışma. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(10), 17-37.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th Edition). Boston: Pearson.
- Tschannen-Moran, M., & Woolfolk, A. H. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783-805.
- Tuan, H. L., Chin, C.C., & Sheh, S.H. (2005). The development of a questionnaire to measure students' motivation towards science learning. *International Journal of Science Education*, 27(6), 639-654.
- Usher, E. L., & Pajares, F. (2006). Sources of academic and self-regulatory efficacy beliefs of entering middle school students. *Contemporary Educational Psychology*, 31, 125-141.
- Usher, E. L., & Pajares, F. (2009). Sources of self-efficacy in mathematics: A validation study. *Contemporary Educational Psychology*, 34, 89-101.
- Üredi, I., & Üredi, L. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyetlerine, buldukları sınıflara ve başarı düzeylerine göre fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Yaman, S. (2016). Ortaokul öğrencileri için fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç ölçeği uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 123-140. Doi number: 10.17679/iuefd.17282415
- Yeşilyurt, E. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği genel yeterliklerine yönelik yeterlik algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 71-100.

- Yıldırım, F., & İlhan, İ. Ö. (2010). Genel öz yeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Yıldırım, H.İ., & Kansız, F. (2017). Ortaokul öğrencilerinin fen dersine yönelik tutum düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi-2. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 12(25), 779-806. Doi number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12306>
- Yıldırım, H.İ., & Karataş, F. (2018). Ortaokul öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 65, 164-187. Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13377>
- Yılmazer, A. (2016). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin T.C. İnkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersine karşı tutumları ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Yüksel, M., & Geban, Ö. (2016). Examination of science and math course achievements of vocational high school students in the scope of self-efficacy and Anxiety. *Journal of Education and Training Studies*, 4(1) 88-100.
- Zajacova, A., Lynch, S. M., & Espenshade, T. J. (2005). Self-efficacy, stress, and academic success in college. *Research in Higher Education*, 46(6), 677-706.
- Zimmerman, B.J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M. (1992). Self-motivation for academic achievement: The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting. *American Educational Research Journal*, 29, 663-676

EXTENDED ABSTRACT

Self-efficacy perception, which was introduced by Bandura into Social Cognitive Learning Theory, plays a key role in the realization of learning by an individual. Self-efficacy belief that an individual possesses also affects perception, motivation and performance of an individual. Based on this, it can be stated that self-efficacy belief is a variable that should be taken into consideration in education. Within this scope, the present study was conducted with the aim of investigating whether such variables as age of student, sex of the teacher, success grade in science course, level of affection to the science teacher, term of office of the teacher, availability of a room in the house for the student, availability of a computer in the house, purpose of using internet, favorite course and choice of profession for the future caused significant differences in the self-efficacy belief levels of secondary school 5th, 6th, 7th and 8th grade students towards science learning, examining the self-efficacy belief levels of the secondary school students towards science learning, determining the relationship between motivation towards science learning and self-efficacy belief and providing suggestions for improving self-efficacy belief levels towards science learning. A survey model was used in the study. Also, convenience sampling was employed to determine the sample of the study. Sample consisted of 2957 students studying at the 5th, 6th, 7th and 8th grades in public secondary schools in Ankara in the 2018 academic year. "Self-Efficacy Belief towards Science Learning Scale" developed by Yaman (2016) was used for determining the self-efficacy belief levels of students towards science learning while Motivation towards Science Learning Scale developed by Yaman (2008) was used for determining the motivation levels towards science learning. Cronbach Alpha reliability coefficient of the self-efficacy scale is 0.91 while reliability coefficient of the motivation scale is 0.85. The study was conducted by applying the self-efficacy and motivation scales on 2957 students studying at the 5th, 6th, 7th and 8th grades of 16 public schools located in the district centers in Ankara in the second semester of the 2018 academic year during one course hour. The data were analyzed by Independent Samples t-Test, One Way ANOVA, Pearson Correlation Coefficient and Cronbach α Reliability Coefficient. It was concluded in the study that age of student, sex of the teacher, science course success grade, level of affection to science teacher, favorite course and choice of profession for the future are variables resulting in significant differences in self-efficacy belief towards science learning while term of office of the teacher, availability of a room in the house and availability of a computer in the house are the variables which do not make a significant difference in the self-efficacy belief. When the results

presenting significant relationships with self-efficacy belief towards science learning were examined, it was seen that self-efficacy belief level towards science learning increased as the level of affection to science teacher increased, and self-efficacy belief levels of the students whose teachers were female were higher than those of the students whose teachers were male. Also, it was determined that self-efficacy belief levels of the students whose favorite courses were science or mathematics were higher than those of the students who liked verbal courses such as Turkish and social sciences, visual arts or music or foreign language. Based on the significant relationships between self-efficacy and variables of level of affection to science teacher and favorite course, it can be stated that planning and implementing learning – teaching processes will enable the students to love science teacher and thus science course and encourage student participation in the course, for improving the self-efficacy levels of the students. Additionally, self-efficacy belief levels of the students who want to choose a profession related to science in the future were found to be higher than those who do not want a profession associated with science in the future. This finding shows that self-efficacy belief levels of students towards a course might influence students' choices of profession in a field related to that course. This means that self-efficacy belief and associated variables should be taken into consideration during the education process. It was determined that self-efficacy belief scores of the students who use internet for study and research purposes related to the science course were significantly higher than those of the students who do not have internet at home and do not use internet for study and research purposes related to the science course. A mid level, positive and significant correlation was found between motivation towards science learning and self-efficacy belief towards science learning. Based on this result, it can be stated that teaching processes, which can motivate students, should be designed to increase self-efficacy belief levels. Most importantly, while self-efficacy belief levels of secondary school students towards science learning are good, they decrease significantly as age increases from 10 to 14. In other words, in the course of secondary education, self-efficacy belief levels of students did not improve significantly but instead, they decreased significantly from the age of 10 to the age of 14, or, from the 5th grade to the 8th grade. In this respect, it can be recommended that education process is designed and implemented in a manner to improve self-efficacy belief levels towards learning and take the variables associated with self-efficacy belief levels into consideration. In the present study, it was concluded that self-efficacy belief level increased as the success level in the science course increased. Based on this result, it can be argued that self-efficacy belief levels towards science learning should be increased to increase success levels of students in science course. In other words, it can be stated that development of both cognitive and affective skills should be the basis of the learning-teaching process, and cognitive learning should be supported by affective learning.

TÜRKİYE'DE MESLEKİ EĞİTİM VE İSTİHDAM – HAYALLER BEYAZ OLSA DA, GERÇEKLER MAVİ YAKA

Ayşe SOMUNCU**

ÖZ

Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim örgün olarak mesleki ve teknik liselerde yaygın olarak mesleki ve teknik eğitim merkezlerinde gerçekleştirilmektedir. Kalkınma planları ve şuralar Türkiye’de eğitimin mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı yapılandırılmasını hedeflese de uygulanan politikaların etkisiyle Cumhuriyet tarihi boyunca mesleki ve teknik eğitimde öğrenci sayıları dönemlere göre farklılık göstermiştir. Mesleki teknik eğitimde öğrenci sayılarını bu eğitime sağlanan bazı imtiyazların ve olumsuzlukların etkilediği görülmektedir. Bunlar; piyasadaki iş olanakları, yükseköğretime devam hakları, toplumda sosyal statü kazanma unsurlarıdır. Aileler çocuklarının üniversiteye giriş sınavlarını kazanabilmeleri için, kurslar, özel dersler vb. parasal kaynak ayırmaktadır. Gençler de yükseköğrenim yapabilmek için, merkezi sınavlara hazırlanarak zaman harcamaktadır. Üniversiteyi bitirdikten sonrası ise, karşılaştıkları sorun işsizlik olmaktadır. Sanayinin ise, ara eleman gereksinimi bulunmaktadır. Üniversite mezunu gençler çalışma zorunlulukları nedeniyle ara eleman özelliğindeki işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Beyaz yakalı işleri hayal edip üniversite okurken, mavi yakalı işlerde işçi haline gelmektedirler. Bu durumda hayalleri beyaz olsa da gerçekler mavi yakalı işler olmaktadır. Cumhuriyet tarihi içinde mesleki ve teknik eğitimin en fazla geliştiği dönem 1940-1950 yıllarıdır. O dönemde, Sümerbank işletmelerine ilave olarak, Etibank, Maden Teknik Arama gibi kuruluşların kurulduğu, şeker, dokuma, cam, demir- çelik gibi fabrikaların açıldığı görülmektedir. 1940-1950 yıllarının mesleki eğitim ve istihdam anlayışı ile günümüz arasındaki farklılıklar çalışmada irdelenmiştir. Türkiye geçmişteki gibi ulusal düzeyde bir yapı izlemeli insan gücü planlaması yapılmalıdır. Eğitim Üretime yönelik planlanmalıdır. Meslek liselerinin araç, gereç ve alt yapı sorunları çözümlenmelidir.

Anahtar Kelimeler; Mesleki eğitim, işsizlik, iş

VOCATIONAL TRAINING and EMPLOYMENT IN TURKEY - THOUGH THE DREAMS ARE WHITE COLLAR, THE FACTS ARE BLUE COLLAR

ABSTRACT

In Turkey, vocational and technical education is given formally at vocational and technical high schools and non-formally at vocational and technical training centers. Even though development plans target that vocational and technical education is given predominately, due to governmental policies, the number of students in vocational and technical education varies . It is observed that some privileges have an impact on the number of students in vocational and technical education negatively. These privileges are job opportunities, rights for higher education and gaining social status in society. Families who want their children to be accepted to universities allocate money to private courses. Therefore, young people spend most of their time for the central exams. But, after graduating from college, they encounter an issue called unemployment whereas there is a need for intermediate staff in industry. To meet this need, university graduates have to work as intermediate staff. Unfortunately, even if they dream themselves in white-collar jobs, they work as blue-collar employees. Most developments in vocational and technical education occured between 1940-1950 in the period of Republic. At that time, in addition to Sümerbank company, some organizations such as Etibank, Mineral Research and Exploration and some factories from different sectors such as sugar, textile, glass, iron and steel were established. In this study, the differences which are related to understanding of vocational training and employment between 1940-1950 and today are examined. Turkey should follow a structure at the national level as in the past manpower planning should be done. Training should be planned for production. Tools, equipment and infrastructure problems of should be solved at vocational high schools.

Keywords: Vocational training, unemployment, employment

* Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Muhasebe-Finansman Öğretmeni-Ankara

** Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ekim-2019 Mezun E-posta:

aysomuncu@gmail.com

GİRİŞ

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitime büyük önem verilmiştir. 16 Temmuz 1921'de I. Maarif Kongresi düşman askerleri Polatlı'ya yaklaştığı sırada toplanmıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu yani öğretimi birleştiren kanunla merkezde bir yapılanma sağlanmıştır. Kamu kaynakları ile sanayi oluşturulmuş ve çırak gereksinimi o dönemde artmıştır (Dülger, 1989, 21-22). Dönemin Milli Eğitim Bakanının daveti üzerine yurtdışından gelen yabancı uzman John Dewey'in 19 Temmuz-10 Eylül 1924 tarihleri arasında hazırlamış olduğu rapor doğrultusunda 1927 yılında Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur (Alkan vd.1996,s. 97).

Cumhuriyetin her döneminde planlı, plansız karma dönem, 1980 sonrası neoliberal politikalar mesleki ve teknik eğitimi etkilemiştir. Mesleki ve teknik eğitimin tüm yurt düzeyinde yaygınlaştırılması için 1927 -1950 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisinden 14 yasa geçirilmiştir. 1980'li yıllara kadar devletin elinde küçümsemeyecek bir sanayi vardı. O dönemde mesleki ve teknik liselerden mezun olanlar çoğunlukla kamuya ait kuruluşlarda istihdam ediliyordu. 1980'li yıllar ve sonrası dönemde neo-liberal politikaların etkisi ve devlet bütçesine getirdikleri yük gerekçesiyle, kamu kuruluşları özelleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumla birlikte kamu elindeki sanayi azalmaya başlamıştır. Bu özelleştirmelerden mesleki ve teknik liseler de etkilenmiştir. Devlet gereksinim duyduğu ara elemanları kendi okullarında yetiştirirken, sanayinin özelleşmesi ile birlikte özel sektörün gereksinim duyduğu ara elemanı yetiştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 19. 6. 1986 tarihli 3308 sayılı yasa ile meslek liselerindeki öğrenci sayısının artması, teknolojideki gelişmeler ve okullarda bu teknolojiye uygun araç ve gerecin olmaması gibi nedenlerle mesleki ve teknik eğitim yeniden düzenlenmiştir. Mesleki teknik ortaöğretim kurumlarında öğretim ikili modelde ve okul-sanayi iş birliği sistemine göre düzenlenmiştir. 1986 yılından günümüze 3308 sayılı yasa ve meslek lisesi öğrencilerinin üniversiteye yerleştirilmesi sisteminde sürekli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişimler mesleki ve teknik liselerin öğrenci sayıları, programlarını ve okul türlerini etkilemiştir.

Mesleki eğitim ve özellikle çıraklık eğitim programları mesleki becerileri kazandırdıkları için, kısa dönemle gençlerin işgücü piyasalarına geçişine yardımcı olmaktadır. Mesleki eğitim gören gençlerin iş dünyasına geçişi daha kolay olurken, kariyerleri ise daha düşük olmaktadır (Shavit ve Müller,1998 Akt. Korber ve Oesch, 2019, s. 1,). Üretim ortamlarında, sanayide beden gücüne dayalı işlerde çalışan mavi yakalı işçiler bulunurken, hizmet sektöründe masa başında, zihin gücüne dayalı işlerde çalışan beyaz yakalılar bulunmaktadır. Toplumda üniversite eğitimi alanların beyaz yakalı işlerde, mesleki ve teknik liselerde okuyanların ise, mavi yakalı işlerde ara eleman olarak çalışacağı düşüncesi hakimdir. Bu durum iyi iş fırsatlarını iyi üniversite eğitiminin sağladığı yanılgısına neden olmaktadır. Günümüzde üniversitelerin sayısının artmasıyla birlikte, neoliberal politikalarında etkisiyle aileler sürekli çocuklarının iyi bir işe girebilmesi için eğitime yatırım yapmaya teşvik edilmektedirler. Üniversite eğitimi için merkezi sınavların başarılması zorunluluğu nedeniyle, bu sınavlara hazırlayan kurs, özel ders vb. için aileler para harcarken, bu sınavlara hazırlanarak zamanının çoğunu harcayan gençler, gençliklerini hatta çocukluklarını yaşayamamaktadırlar. Türkiye'de ki üniversiteler arasında da büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, büyük kent üniversitesi olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ile Adıyaman Üniversitesinin eğitim olanakları ve ortamları aynı değildir. Yeni açılan üniversiteler ile yerleşmiş daha eski açılan üniversitelerin arasındaki eğitim olanaklarının farklılığı mezuniyet sonrası istihdam edilmede sorunlara neden olmaktadır. Çalışma ortamlarında ara eleman gereksinimi varken, üniversite mezunlarının işsizliği söz konusudur. Bu durum eğitimin mesleki lise ağırlıklı yapılandırılmasını zorunluluğunu ortaya koymaktadır. "Piyasalardaki durgunluk dönemlerinde gençlerin işsizliğine politik çözüm mesleki eğitim haline gelmiştir. İşverenlerin talep ettiği becerilerle, mesleğin sağladığı yeterlilikleri veren okul işe girişi kolaylaştırmaktadır" (OECD,2010). Mesleki eğitimin en fazla geliştiği dönem 1940-1950 dönemidir. Bu çalışma günümüz Türkiye'sindeki mesleki ve teknik eğitim ve istihdam sorunlarını mesleki ve teknik eğitimin altın dönemleri olan 1940-1950 yılları ve o dönemin mesleki eğitim ve istihdam

politikalarıyla değerlendirmeye yönelik olarak yapılmıştır. Günümüzdeki bazı sorunların çözümü için, geçmişteki olumlu uygulamalar örnek alınabilir bu nedenle çalışma önemlidir.

Bu araştırma bir literatür (derleme) çalışmasıdır. Konuyla ilgili alan yazın çalışması yapılarak, ilgili kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Geçmişte yapılan düzenlemeler incelenmiş, günümüzdeki uygulamalar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın evrenini orta öğretim düzeyinde örgün ve yaygın mesleki eğitim oluşturmaktadır.

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim

Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim örgün ve yaygın eğitim programlarıyla sürdürülmektedir. Örgün mesleki eğitim sekizinci sınıfın sonunda yapılan merkezi sınav sonuçlarına göre, öğrencilerin yöneldikleri ortaöğretim kurumları içerisinde mesleki ve teknik eğitim liselerinde verilmektedir. Tüm liselerde 9. sınıf programları ortaktır. Mesleki ve teknik liselerde öğrenciler 10 uncu sınıfta alan seçimi yaparlar. 11 ve 12. sınıfta seçtikleri alana bağlı dal eğitimi alırlar (Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013, Madde:31). Ortaokul sonrası örgün eğitime devam etmek istemeyen veya herhangi bir nedenle sistem dışına çıkan öğrenciler mesleki açık öğretim lisesi ve açık öğretim lisesine devam ederler. Mesleki açık öğretime devam eden öğrenciler meslek derslerini mesleki ve teknik liselerde yüzyüze eğitimle alırlar. Çıraklık, ustalık ve kalfalık eğitimleri yaygın eğitim kurumu olan mesleki eğitim merkezlerinde yapılır. Mesleki eğitim merkezlerinin işlevleri 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda düzenlenmiştir. Çıraklık yaşı 14-19 yaş aralığıdır. 19 yaşını geçenler de daha önce çıraklık eğitimi almamışsa çıraklık eğitimi alabilirler. 2012 yılında zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması nedeniyle, örgün eğitime devam etmek istemeyen çıraklar açık öğretim lisesine veya mesleki açık öğretim lisesine kayıt yaptırmak zorundadırlar. Çıraklık zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır (6764 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2016).

2014-2015 öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı’nın 81 ile gönderdiği genelgesiyle Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı okul türleri “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ve “Çok Programlı Anadolu Lisesi” olarak yapılandırılmıştır (MEB,2014). Meslek lisesi 12. sınıf öğrencileri haftanın iki günü okulda, üç günü işletmelerde meslek eğitimi almaktadırlar. Otelcilik ile ilgili alanlarda okuyan meslek lisesi öğrencileri eğitim-öğretim yılının ekim- nisan aylarında okulda teorik eğitimi almakta, yaz aylarında 10. sınıf ve 11. sınıf bitimindeki staj yapmaktadırlar. Teknik liseler yaz tatilleri ve hafta sonları 300 saat staj yapmak zorundadırlar.

Mesleki Eğitimin Gelişim Süreci

13. yüzyılda Anadolu’da Selçuklular Dönemin de Ahi Evran tarafından oluşturulan usta-çırak ilişkisine dayanan ahi teşkilatı mesleki eğitimin temelini oluşturmaktadır. Ahilikte iş başında kaliteli, dürüst çalışma, iş dışında okuma, yazma, dini bilgiler verilmekteydi. Osmanlı döneminde ahiliğin yerini gedik ve lonca teşkilatlanması almıştır. Tanzimat’la birlikte okul düzeni içerisinde mesleki eğitim vermeye başlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlıda değişen ihtiyaçları karşılamak üzere Mithat Paşa tarafından 1861 de erkekler için, Nişte, 1864’te kızlar için Ruscuk’ta ilk sanat okulları açılmıştır (Tosun, 2010, s. 31).

Cumhuriyetin ilk yıllarında “John Dewey (1924), Kühne (1925), Ömer Buyse (1926), Jung ve bir Amerika Birleşik Devletleri heyeti (1930) gibi yabancı uzmanların raporları, Rüştü Üzel, İsmail Hakkı Tonguç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu” gibi isimlerin çalışmaları mesleki eğitime yön vermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından planlı döneme kadar mesleki eğitimin gelişmesi adına pek çok yasa çıkarılmıştır. “1934-1936 yılında Milli Tedrisatın İnkişaf Planı” ile mesleki eğitimin ülke düzeyinde gelişmesi sağlanmıştır (Demir ve Şen, 2009, s. 47). Planda; çırak, kalfa ve

ustaların mesleki bilgisini artırmak amacıyla kurslar öngörülmüştür. Köy kadınları ve erkekleri için sanat kursları başlatılmıştır (Sökül, 2014, s. 10).

1930-1950 dönemi genel olarak değerlendirilirse, bu dönemde devletçilik politikasına geçildi ve az gelişmişlikten kurtulmayı sağlayan beş sanayi planı hazırlandı. Ülke kaynaklarıyla, kendi kendine yeterek, bağımsız kalmayı önemseyen planlar yapıldı. Bu planlar, devletin o günkü koşulları elverdiği ölçüde, sanayi alanında belirli örgütleri kurarak gelişmeyi sağlama çabasıydı. Bu dönemde kurulan ve sanayileşme atılımlarını gerçekleştiren, Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllara kadar taşıyan, hem kamu hem özel sektöre hizmet veren ve sonra tümü özelleştirilen önemli sanayi örgütleri beş yıllık sanayi planları döneminde kuruldu (Karakütük, 2012, s. 70).

24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile dünyadaki eğilimlere koşut başlayıp bugüne kadar süren dönemde piyasa ekonomisine dönüş ve dış ticaret-sermaye hareketleriyle dünya ekonomisine açılmayı içeren neoliberal dönüşüm başlatıldı. 24 Ocak programı, devletin kamu harcamalarının azaltılarak küçültülmesini, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) özelleştirilmesini, paranın devalüe edilerek esnek kur sistemine geçilmesini, piyasanın güçlendirilmesi, KİT ürünlerine açıkları kapatmak için zam yetkisinin verilmesini ve fiyat denetimlerinin kaldırılmasını, dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları serbest piyasa ekonomisini getirdi (Öztürk ve Özyakışır, 2005, s. 8). 12 Eylül 1980'deki yönetim devletçiliğe karşı oldu. 24 Ocak programının önündeki engelleri kaldırdı. 1990'lı yıllardan sonra özelleştirmeler yaygınlaştırıldı. Bütçede eğitim, sağlık gibi kamu harcamalarının payı 1988'de % 64 iken, 2005'te % 29'a indi. Böylece Cumhuriyet tarihi boyunca parasız sunulan sağlık, eğitim gibi hizmetlerden belli bir bedel ödeyerek yararlanma yaygınlaşmaya başladı (Karakütük, 2012, s. 80). IMF ve Dünya Bankası'nın devlet bütçesindeki etkisi, Türk Lirasının değerinin düşmesi, gümrük birliği koşulları, ücretlerdeki düşüş, Avrupa Birliği uyum çabaları, Dünya Bankası eksenli özelleştirme uygulamaları Serv mantığının günümüz Türkiye'sindeki görünümüdür (Aydoğan, 2002, s. 207-231; Akt. Karakütük, 2012, s. 81).

Kalkınma planlarında ve şuralarda mesleki eğitimin geliştirilmesi üzerine kararlar alınmıştır. Özellikle 6, 12, 15, 16 ncı Milli Eğitim Şuralarında ağırlıklı olarak mesleki eğitime yönelik yapılmıştır. Ancak şuralarda alınan kararların gerçekleşmesi uzun dönem sonrasında olmuştur. Mesleki ve teknik eğitimin gelişim sürecinin belirleyen en iyi gösterge, yıllara göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarıdır. Çizelge 1'de yıllar itibarıyla meslek lisesi ve genel lise okul, öğrenci ve öğretmen sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Yıllara Göre Meslek ve Teknik Lise Genel Lise Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayıları

ÖĞRETİM YILI	GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM			
	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	% *	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	% **
1923 - 1924	23	513	1.241	33	20	325	2.558	67
1943 - 1944	109	2.071	37.259	77	93	1.603	11.031	23
1963 - 1964	288	7.137	127.968	72	366	7.877	50.318	28
1983 - 1984	1.220	47.030	537.617	60	1.356	36.684	364.176	40
1995- 1996	2.196	71.105	1201138	56	2.791	74.136	961.727	44
1996- 1997	2300	71.514	1.158.095	54	3.060	75.151	980.203	46
1997- 1998	2412	68.853	1.166.195	55	3.212	71.766	963.774	45
1998- 1999	2598	71.344	1.282.605	56	3.365	74.559	998.071	44
1999- 2000	2656	70.137	1.399.912	60	3.344	73.242	916.438	40
2000- 2001	2747	71.502	1.487.415	63	3.544	68.467	875.238	37
2001- 2002	2635	72.621	1.673.363	65	3.732	72.263	906.456	35
2002 - 2003	2.552	77.253	2.038.027	67	3.660	60.703	985.575	33

2003 - 2004	2.727	79.545	1.941.502	64	4.204	68.231	1.072.890	36
2004 - 2005	2.939	93.209	1.933.782	63	4.244	74.405	1.112.937	37
2005 - 2006	3.406	102.581	2.075.617	64	4.029	82.736	1.182.637	36
2006 - 2007	3.690	103.389	2.142.218	63	4.244	84.276	1.244.499	37
2007 - 2008	3.830	106.270	1.980.452	61	4.450	84.771	1.264.870	39
2008 - 2009	4.053	107.789	2.271.900	59	4.622	88.924	1.565.264	41
2009 - 2010	4.067	111.896	2.420.691	57	4.846	94.966	1.819.448	43
2010 - 2011	4.102	118.378	2.676.123	56	5.179	104.327	2.072.487	44
2011 - 2012	4.171	122.716	2.666.066	56	5.501	113.098	2.090.220	44
2012 - 2013	4.214	119.393	2.725.972	55	6.204	135.502	2.269.651	45
2013 - 2014	3.744	117.353	2.906.291	54	7.211	161.288	2.513.887	46
2014- 2015	3.995	123.160	2.902.954	51	5.106	175.218	2.788.117	49
2015- 2016	5311	151458	3.047.503	52	5.239	184.232	2.760.140	48
2016- 2017	5225	147.052	3.138.440	54	5.851	185.988	2.713.530	46
2017- 2018	5717	159.579	3.074.642	61	4.461	140.404	1.987.282	39

(*) Yıllara Göre Genel Ortaöğretim Öğrenci Yüzdeleri

(**) Yıllara Göre Mesleki Ortaöğretim Öğrenci Yüzdeleri

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2008,2014,2015,2018)

Tablo 1 incelendiğinde bazı yıllarda mesleki ve teknik liselerde öğrenci sayılarının düştüğü, genel liseye o yıllarda eğilimin arttığı görülmektedir. Buna etken piyasadaki iş olanakları, yükseköğretime devam hakları ve toplumda sosyal statü kazanma unsurlarının meslek lisesi öğrenci sayılarını etkilediği görülmektedir. Bu etkenler incelendiğinde (Doğan, 2012, s. 72);

İş Olanakları; 1940'lı yıllarda savaş süresince Milli Savunma Bakanlığı'nın endüstriyel alanda okuyan öğrencilere verdiği burslar, (1945 yılı 4779 sayılı kanun) öğrenci sayısının artmasına neden olmuştur. Burs aldıkları için mezuniyet sonrası işleri garantiydi. 1950'li yıllarda yeni kurulan (5539 Sayılı Konunla 1950/ yılında) karayolları ve (6200 Sayılı Kanunla 1953'te) devlet su işleri genel müdürlükleri ara eleman gereksinimlerini büyük oranda meslek liselerinden karşıladıkları için meslek okullarına olan isteğin artmasında büyük bir etken olmuştur.

Sosyal Statü; İş olanakları yanında sosyal statü de öğrenci sayısında etken olmaktadır. Cumhuriyet döneminde kız enstitülerine devam eden öğrenci sayısının artmasında bu okulları bitirenlerin toplumda modern ailenin kurucusu, çağdaş anne ve cumhuriyet kadınının yeni yüzü gibi sosyal statülerle eşleştirilmesinin önemli etken olduğu düşünülmektedir. 1955 yılında Milli Savunma Bakanlığı'nın burslu öğrencisi kalmamıştır. Sanat okullarının öğrenci sayıları da durağan duruma düşmüştür. Genel liseyi bitirenlerin yedek subaylıkla askerlik yapma hakkı vardır. Fakat meslek liselerinde yoktur. Onlara da bu hak verilince öğrenci sayılarında artış olmuştur.

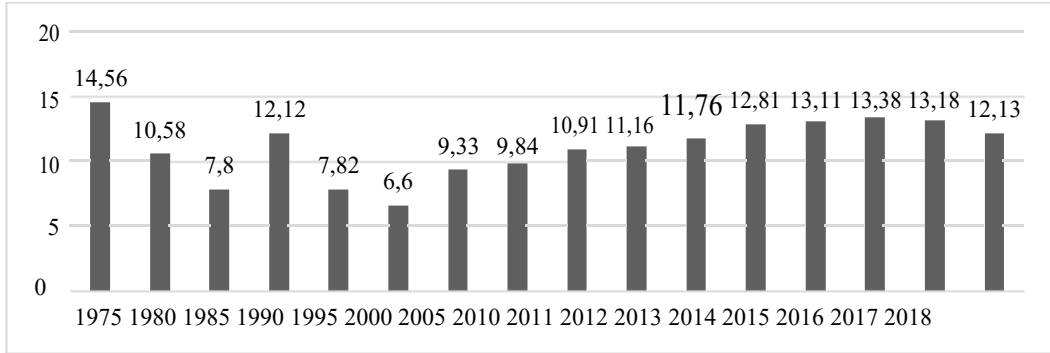
Yüksek Öğretime Devam; 1970'lerin başlarında teknik liselere aynı zamanda üniversiteler girme hakkının tanınması, meslek liselerine giren, öğrencilerin teknik lise aracılığı ile ilk defa üniversitelere girme olanağını doğurdu. 1983 yılında Milli Eğitim Temel Kanunu 31. maddesindeki değişiklik ile "lise ve dengi okul bitirenlere yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olma hakkı" verilmesi meslek lisesi öğrenci sayılarının artmasına neden olmuştur. (2842 sayılı 1739 Sayılı Milli Eğitimin Temel Kanununun Bazı Maddelerinde Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 1983). Yine 1999 yılında üniversiteye girişte orta öğretim başarı puanı katsayı hesaplamasının getirilmesi meslek lisesi öğrenci sayılarının olumsuz etkilemiştir (OSYM, 2019). Tablo 1'de görüldüğü gibi, 1998-1999 öğretim yılında mesleki ve teknik liselerdeki öğrenci sayısı 998.071 iken, 1999 -2000 öğretim yılında bu sayı 916.438 düşmüştür. 2001 yılı 4702 sayılı yasanın 2. maddesi gereği 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu 45. maddesiyle meslek lisesi mezunlarının alanlarıyla ilgili meslek yüksekokullarına sınavsız geçişine olanak tanınmıştır.

(4702 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun ile Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2001). Bu durum, 2000-2001 yılında 875.238 olan öğrenci sayısının, 2001-2002 öğretim yılında 906.456 yükselmesine neden olmuştur. 30 Mart 2012 tarihli 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" a istinaden 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda değişiklik yapılmış, mesleki teknik liselere uygulanan, sınavsız geçiş ve ek puan uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır (6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2012). 2017-2018 öğretim yılında mesleki ve teknik liselerden mezun olanlara alanlarıyla ilgili iki yıllık önlisans programını tercih ettikleri takdirde ek puan alacakları, bu puanında, Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) yarısı olacağı belirtilmiştir. Mesleki ve teknik liselerle ilgili üniversiteye girişte bir diğer uygulama ise, "Mesleki Teknik Ortaöğretim Kontenjanı" (MTOK) dır (DokumanOSYM, 2019, s. 12-13) Bu uygulama ise, mesleki ve teknik liselerde bazı alanlara verilmiş, bazı alanlara verilmemiş durumdadır. Alanlar arasında eşitsizlik söz konusudur.

Mesleki Teknik Eğitimin Finansmanı ve Güncel Sorunlar

Mesleki ve teknik eğitim finansmanın büyük bölümü devlet tarafından sağlanmaktadır. Buna ilaveten bazı kaynaklar da vardır. Bunlar: "3308 sayılı yasa ile sağlanan gelirler, uluslararası projelerden eğitime aktarılan paylar, bağışlardan ve Sivil Toplum Kuruluşlarından elde edilen gelirler, okullardaki döner sermaye işletmelerinden elde edilen gelirlerdir" (Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Teknik Eğitim Strateji Belgesi 2014-2018, 2014, s. 16) .

Grafik 1'de Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine oranı verilmiştir.

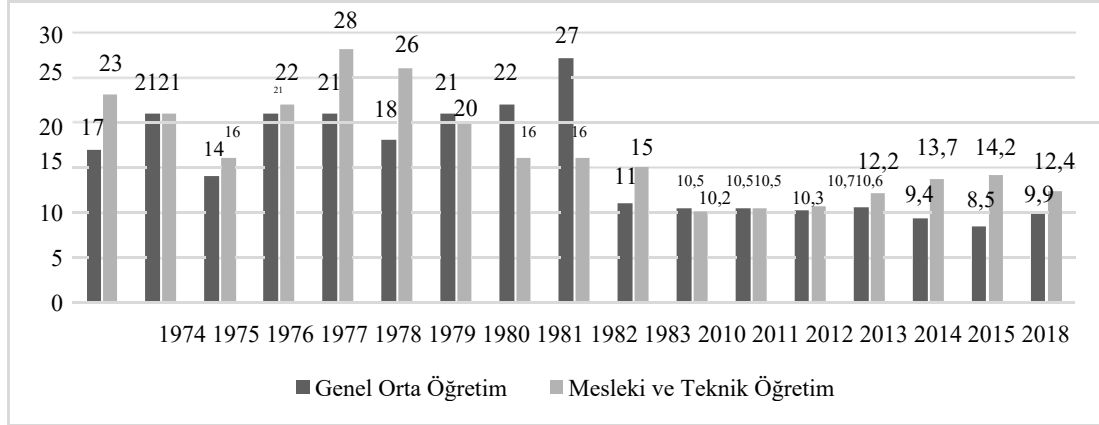
Grafik 1. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı

Kaynak:TÜİK İstatistikleri, 2018 Kurul, N.(2012, s. 350)) yararlanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 1 incelendiğinde 1975 yılında öğrenci sayıları daha az olmasına rağmen, Merkezi Yönetimden, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine günümüze göre kamu kaynaklarının daha fazla aktarıldığı görülmektedir.

Grafik 2'de yıllara göre mesleki teknik eğitim ve genel orta öğretimin Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine oranları verilmiştir.

Grafik 2. Yıllara Göre Genel Orta Eğitim ve Mesleki Eğitim Bütçelerinin Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesine Oranı

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Aktaran, Taymaz, H. (1984, s. 28), Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistikleri 2018 yararlanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 2 incelendiğinde, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden mesleki teknik eğitime ayrılan oran 1978’ de %28, 2015 de bu oran %14,2 dir. 1978 den günümüze Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden mesleki teknik eğitime ayrılan pay %50’ye yakın oranda düşmüştür. Genel orta öğretim içinde aynı durum söz konusudur. 1978 Milli Eğitim Bakanlığı’ndan ayrılan pay % 21, 2015 yılında %8, 9 dur. Artan öğrenci sayılarına rağmen kamu harcamalarının düştüğü görülmektedir. Mesleki teknik eğitime ayrılan payın bir kısmı özel mesleki ve teknik eğitim kurumlarına ayrılmaktadır.

5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun madde 12. Maddesine göre, Organize Sanayi Bölgeleri ‘nde ve bu alanların dışında da açılan özel meslek liselerine mali destek için yasal yapı oluşturulmuştur. Bu uygulama 2012-2013 öğretim yılında on meslek alanında başlamıştır. Alanlarda okuyan öğrenci başına değişik miktarlarda teşvikler verilmeye başlanmıştır. “2011-2012 öğretim yılında Türkiye’de sadece 45 özel meslek lisesinde, 4 bin 348 öğrenci varken, özel okullara kamu kaynaklarından yapılan destek ve teşvikler sonucu 2016-2017 öğretim yılı başında özel meslek liselerinin sayısı 372’ye öğrenci sayısı ise 111 bin 720’e yükselmiştir. (Eğitim-Sen, 2017, 5). Aynı teşvik özel okullar ve dershaneden dönüşen temel liselere devam eden öğrencilere de verilmektedir. 2019 yılı bütçe görüşmeleri sırasında Milli Eğitim Bakan Ziya Selçuk tarafından “2018 -2019 eğitim ve öğretim döneminde özel mesleki ve teknik Anadolu liselerinde öğrenim gören 53 bin 595 öğrencinin eğitim ve öğretim desteği ödemesi bakanlığımızca karşılanacaktır. ” açıklaması yapıldı. Bunun yanı sıra “2019-2020 öğretim yılından itibaren teşviklerin kademeli kaldırılacağı, okullar arasındaki eşitsizliklerin en aza indirileceği ve sınav baskısının azaltılacağı” da bildirilmiştir (MEB, 2019).

Yine mesleki eğitim yoluyla özel sektöre ödenen diğer bir ödenek beceri eğitimine katılan öğrencilere ödenen ücrettir. Beceri eğitimine katılan öğrencilere aylık asgari ücretin yüzde 30’undan az olmamak üzere bir ücret ödenmesi öngörülmüştür (6764 sayılı Kanunun 45. maddesi ile değiştirilen 3308 sayılı Kanunun 25. maddesi). Bu ödemenin yirmiden az personel çalıştıran işyerleri için üçte ikisi, yirmi ve üzeri personel çalıştıran işyerleri için üçte bir kısmı devlet tarafından ödenecektir. Bu ödemenin İşsizlik Sigortası Kanununun hükümlerince yaratılan fondan ödenmektedir (Aksoy,2017,80) . Yine öğrenciler Milli Eğitim Bakanlığı’nın uygulamasına göre; “mesleki ve teknik ortaöğretim sırasında tamamlayıcı eğitim ya da eğitim gören öğrenciler 5510 sayılı yasanın 5 inci maddesinin (b) bendi kapsamında sigortalı sayılmıştır. İşverenin bunda bir sorumluluğu yoktur.

1940-1950 yılları arası mesleki ve teknik eğitimin en fazla geliştiği dönemdir. II. Dünya Savaşı sonrası sanayi gereksiniminin artacağı düşüncesiyle eğitim mesleki ve teknik eğitime fazla yönelmiştir. 1938’de meslek okullarının sayısı 36, bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı 507 iken, “1949’da 184 okul, 3,258 öğretmen bulunduğu saptanıyor. Öğrenci sayısının ise, 5 binlerden 50 bine (10 kat) ulaştığı görülmektedir”. Meslekî ve teknik eğitimde, ortaya çıkan nitelikli eleman gereksinimini karşılamak için pratik kısa süreli eğitime öncelik verilmiştir. Diğer yandan ortaokul ve liselerde "kalite" endişesi ile sayıların yavaş artması hedeflenmiştir (Sakaoğlu,1992, s.109). O yıllarda mesleki eğitimin hızla gelişmesinde en büyük etken devlet tarafından ayrılan finansman kaynaklarıdır. Örneğin: 1942 yılında kabul edilen 4304 sayılı yasayla her yıl harcanacak para miktarı 8 milyonu geçmemek ve 10 yıl devam etmek üzere 80 milyonluk bir ek ödenek meslek okullarına harcanmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı’na verilmiştir. 1942’de ekmeğin karne ile verildiği, devlet bütçesini dengelemek için zenginlerden varlık vergisi, köylüden toprak mahsulleri vergisi alındığı yıllarda bu kadar büyük paranın mesleki ve teknik eğitime verilmesi çok anlamlıdır.

1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırladığı raporda “Kurduğumuz fabrikaları işletebilmek, genişleyen sınai iş hacminin gereksinimlerine cevap verebilmek” için becerili işçilere ve ustalara ihtiyacımız bulunmaktadır. Türk ordusu da seferberlik gününde... “motoru yapan ve kullanan” insan kaynağına muhtaçtır. Ayrıca ailenin, çocuğunun geleceğini devlet memurluğunda görme zihniyetinin ortadan kaldırılması gerekir. Rapor, bütün bu sorunların, rasyonel ve planlı bir mesleki teknik eğitim teşkilatı ile çözüleceğini vurgulamaktadır (Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı, 1939, s. 22).

1940’lı yıllarda mesleki eğitime liderlerin bakış açısı dört ana grupta toplanmaktadır. Birincisi, küçük esnaf ve sanayiye yeni bilgi ve beceriler götürmek suretiyle liderlik yapmak, ikincisi devlet sektörü tarafından kurulmakta olan fabrikalara eleman hazırlamak, üçüncüsü, azınlıkların ellerinde bulunan sanatlara eleman hazırlayarak bu alanlara Türklerin girmesini sağlamak ve dördüncüsü de vatanın savunması için gerekli elemanları yetiştirmek,

1933-1938 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Plan gereği daha önce kurulan Sümerbank işletmelerine ilave olarak, Etibank, Maden Teknik Arama gibi kuruluşların kurulduğu, şeker, dokuma, cam, demir-çelik gibi fabrikaların açıldığı görülmektedir. Gerek kurulmuş ve kurulacak fabrikaların işgücü gereksinimlerini karşılanması ve ordunun motorlu sistemlere geçme zorunluluğu mesleki eğitimin ulusal düzeyde güçlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Mesleki ve teknik eğitimi güçlendirmek için örgün eğitim kurumlarının yanında, yaygın eğitim olanaklarının da kullanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. 1938’de çıkarılan 3457 sayılı yasa ile 100’den fazla işçi çalıştıran işletmelerin çırak, kalfa ve ustaları yetiştirme, işçilerin bilgilerini geliştirme zorunluluğu getirmiştir. 1940’ların ilk yıllarında Eskişehir ve Sivas devlet demiryolları atölyeleri ile Makine Kimya Kurumu tesislerinde çırak okulların açılmıştır. Çırak okullarına kayıt olanlar sonraki dönem çalıştıkları atölyelerin işçileri olmuşlardır.

1940’larda devlet tarafında kurulan fabrikalar günümüzde özelleştirilmiştir. En son 3 Nisan 2018 tarihinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın ‘şeker fabrikalarını özelleştirme kararı’ ile 14 şeker fabrikasının, devrolunacağı haberidir. Bu konu sonrası üretilecek şekeri özel sektör üreteceği için, halk sağlığı yanı sıra bu fabrikalarda çalışan taşeron işçilerin işsizliğini de gündeme getirmiştir. 9 tane devrolunan fabrikada, Erzurum’da 50, Bor’da 40, Elbistan’da 55, Çorum’da 95, Afyon Şeker Fabrikasında 530 kişi işten çıkarılmıştır. Yozgat Şeker Fabrikamızda ise 110 taşeron işsiz kalma tehlikesi yaşamaktadır (Hürriyet(a), 2019). Özel sektör genelde, üretim maliyetlerini düşürmek için, işçi ücret maliyetini azaltmayı hedeflemektedir. Bu da kayıt dışı işsizlik, taşeron işçi çalıştırma, hatta maaşları bankalara asgari ücret olarak yatan işçilerin, maaşlarını

bankamatikten aldıktan sonra, patronlarıyla informal bir anlaşma sonucu, maaşın bir kısmını patrona iadesi ile asgari ücretin altında çalışma bilgileri mevcuttur (Dünyacom, 2019). Zaten bu konuda en büyük göstergede iş kazası geçiren işçi sayıları olmasına karşın, bu işçilerin hangi işyerlerinde çalıştıklarının bilgisinin olmamasıdır. Bu durum kayıt dışı çalışmaların göstergesidir. Bu durumlar göz önüne alındığında 1940'lı yılların düşüncesiyle devlet tarafından fabrikalar kurulması ve bu fabrikalara eleman yetiştirilmesi, zihniyetinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Günümüz mesleki ve teknik eğitiminde, bütçe kaynaklarının yetersizliğinden dolayı, mesleki araç, gereç ve donanım eksikliği vardır. Bu yüzden uygulamalı eğitim ortamları yetersiz kalmakta, bazı konuların öğrenciler tarafında tam anlaşılammamaktadır. Mesleki ve teknik liselerdeki donanım ve araç, gereç eksikliklerini gidermek için bütçe artırılmalıdır. (Uçar ve Özerbaş,2013, s.252).

Durmuşçelebi ve Deliktaş (2016) Kayseri'de mesleki ve teknik lise yönetici ve öğretmenleriyle yaptığı çalışmasında katılımcılara göre; okulların alt yapı ve donanım eksikliğinden kaynaklanan sorunları nedeniyle uygulamalı dersler, yazılı sınavlarla ölçülmektedir. Uygulamalı dersler için yazılı sınavlar doğru bir seçim olmamaktadır.

Meslek liselerinin alt yapı, donanım, araç, gereç eksiklikleri bulunmaktadır. Türkiye'nin kalkınma hedefleri ile uyumlu becerili ve teknik işgücünün yetiştirileceği öğrenme ortamının ulaşılabilecek öğrenme hedeflerine göre düzenlenmesi gerekir. Mesleki ve teknik liselerinin uygun makine, cihaz ve aletlerle donatılması gereklidir. Bu amaçla okul döner sermaye işletmelerine etkinlik kazandırılmıştır (İdeman, 1961, Akt. Sezgin, 2012, s. 117)). Şancı'ya göre, 1940'lı yıllarda "Liderler sanat okullarını bir imalathane olarak görmüşlerdir. Olgunlaşma enstitüleri, döner sermaye hep bu amaçla kurulmuştur (Doğan, 1977, 74). 1940'lardan başlayarak bazı illerdeki üretim atölyeleri, olgunlaşma enstitüleri adıyla bağımsız kurumlar olarak yapılandırılmıştır. Olgunlaşma enstitüleri, döner sermaye mevzuatı ile yönetilerek, öğrencilerin becerilerini pekiştirmeye olanak sağlamış ve çevreye yönelik mal ve hizmet üretmişlerdir. Sanayinin çok kısıtlı olduğu yıllarda okullardaki üretim atölyeleri büyük bir boşluğu doldurmuştur. 1986 yılında öğrenciler okul atölyelerinde becerilerini pekiştirmek yerine işletmeye gönderilmeye başlanmıştır. Kız teknik öğretim dışında kalan olgunlaşma enstitüleri, işlevlerini tamamladıkları için kapatılmıştır (Doğan,2012, s. 42). Günümüzde, Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi ve Meslekî Eğitim Merkezlerinin 774'ünde döner sermaye kapsamında üretim yapılmakta ve hizmet sunulmaktadır. Döner sermaye faaliyetlerinin yürütüldüğü 774 okulun 131'i 2017 yılında gelir sağlayamamıştır. Meslekî ve Teknik Anadolu liseleri ve Meslekî Eğitim Merkezlerinde 2017 yılı içerisinde yapılan üretimlerden 217.197.959 TL gelir elde edilmiştir. Meslekî ve Teknik Anadolu Liselerinin %71,71'inde, Çok Programlı Anadolu Liselerinin %98,26'sında ve Meslekî Eğitim Merkezlerinin %91,95'inde döner sermaye çalışmalarını yapılmamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018, 40). Özel meslek liselerine yönelik yapılan teşvikler, 6764 sayılı Kanunun 45. maddesi ile değiştirilen 3308 sayılı Kanunun 25. Maddesi ile öğrencilerin beceri eğitiminde işsizlik fonundan ödenen ücretler mesleki ve teknik liselerin üretim atölyelerine aktarılabilir. Bu durum öğrencilerin uygulamayı daha fazla yapmasını ve mesleki ve teknik liselerin, alt yapı, donanım, araç, gereç eksikliklerinin giderilmesini sağlayacaktır. İyi yetiştirilmiş meslek lisesi öğrencisine işletmelerin talebi artacaktır. Bunun en güzel örnekleri yine tarihsel sürecimizde bulunmaktadır. 1960 ve 1970 yılları arasında Avrupa'ya işçi gönderme olanakları mesleki eğitime olan istemi artırmıştır. O dönemde meslek liselerine olan başvurular fazla olduğu için okullar sınavla öğrenci almaya başladılar. Bu dönemde özel iş yerleri de ellerindeki teknik elemanları Avrupa'ya kaçırdıkları için meslek liselerinin değerini daha iyi anlamaya başladılar ve okul sanayi iş birliğine önem verdiler (Doğan, 2012, s. 73).

Mesleki eğitim ve mezunların istihdamı üzerine yapılan araştırmalardan bazıları; Kaya (1999), Türkiye'de meslekî eğitim sisteminin genç işsizliğine çözüm oluşturması konusunu incelemiştir.

Araştırmada, mesleki ve teknik eğitime yönlendirme uygulamalarının yeterli olmadığını, mesleki ve teknik eğitim mezunlarının istihdamının artırılmasının meslekî eğitime yönelik algıyı değiştireceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmada sektörle iş birliğinin mesleki ve teknik eğitimde önemli olduğu konusu vurgulanmıştır. Kayır ve diğerleri (2004) meslek lisesi öğrencilerinin %48'i olanak tanınsa bu okullarda okumak istemediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler okulda edindikleri bilgilerin mesleğe hazırlamada yetersiz olduğunu, sanayideki teknolojinin okullarda bulunmadığını ve okulların sanayiden kopuk olduğunu belirtmişlerdir (Akt. TÜRKONFED ve ERG, 2006: s. 32). Gür ve Çelik (2009) çalışmalarında meslekî eğitimin asıl amacının öğrencileri iş dünyasına hazırlamak olmasına karşın meslekî eğitim veren okulların, öğrencileri yükseköğretime yönlendiren kurumlar olarak değerlendirilmeye başlandığı belirtmişlerdir. Erden Özsoy (2015), çalışmasında, bölümlerin ihtiyaçlar gözetilerek açılmasını, mesleki eğitime ilişkin olumsuz algıyı değiştirecek politikaların oluşturulması gerekliliğini vurgulamışlardır. T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın (2017. s.10) istihdamda olan 15-34 yaş arası bireylerin aldıkları eğitimin işe katkısı raporunda meslekî veya teknik lise mezunu bireylerin yaklaşık yarısı (%47,1) aldıkları eğitimin iş hayatlarına katkı sunmadığını düşünmektedir. Meslekî ve teknik eğitim mezunlarının çoğunluğunun mezuniyet alanları dışında çalışmaları bu algının oluşmasında önemli bir unsur olduğu belirtilmiştir. Gündüz ve Beşoluk (2018) ortaöğretim düzeyinde genel eğitim ve meslekî eğitime yönelik eğilimleri ve eğitim politikalarını karşılaştırdıkları araştırmalarında gençlerin ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitim ve genel eğitime yönelik kariyer yapısını oluşturmadaki seçimlerinde mesleki eğitimin ikinci sırada yer aldığını belirtmişlerdir. Kavi ve Koçak (2018), Türkiye'nin meslekî ve teknik eğitimde genel yapısını ve İskandinav ülkelerindeki uygulanabilirliğini değerlendirdikleri çalışmalarında mesleki eğitimde sınavların uygulamaya dönük yapılmasını ve özel mesleki eğitimin teşvik edilmesini ve özel sektörle iş birliğini önermişlerdir. Bunun yanında araştırmacılar toplumda mesleki eğitime ilişkin olumsuz algıyı değiştirmek için yazılı ve görsel iletişim araçlarıyla alanların tanıtılması gerekliliğini vurgulamışlardır.

MEB (2018a, s.56) Mesleki ve Teknik Eğitimin Görünümü isimli raporda 2018 yılında yükseköğretim mezunlarının %68,0'ı, meslekî veya teknik lise mezunlarının %59,6'sı, lise mezunlarının %49,7'si, lise ve daha düşük eğitim düzeyi mezunlarının %45,4'ü, okur-yazar olmayanların ise %18,4'ü istihdam edilmiştir. 2014-2018 zaman aralığında meslekî veya teknik lise mezunları istihdam oranı açısından yükseköğretim mezunlarına yakın değerler almış, incelenen zaman aralığının tümünde yarısından fazlasının istihdam edilmiştir. 24 il ve 63 pilot okulda 26.427 mezun öğrencinin katıldığı, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED)'nin "Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Mezunlarının İzlenmesi Projesi (2008 Yılı Proje Raporu)" ne göre; araştırmaya katılan mezun öğrencilerin yüzde 29,66'sının halen bir işte çalıştıkları, % 58,66'nın ise ücretli bir işte çalışmadığı belirlenmiştir. Yine aynı araştırma kapsamının da işverenlere göre; İşverenler nitelikli eleman bulmakta zorluk çekme konusunda % 31,05'i zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Araştırma kapsamındaki işverenlerin, % 76,03'ü işletmelerinde meslek lisesi mezunu çalıştırdığını, % 20,77'si ise işletmesinde meslek lisesi mezunu çalıştırmadığını belirtmiştir. Araştırmalar hem mesleki ve teknik eğitimden mezun öğrenciler ve işletmeler açısından istihdamda sorunlar olduğunu göstermektedir

Yine mesleki ve teknik eğitimdeki sorunlara yönelik araştırmalardan bazıları; Aksoy (2017)' ye göre meslek liselerindeki beceri eğitimi ve çıraklık eğitimi çocuklarda hukuksal, toplumsal, sosyal, ekonomik ve pedagojik açıdan olumsuzluklar oluşturmaktadır. Özdemir (2016)'ya göre meslek lisesi ve akademik lise ayırımının meslek lisesi öğrencilerinin işçi olacağı düşüncesiyle ikincilleştirildiğini, Odabaşı (2013) ve Aksoy (2013) göre meslek liseleri bireyin emeğinin sömürüsüne neden olduğunun, Gömlüksiz ve Erten (2010), Kazu ve Demirli (2003), meslek liselerinde, öğretim materyalleri, öğretim programları, donanım ve eğitim ortamları ile ilgili sorunlar olduğu, Kalkınma Bakanlığı (2014) göre mesleki ve teknik liselerdeki mevcut teknolojinin çok eski ve yetersiz olduğu, ERG, (2015), Aksoy, (2012) göre meslek liselerine

yoksul ailelerin çocuklarının gittiği ve bu durumun toplumda ayrıştırmaya neden olduğu ortaya konulmuştur. PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı), (2012) sonuçlarına göre meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarılarının düşük olduğu sonuçları vardır. Mesleki eğitim ve özellikle çıraklık daha fazla uygulamalı programları içermesi nedeniyle birçok ülkede düşük performans gösteren, okulu bırakma eğiliminde olan veya bırakmış genç yetişkinler için çözüm olarak görülmektedir (Kramarz and Viarengo,2015,23). Çelikel Eğitim Vakfı (ÇEV-ERG, 2015), Eren (2014)' göre meslek liselerinde cinsiyet ayrımcı bir yaklaşım olduğu sonuçları da bulunmaktadır. Mesleki ve teknik okullar arasında donanım araç gereç olarak farklılıklar mevcuttur. Bazı okullarda döner sermaye olanakları mevcuttur. MEB (2018 a)' göre 3636 Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi ve Meslekî Eğitim Merkezlerinin 774'ünde döner sermaye kapsamında üretim yapılmakta ve hizmet sunulmaktadır. Döner sermaye getirileri okulun araç gereç donanım olarak daha iyi olanaklara sahip olmasını sağlamaktadır. Döner sermaye kapsamındaki okullar kültürel olanaklardan daha fazla yararlanmaktadır.

TÜİK mart 2018 verilerine göre, mesleki ve teknik lise mezunları için işsizlik oranı % 9,9 dur. İşsiz sayısı ise, 339 bindir. Üniversite mezunların işsizlik oranı % 11,1 işsiz sayısı 825 bindir. Karakul (2012)'un araştırmasında, “diplomalı işsizliğin küçük kent üniversitelerinden mezun olanlarda daha çok görüldüğü sonucu elde edilmiştir”. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın TÜİK ile birlikte yüz on bin işyeri ile 2013 yılında gerçekleştirdikleri araştırmaya göre, iki yüz elli dokuz bin işçi açığı olduğu ve her 100 işverenden 75'inin nitelikli çalışana gereksinim duyduğu ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2013). Takım Tezgahları Sanayici ve İşadamları Derneği (TİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Hakan Aydoğdu'nun açıklamasına göre; Sanayici ve işçi işveren ararken, Türkiye'de mühendis fazlası vardır. Bu durum mühendislere meslek lisesi mezunlarına yaptırılacak işlerin yaptırılmasına neden olmaktadır. Üniversitelerden mezun olan gençlerimizin hayalleri yüksek maaşlarla çalışmak fakat işsizlik sorununu yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durumda, hayalleri beyaz, gerçekleri mavi yakalı işler olmaktadır. Bu durumda meslek lisesi mezunlarının iş bulma şansı daha yüksek olmaktadır. Maalesef meslek lisesi öğrenciler tarafından yanlış anlaşılmaktadır. *“Hep bir fabrikada yağ, pas içinde çalışıp, düşük gelir kazanacağım”* Oysa ki meslek lisesi mezunlarının sanayide edinilen tecrübelerle kendi işlerini kurma şansı her zaman yüksektir. Bugünün fabrikatörlerinin pek çoğu meslek lisesi çıkışlı, sanayiye gönül vermiş kişilerdir (Hürriyet (b), 2019).

Türkiye'deki üniversite mezunu işsizlerin fazla olması, gereksinim duyulmayan meslek alanlarında lisans ya da kariyer eğitimi almış genç insanların varlığının göstergesidir. Türkiye büyük bir genç nüfusa sahiptir. Bunun için gençlere daha ciddi oranda yatırım yapılması gerekmektedir. 2007 yılında “Her ile bir üniversite!” sloganıyla açılan üniversitelerin sayısının çokluğu bu yatırımın yapıldığının bir göstergesi olabilir. Ancak bu üniversitelerdeki teknik donanım, altyapı ve öğretim elemanı eksikliği eğitimin niteliğini düşürmekte ve üniversite mezunu işsiz sayısını da artırmaktadır. Üniversitelerin yaygınlaştırılması yönündeki politikalar önemli bir dikey sosyal hareketlilik yaratma vaadini taşımıştır. Bu nedenle, aileler çocuklarının üniversiteye girebilmesi için eğitime daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalmışlardır. Üniversiteye girmek isteyen gençlerin sayısında büyük bir artış varken Türkiye'de özellikle gelişen teknoloji ile birlikte teknik pozisyonlar için donanımlı makine, elektrik-elektronik, endüstriye yönelik sektörlerde ara eleman gereksinimi de artış göstermektedir (SETA, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye genç bir nüfusa sahiptir ve gençlerin istihdamı önem taşımaktadır. Konu istihdam olunca akla ilk gelen mesleki ve teknik eğitimidir. Özellikle sanayinin ara eleman gereksinimi varken, Türkiye'de üniversite mezunu işsiz sayısı oldukça fazladır. Genç nüfus akademik eğitim için merkezi sınavları için zaman, aileleri de para harcamaktadır. Mezuniyet sonrası gençler beklentilerini karşılayacak işleri bulamamakta ve sonuçta ara eleman düzeyindeki işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumu önlemek için, mesleki eğitimin cazip hale getirilmesi

gerekmektedir. Mesleki eğitimle ilgili geçmişten günümüze birçok politika izlenmiştir. Mesleki eğitimin en fazla geliştiği dönem 1940-50 yıllarıdır. Bu dönemde devlet tarafından açılan fabrikalara eleman yetiştirmesi ordunun gereksinim duyduğu malzemeleri ülkenin kendisinin üretmesi, sanayi alanlarının yabancıların ellerinde olmaması gibi ulusallık politikası hedeflendiği için mesleki eğitime önem verilmiş ve finansman ayrılmıştır. Ülkelerin kalkınma yönündeki en büyük hedefi işsizliğin önlenmesi olmalıdır. Bunun için her ile bir üniversite sloganıyla alt yapısı ve yeterli öğretim elemanı olmayan üniversitelerde gençlerin eğitimleri yerine her ile bir fabrika sloganı ile istihdamlarının hedeflenmesi gerekir. Türkiye geçmişteki gibi ulusal bir yapı izlemeli, her alanda ülke için gereken araç, gereç ve teknolojiyi üretebilir hale gelmelidir. Bunun için mesleki ve teknik eğitime önem verilmelidir. Mesleki ve teknik liselerin alt yapı, araç, gereç gereksinimleri için yeterli finansman desteği sağlanmalıdır. Etkili bir mesleki eğitim ancak tam donanımlı okullarda yapılabilir. Mesleki ve teknik liselerden mezun olan gençlerin istihdam ve üniversiteye yerleşmesini kolaylaştırıcı politikaların uygulanması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin iyi yetişmiş mühendislere olduğu kadar, iyi yetişmiş kaliteli ara elamanlara da gereksinimi vardır. Bu doğrultuda eğitim üretime yönelik planlanmalıdır.

Türkiye düzeyinde sosyal devlet anlayışıyla, ülke kaynaklarıyla, kendi kendine yeterek, bağımsız kalmayı sağlayan ulusal planlama ile piyasaların gereksinim duyduğu oranda öğrenci yükseköğretime yönlendirilmeli, ortaöğretimde ise, öğrenciler meslek liselerine yönlendirilmeye çalışılmalıdır. Yönlendirmeyi artırmak için, Milli Eğitim Bakanlığı ile sanayi arasında iş birliğine yönelik mezuniyet sonrası istihdamı da sağlayacak protokoller oluşturulmalıdır. Mesleki ve teknik okullarda uygulamaya ağırlık verilmeli, bölümler oluşturulurken bölgesel özellikler dikkate alınmalıdır. Örneğin, turistik bölgelerde daha çok turizmle ilgili alanlar, balıkçılıkla geçim sağlayan bölgelerde daha çok su ürünleri ile ilgili alanlar vb. oluşturulabilir. Mesleki ve teknik lise mezunlarına, yükseköğretimde alanına yönelik ön lisans programlarına sınavsız geçiş hakkı tekrar verilmelidir. Ailelerin mesleki ve teknik eğitimle ilgili olumsuz algılarını yok edilmesine yönelik olarak, mesleki eğitimde tematik liselerin sayısı artırılabilir ve mesleki eğitim okullarının toplumdaki sosyal statüsünün artırılmasını sağlayıcı ayrıcalıklar verilebilir. Örneğin, meslek liselerinde ilk üç dereceye giren başarılı öğrencilere alanlarıyla ilgili yükseköğretim lisans bölümlerine sınavsız geçiş hakkı gibi. Ayrıca mesleki ve teknik eğitim okullarında eğitim ortamlarına daha fazla finansman kaynakları sağlanmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

1739 Sayılı Milli Eğitimin Temel Kanununun Bazı Maddelerinde Değiştirilmesi Hakkında Kanun (1983, 16 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2842) Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739-20140206.pdf>

4702 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun ile Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2001, 10 Temmuz), *Resmi Gazete*, (Sayı: 24458) Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010710.htm>

6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012, 11 Nisan) *Resmi Gazete* (28261) Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>

6764 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun, (2016, 9 Aralık) *Resmi Gazete* (29913) Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161209-5.htm>

Aksoy, H.H. (2012), "Piyasa memnuniyetinin yeni aracı: kesintili, dini, mesleki ve okul dışında eğitim" *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi/Cilt:10* (Sayı:40) Güz:2012 Sayfa: 9-24.

- Aksoy, H:H. (2013). “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Ortaöğretimin Eleştirel Bir Analizi” *Mülkiye Dergisi*, 37 (2),53-73.
- Aksoy, H.H. (2017). “Meslek Liseleri Öğrencilerinin İşletmelerde Beceri Eğitimi: Okul Destekli Çocuk İşçiliği” *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* Cilt 16, Sayı 62-63 (2017) <http://www.tb.org.tr/dergi/index.php/msg/article/view/576> Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, S.İ. (1996). *Mesleki ve teknik eğitimin esasları*. (3. Basım). Ankara : Gazi Büro Kitapevi.
- Sökül, B. (2014). “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi” *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü* <https://media.iskur.gov.tr/15633/burcu-sokul.pdf>. Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019
- ÇEV-ERG,(2015) Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ümraniye ve Şişli Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri Örneği, *Çelikel Eğitim Vakfı* <https://www.coursehero.com/file/23011134/CEV-ERG-RAPORU-WEB/> Erişim Tarihi: 25 Ocak 2018
- Demir, E. ve Şen H. Ş. (2009). Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları.*Ege Eğitim Dergisi*, 10 (2), 39-59.
- Doğan, H. (2012). *İz bırakan eğitimciler*. Ankara: Eğitim Araştırmaları Derneği
- DokumanOSYM, (2019) https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/YKS/KONTKILAVUZ_6082018.pdf Erişim Tarihi: 5 Mart 2019
- Durmuşçelebi,D. ve Deliktaş, M. (2016) “Meslek Liselerinde Yaşanan Sorunlar ve Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleriyle İlişkisi- Kayseri İli Örneği” https://www.researchgatenet/publication/309613058_Meslek_liselerinde_yasanan_sorunlar_ve_ogretmenlerin_tukenmislik_duzeyleri_ile_iliskisi_-_Kayseri_ili_ornegi Erişim Tarihi: 25 Ocak 2018
- Dülger, İ. (1989). *Mesleki ve Yayın Eğitim ve Türkiye*, Ankara:MEB
- Dünyacom (2019) <https://www.dunya.com/kose-yazisi/asmari-ucret-ver-bir-kismini-geri-al/398115> Erişim Tarihi : 5 Şubat 2019
- EARGED. (2010). *Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Mezunlarının İzlenmesi 2008 Yılı Raporu*. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara. <https://www.abm.tobb.org.tr/haberler/taieux2/e-mezun%202008%20Raporu-sunu.ppt> Erişim Tarihi: 25 Kasım 2017
- Erden Özsoy, C. (2015). Meslekî eğitim-istihdam ilişkisi: Türkiye’de meslekî eğitimin kalite ve kantitesi üzerine düşünceler. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4, 173-181.
- ERG (2015). *Eğitim İzleme Raporu 2014*. İstanbul ERG.
- ERG (2017). *Eğitim İzleme Raporu 2016*. İstanbul ERG
- Eren E. (2014). *Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol ve Kimliklerinin İnşasına Yol açan Süreçlerin Analizi. (Ankara İli Mamak ilçesinde Bir Anadolu meslek ve Kız Meslek Lisesi Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Eğitim-sen (2017). <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/E%C4%9Fitimin-Durumu-Raporu-13-Eyl%C3%BCl-2017.pdf> Erişim Tarihi 13 Ekim 2017
- Hürriyet (a) 2019 <http://www.hurriyet.com.tr/yemel-haberler/yozyat/sorgun/yozyat-seker-fabrikasi-onunde-iscilerden-kadro-41040062> Erişim Tarihi: 5 Şubat 2019
- Hürriyet (b) 2019 <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/hayaller-beyaz-gercekler-mavi-yaka-41060117> Erişim Tarihi: 5 Şubat 2019
- Gömlüksiz, M.N., Erten, P. (2010). “Mesleki Ve Teknik Ortaöğretimde Modüler Öğretim Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Güçlükler: Nitel Bir Çalışma” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7 (1), 174-198 <http://efdergi.yyu.edu.tr>
- Gündüz, H. B. ve Beşoluk, Ş. (2008). Türk ortaöğretim sisteminde meslekî ve genel eğitim ikilemi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 42-60.

- Gür, B. S., ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye’de millî eğitim sistemi: Yapısal sorunlar ve öneriler* (Rapor No. 1). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014) *Onuncu Kalkınma Planı (2014 -2018)*.
<http://www.ahika.gov.tr/assets/ilgili-dosyalar/Onuncu-Kalkinma-Plani.pdf> Erişim Tarihi: 1 Ocak 2016
- Karakul, Kayahan, A. (2012). *Türkiye’de Üniversite Mezunlarının İşsizliğinin Eleştirel Bir Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karakütük, K., (2012). *Eğitim Planlaması* Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Kavi, E. ve Koçak, O. (2018). Türkiye’de ortaöğretim düzeyindeki meslekî eğitim ile ilgili sorun alanları ve İskandinav ülkelerindeki meslekî eğitimin Türkiye’de uygulanabilirliği. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1307-1334.
- Kaya, A. A. (1999). Türkiye’de genç işsizliği ve istihdam sorununa çözüm olarak meslekî eğitim. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 45-56.
- Kazu, İ. Y. ve Demirli, C. (2003). Teknik Öğretmenlerin Mesleki ve Teknik Öğretim Programları Hakkındaki Görüşleri (Elazığ İli Örneği). *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 3; 2003.
- Korber, M., and Oesch, D. (2019). *Vocational versus general education: Employment and earnings over the lifecourse in Switzerland* Advances in Life Course Research 40 (2019) 1– 13 journal homepage: www.elsevier.com/locate/alcr.
- Kramarz, F and Viarengo, M. (2015). *Using Education and Training to Prevent and Combat Youth Unemployment* Analytical Report of the European Expert Network on Economics of Education (EENEE) prepared for the European Commission. Report No.22 March 2015
- Kurul, N. (2012). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- MEB (2014). Örgün Eğitim İstatistikleri <http://sgb.meb.gov.tr/www/mill-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2014-2015/icerik/153> Erişim Tarihi: 5. Ocak 2017
- MEB (2014a) 1.5.2014 tarihli 20148 sayılı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Genelgesi
- MEB (2018) Örgün Eğitim İstatistikleri https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf Erişim Tarihi: 5 Şubat 2019
- MEB (2018a). *Türkiyede Mesleki Eğitimin Görünümü 2023 Eğitim Vizyonu* Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No:1 • Kasım 2018
http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/12134429_No1_Turkiyede_Mesleki_ve_Teknik_Egitimin_Gorunumu.pdf Erişim Tarihi: 4 Ocak 2019
- MEB (2019) <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-sunum-yapti/haber/17391/tr> Erişim Tarihi: 11 Şubat 2019
- MEB SGB, (2013). <http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2013-2014/icerik/95>. Erişim Tarihi 30 Ağustos 2014
- MEB, (2008) Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008. Ankara: MEB, 19/2/2008 tarih ve 888 sayılı olurla Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği, (2013) T.C. Resmi Gazete, 28758, 07.09.2013.
- MTE Strateji Belgesi (2017) Türkiye Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2018) 2017 Yılı Çalışma Planı İzleme ve Değerlendirme (Ocak-Haziran) Raporu
http://turkmetes.meb.gov.tr/dosya/Turkmetes_2017_Calisma_Plani_Raporu_Ocak_Haziran_D%C3%B6nemi.pdf Erişim Tarihi: 14 Kasım 2017
- OECD (2010). *Learning for jobs: Synthesis report of the OECD reviews of vocational education and training* Paris: OECD. <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/Learning%20for%20Jobs%20book.pdf> Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2019

- Odabaşı, B. (2013). “Türk Eğitim Sisteminde Yeni Kanun (4+4+4) Değişikliği Üzerine Düşünceler” *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 2014, 103-124
- OSYM, (2019) <http://www.osym.gov.tr/TR,2545/ortaogretim-basari-puan.html>
Erişim Tarihi: 3. Mart 2019
- Özdemir, Y. (2016). “Kültür” Derslerine Direniş: Bir Endüstri Meslek Lisesinde Kafa/Kol Emeği Ayrımına Dayalı İşbölümünün Yeniden Üretimi” *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* / Cilt:14 Sayı:53 Kış: 2016 Sayfa: 68-11
- Öztürk, S. ve Özyakışır, D. (2005). “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi” ISSN 1306-0767 Mevzuat Dergisi Sayı: 94 Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019 <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm>
- PISA.MEB (2019). <http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2013/12/pisa2012-ulusal-on-raporu.pdf> . Erişim Tarihi: 12 Mart 2019
- SETA (2017). <https://www.setav.org/turkiyenin-insan-kaynaginin-belirlenmesi/> Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017
- Sezgin, İ. (2012). *İz bırakan eğitimciler*. Ankara: Eğitim Araştırmaları Derneği
- Sökül, B. (2014) . “Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi” T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü <https://media.iskur.gov.tr/15633/burcu-sokul.pdf> Erişim Tarihi: 19. Mayıs 2019.
- Taymaz, H. (1984). “Mesleki ve Teknik Eğitimin Finansmanı ” *Eğitim ve Bilim*, TED Cilt:9 Sayı:52
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2017). Sanayinin İhtiyaç Duyduğu İşgücü Nitelikleri Raporu <https://kusip.gov.tr/kusip/views/paylaşım/EkGoster.htm?id=512&pt=0>
Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2019
- Tosun,T.(2010). *Tanzimattan Günümüze Mesleki Eğitim Politikaları* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TUİK, (2018) Haber Bülteni <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27688> Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2018
- TÜRKONFED ve ERG. (2006). Beceriler, Yeterlilikler ve Mesleki Eğitim: Politika Analizi ve Öneriler, İstanbul.
- Uçar, C. ve Özerbaş, M.A. (2013). "Mesleki ve Teknik Eğitimin Dünyadaki ve Türkiye'deki Konumu", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı.2, (242-253).

EXTENDED ABSTRACT

Formal and non -formal technical and vocational education programs have been implemented in Turkey. Formal technical and vocational education programs have been carried out in technical and vocational high schools which admit students based on the results of a standardized test given at the end of 8th grade. A common 9th grade curriculum has been employed in all vocational and technical high schools. Students are provided with alternative programs in 10th grade and they follow the program that they choose in 11th and 12th grades (Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği). Students who do not want to go on their education with formal high schools for personal or for some other reasons enroll vocational open high schools. Students enrolled at open vocational open high schools are offered vocational and technical courses at a formal vocational and technical high schools face to face Apprenticeship, journeyman’s and mastership certificates are issued by vocational and technical training centers which are non-formal education institutions. The structure and the functions of these institutions have been defined in Vocational Education Act No: 3308. Apprenticeship training is for students aged between 14 and 19. However, students older than 19 who did not have a change to attend before can also participate apprenticeship training. After the 12th year compulsory education practice started in 2012, students who do not want to attend formal high school education have been obliged to enroll open high schools or vocational

open high schools. Apprenticeship education has also been a part of compulsory education (6764 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2016). With the memorandum issued by Ministry of National Education schools under Vocational and Technical Education General Directorate have been classified as “Vocational Technical High Schools” and “Multi-Program Anatolian High School” since 2014 -2015 academic year. Vocational and technical high school students attend school for two days and participate an in service training program outside school for three days. Students from Anatolian hotel management and tourism hotel management high schools attend schools from October to April for theoretical education and attend summer practice at 11th and 12th grades. Technical high school students are also required to training programs outside school for at least 300 hors in summers and at the weekends.Vocational education and especially apprenticeship training help young adults to obtain necessary vocational skills and proceed to get jobs in the labor market. Although completing vocational education increases employability for young adults, career advancement opportunities for them remain limited. While blue collar workers work in production lines, in jobs requiring physical power in the industry, white collar workers work at desks eschew physical labor. There is a prevalent perception in the society that while students with college education are for white collar jobs, vocational technical high school graduates are semi-skilled workers for blue collar jobs in the labor market. This leads to a false notion that good job opportunities are only made possible by a good college education. As a result of neoliberal education policies and increasing number of universities families are constantly encouraged to invest in the education of their students in order for them to be able to get a good job. The fact that students have do well in high scale standardized university entrance exams to be admitted to a university encourages parents to spend money on private courses and tutors and wastes the valuable years in the lives of many children and young adults. Existing inequalities among higher education institutions also persist. For instance, educational opportunities and the quality of education at Middle East Technical University (METU), which is located in a big city, and at Adıyaman University, which is in a small town, are not the same. Differences between the education provided at old institutionalized universities and new small universities are linked with employability problems after graduation. Although there is lack of semi-skilled workers in the labor market, unemployment rate for university graduates is high. This demonstrates the urgency of restructuring secondary education to concentrate primarily on vocational education. Vocational education can offer a solution to unemployment problems in times of economic recession. Vocational schools offering the training and skills sought after in the labor market have the potential to help people find jobs more easily in the labor market. An effective vocational education can be carried out at schools having the necessary equipment and resources. Additionally, vocational schools have to catch up with the improvements in technology. However, vocational and technical schools in Turkey are experiencing serious problems in terms of infrastructure and resources. The cost of vocational education is high and necessary funds should be allocated to vocational education to assure the quality of education providing basic infrastructure, equipment and education technologies. Moreover, among the reasons for failure of vocational education in Turkey are the discrepancies between the traditional school programs and the demands of current labor market as well as the lack of any educational standards in vocational education. As a consequence, vocational high school graduates are not equipped with the necessary qualifications required by businesses. Not taking the regional needs when training the workers for the labor market in vocational schools is also another issue to be considered. Additionally, the supply and demand balance in the labor market should also be taken into consideration when developing vocational school programs. The top priority for development of the country should be combatting unemployment and this can be made possible by a solid vocational education system. To achieve this the following suggestions can be offered: the number of students at tertiary education should be planned in advance in accordance with the needs of the labor market and students at secondary education should be encouraged to attend vocational schools. Ministry of National Education should collaborate with its stakeholders in the

industry intended to ensure the employability the graduates. Practice should be emphasized over theory at vocational schools and regional needs and expectations should be taken into account. New policies to increase the employability of vocational school graduates in labor market and the enrollment of vocational school graduates at universities should be implemented. Turkey needs well-trained semi-skilled labor as well as well-qualified engineers. With this respect, vocational educations should be planned in line with the needs of a production economy.

5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN DERLEM TEMELLİ SIKLIK LİSTELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI *

Filiz METE **

ÖZ

Ders kitapları daima eğitim öğretim alanında kullanılan en işlevsel araçlar olmuştur. Eğitim sürecinin niteliğine etkisi kesin kabul edilen ders kitapları, bu yönüyle çok önemli bir rol üstlenmektedir. Ders kitapları özellikle öğrencilerin söz varlığının gelişmesinde önemli bir kaynaktır. Öğrenciler ders kitaplarında karşılaştıkları metinler ve etkinliklerde farklı söz varlığı unsurlarıyla karşılaşma fırsatı yakalamaktadır. Temel kelimeler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, terimler ve yabancı sözcükler söz varlığı kapsamına girmektedir. Öğrencilerin söz varlığı gelişimi açısından bu unsurların derlem temelli olarak belirlenmesi, Türkçede en sık kullanılan unsurların ders kitaplarında yer alması ve öğretiminin hedeflenmesi gerekmektedir. 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokul düzeyinde kullanılan 7 Türkçe ders kitabı bulunmaktadır. Ortaokul sınıf düzeyleri için MEB Yayınları ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan farklı Türkçe ders kitapları bulunmaktadır. Ancak ortaokul 5. sınıf düzeyi için yürürlükte MEB tarafından yayımlanmış sadece bir Türkçe ders kitabı bulunmaktadır. Bu çalışmada beşinci sınıf düzeyi için MEB tarafından hazırlanan beşinci sınıf Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından incelenmesi yapılmıştır. Çalışmada söz konusu kitabın söz varlığı unsurlarının kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Elde edilen sıklık listeleri derlem temelli sıklık listeleri ile karşılaştırılarak Türkçenin en sık kullanılan kelimelerine ne oranda yer verdiği ortaya konmuştur. Çalışmada elde edilecek sonuçların kelime öğretimi bakımından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, söz varlığı, kelime sıklığı, sözlük

COMPARISON OF THE 5TH GRADE TURKISH TEXTBOOK WITH CORPUS-BASED FREQUENCY LISTS IN TERMS OF VOCABULARY

ABSTRACT

Textbooks have always been the most functional tools used in the field of education and training. Textbooks whose impacts on the quality of the educational process are accepted as definite, play a very important role in this respect. Textbooks are an important resource for the development of vocabulary. Students have the opportunity to encounter different vocabulary elements in the texts and activities in the textbooks. Vocabulary consists of basic words, idioms, proverbs, dilemmas, stereotypes, terms and foreign words. In terms of vocabulary development of the students, these elements should be determined on the basis of corpus, the most commonly used elements in Turkish should be included in the textbooks and their teaching should be targeted. In the 2018-2019 academic year, there are 7 Turkish textbooks used at secondary level. There are different Turkish textbooks prepared by the MoNE Publications and private publishers for secondary school grade levels. But there is a Turkish textbook used for secondary school 5th grade level and published by the MoNE. In this study, the fifth grade Turkish textbook prepared by the MoNE for fifth grade was examined in terms of vocabulary. The frequency of use of vocabulary elements of the book in question was determined in the study. The obtained frequency lists were compared with the collection based frequency lists and the rate of the most frequently used Turkish words was determined. It is thought that the results will contribute to the field in terms of vocabulary teaching.

Keywords: Turkish textbook, vocabulary, word frequency, dictionary

* 26-27 Eylül 2019 tarihleri arasında Bakü'de gerçekleşen 14.Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayında sunulan bildirinin genişletilmiş ve düzenlenmiş hâlidir.

**Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD. Ankara. filizmete@hacettepe.edu.tr

GİRİŞ

Düşünmeye kaynaklık etme işlevine sahip olan dil, insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerdendir. Vygotsky'e (1998) göre dil ile düşünce arasında önemli ve çift yönlü bir ilişki mevcuttur. Birey, düşünce, duygu, hayal ve isteklerini dil vasıtasıyla ifade imkânı bulur. Ancak dilin, işlevini yerine getirebilmesi için öncelikle kelimelere ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Hatta dil becerilerini etkileyen faktörler arasında kelime hazinesinin önemli bir yeri vardır ve anlama-anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı, önemli oranda kelime hazinesine bağlıdır (Karatay, 2007: 143). Dilbilgisi kuralları dilin iskeletini oluşturuyor dersek kelimeler de dilin hayati organları ve iskeleti saran etidir (Aktaran. Mete, 2015: 83, Harmer, 1993: 152).

Kelime hazinesi; temel kelimeler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, terimler ve yabancı sözcüklerden oluşmaktadır. Sahip olunan kelimeler bireyin kullanım durumuna göre aktif kullanılan ve pasif kalan kelimeler olarak iki grupta ele alınmaktadır. Harmer, (1993: 154) günlük hayatta en sık kullanılan kelimelerin belirlenerek öncelikle onların öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir (Aktaran Mete, 2015: 84). Türkçe öğretiminde hedeflenen, öğrencilerin kelime hazinesinin gelişimi için dili oluşturan unsurların derlem temelli olarak belirlenmesi, en sık ihtiyaç duyulan ve kullanılan unsurların da ders kitaplarında yer alması ve öğretilmesi ve aktif kelime grubunda yer almasıdır. Mete (2015: 85), yaptığı çalışmada Ur (2000: 60) ve Harmer'ın (1993: 156) kelime öğretimi kapsamına dâhil edilmesi gerekenleri şöyle açıkladıklarını aktarmaktadır:

“Kelime öğretimi anlamını bilmenin yanı sıra, öğrencilerin dil bilgisini de bilmesini gerektirir. Öğrenci kelimenin kullanımına göre değişim gerektiren yerleri bilmelidir. Bu bağlamda kelime öğretimi aslında kullanım yerleri ve değişim şekillerini de öğretmeyi kapsamaktadır. Ancak bu şekilde kelimenin anlamının öğretildiğinden söz edilebilir. Ayrıca bir kelimenin bağlam içerisinde kullanımına göre anlamı değişebileceğinden dolayı bağlama göre değişen anlamı da bu kelimenin öğretimi kapsamına girmektedir. Üstelik mecaz ve deyimlerde kelimenin anlamı çok daha kapsamlı hâle gelmektedir”

Yeni kelimenin öğretiminde yer alan eş anlamlılar, zıt anlamlılar ve eş sesliler de düşünüldüğünde kelime öğretimi sadece tek anlam üzerinden karşılık oluşturma işleminin çok ötesindedir. Ancak böylece, dil becerileri ve Türkçe dersi yanında kelime hazinesi gelişen çocuğun bağlantılı olarak algı kapasitesi artacağı için diğer derslerinde de olumlu etkiyle başarısı artacaktır (Dağ, Mete, 2017: 136).

Dil öğretimde kabul gören anlayış öncelikli olarak en sık kullanılan birimlerin öğretiminin hedeflenmesidir. Bu noktada derlemden elde edilen en sık 1000 ila 2000 kelime işlevsel olarak kullanılır (Karadağ, 2019: 3). Genel derlem çalışmalarındaki sıklık listeleri doğal olarak bütün kelimeleri içermektedir. Oysa kelime hazinesi oluşumu aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Zira henüz okul çağına gelmeyen veya ilköğretim düzeyindeki çocuğun fiziksel gelişimi düşünüldüğünde soyut düşünce gelişimi oluşmadığından genel derlem listelerindeki soyut kelimeler karşılık bulamayacaktır. Ortaokul dönemindeki çocukta artık soyut düşünme becerisi gelişmeye başlasa da yaşları itibarıyla çocuğun gündemi ile dilin genel kullanımı arasında farklılıklar bulunacaktır. Bu sebeplerden dolayı okul öncesi ve temel eğitim düzeyindeki çocuklar için gerek kelime öğretimi açısından gerekse bu çocuklara okutulacak metinlerin üretilmesi veya seviyelendirilmesi bakımından özel derlem ihtiyacından bahsedilir (Karadağ, 2019: 767).

Öğrenciler Türkçe ders kitaplarında bulunan metinler ve etkinlikler aracılığıyla dilin kuralları, incelikleri ve farklı kelime unsurlarıyla karşılaşmaktadır. Eğitim öğretim alanında kullanılan en işlevsel araçlar daima ders kitapları olmuştur. Sürecin niteliğine etkisi kesin kabul edilen ders kitapları bu yönüyle çok önemli bir rol üstlenmektedir. Ders kitapları öğrencilerin söz varlığının gelişmesinde önemli bir kaynaktır. 2005 yılında yürürlüğe giren İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7,

8. Sınıflar) Öğretim Programıyla ders kitabı tasarımını farklılaştırmıştır. Metinleri içeren kitap Türkçe ders kitabı, etkinlikleri içeren kitap ise öğrenci çalışma kitabı olarak adlandırılmış. 2017 yılında yürürlüğe giren ve 2018 yılında güncellenen programların uygulanmasında metinler ve etkinlikler Türkçe ders kitabı adıyla tek kitaba dönüştürülmüştür. 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaokul düzeyinde kullanılan 7 Türkçe ders kitabı bulunmaktadır. Ortaokul sınıf düzeyleri için Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan farklı Türkçe ders kitapları bulunmaktadır. Ortaokul 5. sınıf düzeyi için yürürlükte bir Türkçe ders kitabı bulunmaktadır ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Bu çalışmada beşinci sınıf düzeyi için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan beşinci sınıf Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından incelenmesi yapılmıştır. Çalışmada söz konusu kitabın söz varlığı unsurlarının kullanım sıklıkları belirlenmiş ve listelenmiştir. Elde edilen sıklık listeleri Karadağ (2018) ile Aksan ve arkadaşlarının (2017) çalışmalarındaki derlem temelli sıklık listeleri ile karşılaştırılarak kitaptaki metinlerin iki farklı derlem çalışmasındaki Türkçenin en sık kullanılan kelimelerine ne oranda yer verdiği ortaya koyulmuştur. Çalışmada elde edilecek sonuçlar kelime öğretimi bakımından alana katkı sağlayacaktır.

YNTEM

Çalışmada 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en sık kullanılan ilk 1000 kelime belirlenmiştir. Belirlenen kelimeler derlem temelli oluşturulmuş Aksan ve arkadaşlarının (2017) *A Frequency Dictionary of Turkish* (Türkçe Sıklık Sözlüğü) adlı çalışmalarındaki ilk 1000 kelime ile Karadağ'ın (2018) *Kelime Öğretimi* kitabında yer alan "Hedef Kelime Listesi"nin ilk 1000 kelime listeleriyle karşılaştırılmıştır.

Karadağ'ın kitabındaki temel eğitim düzeyindeki öğrencilere ait sıklık listesi temel eğitim düzeyindeki öğrencilerin yazılı anlatımlarından oluşturulmuş listedir. Liste, Karadağ (2005) ve Kurudayıoğlu'nun (2005) sıklık çalışmalarının metin havuzları birleştirilerek oluşturulmuştur. Toplam 4.861 öğrencinin yazılı anlatımlarından elde edilen metin havuzu 392.494 kelimedenden oluşmaktadır. Bu çalışmada başvuru listelerden biri budur.

Diğer başvuru kaynak ise Aksan ve arkadaşlarının çalışması olan 50 milyon kelimelik Türkçe Ulusal Derlemi (<http://www.tnc.org.tr>) temelli olarak hazırlanmış yazılı ve sözlü Türkçe en sık kullanılan 5000 kelimeyi içeren sıklık sözlüğüdür.

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen iki liste esas alınarak metinlerdeki ilk 1000 kelime ile listelerdeki ilk bin kelimenin karşılaştırılması yapılmıştır. Öncelikle metinlerde bulunan kelimeler ve kullanım sıklık oranları belirlenmiştir. Daha sonra metinlerde geçen kelimelerle Aksan ve arkadaşlarının kelime listelerinin karşılaştırması yapılarak ortak olan kelimeler belirlenmiştir. Sonrasında Karadağ'ın çalışmasındaki liste ile metinlerdeki kelimeler karşılaştırılmıştır. Bulgular tablolar hâline getirilmiş ve yorumlanarak sonuçlar verilmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

5. sınıf Türkçe dersinde okutulmak üzere hazırlanan kitaptaki metinlerin 8 tema altında toplandığı görülmektedir. Bu bağlamda kitabın bütününde 40 metin yer almaktadır. Ancak her temanın içinde bulunan 1 dinleme metni kitapta mevcut olmadığından çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Ayrıca etkinlik yönergeleri büyük oranda benzerlik göstermesi ve tekrar etmesi dolayısıyla çalışma analizlerini etkileyebileceği için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5 (2018) içeriği ve temalara bağlı metin başlıkları aşağıda verilmiştir.

1. Çocuk Dünyası: Oyuncak, Çocukluk, Ben Bir Çınar Ağacıydım, Anlamak (Dinleme/İzleme Metni), Güneşin Uyuduğu Yer (Serbest Okuma Metni)

2. Millî Mücadele ve Atatürk: Bilmeyen Var mı?, Mustafa Kemal'in Kağnısı, 15 Temmuz, Dersimiz Atatürk (Dinleme/İzleme Metni), Küçük Ağa (Serbest Okuma Metni)
3. Erdemler: Güvercin, Karagöz İle Hacivat – İncelik, Püf Noktası, Adsız Çeşme (Dinleme/İzleme Metni), Vakit Varken (Serbest Okuma Metni)
4. Bilim ve Teknoloji: Uzayda Bir Gün, Sarımsak Soslu Makarna, Bir Dâhiyle Konuşmak, Sanki Caminin Bakım Kılavuzu (Dinleme/İzleme Metni), Jules Verne'den Geleceğe Dair (Serbest Okuma Metni)
5. Millî Kültürümüz: Anadolu Sevgisi, Forsa, Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor Dede Korkut - Boğaç Han (Dinleme/İzleme Metni) Çocuk Doğru Söyledi (Serbest Okuma Metni)
6. Okuma Kültürü: Okuma Kitaplarım, Kitabın Serüveni, Karikatür, Küçük Şeylerin Hikâyesi - Kütüphane (Dinleme/İzleme Metni), Keramet Kavukta mı ? (Serbest Okuma Metni)
7. Sağlık ve Spor: Anadolu'nun Cirit Oyunları, Sağlıklı Yaşıyorum, Cazgır, Bilinçsiz İlaç Kullanımı (Dinleme/İzleme Metni), Hasta (Serbest Okuma Metni)
8. Doğa ve Evren: Yüksek Evde Oturmanın Türküsü, Reçete, Kar Tanesinin Serüveni, Kuş Ağacı (Dinleme/İzleme Metni), Eyvah! Ormanda Kayboldum! Kitapta bulunan metinler bilgisayar ortamına geçirilmiş ve sonrasında analize tabi tutularak kullanılan kelimeler ve sıklık listesi oluşturulmuştur. Aşağıda analiz sonucu verilmektedir.

Tablo 1. Kitapta bulunan kelimeler

Analysis based on the whole vocabulary	
Total vocabulary=	2429 types
Project wordcount=	11586 tokens
Types/tokens=	0,20964958
Types/sqrt(tokens)=	22,56632054
Yule's k=	35,00298833

Tablo 1 incelendiğinde kitaptaki metinlerde geçen yalın hâldeki toplam kelime sayısının 2429 civarı olduğu görülmektedir. Kelime Hazinesi Katsayısı ise 0,20'dir. Bu sonuç 2429 kelime kullanıldığını ancak her beş kelimedenden sadece bir tanesinin farklı olduğunu göstermektedir. Kelime Hazinesi Katsayısının değeri sayısal olarak ifade edildiği ve standartlaştırılabildiği için dil eğitime yönelik araştırmalarda nicel bir değişken olarak kullanılabilir (Karadağ, 2018: 534). Metinlerde kullanılan kelimelerin sıklık listeleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Kitaptaki metinlerde geçen kelimelerin sıklık listesi

363 bir	79 yap-	56 sonra	41 karagöz	34 insan
234 ol-	77 çok	55 gibi	40 iç	33 hacivat
183 bu	77 ne	55 var	40 iste-	33 şey
160 ve	67 çocuk	54 bak-	40 yan	33 zaman
121 de-	66 al-	53 biz	39 geç-	32 her
112 da	65 yer	52 başla-	39 iki	31 diye
104 de	63 damla	47 gör-	38 daha	31 ki
99 çık-	60 gün	46 bil-	38 göz	30 en
98 ben	57 git-	44 el	38 su	30 oyna-
80 gel-	56 için	44 kendi	35 ama	30 yıl

29 biri	19 aç-	16 sıra	13 çevre	11 hoca
29 böyle	19 astronot	16 sor-	13 gıda	11 koş-
29 ev	19 at	16 vur-	13 neden	11 oyun
29 ile	19 bırak-	16 yağmur	13 padişah	11 öteki
29 kal-	19 biraz	15 ancak	13 savaş	11 roman
28 güvercin	19 bulut	15 ara	13 sıcak	11 şaşır-
28 kadar	19 dünya	15 arası	13 son	11 tane
28 karşı	19 gerek-	15 bile	13 şimdi	11 taze
28 usta	19 sev-	15 bütün	12 an	11 tüm
27 iş	19 sinan	15 dal	12 anla-	11 yaşlı
27 mehmet	19 tat	15 deniz	12 bakım	11 yatak
27 öyle	18 bul-	15 hem	12 beden	11 yavru
27 ver-	18 gökyüzü	15 hemen	12 büyük	11 yiyecek
26 kafa	18 hiç	15 ilk	12 çırak	10 ağ
26 kim	18 koku	15 iyi	12 dışarı	10 başka
26 üstün	18 oku-	15 nere	12 dikkat	10 bekle-
25 kuş	18 söyle-	15 saç	12 fırın	10 çünkü
25 küçük+ağa	18 ya+da	15 sevinç	12 hep	10 den-
25 önce	18 yeryüzü	15 uç-	12 iç-	10 dinle-
25 yok	17 adam	15 yeni	12 kaybol-	10 diş
24 bulun-	17 birlik	14 arkadaş	12 konuş-	10 dost
24 doğru	17 bura	14 asker	12 oyuncak	10 duy-
24 düşün-	17 göster-	14 aynı	12 parça	10 efendim
24 et-	17 hava	14 başkan	12 söz	10 eş
23 baş	17 kişi	14 bazı	12 surat	10 fotoğraf
23 değil	17 koy-	14 durum	12 yakın	10 hâl
23 nasıl	17 kullan-	14 emine	12 yeter	10 hepsi
23 üzeri	17 orman	14 işte	11 ağız	10 in-
22 gir-	17 sabah	14 kitap	11 anlat-	10 ip
22 güzel	17 ses	14 otur-	11 aşağı	10 kış
22 orası	17 temiz	14 tabak	11 at-	10 ney
21 artık	17 türk	14 tepe	11 baba	10öp-
21 ön	17 yaprak	14 tut-	11 bağla-	10 saat
21 uyu-	17 yaşa-	14 vardı	11 bilim	10 şekil
21 yapı-	17 ye-	14 yol	11	10 tek
20 ağaç	16 avcı	14 yürü-	cirit+oyunu	10 toprak
20 ay	16 az	14 yüz	11 çek-	10 unut-
20 dön-	16 bana	13 ad	11 çeşit	10 üzere
20 dur-	16 gece	13 arka	11 görün-	10 yat-
20 güneş	16 gerçek	13 ayak	11 güç	10 yine
20 küçük	16 hareket	13 cami	11 gül	10 yüksek
	16 kar	13 çalış-	11 haber	

Metinlerdeki kelimeleri Aksan'ın listesindeki kelimelerle karşılaştırma

5. sınıf kitabındaki metinlerde geçen kelimelerle, Aksan'ın ilk 1000 kelime listesi karşılaştırıldığı zaman her iki listede yer alan ortak kelimelerin sayısının 648 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, iki sıklık listesi arasındaki uyumun % 64,8 oranında olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Word Number	Cumulative	Cumulative	Percentage	Percentage
Frequency of Words	Vocabulary	Word Count	Vocabulary	Word Count
1	2130	2130	76,64628	62,11724
2	648*	2778	99,96402	99,91251

Her iki listede de bulunan ortak kelimelerin listesi alfabetik olarak aşağıda verilmektedir.

Tablo 3. Ortak kelimelerin listesi

2 ad	2 acaba	2 acı	2 aç-	2 açı	2 açık
2 ağır	2 ada	2 adam	2 aday	2 ağa	2 ağaç
2 akşam	2 ağız	2 ağla-	2 aile	2 ak	2 akıl
2 ama	2 aktar-	2 al-	2 alan	2 alış-	2 alt
2 anlam	2 amaç	2 an	2 ana	2 ancak	2 anla-
2 arka	2 anne	2 ara	2 araba	2 araç	2 araştırma
2 aslında	2 arkadaş	2 art-	2 artık	2 asıl	2 asker

2 ayır-	2 aşağı	2 at-	2 ateş	2 ayak	2 aydın
2 azal-	2 aynı	2 ayrı	2 ayrıca	2 ay+zaman+	2 az
2 bakım	2 baba	2 bağır-	2 bağla-	2 bahçe	2 bak-
2 basit	2 bakiş	2 balık	2 banka	2 barış	2 bas-
2 başkası	2 baş	2 başar-	2 başarılı	2 başka	2 başkan
2 bekle-	2 başla-	2 bazen	2 bazı	2 bebek	2 beden
2 beraber	2 belge	2 belki	2 belli	2 ben	2 benze-
2 bırak-	2 beri	2 besle-	2 bey	2 beyaz	2 beyin
2 bilim	2 biçim	2 bil-	2 bile	2 bilgi	2 bilgisayar
2 birçok	2 bin-	2 bina	2 bir	2 biraz	2 birbiri
2 birlik	2 birden	2 birey	2 biri	2 birkaç	2 birleş-
2 bölüm	2 bitki	2 biz	2 boy	2 boyut	2 bölge
2 bütün	2 böyle	2 bu	2 bugün	2 bul-	2 bura
2 cevap	2 büyü-	2 büyük	2 can	2 canlı	2 cep
2 çarp-	2 ciddi	2 cümle	2 çağır-	2 çal-	2 çalış-
2 çık-	2 çay	2 çek-	2 çeşit	2 çevir-	2 çevre
2 çöz-	2 çıkış	2 çiçek	2 çocuk	2 çoğu	2 çok
2 dakika	2 çözüm	2 çünkü	2 da	2 dağ	2 daha
2 değ-	2 dal+ağaç+	2 davran-	2 davranış	2 de-	2 defa
2 denge	2 değer	2 değil	2 değış-	2 değışik	2 dene-
2 dert	2 deniz	2 derece	2 dergi	2 derin	2 ders
2 diğeri	2 destek	2 devam	2 devlet	2 dış	2 dışarı
2 diye	2 dikkat	2 dil	2 din	2 dinle-	2 diş
2 dolaş-	2 dizi	2 doğ-	2 doğru	2 doktor	2 dol-
2 durum	2 dök-	2 dön-	2 dönem	2 dönüş-	2 dur-
2 düşman	2 duvar	2 duy-	2 duygu	2 dünya	2 düş-
2 düzenle-	2 düşük	2 düşün-	2 düşünce	2 düzel-	2 düzen
2 enerji	2 eğitim	2 el	2 elbette	2 emin	2 en
2 eski	2 engel	2 engelle-	2 erkek	2 erken	2 esas
2 ev	2 eş	2 et-	2 etki	2 etkile-	2 etraf
2 fazla	2 evet	2 evlen-	2 fakat	2 falan	2 fark
2 geç-	2 fırsat	2 film	2 fotoğraf	2 gazete	2 gece
2 genel	2 geçmiş	2 gel-	2 gelenek	2 gemi	2 genç
2 gibi	2 geniş	2 gerçek	2 geri	2 getir-	2 gez-
2 gör-	2 gir-	2 git-	2 giy-	2 gizli	2 gönül
2 gözle-	2 göre	2 görev	2 görüş	2 göster-	2 götür-
2 güneş	2 grup	2 güç	2 gül	2 gün	2 gündem
2 halk	2 güven	2 güzel	2 haber	2 hafif	2 hafta
2 hastalık	2 hangi	2 hani	2 harca-	2 hareket	2 hasta
2 hayat	2 hastane	2 hatırla-	2 hatta	2 hava	2 hayal
2 hemen	2 hayır	2 hayvan	2 hazır	2 hedef	2 hem
2 herkes	2 henüz	2 hep	2 hepsi	2 her	2 herhangi
2 hoca	2 hız	2 hiç	2 hiçbir	2 hisset-	2 hizmet
2 için	2 hoş	2 ışık	2 iç	2 içer-	2 içeri
2 iletişim	2 ifade	2 ihtiyaç	2 ile	2 ileri	2 ilerle-
2 ilgili	2 ilginç	2 ilk	2 in-	2 inan-	2 inanç
2 ince	2 incele-	2 insan	2 isim	2 iste-	2 iyi
2 istek	2 iş	2 işçi	2 işle-	2 işlem	2 kadar
2 iz	2 izin	2 izle-	2 kabul	2 kaç	2 kalk-
2 kadın	2 kafa	2 kal-	2 kaldır-	2 kalem	2 karanlık
2 kalp	2 kan	2 kap-	2 kapı	2 kara	2 kaybet-
2 kardeş	2 karı	2 karşıla-	2 kavuş-	2 kay-	2 kelime
2 kaydet-	2 kayıp	2 kaynak	2 kaza	2 kazan-	2 kesin
2 kenar	2 kendi	2 kent	2 kere	2 kes-	2 kısım
2 kez	2 kil	2 kır-	2 kırmızı	2 kısa	2 kişi
2 kız	2 ki	2 kim	2 kimlik	2 kimse	2 kontrol
2 kitap	2 koku	2 kol	2 kolay	2 kon-	2 koş-
2 konu	2 konuş-	2 kork-	2 korku	2 koru-	2 kullan-
2 koy-	2 köşe	2 kötü	2 köy	2 kulak	2 kuş
2 kur-	2 kural	2 kurtar-	2 kurtul-	2 kuruluş	2 masa
2 kuvvet	2 küçük	2 lazım	2 madde	2 malzeme	2 metin
2 mektup	2 merak	2 merkez	2 mesela	2 mesele	2 mümkün
2 meydan	2 millet	2 mutlaka	2 mutlu	2 mücadele	2 niye
2 müzik	2 nasıl	2 ne	2 neden	2 nere	2 orman
2 oda	2 oğul	2 oku-	2 okul	2 olay	2 öğren-
2 orta	2 ortam	2 otur-	2 oyna-	2 oyun	2 ön
2 öğrenci	2 öğret-	2 öğretmen	2 öl-	2 ölüm	2 öte
2 önce	2 önem	2 öneri	2 önle-	2 örnek	2 özellik
2 öteki	2 öykü	2 öyle	2 öz	2 özel	2 plan

2 özgürlük	2 para	2 parça	2 pek	2 pencere	2 renk
2 planla-	2 polis	2 rağmen	2 rahat	2 rastla-	2 saç
2 resim	2 roman	2 ruh	2 saat	2 sabah	2 sakla-
2 sadece	2 sağla-	2 sağlık	2 sahip	2 sahne	2 say-
2 sanki	2 sar-	2 sat-	2 savaş	2 savun-	2 selim
2 sayfa	2 saygı	2 sayı	2 sebep	2 seç-	2 sıkıntı
2 ses	2 sev-	2 sevgi	2 seyret-	2 sıcak	2 sokak
2 sınıf	2 sınır	2 sıra	2 silah	2 soğuk	2 söyle-
2 son	2 sonra	2 sor-	2 soru	2 sorun	2 sür-
2 söz	2 spor	2 su	2 suç	2 sun-	2 şehir
2 süre	2 süreç	2 sürekli	2 şarkı	2 şaş-	2 şu
2 şekil	2 şey	2 şiir	2 şimdi	2 şöyle	2 tamaml-
2 tabii	2 tak-	2 takip	2 tam	2 tamam	2 taş-
2 tane	2 tanı-	2 taraf	2 tarih	2 taş	2 telefon
2 tavır	2 tehlike	2 tek	2 teknik	2 teknoloji	2 toplam
2 televizyon	2 tepe	2 tepki	2 top	2 topl-	2 tür
2 toplantı	2 toplum	2 toprak	2 tut-	2 tüm	2 umut
2 uç	2 uçak	2 uğra-	2 uğraş-	2 ulaş-	2 uyku
2 unsur	2 unut-	2 uyan-	2 uygula-	2 uygun	2 uzun
2 uyu-	2 uza-	2 uzak	2 uzaklaş-	2 uzan-	2 üzere
2 ülke	2 üniversite	2 ünlü	2 üret-	2 ürün	2 ve
2 üzeri	2 vakit	2 var	2 varlık	2 vazgeç-	2 yakala-
2 veya	2 vur-	2 vücut	2 yağ	2 yak-	2 yana
2 yakın	2 yaklaş-	2 yaklaşık	2 yalnız	2 yan	2 yararlan-
2 yani	2 yap-	2 yapı	2 yara	2 yarar	2 yaşlı
2 yarat-	2 yarım	2 yarı	2 yaşa-	2 yaşam	2 yaz-
2 yaş+ömür+	2 yat-	2 yatak	2 yavaş	2 yay-	2 yeşil
2 yazar	2 yazı	2 ye-	2 yeni	2 yer	2 yoğun
2 yetiş-	2 yık-	2 yıl	2 yıldız	2 yine	2 yukarı
2 yok	2 yol	2 yolla-	2 yorum	2 yön	2 yürü-
2 yurt	2 yük	2 yüksek	2 yüksel-	2 yürek	2 ziyaret
2 yüz+çehre+	2 zaman	2 zarar	2 zaten	2 zengin	2 zor

Yukarıda ilk 1000 kelime arasında ortak olarak yer alan kelimeler bulunmaktadır. Ancak Aksan'ın listesinde ilk 1000 kelime arasında olup incelenen kitabın metinlerinde geçmeyen kelimeler de bulunmaktadır. Aşağıda bu kelimeler verilmektedir.

Tablo 4. Metinlerde yer almayan kelimeler

abi	açıkla-	adet	ait	algıla-	analiz
anayasa	anlayış	aralık	ardından	artış	aş
aşama	aşk	ata	atla-	bağ	bağlı
bahset-	bakan	bakanlık	basın	basık	başarı
başbakan	başlangıç	başlık	batı	bazısı	belediye
belir-	belirle-	belirli	bilinç	birer	birim
birinci	birlikte	bitmek+tükenmek+	borç	boş	boyunca
boz-	böl-	böylece	bula-	ceza	cumhuriyet
çaba	çağ	çalışan	çerçeve	çeşitli	çıkart
çiz-	çizgi	çoğunluk	dahil	dava	daya-
değerlen-	değerli	değişiklik	değişim	demokrasi	destekle-
devrim	diğeri	dik	doğa	doğal	doğrudan
doğrusu	doğu	dolayı	dolayısıyla	dolu	duru
dün	düzey	edebiyat	efendi	eğer	eğilim
ek	ekle-	ekonomi	ekonomik	ele-	emir
eser	etkili	etkinlik	eylem	faaliyet	faktör
farklı	farklılık	felsefe	fikir	firma	fiyat
gelecek	gelir	geliş-	genellikle	gerçekleş-	gerçekten
gerek	gerekli	girdi	giriş	gönder-	gör
görevli	görüntü	güçlü	güney	günlük	güvenlik
güzellik	hak	hal	hala	hanım	hat
hata	hazır-	herhalde	hesap	hesapla-	hızla
hızlı	hukuk	hücre	hüküm	hükümet	ilaç
idare	iddia	ikinci	iktidar	il	internet
ilgi	ilgilen-	ilişkin	ilişti	ilke	kanal
işaret	itibar	itibaren	kalite	kamu	kat
kanun	kapa-	kapsam	karar	karşın	kesim

katkı	kavram	kayıt	kaynaklan-	kâr	koşul
kimi	kişilik	kitle	koca+eş	konum	kuzey
kredi	kriz	kullanım	kurul	kurum	makina
kültür	kültürel	lider	lira	mahkeme	meslek
mal	maliyet	meclis	memur	mesaj	nokta
mevcut	miktar	milletvekili	milli	model	olanak
modern	müdür	müşteri	neredeysse	nitelik	oran
normal	nüfus	ocak	okur	ol	öde-
olgu	olumlu	olumsuz	oluş-	ora	örgüt
ordu	ortak	ortalama	otel	oy	pay
öğretim	ölçü	öncelik	önemli	öner-	program
örneğin	özellikle	par-	parti	paşa	rol
paylaş-	pazar	piyasa	politika	problem	sapta-
proje	rapor	rekabet	resmi	risk	sene
sağ	salon	sanat	sanatçı	sanayi	sınav
satış	seçim	sefer	sektör	sık	siyaset
serbest	sermaye	sevgili	seviye	siyasal	sorumlu
sigara	sil-	sinema	sistem	sonuç	şiddet
siyasi	siz	sok-	sol	şart	talep
sorumluluk	sosyal	sözcük	sözleş-	takım	tarz
şirket	tablo	tahmin	takdir	tart-	tespit
tamamen	tanım	tanımla-	tarım	tercih	toplumsal
tedavi	tekrar	temel	temsil	topluluk	ücret
teşekkür	ticaret	tip	tiyatro	uzman	vatandaş
tost	ulusal	uluslararası	uy-	üz-	yaklaşım
üretim	üst	üstelik	üye	yabancı	yasa
ver	vergi	veri	vurgula-	yardımcı	yerleş-
yalnızca	yanıt	yanlış	yansı-	yerel	yıllık
yatırım	yayınla-	ya+bağlaç	yeniden	yetkili	yöntem
yet-	yetenek	yeterli	yetki	yönetim	yönel-
yönelik	yönet-	yönetici	yüzde	yüzyıl	zorla-

Metinlerdeki kelimeleri Karadağ'ın listesindeki kelimelerle karşılaştırma

5. sınıf kitabındaki metinlerde geçen kelimelerle, Karadağ'ın ilk 1000 kelime listesi karşılaştırıldığı zaman her iki listede yer alan ortak kelimelerin sayısının 671 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, iki sıklık listesi arasındaki uyumun % 67,1 oranında olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Word Number	Cumulative	Cumulative	Percentage	Percentage
Frequency of Words	Vocabulary	Word Count	Vocabulary	Word Count
1	2084	2084	75,61684	60,77574
2	671*	2755	99,96372	99,91251

Her iki listede de bulunan ortak kelimelerin listesi alfabetik olarak aşağıda verilmektedir.

Tablo 5. Ortak kelimeler listesi

2 anlat-	2 acaba	2 acı	2 aç-	2 açık	2 açıl-
2 ad	2 ada	2 adam	2 ağabey	2 ağaç	2 ağız
2 ağla-	2 aile	2 ak-	2 akıl	2 akraba	2 akşam
2 al-	2 alan	2 alın-	2 alış-	2	2 alt
				alışveriş	
2 altın	2 ama	2 amaç	2 an	2 ana	2 ancak
2 anı	2 anla-	2 an lam	2 anlaş-	2 anne	2 apartman
2 ara	2 ara-	2 araba	2 araç	2 arka	2 arkadaş
2 artık	2 asker	2 asla	2 aslında	2 aşağı	2 at
2 at-	2 ateş	2 atıl-	2 avcı	2 ayak	2 ayakkabı
2 ayı	2 ayna	2 aynı	2 ayrı	2 ayrıca	2 ayrıl-
2 ay+zaman+	2 az	2 baba	2 bacak	2 bağır-	2 bağla-
2 bahçe	2 bak-	2 balık	2 balkon	2 bas-	2 baş
2 başar-	2 başarılı	2 başka	2 başla-	2 bat-	2 bayıl-
2 bayram	2 bazen	2 bazı	2 bebek	2 beğen-	2 bekle-

2 belirt-	2 belki	2 ben	2 benze-	2 beraber	2 beri
2 besle-	2 beyaz	2 bırak-	2 bil-	2 bile	2 bilgi
2 bilgisayar	2 bin-	2 bina	2 bir	2 biraz	2 birbiri
2 birçok	2 birden	2 biri	2 birkaç	2 bisiklet	2 biz
2 boy	2 bölüm	2 böyle	2 bu	2 bugün	2 bul-
2 bulun-	2 bura	2 bütün	2 büyü-	2 büyük	2 cam
2 cami	2 can	2 canlı	2 cevap	2 civciv	2 çabuk
2 çağır-	2 çal-	2 çalış-	2 çalışkan	2 çalışma	2 çanta
2 çarp-	2 çarşı	2 çay	2 çek-	2 çekil-	2 çevre
2 çık-	2 çiçek	2 çoban	2 çocuk	2 çoğu	2 çok
2 çöp	2 çöz-	2 çünkü	2 da	2 dağ	2 daha
2 dakika	2 dal-	2 dalga	2 dal+ağaç+	2 davran-	2 davranış
2 de-	2 dede	2 defa	2 değer	2 değil	2 değiş-
2 değişik	2 değiştir-	2 deniz	2 dere	2 derin	2 ders
2 dert	2 devam+et-	2 devlet	2 dış	2 dışarı	2 diğer
2 dil	2 dile-	2 dilek	2 dinle-	2 dinlen-	2 diş
2 diye	2 doğ-	2 doğru	2 doktor	2 dolaş-	2 doldur-
2	2 dondurma	2 dost	2 dön-	2 dönem	2 dört
dolu+yağış+					
2 döv-	2 dur-	2 durum	2 duvar	2 duy-	2 duygu
2 düğün	2 dükkân	2 dünya	2 dürüst	2 düş-	2 düşman
2 düşün-	2 düşünce	2 düzenle-	2 edin-	2 eğitim	2 eğlen-
2 ek-	2 el	2 elbise	2 emin	2 en	2 erkek
2 erken	2 ertesi	2 eski	2 eş	2 eşek	2 eşya
2 et	2 et-	2 etkile-	2 etraf	2 ev	2 evet
2 evlen-	2 evvel	2 fakat	2 fare	2 fark	2 fark+et-
2 fazla	2 fındık	2 fırçala-	2 film	2 fotoğraf	2 gece
2 geç-	2 geçir-	2 gel-	2 gemi	2 genç	2 gene
2 gerçek	2 gerek-	2 geri	2 getir-	2 gez-	2 gezdir-
2 gezi	2 gibi	2 gir-	2 git-	2 giy-	2 giysi
2 gör-	2 göre	2 görün-	2 göster-	2 götür-	2 göz
2 grup	2 gül	2 gül-	2 gün	2 güneş	2 güven
2 güzel	2 haber	2 hadi	2 hafta	2 halk	2 hangi
2 hareket	2 harika	2 hasta	2 hastane	2 hatırla-	2 hatta
2 hava	2 havuz	2 hayal	2 hayat	2 hayır	2 hayvan
2 hazırlan-	2 hâlâ	2 hedef	2 hele	2 hem	2 hemen
2 hep	2 her	2 herkes	2 her+gün	2 heyecan	2 hiç
2 hiçbir	2 hikâye	2 hisset-	2 hoca	2 horoz	2 hoş
2 huzur	2 ısır-	2 ışık	2 iç	2 iç-	2 içeri
2 için	2 ihtiyaç	2 iki	2 ile	2 ileri	2 ilerle-
2 ilgili	2 ilk	2 in-	2 inan-	2 indir-	2 inek
2 insan	2 inşallah	2 ip	2 isim	2 iste-	2 istek
2 iş	2 işte	2 iyi	2 iyilik	2 izin	2 izle-
2 kabul+et-	2 kaç	2 kaç-	2 kadar	2 kadın	2 kafa
2 kal-	2 kaldır-	2 kale	2 kalk-	2 kalp	2 kan
2 kapan-	2 kapat-	2 kapı	2 karanlık	2 kardeş	2 karı
2 karşı	2 karşıla-	2 karşılaş-	2	2 katıl-	2 kavga
			kar+yağış+		
2 kay-	2 kaybet-	2 kaybol-	2 kaza	2 kazan-	2 kâğıt
2 keçi	2 kenar	2 kendi	2 kere	2 kes-	2 kesil-
2 kez	2 kır-	2 kırmızı	2 kısa	2 kış	2 kıyafet
2 kıyı	2 kız	2 kız-	2 kim	2 kimse	2 kişi
2 kitap	2 kol	2 komik	2 komşu	2 konu	2 konuş-
2 kork-	2 korku	2 koru-	2 koş-	2 koy-	2 koyul-
2 koyun	2 köpek	2 köprü	2 kötü	2 köy	2 kulak
2 kullan-	2 kur-	2 kural	2 kurt	2 kurtar-	2 kurtul-
2 kuş	2 kuzu	2 küçük	2 mahalle	2 masa	2 matematik
2 mavi	2 mektup	2 merak+et-	2 merdiven	2 mesela	2 meyve
2 mimar	2 mutfak	2 mutlaka	2 mutlu	2	2 müzik
				mutlu+ol-	
2 nasil	2 ne	2 neden	2 nere	2 nine	2 niye
2 oda	2 odun	2 oğul	2 oku-	2 okul	2 okuma
2 ol-	2 olay	2 on	2 orman	2 orta	2 ot
2 otur-	2 oyna-	2 oyun	2 oyuncak	2 öbür	2 öğren-
2 öğrenci	2 öğret-	2 öğretmen	2 öl-	2 öldür-	2 ölüm
2 ön	2 önce	2 önem	2 öp-	2 örnek	2 öt-
2 öykü	2 öyle	2 özellik	2 özle-	2 özür	2 padişah
2 para	2 parça	2 pek	2 peki	2 pencere	2 pişir-
2 plan	2 polis	2 rağmen	2 renk	2 resim	2 roman

2 rüya	2 saat	2 sabah	2 saç	2 sadece	2 sağla-
2 sahip	2 sakla-	2 saklan-	2 sallan-	2 san-	2 sanki
2 sar-	2 saray	2 sarı	2 sarıl-	2 sat-	2 savaş
2 savaş-	2 say-	2 saygı	2 sayı	2 sebze	2 seç-
2 selim	2 serçe	2 ses	2 sev-	2 sevgi	2 sevil-
2 sevimli	2 sevin-	2 sevinç	2 seyret-	2 sıcak	2 sıkıntı
2 sınıf	2 sıra	2 sırt	2 silah	2 soğuk	2 sokak
2 son	2 sonra	2 sor-	2 soru	2 sorun	2 söyle-
2 söz	2 spor	2 su	2 sür-	2 süre	2 sürekli
2 süt	2 şaka	2 şarkı	2 şaşır-	2 şehir	2 şeker
2 şekil	2 şey	2 şiir	2 şimdi	2 şöyle	2 şu
2 tabak	2 tabii	2 tahta	2 tak-	2 takıl-	2 tam
2 tamam	2 tane	2 tanı-	2 tanış-	2 taraf	2 tarih
2 tarla	2 taş	2 taşı-	2 tatil	2 tavuk	2 tek
2 telefon	2	2 temiz	2 teneffüs	2 tepe	2
	televizyon				teşekkür+et-
2 top	2 topl-	2 toplan-	2 toplum	2 toprak	2 toz
2 tren	2 tut-	2 tüm	2 türlü	2 uç-	2 uçak
2 uçurtma	2 uğra-	2 uğraş-	2 ulaş-	2 unut-	2 uyan-
2 uyku	2 uyu-	2 uzak	2 uzun	2 ülke	2 üniversite
2 üzere	2 üzeri	2 üzgün	2 üzül-	2 üzüntü	2 vakit
2 var	2 var-	2 varlık	2 ve	2 ver-	2 veril-
2 veya	2 vur-	2 yağ-	2 yağmur	2 yak-	2 yakala-
2 yakın	2 yaklaş-	2 yalan	2 yalnız	2 yan	2 yan-
2 yani	2 yap-	2 yapıl-	2 yara	2 yardım	2 yardım+et-
2 yarı	2 yarış	2 yaşa-	2 yaşam	2 yaşlı	2 yaş+ömür+
2 yat-	2 yatak	2	2 yavru	2 yayla	2 yaz
		yavaş+yavaş			
2 yaz-	2 yazar	2 yazı	2 ya+da	2 ye-	2 yedi
2 yem	2 yen-	2 yeni	2 yer	2 yeşil	2 yıka-
2 yıl	2 yine	2 yirmi	2 yiyecek	2 yok	2 yol
2 yolculuk	2 yorul-	2 yön	2 yukarı	2 yum-	2 yumurta
2 yurt	2 yuva	2 yüksek	2 yürü-	2 yüz-	2 yüz+çehre+
2 zaman	2 zarar	2 zaten	2 zengin	2 zevk	2 zor

Yukarıda ilk 1000 kelime arasında ortak olarak yer alan kelimeler bulunmaktadır. Ancak Karadağ'ın listesinde ilk 1000 kelime arasında olup incelenen kitabın metinlerinde geçmeyen kelimeler de bulunmaktadır. Aşağıda bu kelimeler verilmektedir.

Tablo 6. Yer almayan kelimeler

abla altıncı	acık- amca	adlı ameliyat	ağlama anlat-	alabil- anlatabil	alma anlatma
anneanne	arama	arkadaşlık	arkadaş+ol -	art	aslan
ata bağlı basketbo l	atla- bakkal başarı	atlama bakma belirle-	atma baraj bence	ay bardak beşinci	babaanne barış- bilebil-
birinci bitir-	birlikte bitmek+tükenmek +	bir+kere boş	bir+sürü boylu	bir+şey boyunca	bir+tane böylece
buçuk cennet çeşme	bulabil- ceza çıkart-	bulaşık cumartesi çıkart-	bulma çaba çiz-	bunlar çektir- çizgi+fil m	bu+sefer çeşitli dayanabil-
dayı doğa duygusal eğlencel i	değerli doğum+günü düzenli elma	ders+yap- dokuz enişte eskiden	dev dolayı ebe en+çok	dikiş dostluk ebele- erik	dikkatli dördüncü eğer erkenden
erte farklı geçin-	eser fikir gelecek	futbol gelin gitme	evcilik futbolcu gelme	ev+işi geç genellikl e	fakir geçen gerçekten
gezme	gidil-	görme	giyin-	gol	göl

gönder- güzellik	görebil- hak	hakkında hayvanat+bahçes i	gözlü hal	günlük hala	güven- hanım
hastalan- her+şey hiç+kims e	hata her+zaman huy	heyecanlı ilgilen- kaçır-	hazırla- heykel ikinci	hediye hırsız il	hep+berabe r hızlı ilaç
ilçe iyileş-	ilgi iyi+kalpli	kalpli kasaba	ilkönce kahvaltı	işyeri kahvereng i	iyice kalabalık
kaleci karne kedi kocaman kötülük kuyu lokanta melek müze olma oynama önceden par- piknik sağlam saygılı sevecen sır siz sonuç takım tekrar tilki um- ya yaramaz yazın yeniden	kalma karşılık keşke koca+eş+ köylü kuzen maç mendil neyse onlar oyunan- önemli park piknik+yap- saha sefer sevgili sigara sobele- sonunda tarihî temel tiyatro unutabil- yabancı yardımcı+ol- yeğen yerden+yüksek	kırıl- konuşma kral küçüklük maç+yap- meslek not on+beş oyuncu önlük paylaş- prens sahil sekiz sevinçli sil- sofra sorumlu tarihî+eser temizle- toplama üçüncü yakalamaca yardım+etme yeme yeşillik zil yet-	kaplumbağa kavga+et- kısaca koşma kraliçe küs- mağara mezar ora o+sırada ördek pazar sabahleyin saklambaç sen sevme sinema sok- süpür- taşın- temizlik trafik üst yanlış yarım yıkıl- yılan yüzme	karar kaya kimi kovala- kum leylek manzara mutluluk ora otel ödev örneğin peri saçlı salıncak sene sıkıl- sinirlen- sol şelale tatlı test turist üz- yapabil- yarın yemyeşil zevкли	karın kazan kişilik körebe kurbaga lise maymun müdür olabil- otobüs öğle özellikle peş sağ sayesinde servis sınav siyah sonradan şirin tavşan teyze tüy voleybol yapma yazılı yenge zorluk

Listelerin içeriği incelendiğinde, hepsinde fiiller, sıfatlar, bağlaçlar, zamirler, edatlar ve zarfların dilin kullanım kuralları gereği belirgin olarak yer aldığı ayrıca günlük hayatla ilgili temel olgulara ve durumlara dair kelimelere yer verildiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

MEB tarafından Türkçe derslerinde okutulmak üzere hazırlanan Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5 (2018) kitabında bulunan metinlerin incelenmesi sonucunda kullanılan kelime sayısının toplamda 2.429 olduğu belirlenmiştir. Ancak çıkan sonuca göre kelime varlığı katsayısı 0,20'dir. Yani her 5 kelimedenden sadece bir tanesi farklıdır. Öğrencinin sahip olduğu söz varlığını zenginleştirmek, aynı zamanda düşünebilme kapasitesini de geliştirmek anlamına gelmektedir. Oysa çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlara göre söz varlığıyla ilgili sorunlar mevcuttur. Örneğin, Arıcı ve Ungan'ın (2008), 193 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinin yazılı anlatımları üzerinde yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin % 60'ının kelime hatası yaptığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Arıcı (2008) ise öğretmen adaylarıyla yaptığı bir çalışmada üniversite öğrencilerinin %33'ünün kelimeleri yanlış yerde ve yanlış anlamda kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Esendemir (2019) de tez çalışmasında, söz varlığının sınırlı olmasının, yazma eğitiminde görülen bir sorun olduğunu görüşme yaptığı öğretmenlerin, "Aynı kelimeleri tekrar etme çok fazla var. Belli ve sınırlı bir kelime havuzu var çocukta ve evirip çevirip onları yazıyor. Farklı kelimeler ve kavramlarla karşılaşacakları ortamlardan uzaklar." ifadelerine yer vererek öğrencilerin söz varlığının kısıtlı oluşuna dikkat çekmiştir.

Bu bağlamda kelime öğretimi önemle üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Bu çalışmadaki kelime sıklığına bakıldığında incelenen kitapta en fazla kullanılan ilk 20 kelimenin aşağıdaki kelimeler olduğu anlaşılmıştır:

363 bir	121 de-	80 gel-	67 çocuk	60 gün
234 ol-	112 da/de	79 yap-	66 al-	57 git-
183 bu	99 çık-	77 çok	65 yer	56 için
160 ve	98 ben	77 ne	63 damla	56 sonra

5. sınıf kitabındaki metinlerde geçen kelimelerle, Aksan'ın ilk 1000 kelime listesi karşılaştırıldığı zaman her iki listede yer alan ortak kelimelerin sayısının 648 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, iki sıklık listesi arasındaki uyumun % 64,8 oranında olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle iki liste arasında % 35 oranında farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Metinlerdeki kelimeler Karadağ'ın listesindeki ilk 1000 kelimelerle karşılaştırıldığında ise her iki listede yer alan ortak kelimelerin sayısının 671 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, iki sıklık listesi arasındaki uyumun % 67,1 oranında olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle % 33 civarında bir farklılıktan bahsedilebilir.

Bu sonuçlar 5. sınıf çocuğun yaş ortalaması göz önüne alındığında oldukça makul rakamlar olarak ele alınabilir. Metinlerde kullanılan kelimelerin Türkçe derlem çalışmalarındaki sıklık listeleriyle büyük oranda uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak sayısal verilerin kelimelere göre detaylı araştırılması ve söz konusu yaş grubunun kullanım sıklığıyla güncellenerek karşılaştırılması gereklidir. Ayrıca bir sonraki aşama olarak soyut-somut, ek-kök, eş anlam-zıt anlam, mecaz, ikileme, deyim, atasözü ve kelime gruplarının ayrı ayrı ele alınarak bu çalışmanın genişletilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü. & Demirhan, U. U. (2017). *A frequency dictionary of Turkish*. London and New York: Routledge.
- Arıcı, A. F. & Ungan, S. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yazılı anlatım çalışmalarının bazı yönlerden değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 317-328.
- Arıcı, A. F. (2008). Üniversite öğrencilerinin yazılı anlatım hataları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 209-220.
- Dağ, M., & Mete F. (2017). İlköğretim 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin yazma ve konuşma becerilerinde söz varlığı kullanımının başarı puanlarıyla ilişkisinin incelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 126-137.
- Esendemir, N. (2019). *Türkçe öğretmenlerinin yazma stratejilerine ilişkin görüş ve farkındalıkları*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Harmer, J. (1993). *The Practice of English Language Teaching*. Essex: Longman Group UK Limited, ISBN 0582-04656-4.
- Karadağ, Ö. (2005). İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadağ, Ö. (2017). Dil eğitimi araştırmaları için bir değişken önerisi: Kelime hazinesi katsayısı, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6 (2), 532-537.
- Karadağ, Ö. (2019). Neden bir çocuk dili derlemine ihtiyacımız var?. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 765-780.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141 -153.
- Kurudayıoğlu, M. (2005). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurudayıoğlu, M. & Karadağ, Ö. (2006). Ortak kelime hazinesi kazandırmada ilköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının durumu. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), s.335-343.

Mete, F. (2015). Yabancı dilde kelime öğretiminde resimlerin seviye ve taksonomiye uygun kullanımı. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, 2, 81-95.

Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thornbury, S. (2004). *How to teach vocabulary*. Essex: Pearson Education Limited.

Ur, P. (2000). *A Course in Language Teaching: Practice and theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vygotsky, L. S. (1998). *Dil ve düşünce*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.

EXTENDED ABSTRACT

It is mentioned that the thinking capacity of individuals who do not have sufficient vocabulary is affected negatively. Language and thought are integral parts of each other. It is a fact that language needs words in order to perform its function. Grammar rules are the skeleton of the language, words are the vital organs of the language and the flesh surrounding the skeleton. Vocabulary; consists of basic words, idioms, proverbs, dilemmas, stereotypes, terms and foreign words. The words that are owned are considered in two groups as active and passive words according to the usage status of the individual. It is stated that the most commonly used words in daily life should be determined and taught first. The aim of Turkish language teaching is to determine the elements that make up the language for the development of students' vocabulary based on corpus, to include and teach the most frequently needed and used elements in the textbooks and to take part in the active vocabulary group. Students have the opportunity to encounter different vocabulary elements in the texts and activities in the textbooks. Textbooks have always been the most functional tools used in the field of education and training. Textbooks whose impacts on the quality of the educational process are accepted as definite, play a very important role in this respect. Textbooks are an important resource for the development of vocabulary. In the study, the first 1000 words used in the texts of this 5th grade Turkish textbook were determined. The determined words were compared with the first 1000 words in the Turkish Frequency Dictionary, which was created by Aksan et al.(2017) and the first 1000 words of the Target Word List in Karadağ's (2018) Vocabulary Teaching book. The study of Aksan et al. is a frequency dictionary of 5,000 words, most commonly used in written and spoken Turkish, based on the 50 million-word Turkish National Corpus (<http://www.tnc.org.tr>). In Karadağ's book, the frequency list of pupils at primary level is composed of written statements of pupils at primary level. The list was created by combining the text pools of the frequency studies of Karadağ (2005) and Kurudayıoğlu (2005). The text pool obtained from the written expressions of 4,861 students consists of 392,494 words. These are the lists referred to in this study. In this study, the first 1000 words in the texts and the first thousand words in the lists were compared based on the two lists mentioned above. First of all, the words in the texts and their usage frequency were determined. Then, the words in the texts were compared with the word lists of Aksan and colleagues and the common words were determined. Afterwards, the list in Karadağ's study was compared with the words in the texts. The texts in the book were transferred to the computer and then analyzed and the words and frequency lists were used. It is seen that the total number of simple words in the text in the book is around 2429. Vocabulary Coefficient is 0.20. This result shows that 2429 words are used but only one of every five words is different. When the first 1000 words of Aksan were compared, it was found that the number of common words in both lists was 648. This finding reveals that the agreement between the two frequency lists is 64.8%. Thus, it is understood that there is a 35% difference between the two lists. When the words in the texts were compared with the first 1000 words in Karadağ's list, it was found that the number of common words in both lists was 671. This finding reveals that the agreement between the two frequency lists is 67.1%. Therefore, a difference of about 33% can be mentioned. However, the list of Aksan and the list of Montenegro is among the first 1000

words and there are also words not mentioned in the text of the book examined. When the contents of the lists are examined, it is understood that the verbs, adjectives, conjunctions, pronouns, prepositions and adverbs are clearly stated in accordance with the rules of use of language and also the words related to the basic facts and situations related to daily life are included. These results can be considered as very reasonable figures considering the average age of the 5th grade child. It is understood that the words used in the texts are in great agreement with the frequency lists in the Turkish corpus studies. However, numerical data should be investigated in detail according to the words and updated and compared with the frequency of use of this age group. In addition, it will be useful to expand this study by considering abstract-concrete, affix-root, synonyms, antonym, metaphor, dilemma, idiom, proverb and word groups separately.

CİNSİYET VE ANNE-BABA EĞİTİM DÜZEYİNİN 66-77 AYLIK OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DUYGULARI TANIMA VE DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ*

Belgin LİMAN*

ÖZ

Araştırmada 66-77 aylık okul öncesi çocukların, cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyinin duyguları tanıma ve duygu düzenleme becerilerine etkisi incelenmiştir. Araştırma tarama modelindedir. Çalışma grubu 145 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Duyguları Tanıma Testi” ve “Duygu Düzenleme Ölçeği (DDÖ)” kullanılmıştır. Veri analizinde nonparametrik testlerden yararlanılmıştır. Cinsiyete göre değişkenlik ve olumsuzluk puan ortalamalarının farklılaştığı; duygu düzenleme ile duyguları tanıma puan ortalamaların ise farklılaşmadığı saptanmıştır. Anne ve baba eğitim durumu duyguları tanıma ve değişkenlik ve olumsuzluk davranış puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık yaratmıştır. Anne-baba eğitim durumuna göre çocukların duygu düzenleme becerileri farklılaşmaktadır. Duyguları tanıma ile duygu düzenleme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, duygu, duyguları tanıma, duygu düzenleme

THE EFFECT OF 66-77 MONTHS OLD PRESCHOOL CHILDREN'S SEX AND PARENTAL EDUCATION LEVELS ON EMOTION RECOGNITION AND EMOTION REGULATION SKILLS

ABSTRACT

In the present study, the effect of 66-77 months old preschool children's sex and parental education levels on emotion recognition and emotion regulation skills was examined. The study employed the survey model. The study group consisted of 145 children. “Personal Information Form”, “Emotion Recognition Test” and “Emotion Regulation Scale (ERS)” were administered in the study. Non-parametric tests were used in data analysis. It was determined that variation/negativity score means varied by sex, whereas emotion regulation and emotion recognition mean scores did not vary. The education level of the parents created a significant difference in emotion recognition, and variation and negative behavior score points. Children's emotion regulation skills differed according to parental educational status. A positive correlation was found between emotion recognition and emotion regulation.

Keywords: Preschool, emotion, emotion recognition, emotion regulation

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi, yliman@mynet.com.tr

GİRİŞ

Birey sosyal bir varlık olarak dünyaya geldiği andan itibaren geçirdiği yaşantılar ve bu yaşantılar sonucu değişik duygu durumları içerisinde kendini bulmaktadır. Yaşamla uyum sürecinde duyguları tanıma ve anlama, kontrol altına alma, duygularını uygun şekilde ifade etme, aynı zamanda da başkalarının duygularını tanıyabilmeyi gerektiren birçok durumla karşı karşıya kalmaktadır (Başal, 2004). Duygular, istenmeyen durumlarla başa çıkabilmek için hızlı bir şekilde değerlendirme yapmayı ve harekete geçmeyi izleyen biyolojik bir dayanıklılık yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Cole, Martin ve Dennis, 2004). Bir nesne, olay ya da kişilerin bireyde oluşturduğu hisler olarak tanımlanan duygular (Güngör, 2005) yaşantılar sonucu oluşan durumlara tepki olarak çıkmaları sebebiyle işlevseldir (Levenson, 1994, akt; Werner ve Gross, 2010). Gross ve Thompson (2007), duyguların karar verme, bellek, sosyal ilişkilere etki ederek davranışsal, motor ve psikolojik tepkileri hazırladığını belirtmektedir.

Duygusal becerilerin içerisinde önemli olan duyguları tanıma duygusal yüz ifadelerini ve ipuçlarını değerlendirerek karşımızdaki bireyin hissettiği duyguyu fark edebilme yeteneğidir (Gallese, 2003). Duygu tanıma gülümseme, şaşırma, kaşlarını çatma, ses tonu vb. mesajlar ile verilen duyguların tanınması ve anlamlandırılması olarak da tanımlanmaktadır (Elksinn ve Elksinn, 2003, akt; Saltalı, 2010). Yüz ifadeleri ve diğer sözsüz iletişim unsurları duyguların nitelendirilmesinde ve duygusal mesajların iletilmesinde önemlidir. İnsanlar duygularını yüz ifadeleriyle iletme konusunda biyolojik olarak hazır bir yapıya sahiptir (Çelik, Tuğrul ve Yalçın, 2002). Başkalarının duygu dışavurumlarını doğru olarak tanıyabilme yetisi sözel olmayan iletişim sisteminin önemli bir bileşenidir ve ortama uyum sağlamak, ortamı düzenlemek için gerekli bir yetidir.

Davranışlarımızın insanlar üzerinde yarattığı etkiyi anlamak, karşımızdakinin verdiği tepkiler yoluyla anlaşılmalıdır. Diğerlerinin yüzlerindeki duygusal ifadeleri fark etme, duygu düzenlemesinin temelini oluşturmaktadır. Çocukların yüz ifadelerini öğrenmeleri, duygularını ve kendini kontrol etme yeteneğinin gelişimini hızlandırmaktadır (McClelland ve Tominey, 2016). Duygusal beceriler, bireyin yalnızca kendi davranışlarını yönlendirmez, başkalarının zihinsel süreçlerini algılamasına da yardımcı olur ve sosyal ilişkileri şekillendirirler (Salah, 2006). Duygusal düzenleme sürecinde birey, olumlu duyguları arttırarak, olumsuz duyguları azaltarak değiştirebilir ve bu yoğunluğun ne kadar sürdürebileceğini düzenleyebilir (Eisenberg ve Spinrad, 2004). Araştırmalar kendini düzenleme becerilerinden biri olan duygusal düzenlemenin (emotional regulation), sosyal çevre tarafından onaylanan tepkileri oluşturmaları için temel olduğunu desteklemektedir (Liew, Eisenberg ve Reiser, 2004; Calkins, 2010). Calkins (2010), duygu düzenlemeyi bireyin karmaşık ve stresli çevresini kontrol etmesine yardımcı bir süreç olarak görür. Rothbart (1989) yaptığı çalışmada, çocukların duygu düzenleme becerilerinin, sosyal duygusal uyumu ve kişiler arası ilişkilerde belirleyici bir etken olduğunu belirlemiştir. Sosyal becerileri gelişen birey, çevresiyle sağlıklı ilişkiler geliştirebilmektedir. Bu süreçte duygularını tanıyan birey, gerginlik yaratan durumlar karşısında duygu düzenleme stratejileri geliştirerek (negatif duyguları azaltma ve pozitif olanları arttırma) uygun kararlar verebilmekte, gerginlik yaratan durumlarda öfkesini kontrol edebilmekte ve duygularını uygun şekilde ifade edebilmektedir (Bronson, 2000; Denham ve Burton, 2003; Carlson ve Wang, 2007; Gülay ve Akman, 2009). Liew, Eisenberg ve Reiser (2004), çocuklarla yaptıkları çalışmalarda, çocukların kolaylıkla hayal kırıklığına uğraması, öfke patlamaları ve huysuzluk davranışı göstermesi, haz veren bir şeye ulaşmak için bekleyememesi gibi davranış örüntülerinin duygu düzenleme ile ilişkili olduğunu gözlemlemiştir. Bu bağlamda çocuğun başarılı sosyal işlevler için duygusal tepkilerini ayarlayabilmeyi öğrenmesi gerekmektedir (Denham vd., 2003).

Temel duygusal beceriler okul öncesi dönemde kazanılmaktadır (Pollak, Cicchetti, Hornung ve Reed, 2000). Okul öncesi dönemde çocuklar, çevresindeki duygusal olarak dikkat çeken özellikler ve durumlara yaklaşma, değiştirme ya da bu durumlardan uzaklaşma olanakları olduğunu fark

ederek duygu düzenleme açısından becerikli hale gelmektedirler (Demirkapı, 2014). Karşılaşılan duygusal durumların başarı ile yönetilebilmesi okul öncesi dönemden itibaren çocuğun duygusal becerilerinin uygun eğitimsel ve ailesel yaşantılarla desteklenerek geliştirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Çocuklar anne-babalarını model alarak duyguları tanımaya ve duygularını kontrol etmeye yönelik yöntemler geliştirmektedir. Bu açıdan ebeveynlerin çocukları ile etkili iletişim kurması onların duygularını anlamaları ve duygusal sorunlar karşısında kontrollü tepkiler gösterebilmeleri önemli görülmektedir. Ebeveynler ve öğretmenler duyguları tanıma ve anlama, duyguları ifade etme ve duyguları hakkında konuşmaları için onları cesaretlendirmelidir. Alan yazında duygu düzenleme becerisi, çocuğun duygusal tepkilerini ortamın koşullarına uyum gösterecek şekilde değiştirebilmesini içerdiği (Thompson 1994) okul öncesi dönemde çocuğun hızla gelişen bilişsel ve iletişim yetenekleriyle ve ebeveynlerin desteği ile geliştiği belirtilmektedir (Fox ve Calkins 2003). Savyer vd. (2002) gerçekleştirdiği çalışmada, duygulara karşı ebeveynlerin gösterdiği tepki kalıpları ile okul öncesi çocuğunun duygusal ve sosyal yetkinliği arasında önemli bir bağ olduğunu ortaya koymuştur. Duygusal yetileri güçlü olan ebeveynler çocuklarını dinleme, değer verme gibi iletişimsel açıdan önemli tepkiler göstermektedir (Ömeroğlu & Ulutaş, 2007). Görüldüğü üzere çocuğun ileriki yaşantısında kendini ifade edebilen, sağlıklı iletişim kurabilen, paylaşabilen, kurallara uyan, başkalarına duyarlı olan, karşılaştığı problemlerle başa çıkabilen, duygularını kontrol edebilen, benlik ve özgüveni gelişmiş bir birey olması sosyal çevresi ile olumlu ilişkiler kurması duyguları tanıması, anlamlandırması ve doğrultuda duygularını düzenleyebilmesi için önemli görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında elde edilen bilgilerin cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyi değişkeninin çocukların duygu tanıma ve duygu düzenleme becerisindeki rolünü açıklaması bakımından önemli görülmektedir. Bununla birlikte elde edilen sonuçlar alan yazındaki bilgilerin derinleştirilmesine ve uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlaması açısından değerli görülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı 66-77 aylık okul öncesi çocukların duyguları tanıma ve duyguları düzenleme becerileri ile çocukların cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

66-77 aylık okul öncesi çocukların, cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyinin duyguları tanıma ve duygu düzenleme becerilerine etkisinin incelendiği bu araştırma ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Niğde İlinde bulunan anasınıfı ve bağımsız anaokullarında eğitim gören ve kolay ulaşılabilirlik ilkesi doğrultusunda belirlenen 66-77 aylık 64 (%44,1) erkek ve 81 (%55,9) kız olmak üzere toplam 145 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmanın verilerinin elde edildiği anne ve babaların eğitim durumuna bakıldığında; 25 (%17,2) anne ilk-orta okul mezunu, 31 (%21,3) anne lise mezunu, 4 (% 2,7) anne ön lisans mezunu ve 55 (%37,9) anne ise lisans ve üstü mezunudur. Yine 20 (%13,8) baba ilk-orta okul mezunu, 50 (%34,5) baba lise mezunu, 7 (%4,8) baba ön lisans mezunu ve 68 (% 46,9) baba ise lisans ve üstü mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Duyguları Tanıma Testi”, “Duygu Düzenleme Ölçeği” olmak üzere üç veri toplama aracı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda, çocuklarının cinsiyetine ve anne baların öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler yer almıştır.

Duyguları Tanıma Testi: Bruce ve diğerleri. (2000) tarafından 3-12 yaş arasındaki çocukların yüz ifadeleri yolu ile duyguları tanıma becerilerini ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. “Duyguları

Tanıma Testi” üç farklı uygulamayı içermektedir. Çocuklara ilk önce İfade-çifti (Expair) maddeleri verilir. Çocuktan söylenen yüz ifadesine sahip resmi göstermesi istenir. Örneğin; “Bu iki yüzden hangisi üzgün” yönergesi verilir ve çocuğun üzgün yüzü göstermesi beklenir. İfade-çifti maddelerini, İfade Eşleme Çocuk (Expmatch.child) maddeleri ardından da yetişkinlerin yüz ifadelerini yansıtan İfade Eşleme Yetişkin (Expmatch.adult) maddeleri izlemektedir. Hem İfade Eşleme Çocuk hem de İfade Eşleme Yetişkin testlerinde çocuğa “Aşağıdaki iki resimden hangisi, yukarıdaki çocuk ile aynı duyguyu hissetmektedir” yönergesi verilir. Bu maddelerin başlangıcında, çocuklara ne yapmaları gerektiğini açıklamak için testi uygulayan kişi tarafından kullanılabilir örnek bir uygulama vardır. İfade Eşleme Yetişkin testi ile İfade Eşleme Çocuk testi birbirine benzerdir. Fakat İfade Eşleme Yetişkin testinde örnek uygulama yoktur. İfade Eşleme Yetişkin testinde yetişkin yüz ifadeleri kullanılmıştır. Her doğru cevap için “1” puan verilmektedir. “Duyguları Tanıma Testi” toplam madde sayısı 19’dur. Duyguları Tanıma Testi iç tutarlık katsayısı cronbach alfa tekniği’ne göre 0,7418 olarak bulunmuştur (Ergin, 2000).

Duygu Düzenleme Ölçeği: Duygu Düzenleme Ölçeği, Shields ve Cicchetti (1997) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe uyarlaması Batum ve Yağmurlu (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçek, okul öncesi ve okul çağındaki çocukların duygusal tepkiselliği ve duyguların ortamın koşullarına göre düzenlenip ifade edilmesini değerlendiren 24 madde ve “Duygu Düzenleme” ve “Değişkenlik/Olumsuzluk” olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları duygu düzenleme alt boyutu için .73, değişkenlik/olumsuzluk alt boyutu için ise .75 olduğu saptanmıştır. Ölçek, 4’lü likert tipte ve araştırma kapsamında çocukların öğretmenleri tarafından değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, çalışma grubuna dâhil edilen 66-77 aylık 145 çocuktan ve öğretmenlerinden elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan “Kişisel Bilgi Formu” ve “Duygu Düzenleme Ölçeği”, çalışma grubundaki çocukların öğretmenleri tarafından; “Duyguları Tanıma Testi” ise araştırmacı tarafından her çocuk için bireysel olarak doldurulmuştur. Duyguları Tanıma Testi, Duygu Düzenleme Ölçeği (Duygu Düzenleme ve Değişkenlik-Olumsuzluk alt boyutlarında) aracılığıyla elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS 24.00 paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi amacıyla verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov –Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Ölçek toplam puan ve alt ölçek puanlarının normallik sağlanmadığı sonucuna varılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde; nonparametrik testlerden Kruskal Wallis testi ve ikili karşılaştırmalarda Mann- Witney U testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sorularına yönelik istatistiksel analiz bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Aritmetik Ortalamaları

	n	$\bar{x}$
Duyguları Tanıma	145	16.73
Değişkenlik/olumsuzluk	145	26.27
Duygu Düzenleme	145	27.17

Duyguları tanıma puanlarının aritmetik ortalaması 16.73, Duygu Düzenleme Ölçeğinin değişkenlik/olumsuzluk alt ölçeği puanlarının aritmetik ortalaması 26.27 ve duygu düzenleme alt ölçeği puanlarının aritmetik ortalaması 27.17’ dir.

Tablo 2. Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Analiz sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	U	p
Duyguları Tanıma	Kız	81	73.36	2562.50	.90
	Erkek	64	72.54		
Değişkenlik/olumsuzluk	Kız	81	62.89	1773.00	.00
	Erkek	64	85.80		
Duygu Düzenleme	Kız	81	74.25	2490.50	.68
	Erkek	64	71.41		

Tablo 2 incelendiğinde çocukların cinsiyetlerine göre duyguları tanıma puan ortalamalarının ($U= 2562.50$, $p= .90$, $p>.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Diğer yandan cinsiyet değişkenine göre değişkenlik/olumsuzluk davranış puan ortalamaları ($U= 1773.00$, $p= .00$, $p<.05$) anlamlı bir farklılık gösterirken; duygu düzenleme puan ortalamaları ($U=2490.50$, $p= .68$, $p>.05$) arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Tespit edilen farkın değişkenlik/olumsuzluk puan ortalamaları açısından, erkek çocukların lehine olduğu gözlenmiştir. Buna göre erkekler kızlara göre daha fazla değişkenlik ve olumsuzluk davranışları göstermektedir.

Tablo 3. Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Analiz sonuçları

	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	χ^2	p	
Duyguları Tanıma	İlk-orta	25	69.84	13.949	.00	1-3
	Lise	61	61.87			2-3
	Ön lisans	4	123.75			2-4
	Lisans ve üstü	55	83.09			3-4
Değişkenlik /olumsuzluk	İlk-orta	25	65.42	22.926	.00	1-2
	Lise	61	90.98			2-4
	Ön lisans	4	92.50			3-4
	Lisans ve üstü	55	55.09			
Duygu Düzenleme	İlk-orta	25	76.00	3.228	.35	
	Lise	61	65.80			
	Ön lisans	4	81.25			
	Lisans ve üstü	55	79.02			

Tablo 3 incelendiğinde anne eğitim düzeyine göre duyguları tanıma ($\chi^2_{(3)}= 13.949$, $p=.00$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Farkın anneleri ilk-orta mezunu ile ön lisans mezunu, lise mezunu ile ön lisans, lise mezunu ile lisans ve ön lisans mezunu ile lisans ve üstü mezunu grup olan çocuklar arasında olduğu belirlenmiştir. Puan ortalamaları dikkate alındığında, annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların duyguları tanıma testinden almış oldukları puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Ayrıca çocukların anne eğitim düzeyine göre değişkenlik/olumsuzluk ($\chi^2_{(3)}= 22.926$, $p=.00$) puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farklılığın anneleri ilk-

orta mezunu ile lise mezunu, lise mezunu ile lisans ve ön lisans mezunu ile lisans ve üstü mezunu grup olan çocuklar arasında olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan çocukların duygu düzenleme puan ortalamalarında ($\chi^2_{(3)}= 3.228$, $p=.35$) istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma olmadığı saptanmıştır.

Tablo 4. Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Ölçeği Alt Ölçeklerine İlişkin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Analiz sonuçları

	Baba Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	χ^2	p	Anlamlı Farklılık
Duyguları Tanıma	İlk-orta	20	54.03	8.908	.03	1-3
	Lise	50	67.28			
	Ön lisans	7	89.07			
	Lisans ve üstü	68	81.13			
Değişkenlik /olumsuzluk	İlk-orta	20	71.98	12.294	.00	2-3
	Lise	50	88.12			
	Ön lisans	7	43.64			
	Lisans ve üstü	68	65.21			
Duygu Düzenleme	İlk-orta	20	73.10	5.926	.11	
	Lise	50	68.05			
	Ön lisans	7	109.14			
	Lisans ve üstü	68	72.89			

Tablo 4 incelendiğinde baba eğitim düzeyine göre duyguları tanıma ($\chi^2_{(3)}= 8.908$, $p=.03$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu farkın babaları ilk-orta mezunu ile ön lisans mezunu ve ilk-orta mezunu ile lisans ve üstü mezunu grup olan çocuklar arasında olduğu belirlenmiştir. Yine çocukların baba eğitim düzeyine göre değişkenlik/olumsuzluk ($\chi^2_{(3)}= 12.294$, $p=.00$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılığın babaları lise mezunu ile ön lisans mezunu ve lise ile lisans ve üstü mezunu olan grup çocuklar arasında olduğu görülmüştür. Çocukların duygu düzenleme puan ortalamalarında ($\chi^2_{(3)}= 5.926$, $p=.11$) istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma olmadığı saptanmıştır.

Tablo 5. Çocukların Duyguları Tanıma ve Duygu Düzenleme Ölçeği Alt Ölçek Puanları Arasındaki İlişki

	Duyguları Tanıma	
	r	p
Değişkenlik/olumsuzluk	-.044	.60
Duygu Düzenleme	.162	.05

Tablo 5’de duyguları tanıma puan ortalaması ile Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeği’nin değişkenlik-olumsuzluk alt boyutu puan ortalaması arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Diğer yandan çocukların duyguları tanıma puan ortalaması ile Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeği’nin duygu düzenleme alt boyutu arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($r= .162$; $p<.05$). Buna göre 66-77 aylık çocukların duyguları tanıma becerileri arttıkça duygu düzenleme becerileri artmaktadır.

TARTIŞMA / SONUÇ VE ÖNERİLER

66-77 aylık okul öncesi çocukların, cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyinin duyguları tanıma ve duyguları düzenleme becerilerini etkileyip etkilemediğinin araştırıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar ve diğer çalışmalarla olan ilişkileri aşağıda belirtilmiştir.

Duyguları tanıma puanlarının aritmetik ortalaması 16.73, Duygu Düzenleme Ölçeğinin değişkenlik/olumsuzluk alt ölçeği puanlarının aritmetik ortalaması 26.27 ve duygu düzenleme alt ölçeği puanlarının aritmetik ortalaması 27.17' dir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre çocukların duyguları tanıma becerileri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Karaaslan (2012) ve Arı ve Seçer (2004) tarafından yapılan çalışmada benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Karaaslan (2012) yaptığı çalışmada, cinsiyete göre ilköğretim birinci sınıf öğrencileri arasında duyguları tanıma becerileri açısından farklılaşma olmadığını belirlemiştir. Benzer şekilde Arı ve Seçer (2004), anasınıfına devam eden çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerileri inceledikleri çalışmada, erkek ve kız çocukların mutlu, üzgün, öfkeli ve şaşkın yüz ifadelerini tanıma becerilerinde anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuşlardır.

Araştırmanın diğer bulgusuna göre cinsiyete göre çocukların değişkenlik ve olumsuzluk davranış puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu; duygu düzenleme puan ortalamaları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde kızların olumsuz duygusal stratejileri daha az kullandıklarını (Eisenberg vd., 1993) erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranış sergilediklerini ortaya koyan pek çok çalışmaya rastlanmaktadır (Dinçer, 1995; Gülay, 2008; Hay ve Cook, 2007; Karaaslan, 2012; Knafo ve Plomin, 2006; Romano, E., Tremblay, R. E., Boulerice, B., & Swisher, R., 2005; Yarı ve Özkan, 2016). Çorapçı, Aksan, Arslan -Yalçın ve Yağmurlu (2010) tarafından yapılan çalışmada, kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla sosyal açıdan daha yetkin görüldüğü ve öfkeli, kızgın davranışları daha az sergiledikleri tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada sosyal yetkinlik ve saldırgan davranışlarda gözlemlenen bu yaygın cinsiyet farklılığı, biyolojik ve kalıtsal etmenlerin olasılığıyla açıklanmaktadır (Maccoby ve Jacklin, 1980). Konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda kız ve erkek çocukların farklılaşan sosyalizasyonları sebebiyle duygu düzenleme becerilerinde farklılık gösterdikleri ifade edilmektedir (Saarni, 1984; Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998; Altan, 2006; Carlson ve Wang, 2007). Carlson ve Wang (2007), 4-6 yaş arası okul öncesi çocukların duygu düzenleme becerilerinde meydana gelen bireysel farklılıkları belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada duygu düzenlemenin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonucunda sosyal çevrenin ve erken yaşlardan itibaren etkili olan toplumsal cinsiyete göre farklı çocuk yetiştirme tutumlarının etkisine de dikkat çekilmiştir (Maccoby 1998). Bu bilgi mevcut çalışma kapsamında ele alındığında, anne baba eğitim seviyesinin yükselmesinin, ebeveynlerin bilinçli tutum sergileme olasılıklarını arttırdığını, bunun yanı sıra okul öncesi eğitimin ve kalitesinin artmasından dolayı çocuk yetiştirmede toplumsal cinsiyet ayrımlarının etkisinin azalmış olabileceğini düşündürmektedir.

Nitekim çalışma kapsamında anne eğitim düzeyine göre araştırmaya dahil olan çocukların duyguları tanıma puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farkın anneleri ilköğretim mezunu ile ön lisans mezunu, lise mezunu ile ön lisans, lise mezunu ile lisans ve ön lisans mezunu ile lisans ve üstü mezunu olan çocuklar arasında olduğu belirlenmiştir. Puan ortalamaları dikkate alındığında, annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların duyguları tanıma testinden almış oldukları puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre annelerin eğitim seviyesi arttıkça, çocukların duygu tanıma beceri düzeylerinin arttığı söylenebilir. Konuya ilişkin literatür incelendiğinde de anne eğitim düzeyi arttıkça çocuğun duyguları tanıma beceri düzeyinin arttığına dair (Arı ve Seçer, 2004; Goodman, Crouter, Lanza, Cox ve Vernon-Feagans, 2011; Saltalı ve Arslan, 2011; Karaaslan, 2012) bulguların yer aldığı

çalışmalara rastlanmaktadır. Saltalı ve Arslan (2011) yaptıkları araştırmada, okul öncesi eğitime devam eden altı yaşındaki çocukların duygusal becerilerini etkileyen bazı değişkenleri incelemişlerdir. Araştırmada sonuç olarak anneleri üniversite mezunu olan çocukların, anneleri ilköğretim mezunu olanlara göre duygusal beceri puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Arı ve Seçer (2004) duygusal yüz ifadeleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, annelerin öğrenim düzeyi arttıkça çocukların yüz ifadelerini tanıma becerisinin de anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bu çalışma kapsamında annelerin eğitim seviyesi yükseldikçe anne ve çocuk eğitimine yönelik televizyon programlarını takip etmede, çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili yayınlara ulaşmada daha istekli oldukları düşünülmektedir. Bu durum annelerin çocukları ile kurdukları iletişim becerilerinin kalitesini artırarak, çocuklarıyla daha etkili iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Kendini geliştiren anne çocuğunun duygularını anlamasına ve ifade etmesine fırsat vererek olumlu rol model olacaktır. Garner vd. (1997) sosyo-ekonomik düzeyi düşük annelerin çocukları ile duygular hakkında konuşmaları ve çocuklarının duyguları anlamaları konusunda yaptıkları çalışma sonucunda, annelerin duyguların nedenleri ve sonuçları hakkında yapmış oldukları empatik açıklamaların, çocuklarının duygusal yeteneklerini etkilediğini ortaya koymuştur.

Çalışma kapsamında baba eğitim düzeyine göre çocukların duyguları tanıma becerilerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Farkın babaları ilköğretim mezunu ile ön lisans mezunu ve ilköğretim mezunu ile lisans ve üstü mezunu olan çocuklar arasında olduğu belirlenmiştir. Buna göre babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların duygu tanıma beceri düzeylerinin arttığı söylenebilir. Arı ve Seçer (2004) duygusal yüz ifadeleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, babaların öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukların yüz ifadelerini tanıma becerilerinin de anlamlı düzeyde farklılaştığını belirlemiştir. Yine Saltalı ve Arslan (2011) tarafından okul öncesi eğitime devam eden altı yaşındaki çocukların duygusal becerilerini etkileyen bazı değişkenlerin incelendiği çalışmada, babaların eğitim düzeyi arttıkça çocukların duygusal beceriler puan ortalamalarının da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Geleneksel aile yapısında babalar sadece para kazanan evin ihtiyaçlarını karşılayan, otoriter ve saygı gösterilen kişi olarak görülmektedir. Günümüzde ise kadınların da ev dışında çalışmaları ile babalar çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmekte ve bakımları ile yakından ilgilenmektedir. Goodman, Crouter, Lanza, Cox ve Vernon-Feagans (2011), babaların eğitim düzeyi arttığında çocuklarına çok daha hassas ve ilgiyle yaklaştıklarını ancak babalık sorumluluklarındaki zayıflığı ise yoğun iş stresi ile ilişkilendirmiştir.

Araştırmada çocukların anne eğitim düzeyine göre değişkenlik ve olumsuzluk davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Farklılık anneleri ilköğretim mezunu ile lise mezunu, lise mezunu ile lisans ve ön lisans mezunu ile lisans ve üstü mezunu grup olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Bir diğer bulguya göre babaların eğitim düzeyine göre çocukların değişkenlik ve olumsuzluk puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farklılık babaları lise mezunu ile ön lisans mezunu ve lise ile lisans ve üstü mezunu grup olan çocuklar arasındadır. Değişkenlik/olumsuzluk alt ölçek puanı çocuğun huysuzluk, tepkisellik, öfke kontrolünün zayıflığı, ve esnek olmamaya ilişkin davranış düzeyini göstermektedir. Buna göre anne ve babaların eğitim düzeyi arttıkça çocukların değişken ve olumsuz davranışlarının azaldığı söylenebilir. Masalcı (2001) yaptığı çalışmada anne öğrenim düzeyi ile çocuğun öfkesini ifade ediş biçimi ve saldırganlık davranışı birbiri ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Alisinanoğlu (2003)'nun yapmış olduğu araştırma sonucuna göre annenin öğrenim düzeyi arttıkça, çocukların denetim odağı dıştan içe doğru olmaktadır. Bilindiği üzere, çocukların duygusal öğrenimlerinde içinde buldukları sosyal çevre ve ilişkiler etkili olmaktadır. Bu dönemde çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerin duygularıyla nasıl baş ettiklerini, nasıl stratejiler geliştirdiklerini ya da belirli olay ve durumlarda nasıl tepkiler verdiklerini gözlemler (Bayhan ve Artan, 2004). Her ne kadar çalışma kapsamı farklı olsa da bu bilgilerle örtüşen çalışmalar mevcuttur. Leibowitz, Ramos-Marcuse ve Abersenio (2002) tarafından yürütülen, okul öncesi çocuk ve bakıcılarının dahil olduğu çalışmada, ebeveyn-çocuk duygusal

iletişimi ve okul öncesi çocukların bağlanması öyküsel bir değerlendirmesi yapmıştır. Duygusal iletişimde, ebeveynlerin olumlu davranışlar sergilediğinde çocukların da olumlu, ebeveynin olumsuz oldukları durumlarda olumsuz ilişki içine girdikleri sonucuna varılmıştır. Seçer (2017) tarafından yapılan çalışmada, annelerin olumlu tepkileri arttıkça çocukların duygusal olumsuzluğunun azaldığı, annelerin olumsuz tepkileri arttıkça çocukların duygusal değişkenlik ve olumsuzluğunun arttığı belirlenmiştir. Yine Savyer vd. (2002) gerçekleştirdiği çalışmada, duygulara karşı ebeveynlerin gösterdiği tepki kalıpları ile okul öncesi çocuğunun duygusal ve sosyal yetkinliği arasında önemli bir bağ olduğunu ortaya koymuştur. Duygusal yetileri güçlü olan ebeveynler çocuklarını dinleme, değer verme gibi iletişimsel açıdan önemli tepkiler göstermektedir (Ömeroğlu & Ulutaş, 2007). Günümüzde eğitim düzeyinin yükselmesi ile kültürel faktörlerin etkisiyle şekillenen ebeveynliğin tekrar gözden geçirilmesine ve çocuk yetiştirme biçimlerinin daha olumlu yönde gelişmesine imkan sağladığı düşünülmektedir.

Araştırmada çocukların duygu düzenleme puan ortalamalarında anne baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılaşma yoktur. Bu bulguya ilişkin literatür incelendiğinde anne ve babanın eğitim durumunun farklılık yaratmadığına ilişkin (Gelgör, 2016), anne ve/veya babanın eğitim seviyesi arttıkça çocuğun duygu düzenlemesinin arttığına ilişkin (Arı ve Seçer, 2004; Goodman, Crouter, Lanza, Cox ve Vernon-Feagans, 2011; Saltalı ve Arslan, 2011; Karaaslan, 2012) çeşitli bulguların yer aldığı çalışmalar dikkati çekmektedir. Gelgör (2016) tarafından ebeveyn kabul-red ve kontrolü ile anne ve babanın çocuğuna gösterdiği kabul-red/kontrolün çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilişkisi araştırılmış ve anne ve babanın eğitim durumuna göre çocuğun duygu düzenleme becerisinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Yükçü ve Demircioğlu (2017) yaptıkları çalışmada, baba eğitim düzeyine göre çocukların duygu düzenleme becerilerinin farklılaşmadığını, anne eğitim düzeyine göre ise çocukların duygu düzenleme alt ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu belirlemiştir. Alan yazında duygu düzenleme becerisi, çocuğun duygusal tepkilerini ortamın koşullarına uyum gösterecek şekilde değiştirebilmesini içerdiği (Thompson 1994) okul öncesi dönemde çocuğun hızla gelişen bilişsel ve iletişim yetenekleriyle ve ebeveynlerin desteği ile geliştiği belirtilmektedir (Fox ve Calkins 2003). Her ne kadar anlamlı bir farklılaşma görülme de ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların duygu düzenleme puan ortalamaları artmaktadır. Nitekim Aydın (2010) çalışmasında, annelerin eğitim durumuna göre çocuklarına yönelik duygu sosyalizasyonu pratiklerinde farklılaşma olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Araştırmanın son bulgusuna göre çocukların duyguları tanıma becerileri ile değişkenlik ve olumsuzluk davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. 66-77 aylık çocukların duyguları tanıma ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişki incelendiğinde ise araştırma bulguları pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir. Yapılan pek çok çalışma, duygu düzenlemenin duyguları tanıma becerileri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Bronson, 2000; Carlson ve Wang, 2007; Denham ve Burton, 2003; Gülay ve Akman, 2009; Miller, Fine, Gouley, Seifer, Dickstein ve Shields, 2006). Miller, Fine, Gouley, Seifer, Dickstein ve Shields (2006) alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öncesi eğitim kurumlarındaki çocukların duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları düzenleme ve duyguları olumsuz ifade etme ile sınıf davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda duyguları tanımanın duyguları düzenleme becerisini anlamlı düzeyde yordayan bir değişken olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal süreçte duygularını tanıyan bireyin, gerginlik yaratan durumlar karşısında duygu düzenleme stratejileri geliştirerek (negatif duyguları azaltma ve pozitif olanları artırma) uygun kararlar verebilmekte, gerginlik yaratan durumlarda öfkesini kontrol edebilmekte ve duygularını uygun şekilde ifade edebilmektedir (Bronson, 2000; Denham ve Burton, 2003; Carlson ve Wang, 2007; Gülay ve Akman, 2009). Çocuğun başarılı sosyal işlevler için duygusal tepkilerini ayarlayabilmeyi öğrenmesi gerektiği önemli görülmektedir (Denham vd., 2003).

Çocukların duyguları tanıma ve duygu düzenleme becerileri yakın çevre ve ilişkilerden etkilenmektedir. Çevresel faktörlerin çocukların duygusal öğrenimlerinde etkili olduğu

vurgulanmaktadır. Araştırma sonucunda duyguları tanımanın duyguları düzenleme becerisini anlamlı düzeyde yordayan bir değişken olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda okul öncesi dönemde ebeveynlerin ve yakın çevresinin çocuklara yönelik sosyalizasyonları ve duygusal becerilere yönelik olumlu rol modeller sunulması oldukça önemli olmaktadır. Bu bağlamda ebeveynlere yönelik çocuklarının duygu tanıma ve duygu düzenleme becerilerini nasıl destekleyecekleri konusunda eğitimler planlanabilir. Duygu düzenleme konusunda ailede geliştirilemeyen yönlerin okul öncesi eğitim kurumunda öğretmenler tarafından üzerinde durulması sağlanabilir. Bunun için de öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitim programlarında duygu düzenleme konusuna yer verilebilir. Öğretmenler tarafından okul ortamı ve eğitim programları çocukların duygusal becerilerini zenginleştirme aracı olarak geliştirilebilir. Daha sonra planlanan araştırmalarda farklı örneklem grupları (metropol ve kırsalda yaşayan anne-baba ve çocukları vb.) üzerinde de benzer araştırmalar yapılabilir. Özellikle duyguları tanıma ve duygu düzenleme becerilerine yönelik hazırlanan eğitim programlarının okul öncesi dönemdeki çocukların diğer gelişim alanları (dil gelişimi, sosyal duygusal becerileri v.b) üzerindeki etkisi araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Altan, Ö. (2006). *The effects of maternal socialization and temperament on children's emotion regulation*. Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Alisinanoğlu, F. (2003). Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-108.
- Aydın, F. (2010). *Maternal emotion regulation, socio-economic status and social context as predictors of maternal emotion socialization practices*. Master's Thesis, İstanbul Bilgi University, İstanbul.
- Arı, R. & Seçer, Z. Ş. (2004). Okulöncesi dönemdeki çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (11), 67-84.
- Başal, H. A. (2004). *Gelişim ve psikoloji: Nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim?*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Batum, P. & Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The ontributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology*, 25(4), 272-294. Bayhan, S. P. & Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Bronson, M. B. (2000). *Self-regulation in early childhood: nature and nurture*. NewYork: Guilford Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Calkins, S. D. (2010). Commentary: Conceptual and methodological challenges to the study of emotion regulation and psychopathology. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assesment*, 32(1), 92-95.
- Carlson, S. M. & Wang, T. S. (2007). Inhibitory control and emotion regulation in preschool children. *Cognitive Development*, 22, 489-510.
- Cole, P. M., Martin, S. E. & Dennis, T. A. (2004). Emotion regulation as a scientific construct: Methodological challenges and directions for child development research. *Child development*, 75(2), 317-333.
- Çelik, E., Tuğrul, B. & Yalçın, S. S. (2002). Dört - altı yaşlar arasındaki anaokulu çocuklarının duygusal yüz ifadesiyle kendilerini, anne-babalarını ve öğretmenlerini algılaması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 29-39.
- Çorapçı F., Aksan N., Arslan -Yalçın D. & Yağmurlu B. (2010).Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması: Sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirme-30 ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2),63-74.
- Demirkapı, E. Ş. (2014). *Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

- Denham, S. & Burton, R. (2003). *Social and emotional prevention and intervention programming for preschoolers*. New York: Kluwer Academic Plenum Publishers.
- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. v.d., (2003). Preschool emotional competence: pathway to social competence? *Child Development*, 74(1), 238-256.
- Dinçer, Ç. A. (1995). *Anaokuluna devam eden 5 yaş grubu çocuklarına kişiler arası problem çözme becerilerinin kazandırılmasında eğitimin etkisinin incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Bernzweig, J., Karbon, M., Poulin, R. & Hanish, L. (1993). The relations of emotionality and regulation to preschoolers' social skills and sociometric status. *Child Development*, 64, 1418-1438.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241-273.
- Eisenberg, N. & Spinrad, T. L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75(2), 334-339.
- Ergin, H., (2000). *İletişim becerileri eğitim programının okulöncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri düzeyine etkisi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Fox, N. A. & Calkins, S. D. (2003) . The development of self-control of emotion: Intrinsic and extrinsic influences. *Motivation and Emotion*, 27(1), 7-26.
- Gallese, V. (2003). The roots of empathy: the shared manifold hypothesis and the neutral basis of intersubjectivity. *Psychopathology*, 36, 171.
- Garner, P. W., Jones, C., Gaylyn, G. D. & Rennme, Kimberly M. (1997). Low-income mothers' conversations about emotions and their children's emotional competence. *Social Development*, 6 (1), 37.
- Gelgör, F. Z. (2016). *A nne, baba ve çocuk tarafından algılanan ebeveyn kabul-red ve kontrolünün çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Goodman, W. B., Crouter, A. C., Lanza, S. T., Cox, M. J. & Vernon -Feagans, L. (2011). Paternal work stress and latent profiles of father-infant parenting quality. *Journal of Marriage and Family*, 73(3), 588-604.
- Gross, J. J. & Thompson, R. A. (2007). *Emotion regulation: onceptual foundations*. J.J.Gross Ed., *Handbook of Emotion Regulation* (s. 3-24). New York: Guilford Press.
- Gülây, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülây, H. ve Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Hay, D. E. & Cook, K. V. (2007). *The transformation of prosocial behavior from infancy to childhood*. . A. Brownwill ve . B. Kopp (Eds.), *Socioemotional development in the toddler years: Transitions & transformations* (pp. 100-131). NY: Guilford Press.
- Karaaslan, ÜK. (2012). *Okul öncesi eğitimin ve diğer değişkenlerin ilköğretim 1. sınıf öğrencilerinin duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Knafo, A, ve Plomin, R. (2006). Prosocial behavior from early to middle childhood: Genetic and environmental influences on stability and change. *Developmental Psychology*, 42(5), 771-786.
- Leibowitz J., Ramos-Marcuse F. & Arsenio, W. (2002). Parent-child emotion communication, attachment, and affective narratives, *Attachment & Human Development*, Vol:4, No:1.
- Liew, J., Eisenberg, N. ve Reiser, M. (2004). Preschoolers' effortful control and negative emotionality, immediate reactions to disappointment, and quality of social functioning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 89(4), 298-319.

- Maccoby E. E. (1998). *The two sexes: growing up apart, coming together*. Cambridge: Harvard University Press.
- Maccoby EE & Jacklin CN (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise. *Child Development*, 51, 964-980.
- Masalıcı, A. D. (2001). *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygu davranışının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- McClelland, M. M. & Tominey, S. L. (2016). *Stop, think, act: integrating self-regulation in the early childhood classroom (s. 62)*. New York and London: Routledge Taylor ve Francis Group.
- Miller, A. L., Fine, S. E., Gouley, K.K., Seifer, R., Dickstein, S. & Shields, A. (2006). Showing and telling about emotions: Interrelations between facets of emotional competence and associations with classroom adjustment in Head Start preschoolers. *Cognition and Emotion*, 20(8), 1170-1192.
- Ömeroğlu, E. & Ulutaş, İ. (2007). Anne baba çocuk iletişiminde duygusal zekanın rolü. 4. *Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi*: Risk altındaki çocuklar, 22-24 Ekim, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Pollak, S. D., Cicchetti, D., Hornung, K. ve Reed, A. (2000). Recognizing emotion in faces: developmental effects of child abuse and neglect. *Developmental Psychology*, Vol:36, No:5, 679-688.
- Romano, E., Tremblay, R. E., Boulerice, B. & Swisher, R. (2005). Multilevel correlates of childhood physical aggression and prosocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(5), 565-578.
- Rothbart, M. K. (1989). Temperament in childhood: A framework. In G. Kohnstamm, J. Bates, and M. K. Rothbart (eds.), *Temperament in childhood* (pp. 59-73). Chichester, UK: Wiley.
- Saarni, C. (1984). An observational study of children's attempts to monitor their expressive behavior. *Child Development*, 1504-1513.
- Salah, A. A. (2006). *İnsan ve bilgisayarda yüz tanıma*. Uluslararası Kognitif Nörobilim Sempozyumu; Türkiye.
- Saltalı, N. D. (2010). *Duygu eğitiminin okul öncesi dönem çocuklarının duygusal becerilerine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Saltalı, N. D. & Arslan, E. (2011). An investigation of emotional skills of six-year-old children attending nursery school according to some variables. *Educational Research and Reviews*, 6 (7), pp. 536-541.
- Seçer, Z. (2017). Sosyal olarak yetkin okul öncesi çocukların duygu düzenlemeleri ile annelerinin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), 1435-1452.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs Of The Society For Research In Child Development*, 59 (2-3), 25-52.
- Werner, K. & Gross, J. J. (2010). *Emotion regulation and psychopathology: a conceptual framework emotion regulation and psychopathology*. New York: Guilford Press.
- Yaralı, K. T. & Özkan H. K. (2016). Çocukların (60-72 aylık) sosyal problem çözme becerileri ile sosyal yetkinlik ve davranış durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.345-361.
- Yükçü, Ş.B. & Demircioğlu, H. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, s. 442-466.

EXTENDED ABSTRACT

The individual finds himself or herself experiencing various emotions due to his or her experiences and the results of these experiences. In the process of adaptation to life, recognizing, understanding, controlling, appropriately expressing emotions, as well as recognizing the emotions of others is an important skill. Emotions are mostly reflected in facial expressions. The impact of our behaviors on people is understood by the reactions given by

others. Recognizing the emotional expressions on the faces of others constitutes the basis of emotion regulation. Learning the facial expressions of others accelerates the development of children owning their emotions and the development of self-control skill. Basic emotional skills are gained in the preschool period. The successful management of the emotional situations encountered in this period is possible with the development of children's emotional skills with the support of appropriate educational and familial experiences since preschool period. Children develop methods to understand and control their emotions by taking their parents as models. Parents' effective communication with their children is possible by understanding their emotions and their ability to respond to emotional problems in a controlled manner. Parents and teachers should encourage children to recognize, understand, express and talk about emotions. Children becoming individuals who can express themselves, have healthy communication, share, obey rules, be sensitive to others, cope with the problems they encounter, control their emotions, have a developed sense of self and self-confidence in the future and having positive relationships with their social environment is also considered important for the socialization process. In this context, the effect of 66-77 months old preschool children's sex and parental education levels on emotion recognition and emotion regulation skills was examined in this study. This study employed the relational survey research method. The study group consisted of 145 66-77 months old children, who were attending nursery classes within elementary schools or preschools independent from the elementary schools. Determined using the principle of easy accessibility, the study group was made up of 64 (44.1%) boys and 81 (55.9%) girls. "Personal Information Form", one of the data collection tools, was filled out by the parents of the students in the study group, whereas "Emotion Regulation Scale (ERS)", the other tool, was filled out by the preschool teachers. "Emotion Recognition Test", the last data collection tool was administered to the students individually by the researcher. 25 (17,2%) mothers graduated from elementary-middle school, 31 (21.3%) from high school, four (2.7%) from two-year community colleges, and 55 (37.9%) mothers had undergraduate and higher degrees. Furthermore, 20 (13.8%) fathers graduated from elementary-middle school, 50 (34,5%) from high school, seven (4.8%) from two-year community colleges, and 68 (46.9%) had had undergraduate and higher degrees. According to the sex of the children, the emotion recognition score means ($U=2562.50$, $p=.90$, $p>.05$) did not create statistically significant difference. On the other hand, while variation/negativity score means ($U=1773.00$, $p=.00$, $p<.05$) differed according to sex, the emotion regulation score means ($U=2490.50$, $p=.68$, $p>.05$) did not differ. The observed difference in terms of variation/negativity score means was in favor of boys. According to the education level of the mothers, emotion recognition score means ($\chi^2_{(3)}=13.949$, $p=.00$) was statistically significant. This difference was found to be between the children whose mothers graduated from elementary-middle school and two-year community college, from high school and two-year community college, and finally between the children whose mothers graduated from high school-college-community college and college and above. Again, there was a statistically significant difference between the variation/negativity score means ($\chi^2_{(3)}=22.926$, $p=.00$) according to the education level of the students' mothers. In the paired comparisons done to determine in which groups the difference occurred, it was found that the difference was between mothers graduated from elementary-middle school and two-year community college, from high school and two-year community college, and finally between the children whose mothers graduated from high school-college-community college and college and above. There was no statistically significant difference in students' emotion regulation score means ($\chi^2_{(3)}=8.908$, $p=.35$). According to the education level of the fathers, emotion recognition score means ($\chi^2_{(3)}=13.949$, $p=.03$) was statistically significant. This difference was found to be between the children whose fathers graduated from elementary-middle school and two-year community college, and between the children whose fathers graduated from elementary-middle school and college and above. Again, there was a statistically significant difference between the variation/negativity score means ($\chi^2_{(3)}=12.294$, $p=.00$) according to the education level of the students' fathers. In the paired comparisons done to determine in which groups the difference occurred, it was found that the difference was between fathers graduated from elementary-

middle school and two-year community college, and between the children whose fathers graduated from elementary-middle school and college and above. There was no statistically significant difference in students' emotion regulation score means ($\chi^2_{(3)}=5.926, p=.35$). A positive correlation was found between emotion recognition and emotion regulation. The study results showed that the students' emotion recognition skills differed according to their parents' education level. As the education level of the parents increased, the children's emotion recognition levels also increased. In addition, parents' education level differed according to the variation/negativity sub-dimension. As the education level of the parents increased, the negative and varied behaviors of children also decreased. Although there was no significant differentiation, the children's emotion regulation score means increased as the education level of parents increased. As can be seen, children's emotion recognition and emotion regulation skills are affected by their close environment and relationships. In this respect, it is very important to provide socialization and positive role models for this skill by preschool children's parents and their close environment. In their study examining certain variables that affect the emotional skills of six-year-old children attending preschool, Saltalı and Arslan (2011) revealed that children's emotional skill scores increased as the education level of their parents increased. In their study conducted with preschool children and their caretakers, Leibowitz, Ramos-Marcuse and Abersenio (2002) wrote a narrative assessment of parent-child emotional communication and attachment of pre-school children. It was put forth that when parents exhibited positive behaviors in emotional communication, the children established positive relationships. On the other hand, when parents exhibited negative behaviors in emotional communication, the children established negative relationships. Aydın (2010) examined the social context, socioeconomic status and the mothers' emotion regulation as the predictors of mothers' emotion socialization practices. Aydın's (2010) determined that the children's emotion socialization practices differed according to the education levels of the mothers.

BULUNMA DURUMU EKİNİN ZAMAN İŞLEVLERİNİN YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI*

Mahir KALFA **

ÖZ

Hâl ekleri bugüne değin geleneksel dil bilgisi çalışmalarında cümle bilgisi içinde işlevleri açısından incelenip değerlendirilmiştir. Zaman yönünden cümle içinde aldıkları görevleri değerlendirmek gerekmektedir. Zamanlar konusu geleneksel dil bilgisi çalışmalarında beş temel zaman (aspect) ve yardımcı kipler başlığı altında ele alınmaktadır. Cümle bilgisi konusu içinde yer alan zarf tümleçlerini oluşturan zaman zarflarından “-DA” hâl eki ile kurulanlar incelenecektir. “-DIĞIndA, -LIĞIMdA” vb. birleşik yapılar, dil seviyeleri göz önünde bulundurularak zaman yönünden ele alınacaktır. Bu çalışmada “-DA” bulunma durumu ekinin gün, hafta, ay, mevsim ve yıl adlarıyla birlikte kullanımı değerlendirilecektir. “Yazın, kışın; yazda, kışta; ilkbaharda, sonbaharda”, “günde, haftada, ayda, yılda” gibi yapılar incelenecektir. Saatler konusu geleneksel dil bilgisi çalışmalarında genellikle yer almamaktadır. “Şimdi (saat kaç?)”, “geçmiş ve gelecek (saat kaçta?)” olmak üzere iki grupta incelenebilecek bu zaman konusu, ana dili Türkçe olan bireyler için zor görülmesi de, işlevsel olarak ele alınmadığı takdirde, bir yabancı için oldukça güç bir konudur. Bu konu çalışmamızda bu anlamda değerlendirilecek ve örneklerle açıklanacaktır. “-da, -de; -ta, -te” bulunma durumu eklerinin zaman sözcükleri oluşturması ve bu konunun “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi” içinde A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyeleri açısından değerlendirilmesi ve öğretim yöntemlerinden söz edilmesi, doküman incelemesi yoluyla hazırlanan bu çalışmamızın esasını teşkil etmektedir. Sonuç olarak amacımız yazılacak işlevsel dil bilgisi kitaplarında konunun bu yönde değerlendirilmesine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, dil bilgisi, bulunma durumu eki

USING THE CASE LOCATIVE SUFFIX IN TURKISH AS A SECOND LANGUAGE INSTRUCTION

ABSTRACT

Case suffixes have been examined and evaluated in terms of their functions in sentence knowledge in traditional grammar studies. It is necessary to evaluate the functions they take in the sentence in terms of time. The subject of tenses is discussed in the traditional grammar studies under five basic aspects and auxiliary modes. Tenses formed with “-DA” case suffix from adverbs of time which form adverbial objects in the subject of sentence knowledge will be examined. Compound structures like “-DIĞIndA, -LIĞIMdA” will be handled in terms of tense by considering language levels. In this study, the use of “-DA” locative case suffix with the names of day, week, month, season and year will be evaluated. The structures like “yazın, kışın; yazda, kışta; ilkbaharda, sonbaharda”, “günde, haftada, ayda, yılda” will be examined. The topic of clocks is not usually included in traditional grammar studies. This topic of time, which can be examined in two groups as “Şimdi (saat kaç?)” and “geçmiş ve gelecek (saat kaçta?)”, is not seen as difficult for individuals whose native language is Turkish, however, it is a quite difficult topic for a foreigner if it is not handled functionally. This subject will be evaluated in this sense and explained with examples. The generation of time words by locative case suffixes “-da, -de; -ta, -te”, the evaluation of this topic in Teaching Turkish as a Foreign Language in terms of A1, A2, B1, B2 and C1 levels and mention of its teaching methods are the basis of our study prepared through document review. As a result, our aim is to contribute to the evaluation of the topic in this sense in functional grammar books which will be written.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, grammar, locative case suffix

* XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayında, 25-28 Eylül 2017’de Bükreş-Romanya’da bildiri olarak sunulmuştur.

** Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü mahirkalfa@hotmail.com

GİRİŞ

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil bilgisi öğretimi çok önemlidir. İkinci dil öğretiminde dil bilgisi, öğrenmeyi kolaylaştıran bir araç özelliği taşır.

Bugüne kadar yapılan yabancılar için Türkçe dil bilgisi çalışmaları, genellikle geleneksel bakış açısıyla hazırlanmış olup öğretim odaklı değildir. Dil bilgisi konuları dil öğretimini verimli hâle getirecek şekilde ele alınmalı ve Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı ve öğrenci seviyeleri göz önünde bulundurulmak suretiyle öğrenme hiyerarşisi oluşturulmalıdır.

Hâl eklerinin işlevleri bugüne değin geleneksel dil bilgisi çalışmalarında cümle bilgisi içindeki görevleri açısından incelenip değerlendirilmiştir. Bu eklerin zaman, durum, sebep-sonuç ilişkisi vb. yönlerden cümle içinde aldıkları görevleri değerlendirmek gerekmektedir.

Türkçedeki zamanlar konusu geleneksel dil bilgisi çalışmalarında beş temel zaman (aspect) ve yardımcı kipler başlığı altında ele alınmaktadır. Cümle bilgisi konusu içinde yer alan zarf tümleçlerini oluşturan zaman zarflarından “-DA” hâl eki ile kurulanlar incelenmelidir. “-DİĞİNdA, -İĞİMdA” vb. birleşik yapılar, dil seviyeleri göz önünde bulundurularak zaman yönünden ele alınmalıdır.

Bu çalışmada “-DA” bulunma durumu ekinin saatlerin ifade edilmesi, gün, hafta, ay, mevsim ve yıl adlarıyla birlikte kullanımı değerlendirilmiştir. “Yazın, kışın; yazda, kışta; ilkbaharda, sonbaharda”, “günde, haftada, ayda, yılda” gibi yapılar incelenmiştir.

Saatler konusu geleneksel dil bilgisi çalışmalarında genellikle yer almamaktadır. Bir dil bilgisi konusu olarak ele alınmamaktadır. Bu konu daha çok ilköğretimde işlenmektedir. “Şimdi (saat kaç?)”, “geçmiş ve gelecek (saat kaçta?)” olmak üzere iki grupta incelenebilecek bu zaman konusu, ana dili Türkçe olan bireyler için zor görülmesi de, işlevsel olarak ele alınmadığı takdirde, bir yabancı için oldukça güç bir konudur. Bu konu çalışmamızda bu anlamda değerlendirilmiş ve örneklerle açıklanmıştır.

“-da, -de; -ta, -te” bulunma durumu eklerinin zaman sözcükleri oluşturması ve bu konunun “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi” içinde A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyeleri açısından değerlendirilmesi ve öğretim yöntemlerinden söz edilmesi çalışmamızın esasını teşkil etmektedir.

Bulunma durumu eki, sözcüklere veya söz öbeklerine yüklenerek cümlenin yer, zaman, iş, devamlılık, kesir vb. bakımından anlam kazanmasını sağlar. Bir zaman dilimin içinde bulunmayı ve içinde bulunulan bu zamanın sınırlandırılması görevinde kullanılmaktadır.

Muharrem Ergin, bulunma durumunu “Kelime guruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek için isim lokatif hâlinde bulunur. Fiilin cereyan ettiğini yeri gösteren, böylece bir bulunma ifade eden lokatif hâline girmek için de isimler daima ek alırlar. Bu ek ise lokatif ekidir: *yol-da, dere-de, ağaç-ta, direk-te, gecesi-n-de, başımız-da, yerler-de, ormanlar-da*, misallerinde olduğu gibi.” sözleriyle tanımlıyor (Ergin 1962: 222, 223). “Lokatifin bu geniş mânâsiyle *bulunma* ana fonksiyonu beraber kullanıldığı fiilin mânâsına uygun olarak tabiiçeşitli hususîfadeler etrafında toplanır: bulunma, yer, zaman, iş, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, belirtme, vasıta, kısım, parça, âitlik v.s. v.s. ...”. Kitapta ekin işlevlerinden söz edilirken “zaman” işlevi de ifade edilmiştir ancak örneklendirilmemiştir (Ergin 1962: 223).

Günay Karaağaç, bulunma durumunun zaman işlevi üzerinde durmuş, şu açıklamaları yapmıştır: “Bulunma durumu, çeşitli zaman ifadelerinde kullanılan zamanlık bulunma bildirir: Yarınlarda daha mutlu olacağız; gece yarısında, her karanlık gecede, seherde, kısa zamanda, Oraya yürüyerek on günde vardılar.” (Karaağaç 2013: 341) Tahir Nejat Gencan, “-de takısı almış zamanla ilgili

sözcükler, bir'le öbekleşince eylemin belirtilen zamanlarda yinlendiğini göstermeye yarar: Haftada bir sinemaya gidermiş. / Yılda bir uğramak... İkide bir, arada bir deyimleri de bu anlamda belirteç olur." açıklamalarını *Zaman Belirteçleri ve Kullanılışları* bölümünde yer vermiştir (Gencan 2007: 465). Hamza Zülfikar, *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi* adlı kitabında, bulunma durumundan "Bu biçim şimdiki zaman bildirir. Birinci tekil ve çoğulda iki ünlü arasına koruyucu -y- girer. Yirmi sekiz yaşındayım. Yirmi sekiz yaşındayız." şeklinde ekin zaman işlevine değinmiştir (Zülfikar 1980: 34). Zeynep Korkmaz, konuyu ayrıntılı olarak ele almış, "Eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşut olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. ifadeleri de içine alır." tanımından sonra ekin işlevlerini açıklamıştır: "Adı oluş 'oluş ve kılışın zamanını bildirme' ifadesiyle fiile bağlar." (Korkmaz 2009: 289). Korkmaz, bu yapıya ilişkin cümle örnekleri sıralamaktadır: "Hadi sağlıcakla kal. Akşamda sabahta döneriz biz. (F. Baykurt, ID, 90)." Kitaptaki cümlelerden alınan yapılar şunlardır: "arada sırada, arada bir, akşamlarda, yedi ayda, aynı anda, 1960'ların baharında, çocukluğunda, o esnada, gecede, gündüzde, yatışta, yazda, kışta, yedi gün yedi gecede, gelecekte, gençliğinde, günümüzde, akşam karanlığında, kış ortasında, dört senede bir, bu sırada, yaşlılıkta, daha önceki yıllarda, on iki saat zarfında (Korkmaz 2009: 290, 291, 292).

-lAr can be added to certain expressions of time and place, giving a sense of approximation, or giving the expression a wider meaning. The list below gives some common examples. Although the locative case-marked form is shown for several items, other case markings also occur according to context. (-lAr, belirli bir zaman ve mekân ifadesine eklenebilir; Yaklaşım veya ifadeye daha geniş bir anlam kazandırır. Aşağıdaki liste bazıları ortak örnekler. Lokal vaka işaretli formu birkaç öge için gösterilmesine rağmen, Bağlamlara göre diğer olgu işaretleri de görülür.) (Göksel, Kerslake 2005: 150)

1995 ortalarında 'about the middle of 1995'

mayıs başlarında 'at about the beginning of May'

o sıralarda 'at about that time'

o tarihlerde 'around that date', 'at that period'

şimdilerde 'these days'

The locative suffix expresses physical or abstract location. A noun phrase in the locative case can function as one of the following:

A time or place **adverbial**: (Bir zaman veya yer zarfı)

O günlerde Selim çok sigara içiyordu.

'At that time Selim was smoking a lot'. (Göksel, Kerslake 2005: 158)'

Tarihî metinlere bakıldığında bulunma durumunun günümüzdeki gibi zaman işlevli olarak kullanıldığı görülmektedir:

"bugünkü künte ol tınlıg lar kelgülık ödunte kelmetiler." (Bugünkü günde o insanlar gelecekleri zamanda gelmediler.) (Altun Yaruk, 19, 18-20) (Sev 2007: 335).

"Ol kirmişte men bayakı teg tursa erdim." (O girdiğinde ben eskisi gibi dursaydım.) (Nehcü'l-Feradis, 123, 13-14) (Sev 2007: 336).

"takı hutbe okıgay her bir rek'ette bir rükû kılğay." (Ve hutbe okuyacak, her bir rekatte bir rükû kılacak.) (İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn, 235a) (Sev 2007: 337).

"ziyâret kıldı benim tirligimde." (Ziyaret etti benim canlılığında.) (İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn, 370a, 8) (Sev 2007: 337).

“Körmeyin ömrümde cuz kâm u neşat.” (Ömrümde (Lisânü't-Tayr, 33, 581) (Sev 2007: 337).

“biz yigirme yaşımızda erdük.” [Türk Lehçeleri Örnekleri, (Şecere-i Türk), 238] (Sev 2007: 338).

“men igledükte an başlayu mana tört yekler yakın kelti.” (Ben hasta olduğumda önce bana dört şeytan yakın geldi.) (Altun Yaruk, 5, 21-22) (Sev 2007: 338).

Bulunma Durumu Ekinin Yabancılara Öğretimi

Bu ekin zaman işlevi, dil edinimi süreci içinde okul öncesi dönemde kazanılmaktadır. Ana dili Türkçe olan öğrenci bulunma durumun bu işlevini anne-babasından, yakın çevresinden, sokaktan, televizyon vb. edinmektedir. Formal eğitim sürecinde şimdiki zaman için “Saat kaç?”, geçmiş ve gelecek zaman için “Saat kaçta?” sorularının yöneltiliş sebebi üzerinde durulmaz. Ancak bu durum bir yabancı için aynı değildir. Dil öğrenimi süreci içinde bu tür durumların nedeninin uygulamalı olarak açıklanması beklenmektedir. Bu nedenle Bulunma durumu ekinin basitten karmaşık yapılara doğru hazırlanan ders kitaplarında ele alınması ve örneklerle açıklanması gerekmektedir. Ayrıca bu tür yapıların pek çoğunu öğrencilerin Türkçe Sözlük'ten de bulması mümkün değildir. *ilk bakışta, yakında* örneklerine Türkçe Sözlük'te yer verilmiştir.

Bu yapılar, başlangıç seviyesinden (A1) itibaren yabancı dil olarak Türkçeyi öğrenenlere aktarılmalıdır. Basit yapı ad ve ad soylu sözcüklere yüklenen bulunma durumundan başlanarak ek kalıplaşmalarına uğrayan daha güç yapılara değinilmelidir. Basit yapı dil bilgisi bilgisi gerektirmeyen sözcükler, söz varlığı içinde ele alınıp seviyelere göre öğretilmelidir. Aşağıda A1, A2, B1, B2, C1, C2 düzeyleri göz önünde bulundurularak ünite bazında bulunma durumunun zaman işlevi sınıflandırılmıştır.

A1 düzeyi

Gün adlarının yalın kullanımı:

pazartesi, salı, çarşamba... (2. ünite)

Ay adlarının yalın kullanımı:

eylül, ekim, mart, nisan... (4. ünite)

Ay adlarının bulunma durumu ile kullanımı:

martta, mart ayında; nisanda, nisan ayında; ağustosta, ağustos ayında... (İsim tamlamaları verildikten sonra işlenmelidir.) (6. ünite)

Gün adlarının “günü” sözcüğü ile kullanımı:

pazartesi günü, salı günü, çarşamba günü (6. ünite). *Pazartesi gününde, Salı gününde* gibi kullanımların yanlış olduğu belirtilmelidir.

Mevsim adlarının yalın kullanımı:

ilkbahar, yaz, sonbahar, kış. (4. ünite)

Mevsim adlarının bulunma durumu ile kullanımı:

“ilkbaharda, sonbaharda.” örneklerinin doğru kullanımlar olduğu, “yazda” ve “kışta” örneklerinin Türkçede kullanımının nadir olduğu ifade edilmelidir. Bunların yerine Türkçede “yazın” ve “kışın” sözcüklerinin çok fazla kullanıldığı belirtilmelidir. “yazda, kışta” biçimleri Türkçe Sözlük'te yer almamaktadır. “yazın, kışın” sözcüklerine ise Türkçe Sözlük'te yer verilmektedir. (6. ünite)

Günün bölümlerinin bulunma durumu eki ile kullanımı:

Sabah, öğle, ikindi, akşam, gece sözcüklerinin bulunma durumu eki ile kullanımı yok denecek kadar azdır. *Sabahta, akşamda* gibi nadir yapılar burada öğretilmemelidir.

Saatlerde bulunma durumu: Saatlerin şimdiki zaman olarak kullanımında bulunma durumunun kullanılmadığı öğretilmelidir:

Şimdi saat üç / üçte, Saat on iki / on ikide, şimdi haberler...

Saatlerde geçmiş ve gelecek zaman söylenirken bulunma durumu ekinin kullanılacağı öğretilmelidir:

Saat üç / Saat üçte gelirim, Maç dün dokuzdaydı. (8. ünite)

A2 düzeyi

Basit yapılı sözcüklerde bulunma durumunun kullanımı:

*Adamı **uykuda** yakaladı.*

*Onu ilk kez **düğünde** gördüm.*

yakında sözcüğü:

Zaman ve mesafe kavramları taşıyan bu sözcük, bulunma durumunun verildiği 2. üniteden sonra öğretilir. *Eczane çok yakında.* cümlesinde mesafe, *Film yakında başlıyor.* cümlesinde ise zaman kavramı vermektedir.

Sıfat tamlamalarının bulunma durumuyla kullanımı:

Niteleme Sıfatları: *Uygun bir zamanda gelirim. Erken dönemde bulunmuş kalıntılar.*

İlk fırsatta gelirim. Son günlerde çok üzgün.

uzun vadede, uzun zamanda; kısa vadede, kısa zamanda, aynı anda, aynı zamanda...

İşaret Sıfatları:

bu saatlerde, bu günlerde, bu haftalarda, bu aylarda, bu yıllarda, bu yüzyılda, bu çağda, bu dönemde...

İsim-fiil eklerinin bulunma durumu ile kullanımı:

Uzatmada iki gol yedik.

ad + İlk -tA

-İlk addan ad yapma eki, ve -DA bulunma durumundan oluşan bu ek zarf yapmaktadır. (A2 1. Ünite sonrası)

bebeklikte, çocuklukta, gençlikte, yaşlılıkta...

ad + İlk + IM + dA

-İlk addan ad yapma eki, iyelik ekleri, zamir n'si ve -DA bulunma durumu eklerinin kalıplaşmasından oluşan bu ek zarf yapmaktadır. (A2 1. ünite sonrası)

çocukluğumda, gençliğimde, evliliğimde, bebekliğimde...

Belirtisiz isim tamlamalarının bulunma durumunda kullanımı:

Belirtisiz isim tamlamalarının üzerine gelen bulunma durumu ekinin zaman kavramı verişi A2 1. Üniteden sonra öğretilir.

bahar döneminde, evlilik çağında, doğum gününde, Romalılar döneminde...

M.Ö. 3000’de, M.Ö. 3000 yılında, M.S. 1200 tarihinde gibi tamlayanı tarih bildiren yapılar B1 1. Üniteden itibaren öğretilir.

B1 düzeyi

Günün bölümlerinin bulunma durumu eki ile kullanımı:

Sabahta, akşamda gibi az rastlanan örnekler öğretilir. *Öğlede/ikindide buluşuruz.* (B1 1. Ünite sonrası)

-mAktA

Mastar eki “-mAkt” ve bulunma durumu eki “-DA” nın kalıplaşmasıyla oluşmuş bu ek, şimdiki zaman ve geniş zaman anlamı taşımaktadır. Şimdiki zamanın resmî ifade ile verilmesi istendiğinde başvurulan bir yapıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında bu anlamıyla verilmektedir. Eylemin içinde bulunulan zamanda sürdüğünü formel bir dille anlatılmaktadır. Bu kipin hikâyesi de bu düzeyde verilmelidir.

Yağmur yağmakta.

Yağmur yağmaktaydı.

bir saat (gün, hafta, ay, yıl) içinde/içerisinde kullanımı:

Sıfat tamlamasından sonra gelen *içinde /içerisinde* sınırlayıcı ifadesinin kalıplaşarak kullanılmasıdır. Bu söz varlığı B1 1. üniteden itibaren öğretilir.

günümüzde, çağımızda, yüzyılımızda gibi zaman bildiren sözcüklerden sonra gelen iyelik ekleri ve sonrasında bulunma durumu eki ile kalıplaşmış ifadelerdir. B1 1. üniteden sonra verilebilir.

her seferinde, tam zamanında gibi tamlayanının çoğunlukla yer almadığı ad ve sıfat tamlamalarının iç içe kullanıldığı söz grupları B1 1. üniteden itibaren öğretilir.

B2 düzeyi

geç + miş + te

gel + ecek + te

-miş ve -AcAk eklerinin sıfat-fiil olarak kullanılışı B2 düzeyindedir. Ancak pek çok ders kitabında bazen A1 bazen A2’den itibaren verilmektedir. Kalıp söz olarak düşünülmektedir. A2 1. üniteden itibaren öğretilir.

gelecek günlerde (haftalarda, aylarda, yıllarda) yapılarında da *-acak* eki sıfat fiil görevindedir. B2 düzeyinde ele alınan bir konu olmasına rağmen ders kitaplarının pek çoğunda bu sıfat tamlaması A2’den itibaren kalıp söz olarak düşünülerek öğretilir.

fiil + DIĞINda

-DIk sıfat -fiil eki, iyelik ekleri, zamir n’si ve bulunma durumu ekleri kalıplaşarak zarf-fiili oluşturur.

Kar yağdığında dışarı çıkamazsınız.

fiil + DIĞI sırada

-DIk sıfat-fiil eki, iyelik ekleri sırada sözcüğü ve bulunma durumu ekleri kalıplaşarak zarf-fiili oluşturur.

Kar yağdığı sırada dışarı çıkamazsınız.

sularında / civarında sözcüklerinin kullanımı:

Saatlerle ilgili olarak yakın bir saat dilimini göstermek için kullanılmaktadır.

saat üç sularında, saat beş civarında...

Oran bildiren ve bulunma durumu ile kurulan sıfat tamlamaları zaman anlamı taşıyabilirler. Bu yapı, B2 1. üniteden itibaren öğretilir.

İkide bir kapı çalıyor. (Oran, durum ve zaman bildiriyor.)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulunma durumu eki olarak oluşun ve cümlede zaman zarfı görevinde bulunan yapılar Türkçede oldukça yoğun kullanılmaktadır. Ancak bu unsurlar, yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde gerek dil bilgisi yapıları olarak gerek söz varlığının içinde bulunan yapılar olarak bugüne değin değerlendirilmemiştir. Bu çalışmanın ders kitabı, işlevsel dil bilgisi, sözlük vb. kaynakları hazırlayacak araştırmacılara ışık tutacağı inancındayız. Bir sonraki çalışmada bu konu yabancılar için hazırlanmış ders kitaplarında yer alan durumlarıyla da ele alınıp incelemelidir. Ayrıca Türkçenin yabancılar için işlevsel bir dil bilgisi kitabı yazılmalıdır. Zira geleneksel dil bilgisi çalışmalarında bu tür ayrıntılara çoğu zaman yer verilmemektedir. Verilse dahi Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için bu yapıları bu tür çalışmalardan bulup çıkarmaları zordur.

KAYNAKLAR

- Ergin, M. (1962). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
 Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
 Göksel, A. & Kerslake, C. (2005), *Turkish, A Comprehensive Grammar*, London: Routledge.
 Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
 Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
 Sev, G. (2007). *Tarihî Türk lehçelerinde hâl ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Türkçe Sözlük. (2010). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf
 Zülfikar, H. (1980). *Yabancılar için Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

EXTENDED ABSTRACT

The grammar studies of Turkish for foreigners done until today have been prepared with a traditional point of view and are not teaching -oriented. Grammar topics should be handled in order to make language teaching efficient and a learning hierarchy should be established by taking the Common European Framework of Reference for Languages and student levels into account. The functions of case suffixes have been examined and evaluated in terms of their tasks in sentence knowledge in traditional grammar studies. It is necessary to evaluate the functions they take in the sentence in terms of time, case, cause and effect relation and etc. The subject of tenses in Turkish is discussed in the traditional grammar studies under five basic aspects and auxiliary modes. Tenses formed with “-DA” case suffix from adverbs of time which form adverbial objects in the subject of sentence knowledge should be examined. In this study, the use of “-DA” locative case suffix with the expression of time, the names of day, week, month, season and year was evaluated. The structures like “yazın, kışın; yazda, kışta; ilkbaharda, sonbaharda”, “günde, haftada, ayda, yılda” were examined. The topic of clocks is not usually included in traditional grammar studies. This topic is generally thought in primary school. This topic of time, which can be examined in two groups as “Şimdi (saat kaç?)” and “geçmiş ve gelecek (saat kaçta?)”, is not seen as difficult for individuals whose native language is Turkish, however, it is a quite difficult topic for a foreigner if it is not handled functionally. This subject was evaluated in this sense and explained with examples. The generation of time words by locative case suffixes “-da, -de; -ta, -te”, the evaluation of this topic in Teaching Turkish as a Foreign Language in terms of A1, A2, B1, B2 and C1 levels and mention of its teaching methods are the basis of our study. The locative case suffix is attached words or phrases, and it provides the sentence to gain meaning in terms of place, time, task, continuity, fraction, and so on. It is used in the task of being in a certain time and limiting the time. Muharrem Ergin, Günay Karaağaç, Tahir Nejat Gencan, Hamza Zülfikar and Zeynep Korkmaz

have dealt with the subject in detail and made definitions about the topic. When it is looked at the historical texts, it is seen that the locative case is used as a function of time like today: “bugünkü künte ol tınlıglar kelgülık ödunte kelmetiler.” (Bugünkü günde o insanlar gelecekleri zamanda gelmediler.); “Ol kirmişte men bayakı teg tursa erdim.” (O girdiğinde ben eskisi gibi dursaydım.); “taki hutbe okıgay her bir rek’ette bir rükû kılğay.” (Ve hutbe okuyacak, her bir rekatte bir rükû kılacak.); “ziyâret kaldı benim tirligimde.” (Ziyaret etti benim canlılığımda.); “Körmeyin ömrümde cuz kâm u neşat.” (Ömrümde (Lisânü’t-Tayr, 33, (Sev 2007: 337).; “biz yigirme yaşımızda erdük.”; “men igledükte an başlayı mana tört yekler yakın kelti.” (Ben hasta olduğumda önce bana dört şeytan yakın geldi.) The time function of this suffix is acquired in the preschool period during the language acquisition process. The student whose native language is Turkish acquires the function of locative case from their parents, immediate environment, street, television and so on. It is not focused on the reason for asking the question of “Saat kaç?” for present continuous tense and “Saat kaçta?” for the past and future tense during formal education. However, this situation is not the same for a foreigner. The reason for such situations in the language learning process is expected to be explained in practice. For this reason, the locative case suffix should be discussed in the textbooks prepared from simple to complex structures and explained with examples. Furthermore, it is not possible for students to find most of these structures in Türkçe Sözlük. The samples of *ilk bakışta*, *yakında* are included in Türkçe Sözlük. These structures should be transferred to those who learn Turkish as a foreign language from the beginner level (A1). The more difficult structures that take suffixes should be mentioned by starting with the locative case attached to nouns and noun phrases. Words that do not require simple grammar knowledge should be handled in vocabulary and taught according to levels. The time function of locative case is categorized by taking A1, A2, B1, B2, C1, C2 levels into account on the basis of unit. The structures that are formed by taking the locative case suffix and which are adverbs of time in the sentence are used extensively in Turkish. However, these elements have not been evaluated either as grammar structures or as structures within the vocabulary in teaching Turkish as a foreign language so far. We believe that this study will shed light on the researchers who will prepare the resources like textbook, functional grammar, dictionary and so on. In the next study, this issue should be handled and examined with the situations in the textbooks prepared for foreigners. In addition, a Turkish functional grammar book for foreigners should be written because mostly, these details are not included in traditional grammar studies. Even if they are given, it is difficult for those who learn Turkish as a foreign language to get these structures from such studies.

OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİDERLİK YÖNELİMLERİNİN BELİRLENMESİ: SİNOP İLİ ÖRNEĞİ

Yusuf ESMER*

ÖZ

Okullar eğitim ve öğretim hizmetinin sunulduğu örgütlerdir. Dolayısıyla okulların birey, devlet ve toplum için önemli konuma sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda okulların kaliteli eğitim ve öğretim hizmetinde bulunmaları gerekmektedir. Bir okulun eğitim ve öğretim hizmet sunumunun kalitesini etkileyen faktörlerin başında liderlik ve motivasyon gelmektedir. Okullarda yöneticilerin sergiledikleri liderlik davranışları çalışanların motivasyonunu olumlu/olumsuz etkileyerek okulun başarısına etki etmektedir. Bu çalışmada Sinop ili örneğinden hareketle okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada okul yöneticilerinin görev yönelimli liderler veya insan yönelimli liderler olup olmadıkları ve bu liderlik davranışları arasındaki ilişki durumu araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 58 ilköğretim ve ortaöğretim okul müdüründen anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Verilerin analizi sonucunda okul yöneticilerinin hem görev yönelimli hem de insan yönelimli liderler oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca okul yöneticilerinin görev yönelimli liderlik davranışları ile insan yönelimli davranışları arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Genel olarak, okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin oldukça yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Görev yönelimli liderlik, insan yönelimli liderlik, okul yöneticileri

DETERMINATION OF LEADERSHIP ORIENTATION OF SCHOOL MANAGERS: THE CASE OF SINOP PROVINCE

ABSTRACT

Schools are the organizations where education and training services are offered. Therefore, it can be said that schools have an important position for individual, state and society. In this context, schools should provide quality education and training services. Leadership and motivation are among the factors that affect the quality of a school's education and training. Leadership behaviors displayed by the managers in schools affect the motivation of employees positively / negatively and affect the success of the school. In this study, it is aimed to determine the leadership orientations of school managers through the case of Sinop. In this study, whether the school managers display task-oriented leadership tendencies or human-oriented leadership tendencies has been investigated along with the relationship between these leadership behaviors. For this purpose, data were collected from 58 primary and secondary school principals by using the questionnaire technique. As a result of data analysis, it was found that school managers were both task oriented and human oriented leaders. In addition, it was found that there was a moderately positive relationship between task-oriented leadership behaviors and human-oriented behaviors of school managers. In general, it is possible to say that the school managers' leadership orientations are quite high.

Keywords: Task oriented leadership, human oriented leadership, school managers

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Bayburt, yesmer@bayburt.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-3691-1730.

GİRİŞ

Okullar, eğitim- öğretim hizmeti sunmak, öğrenciler için etkili bir öğrenme ortamı ve sağlıklı bir yaşam alanı oluşturmak, öğrenci davranışlarını olumlu yönde etkilemek, farklı sosyo-kültürel çevrelerden gelen öğrenciler için birlikte yaşama fırsatları ve farklı gelişim imkânları sunmak gibi çeşitli hizmetlerin sunulduğu birimlerdir (Kılınç & Cansoy, 2017, s. 57). Bir devletin eğitim ve öğretim fonksiyonunu yerine getiren en önemli birimlerin başında okullar yer almaktadır. Bir çocuğun ailesinden sonra içinde bulunduğu en önemli kurum okuldur. Bu bağlamda bir okulda kaliteli bir eğitim ve öğretim hizmetinin sunulması gerekmektedir. Kaliteli eğitim ve öğretim sadece bireylerin yaşamını etkilememekte aynı zamanda bir devletin ve toplumun da refah yapısını ve huzurunu da önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle kaliteli hizmet sunmayı amaçlayan okullarda görev yapan çalışanların motivasyonları ve motivasyonlarını etkileyen faktörler büyük önem arz etmektedir. Bir çalışanın motivasyonunu ve memnuniyetini etkileyen faktörlerin başında ise yöneticilerin sergiledikleri liderlik davranışları gelmektedir. Diğer yandan her anlamda donanımlı ve başarılı öğrenciler yetiştirmeği amaçlayan okullarda başarıyı etkileyen en önemli unsurlardan biri liderlik olmaktadır (Beycioğlu, 2015, s. 157). Liderlik, birtakım amaçlar doğrultusunda bir kişinin başkalarını etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla liderlik, liderin yaptığı işlerle ilgili bir durumdur (Koçel, 1999, s. 423). Başka bir ifade ile liderlik, belirli amaç ve hedeflere ulaşmak üzere bilinçli ve düzenli bir şekilde başkalarını yürütme ve yönlendirme faaliyetlerinin tümüdür. Liderlik, faaliyetinde bulunan kişi lider olarak ifade edilmektedir. İyi bir lider, örgüt üyelerini örgütsel başarıya ulaşmada yol göstermenin yanında onlara güven aşılayan, onları ikna edebilen ve onları motive edebilen kimsedir (Önen & Kanayran, 2015, s. 43). Bu bağlamda bir yönetici yalnızca görev (iş) odaklı lider olmamalı aynı zamanda insan (ilişki) odaklı lider de olmalıdır. Görev odaklı lider, örgütlerde iş yapımına daha çok önem vermekte iken, insan odaklı lider örgütlerde insana değer vererek insanın kendini değerli hissetmesini sağlayarak motivasyonunu artırmaktadır. Bu nedenle okul yöneticilerinin liderlik yönelimleri araştırılması gereken önemli bir durum olmaktadır.

Bu çalışmada okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda okul yöneticilerinin görev yönelimli ya da insan yönelimli liderler olup olmadıkları incelenmektedir. Ayrıca okul yöneticilerinin görev odaklı davranışları ile insan odaklı davranışları arasında bir ilişkinin olup olmadığı ise araştırmanın diğer amacıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle liderlik yönelimi kavramı açıklanarak konuyla ilgili benzer çalışmalar incelenmekte sonrasında Sinop ili örneğinden hareketle okul yöneticilerinin liderlik yönelimleri araştırılmaktadır. Bu çalışma okul yönetimi ve eğitimsel liderlik literatürüne katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümün ilk kısmında liderlik yönelimi kısaca açıklanmaktadır. İkinci ve son kısımda ise liderlik yönelimi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara değinilmektedir.

Liderlik Yönelimi

Lider, bir örgütte bir öncü, motive edici ve uyarıcıdır. Resmi ataması olan veya olmayan ve kişisel becerilere sahip bir lider, bir grubun belirli hedeflere ulaşma çabasını etkileyebilmektedir. Terry ve Frankin, liderleri, birtakım görevleri yerine getirmek ve bir örgütün istediği hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmayı etkileyen kişiler olarak tanımlamaktadır. Bir lider, günlük görevleri yerine getirirken bazı davranışlar sergilemektedir. Bu davranışlar “liderlik yönelimi” olarak adlandırılmaktadır. Liderlik boyutu olarak da ifade edilen liderlik yöneliminin “görev yönelimli liderlik” ve “insan (ilişki) yönelimli liderlik” olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Görev yönelimli liderlik, iş, görev, uygulama ve performans odaklanmakta iken, insan yönelimli liderlik ise insan ilişkilerine, karşılıklı güven, karşılıklı saygı, sevgi ve sıcaklığa dikkati çekmektedir (Samsir, 2018, s. 531-532). Diğer yandan yapılan ilk araştırmalar liderlerin davranışlarının öncelikle görev yönelimli ve ilişki (insan) yönelimli olmak üzere iki faktör açısından olmak üzere iki faktör açısından

algılandığını göstermektedir. Sherwood ve DePaolo'ya (2005) göre, görev yönelimi, yöneticinin insanlar aracılığıyla işleri nasıl yerine getireceğini ve hem çalışan hem de yönetici tarafından göreve önem verilmesini içeren durumları içermektedir. Bu durumlar; planlama, görev koordinasyonu ve yürütmeyi içerebilmektedir. Görev yönelimi, yapılacak işe odaklandığından, beceriler ve yetenekler, çalışanların savunmasız olma isteklerinin temel alındığı kriterlerdir. İlişki yönelimi ise çalışan için endişe etmeyi veya çalışan ile yönetici ilişkisine destek vermeyi içeren durumları içermektedir. Bu yönelim, açık iletişim hatları, kişisel kaygıların tartışılması ve sosyo-duygusal destek sağlamayı içerebilmektedir (Tajaddin & Muhtaba, 2009, s. 29). Diğer yandan Bolman ve Deal (2008) liderlik yönelimini yapısal, insan kaynağı, politik ve sembolik olmak üzere 4 çerçevede ele almıştır. Yapısal liderler rasyonelliği analizi, mantığı, gerçekleri ve verileri vurgulamaktadır. İnsan kaynağı liderleri insanlara önem vermektedir. Politik liderler, yöneticilerin ve liderlerin bir çatışma ve kıt kaynak dünyasında yaşadıklarına inanmaktadır. Sembolik liderler ise yönetimin temel görevinin vizyon ve ilham vermek olduğunu düşünmektedir. Fiedler'e göre liderlik yönelimi, liderin örgüt üyelerini yönlendirirken sergilemiş olduğu özel davranışlardır. Liderlik yönelimi, çalışanların bağlılık, iş tatmini ve iş performansları üzerinde olumlu/olumsuz etkide bulunarak örgüt performansını etkileyebilmektedir (Akbaba & Erenler, 2008, s. 23).

Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde eğitim alanındaki yöneticilerin liderlik yönelimleri ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Gürbüz ve Özdaşlı (2013) öğretmenlerin liderlik yönelimlerinin öğretim stratejilerine etkisini araştırmışlardır. 192 öğretmenden anket tekniği ile veri toplanmıştır. Verilerin analizi sonucunda öğretmenlerin liderlik yaklaşımları ile öğretim yöntemleri arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca etkileşimci liderlik yönelimine sahip öğretmenlerin daha çok sunum yoluyla ders verme eğiliminde oldukları, dönüşümsel liderlik yönelimine sahip olanların daha çok buluş (icat, yenilik), araştırma ve inceleme yoluyla öğretim eğiliminde oldukları ve liberal liderlik yönelimine sahip olanların ise daha fazla işbirliği ile öğretim eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Bu sonuç öğretmenlerin eğitim ve öğretimde daha çok insan odaklı liderlik tarzlarını kullanmaları gerektiğini göstermektedir. Arslan ve Uslu (2014) geleceğin okul yöneticileri olacak öğretmen adaylarının liderlik yönelimlerini incelemişlerdir. Anket tekniği kullanılarak 452 öğretmen adayından veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının daha çok insan kaynağı yönelimli liderler oldukları tespit edilmiştir. Ancak öğretmen adaylarının eğitim ve öğretim sürecinde problemlerin çözümünde insan yönelimli liderler olmalarının yanında yapısal, politik ve sembolik yönelimli liderler de olmaları gerektiği önerilmektedir. Joo vd. (2014) Malezya'daki özel bir üniversitede dekanın liderlik yönelimlerini incelemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda 35 kişiden anket tekniği ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda dekanın liderlik yönelimlerinin çalışanlarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş, akademik yeterlilik, mevcut pozisyon, iş tecrübesi ve yönetim tecrübesi, çalışma sonuçlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Ayrıca dekanın daha çok yapısal ve insan kaynağı yönelimli bir lider olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç üniversite yöneticilerinin daha çok insan yönelimli liderler olduğunu göstermiştir. Özdemir (2018) okul müdürlerinin liderlik yönelimi ile politik becerileri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Ankara ilinde görev yapan 154 okul müdüründen anket tekniği ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda okul müdürlerinin yapısal, insan kaynağı, politik ve sembolik liderlik yönelimlerine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca okul müdürlerinin politik becerilerinin yüksek düzeyde olduğu, politik becerileri ve liderlik yönelimleri arasında orta ve yüksek düzeyde ilişkiler olduğunu tespit edilmiştir. Özmen ve Şentürk (2018) ortaöğretim müdürlerinin liderlik yönelimleri ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. 201 ortaöğretim öğretmeninden anket tekniği ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre ortaöğretim müdürlerinin yapısal, insan kaynağı, politik ve sembolik liderlik yönelimleri, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık düzeylerini arttırmaktadır. Ayrıca okul müdürlerinin yapısal liderlik yönelimlerinin en yüksek düzeyde, sembolik liderlik yönelimlerinin ise en düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Yaşar Ekici (2018) okul öncesi

öğretmenleri ve okul öncesi öğretmen adaylarının liderlik yönelimlerini incelemiştir. Bu amaçla 280 okul öncesi öğretmen adayı ve 149 okul öncesi öğretmeninden anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda okul öncesi öğretmenlerinin liderlik yönelimlerinin okul öncesi öğretmen adaylarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca hem öğretmenlerin hem de öğretmen adaylarının daha çok insan yönelimli liderler olduğu görülmüştür.

METODOLOJİ

Bu bölümde çalışmanın amacı, hipotezleri, yöntemi ve araştırmada kullanılan ölçekler açıklanmaktadır.

Amaç

Bu çalışmada okul yöneticilerinin liderlik yönelimleri incelenerek yönetim ve liderlik literatürüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda okul yöneticilerinin görev yönelimli liderler veya insan yönelimli liderler olup olmadıkları ve bu liderlik davranışları arasındaki ilişki durumu belirlenmeye çalışılmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda 3 hipotez geliştirilmiştir:

H_{1a}: Okul yöneticileri görev yönelimli liderlerdir.

H_{1b}: Okul yöneticileri insan yönelimli liderlerdir.

H_{1c}: Okul yöneticilerinin görev yönelimli davranışları ile insan yönelimli davranışların arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sinop ilinde görev yapan ilköğretim ve ortaöğretim okul müdürleri oluşturmaktadır. 2014-2015 eğitim-öğretim yılı güz döneminde okul yöneticilerine yönelik düzenlenen “Vizyoner Liderlik” başlıklı bir eğitim esnasında eğitime katılan 58 okul müdürü araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın veri toplama aşamasında anket tekniği kullanılmıştır. Anket, genelleme özelliğine sahip olması ve çok sayıda katılımcıya ulaşabilme imkânı sağlaması nedeniyle sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla başvurulan bir veri toplama tekniğidir (Usal & Kuşlivan, 2002, s. 29). Araştırmada Luthans (1995) tarafından geliştirilen ve Çoban (1999) tarafından Türkçeye çevrilen “Liderlik Yönelim Ölçeği (LYÖ)” kullanılmıştır. 35 ifadeden oluşan bu ölçek ile okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. LYÖ “görev yönelimli liderlik” ve “insan yönelimli liderlik” olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçekteki 1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33 numaralı ifadeler görev yönelimli liderlik boyutunu, diğer (3, 5, 8, 10, 15, 18, 19, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 35) ifadeler ise insan yönelimli liderlik boyutunu açıklamaktadır (Parlar & Çelebi, 2017, s. 421). Ölçek maddelerinin derecelendirilmesinde 5’li likert tipi (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum) ölçek kullanılmıştır. Oluşturulan anket formu tüm katılımcılara elden dağıtılmış ve tamamından geri dönüş sağlanmıştır. Ölçeğe yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda LYÖ’nün Cronbach Alfa (α) değeri 0,60-0,80 (0,741) arasında olduğundan ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu söylemek mümkündür (Kayış, 2009, s. 403-405).

Verilerin Analizi ve Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 programında frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, güvenilirlik, faktör ve Pearson korelasyon analizlerine tabi tutularak yorumlanmıştır. Veri analizine ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Faktör Analizi Bulguları

Faktör analizi, anket tekniğinin kullanıldığı sosyal bilim araştırmalarında ölçeklerin geçerliliğinin test edilmesinde yaygın bir şekilde kullanılan analiz tekniklerinden biridir. Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya toplayarak daha az sayıda anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı ya da var olan faktörleri doğrulamayı amaçlayan çok değişkenli istatistiksel bir analiz tekniğidir (Büyüköztürk, 2002, s. 472). Bu bağlamda Açıklayıcı (Keşfedici) ve Doğrulamalı olmak üzere iki tür faktör analizi bulunmaktadır. Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), yeni oluşturulmuş ya da bir dilden başka bir dile çevrilmiş bir ölçeğin değişkenlere ait ifadelerin faktör yapısını açıklamayı ve keşfetmeyi amaçlamakta iken, Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ise daha önce kullanılmış bir ölçeğin, güncel bir araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısına uygun olup olmadığını, uygun ise ne derece uygun olduğunu, ölçeğin doğruluğunu test etmeyi amaçlamaktadır (Yaşlıoğlu, 2017, s. 75). Böylece faktör analizi ile birden fazla değişken birkaç başlık altında toplanarak bir “faktör yükü” elde edilebilmektedir (Çetin, 2007, s. 59). Faktör yükü aynı zamanda “açıklama katsayısı” olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerini ölçmeyi amaçlayan ifadeler faktörlere bölündüğünden AFA uygulanması uygun görülmüştür. AFA ile ilgili bulgular Tablo 2 ve Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 2. LYÖ Alt Boyutlarının Varyans Açıklama Yüzdeleri

Boyutlar	Madde Sayısı	Varyanslı Birikimli Açıklama Yüzdesi (%)	KMO	Sig.
Görev Yönelimli Liderlik	13	30,840	0,669	0,000
İnsan Yönelimli Liderlik	8	34,255	0,636	0,000

Tablo 2 incelendiğinde ölçek boyutlarının açıklama yüzdelerinin düşük olduğu görülmektedir. Diğer yandan “insan yönelimli liderlik” boyutunun en yüksek (34,255) açıklama yüzdesine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum yöneticilerin liderlik yöneliminin en çok “insan yönelimli liderlik” boyutu ile açıklanabileceğini göstermektedir. Ayrıca boyutların KMO değerlerinin 0,5’in üzerinde (0,669 ve 0,636) olması, bu ölçeğin örneklem yeterliliği açısından yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Field, 2009, s. 647).

Tablo 3’de LYÖ’yü oluşturan boyutlara ait faktör yükleri verilmiştir.

Tablo 3. LYÖ’nün Faktör Yükü Matrisi

Ölçek Maddeleri	Faktörler-Açıklama Katsayıları	
	Görev Yönelimli	İnsan Yönelimli
Belirlenmiş prosedürlerin uygulanmasını teşvik ederim.	0,446	
Rakip grupların önünde olmamız gerektiğini vurgularım.	0,512	
İçinde bulunduğum grubun temsilcisi olmak isterim.	0,466	
Düşüncelerimi grup içinde sunarım.	0,641	
İş ortamında ziyaretçilerimiz olduğunda grubun sözcülüğünü yaparım.	0,454	
İşlerin hızlı yapılması için astlarımı ikaz ederim.	0,623	

Grup içinde çatışma olduğunda çözümlerim.	0,731
Astlarımı daha fazla üretken olmaları için teşvik ederim.	0,599
İşlerin sonucu genellikle beklediğim gibi sonuçlanır.	0,506
Astlarımın daha fazla çalışmalarını isterim.	0,564
Yapılacak işlerin zaman çizelgesini yaparım.	0,451
Fikirlerimin astlarımın menfaatlerine uygun olduğuna onları ikna ederim.	0,579
Astlarımı önceki başarılarını geçmeleri için zorlarım.	0,565
Astlarıma işlerini yaparken kendi bildikleri gibi yapmaları konusunda serbest bırakırım.	0,483
Astlarıma görevlerini kendilerinin belirlemelerini isterim.	0,436
Bağlı olduğum kuruluşu örgüt dışında temsil ederim.	0,501
Astlarıma yetki devri yapmaktan rahatsız olmam.	0,621
Astlarımın inisiyatif kullanmasına izin veririm.	0,516
Değişim yapmayı severim.	0,697
Astlarımın muhakemelerine güvenirim.	0,708
Astlarımın çalışma hızlarına kendilerinin karar vermelerine müsaade ederim.	0,654

Faktör Analizi sonucunda LYÖ maddelerinin görev yönelimli liderlik (13 madde) ve insan yönelimli liderlik (8 madde) olmak üzere 2 faktör altında toplandığı görülmektedir. Bu bulgu LYÖ'nün yapı geçerliliğine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak görev yönelimli liderlik boyutu ile ilgili 1, 2, 11, 12, 17, 20, 25 numaralı maddeler ve insan yönelimli liderlikle ilgili 3, 5, 8, 19, 30, 34, 35 numaralı maddeler faktör yüklerinin 0, 40 düzeyinin altında olmasından dolayı analiz dışı bırakılmıştır (Hair Jr , Black, Babin , & Anderson, 2014, s. 115). Bu nedenle bundan sonraki analizler bu veriler üzerinden yapılmıştır. Ayrıca Tablo 3'deki faktör yükleri incelendiğinde görev yönelimli liderlik boyutunu en çok "Grup içinde çatışma olduğunda çözümlerim (0,731)" maddesinin açıkladığı, insan yönelim liderlik boyutunu ise en çok "Astlarımın muhakemelerine güvenirim (0,708)" maddesinin açıkladığı görülmektedir.

Hipotez Testi Bulguları

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler araştırmada kullanılan ölçek maddelerinin frekans, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistik bilgilerine bakılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistik Bulgular

Maddeler	N	Ortalama (X)	Standart Sapma
Görev Yönelimli Liderlik	58	4.28	0,622
Belirlenmiş prosedürlerin uygulanmasını teşvik ederim.	58	3,71	1,601
Rakip grupların önünde olmamız gerektiğini vurgularım.	58	4,71	0,937
İçinde bulunduğum grubun temsilcisi olmak isterim	58	4,47	0,977
Düşüncelerimi grup içinde sınırlarım.	58	4,43	1,126
İş ortamında ziyaretçilerimiz olduğunda grubun sözcülüğünü yaparım.	58	4,19	1,191
İşlerin hızlı yapılması için astlarımı ikaz ederim.	58	3,88	1,326

Grup içinde çatışma olduğunda çözümlerim.	58	4,72	0,874
Astlarımı daha fazla üretken olmaları için teşvik ederim.	58	4,78	0,796
İşlerin sonucu genellikle beklediğim gibi sonuçlanır.	58	4,55	0,841
Astlarımın daha fazla çalışmalarını isterim.	58	4,17	1,187
Yapılacak işlerin zaman çizelgesini yaparım.	58	4,45	0,976
Fikirlerimin astlarımın menfaatlerine uygun olduğuna onları ikna ederim.	58	3,83	1,391
Astlarımı önceki başarılarını geçmeleri için zorlarım.	58	3,74	1,470
İnsan Yönelimli Liderlik	58	4,26	0,698
Astlarıma işlerini yaparken kendi bildikleri gibi yapmaları konusunda serbest bırakırım.	58	3,66	1,551
Astlarıma görevlerini kendilerinin belirlemelerini isterim.	58	3,81	1,572
Bağlı olduğum kuruluşu örgüt dışında temsil ederim.	58	4,24	1,288
Astlarıma yetki devri yapmaktan rahatsız olmam.	58	4,84	0,696
Astlarımın inisiyatif kullanmalarına izin veririm.	58	4,57	1,045
Değişim yapmayı severim.	58	4,55	1,079
Astlarımın muhakemelerine güvenirim.	58	4,53	0,977
Astlarımın çalışma hızlarına kendilerinin karar vermelerine müsaade ederim.	58	3,88	1,452

Tablo 5 incelendiğinde görev yönelimli liderlik boyutunun ($X=4,28 \pm 0,622$) ve insan yönelimli liderlik boyutunun ($X=4,26 \pm 0,698$) her ikisinin de “5: Kesinlikle Katılıyorum” düzeyinde olduğu, aralarında 0,02’lik çok düşük düzeyde bir farkın olduğu görülmektedir. Buna göre okul yöneticilerinin hem görev yönelimli hem de insan yönelimli liderler olduğu ancak görev yönelimli liderlik davranışlarının biraz fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre H_{1a} ve H_{1b} kabul edilmiştir.

Görev yönelimli liderlik boyutunda en yüksek ortalamaya “Astlarımı daha fazla üretken olmaları için teşvik ederim ($X=4,78 \pm 0,796$)” maddesinin, insan yönelimli liderlik boyutunda ise “Astlarıma yetki devri yapmaktan rahatsız olmam ($X=4,84 \pm 0,696$)” maddesinin sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuç okul yöneticilerinin çalışanlarını verimli olmaları konusunda üst düzeyde teşvik ettiğini ve çalışanlarına gerekli durumlarda yetki devretmekten asla geri durmadıklarını göstermektedir. Ayrıca tüm maddelerin ortalamaları incelendiğinde genel olarak okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin oldukça yüksek düzeyde olduğu (4: Katılıyorum) görülmektedir. Bu durum okul yöneticilerinin liderlik bakımından iyi durumda olduklarını göstermektedir.

Okul yöneticilerinin görev yönelimli liderlik davranışları ile insan yönelimli davranışları arasındaki ilişkiyi test etmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5’de verilmektedir.

Tablo 5. Korelasyon Tablosu

		İnsan Yönelimli Liderlik
Görev Yönelimli	Pearson Korelasyon	0,448**
Liderlik	Sig. (2-tailed)	0,000
	N	58

** 0,01 anlamlılık düzeyinde korelasyon.

Tablo 5'e göre okul yöneticilerinin görev yönelimli liderlik davranışları ile insan yönelimli davranışları arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu okul yöneticilerinin insan yönelimli davranışları arttığında görev yönelimli davranışlarının arttığını göstermektedir (r: 0,448, p=0,000, p < 0,001). Buna göre H_{1c} de kabul edilmiştir. Sonuç olarak belirlenen tüm hipotezler kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul yöneticilerinin liderlik davranışları okul çalışanlarının motivasyonlarını etkileyerek okul başarısına olumlu/olumsuz etki edebilmektedir. Böylece okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik davranışları okullarda sunulan eğitim ve öğretim hizmetinin kalitesini doğrudan etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin görev odaklı bir lider mi? yoksa insan odaklı bir lider mi? olduğu üzerinde durulması gereken önemli bir durumdur. Bu çalışmada Sinop ilinden hareketle okul yöneticilerinin liderlik yönelimleri incelenmiştir. 58 okul müdürü üzerinde yapılan araştırmada okul yöneticilerinin hem görev odaklı hem de insan odaklı liderler oldukları görülmüştür. Diğer yandan okul yöneticilerinin görev odaklı davranışları ile insan odaklı davranışları arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla insan odaklı davranışlar arttığında görev odaklı davranışların da artacağı söylenebilir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin çalışanlarını verimli olmaları konusunda sürekli teşvik ettikleri ve çalışanlarına gerekli durumlarda yetki devretmekten asla çekinmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların okul yönetimi için son derece olumlu sonuçlar olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca okul yöneticilerinin liderlik yönelimlerinin oldukça yüksek düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise Luthans (1995) tarafından geliştirilen ve Çoban (1999) tarafından Türkçeye çevrilen "Liderlik Yönelim Ölçeği (LYÖ)" nin faktör analizinin yapılarak faktör yapısının ortaya konulmasıdır. Faktör analizi sonucunda LYÖ'nün yapı geçerliliğinin olduğu ve aslına uygun bir şekilde "görev yönelimli liderlik" ve "insan yönelimli liderlik" olmak üzere iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak 35 maddeden oluşan bu ölçeğin 14 maddesi faktör yüklerinin çok düşük çıkması nedeniyle bu ölçekten çıkarılarak ölçeğe son hali verilmiştir. Birçok çalışmada bu ölçeğin faktör analizinin yapılmadığı görülmüş olup bu çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak bu araştırmanın okul yönetiminde liderlik konusuna katkı sağlaması bakımından önemli bir çalışma olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, A. & Erenler, E. (2008). Otel işletmelerinde yöneticilerin liderlik yönelimleri ve işletme performansı ilişkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 21-36.
- Arslan, H. & Uslu, B. (2014). Öğretmen adaylarının liderlik yönelimlerinin incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 42-60.
- Beycioğlu, K. (2015). Öğretmen Liderliği. N. Konan içinde, *Eğitim Yönetiminde Yeni Liderlik Yaklaşımları* (Cilt 1, s. 157-179). Ankara: Pegem Akademi.
- Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2008). *Reframing Organizations: Artistry, Choice and Leadership* (4. b.). San Francisco: Jossey-Bass.

- Büyüköztürk, Ş.(2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetim*, i(32), 470-483.
- Çın, A. C. (2007). Şirket derecelendirilmesinde faktör analizi kullanımı ve sektörlere yönelik bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 53-74.
- Çıban, S. (1999). *Yöneticilerin yaratıcılık düzeyleri ile liderlik tarzları arasındaki ilişki*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (Third Edition b.). California: SAGE Publications Inc.
- Gürbüz, F. & Özdaşlı, G. (2013). A Research on the Impact of Leadership Style Preferences of Teachers on their Teaching Strategies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 106, 207-222. doi:10.1016/j.sbspro.2013.12.024
- Hair Jr , J. F., Black, W., Babin , B. J., & Anderson, R. (2014). *Multivariate Data Analysis* (Seventh Edition b.). Harlow: Pearson Education Limited.
- Joo, M. T., Hee, T. F., & Piaw , C. Y. (2014). Leadership Orientations of an Educational Leader in a Private University in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 114, 681-686. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.12.767
- Kayış, A. (2009) . Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis). Şkalayıcı içinde, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (4. b., s. 403-419). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kılınç, A. Ç& Cansoy, R. (2017). Türkiye`de Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi ve Atanması. A. Ürün, & A. Bayar içinde, *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (s. 57-89). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9786052410516
- Koçel, T. (1999). *İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik-Modern-Çağdaş Yaklaşımlar* (7.Baskı b.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior: An Evidence-Based Approach* (5. b.). New York: The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Önen, S. M. & Kanayran, H. G. (2015). Liderlik ve motivasyon: Kuramsal bir değerlendirme. *Birey ve Toplum*, 5(10), 43-63.
- Özdemir, M. (2018). Liderlik yönelimi ve politik beceri arasındaki ilişkinin okul müdürlerinin görüşlerine göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 116-134. doi:10.12984/egeefd.347616
- Özmen, İ. & Şentürk, İ. (2018). Bolman ve Deal'ın dört çerçeve kuramından liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 1(1), 29-51.
- Parlar, F. M. & Çelebi, M. (2017). Gençlik liderlerinin liderlik davranışları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(61), 418-432.
- Samsir, S. (2018). The Effect of Leadership Orientation on Innovation and Its Relationship with Competitive Advantages of Small and Medium Enterprises In Indonesia. *International Journal of Law and Management*, 60(2), 530-542. doi:10.1108/IJLMA-01-2017-0005
- Sherwood, A. L. & DePaolo, C. A. (2005). Task and relationship-oriented trust in leaders. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 12(2), 65-81. doi:10.1177/107179190501200206
- Tajaddin, R. & Mujtaba, B. G. (2009). Stress perceptions and leadership orientation of Malaysians: Exploring their similarities and differences with Americans. *Chinese Business Review*, 8(8), 26-42.
- Usal, A. & Kuşluvan, Z. (2002). Davranış bilimleri sosyal psikoloji (Gözden Geçirilmiş 4. b.). İzmir: Barış Yayınları/Fakülteler Kitabevi.
- Yaşar Ekici, F. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin ve okul öncesi öğretmen adaylarının liderlik yönelimleri. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 4(19), 379-392.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı), 74-85.

EXTENDED ABSTRACT

Schools are the units where various services are offered such as education-training, effective learning environment for students, creating a healthy living space, influencing student behavior positively, opportunities to live together with students from different socio-cultural backgrounds and different development opportunities. Schools are one of the most important units that fulfill the education and training functions of a state. The school is the most important institution in which a child is born after his / her family. In this context, it is necessary to provide a quality education and training service in a school. Quality education and training not only affects the lives of individuals but also affects the welfare structure and peace of a state and society significantly. For this reason, the motivation and motivation factors of the employees who work in schools aiming to provide quality services are of great importance. One of the factors that affect the motivation and satisfaction of an employee is the leadership behaviors of managers. On the other hand, leadership is one of the most important factors affecting the success in the schools aiming at educating successful students in every sense. Leadership is defined as the process of influencing and directing others for a number of purposes. Therefore, leadership is a situation related to the work of the leader. In other words, leadership is the whole of the activities of conducting and directing others in a conscious and orderly manner to achieve certain goals and objectives. A good leader is the one who is able to convince the members of the organization for organizational success and instill confidence in them and motivate them. In this context, a manager should not only be a task-oriented leader, but also a human (relationship) oriented leader. While the task-oriented leadership attaches more importance to the construction of business in organizations, human-oriented leadership increases the motivation of the people by giving importance to them and by making people feel valuable. Therefore, the leadership orientations of school managers are an important issue to be investigated. In this study, it is aimed to determine the leadership orientations of school managers. In this context, whether the school managers are task oriented or human (relationship) oriented leaders is examined. The aim of the study is to determine whether there is a relationship between task-oriented behaviors of school managers and human-oriented behaviors. Quantitative research method was preferred in the study. In this context, the survey technique was used in the data collection phase of the research. The questionnaire is a data collection technique that is frequently used in social science researches because it has the feature of generalization and provides access to many participants. The universe of the study consists of primary and secondary school principals who work in the province of Sinop. In the 2014-2015 academic year, during the visionary leadership training for school managers, 58 school principals who participated in the training were identified as the sample of the study. In the study, Leadership Orientation Scale (LOS) developed by Luthans (1995) and translated into Turkish by Coban (1999) was used. With this scale consisting of 35 statements, it is aimed to measure the leadership orientations of school managers. LOS consists of two dimensions: task-oriented leadership and human-oriented leadership. As a result of the research, it was seen that school managers were both task oriented and human-oriented leaders. On the other hand, it was determined that there was a positive relationship between task oriented behaviors of school managers and human-oriented behaviors. Therefore, when human-oriented behaviors increase, task-oriented behaviors will increase. In addition, it has been concluded that school managers continuously encourage their employees to be efficient and never hesitate to transfer their authority to employees when necessary. These results are extremely positive for school management. Besides, it is possible to say that the school managers' leadership orientations are quite high. Another result obtained from the study was the factor analysis of the Leadership Orientation Scale (LOS) developed by Luthans (1995). As a result of factor analysis, it has been determined that LOS has a two -factor structure, which has a structure validity and that is in line with the original task-oriented leadership and human-oriented leadership. However, due to the fact that factor loadings of 14 items of this scale were very low, they were subtracted from this scale and finalized. In many studies, factor analysis of this scale was not performed and it is

thought that this study will contribute to the literature. As a result, it can be said that this study is an important study in terms of contributing to leadership in school management.

BÖTE BÖLÜMÜNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SİBER AYLAKLIK YAPMA NEDENLERİNE AİT GÖRÜŞLERİ: BİR KARMA YÖNTEM ÇALIŞMASI*

Deniz Mertkan GEZGİN**

Fırat SARSAR***

ÖZ

Siber aylıklık, öğrencinin ders sırasında ders dışında özellikle bir teknolojik araç ile internet, sosyal medya kullanımı vb. gerçekleştirerek, dersi dinlememe davranışı olarak tanımlanmaktadır. Son dönemdeki teknolojik uyarıcıların siber aylıklık davranışını tetiklediği düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı da Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde öğrenim gören öğrencilerin siber aylıklık düzeyleri ve nedenleri incelemektir. Çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Trakya bölgesinde bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinin Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümünde 4.sınıf düzeyinde öğrenim gören 55 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma, nicel ve nitel verilerin birlikte kullanıldığı karma yöntem ile desenlenmiştir. Nicel veriler siber aylıklık ölçeği ile toplanmıştır. Nitel veriler ise açık uçlu bir soru ile veri toplama sürecinde eş zamanlı toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Nitel verilerin analizinde öğrencilerin siber aylıklık düzeyleri temel alınarak sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalarda ilk aşamada ayrı ayrı, ikinci aşamada ise bütünsel olarak içerik analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda öğrencilerin hepsi farklı dönem ve derslerde siber aylıklık yaptıklarını kabul etmektedir. Nicel verilerin analizi sonucu, siber aylıklık düzeyinin ortalama seviyeye yakın olduğu ve özellikle derslerde öğrencilerin içerik paylaşımı, çevrim içi içeriğe erişim davranışlarını gösterdikleri görülmüştür. Nitel verilerin analizi sonucunda ise siber aylıklık nedenleri ruhsal, bireysel ve öğretimsel olmak üzere 3 tema altında toplanmıştır. Ayrıca, siber aylıklık düzeylerine göre kümelenmiş verilerin arasında temalar açısından bir fark elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Siber Aylıklık, BÖTE, karma yöntem, mobil internet

THE VIEWS OF THE STUDENTS THAT ARE STUDYING IN THE DEPARTMENT OF CEIT ON THE SITUATION OF CYBERLOAFING: A MIXED METHOD STUDY

ABSTRACT

Cyberloafing is defined as non-engaging behaviors of students, such as performance of mental activities outside of course boundaries during a lesson, especially via a technological tool and over the Internet and social media. Recent technological advancements are thought to have increased prevalence of cyberloafing. The aim of this study is to investigate cyberloafing and its underlying reasons in the context of students studying in a Department of Computer Education and Instructional Technology. The study group consists of 55 university students enrolled at this department during the academic year of 2018-2019 in a university located at the Thrace region. The study employs a mixed method design. Quantitative data were collected via a cyberloafing scale, whereas qualitative data were collected with a questionnaire of open-ended questions. Qualitative data were used for the preparation of a descriptive statistics report and in the case of qualitative data; classifications were made based on the cyberloafing levels of the students. Content analyses were carried out in two phases; with distinct coding in the first and holistic coding in the second phase. Findings have shown that, all students admitted to cyberloafing in different periods and courses. Analysis of quantitative data hints at levels of cyberloafing being close to average level, with frequent behaviors of access to and sharing of online content. Three themes regarding to cyberloafing have emerged during the coding of qualitative data: spiritual, Individual and educational. In addition, there was no difference between clustered data in terms of themes according to cyberloafing levels.

Keywords: Cyberloafing, CEIT, mix method, mobile internet

* Çalışma, 03-05 Nisan 2019 tarihinde Ankara'da düzenlenen Uluslararası 'Eğitimde Ve Sosyal Bilimlerde Yenilikler' Sanal Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç.Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE, Edirne, mertkan@trakya.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE, İzmir, firat.sarsar@ege.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişmesiyle, ekonomiler, politikalar, kültürler gibi birçok olgunun sürekli bir etkileşim ve değişim içinde olduğu küresel bir dünya düzeni kurulmuştur. Bu düzen içerisinde sürekli değişen teknolojik ortamda örgütlerin hatta bireylerin de varlıklarını devam ettirebilmeleri, piyasada tutunabilmeleri için teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmeleri ve teknolojik ortamın gereklerine sahip olmalarına bağlıdır. Teknolojinin bireye ve örgütlere kazandırdığı rekabet avantajı, hız, verimlilik, gelecekte var olma gibi imkânlarla birlikte üzerinde düşünülmesi gereken dijitalleşme kavramı beraberinde bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan birinin teknolojinin manyetik alanı içerisinde kaldığımız bu dönemde siber aylaklık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (İşgüzar ve Aydın, 2017).

Siber Aylaklık (cyberloafing), terim itibarıyla internetin iş saatleri içerisinde iş harici konularda özellikle kişisel amaçlarla kullanılması olarak tanımlanmıştır (Lim, 2002). Öncelikli olarak iş gücü kaybı yaratacak bir durum olarak iş sektöründe ortaya atılan bu terim, zaman içerisinde formal olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde sıkça karşılaştığımız bir durum haline gelmiştir. Böylelikle, siber aylaklık için internet ve sosyal medyanın kullanımının hızlı artması ve teknolojik alt yapı olanaklarının gelişmesi ile internetin eğitim amacı dışında başka sebeplerle kullanımı olarak yeni bir tanım verilmiştir (Kalaycı, 2010). Siber aylaklık davranışının sergilenmesi için bir teknolojik aygıt ve internetin olması gerekmektedir. Eğitim kurumlarında teknoloji ve internet alt yapısının gelişmesi bu zemini oluşturmaktadır. Siber aylaklık eylemleri, günümüze nazaran eski yıllarda bilgisayar ve internet vasıtasıyla yapıyor iken son dönemde yapılan çalışmalarda akıllı telefonların, siber aylaklık davranışlarının aracı olduğu ortaya konulmuştur (Gezgin, Kamalı-Arslantaş ve Şumuer, 2018; Polat, 2018). Çünkü ders esnasında akıllı telefon ile çevrimiçi oyun oynamak, sosyal ağ sitelerinde gezinmek ve paylaşımlar yapmak, video izlemek vb. gibi eylemlerde bulunmak öğrencilere daha eğlenceli ve pratik gelmektedir (McCoy, 2013).

Siber aylaklık, öğrencilerin akademik yaşamlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Siber aylaklık davranışları yüzünden öğrenciler dikkatini derse çevirme konusunda zorlanmakta (Arabacı, 2017) ve bu yüzden eğitmen ile öğrenci arasında içeriğin aktarılmasında problemler yaşanabilmektedir (Şenel, Günaydın, Sarıtaş ve Çiğdem, 2019). Aynı zamanda teknolojinin ve özellikle mobil aygıtların eğitim-öğretim faaliyetlerine dâhil edilmesi ve verimli bir şekilde kullanılması siber aylaklık yüzünden sektöre uğrayabilmektedir (Yaşar ve Yurdugül, 2013; Karaoğlan ve diğ., 2015; Akbulut, Dönmez ve Dursun, 2017). Bu açıdan dünyada ve Türkiye’de siber aylaklık davranışlarını, araçlarını ve nedenlerini ortaya koyan çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Böylelikle, siber aylaklığı anlamak ve buna karşı stratejilerin geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Dünyada siber aylaklık üzerine yürütülmüş çalışmalar incelendiğinde, Çin’de bir üniversitede yapılan araştırmaya toplam 1050 kişi katılmış olup katılımcıların 548’ i sınıf içi, 502’si ise sınıf dışı siber aylaklık yaptıkları belirlenmiş ve akademik performans açısından bakıldığında sınıf içi siber aylaklık yapanların akademik performansları arasında negatif bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında sınıf içinde siber aylaklık yapılmasının sınıf içinde eğitim-öğretim faaliyetleri üzerinde olumsuz çıktılarının olduğu vurgulanmıştır (Wu, Mei ve Ugrin, 2018). Bu çalışmada ifade edilen diğer bir noktanın ise siber aylaklık yapmanın durumunun öğrencilerde çalışanlardan farklı olarak alışkanlıklara değil niyet/istek durumuna bağlı olduğudur. Yuwanto (2018) tarafından yapılan araştırmaya 314 kişi katılmış olup, siber aylaklığın öğrencilerin derse karşı motivasyon açısından etkileri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin derse karşı motivasyonu ile siber aylaklık durumları arasında negatif bir ilişki olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de siber aylaklık üzerine yürütülmüş çalışmalar incelendiğinde ise Ergün ve Altun (2012) tarafından yürütülmüş özel bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören 10 üniversite öğrencisi ile gözlem ve görüşmeleri içeren nitel çalışmada öğrenciler görüşleri doğrultusunda 5 tema oluşturulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin siber aylaklık davranışı sergilemelerinin sebepleri motivasyon, derse hedeflenme, öğretmen, ortam ve zaman temaları

altında toplandığı görülmüştür. Dersin sıkıcı olması, hocayı sevmeme, laboratuvar ortamında ders işlenmesi ve dersi sevmemesi, görev için verilen bir süre olmaması gibi temalar ortaya çıkmıştır. Yaşar ve Yurdugül (2013) tarafından 215 üniversite öğrencisinin katılımı ile yapılan çalışmada siber aylaklığa bağımlılık açısından bakılmış ve çalışmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin teknolojik araçlara bağımlılık seviyeleri arttıkça, siber aylaklığa daha eğilimli olabilecekleri öne sürülmüştür. Keser, Kavuk ve Numanoglu (2016) tarafından bir devlet üniversitesinde BÖTE bölümünde öğrenim gören 139 üniversite öğrencisinin katılımıyla yapılan çalışmada hem demografik verilere göre siber aylaklık açısından farklılık olup olmadığı hem de internet bağımlılığı ile siber aylaklık arasında ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları erkek öğrencilerin siber aylaklığa daha yatkın olduklarını göstermektedir. Fakat çalışmada sınıfı düzeyine göre gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Ayrıca, Siber Aylaklık ile internet bağımlılığı arasında anlamlı pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. İnternet bağımlılığının artmasının siber aylaklık düzeyinin artmasına neden olabileceği ifade edilmiştir. Arabacı (2017) tarafından 232 üniversite öğrencisinin katılımı ile yürütülen çalışmada kadın öğrencilerin siber aylaklık açısından erkek öğrencilere daha eğilimli olduğunu tespit etmişlerdir. Sınıf düzeyine göre ise siber aylaklık düzeyinin değiştiğini tespit etmiştir. Bulguya göre 4.sınıf öğrencilerinin siber aylaklık davranışlarına daha yatkın oldukları ileri sürülmüştür. Araştırmacı bu durumu 4.sınıf öğrencilerinin interneti diğer sınıflarda okuyan öğrencilere kıyasla daha uzman bir şekilde kullanmasına bağlamaktadır. Gezgin, Kamalı-Arslantaş ve Şumuer (2018) tarafından Mesleki ve Teknik Liselerde Bilişim Teknolojileri alanında öğrenim gören 145 öğrencinin katılımıyla yapılan siber aylaklık hakkındaki çalışmada öğrencilerin siber aylaklık düzeylerinin sosyal medya hesabı sayısı ve sosyal medyayı kontrol etme değişkenlerinin siber aylaklık açısından anlamlı olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca çalışmada, yoğunlukla siber aylaklık davranışları için öğrencilerin akıllı telefonlarını tercih ettiklerini ortaya koymuştur ve bu yüzden akıllı telefon ve sosyal medya kullanım işbirliğinin üzerine dikkatleri yöneltmişlerdir. Dursun, Dönmez ve Akbulut (2018) tarafından 13 üniversitenin eğitim fakültelerinde öğrenim gören 1856 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada erkek öğrencilerin alışveriş, içerik erişim ve oyun alt boyutlarında yüksek puanlar gösterdikleri belirtilmiştir. Bu araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin akademik başarıları ile siber aylaklıkları arasında ters ve anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Şenel ve diğerleri (2019) tarafından 124 üniversite öğrencisinin katılımıyla yapılan çalışmada öğrencilerin siber aylaklık düzeylerinin orta düzeyde olduğu ifade edilmiştir. İnternet kullanım süresi ve kullanım uygulama sayısı öğrencilerin siber aylaklık düzeylerini etkilemektedir. Paylaşım ve mesajlaşma davranışlarını siber aylaklık açısından daha çok gösteren katılımcıların görüşlerinden siber aylaklık sebeplerinin önem sırasına göre öğrenmeye karşı isteksiz olmaları, telefona bildirim gelmesi ve iletişim kurma istekleri, merak duyguları ve zamanı daha eğlenceli geçirme istekleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de siber aylaklık ile yapılan çalışmaların yoğunlukla lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yürütüldüğü görülmektedir. Genel olarak çalışmalar nicel verilere dayalı ve siber aylaklık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi, teknolojik aygıt, sosyal medya türü, akademik not ortalaması gibi değişkenlere göre incelenmektedir. Psikolojik etmen olarak siber aylaklık ile akıllı telefon ve internet bağımlılığı gibi olgular arasında ilişkiler açısından yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Demir ve Seferoğlu, 2016; Keser, Kavuk ve Numanoglu, 2016; Gökçearsan, Mumcu, Haşlaman ve Çevik, 2016). Ayrıca alan yazında, Siber aylaklık davranışlarının nedenlerini tespit etmeye çalışan nitel çalışmalar yer almaktadır (Ergün ve Altun, 2012; Dursun, Dönmez ve Akbulut, 2018). Son yıllarda ise karma yöntem çalışmaların siber aylaklık davranışlarını ve sebeplerini derinlemesine araştırmak için yürütüldüğü görülmektedir (Bağrıaçık-Yılmaz, 2017) ve bu çalışmalar eğitim ortamlarının yeniden planlaması, öğrenme stratejilerinin ve ders müfredatlarının gözden geçirilmesi açısından dikkat çekicidir.

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) bölümü bilişim teknolojileri öğretmeni yetiştirmenin yanı sıra, ilk ve orta öğretim müfredatlarında ders olarak okutulan diğer alanlara öğretim teknolojileri desteği getirilmesine yönelik personel yetiştirmek amaçlı çoğu

üniversitelerin eğitim fakültelerinde eğitim vermektedir. BÖTE bölümünde müfredat ve bölümün meslek amaçları doğrultusunda dersler yoğunlukla bilgisayarlara erişimi olan derslikler bir başka deyişle laboratuvarlarda yapılmaktadır. Ayrıca üniversitelerin bünyesinde derslerde Yüksek Öğretim Kurumu tarafından Milli Eğitim bakanlığına bağlı kurumlarda olduğu gibi internet ve akıllı telefon kullanımının ders içinde yasaklanması gibi bir yönetmeliğin söz konusu olmaması yüzünden siber aylıklığın önüne geçebilmek için öğrencilerin internet erişiminin kısıtlanması veya mobil uygulamaların kullanımının yasaklanmasının etkili bir çözüm üretmeyeceği düşünülmektedir (Şenel ve diğerleri, 2019). Bu açıdan BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrenciler için siber aylıklık önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan derslerinde yoğunlukla bilgisayar erişimi olan BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrenciler siber aylıklık açısından daha üzerinde durulması gereken bir grup olarak düşünülebilir. Bu nedenle öğrenme-öğretme süreçleri içinde eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemesi olası (Askew, 2012) siber aylıklık konusu özellikle BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrenciler açısından araştırılmalı ve derinlemesine incelenmelidir. Çünkü siber aylıklıkla ilgili alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde katılımcıların yoğunlukla lise ve eğitim fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri olduğu görülmüştür (Coşkun ve Gökçearsan, 2019). Üniversitelerden mezun olduklarında çoğunlukla teknoloji ve bilgisayar öğretmenliği görevini yürüten BÖTE bölümünde okuyan öğrencilerin ileriki meslek yaşamları içerisinde, çalışma ortamlarında öğrencilerin siber aylıklık davranışlarını engelleyebilmek için siber aylıklıkla ilgili kendi farkındalıklarının ortaya çıkmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, teknolojinin hızlı gelişmesi ile öğrencilerin siber aylıklık davranışı olarak değerlendirilebilecek faaliyetleri ve nedenlerini de aynı ölçüde değiştirmekte ve arttırmaktadır (Weatherbee, 2010). Bu açıdan, öğrencileri siber aylıklığa iten sebeplerin ortaya çıkarılacak ve eğitim-öğretim süreçlerinde aksamaların yaşanmaması ve verimli bir ders işleme sürecinin yürütülmesi konusunda önemli bulgulara ulaşılabilecektir. Bu bağlamda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Öğrencilerin siber aylıklık düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin siber aylıklık davranışlarının alt boyutlarına göre düzeyleri nedir?
3. Öğrencilerin siber aylıklık yapma nedenlerine ait görüşleri nasıldır?
4. Öğrencilerin siber aylıklık düzeylerine göre siber aylıklık yapma nedenlerine ait görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Çalışma, karma yöntem ile desenlenmiştir. Alanyazında amaçlı olarak iki ya da daha fazla analiz veya veri toplama yolunun aynı araştırmada kullanılmasını karma yöntem yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Greene, Krayder ve Mayer, 2005). Aynı araştırmada hem nicel hem de nitel yöntemin kullanılması oldukça yaygın olarak görülmektedir (Verma ve Mallick, 2005). Çalışmada, Nicel yöntem aracılığıyla toplanan veriler birçok katılımcıya ulaşmayı sağlarken görüşme vb. teknikler ile BÖTE bölümünde öğrenim gören 4.sınıf öğrencilerin Siber Aylıklık Nedenlerine İlişkin Görüşleri nitel yöntemler kullanılarak elde edilmiştir. Böylelikle çalışmada , araştırma konusunun daha derinlemesine incelenmesine imkan sağlanmıştır (Greene vd., 2005). Çalışmada, nicel veriler ile nitel veriler eş zamanlı bir şekilde elde edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışma grubunu, 2018-2019 yılında Trakya bölgesinde bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesinin Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümünde öğrenim gören 4.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada tüm evrene ulaşılmıştır. Öğrencilerin 21'i (%38,2) kadın iken 34'ü (%61,8) erkektir. Öğrencilerin yaş ortalaması $\bar{X}=22.38$ olarak tespit edilmiştir. Son olarak öğrencilerin akademik not ortalamaları $\bar{X}= 2.72$ olarak elde edilmiştir. Öğrencilerin tüm demografik bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ait Demografik Veriler

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	21	38,2
Erkek	34	61,8
Derste Yoğun Kullanılan Sosyal Medya Uyg.		
Instagram	30	54,5
Whatsapp	9	16,4
Twitter	7	12,7
Youtube	5	9,1
Facebook	3	5,5
Linkedin	1	1,8
Toplam	55	100,0

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada nicel verilerin elde edilmesi kapsamında BÖTE bölümünün 4.sınıfında öğrenim gören öğrencilerinin siber aylıklık düzeyleri, Akbulut ve diğ., (2016) tarafından geliştirilen “Siber Aylıklık Ölçeği” ile ölçülmüştür. Siber Aylıklık ölçeği “hiçbir zaman” (1) ve “her zaman” (5) arasında değer alan 5’li Likert türünde olup, 5 faktör ve 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin faktörleri “Paylaşım” (9 madde), “Alışveriş” (7 madde), “Gerçek zamanlı güncelleme” (5 madde), “Çevrimiçi içeriğe erişim” (5 madde) ve “Oyun”dan (4 madde) oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa kullanılarak hesaplanan güvenilirlik katsayısı ,95 olarak verilmiştir (Akbulut ve diğ., 2016). Bu çalışmada ise Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının ,93 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla “Paylaşım” alt ölçeği için. 90, “Alışveriş” alt ölçeği için. 85, “Gerçek zamanlı güncelleme” alt ölçeği için .93, “Çevrimiçi içeriğe erişim” alt ölçeğinin .90 ve “Oyun/Kumar oynama” alt ölçeğinin .80 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin faktörlerinin güvenilirliğinin tatmin edici düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir (Hair ve diğ., 2006). Bu ölçekle beraber öğrencilere cinsiyet, yaş, akademik not ortalaması, ders esnasında yoğun kullanılan sosyal medya uygulaması ilgili sorulardan oluşan demografik bilgi formu da verilmiştir.

Çalışmada nitel verilerin elde edilmesi için araştırmacılar tarafından oluşturulan iki açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. BÖTE alanından iki uzman ve Ölçme değerlendirme alanından bir uzmanın görüşleri sonrasında nihai form elde edilmiştir. Akabinde BÖTE bölümünden bir öğrenci ile de pilot bir çalışma yapılarak güvenilirlik – geçerlilik çalışması yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veri toplama süreci, araştırmacılar tarafından BÖTE bölümü 4.sınıf öğrencilerinin gönüllü katılımı esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Veriler toplanırken çalışmanın amacından katılımcılar haberdar edilmiş ve katılımcıların toplanan verilerin isimsiz ve gizli olarak tutulacağından emin olmaları sağlanmıştır. Veriler ekim ayında Proje Geliştirme ve Yönetimi dersinden tüm evrenin katılımı sağlandığı ders ortamında toplanmıştır. Nicel ve Nitel veriler eş zamanlı olmak üzere 15-20 dakikalık bir zaman periyodunda elde edilmiştir. Verilerin analizinde,

nicel veriler için betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Ölçekten elde edilen veriler Two-step Cluster analizi kullanılarak Siber Aylaklık düzeylerine üzerinden Yüksek, Orta, Düşük olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır. Nicel verilerin analizi SPSS 23.0 programı ile yapılırken, nitel verilerin analizinde Nvivo programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin siber aylaklık düzeylerini ve siber aylaklık nedenlerinin incelendiği çalışmada bulgular kısmı araştırma problemlerinin sırasıyla verilecektir.

Siber Aylaklık Düzeyi

Tablo 2. Ölçek ve Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler

Ölçek ve Alt Boyutlar	N	Min	Max	$\bar{X}$	Std. Sap.
Siber Aylaklık Ölçeği	55	1,23	4,47	3,01	,744
Paylaşım	55	1,33	4,67	3,44	,785
Alışveriş	55	1,00	4,29	3,00	,982
Gerçek Zamanlı Güncelleme	55	1,00	5,00	2,27	1,221
Çevrimiçi İçeriğe Erişim	55	1,00	5,00	3,64	1,212
Oyun/Kumar Oynama	55	1,00	5,00	2,18	1,032

Tablo 2 incelediğinde siber aylaklık ölçeğinden elde edilen ortalama değerin $\bar{X}=3.01$ olduğu görülmektedir. Siber aylaklık ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, alt boyutlardan Çevrimiçi içeriğe Erişim $\bar{X}=3.64$ ortalama ile öğrencilerin en yüksek siber aylaklık düzeyine sahiptir. Bu sonucu Paylaşım alt boyutu $\bar{X}=3.44$ ortalaması ile takip etmektedir. Alışveriş alt boyutu $\bar{X}=3.00$ değeri ile ortalama bir düzeye sahip iken Gerçek Zamanlı Güncelleme $\bar{X}=2.27$ ve Oyun/Kumar Oynama boyutu $\bar{X}=2.18$ ile ortalamanın altında siber aylaklık düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre ölçekten alınan verilere göre orta düzeyde bir siber aylaklık düzeyine sahip oldukları fakat bu siber aylaklık düzeyini Çevrimiçi içeriğe erişim ve Paylaşım alt boyutlarının daha yüksek katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca Two-step cluster analizi sonucunda siber aylaklık düzeylerine göre katılımcılar düşük, orta, yüksek olmak üzere 3 kümeye ayrılmışlardır. Tablo 3’de analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 3. Siber Aylaklık Düzeyi Kümelenmesine ait İstatistikler

Siber Aylaklık Düzeyi	N	Min	Mak	$\bar{X}$	Std. Sap.
Yüksek	29	3,17	4,47	3,54	,302
Orta	20	2,13	3,13	2,74	,270
Düşük	6	1,23	1,47	1,36	,086
Toplam	55	1,23	4,47	3,01	,744

Siber Aylaklık Nedenleri

Öğrencilerin Siber aylaklık nedenlerini ortaya çıkarmak için elde edilen nitel veriler üzerinde yapılan analiz sonuçlarında katılımcıların siber aylaklık davranışı gösterme sebepleri 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Katılımcılar, derslerde siber aylaklık nedenlerini (i) Ruhsal (psikolojik), (ii) öğretimsel süreçlerin etkili olmayışı ve (iii) bireysel olarak belirtmişlerdir.

(i) **Ruhsal (psikolojik).** Öğrenciler siber aylaklık sebepleri olarak psikolojik problemlere değinmişlerdir. Bağımlılık ve gelişmeleri kaçırma korkusu gibi psikolojik durumların siber aylaklık davranışı göstermelerinde etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen görüşler şöyledir:

Ö7: “Akıllı telefon ve sosyal medya bende bağımlılık yaptı. Çözüm olarak bağımlılığı ortadan kaldıracabilecek teknik destek almak”

Ö31: “Gündemi takip etmek, geri kalmak istememenden kaynaklanıyor. İlgi çekici bireyler bulduğumda başından kalkmak zor oluyor. Özellikle youtube 'da bir videodan diğerine nasıl geçiyorum anlamıyorum”

Ö32 : “Ben genelde yapmam fakat bence genel yapılma nedeni kendini öne çıkarma isteği. Narsizm veya yenilik bağımlılığı, bilgi çağının en büyük problemleri yenilik olmayınca rutin gibi geliyor”

(ii) **Öğretimsel süreçlerin etkili olmayışı.** Öğrenciler öğretimsel süreçlerinin siber aylaklık yapmalarına neden olduğunu belirtirken pedagojik ve içerik aktarım süreçlerinin özellikle siber aylaklık yapmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Öğretim elemanlarını geleneksel metotları kullanarak öğrenci farklılıklarını göz ardı ederek dersleri anlatmalarının derse yönelik tutumlarını etkilediğini ve derse aktif katılmadıklarından dolayı siber aylaklık yaptıkları söylemişlerdir. Özellikle, yapılan ders sunumu metodunun öğrencilerin istemediği bir durum olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu konuda görüşleri şöyledir:

Ö4: “21.yy öğretmen yeterliliklerinde temel amaç sorgulayan, bilgiye erişmek için yol gösterici ve rehberlik yapabilme kabiliyeti gelişmiş öğretmen yetiştirmek iken, derslerimiz bu doğrultuda işlenmemektedir. Geleceğin öğretmenleri olarak sadece slayt açıp okuyacağımızın farkında olduğum için, girdiğimiz derslerin açık ve net şekilde bana bir şey katmadığından emin olduğum için siber aylaklık yapmak, örneğin derste bir haber okumak daha mantıklı gelmektedir”

Ö5: “Derslerin sıkıcı formatlardan işlenmesinden. Ders içeriklerinin ilgi çekici olmamasından. Derslerin öğrencilerle uyumlu olmaması. Derslerin içeriklerine yeni jenerasyonlar eklenip öğretmenlerin buna göre yetişmesi gerek”

Ö12: “Derslerin sıkıcı olması. Hocanın slayt açıp okuyarak ders anlatması. Ruhsuz işlenen dersler. Ezberlenen içerikler”

Ö17: “Bunun ilk baştaki sebebi olarak öğretmenlerin kişiye dayalı öğretimden çok sunum yapma gibi, sadece kitaptan okuma gibi teknikleri kullanmasıdır. Bu teknikler, nerede olursa olsun öğrencilerin dersten sıkılmasına ve kendine uğraşarak başka şeyler aramasına vesile olur. Tabi başlıca olarakta internet ortamında takılmak ilk seçenek olur. Ben de bu öğrencilerden biri olup teorik derslerden artık sıkıldığımı ve pratiğe dökülmesini istediğimi belirtmek istiyorum”

Ö40: “ Derslerden sıkılıyorum, hocaların slayt işliyor olması bizi sıkıyor o yüzden siber aylaklık yapıyoruz. Ders işlem süreçlerinin değişmesini öneriyorum”

Ö54: “ Hocalar derslerde bir şey öğretmiyor. Slayt falan okuyor”

Ö43: “Derslerin sıkıcı olduğundan siber aylaklık yapıyorum. Çözüm önerisi ise uygulamalı eğitimlerin verilmesi lazımdır”

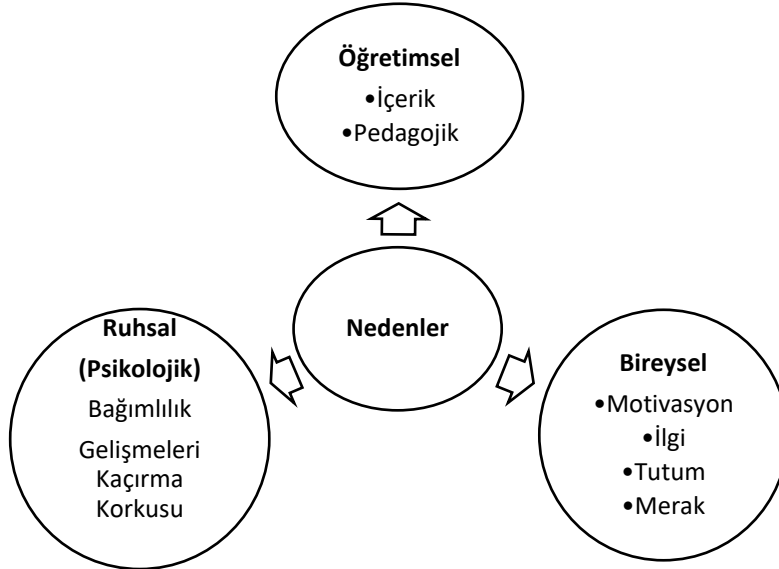
Ö 51: “Derslerin sıkıcı veya kolay olması”

(iii) **Bireysel nedenler.** Araştırmaya katılan öğrenciler derslerde beklentilerinin karşılanmamasının motivasyonunu düşürdüğü ve bu nedenle siber aylıklık yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca derslerin mesleki olarak ilgilerini çekmediğini ve bu nedenle derse katılmak yerine siber aylıklık yaptıklarına da değinmişlerdir. Derslerde sıkıldıkları zaman daha çok siber aylıklık yaptıklarını ve derslerin kendileri açısından merak uyandırmamasının da aylıklık nedenleri arasında vurgulamışlardır. Bu bağlamda bazı öğrenciler ise mobil cihazlara olan bağımlılığının ders anında siber aylıklık yapmalarının nedeni olduğunu da ifade etmişlerdir. Buna ek olarak katılımcıların merak duygusunun mobil cihazlarına bakmalarına ve böylece dersten uzaklaşmalarına ve siber aylıklık yapmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen görüşler şöyledir:

Ö2: “Dersin veya konunun ilgimi çekmemesi, uzun süren derslerde canımın sıkılması. Derslerin ilgi ve dikkat çekici olması. Blok tarzı değil de belli aralıklarla ara verilmesi”

Ö25: “Derlerde sıkıldığımdan ötürü siber aylıklık yaparım. Derslerin hep monoton olmasından dolayı ilgimi çekmesinden dolayı yaparım”

Ö33: “Derlerimde aylıklık yapma nedenim derslerin benim dikkatimi çekmemesidir. Öğrenim gördüğüm Eğitim fakültesindeki derslerin olması gerektiğinden daha fazla teorik olduğunu düşünüyorum. Fakülte öğretim görevlilerin öğretmen adaylarına gereksiz sunum yaptıracağı kanaatindeyim. Teorik bilgiler pratiğe dönüşmüyor. Öğrencilerin internette kolaylıkla ulaşabileceği bilgiler derslerde anlatılıyor. Tüm bunlar da öğrencilerin dikkatini dağıttığı ve derslere olan ilgilerini azalttığı gibi benimde ilgimi azaltıyor. Derlerde telefonla sosyal medya ile ilgileniyorum”

Şekil 1. Öğrencilerin Siber Aylıklık Davranışı gösterme sebepleri

Ayrıca yapılan Two step Cluster analizi ışığında katılımcılar siber aylıklık yapma düzeylerine göre düşük, orta, yüksek olarak sınıflandırılmış ve bu bağlamda nitel veriler tekrar içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sonucunda öğrencilerin siber aylıklık düzeylerinin belirlediği gruplar ile bu grupların siber aylıklık nedenleri arasında değişen bir farklılık görülmemiştir. Kısacası, siber aylıklık düzeyi yüksek olan öğrenciler ile düşük olan öğrencilerin siber aylıklık nedenleri benzerlik göstermiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

BÖTE bölümünde okuyan son sınıf öğrencilerinin siber aylaklık düzeylerini ve nedenlerini inceleyen bu çalışmada öğrencilerin siber aylaklık düzeylerinin ölçekten alınan puana göre orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca, öğrencilerin siber aylaklık ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlara göre ders sırasında en çok yapılan siber aylaklık davranışları ise *Çevrim içi bir içeriğe erişmek, paylaşımlar yapmak ve çevrimiçi alışveriş yapmak* olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin yarısından çoğunun ders esnasında siber aylaklığa eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmanın nicel analiz sonuçlarını destekler şekilde yapılan çalışmalarda siber aylaklık düzeyinin ortalama düzeyde olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmaktadır (Şenel ve diğ., 2019). Yine çalışmanın bulgularını destekler şekilde, yürütülen bir çalışmada öğrencilerin yoğun olarak gösterdikleri siber aylaklık davranışının paylaşım amaçlı mesajlaşmak ve sosyal ağlarla ilgili etkinlikler ile ilgilenmek olduğu görülmüştür (Yaşar ve Yurdugül, 2013).

BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin siber aylaklık nedenlerini incelemek için yapılan içerik analizi sonuçları ortaya üç kategori çıkarmıştır. Öğrencilerin verdikleri verilere göre derslerde siber aylaklık nedenlerini *ruhsal(psikolojik) sebepler, öğretimsel süreçlerin etkili olmayışı ve bireysel sebepler* olarak belirtmişlerdir. Çalışmanın temalarını destekler şekilde Ergün ve Altun (2012) tarafından yapılan çalışma sonucunda da öğrenciler siber aylaklık yaptıklarını kabul etmişler ve siber aylaklık nedenlerini belirten öğrenci görüşlerinin 5 tema (motivasyon, derse hedeflenme, öğretmen, ortam ve zaman) altında toplandığı görülmüştür. Bağrıaçık-Yılmaz (2017) tarafından yapılan karma yöntem çalışmasında *kişisel etkenler, çalışmayla ilgili etkenler ve dışsal etkenler* olmak üzere 3 alt kategori üzerinde durulmuştur. Şenel ve diğerleri (2019) tarafından 124 üniversite öğrencisinin katılımıyla Üniversite Öğrencilerinin Siber Aylaklık Seviyelerini Yordayan Faktörleri inceleyen çalışmada da siber aylaklık nedenleri olarak *öğrenmeye isteksizlik, bildirimler ve iletişim, merak, zamanlı eğlenceli geçirmek* temaları ortaya çıkmıştır. Çalışmada ayrıca farklı düzeyde siber aylaklığa sahip gruplar arasında siber aylaklık düzeyine göre kategoriler açısından fark bulunamamıştır. Sonuç olarak çalışmada, siber aylaklık nedenleri ile siber aylaklık düzeyleri arasında bir ilişki yordanmamıştır. Ancak bu durumun siber aylaklık yapma süresini etkileyebileceği düşünülmektedir. Siber aylaklık yapma süreleri arasındaki farklılıklar, aylaklık nedenleri ile ilişkilendirildiğinde aylaklık nedenlerine inancın aylaklık süreleri ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin görüşlerinden elde edilen siber aylaklık nedenlerini incelemek için yapılan içerik analizi sonuçları incelendiğinde dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. Bulgulara göre, *Öğretimsel süreçlerin etkili olmayışı* açısından öğrencilerin siber aylaklık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, akademisyenlerin pedagojik ve içerik aktarım süreçlerinde geleneksel yöntemleri kullanarak öğrenci farklılıklarını göz ardı ederek dersleri anlatmalarının derse yönelik tutumlarını etkilediğini ve derse aktif katılamadıklarından dolayı siber aylaklık yaptıkları söylemişlerdir. Varol ve Yıldırım (2019) yılında yaptıkları çalışmada eğitimcilerin pedagojik bilgileri, sınıf yönetimi, kişilik özellikleri, içerik bilgisi ve iletişim becerilerinde ki eksikliklerin öğrencilerin siber aylaklık yapma nedenleri arasında olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin 2023 eğitim vizyonu içerisinde özellikle öğrencinin etkin olduğu yapılandırmacı yaklaşım merkezli bir eğitim sistemi düşünülürken, akademisyenlerin geleneksel metotlarla ders anlatmaları öğrencileri siber aylaklığa itmektedir. Dursun, Dönmez ve Akbulut (2018) tarafından 13 üniversitenin eğitim fakültelerinde öğrenim gören 1856 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların öğretim elemanlarının dersleri sadece anlatım yöntemlerine bağlı kalarak işlemelerinin siber aylaklık yapmalarından en önemli nedenlerden biri olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de alanyazında yürütülmüş çalışmalar incelendiğinde 2010'dan bu yana siber aylaklık nedenlerinin çoğunlukla öğretimsel amaçlı süreçlerin etkili olmayışından kaynaklandığının ortaya çıkması, bu süre zarfında yıllar içerisinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin uygulanışı ve derslerin içeriklerinin güncellenmediği düşüncesi manidardır.

Bireysel sebepler teması altında araştırmaya katılan öğrenciler derslerde beklentilerinin karşılanmamasının motivasyonu düşürdüğü, bölüm ve derslere karşı tutumlarının olumsuzlaşması yüzünden siber aylaklık yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca derslerin ve bölümün mesleki olarak ilgilerini çekmediğini ve bu nedenle derse katılmak yerine siber aylaklık yaptıklarına da değinmişlerdir. Bulguyu destekler şekilde Varol ve Yıldırım (2018) tarafından yapılan siber aylaklık ile ilgili çalışmada öğrencilerin kişisel sorunları ve motivasyon eksikliğinin siber aylaklık davranışlarının gelişmesinde neden oluşturabileceği ortaya çıkmıştır. Bu sonuç çerçevesinde, Türkiye’de büyük bir problem olan meslek seçimi konusu ile siber aylaklık davranışı gösterme arasında bir ilişki olabileceği düşünülmektedir. Gezgin (2015) yılında yaptığı çalışmada BÖTE bölümünü seçen öğrencilerin büyük bir bölümünün Üniversiteye giriş puanı tuttuğu için bu bölüme girdikleri ama istedikleri bölüm olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu açıdan ele alındığında, meslek seçimi konusunda yapılan yanlışlıkların zincir bir şekilde öğrencinin tüm üniversite ve yaşamını etkileyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, derslerin ilgi çekmemesi ve daha çok teorik olarak işlenmesi bu çağ için çok monoton olduğu düşüncesi öğrencinin motivasyonunu düşürmektedir. Derse motivasyonu ve ilgisi azalan öğrencilerin siber aylaklık davranışı göstermesi muhtemeldir.

Ruhsal (psikolojik) nedenler açısından çalışmanın bulgularını ele aldığımızda, *bağımlılık ve gelişmeleri kaçırma korkusu* temalarının oluştuğu tespit edilmiştir. Teknolojik uyarıcıların yoğun olarak bireyleri etkilediği bu dönemde akıllı telefon bağımlılığı, oyun bağımlılığı, internet bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı gibi birçok olumsuz durum ortaya çıkmıştır. Özellikle Z kuşağı üzerinde yoğun olarak araştırılan durumlar bağımlılığın öğrenciler üzerinde yaygınlaştığını göstermektedir. Yaşar ve Yurdugül (2017) tarafından yapılan çalışmada da siber aylaklık ile bağımlılık arasında bir ilişki olabileceği ortaya konulmuştur. Gelişmeleri kaçırma korkusunun da siber aylaklık davranışlarının bir nedeni olduğu ortaya çıkmıştır. Son dönemde sosyal ağ sitelerinin yoğun kullanımının bir etmeni olarak gelişmeleri kaçırma korkusu olarak tanımlanan FoMO olduğu gösterilmektedir (Przybylski, Murayama, DeHaan ve Gladwell, 2013). FoMO’dan etkilenen bireyler merak içinde arkadaşlarının ya da başkalarının hayatlarını merak etmektedirler. Bu açıdan Siber Aylaklık ile FoMO arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Ders sırasında, dünyada, ülkede ve arkadaş grupları arasında gelişmeleri merak eden öğrenciler siber aylaklık davranışı gösterebilir.

Çalışmanın bulguları ve alanyazına göre çalışmada bazı öneriler de bulunmaktadır. Gökçearslan ve diğerleri (2016) tarafından yapılan çalışmada siber aylaklığının akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkili olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada akıllı telefon bağımlılığını etkileyen faktörler arasında siber aylaklığı olduğu tespit etmişlerdir. Bu sonucun aksine, sınıf içi etkinliklerin yaşamamızda süresinin azlığı düşünüldüğünde çalışmada geliştirilen modelin tersi şeklinde bir döngünün de varlığının düşünülmesi gerekmektedir. Bu sonuca göre akıllı telefon bağımlısı öğrencilerin derslerde siber aylaklık yapacağı düşünülmektedir. Şumuer, Gezgin ve Yıldırım (2018) tarafından yapılan bir çalışmada da sınıf içi etkinlikleri etkileyen faktörlerinden mobil telefon yoksunluğunda yaşanan korku ve panik durumu olan nomofobiye dikkat çekilmiştir. Mobil telefondan yoksunluk olarak tanımlanan nomofobinin de (SecurEnvoy, 2012) de akıllı telefon bağımlılığı gibi ileride yapılacak akademik çalışmalarda araştırmacıların eğilmesi gereken olgular olarak önerilmektedir. *Merak* teması altında yine sosyal ağ sitelerinin kullanımı, FoMO ve siber aylaklık ilişkisini ortaya koyan çalışmalar yürütülmesi ve hangi mobil uygulamaların öğrencileri siber aylaklığa ittiği ortaya çıkarılabilir. Böylece sosyal medyanın, eğitim politikalarında kullanımı ve entegrasi daha sağlıklı bir ortamı oluşturmak adına kullanılabilir. Ayrıca, *Öğretimsel süreçlerin etkili olmayışı ve bireysel* kategorileri açısından öğrencilerin derslerde siber aylaklık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu açıdan teknolojinin bu kadar geliştiği ve yeniliklerin her gün katlandığı bir ortamda akademisyenlerin daha çok öğrenci merkezli bir sisteme geçmeleri öğrencilerin derse yönelik tutumlarını arttıracaktır. Özellikle eğitim fakültelerinde Eğitim bilimine giriş derslerinde öğrencilere anlatılan öğrenme yaklaşımlarından yapılandırmacı yaklaşımın uygulanması gerektiği önem arz etmektedir. Ayrıca,

öğrencilere bilgiyi aktarmanın daha eğlenceli ve verimli yollarını bulmanın ve öğrencinin motivasyonunu arttırmanın önemi ortaya çıkmaktadır (Şenel ve diğ, 2019). Özellikle geleneksel yaklaşımların ve PowerPoint programı gibi araçlar ile oluşturulmuş ders sunumlarına bağlı kalınarak işlenen derslerin öğrenciler üzerinde etkisinin yitirildiği, dersi monotonluğa götürdüğü görülmektedir. Böylelikle öğrenciler açısından Bilişim Teknolojileri Öğretmenliğinin gereksiz bir meslek olduğunu ve BÖTE bölümünün işlevselliğinin olmadığı düşüncesi (Sevim, İslim ve Kaplan-Akıllı, 2016) ortadan kalkabilir. Ayrıca öğrencilerin meslek ve bölüm seçimlerinde iyi yönlendirilmeleri çalışmanın önemli konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler BÖTE bölümünün içeriğini ve mesleğe yönelik yanlıgılarla gelmekte ve bilgisayar mühendisliği gibi bir öğretim programının uygulanmasını beklemektedirler. Fakat BÖTE 'nin tanımını yanlış yaparak daha çok pedagojik derslerin var olduğunu atlamaktadırlar. Bu açıdan rehberlik öğretmenlerine ve ailelere iş meslek seçimi aşamasında iş düşmektedir. Son olarak, çalışmanın önemi bağlamında BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin siber aylaklık kavramı konusunda diğer öğretmenlik branşlarında öğrenim gören öğrencilere göre daha bilinçli olmaları gerekmektedir. Ayrıca meslek yaşantılarına geçtiklerinde bu konuda farklı branşlardaki öğretmenlere yol gösterici ve öncü olmaları önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Y., Dursun, Ö. Ö., Dönmez, O., & Şahin, Y. L. (2016). In search of a measure to investigate cyberloafing in educational Settings. *Computers in Human Behavior*, 55, 616-625.
- Akbulut, Y., Dönmez, O. & Dursun, O.O. (2017). Cyberloafing and social desirability bias among students and employees. *Computers in Human Behavior*, 72,87-95
- Arabacı, B. (2017). Investigation faculty of Education students' cyberloafing behaviors in terms of various variables. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 16(1), 72-82.
- Askew, K. L. (2012).The relationship between cyberloafing and task performance and an examination of the theory of planned behavior as a model of cyberloafing. Yüksek Lisans Tezi. University of South Florida, USA.
- Bağrıaçık-Yılmaz, A. (2017). Lisansüstü öğrencilerinin siber aylaklık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: karma bir çalışma. *Journal of Kırşehir Education Faculty*, 18(2).
- Coşkun, T., & Gökçearslan, Şahin. (2019). Examination of cyberloafing studies in education: A content analysis. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 11(1), 94-103. <https://doi.org/10.18844/wjet.v11i1.4017>
- Demir, Ö. & Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 1-26
- Dursun, O. O., Dönmez, O., & Akbulut, Y. (2018). Predictors of cyberloafing among preservice information technology teachers. *Contemporary Educational Technology*, 9(1), 22-41.
- Ergün, E. & Altun, A. (2012). Öğrenci gözüyle siber aylaklık ve nedenleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(1), 36-53.
- Gezgin, D.M. (2015). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümünde öğrenim gören öğrencilerin bölümlerini seçme nedenlerinin incelenmesi: Trakya üniversitesi örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 297-311.
- Gezgin, D. M., Arslantaş-Kamalı, T., & Şumuer, E. (2018). Mesleki ve teknik lise öğrencilerinin siber aylaklık düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(2), 408-424.
- Gökçearslan, Ş., Mumcu, F. K., Haşlaman, T., & Çevik, Y. D. (2016). Modelling smartphone addiction: The role of smartphone usage, self-regulation, general self-efficacy and cyberloafing in university students. *Computers in Human Behavior*, 63, 639-649.
- Green, J. C., Krayder, H., & Mayer, E. (2005). *Combining qualitative and quantitative methods in social inquiry*. In B. Somekh & C. Lewin (Eds.). *Research methods in the social sciences* (pp. 275-282). London: Sage

- Ergün, E., & Altun, A. (2012). Öğrenci gözüyle siber aylaklık ve nedenleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(1), 36-53.
- İşgüzar, S. & Ayden, C.(2017). *Siber aylaklık üzerine değerlendirmeler: Toplu Bir Bakış*. Conference: 4th International Regional Development Conference (IRDC'2017), 21-23 September 2017, Tunceli/TURKEY.
- Karaoğlan Yılmaz, F. G., Yılmaz, R., Öztürk, H. T., Sezer, B. & Karademir, T. (2015). Cyberloafing as a barrier to the successful integration of information and communication technologies into teaching and learning environments. *Computers in Human Behavior*,45, 290–298.
- Keser, H., Kavuk, M. & Numanoglu, G. (2016). The relationship between cyber-loafing and internet addiction. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 11(1), 37-42.
- Lim, V. G. K. (2002). The IT way of loafing on the job: cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior*, 23,675–694.
- McCoy, B. (2013). Digital distractions in the classroom: Student classroom use of digital devices for non-class related purposes. *Journal of Media Education*, 4(4), 5-14.
- Polat, M. (2018). Derslerde akıllı telefon siber aylaklığı ölçeği (DATSAÖ): Üniversite öğrencileri için bir ölçek uyarlama çalışması. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 4(21), 3114-3127.
- Przybylski, A.K., Murayama, K., DeHaan, C.R., & Gladwell, V., (2013). “Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out”, *Computers in Human Behavior* 29, 1841–1848, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2013.02.014>.
- SecurEnvoy. (2012). 66% of the population suffer from nomophobia the fear of being without their phone. Erişim adresi: <https://www.securenvoy.com/blog/2012/02/16/66-of-the-population-suffer-from-nomophobia-the-fear-of-being-without-their-phone/>
- Sevim, N., İslim, Ö. F. & Kaplan-Akıllı, G. (2016). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının bölümlerine yönelik algısı: ODTÜ BÖTE Örneği. *Journal of Kırşehir Education Faculty*, 17(1).
- Şumuer E., Gezgin D.M. & Yıldırım S. (2018). Üniversite öğrencilerinin ders sırasında öğretim amacı dışında mobil telefon kullanımına etki eden faktörlerin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 7-19.
- Varol, F. & Yıldırım, E. (2018). An Examination of cyberloafing behaviors in classrooms from students' perspectives. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 9(1).
- Varol, F. & Yıldırım, E. (2019). Cyberloafing in higher education: Reasons and suggestions from students' perspectives. *technology, knowledge and learning*, 24(1), 129-142.
- Verma, G. K. & Mallick, K. (2005). *Researching education: Perspectives and techniques*. London: Falmer Press.
- Weatherbee, T.G. (2010). Counter productive use of technology at work: Information and Communications technologies and cyberdeviancy. *Human Resource Management Review*, 20,35-44.
- Wu, J., Mei, W., & Ugrin, J. C. (2018). Student cyberloafing in and out of the classroom in China and the relationship with student performance. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21(3), 199-204.
- Yaşar, S., & Yurdugül, H. (2013). The investigation of relation between cyberloafing activities and cyberloafing behaviors in higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 83, 600-604.
- Yuwanto, L. (2018). Academic flow and cyberloafing. *Psychology*, 8(4), 173-177.

EXTENDED ABSTRACT

Cyberloafing is defined as the use of the internet for non-business purposes during the working hours, especially for personal purposes (Lim, 2002). This term, which was first put forward in the business sector as a situation that would cause loss of work power, has become a situation which we have frequently encountered in formal education activities in time. Thus, the use of internet

and social media for cyberloafing and the development of technological infrastructural facilities as well as the use of the internet for other reasons other than educational purposes are given a new definition (Kalaycı, 2010). A technological device and internet must be available for the display of Cyberloafing behaviours. The development of technology and internet infrastructure in educational institutions constitutes this basis. In recent years, while cyberloafing acts have been carried out through computer and internet compared to these days, recent studies have shown that smartphones are mediators of cyberloafing (Gezgin, Kamalı-Arslantaş and Şumuer, 2018; Polat, 2018). It is because during the course of playing online games with smartphone, navigating and sharing social networking sites, watching videos, etc. seem more practical and more familiar to students (McCoy, 2013). In the context of this study, students studying in CEIT department were selected as participants. CEIT, which is abbreviated as BÖTE in Turkish, provides training in the faculties of education of most universities in order to train instructional technology support to other fields taught in the primary and secondary education curricula. In the CEIT section, in line with the curriculum and occupational purposes of the department, courses are held in classrooms, in other words, in classrooms with access to computers. In addition, while in university-level courses there is no prohibition of the use of the internet, such as the use of Internet and smart phone use in the course, preventing cyber-illusuality of students to restrict access to the Internet or prohibit the use of mobile applications is not expected to produce an effective solution (Senel et al., 2019). In this respect, cyberloafing is more important for students studying in the CEIT. In this respect, students in the ICCE department with intensive computer access are considered as a group that needs to be considered more in terms of cyberloafing. The aim of this study is to investigate the Cyberloafing and the reasons of the students studying in the Department of Computer Education and Instructional Technology. In the 2018-2019 academic year, the study group consists of 55 university students in the Department of Computer Education and Instructional Technology of the Faculty of Education of a public university in the Thrace region. The study was designed by using a mixed method where both quantitative and qualitative data were used simultaneously. Quantitative data were collected with a cyberloafing scale. Qualitative data were collected simultaneously with an open-ended question during the data collection process. Descriptive statistics were used to analyze the quantitative data. In the analysis of qualitative data, classifications were made based on the cyberloafing levels of the students. In this classification, in the first stage separately and in the second stage, content analysis was used as a whole. As a result of the findings obtained, all of the students accept that they perform cyberloafing in different periods and courses. As a result of the analysis of quantitative data, it was observed that the level of cyberloafing was close to the average level and especially in the courses, students showed the behaviors of content sharing, access to online content. As a result of the analysis of the qualitative data, the reasons for cyberloafing were collected under three themes: Spiritual, Individual and educational. In addition, there was no difference between the clustered data in terms of themes according to cyberloafing levels. According to the findings of the study and the literature, there are some suggestions in the study. In a study by Gökçearsan et al. (2016), it was found that cyberloafing were related to smartphone addiction. In the study, it was determined that there were cyber spousal among the factors affecting smartphone addiction. Contrary to this result, considering the lack of in-class activities in our lives, the existence of a cycle in the form of the model developed in the study should be considered. According to this result, it is thought that students who are smart phone addicts will become cyberloafing. In a study conducted by Şumuer, Gezgin and Yıldırım (2018), nomophobia was considered as one of the factors affecting in-class activities. Such as smart phone dependence, nomophobia, defined as lack of mobile phone (SecurEnvoy, 2012), is recommended to be studied as advanced studies in the future academic researches. In addition, the use of the social networking sites under the theme of wonder, carrying out studies that demonstrate the relationship of FoMO and cyberloafing may reveal which mobile applications can be revealed that push students to Cyberloafing. Thus, the use and integration of social media in educational policies can be used to create a healthier environment. Also, it was found out that students did cyberloafing in their lessons in terms of the lack of effective managerial processes and individual groups. In this respect, in such an

environment where technology is so developed and the innovations are being folded every day, the fact that academicians switch to a more student-centered system will increase the attitudes of the students towards the course. In particular, it is important that the Constructivist approach should be applied to the education faculties from the learning approaches that are explained to the students in the introduction of educational sciences. In addition, the importance of finding more fun and efficient ways of transferring knowledge and increasing student motivation is revealed (Şenel et al., 2019). It is seen that traditional lessons and lectures which are created with PowerPoint program have lost the effect of the lessons on the students and that the lesson is given to the monotony. Thus, the idea that Information Technology Education is an unnecessary profession for the students and that the functionality of the CEIT department is not available (Sevim, İslim and Kaplan-Akıllı, 2016). In addition, it is important that students are well guided in their choosing professions and departments. The students come with the content of the CEIT section and the misconceptions about the profession and they expect a department such as Computer Engineering. However, the definition of CEIT is wrongly made and the existence of pedagogical courses is disregarded. In this respect, teachers and families have a role in guidance and counselling for job selection.

DÜZELTME

ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KONUŞMA EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ -Ağustos 2019

* Bu çalışma Üst Düzey Yöneticilerin Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimleri Doğrultusunda Konuşma Özellikleri adlı doktora tezinin bir kısmından yararlanılarak ve tez sonrasındaki güncel verilerle geliştirilerek yazılmıştır.

** Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, Ankara, e-posta: fburgul@gmail.com.

* Prof.Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, Ankara, e-posta: alemdaryalcin@hotmail.com.

CONTENTS

CYPRUS TURKISH FOLK CULTURE IN İSMAİL BOZKURT'S KAZA NOVEL

Can ŞEN, Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN

CRITICAL ANALYSIS OF THE ENGLISH LANGUAGE USAGE IN TURKISH ADVERTISEMENTS: HAKAN PLASTIK

Nazlı GÜNDÜZ, Bahriye Alper YEŞERİ

PERCEPTIONS OF ELDERLY PEOPLE TOWARDS URBAN ACCESSIBILITY FOR THE ELDERLY

Ömer Faruk CANTEKİN

EXAMINATION OF THE PERCEIVED SOCIAL STIGMA BY INDIVIDUALS WITH SEVERE MENTAL İLLNESS RECEİVING SERVİCE FROM COMMUNITY MENTAL HEALTH CENTERS

Seval BEKİROĞLU, Filiz DEMİRÖZ

AN ANALYSIS OF GENDER ROLES THROUGH THE THEORY OF "ENCODING-DECODING": THE AD OF COCA-COLA IN RAMADAN WITHIN THE CONTEXT OF GLOCALIZATION

Bilge DURUTÜRK

DOMESTIC TRADE INDUSTRY PRESENCE FOR AUTOMOTİVE SECTOR: GRUBEL - ECO 2000-2016 LLOYD' TURKEY'S EXAMPLE- BASED MEASUREMENT METHODS

Fethullah AKIN

TWO STATUETTES AT NIGDE MUSEUM OF ARCHAEOLOGY: APHRODITE ANADYOMENE AND NAKEDNESS

Meral HAKMAN

SYRIAN REFUGEE ENTREPRENEURS IN LABOUR MARKET: THE CASE OF İSTANBUL

Neslihan Gökçe UYGUR

ANALYSIS OF HARD, SOFT AND PRINCIPLED NEGOTIATIONS IN THE CONTEXT OF NEGOTIATION APPROACHES

Ahmet ATEŞ

AN INVESTIGATION INTO THE APPROACHES OF UNIVERSITY STUDENTS TOWARDS CHILDREN WORKING IN THE STREETS

Rasim BABAHAÑOĞLU

JUVENILE DELINQUENCY IN ANKARA: AN EVALUATION OF THE CASES IN THE CHILD UNIT OF POLICE DEPARTMENT

Kasım KARATAŞ, Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ, Mehtap GÜLHAN ORHAN

VOCATIONAL TRAINING AND EMPLOYMENT IN TURKEY -THOUGH THE DREAMS ARE WHITE COLLAR, THE FACTS ARE BLUE COLLAR

Ayşe SOMUNCu

A STUDY ON THE SELF-EFFICACY BELIEF LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS SCIENCE LEARNING

Halil İbrahim YILDIRIM, Feride KARATAŞ

COMPARISON OF THE 5TH GRADE TURKISH TEXTBOOK WITH CORPUS-BASED FREQUENCY LISTS IN TERMS OF VOCABULARY

Filiz METE

USING THE CASE LOCATIVE SUFFIEX IN TURKISH AS A SECOND LANGUAGE INSTRUCTION

Mahir KALFA

THE EFFECT OF 66-77 MONTHS OLD PRESCHOOL CHILDREN'S SEX AND PARENTAL EDUCATION LEVELS ON EMOTION RECOGNITION AND EMOTION REGULATION SKILLS

Belgin LİMAN

DETERMINATION OF LEADERSHIP ORIENTATION OF SCHOOL MANAGERS: THE CASE OF SINOP PROVINCE

Yusuf ESMEr